

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Purpure avos Spectat HUITFELDI, Patria, vultus,
 Talis erat, quippe romique ille tui;
 Qui seu communi libraret quædam regali,
 Et pacem pariter doctus et arma venax,
 Sive resistenti revocans cymbula seculo
 Conderet auxilium nobile mentis opus,
 Fecerit præseculi, clausuras addidit ævum,
 Et geminæ nobis causa salutis erat.
 Quid gerere alij, scripsit; quid, gererit ipse
 Aeternæ studium posteritatis erit. *W. B. Brigg*

HISTORIESKRIVEREN
ARILD HVITFELDT,

DANMARKS RIGES KANSLER OG RAAD,
SKOLEHERRE FOR HERLUFSHOLM.

VED

HOLGER FR. RØRDAM.

KJØBENHAVN.
HOS V. THANING & APPEL.

1896.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

DET KONGELIGE
DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB

OG

DET KONGELIGE
DANSKE SELSKAB FOR FÆDRELANDETS
HISTORIE OG SPROG

VÆRE DETTE SKRIFT TILEGNET

I VENLIG PAASKJØNNELSE AF, AT DISSE TO GAMLE OG HØJT ANSETE
FORENINGER AF VIDENSKABSMÆND
FOR OMTRENT 25 AAR SIDEN VISTE MIG DEN ÆRE OG TILLID AT KALDE
MIG TIL DELTAGELSE I DERES ARBEJDER.

H. F. RØRDAM.

FORORD.

I nærværende Skrift har det været Opgaven at fremstille Arild Hvitfeldts Levned og mangeartede Virksomhed saa omhyggelig og fuldstændig, som de for Haanden værende Kilder tillade det. Derimod har det ikke været Hensigten at optage Enkeltheder af Hvitfeldts Krønike til ny kritisk Drøftelse. Sligt kan kun ske med Frugt af Historikere, der behandle begrænsede Perioder af det store Tidsrum, Hvitfeldt har omspændt. En Oversigt over de Resultater, hvortil forskjellige Historikere ere komne ved deres kritiske Undersøgelser, skal her dog meddeles.

Forstanderen for Herlufsholm, Hs. Excellence, Hr. Conseilspræsident og Udenrigsminister, Baron REEDTZ-THOTT, skylder jeg og Historiens Venner en oprigtig og ærbødig Tak for den Støtte, der af Herlufsholm Stiftelses Midler er ydet til Udgivelsen af nærværende Skrift.

Lyngby, 8. September 1896.

H. F. Rørdam.

INDHOLD.

	Side
I. Indledning. Tidligere Fremstillinger af Arild Hvitfeldts Levned.....	1—5
II. Arild Hvitfeldts Fødsel, Navn, Herkomst, Barndoms-minder, Opdragelse, Studier, Udenlandsrejse. Sturms Udtalelse om ham. Arveordning i Hjemmet. Fortsatte Studier i Orleans, Strasburg og Tybingen	6—22
III. Hjemkomst fra Udlandet. Retssag om Vikariegods i Roskilde. Ansættelse i Kancelliet. Arven efter Børge Trolle. Retssag om Lillø. Berritsgaard. Arven efter Herluf Trolle og Birgitte Gjøe. Retssag om Herlufsholm. Indløsning af Gers Herred. Forhold i dette Len. Fru Øllegaard Trolles Død. Retssagen om Lillø afsluttes.....	23—41
IV. Arild Hvitfeldts Arbejde i Kancelliet. Rejser i finan-sielle Hverv. Arkivregistratur. Øverste Sekretær i Kancelliet. Virksomhed som saadan. Adgang til Statens Arkiv. Domme om Hvitfeldts Embedsvirksomhed. Sekretærløn. Forleninger. Rejser med Kongen. Ophold i Güstrow 1576 og 1579. Forhold til forskellige Historikere, Dav. Chytræus, And. Vedel, Corn. Hamsfort, Henr. Rantzow. Interesse for Universitetet, for Kirke og Skole	42—66
V. Arild Hvitfeldts Udtrædelse af Kancelliet (1580). Gers Herred. Lillø faste Hus. Jakob Hvitfeldts Død (1583). Arilds Omsorg for Broderens efterladte. Forlening med Laholm Slot. Andre Forleninger. Forstanderskabet for Herlufsholm. Arild Hvitfeldt afstaar Lillø til sine Broderbørn, køber Oddersbjerg. Offentlig Sendelse til Gulland (1585).....	67—90
VI. Hvitfeldt bliver Rigens Raad og Kansler (1586). Hans Kanslervirksomhed. Forlenes med Vor Frue Provsti i Odense og Tryggevælde Len. Afstaar Laholm og Sundmør. Trygge-vældestenen. Forhold til M. Jon Venusinus og M. Klavs Lyskan-der. Kongelige Kommissioner. Frederik II's Død	91—112

VIII

Side

- VII.** Regjeringsraadets Tid. Særlige Hverv betroede Hvitfeldt. Forholdet til Enkedronning Sofie. Sendelse til Sachsen. Besøg i Rostock. Deltagelse i Regjeringen. Niels Kaas's Død. Dr. Niels Krag bliver Historiograf. Anklage mod M. Isak Grønbæk. Forhandlinger med Enkedronningen. Visitats i Maribo Kloster. Fortsat Virksomhed som vikarierende Regjeringsraad ..... 113—131
- VIII.** Hvitfeldt som Ven og Beskytter af Videnskaberne. Skrifter tilegnede ham. Hans egne mindre Skrifter, samt litterære Arbejder, han har fremkaldt. Hans kirkelige og religiøse Stade ..... 132—147
- IX.** Hvitfeldt som Danmarks Historieskriver. Tilskyn- delser for ham til denne Virksomhed. Samlerarbejde. Christian III's Historie (1595). Sammenligning mellem Hvitfeldts og Krags Historie. Regjeringshverv. Christiern II's Historie (1596). Hvitfeldts Dom om denne Konge ..... 148—168
- X.** Hvitfeldt bliver Lensmand paa Vordingborg (1596). Christian IV's Kroning. Frederik I's Historie. Svenske Mod- skrifter. Jens Dolmers Kritik af Hvitfeldts Paastand om, at Norge ved Unionen blev et Valgrige. Hvitfeldt forlenes med Dragsholm (1597). Dragsholm Slot og Len ..... 169—188
- XI.** Hvitfeldt sendes 1597 til Trondhjem for at holde Retterting og for at undersøge Almuens Klage over Ludvig Munk. Halvor Gunnersens Digt om Hvitfeldts Rejser. Sen- delse til England og Nederlandene. Forhandlinger med Dron- ning Elisabeth og hendes Raad. Forhandlinger med General- staterne. Besøg hos Hertug Morits af Nassau under Belejringen af Lingen. Hjemkomst. Ophold i Odense. Christian IV's Bryllup paa Haderslevhus ..... 189—222
- XII.** Offentlige og private Hverv (1598). Christiern I's Historie (1599). Kong Hanses Historie (1599). Johan Isaksen Pontanus's Forhold til Hvitfeldt. Forhandlinger med Sverig og andre Hverv. Knud VI's o. fl. Historie (1600). Hvit- feldts Kilder til Fortsættelsen af Saxes Historie. Sagen mod Præsten M. Niels Glad i Odense ..... 223—38
- XIII.** Hvitfeldts Deltagelse i Grænsemødet i Flakkebæk. Det spændte Forhold til Sverig. Erik Mendveds o. fl. Historie (1601). Dr. Niels Krag dør (1602). M. Jon Jakobsen Venu- sinus bliver Historiograf. Præstesager. Hvitfeldts Besøg i Skaane 1602. Brylluper ved Hoffet ..... 239—49
- XIV.** Hvitfeldt deltager i Forhandlingerne paa Kon- gressen i Bremen med engelske Kommissærer. Kong Olufs o. fl. Historie (1603). De engelske Gesandters Henvendelse til Parsberg, Hvitfeldt og Charisius. Danmarks Riges Krønike fra Kong Dan til Knud VI (1603). Embedshverv. Christoffer

IX

	Side
Hvitfeldts Død. Willich Westhoff Rektor paa Herlufsholm.	
Hans Digte til Arild Hvitfeldt	250—266
XV. Hvitfeldts Bispekrønike. Digte til hans Ære. Gjen- nemsyn af M. Hans Mogensens Oversættelse af Philip Commines' Memoirer. Har Hvitfeldt skrevet Frederik II's Historie? Første Sygdomsanfald (Dec. 1606). Embedsforretninger 1608. Ned- lægger Kanslerembedet og fratræder Dragsholm Slot (1. Maj 1609). Sidste Ophold paa Herlufsholm og Død. Minder om Arild Hvitfeldt paa Herlufsholm	267—285
XVI. Ligtalen over Hvitfeldt rimeligvis tabt. Udtalelser om ham af samtidige og den nærmeste Efterslægt. Karak- teristiske Træk hos ham som Personlighed og Historieskriver. Hvitfeldts historiske Stil. Om hans efterladte historiske Sam- linger. Christoffer Ulfelds Aflevering af Hvitfeldts Manu- skripter til Universitetsbibliotheket	286—300
XVII. Hvitfeldts Anseelse udenlands. Pontanus gjør Hvitfeldts historiske Resultater tilgængelige for det lærde Eu- ropa. Dr. Jesper Brochmands Plan om en ny Udgave af Hvit- feldts Krønike. Joachim Moltkens Folioudgave af samme 1650 ff. Bemærkninger om denne Udgave. Hvorledes bør man gaa til Værks, om Krøniken paany skulde udgives?	301—310
XVIII. Bemærkninger om de af Hvitfeldt benyttede historiske Kilder. Trykte Kilder, danske og udenlandske. Skrevne Kilder i Statens Arkiv og i andre Samlinger. Tradi- tioner og Sagn	311—322
XIX. Hvorledes har Hvitfeldt benyttet sine Kilder? Hovedstadierne i Kritikens Bedømmelse af hans Historieværk.	323—339

ARILD HVITFELDT'S
LEVNET OG HISTORIESKRIVNING.

Hvitfeldt har skrevet, hvad andre har gjort; men hvad han haver udført,
Granske vil kommende Slægt, saa længe Danmark bestaar.

I.

Indledning. Tidligere Fremstillinger af Arild Hvitfeldts Levned.

Naar man hører Navnet Arild Hvitfeldt og kjen-der lidt til det Værk, som er mærket med dette Navn, saa vækkes Forestillingen om noget solidt, gammeldags, fir-skaaret, noget i Stil med Christian den Fjerde selv, frem-for alt noget ægte dansk, i Slægt med hine gamle Folke-viser, der paa en saa ejendommelig Maade trylle vort Sind hen i Egne, der ligge os saa fjernt i Tiden, men dog ere saa beslægtede med det, der rører sig dybest i vor Folke-natur, noget kjendt og hjemligt, der vækker vor Ærefrygt og Taknemmelighed som ædle Forfædres Minde.

Vi kunne med Føje sige, at blandt Navnene fra Dan-marks Fortid, som trods de Skygger, henrundne Aarhun-dreder kaste, endnu have holdt sig i frisk Minde, er Arild Hvitfeldts et af de mest fremtrædende af dem, hvis Navn-kundighed ikke støtter sig til krigeriske Bedrifter, men til Fredens Gjerning. Det Historieværk, han efterlod, har lige til vore Dage været Gjenstand for en meget flittig Gransk-ning, og har end vor Tids kritiske Undersøgelser paavist talrige Fejltagelser og Misvisninger hos den gamle Krønike-skriver, saa har den dog ogsaa forstaaet at vurdere det uhyre Fremskridt med Hensyn til Kjendskab til vor For-tids Historie, som Hvitfeldts »Danmarks Riges Krønike« betegner.

En Fremstilling af denne Mands Levned og Livsgjer-ning kan derfor vistnok regne paa at finde Deltagelse.

Selv om det neppe vil være muligt at fremkomme med væsentlig nye Synspunkter med Hensyn til Opfattelsen af hans Karakter og Personlighed, vil en omhyggelig Samling og Drøftelse af de levnede historiske Oplysninger dog kunne stille meget i en klarere Belysning. Naar der altsaa her skal gjøres et Forsøg paa at samle de spredte Træk til et historisk Billede af Manden, da sker det i Haab om, at en saadan Fremstilling ikke vil være uvelkommen for dem, der gjerne dvæle ved Mindet om Fortidens fremragende Skikkelser, særlig saadanne, som have bidraget til at højne Aandslivet blandt vort Folk.

Det er ganske vist Historieskriveren Hvitfeldt, som særlig tildrager sig vor Opmærksomhed; thi det er som saadan, han har vundet et uforgjængeligt Navn. Men hans øvrige Livsgjerning, som kongelig øverste Sekretær, som Lensmand, som Skoleherre paa Herlufsholm, som Rigskansler og Rigsraad og som kongelig Ambassadør, savner dog ingenlunde sin Betydning, og det hele samler sig til Billedet af en duelig og trofast, besindig og djærv »Rigens Mand« og en god Repræsentant for den gamle danske Adel i dens Velmagt.

Ingen samtidig har skildret Arild Hvitfeldts Levned. Da der ikke udkom nogen trykt Ligprædikene over ham — han efterlod ingen Hustru eller Børn til at udføre en saadan Kjærlighedsgjerning — savne vi de Personalia, som ellers sædvanlig leveredes i hin Tids Ligprædikener, ogsaa over langt mindre betydelige Personer. Eftertiden har ikke været sønderlig ivrig til at bøde paa, hvad Samtiden havde forsømt. Thi der er ikke meget, der foreligger trykt, til Oplysning om Hvitfeldts Livsforhold.

Thøger (ell. Tycho) Hofman var den første, der gav et kort Omrids af hans Levned i sine »*Portraits historiques*« (1746), et Værk, der nu er mest kjendt i den af den driftige Bogtrykkerenke, Madame Godiche foranstaltede, af Chr. Liunge besørgede Oversættelse, hvortil Bertel Christian Sandvig føjede Rettelser og Tillæg — under Titel:

»Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd« (1777 ff.), i hvis 1ste Del, S. 13 ff., findes en Udsigt over den hvitfeldtske Families Historie.

Kort før den danske Bearbejdelse af Hofmans Værk udkom, havde den som mangesidig, om end ikke sønderlig produktiv Videnskabsmand og heldig Samler bekendte Carl Deichman i Porsgrund gjort Udkast til en Levnedsskildring af de to betydeligste Mænd af den hvitfeldtske Slægt i det 16de Aarhundrede, Christoffer og Arild Hvitfeldt¹. Biografien af den sidstnævnte er ret udførlig, og den vidner lige saa meget om Forfatterens overordentlig store Erudition som om hans klare Blik for Arild Hvitfeldts Betydning som banebrydende Historiegransker. Den blev dog ikke trykt og har maaske heller ikke været bestemt dertil; i alt Fald slutter Deichman med det Ønske, »at en heldig Pen vilde give os en Lovtale over denne store og vel fortjente Mand, med flere Oplysninger om hans Liv og Levnedstændigheder«. Man kan dog ikke let tænke sig nogen varmere eller mere vel grundet Lovtale over Hvitfeldt end den, Deichman selv leverer i sit Udkast, der havde fortjent en bedre Skjæbne end at forblive henliggende næsten uænsset. Den Udsigt, han giver over den danske Historieskrivnings Vilkaar gjennem Tiderne, for derved at belyse Hvitfeldts Stilling, er for sin Tid særdeles god og kan endnu læses med Interesse. Det særlig biografiske Element i Afhandlingen er svagere, begrundet paa at Deichman ikke, eller kun i ringe Grad, havde Adgang til haandskrevne Kilder; men hans omhyggelige Benyttelse af en Mængde trykte Skrifter giver dog Udkastet Værd. Overhovedet skal det siges til Deichmans Ære, at han i

¹ Haandskriftet findes i Deichmans Bibliothek (i Christiania) Mnskr. Fol. Nr. 125. (Jvfr. Nyt hist. Tidsskrift VI, 561, Not. 5.) Affatelsestiden lader sig temmelig nøje bestemme. Deichman omtaler nemlig »vores afdøde lærde Etatsraad Langebek« (denne døde 1775). Derimod synes han ikke at have kjendt den danske Udgave af T. Hofmans Værk (1777). Hr. Arkivfuldmægtig H. J. Huitfeldt-Kaas har velvillig stillet sin Afskrift af Deichmans Mnskr. til min Raadighed.

fuldt Maal har følt den fædrelandske Forpligtelse overfor Hvitfeldts Minde. Efter nemlig at have berørt, at det just ikke var meget, man vidste om de ældre Led af Slægten, fortsætter han saaledes: »Derimod skulde man tænke, at der faldt saa meget mere at anføre om vores berømmelige Arild Hvitfeldt, hvis Fortjenester ere saa store formedelst de vigtige Embeder, han har beklædt, de magtpaaliggende Forretninger, han har haft under Hænder, men især formedelst den uskatterlige Tjeneste, han beteede sit Fædreland ved sine dyrebare Skrifter, og for hvis Skyld hans Navn bliver uddødeligt hos Efterverdenen; men hvor er det at beklage, at, saa meget han bestræbte sig sin ganske Livstid at bevare Forfædrenes priselige Gjerninger fra Forglemmelse, saa skjødesløs, rettere utaknemmelig, har man været i at oprette denne store Mand en Ærestøtte eller et Mindesmærke, som kunde nogenledes svare til Mandens velfortjente Berømmelse!«

En »Ærestøtte« fik Hvitfeldt ganske vist paa en Maade snart efter, da en af de Mindestene, Arveprins Frederik lod oprejse i Lunden ved Jægerspris, mærkedes med hans Navn¹; men da Peder Top Wandal senere søgte at indprente Navnenes Betydning ved at levere Levnedbeskrivelser af de Mænd, der saaledes vare hædrede, kom han dog med Hensyn til Arild Hvitfeldt ikke sønderligt ud over, hvad der allerede var at læse hos Hofman². Det samme er Tilfældet med Odin Wolffs Meddelelse i »Historisk Ordbog« VII, 229 ff.

Rigere paa biografisk Stof og rigtigere i Tidsangivelserne end de ovennævnte Forsøg er Professor T. A. Beckers Artikel »Arild Hvitfeldt« i »Folkekalender for Danmark 1866«, skjønt den efter sit Formaal maatte være kort, og

¹ Wegener, Abrahamstrup, II, 208. (Ann. f. nord. Oldk. og Hist. 1856.)

² P. T. Wandal, De paa Jægerspris med Mindestene hædrede Mænds Levnetsbeskrivelse, 2den Dels 1ste (eneste) Hefte, Kbh. 1794. -- En kort, men skarp Bedømmelse af Wandals Biografi af Hvitfeldt findes i et Brev fra J. C. Berg til R. Nyerup, i L. Daaes Udvalg af Breve fra Nordmænd til Nyerup, S. 47.

der ikke var Lejlighed til nærmere Angivelse af de benyttede arkivalske Kilder¹. Et ganske kort Omrids af Hvitfeldts Levned med Afbildning af Mindestøtten paa Jægerspris har C. F. Wegener leveret i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1856, S. 208.

Selvfølgelig have flere — og da navnlig N. M. Petersen — paa Litteraturhistoriens Vegne omtalt Hovedpunkterne i Hvitfeldts Levned; men af nyere Meddelelser om ham er den, som Rigsarkivar A. D. Jørgensen har givet i sine »Fortællinger af Fædrelandets Historie«, den betydningsfuldeste, ikke saa meget fordi den indeholder nye Oplysninger, som fordi den yder et smukt og aandfuldt Billede af en af vort Fædrelands bedste Sønner. Selv har jeg efter Opfordring leveret en Fremstilling af Hvitfeldts Levned til »Dansk biografisk Lexikon.« Den maatte efter Forholdene blive sammentrængt; men den har dog været nærmeste Anledning til, at jeg fik Lyst til at underkaste Emnet en udførligere Behandling ved Bearbejdelsen af det Materiale, jeg gennem en lang Aarrække lejlighedsvis havde samlet til en Biografi af Hvitfeldt og til Karakteristik af hans Forfattervirksomhed.

Endnu kan det omtales, at det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab 1875 stillede den Opgave: »Efter en Udsigt over Arild Hvitfeldts Liv gjøres hans Danmarks Riges Krønike til Gjenstand for en nærmere Undersøgelse, hvorved oplyses, hvilke Kilder og Hjælpeidler han dertil vides eller kan formodes at have benyttet, hvorvidt nogen Kritik derved er anvendt, og hvilke politiske Anskuelser der have haft Indflydelse paa Fremstillingen.« Opgaven blev dog ikke besvaret, skjønt Indleveringsfristen paa given Foranledning blev forlænget².

¹ Disse findes dog tildels i Beckers efterladte historiske Samlinger i det kgl. Bibliothek.

² Vidensk. Selsk. Oversigter 1875, S. 33. 39. Saa vidt mindes, var Opgaven foreslaaet og formuleret af Professor P. G. Thorsen.

II.

Arild Hvitfeldts Fødsel, Navn, Herkomst, Barndoms minder, Opdragelse, Studier, Udenlandsrejse. Storms Udtalelse om ham. Arveordning i Hjemmet. Fortsatte Studier i Orleans, Strasburg og Tybingen.

Arild Hvitfeldt er født den 11. September 1546 paa Bergenhus¹. Hans Døbenavn var egentlig Arvid, et Navn, der hidrørte fra hans Moders svenske Slægt. Men medens han hyppig findes skreven saaledes af andre, og i sine yngre Aar selv skrev sig saaledes², brugte han omtrent fra den Tid, da han blev kongelig øverste Sekretær i Kancelliet (1573), altid Navneformen Arild eller Arrild³. Under tyske Breve har han dog selv skrevet sig Arnold Wittfeldt, og naar han skrev Latin, brugte han ligeledes Navnet Arnoldus, medens andre skrev ham Arvidus, Haraldus eller Aurelius. Man har ment, »at den danske Tunge

---

¹ Ifølge Slægtebøger (Thottske Saml. 1882. 4°. Ny kgl. Saml. 772 og 1079 i Fol.), hvor ogsaa Fødselstimen »ved 11 Slet om Middagen« tilføjes. I trykte Skrifter angaves Hvitfeldts Fødselsaar tidligere urigtig til 1549. Den rigtige Angivelse er, saa vidt vides, først fremdragen af C. Molbech i Hist. Tidsskr. II, 152. Deichman havde allerede skjønnet, at Aaret 1549 maatte være urigtigt; men han savnede Midler til at angive det rette Aar.

² Se Tillæg Nr. 7.

³ Naar Gram til Bevis for, at Hvitfeldt ogsaa senere skrev sig Arvid, anfører et Brev af 1575 fra ham til Peder Bille, saa kan det bemærkes, at dette Brev ikke er egenhændigt, heller ikke Underskriften, saa at det altsaa kun viser, at Hvitfeldts Sekretær paa den Tid skrev sin Herres Navn: Arued Wittfeld. (Se Tillæg Nr. 18.)

efterhaanden forandrede Arvid til Arild«¹. Mulig er det saa; men den Formodning kan dog ikke ganske udelukkes, at Hvitfeldt selv, ved at antage Navnet Arild, har villet udtrykke sin Kjærlighed til alt det, der bar Alderens ærværdige Præg, da Ordet »Arild« (svarende til det tydske Uralt) i ældre Tid hyppig forekommer, og ikke blot i den endnu bevarede S sammensætning, Arilds-Tid, men i mangfoldige andre Forbindelser. Muligt er det jo ogsaa, at han, da Arvid nærmest var et svensk Navn, har foretrukket det danske Arild. Men for øvrigt lagde man ikke den Gang megen Vægt paa konstante Navneformer.

Hvitfeldterne var en fortrinsvis fynsk Adelsslægt, der oprindelig skal have baaret Navnet Hogenskild. Klavs Henriksen til Krumstrup i Gudme Herred i Fyn, der var gift med Kirsten Andersdatter (Ulfeld), havde Sønnen Otte Klavs til Skibelundgaard og Krumstrup. Ved Ægteskab med Barbara Eriksdatter (Blaa) blev denne Ejer af Orebygaard og Berritsgaard paa Laaland. En Søn af dette Ægteskab var Christoffer Ottesen til Berritsgaard, den første, der antog Navnet Hvitfeldt, efter Slægtens Vaaben, en rød Tværbjelke i hvidt Felt². Da denne Mand var Arild Hvitfeldts Fader og i sin Tid en fremragende Personlighed, vil det være paa sin Plads at meddele lidt nærmere om ham³.

Christoffer Ottesen, der havde været Hofsinde hos Kong Frederik I, sluttede sig under Grevefejden nøje til Christian III's Parti og ydede Kongen væsentlige Tjenester. I Forening med Truid Ulfstand indtog han 1537 Bispe-

¹) T. A. Becker i Folkekal. f. Danm. 1866, S. 25. Ganske urigtig siger denne Forfatter, at Navnet Arild ikke brugtes i Danmark, før Hvitfeldt gav det en god Klang. Hans Gram har i sin lærde Afhandling »Om det Ord i Dansken Arilds-Tiid, saa og om det Mands-Navn Arrild«, i Kbhvnske Vid. Selsk. Skr. III, 327—44, samlet en lang Række Exempler paa, at Navnet tidligere jevnlig forekommer, tildels afvexlende med Arent.

²) Danmarks Adels Aarvog 1887, S. 214 ff. (Thiset, Stamtavler over danske Adelsslægter I, 248 ff.)

³) Se forøvrigt Dsk. biogr. Lexikon VIII, 152 ff.

slottet Stenvigsholm ved Trondhjem, som han Aaret efter fik til Len, og hans faste Optræden skyldes det for en Del, at Norges Forbindelse med Danmark blev bevaret. Ligeledes gennemførte han Reformationen nordenfjelds, saa vidt det kunde ske ved ydre Foranstaltninger. I samme Retning virkede han ogsaa paa Island, der 1541 var stillet under hans Befaling. Fra 1542 var han Lensmand paa Bergenhushus, og havde Bergens og en Del af Stavangers Stift under sin Styrelse, hvorunder Finmarken og Færøerne senere ogsaa lagdes. Hans Hustru, Fru Øllegaard Trolle, tilhørte en meget gammel, oprindelig svensk Adelslægt. Hun var en Datter af Admiralen Hr. Jakob Trolle til Lillø og Fru Kirstine Herlufsdatter Skave, og var Søster til den navnkundige Herluf Trolle.

Ægteparret havde syv Børn, nemlig Sønnerne Otte, Arvid eller Arild og Jakob, samt Døtrene Kirstine, Inger, Lisbeth og Beate, af hvilke de fleste senere ville finde nærmere Omtale.

Paa fædrene som paa mødrene Side tilhørte Arild Hvitfeldt saaledes gjæve og gode Adelslægter, og gennemløber man hans Anetavle¹, finder man ikke faa Navne, der i sin Tid havde en god Klang. Selv skrev han sig dog et Adelsbrev, der er bedre end noget, han kunde arve efter Forfædre, og dette er det, som giver ham Adkomst til, at vi, 300 Aar efter hans Levetid, ihukomme ham med Ærbødighed og Taknæmmelighed.

Kun sine 10 første Leveaar tilbragte Arild Hvitfeldt i Bergen; men disse Aar have næppe været betydningsløse for ham. Inden de første ti Aar af et Menneskes Levetid ere tilbagelagte, har et opvakt Barn fra Omgivelserne modtaget en Mængde Indtryk, som ikke udslettes, og mangen Historie, der hørtes i disse Aar, glemmes aldrig, men antager i Aarenes Løb, særlig ved oftere at gjenfortælles, bestemtere Omrids og klarere Farver. Netop saaledes er det

¹ Denne findes i Mads Jensen Medelfars Ligprædiken over hans Søster, Fru Beate Hvitfeldt. Kbh. 1629.

gaaet med Arild Hvitfeldt. En nyere norsk Historiker med nøje Kjendskab til hin Tid og fin Mærkesands har gjort det i høj Grad sandsynligt, at de forholdsvis talrige Anekdoter, som Hvitfeldt i sin Historie har fra Norge under Grevefejdens og Reformationstidens Kampe, stamme fra, hvad han har hørt i sin Barndom¹. Der var i hans Faders Tjeneste paa Bergenhus sikkert adskillige gamle Krigsmænd, der gjorde sig en Fornøjelse af at fortælle den opvakte Dreng om de Æventyr, som de i Fejdetiden havde oplevet. I Borgestuen har han vel hørt det meste; men hans Fader kunde jo, naar han ellers havde Tid dertil, give ham endnu bedre Besked.

Da Christoffer Ottesen Hvitfeldt, der siden 1552 var Medlem af Danmarks Riges Raad, i Aaret 1556 blev Lensmand paa Korsør Slot, satte han sine Sønner i Huset hos Professor D. Johannes Machabæus i Kjøbenhavn for at oplæres under Vejledning af en Student, ved Navn Christoffer Jespersen, der siden blev Præst i Herlev ved Frederiksborg; men da Machabæus allerede døde 1557, kom de unge Hvitfeldter i Huset hos en anden Professor, M. Povl Madsen, der senere blev Biskop, først i Ribe og siden i Kjøbenhavn. Her fik de til Hovmester Hans Michelsen fra Randers, en ung Mand, der siden vandt et stort Navn som Ungdomslærer, og som dels selv underviste de unge Mennesker, dels vejledede dem til at høre Professorernes Forelæsninger ved Universitetet. I September 1558 døde imidlertid den ældste af Brødrene, Otte, 16 Aar gammel, i Kjøbenhavn, og i November 1559 døde Faderen paa Visborg Slot paa Gulland, hvor han siden 1557 var Lensmand. De to yngre Sønner blev ved Moderens Foranstaltning imidlertid fremdeles i M. Povl Madsens Hus under Hans Michelsens Vejledning, indtil de 1562, ledsagede af denne dygtige Lærer, kunde afgaa til Gymnasiet i Strasburg, som paa den Tid var i megen Anseelse².

¹ Prof. Ludv. Daae i Norsk hist. Tidsskr. III, 338. Jvfr. Paludan-Müller, Grevens Feide. II, 262 Note.

² Hans Mogensens Ligprædiken over Jakob Hvitfeldt, Kbh. 1585. Jvfr. min Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. I, 333 f. Ny kirkehist.

Da Fru Øllegaard Trolle, der forholdsvis tidlig var bleven Enke, »blev hjemløst af Gud med en langvarende Svaghed og Sygdom¹«, bestyredes Berritsgaard og Gods under de unge Hvitfeldters Mindreaarighed og Udenlandsrejser af deres Morbroder, Børge Trolle til Lillø, der havde overtaget Værgemalet for dem, og om hvem vi vide, at han i sine Myndingers Fraværelse med Omhu tog sig af Godset og navnlig drog Omsorg for, at de Gaarden tiliggende Skove ikke blev plyndrede af Omegnens Bønder².

Paa Grund af Moderens Svaghed og Sønnernes Bortrejse synes Hjemmet paa Berritsgaard for øvrigt at have været saa godt som opløst. Den yngste Datter, Beate, var givet en Slægtning, Fru Sidsel Skave, til Opfostring³. Den 17aarige Inger døde i September 1562 paa Lyngbygaard i Skaane, der den Gang ejedes af Knud Pedersen Gyldenstjernes Enke, Fru Sidsel Ulfstand, en af sin Tids udmærkede Kvinder, hos hvem den unge Pige formodentlig har været »til Optugtelse«. Den ældste af Arild Hvitfeldts Søstre, Kirstine, var i en ung Alder bleven gift med den som Landsdommer siden bekendte Lave Beck til Førslev, men døde allerede 24. Juli 1563, kun 19 Aar gammel⁴. Tilbage stod altsaa kun den næst yngste Datter, den blide og elskværdige Lisbeth. Men heller ikke hende synes Moderen at have beholdt hjemme hos sig. I sin Sygelighed vilde hun neppe være i Stand til at give den unge Pige den Opdragelse, som Tiden krævede. Hun blev derfor overgivet til sin Morbroders Hustru, Fru Birgitte Gjøe, vel noget nær den mest fremragende af hin Tids mange ypperlige Adelsfruer. I bedre Hænder kunde hun ikke falde, og

---

Saml. VI, 154 f. Det første sikre Vidnesbyrd om Brødrenes Op- hold i Strasburg er »en Haandskrift udgiven af Arvid Hvitfeldt, dat. Strasburg 9. Juli 1563«, som Gram har kjendt (Kbhvnske Vid. Selsk. Skr. III, 339), men som nu ikke synes at findes mere.

¹ Mads Jensen Medelfar, Ligprædiken over Beate Hvitfeldt. Kbh. 1629.

² Jvfr. Hist. Tidsskrift II, 132, hvor en Række Efterretninger om Berritsgaard ere samlede.

³ Mads Jensen Medelfars anf. Ligprædiken.

⁴ Dansk biogr. Lexikon II, 20 f.

endnu bevarede Breve vidne noksom om det Kjærligheds- og Taknemmeligheds-Baad, hvormed Lisbeth Hvitfeldt siden følte sig knyttet til den ædle Dannekvinde, hvis Hus havde været et kjært Ungdomshjem for hende¹.

I Strasburg kom Brødrene med deres Hovmester og et Par andre unge danske Adelsmænd, Hans Lindenov og Karl Kjørning, i Huset hos den navnkundige Humanist Johannes Sturm, der var Gymnasiets Rektor og sin Tids mest ansete Skolemand². Som den danske Konges politiske Korrespondent maatte han føle sig særlig kaldet til med Omhu at antage sig de unge Danske, der kom til Strasburg. Sturm er navnlig bekjendt for den overordentlige Energi, hvormed han drev den praktiske Indøvelse i det latinske Sprog, som han i Grunden ønskede, for den studerende Ungdoms Vedkommende, skulde afløse Modersmaalet, noget, der i en vis Henseende kunde være formaalstjenligt nok, da Fortroligheden med det videnskabelige Universalsprog i høj Grad lettede Tilegnelsen af de forskjellige Tidens og Landes litterære Frembringelser og slog en Bro over Nationalitetsforskjellene, men paa den anden Side forsinkede Folkesprogenes Anvendelse til videnskabelig Meddelelse. Den Lethed, hvormed Arild Hvitfeldt siden færdedes med det latinske Sprog i Skrift og Tale, viser, at han ikke forgjæves havde gaaet i Sturms Skole; men det danske Sprog i hans »Danmarks Krønike« har ganske vist ikke vundet ved denne Lærdom.

For øvrigt kunde Strasburg være et ganske passende Opholdssted for de unge danske Adelsmænd. Undervisningen i Gymnasiet dannede en god Overgang fra den Privatundervisning, de hidtil havde nydt, til senere akademiske Studier, og Omgangen med en Mængde unge Mennesker, som fra forskjellige Lande vare samlede her, maatte udvide Synskredsen. Hvitfeldternes Ophold i det navn-

¹ Wad, Breve til og fra Herluf Trolle og Birg. Gjøe II, 40. 117. 228 f. 251 f.

² Karl v. Raumer, Geschichte der Pädagogik I. indeholder en udførlig Fremstilling af Sturms Lære- og Virkemaade.

kundige »*Sturmianum*«¹ blev dog afbrudt ved Efterretninger fra Hjemmet, der stod i Forbindelse med den Krig, som Danmark alt i nogle Aar havde ført med Sverig, og i hvilken Adelens Rækker udtynnedes, ikke at tale om, hvad Krigen ellers kostede.

I Høsten 1565 kom det Sørgebud til Strasburg, at Brødrene Hvitfelds Morbroder, Herluf Trolle, var død af de Saar, han havde faaet i sin heltmodige Kamp for Fædrelandet, og at det derfor var nødvendigt, at de unge Mennesker kom hjem, da der forestod Skifteforhandlinger, ved hvilke deres Nærværelse udkrævedes. Ved deres Afrejse medgav Sturm dem et Brev (dat. 1. Oktober 1565) til Kong Frederik II, hvori han udtalte sig, som følger:

»Brødrene Arild og Jakob Hvitfeldt, samt Karl Kjøring og Hans Lindenov, tilligemed deres Lærer, Hans Michelsen, have nu paa 3die Aar levet og forholdt sig saaledes i mit Hus og ved vor Skole, have anvendt en saadan Flid i deres Studeringer, og have gjort saa gode Fremskridt i dem, at det maa beklages, at de tilbagekaldes til Fædrelandet paa Grund af Onkelens Død. Jeg tvivler visselig ikke om, at Danmarks Rige har lidt et stort Tab ved denne Mands Død; men jeg mener, at Tabet er dobbelt, først fordi denne Mand er falden, og dernæst fordi disse Ynglinger bortkaldes fra deres Studeringer. Deres Lærer er en fortræffelig, overordentlig flittig og velstuderet Mand, Disciplene udmærke sig ved Adstadighed, Lydighed og gode Fremskridt paa Videnskabernes Bane, Dette har jeg ment at burde meddele Ed. Majestæt; thi er det end, af Hensyn til deres Fædreland, nødvendigt, at de for Tiden maa være borte fra Studeringerne, saa haaber jeg dog, at Ed. Majestæt vil tilstede og virke til, at de i Frankrig og Italien fuldende, hvad der staar tilbage i deres Studiekursus; thi jeg tvivler ikke om, at hvis de gjøre det, og det tilledes dem, ville de med Tiden, og det snart, blive til stort

¹ Jfr. Danske Mag. 4 R. II, 370.

‘Gavn og megen Ære for deres Folk og Fædreland¹, ja blive det saare uundværlige Borgere. Jeg raader til, at det maa ske, og beder Ed. Majestæt at sørge derfor, samt at optage denne min Henstilling i den Mening, i hvilken den er fremført af mig, nemlig af Kjærlighed til Studierne og af Ærefrygt for Ed. Majestæt og Danmarks Rige².«

Hjemkomsten har vistnok været kjær for Brødrene Hvitfeldt, for saa vidt som de fik Lejlighed til at gjense deres Moder og Søstre; men for øvrigt var den ikke uden alvorlig Ubehagelighed for dem, idet deres tidligere nævnte Morbroder og Væрге, Børge Trolle, der var barnløs, vilde, i Henhold til en mellem ham og hans afdøde Brødre, Herluf og Niels Trolle, tidligere truffen Overenskomst, have det sikret, at hans Fædrengaard Lillø efter hans Død gik over til hans nys afdøde Broders, Niels Trolles, Børn, og altsaa blev i Trolleslægten, i Steden for efter Arveloven at tilfalde hans Søster, Fru Øllegaard Trolle, for saa vidt hun overlevede ham, og siden hendes Børn, Hvitfeldterne. For at faa dette sat igjennem bevægede han under Trusel om fuldstændig Arveløshed sine Myndlinger, Arild og Jakob Hvitfeldt, til den 28. November 1565 at besegle et Brev, hvorved de indvilligede i den af Morbroderen foreslaaede Arveordning, saa ugunstig den end var for deres Moder og dem selv³.

Da Børge Trolle i sin Tid havde faaet Lillø Gaard og Gods udlagt efter sine Forældre, Hr. Jakob (Jochum) Trolle til Lillø og Fru Kirstine Herlufsdatter Skave, den Gang han den 20. Juli 1547 med sine Sødskende, Arvid Trolle til Engesø, Herluf Trolle til Krummerup, Niels Trolle til Torup, samt Svogrene Klaus Urne til Beltebjerg, paa hans

¹ Sturm skriver egentlig ikke »deres Folk og Fædreland«, men »vore Riger og Folk« (*regnis nostris populisque*), et Udtryk for hans store Hengivenhed for Danmark.

² Schumacher, Gelehrter Männer Briefe an die Könige von Dänemark. II, 451—2.

³ Rosenvinge, Gamle danske Domme III, 144 ff.

Hustrues Margrete Trolles Vegne, og Christoffer Hvitfeldt til Berritsgaard, paa hans Hustrues Øllegaard Trolles Vegne, »sad over et venligt og kjærligt Sødskendeskifte« efter deres Fader og Moder paa Lillø¹, saa er det meget forklarligt, at han ønskede denne Ejendom bevaret i sin Slægt. Men ligesaa forklarligt er det, at de unge Hvitfeldter nødigt saa' den Udsigt, de havde til mulig at komme i Besiddelse af Gaarden, svinde bort. Moderens Sygelighed bevirkede formodentlig, at hun ikke kunde optræde med noget kraftigt Forsvar for sin egen og sine Børns Ret. Mulig har hun tænkt, at der kun var ringe Udsigt til, at hun skulde overleve Broderen; maaske var hun bunden ved Løfter, hun efter sin Mands Død havde givet sine Brødre. Nok sagt, de unge Brødre Hvitfeldt maatte give efter. Da Arild Hvitfeldt imidlertid den Gang var 19 Aar og Broderen 18 Aar gammel, saa de vel kunde skjønne, hvorom det gjaldt, er Sagen vistnok gaaet dem nær, med mindre de have været saa kloge at indse, at hvis Morbroderen døde før deres Moder, vilde det ikke være umueligt at faa denne fremtvungne Arveforening omstyrtet, hvad ogsaa virkelig siden skete.

Rimeligvis ere Brødrene blevne i Hjemmet indtil næste Foraar. Den 28. Febr. 1566 skrev Børge Trolle til sin Svigerinde, Fru Birgitte Gjøs: »Kjære Søster, jeg fik din Skrivelse med Arved og Jakob Hvitfeldt²«. Heraf fremgaar, at Brødrene under Opholdet hjemme have besøgt deres Morbroders, Herluf Trolles, Enke, noget man da ogsaa paa Forhaand kunde vente, især hvis deres Søster Lisbeth allerede paa den Tid har været i hendes Hus. Men ikke længe efter vare de atter paa Rejse. Hans Michelsen fulgte dem ikke denne Gang, da han efter Fru Birgitte Gjøs Ønske overtog Rektorembetet ved den nys oprettede frie Skole paa Herlufsholm, i hvilken Stilling han indlagde sig en saadan Berømmelse som den adelige Ung-

¹ Lilljegen, *Analecta Monumentorum* ad Ed. Lundæ 1814, p. 9—22

² Wad, Herluf Trolles og Birgitte Gjøs Breve II, 81.

doms Vejleder, at Valget faldt paa ham, da det mange Aar efter gjaldt at finde en Lærer for Rigernes Haab, den udvalgte Prins Christian (IV)¹.

I Henhold til det Raad, Sturm havde givet, begav Hvitfeldterne sig til Frankrig. Her øvede navnlig Universitetet i Orleans den Gang en ikke ringe Tiltrækning paa unge Mænd, der uddannede sig til Statstjenesten og derfor attraaede Indsigt i Retsvidenskaben. Samtidig var der Lejlighed til at erhverve Færdighed i »adelige Exercitier« og en Øvelse i det franske Sprog, som en vordende Statsmand ikke godt kunde undvære. Naar Arild Hvitfeld senere brugte en fransk Sentens som sit Valgsprog — *Nul bien sans paine*² — ligger deri vistnok en Antydning af, at han ikke er forbleven fremmed overfor det franske Kulturliv, saaledes som det artede sig paa en Tid, da politisk og religiøs Begejstring væbnede Huguenotterne, Adelsmænd saa vel som Borgere, mod en Kongemagt, der stillede mod politisk Absolutisme og hensynsløs Underkuelse af enhver kirkelig Frihedsrørelse.

I Aaret 1566 blev »*Arnoldus et Jacobus Wytfeld fratres, Dani*« samt »*Karolus Kioerning, Danus*« indskrevne i det Register, som den tydske Nations »*Procurator*« førte over Studerende, der ankom til Orleans. For Indskrivning betalte Brødrene 43 *sous*³. Indenfor »den tydske Nation« ved Akademiet i Orleans indtog den Gang Slesvigeren Dr. jur. Povl Cypræus en fremragende Plads⁴, og til ham

¹ Ny kirkehist. Saml. VI, 154 ff.

² Dette Valgsprog findes anbragt under Ar. Hvitfeldts Vaabenskjold foran i den til ham dedicerede 2den Udgave af Peder Tidemands Oversættelse af Luthers Postil (1577). Den samme Sentens, udtrykt paa Græsk, findes under Hvitfeldts Navn i en Stambogsantegnelse fra 1568, der nedenfor skal omtales.

³ Bulletin de la société archéologique et historique de l'Orléanais VIII, 64. Hr. Arkivar Dr. Bricka har henledet Opmærksomheden paa denne Kilde, der viser, at Hvitfeldternes Ophold i Frankrig tilhører et tidligere Tidspunkt, end Hans Mogensens Ligprædiken over Jakob Hvitfeldt giver Anledning til at formode.

⁴ Se Dansk biogr. Lex. IV, 121 ff.

traadte de tre unge Danske snart i et nærmere Forhold. Vi besidde endnu Cypræus's overordentlig anerkjendende Udtalelser om disse sine tre medstuderende¹, og vi skulle senere se, at Arild Hvitfeldt ikke glemte Cypræus, da deres Samliv i Orleans ophørte, men søgte at drage ham til Kjøbenhavn, vistnok fordi han i ham havde fundet en aandsbeslægtet.

Opholdet i Orleans paa hin Tid kunde være interessant nok for de unge danske Adelsmænd, men det var ikke uden Fare og neppe meget egnet for rolige Studier. Sagen var den, at Kampen mellem Huguenotterne og de kongelige havde et af sine Brændpunkter her. Orleans havde været Protestanternes vigtigste Vaabenplads; men efter Freden i Amboise (1563) var den kommen i Kongens Besiddelse, der havde ladet Fæstningsværkerne ødelægge og Katholicismen gjenindføre. Den 2. Juni 1567 meddelte Byens Guvernør Universitetets Rektor, at alle fremmede inden 24 Timer skulde være ude af Riget. Da Rektoren i den Anledning forlangte, at den tyske Nations »Procurator« skulde meddele en Fortegnelse over alle fremmede Studenter i Staden, gjorde denne bestemt Indsigelse og hævdede, støttet til de akademiske Privilegier, at det var noget, der ikke kom Guvernøren ved: »Studenterne skulde indregistreres af Nationens Procurator og ikke af Guvernøren«. Det lykkedes virkelig at afværge Uvejret, saa Studenterne fik Lov at blive, rimeligvis fordi man ikke vilde udsætte Borgerne for det Tab, som det vilde være, om de mange fremmede drog bort. Imidlertid gjordes Husværterne ansvarlige for, at de hos dem boende fremmede Studenter ikke blandede sig i Religionsstriden. Snart efter brød Kampen atter ud i lyse Flammer, og netop Orleans blev Skuepladsen for et af de første Sammenstød. Den 29. September 1567 lød der om Natten Kl. 3 et Kanon-skud, Signalet til Huguenotternes Angreb. Vagterne i Byen bleve overrumplede, men fra Kastellet, som de kongelige

¹ I et Brev af 15. Jan. 1578 (Slesv. Provindsialefterretn. III, 13).

havde inde, tordnede Kanonerne i 3—4 Timer ud over Byen. Alt var her i Opløsning og Forvirring. Enden blev dog, at Huguenotterne blev Herrer i Staden, og de indbød nu de fremmede Studenter til at gjøre fælles Sag med dem. Skjønt disse glædede sig over Protestanternes Sejr, undslog de sig dog, da de ikke vare komne til Orleans for at slaas, men for at studere. Efter en Tids Forløb maatte ogsaa Kastellet overgive sig. Men Staden var nu bleven som en Vaabenplads. Fra Sydfrankrig og Pfalz samledes der talrige Skarer til Byen for at forstærke den protestantiske Hær, og derfra udgik atter Expeditioner til forskjellige Sider. Alt var Uro og Vaabenlarm, og Huguenotterne lod deres puritanske Harme gaa ud over de prægtige katholske Kirker, som bleve nedbrudte, den ene efter den anden. Da det imidlertid kunde befrygtes, at Bladet snart vilde vende sig, og da der i ethvert Tilfælde ikke var nogen Udsigt til Læsere for det første, besluttede de allerfleste af de fremmede Studenter sig til i Foraaret 1568 at forlade Orleans.

Brødrene Hvitfeldt, som havde været Øje- og Ørevidner til de Begivenheder, som ovenfor ere omtalte, og til mange andre mærkelige Optrin, som den tyske Nations »Procurator« med stor Omstændelighed har optegnet, og som derved ere bevarede til vore Dage¹, vare blandt dem, der forlod Staden. Deres Ven og Studiefælle, Karl Kjørning, en baade elskværdig og begavet ung Mand, drog, som det synes, med Dr. Povl Cypræus til Schweitz², men maa dog snart have begivet sig hjem, hvor han — den sidste af sin

¹ Bimbinet, Université d'Orléans, Chronique historique extraite des registres des écoliers Allemands (Orl. 1875). Da Tillidsposten som »Procurator« skiftede hver 3die Maaned, er det ikke umuligt, at A. Hvitfeldt kan have ydet sit Bidrag til de mærkelige historiske Optegnelser, som de skiftende Procuratorer have efterladt sig.

² Karl Kjørning betegnes af Cypræus som »*adolescens magnæ indolis ac spei, quo ego non tantum amico, sed in Italia, Gallia Heluetiaque peragranda itineris comite usus sum fidelissimo, eumque tum propter ingenii acumen et singularem eruditionem, tum propter incredibilem animi candorem, ut par erat, faciebam maximi*« (Slesv. Provindsial-efterretn. III, 13 f.).

Slægt — den 22. December 1568 fik et brat og sørgeligt Endeligt, da han døde i Professor Klavs Skavbos Hus i Kjøbenhavn, efter at han faa Dage tilforn var »ihjelstunget« af en anden ung Adelsmand, Anders Bille Frantsen¹.

Fra Frankrig begav Brødrene Hvitfeldt sig atter til Strasburg, hvor Læreanstalten var bleven udvidet, idet Kejser Maximilian II 1567 havde tilladt Oprettelsen af et Akademi. Om de ogsaa denne Gang havde boet hos Sturm, er os ubekjendt. Derimod vide vi, at de her traf sammen med den navnkundige franske Filosof, Mathematiker og Undervisningstheoretiker Petrus Ramus (*Pierre de la Ramée*)², der ved sit frie og uhildede Syn paa mange videnskabelige Forhold kom til at øve en Indflydelse, der strakte sig langt ud over hans Levetid (han blev dræbt i Bartholomæusnatten 1572) og langt ud over hans Fædrelands Grænser. Blandt hans Fortjenester kan navnlig fremhæves, at han stræbte at hævde Modersmaalets Ret ogsaa i videnskabelige Fremstillinger; og skjønt der ellers ikke er noget, der bestemt tyder paa, at Arild Hvitfeldt var Ramist, saa blev det dog hans uforgjængelige Fortjeneste, at han i sit store Historieværk lod det danske Sprog komme til Ære og derved øvede en fædrelandsk Bedrift, der sent skal glemmes.

Af større Betydning for Hvitfeldt har det maaske været, at han lærte Dr. Michael Beuther at kjende. Denne var siden 1565 Professor i Historie i Strasburg og en meget flittig Skribent. I sine unge Aar havde han besøgt Kjøbenhavn, og paa sine gamle Dage blev han paa en Maade Danmarks Historieskriver. Ved en given Lejlighed omtaler han, at han havde mange Bekjendte blandt »den statelige« danske

¹ Suhms Saml. II, 3, S. 3.

² I den danske Student Morten Knudsens Stambog (Ny kgl. Saml. 365. 8vo) findes skrevet:

..... *Labor omnia vincit*
Improbis .....

Petrus Ramus scripsit Argentinæ 5 Id. Sept. anno salutis 1568.

I de samme Dage skrev Ar. Hvitfeldt ogsaa nogle Mindeord i den samme Bog (s. ndf.).

³ Allg. Deutsche Biographie II, 591.

Adel¹. Til disse tør Arild Hvitfeldt sikkert regnes. Hvad denne har lært af Michael Beuther, kunne vi vel ikke angive i det enkelte; men én Ting tør man dog sikkert antage, at Hvitfeldt har mærket sig ved at betragte Beuthers Forfatterskab, nemlig at det meget godt gik an at benytte Modersmaalet til historisk Fremstilling. Thi netop i den Henseende har Beuther ikke ringe Fortjeneste, medens han for øvrigt mindre bærer Præget af at være selvstændig, lærd Historiegransker.

Af danske studerende, der opholdt sig i Strasburg, medens Brødrene Hvitfeldt for anden Gang gjæstede Akademiet, kan nævnes Brødrene Anders og Vilhelm Dresselberg, der begge siden tjente sammen med Arild Hvitfeldt i Kancelliet², Brødrene Mogens og Falk Gjõe af Skjersø³, Morten Knudsen (Knardorph), der efter forskellige mærkelige Omskiftelser endte som kongelig Herold⁴, og Hans Aalborg, der siden blev en meget bekendt Boghandler i Kjøbenhavn og har forlagt de sidste Dele af Hvitfeldts Krønike⁵. Navnene paa disse og andre studerende, der samtidig opholdt sig i Strasburg, lære vi at kjende af den nævnte Morten Knudsens Stambog, hvori ogsaa Brødrene Hvitfeldt have indført nogle Mindeord⁶. Særlig kan mærkes, at Arild Hvitfeldt under sit Navn har sat en græsk Sentens, der noget nær udtaler det samme som hans tidligere meddelte franske Valgsprog, nemlig at det, der har Værd i Livet, maa kjøbes ved Møje og Anstrængelse, et Ord, der passer godt nok til denne Mands senere Færd, der ikke var en Jagen efter Nydelse, men et ufortrødent Arbejde til Bedste for hans Fædreland, et Arbejde, der sikkert har bragt ham selv Tilfredshed, og som har gjort hans Navn anset hos Samtiden og æret af Efterslægten.

¹ Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. I, 355. Ny kirkehist. Saml. V, 245.

² Dansk biogr. Lex. IV, 337 f.

³ Dansk biogr. Lex. VI, 55 f. 84 f.

⁴ Ny kirkehist. Saml. III. 658 ff. Nye Danske Mag. II, 2.

⁵ Dansk biogr. Lex. I, 11 ff.

⁶ Se Tillæg, Nr. 1.

I September 1568 have Brødrene Hvitfeldt vistnok forladt Strasburg¹, hvor Forholdene snart efter paa Grund af Krigsuroligheder og smitsom Sygdom bleve meget ugunstige for rolige Studeringer². Saa vidt vides, begav de sig nu til Universitetet i Tybingen, hvorhen ogsaa andre af deres medstuderende fra Strasburg, og da navnlig Brødrene Dresselberg, omtrent samtidig søgte. Blandt de daværende Lærere i Tybingen kan fremhæves Martin Crusius, en af sin Tids grundigste Kjendere af det græske Sprog, om hvem det blandt andet fortælles, at naar han havde hørt en Prædiken — og han var en meget flittig Kirkegjænger — opskrev han bag efter dens Indhold paa Græsk, saa der efter hans Død fandtes 7000 saadanne græske Prædikenopskrifter; endvidere den bekjendte Digter og Humanist Nicodemus Frischlin, hvis temmelig æventyrlige Levned og talrige Skrifter David Strauss i vore Dage har gjort til Gjenstand for en udførlig og interessant Monografi; samt endelig Lægen og Filosofen Jacob Schegk, Aristoteles's skarpsindige Fortolker³. I den sidstes Hus boede Brødrene Hvitfeldt i det Aarstid, de opholdt sig i Tybingen⁴. Da den tidligere nævnte Morten Knudsen senere paa sine vidtløftige Rejser ogsaa besøgte denne Højskole, skrev Dr. Jacob Schegk i hans Stambog de to indholdsrige Ord: »*Sequere Deum*«. Har den gamle Professor forstaaet at paavirke de unge Mænd, der opholdt sig i hans Hus, i den Retning, som disse Ord antyde, saa have de ikke senere haft Grund til at fortryde, at de blev hans Husfæller.

Som vi ovenfor have set, var det Sturms Forslag, at Brødrene Hvitfeldt skulde afslutte deres akademiske Uddannelse ved et Ophold i Italien. Dertil kom det dog ikke for Arild Hvitfeldts vedkommende. Derimod er det be-

¹ Paa denne Tid skrev de nemlig her de omtalte Mindeord i Morten Knudsens Stambog, og dette plejede gjerne at ske ved Afrejsen.

² Se Tillæg, Nr. 2.

³ Klüpfel, Geschichte und Beschreibung der Universität Tübingen, S. 98.

⁴ Hans Mogensens Ligpræd. over Jakob Hvitfeldt, Bl. Rij.

kjendt, at Jakob Hvitfeldt efter nogle Aars Ophold i Hjemmet atter gav sig paa Rejse og denne Gang virkelig naaede til Italien. Foreløbig gjorde han dog Følgeskab med Broderen, da denne stundede hjemad. Om det forholder sig rigtigt, som der fortælles, at de »tog Hjemvejen til Danmark igjennem Frankrig¹«, eller om de have rejst gennem Tydskland, maa vi lade staa hen. Formodentlig have de i Slutningen af Aaret 1569 atter gjenset Fædrelandet.

Kaste vi et Blik tilbage paa Arild Hvitfeldts Barndoms- og Ungdomsliv og paa den Dannelsesvej, han havde tilbagelagt, saa træde følgende Momenter i Forgrunden: Først, at han fødtes i en Tid, da Reformationens Frugter i Retning af Religiøsitet, Sædelighed og Dannelse ret kom for Dagen og viste, hvilke store og heldbringende Kræfter der ved hin Omvæltning vare blevne frigjorte. Det var den Tidsalder, der fostrede Mænd som Niels Kaas, Christoffer Valckendorf, Jørgen Rosenkrantz, Tyge Brahe, Anders Vedel og mange andre, hvis Navne endnu efter Aarhundreder have en god Klang i vore Øren. Dernæst det betydningsfulde, at Hvitfeldt fik den Mand til Lærer, der ubestridt staar som den mest fremragende humanistiske Pædagog hos os i sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede, nemlig Hans Michelsen, og at denne Mand fik ledsage ham til Sturm, der, i alt Fald for den protestantiske Døl af Europas Fastland, var det samme, som Hans Michelsen var for Danmark, en Mand, hos hvem den grundigste klassiske Dannelse var forbunden med et indgaaende Kjendskab til Tidens Historie og politiske Bevægelser².

Et flereaarigt Studieophold paa Steder, hvor unge

¹ Saaledes siges der i Hans Mogensens Ligprædiken over Jakob Hvitfeldt; men han veed ikke noget om, at Brødrene allerede tidligere havde studeret i Orleans. Det er da muligt, at der kan finde en Forveksling Sted hos ham mellem en tidligere og en senere Rejse i Frankrig.

² Se den lange Række af historisk-politiske Breve fra Sturm til Kongerne Christian III og Frederik II hos Schumacher, Gelehrter Männer Briefe an die Könige von Dänemark II, 311 ff.

Mennesker i tætte Skarer fra de forskjelligste Lande flokkedes, som Tilfældet navnlig var i Strasburg¹, eller paa gribende Begivenheders Skueplads, som i Orleans, kan ikke have været betydningsløst for Hvitfeldt. Det Kjendskab, som stiftedes med en Del af Tidens fremragende Personligheder, maa ogsaa have sat sine Mærker. Hvad der er lært, hvilke Indtryk der ere modtagne paa hvert Sted, kan ikke udredes i det enkelte; men Hvitfeldts senere Bane som øverste Sekretær i Kancelliet, som Forstander for Landets Mønsterskole, som »Lov og Rets« vigtigste Værge, og endelig som den, der førte Danmarks Krønike til Bogs, og gav et saa omfattende Overblik over Fædrelandets Fortid, som man aldrig før havde haft — alt dette tyder paa, at hine under Studier og flittigt Arbejde tilbragte Ungdomsaar have været betydningsfulde, og at der i dem er indsamlet et Forraad af Kundskaber og Erfaringer samt af indre Tilskyndelser til et frugtbringende Liv, der senere ere komne Fædrelandet til gode.

---

¹ Vi vide ikke, hvor mange Disciple, Gymnasiet i Strasburg talte, den Gang Hvitfeldt studerede der, men nogle Aar efter var der »flere 1000 Disciple, hvor iblandt henimod 200 adelige, 24 Grever og Baroner, samt 3 Fyrster« (Raumer, Gesch. der Pädagogik I, 264).

III.

Hjemkomst fra Udlandet. Retssag om Vikariegods i Roskilde. Ansættelse i Kancelliet. Arven efter Børge Trolle. Retssag om Lillø. Beritsgaard. Arven efter Herluf Trolle og Birgitte Gjøe. Retssag om Herlufsholm. Indløsning af Gers Herred. Forhold i dette Len. Fru Øllegaard Trolles Død. Retssagen om Lillø afsluttes.

Brødrene Hvitfeldts Hjemrejse blev vistnok fremskyndet derved, at en Sag, der allerede 1568 var indanket for Kongen og Rigets Raad, men havde henstaaet uafgjort paa Grund af deres Fraværelse, nu stundede til Afgjørelse. Den angik noget Vikariegods, S. Laurentii Alters Gods, i Roskilde, som deres Fader i sin Tid med kongelig Tilladelse midlertidig havde lagt Beslag paa, under Paastand at det var skjænket til Messehold af hans Forfædre. Efter at Brødrenes Farbroder, Klavs Hvitfeldt til Krumstrup, flere Gange havde opnaaet Udsættelse af Sagen, af Hensyn til at afdøde Christoffer Hvitfeldts Breve stod under Forsegling, medens hans Sønner vare udenlands, kom Sagen endelig til Paakjendelse paa det kongelige Retterting i Kjøbenhavn 14. Marts 1570. Baade Arild og Jakob Hvitfeldt vare mødte for at forsvare deres formentlige Rettighed; men da de roskildske Vikariers Prior, Hr. Søren Olsen, godtgjorde, at den Slægtning, hvis Arving Brødrene vare, blot havde skjænket 1 Gaard til Alteret, medens det øvrige Gods var givet af andre, saa bleve Hvidtfelderne dømte til at give Godset tilbage paa den ene Gaard nær¹.

¹ Danske Mag. V, 78 ff. samt Tillæg Nr. 3.

Kort efter at denne Sag var endelig afgjort, synes begge Brødrene at være indtraadte som Sekretærer i det danske Kancelli¹, en Stilling, som for unge Mænd, der forbandt Duelighed med gode Forbindelser, sædvanlig banede Vej til Forleninger og til større Poster i Statens Tjeneste. Det første sikre Spor til, at Arild Hvitfeldt indtog den nævnte Stilling, er for øvrigt fra Juni 1571; men da har han sikkert allerede en Tid været i Embede, eftersom han paa det nævnte Tidspunkt fik det Hverv at rejse til Lybek med en betydelig Pengesum for at betale nogle af de Lejetropper, som havde været i dansk Tjeneste under Krigen med Sverige, en Del af deres tilgodehavende Sold².

Da hans Morbroder, Børge Trolle til Lillø, Lensmand paa Jungshoved og Forstander for Herlufsholm, døde imellem den 27. og 28. Juli 1571, som Enkemand og uden Livsarvinger, og da Hvitfeldternes Moder var den eneste efterlevende af hans Sødskende, var hun og hendes Børn efter den da gjældende Arvegang hans Universalarvinger³. Kun om Lillø Gaard og Gods kunde der være Tvivl paa Grund af den tidligere omtalte Overenskomst. Dette Spørgsmaal maatte dog indtil videre staa hen. Men Børge Trolle havde haft S. Agnete Kloster i Roskilde med tilliggende Gods som Pantelen for en Sum af 6500 Daler, som han Tid efter anden havde forstrakt Kronen⁴; denne Forlening tilfaldt nu Hvitfeldternes Moder, Fru Øllegaard Trolle. Da det imidlertid var Kongen om at gjøre at faa fri Raadig-

¹ I Fortalen til Frederik I's Historie siger Arild Hvitfeldt, at han havde tjent 12 Aar i Kancelliet. Det er bevisligt, at han udtraadte af denne Tjeneste i Aug. 1580. Men før 1570 kan han ikke være ansat. Man maa derfor, saa underligt det end kan synes, antage, at han har husket fejl, den Gang han mange Aar efter skrev den omtalte Fortale, eller at han har afrundet »lidt over 11 Aar« til 12.

² Se Tillæg, Nr. 4.

³ Af et Brev fra 1577 ses, at Børge Trolles Brevkister da endnu stod paa Herlufsholm under Hvitfeldternes Varetægt (Ny kirkehist. Saml. VI, 177).

⁴ Jvfr. Erslev og Møllerup, Danske Kancelliregistranter 1535—50, S. 315. 434. Erslev, Danm. Len og Lensmænd i 16. Aarh., S. 149.

hed over dette Len, men Statens Midler efter den langvarige Krig (1563—70) vare saa udtømte, at Pantessummen ikke kunde tilvejebringes, saa bevægede han, eller vel rettere Rigshofmester Peder Oxe, Brødrene til paa deres Moders Vegne at give Afkald paa Lenet uden at faa Rente af Pantessummen i tre Aar, efter hvilken Tid de 6500 Daler skulde betales dem tilbage. Vi vide ikke, hvad der har bevæget Hvitfeldterne til, i en Tidsalder da man var godt kjendt med Penges Værd, at give Afkald paa det ret betydelige Rentebeløb¹. Men en Kjendsgjerning er, at de gjorde det, maaske for at vise Kongen en Opmærksomhed og derved vinde hans Velvillie i Fremtiden. Deres Tillid til, at de i sin Tid skulde faa Pantessummen betalt, blev da heller ikke skuffet².

Ogsaa det ovennævnte Jungshoved Len havde Børge Trolle haft i Pant for en Sum af 8000 Daler. Da Kronen heller ikke havde Midler til at indløse dette Len, beholdt Hvitfeldterne det, indtil Peder Oxe i April 1572 indløste det ved Udbetaling af Pantessummen³. Men det var jo næsten en hel Formue, som Fru Øllegaard og hendes Børn fik til Raadighed ved Udbetalingen af de to nævnte Pantessummer; thi 14500 Daler svarer efter den Tids Værdiforhold omtrent til 12000 Tønder Rug⁴. Vi skulle dog siden faa at se, at Summen reduceredes betydelig, inden Arild Hvitfeldt kom i uforstyrret Besiddelse af Lillø. Ligeledes er det jo vel muligt, at Børge Trolle har haft Forpligtelser paa sig, som hans Arvinger maatte overtage. Vi

¹ Regner man Rentefoden til 6 pCt., som den Gang var almindelig, bliver Renten for 3 Aar 1170 Daler. T. A. Becker formoder, at Afkaldet paa denne Sum fra Hvitfeldternes Side var en Erstatning for de Indtægter, som de med Urette havde oppebaaret af det dem fradømte S. Laurentii Vikarie. Dette forekommer mig dog mindre sandsynligt, da der intet forlyder om, at Vikariets Besidder fik nogen Erstatning. Indtægterne af noget Bøndergods kunde neppe heller blive til saa meget, selv om de bleve akkumulerede for en Række Aar.

² Se Tillæg, Nr. 5 med Paategningen.

³ Se Tillæg, Nr. 7. Erslev, Danm. Len og Lensmd. i 16. Aarh., S. 81.

⁴ W. Scharling, Pengenes synkende Værd, S. 249.

vide i alt Fald, at Arild Hvitfeldt maatte udstede Forskrivning for 300 Daler, der stod til Rest af en større Sum, som Børge Trolle havde udlovet til Herlufsholm Skole¹.

Ikke ringe Besvær kostede det Hvitfeldterne at faa den deres Moder og dem tilkommende Part af Herluf Trolles Løsøre. Det skete først efter langvarige Forhandlinger med Medlemmer af Slægten Gjøe, at disse, som efter Fru Birgitte Gjøes Død vare komne i Besiddelse deraf, endelig for at undgaa en Retssag underkastede sig Samfrænders Voldgiftskjendelse og 7. Juni 1577 gik ind paa et Forlig, ifølge hvilket de skulde udbetale Arild og Jakob Hvitfeldt paa deres Moders Vegne 1000 Daler som Erstatning for Arven². Derimod synes Arild Hvitfeldt snart at være kommen i Besiddelse af den Gaard, Børge Trolle havde haft i Kjøbenhavn, og den kom ham vistnok godt tilpas, baade da han som kongelig Sekretær maatte have Bolig i Hovedstaden, og da han senere jevnlig i Embedsanliggender for kortere eller længere Tid opholdt sig der³. — Om Pantelenet Gers Herred, som Hvitfeldt ogsaa paa en Maade kan siges at have arvet efter Børge Trolle, skal senere tales.

Den mest magtpaaliggende Opgave for Brødrene Hvitfeldt, med Hensyn til Arven efter Morbroderen, var det dog, om de kunde faa deres Moder erkjendt som ret Arving til Lillø Gaard og Gods. De havde jo tidligere i deres unyndige Aar efter Forlangende af deres Væрге fraskrevet sig Arveretten til dette Gods. Nu gjaldt det om at faa den dem aftungne Arveforening omstyrtet. Men dette kunde naturligvis kun ske ved Rettergang. Et Skridt hen imod Erhvervelsen var det, at Brødrene paa deres Moders Vegne under 8. Januar 1572 hos Rigens Kansler Ejler Grubbe erhvervede kgl. Stadfæstelse paa et Vidne af Skaanes Landsting angaaende det Gods, der var deres Moder, Fru Øllegaard Trolle, tilfaldet efter hendes Forældre, samt

¹ Se Tillæg, Nr. 10.

² Se Tillæg, Nr. 12. 29. 30. 32. 33.

³ Se Tillæg, Nr. 15. 26. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatium IV, 655. 657. 673 f. Gaarden laa i Strandkvarteret.

angaaende Lillø Gaard og Gods, der nu var hende arvelig tilfaldet efter hendes Broder Børge Trolle — alt i den Hensigt gjennem »Rigens Forfølgning« et erhverve »Laas« for Arvegodset, d. e. ved Dom bekræftet Ejendomsret til samme. Ved den kongelige Stadfæstelse sattes Fru Øllegaard og hendes Børn i faktisk Besiddelse af Godset, indtil nogen kom med bedre Bevisning paa det kongelige Retterting¹. Det blev nu Opgaven navnlig for Niels Friis til Hesselager, der var Værge for sin Søsters, Fru Anne Friis's, og afdøde Niels Trolles umyndige Børn, at se, om han kunde faa Lillø ud af Hvitfeldterne Besiddelse:

Efter at den sædvanlige kongelige Stevning var udtagen i Kancelliet af Niels Friis, kom Sagen til Paakjendelse paa det kongelige Retterting i Juni 1572, og da vi i den i Dommen gjengivne fyndige Bevisførelse for Fru Øllegaards og hendes Børns Ret vistnok for første Gang lære Arild Hvitfeldt at kjende som den udmærket dygtige Jurist, saa fortjener dette Aktstykke formentlig at læses i sin Helhed. Spørgsmaalet, der skulde afgjøres, var tildels dette, om Samfrænder kunde forandre den bestaaende Arvegang saaledes, at umyndige Arvinger udelukkedes fra den dem efter Loven tilkommende Arv. Kun nogle faa uvæsentlige Sætninger ere her udeladte af Domsakten, der forøvrigt lyder:

»Vi Frederik den Anden (osv.) gjøre alle vitterligt, at Aar 1572 den 11. Juni paa vort Retterting paa vort Slot Kjøbenhavn udi vor egen Nærværelse, overværendes Peder Oxe til Gisselfelt osv., for os var skicket Lauge Urne til Beltebjerg, vor Mand og Tjener, paa sine egne og hans Medsødskens Vegne, desligeste Niels Friis til Hesselager, vor Mand og Tjener, paa afgangne Niels Trolles Børns Vegne, som han er Værge for, paa den ene, og havde med vor Stevning for os udi Rette stevnet os elsk. Arild Hvitfeldt og Jakob Hvitfeldt, vore Sekretærer, paa den anden Side, for de tilholder dem paa deres Moders Vegne Lillø Gaard og andet afg. Børge Trolles Gods, imod Brev og

¹ Se Tillæg, Nr. 6.

Segl. Og først i Rette lagde afg. Børge Trolles, Herluf Trolles og Niels Trolles Brev, udgivet i Kjøbenhavn den 26. Juli 1563, lydendes, at de paa deres egne og desligeste paa deres kjære Søster Øllegaard Trolles Vegne ere saa til ens vorden med fuld Villie og alles Ja og Samtykke, at efterdi at Gud det saa forseet haver, at deres kjære Søster Margrethe Trolle er udi Guds Haand død og afgangen¹, saa hun eller hendes Børn ikke nu kunne være Børge og Herluf Trolles Arvinger, da have de dog bevilget og samtykt, at hendes Børn skulle gaa udi Arv efter dem, ligesom deres Moder dennem overlevet havde, og saa skal blive og holdes, som her efter følger: at naar som nogen af dem udi Guds Haand dør og afgaar uden Livsarvinger, da skal den dødes og afgangnes Børn træde udi sin Faders og Moders Sted, som deres Fader og Moder levede, saa at Broderbørn tager alle en Broderlod efter Farbroder, og Søsterbørn alle en Søsterlod efter Morbroder, som deres Moder selv levede; og skal Margrethe Trolles Børn være her indtaget med, saa de skal og tage alle en fuld Søsterlod, ligesom deres Moder dennem overlevet havde, undtagen Lilløs Hovedgaard med sin Avl og Herlighed, Stenolt Skov med de Gaardsæder i Herløv By, som intet Landgilde give, som skal blive paa Skjoldsiden hos Brødrene og Brødreborn forlods. — — Dernæst udi Rette lagde et Brev, som Arild Hvitfeldt og Jakob Hvitfeldt udgivet haver udi Kjøbenhavn den 28. Nov. 1565, lydendes, at de forskrevne Brev ved alle sine Ord, Punkter og Artikler samtykke for dem og deres kjære Moder og Søstre, Lisbeth og Beate Hvitfeldt, fast og ubrødeligen at skulle holdes. — — Satte derfor i Rette, om Arild Hvitfeldt og Jakob Hvitfeldt ikke bør saadant deres Brev og Segl holde, som Riddermændsmænd bør at gjøre«.

»Derimod berettede Arild og Jakob Hvitfeldt, at paa den Tid, forskrevne Breve udgivet var, da var Børge Trolle

---

¹ Hun var død 1551; havde været gift med Klavs Urne til Beltebjerg, og var Moder til ovennævnte Lauge Urne.

deres Moders Værge saa vel som deres, og mente dennem ikke at være mægtige at bebreve deres Moders Arv fra hende; og i Rette lagdes deres Moders, Fru Øllegaards, Forsæt, lydendes, som her efter følger¹: Først, om Søster ikke arver Broder, og hun ikke som Børge og Herluf Trolles naturlige Søster bør at arve dem, efterdi hun alene har overlevet begge deres Død, og Gud og Loven har ladet det falde i hendes Lod. Dernæst, om nogen anden end hun selv, enten hendes Brødre eller Sønner, maa bebreve hende nogen Arv fra eller gjøre hende arveløs, efterdi hun udi ingen Maade hendes Arv har forbrudt? item, om hendes Broder, som var hendes rette Værge, maatte gjøre nogen Handel paa hendes Ret og Rettighed, hende til Skade og Hinder? sammeledes, om hendes Sønner maa afhænde noget af deres Moders Gods, før end det falder til dem? desligeste, om nogen kan afhænde det, ham ikke tilhører? om hendes Sønner maatte afhænde den Arv, til dem ikke var falden, og hverken hun selv eller og de havde i havendes Værge? item, om nogen kan have Adkomst uden af rette Ejer eller næste Arving, som hun er? om Værge maa hæрге, det være sig enten hendes Sønner, Brødre eller andre? om det ikke med bedre Skjel og Ret kan kaldes en Gave end en Handel, at Niels Friis's Søsterbørn (d. e. Niels Trolles Børn) skulde tage en Broderlod og Lillø forlods med noget omliggende Gods, og de Urner en Søsterpart, efterdi Herluf Trolles Arv var falden, Fru Margrethe var fra begge Arvene, og Niels Trolle var død, førend de kom hendes Sønner til samme Breve at forsegle, og der er ingen Ligelighed udi; item, om samme Gave (som nu med et nyt Ord kaldes en Handel) kan have nogen Bestand, efterdi den ikke strax haver fulgt dem udi hendes Brødres levende Liv og Velmagt, og ikke er dem udi Hænde overantvordet? desligeste, om nogen kan kjende dette for en Handel anderledes end for en Arvesvig, efterdi Herluf Trolle og Niels

¹ Skjønt Indlæget fremlagdes i Moderens Navn, kan det dog neppe være tvivlsomt, at det er forfattet af Sønnerne.

Trolle vare døde, og Fru Margrethes Børn vare fra begge Arvene, og der er ingen Billighed udi? fremdeles, om den Arv, som Sødskende imellem er falden, kunde blive til Gangearv til Brødreborn og Søsterborn? item, om en særlig Mands Vild skal være Lov; og om imod Loven, den Kongen har givet og Landet vedtager, maa ske nogen ny Exempel eller gaa nogen Breve; dernæst, om det ikke er en Arvesvig at forvende sin Arv andensteds end didhen, som Gud og Loven lader den falde? paa det sidste, om hende ikke ogsaa bør at nyde samme Dom, som Fru Kirstine Karl Bryskes fik, der hendes Søn, Jørgen Bryske, havde afhændet og solgt hendes Gods til Erik Rud, og samme Kjøb blev magteløs dømt? Og satte Arild Hvitfeldt og Jakob Hvitfeldt udi alle Rette, om de efter slig Lejlighed kunde forskrive eller forsegle deres Moders Arvegods fra hende; og mente, ikke at have det gjort uden sønderlig Aarsag, og hvis de ikke det gjort havde, lod Børge Trolle sig høre, at han vilde skille dem ved al Arven, saa de intet deraf bekomme skulde, som de her for os beviste med afg. Børge Trolles Breve, han dennem tilskrevet haver; og mente alt dette at være sket, den Stund de endnu vare under hans Værgemaal. Sammeledes berettede forskr. Arild og Jakob Hvitfeldt, at siden de havde givet deres sl. Morbroder det første Brev, som er udgivet 1565 den 28. Novbr., da have de end siden givet ham et andet Brev, som lød vel i samme Mening som det andet, dog var deres Moder ikke indtaget i samme Brev, men aldeles uden for; hvilket Brev de æskede udi Rette, eller og, om de havde nogle andre Breve, som de i denne Sag lide og undgjælde vilde, at de vilde strax lade dem tilstede komme. Til hvilket de Urner og Niels (Friis) svarede, at de ikke havde andre Breve, end som forskrevet staar, som de lide og undgjælde vilde i den Sag. — Da efter Tiltale, Gjensvar, Breve og Bevisning og den Sags Lejlighed, og efterdi ingen kan afhænde det, ham ikke tilhører; item ingen kan have Adkomst uden af rette Ejer, sagde vi derpaa saa af for Rette, at Arild Hvitfeldt og Jakob Hvitfeldt ikke vare mægtige, ej

heller kunde besegle eller afhænde deres Moders Gods, efterdi det var dem ikke endda arveligen tilfaldet; men efterdi Sødskende arve hinanden efter Loven, og Fru Øllegaard Trolle alene Børge Trolles Død har overlevet, da bør hende og alene at arve Børge Trolle, og dertil med Lilløgaard og Gods beholde, saa længe hun lever, som hendes eget fri Jordegods; og naar hun dør og afgaar, hvem da noget derpaa skader, at tale derom, og siden at gange derom, saa meget Lov og Ret er¹.

Saa vidt Dommen, der altsaa hjemlede Fru Øllegaard Besiddelsen af Lillø, men udskjød Spørgsmaalet om, hvem der skulde have Gaard og Gods efter hendes Død, til mulig senere Paatale af dem, der mente sig arveberettigede. Forfølgningen til Laas kunde altsaa indtil videre ikke fremmes, i alt Fald ikke naa til Afslutning.

To Dage efter at den ovenomtalte Dom var afsagt, paakjendtes af det kongelige Retterting en anden Sag, under hvilken Brødrene Hvitfeldt og Lauge Venstermand til Stadager paastod at have Indløsningsret til et Par Gaarde, som formentes pantsatte af deres Forfædre til S. Erasmi Alter i Roskilde Domkirke. Men da Vikarernes Prior, Hr. Søren Olsen, ved Hjælp af en gammel Jordebog beviste, at de omstridte Gaarde slet ikke laa til det nævnte Alter, blev Spørgsmaalet afvist, indtil der skaffedes bedre Bevisligheder³.

Faldt denne Sag end altsaa uheldig ud for Hvitfeldterne, ligesom da de tidligere havde villet hævde sig Besiddelsen af Altergods i Roskilde, saa var deres Stilling i materiel Henseende dog meget god. Fru Øllegaard Trolle og hendes Børn ejede nemlig nu Berritsgaard paa Laaland, Lillø i Skaane, foruden en Mængde Strø- og Pantegods, fornemmelig i Halland, samt en ret anseelig Sum rede Penge, som de dels havde faaet ind, dels havde Krav paa som Indløsning

¹ Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme III, 144—8.

² Se Paategningerne paa Tillæg Nr. 5.

³ Se Tillæg, Nr. 7.

af Børge Trolles Pantelen. Et ordentligt Skifte mellem dem fandt ikke Sted, saa længe Moderen levede; men det hele blev ejet af dem alle i Forening¹. Berritsgaard betragtedes dog i den første Tid nærmest som Arild Hvitfeldts Ejendom, thi foran denne Gaard blev en Stevning mod ham forkyndt 1573 i Anledning af en Sag, der førtes angaaende noget Strøgods paa Langeland, som Familien Hvitfeldt ejede², og vi finde ogsaa, at han i Aarene 1572—75 skrev sig »til Berritsgaard«, dog undertiden afvexlende med »til Lillø«³, til hvilken sidste Ejendom han stadig skrev sig i Tidsrummet 1575—85, medens hans Broder Jakob samtidig skrev sig til Berritsgaard.

Endnu bevarede Skjøder tyde paa, at det har ligget Arild Hvitfeldt paa Sinde at forøge Berritsgaards Gods. Saaledes havde han og Broderen 1571 for 350 Daler afkjøbt deres Farbroder, Peder Hvitfeldt til Engestofte, to Bøndergaarde i Byerne Rørbæk og Langet i Nærheden af Berrit, og 1573 havde de ved Mageskifte med Fru Anne Rosenkrantz, Enke efter Albert Gjøe til Krenkerup (nu Hardenberg), erhvervet 4 Gaarde og 1 Hus i Rørbæk og 1 Gaard i Nørre Langet, imod andet, længere fraliggende Strøgods⁴.

Angaaende Familiens anden Hovedgaard, Lillø, vide vi, at Arild Hvitfeldt, ved 1574 at laane en Del Skyts af Kongen⁵, søgte at sætte dette baade ved Natur og Kunst modstandsdygtige Slot i Stand til at yde et kraftigt Forsvar, om det skulde blive angrebet af Fjender, hvad i Fejdetider let kunde ske, da det ikke laa langt fra Landegrænsen.

Da Herluf Trolles Enke, Fru Birgitte Gjøe, døde den 26. Juli 1574 i Sortebrødre Kloster i Næstved, har Arild Hvitfeldt uden Tvivl bivaanet hendes Jordefærd i Herlufs-

¹ T. A. Becker i Folkekalender for Danmark 1866, S. 27.

² Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme III, 214.

³ Hist. Tidsskrift II, 129. Laursen, Kronens Skøder I, 135. 137. 144—9. 151 o. fl. St.

⁴ Hist. Tidsskrift II, 152—3, jvfr. Rettelse dertil i Danske Herregaarde III under Berritsgaard.

⁵ Nielsen, Kbhvns. Diplom. IV, 733.

holms Kirke; men han var dog ikke tilstede ved det Tokkeskifte, Arvingerne holdt i Næstved den paafølgende 12. September, hvor Fru Øllegaard Trolle og den hvitfeldtske Slægt var repræsenteret af Jakob Hvitfeldt¹. Efter sin Broder, Herluf Trolle, arvede Fru Øllegaard en Del Penge, noget Jordegods, skjønt ikke meget, samt en Mængde historiske Manuskripter, Dokumenter og Diplomaskrifter, som Herluf Trolle med Flid havde samlet². Disse for en Kjender værdifulde Sager blev nu Arild Hvitfeldts Ejendom, og da hans Interesse gik i samme Retning som Morbroderens, fortsatte han Indsamlingen af Bidrag til Fædrelandets Historie med saa megen Kraft og Skjønsomhed, at det derved blev ham muligt senere at udgive det betydningsfulde Historieværk, der vil sikre ham et uforgjængeligt Navn.

En mindre behagelig Arv for Hvitfeldt var den Proces om Lovligheden af Herluf Trolles og Birgitte Gjões Henlæggelse af deres Jordegods til Herlufsholm, som allerede var begyndt i Fru Birgittes sidste Levetid, da først hendes Broder Christoffer Gjøe til Gunderslevholm og senere hendes Søsterdatters Ægtefælle, Rigsraad Jørgen Marsvin til Dybæk, havde nedlagt Indsigelse mod, at den dem formentlig tilkommende Arv »var given Peblinge at løbe med«. Sagen kom Arild Hvitfeldt og hans Medarvinger lige ind paa Livet, da Jørgen Marsvin efter Fru Birgittes Død sagsøgte Herluf Trolles Arvinger — nemlig Hvitfeldternes Moder, Fru Øllegaard, og afg. Niels Trolles umyndige Børn, eller rettere deres Værge Niels Friis til Hesselager — og forlangte Erstatning af dem, fordi Herluf Trolle for en Tid siden havde stiftet en fri Adelsskole af hans Hustrus Gaard Herlufsholm og tilliggende Gods, og derved, formentlig imod Loven, havde fravendt Fru Birgitte Gjões Arvinger deres rette Arvegods.

Sagen havde først været for Skaanes Landsting, der støttet til gamle Lovbestemmelser om, at en Mand, der

¹ Se Tillæg, Nr. 12.

² Melchior, Herlufsholm, S. 49 (ny Udg. S. 29). T. A. Becker, Folkekal. for Danm. 1866, S. 27.

ikke havde Børn med sin Hustru, var uberettiget til at sælge noget af det Jordegods, hun havde bragt ham, havde (16. April 1575) dømt, at hvis det kunde bevises, at Herluf Trolle havde afhændet af Fru Birgittes Gods til Herlufsholms fri Adelsskole, da var det gjort imod Loven. Den 15. Juni 1575 kom Sagen for paa det kongelige Retterting i Kjøbenhavn. Kong Frederik den Anden var selv tilstede, vel ikke mindst, fordi der her skete et Forsøg af en af Rigsraadets egne Medlemmer paa at omstyrte en Ordning, der havde modtaget kongelig Stadfæstelse. Paa Herluf Trolles Arvingers Vegne havde Brødrene Arild og Jakob Hvitfeldt samt ovennævnte Niels Friis givet Møde. Til Støtte for sin Anskuelse beraabte Jørgen Marsvin sig paa en Række Steder i Skaanske Lov, medens Brødrene Hvitfeldt gjorde gjældende, at det ikke blot var Herluf Trolle, der havde truffet en Disposition angaaende Henlæggelsen af sit og sin Hustrus Gods til en fri Adelsskole, men at det ogsaa var Fru Birgitte selv, der som Enke, altsaa efter at Mandens Værgemaal var ophørt, havde truffet samme Bestemmelse med Hensyn til sit Gods, og ikke blot derpaa erhvervet kongelig Stadfæstelse, men ogsaa for større Sikkerheds Skyld havde overdraget selve Rigsraadet at have det øverste Tilsyn med den af hende og hendes afdøde Ægtefælle stiftede Skole. Alligevel kom Dommen til at lyde paa, at dersom Jørgen Marsvin kunde gjøre bevisligt, at han havde lidt nogen Skade ved det Skjøde, Herluf Trolle havde udstedt, saa burde dennes Arvinger staa ham til Rette derfor¹.

Det saa' efter denne Dom ud til, at enten Herlufsholm Skole og Stiftelse skulde blive omstyrtet, eller Hvitfeldterne blive ruinerede, naar de som Herluf Trolles Arvinger skulde give Erstatning for Fru Birgitte Gjoes til Skolen henlagte Arvegods. Det maa derfor være blevet følt af Arild Hvitfeldt og alle Skolens Venner som en stor Befrielse, da det endelig ved kongelige Rettertingsdomme af 20. og 21.

¹ Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme III, 268 ff.

Oktober 1575 lykkedes for stedse at faa den truende Fare afvendt og Lovligheden af Herlufsholms Stiftelse sikret, idet der erhvervedes Laasebreve baade for Herluf Trolles og for Fru Birgitte Gjões Donationer, hvorpaa Skolens materielle Existens beroede¹. Det var Arild Hvitfeldt og hans gamle Lærer og Ven, Mester Hans Michelsen, nu Herlufsholm Skoles Rektor, der i denne Erhvervelse af »Laas« paa Ejendommen vare de virkende Faktorer; tilsyneladende optraadte de imod hinanden, men kun for desto sikrere at føre Sagen til det forønskede Maal. Da Hvitfeldt var det juridiske Medlem i denne Koalition, maa Æren for den overordentlig snildt udtænkte Fremgangsmaade, hvorved Jørgen Marsvins Angreb paa Herlufsholms Stiftelse afsloges, vel ogsaa fornemmelig tillægges ham. I ethvert Tilfælde tilkommer der ham en væsentlig Del af Æren for, at der kom »evig Tielse« paa en Sag, der en Tid lang havde bragt Herlufsholms ædle Stifteres Værk i betydelig Fare.

Den 12. Maj 1573 fik Arild Hvitfeldt kongl. Bevilling paa at maatte indløse Gers Herred med Kjøbstaden Væ i Skaane for en Pantenum af 2633 Daler. Dette Pantelen havde hans mødrene Slægt, Trollerne til Lillø, haft i Besiddelse i mangfoldige Aar. Ved Børge Trolles Død 1571 havde dennes Søstersøn, Augustinus Urne, erhvervet det. Da han imidlertid allerede døde 1573, kom Hvitfeldt i Besiddelse af Lenet ved at indløse det, og vi skulde siden se, at han beholdt det, saa længe han levede².

Angaaende Forholdene i dette Len i Hvitfeldts Tid er der opbevaret nogle karakteristiske Træk, som her kunne meddeles. Den 12. Februar 1576 skrev saaledes hans Foged,

¹ Se Pastor Chr. H. Brasch's skarpsindige Fremstilling af Retssagens Forløb (Gamle Ejere af Bregentved, S. 182 ff.), hvorved det er lykkedes ham at løse den Haardknude, som Retshistorikeren Kolderup Rosenvinge — ikke at tale om mange andre — maatte lade uløst. Dommene af 20. og 21. Okt. 1575 findes aftrykte hos Rosenvinge, a. Skr. III, 282 ff. og i Fortalen til samme Bind, S. XXII ff.

² Erslev, Danm. Len og Lensmænd i det 16. Aarh., S. 7.

Oluf Persen paa Lillø, til ham, at en Kvinde i Herløv var beskyldt for at have forhexet en Mand, som døde der i Byen, hvorfor Fogden havde ladet hende hæfte og tiltale; hun sagdes at kunne fly Folk igjen, hvad de havde mistet, og skaffe Folk, som vare forhexede, deres Helbred. Imidlertid vilde Nævningerne ikke dømme hende til Ilden, da de ikke havde Beviser for andet, end at hun havde faret med »Flogeri«¹ og bedraget Folk for deres Penge; men hun havde dog forbrudt sin Hals, med mindre Hvitfeldt vilde benaade hende. Fogden udbeder sig derfor Ordre, om han skal tage hendes Liv, hvis Dommen kommer til at lyde derpaa, eller straffe hende med Penge; thi hun har stor Slægt i Gjønge Herred, som nok kan løse hende². — Hvad Hvitfeldt har svaret herpaa, er os dog ikke bekjendt.

En anden Meddelelse fra samme Foged er udateret, men synes at være omtrent fra samme Tid. Den viser bl. a., at Hvitfeldt havde et eget Skib, formodentlig bestemt til Udførsel af Landbrugsprodukter fra hans Gaarde i Skaane³. Derhos giver den et ret malerisk Billede af Samfundsforhold i denne afsides Del af Landet. Vi hidsætte derfor hele Brevet, om end med nyere Retskrivning, da Fogdens Bogstavering just ikke letter Læsningen.

»Min ganske ydmygelige Hilsen Eder nu og altid forsendt med Gud, vor Herre. Kjære Arved, saa haver jeg med Essie bekommet Eders Skrivelse, hvor med jeg formærker, at I udi Foraaret vil have Eders Skib tilsøs. Saa haver jeg derfor efter Eders Befaling ladet bestille allerede hvis Fetallie, som til det behøves, og skal den med Guds Hjælp udi Foraaret komme frem til rette Tid efter den Seddels Lydelse, der I sendte mig«.

¹ Formodentlig beslægtet med det nedertyske »vlöken« (fluchen) i Betydningen »ønske ondt over en«.

² Original i Rigsarkivet, Saml. t. Adelen Hist., Fasc. 33, Nr. 122. Becker i Folkekal. f. Danm. 1866, S. 28.

³ Den 26. Febr. 1573 skrev Peder Oxe til Kongen om et Skib, Hvitfeldterne vilde kjøbe (Hist. Tidsskr. V, 421 Not.); formodentlig er det netop det ovennævnte Skib.

»Sammeledes giver jeg Eder tilkjende, Arved, at nu udi dette forgangne Sancti Povel's Marked udi Væ havde jeg nu som tilforn, efter Eders egen Befaling, ladet sætte Toldersvende udi Portene, hvilke som skulde oppebære Kgl. Maj.s Told paa Eders Vegne. Nu, oppe udi Byen var sig forsamlet en otte eller ti Bønder, som sade og drukke paa'et, at de vilde slaa dennem ud ad Portene for Toldersvendene. Nu, der Tiden kom, at de Skalke vilde fuldkomme deres Mening, kom de alle i en Hob rendende til Porten med opspændte Bøsser, Øxer og Knevelspyd. Nu, Toldersvendene stod dennem imod, saa at de ikke ligevel kunde komme ud ad Porten, før end de fik givet Told. Nu, der de kom udenfor Porten, holdt de strax alle tilsammen udi en Hob ret udenfor Porten og vilde atter paany være udi Perlemente med Toldersvendene, og holdt de saa nær, saa at der saa godt som ingen kunde komme enten ud eller ind ad Porten for dennem. Saa stod nu Oluf Knaffue udi samme Port og Bryggeren og Kokken her paa Gaarden og andre flere; de bad dennem fire eller sex Gange, at de skulde ride og gaa deres Kaas, at Folket kunde komme ud ad Porten for dennem. Nu, det hjalp dog intet andet, end det skulde være Hug og Slag, de vilde give ud. Nu, paa det sidste nødtes Toldersvendene at give sig ud til dennem og kjørte dennem fra Porten. Som de forfulgte dennem, var der tilforn nogne andre Bønder udgaane og var lang Vej henne fra Porten; disse Bønder, [da] de saa' dennem tilbage, at Toldersvendene jagede de andre Bønder fra Porten, vendte de tilbage udigien og vilde gjøre de andre Bønder Bistand og forjage Toldersvendene. Nu, som de saa kom sammen, Bønder og Toldersvende, uden for Porten, blev der en, som kom med en Bøsse og vilde skudt Toldersvendene, stukket og slaget, saa at han blev død 5 eller 6 Dage der efter; og den, som nu død blev, var af de Bønder, som tilforn var hengaaen og kom saa løbendes tilbage og vilde gjøre de andre Bistand, og derudover blev

han¹. Essies² skal og ydermere give Eder tilkjende her om, fordi han fik 3 eller 4 Slag af Knevelspydet«.

»Kjære Arved, saa kan jeg vel tænke, at den Sag bliver beklaget for Eder, fordi den, som død blev, var Henrik Brades Bonde og en gild, natulig³ Skalk, som alle Mand her oppe giver hannem til Rygte«.

»Kjære Arved, saa efterdi at I er vor Husbonde og haver Væ By udi Forsvar og der haver Rettighed til at holde Toldersvende paa Kgl. Maj.s Vegne, [beder jeg,] at I ikke vilde tilstede, at de fattige Karle og Borgere, som stod udi Porten, skulde ske herudover nogen Uret eller lide Skade for den Sag; men at I vilde forsvare dennem for Uret; fordi hvis Skade, som er sket, voldte han sig selv, som død blev, og dersom og nogen af Toldersvendene havde i saa Maade blevet, havde der ikke gaen megen Opretning efter«.

»Kjære Arved, saa giver jeg end ydermere tilkjende herom, at dersom det ikke anderledes bliver forventt, end at Bønder og andre Skalke maa have slig Frihed at overfalde Toldersvende, naar de staa udi Portene og oppebære Kongens Told paa Eders Vegne, da trøster jeg [mig] ikke [til] efter denne Tid at bekomme nogen, som vil staa udi Portene mere, fordi saa, dersom saa sker, at naar slige fortvivlede Skalke komme og forbryde dennem, og de der udover faar Skade, da formærker jeg, at de vil, at Toldersvendene skal staa derfor til Rette; og naar de gjøre Toldersvendene nogen Skade, slige Skalke, da skal de (∴ Toldersvendene) beholde det for Hjemgjæld. Kjære Arved, hvorfor min ydmygelige Bøn er til Eder, at I vilde nu efter denne Tid lade Povl Madsen, Byfogden, oppebære Tolden i Væ, fordi mig synes, at naar Kosten bliver omregnet, som I lader til⁴ at holde Toldersvende med i Væ, da er Eders Fordel ikke megen«.

¹ nemlig: død.

² Ovenfor kaldes han: Essie (formodentlig Esaias).

³ Et Adjektiv, dannet af Natugle.

⁴ Lægger til.

»Desligeste, vide maa I, Arved, at som jeg var hos Eder en Uge før Jul udi Andersskov¹, talede I om, at I vilde have nogle Skinker her fra Gaarden; saa haver jeg her med (∴ om) forfaret, at her kan vel blive 150, og dersom I vil have Skinkerne af det Flæsk, som kom af Gers Herred, bliver her vel 300. At I her om vilde give tilkjende med Essie«.

Udskriften paa Brevet lyder: »Ærlige og velbyrdige Mand Arved Huitfeldt til Lillø, sin kjære Husbonde, ganske ydmygeligen tilskrevet«.

Paa Lillø synes Fru Øllegaard Trolle for det meste at have opholdt sig i sine senere Leveaar², og her døde hun den 4. Januar 1578³, og blev begravet i sin Sognekirke Aasum, hvor flere af hendes Slægt hvilede. Rimeligvis have hendes fire efterlevende Børn været samlede ved denne Lejlighed og i Fællesskab truffet Bestemmelser med Hensyn til Arven. En Forholdsregel i den Retning finde vi udtrykt deri, at Arild Hvitfeldt den 22. Februar samme Aar paa sine egne og sine Søskendes Vegne afsluttede et Mage-skifte med Kronen, hvorved de afstod 15 Bøndergaarde og en øde Jord i Merløse og Løve Herreder i Sjælland mod »Fønje Len« (i Gjønge Herred i Skaane), bestaaende af 9 Gaarde og et Laxefiskende. Til Erstatning for, at dette Gods var mindre end det, Hvitfeldterne afstod, fik de endvidere Kronens Ret til 2 jordegne Gaarde i Fønje Sogn med Tilladelse til efter mindelig Overenskomst at atkjøbe Bønderne deres Selvejrerret⁴.

Som vi tidligere have set, var Spørgsmaalet om, hvem Lillø Hovedgaard og Gods fremtidig skulde tilhøre, ikke

¹ Paa Antvorskov har Hvitfeldt vistnok opholdt sig hos Kongen.

² Wad, Hørluf Trolles og Birgitte Gjoes Breve II, 228. 253.

³ Thiset, Stamtavler over danske Adelslægter III, 82.

⁴ Laursen, Kronens Skøder I, 171. Fønje Len havde i sin Tid hørt til det Gods, som laa under Ærkebispstolen i Lund, og var ved Reformationen blevet inddraget under Kronen (s. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 275).

blevet endelig afgjort, men kun udskudt, saa længe Hvitfeldternes Moder levede. Nu, da hun var død, søgte Arild Hvitfeldt paany at fremme den tidligere afbrudte Forfølgning til Laas, idet han i April 1578 udtog Stevning for at faa Dom i Sagen¹. Men saa indtraadte der atter en Standsning. Trollernes Fordring paa Gaard og Gods, i Henhold til Børge Trolles tidligere omtalte testamentariske Bestemmelse, blev atter rejst. Afgjørelsen trak længe ud, maaske fordi de unge Troller endnu vare umyndige og paa deres Studierejse i Udlandet, maaske ogsaa fordi der var andre Arvespørgsmaal, som vare komne ind imellem og havde forhalet Hovedsagens Afgjørelse. I alt Fald ses det, at Arild Hvitfeldt 1579 søgte at ruste sig til at imødegaa Brødrene Trolles Fordring om at faa Del i Herluf Trolles Løsøre, angaaende hvilket Hvitfeldterne 1577 vare komne til Forlig med Gjøerne, som siden Fru Birgitte Gjøes Død havde siddet inde dermed².

Hovedsagen om Lillø kom først til Afgjørelse paa det kongelig Retterting i Kjøbenhavn den 18. Juni 1582. Rigsraadet havde indfundet sig i stor Fuldtallighed, og Kong Frederik den Anden var selv tilstede; thi det var »en fast betænkelig og i sig selv besværlig Sag paa baade Sider«. Brødrene Jakob og Børge Trolle til Trolholm stod paa den ene Side, deres Fætttere, Brødrene Arild og Jakob Hvitfeldt til Berritsgaard, paa den anden Side. Efter at Sagen, som det hedder, var »grandgivelig overset, overhørt og overvejet«, blev den endelige Afgjørelse, at der tilvejebragtes et Forlig mellem Slægtningene, ifølge hvilket Hvitfeldterne skulde have Lillø, men til Gjengjæld udbetale Trollerne den efter den Tids Forhold betydelige Sum af 6000 gamle Dalere³.

Saaledes fik denne Familietvist, der havde staaet paa i saa mange Aar og vistnok havde kastet Skygger over Slægtningenes indbyrdes Forhold, en god og fredelig Ud-

¹ Se Paategningen paa Tillæg Nr. 6.

² Se Tillæg Nr. 40.

³ Se Tillæg Nr. 50.

gang. Da den strænge Ret, som det synes, var paa Hvitfeldternes Side, er det intet slet Vidnesbyrd for dem, at de tilsidst lod Billighed raade. Nu kunde da ogsaa det endelige Skifte mellem de fire Søkende Hvitfeldt foregaa. Dokumentet er neppe bevaret; men vi vide, at Arild fik Lillø; Jakob fik Berritsgaard; Lisbeth, der den 11. September 1580 var bleven gift med Niels Pedersen Galt til Ingelsted (i Skaane), og Beate, der 1574 havde ægtet Hr. Knud Ebbesen Ulfeld til Svenstrup (i Skaane), fik formodentlig Strøgods og Penge.

Efter saaledes at være komne til Ende med alle disse Arvesager, der her, som i saa mange andre Tilfælde af den gamle danske Adels Liv, spillede en stor og ofte en uhyggelig Rolle, træde vi et Skridt tilbage i Tiden for at følge Arild Hvitfeldt paa hans Embedsbane.

IV.

Arild Hvitfeldt Sekretær i Kancelliet. Rejser i finansielle Hverv. Arkivregistratur. Øverste Sekretær i Kancelliet. Virksomhed som saadan. Adgang til Statens Arkiv. Domme angaaende Hvitfeldts Embedsvirksomhed. Sekretærløn, Forleninger. Rejser med Kongen. Ophold i Güstrow 1576 og 1579. Forhold til forskellige Historikere, Dav. Chytræus, And. Vedel, Corn. Hamsfort, Henr. Rantzow. Interesse for Universitetet, for Kirke og Skole.

Som tidligere er omtalt, blev begge Brødrene Hvitfeldt nogen Tid efter deres Hjemkomst fra Udlandet ansatte som Sekretærer i det danske Kancelli. Jakob Hvitfeldts Virksomhed her blev dog snart afbrudt ved en ny Studierejse til Italien, der varede henved to Aar¹. Efter Hjemkomsten indtraadte han vel atter i Kancelliet, men blev der kun i kort Tid, da han ønskede at indlade sig i Ægteskab, hvilket i de Tider ikke godt kunde forenes med en Kancellisekretærs bundne Stilling. Den 4. December 1575 holdt han i Kjøge Bryllup med den 20aarige Lisbeth Friis til Mullerup, Datter af Henrik Friis til Ørbæklunde og Fru Margrethe Bild. I det følgende Aar blev han benyttet i en offentlig Sendelse til England, og 1577 blev han Lensmand paa Trondhjems Bispegaard og fik saaledes en udstrakt Virkekreds, da Jemteland og Herjedalen i de Tider hørte med til Trondhjems Len².

¹ Den 26. Nov. 1572 blev han immatrikuleret i Padua (Suhms Saml. II, 3, 11). Ogsaa Majland, Venedig, Bologna, Rom og Neapel vides han at have besøgt. og det berettes, at han erhvervede en betydelig Færdighed i det italienske Sprog (Hans Mogensens Ligprædiken over J. Hvitfeldt).

² Jvfr. Dansk biogr. Lexikon VIII, 163.

Saaledes bøjedes Brødrenes Veje ud fra hinanden, efter at æe i mange Aar paa en saare broderlig Maade havde fulgtes ad. Arild Hvitfeldt blev nemlig paa sin Plads i det danske Kancelli og fik snart Hænderne fulde af saadanne Hverv, som Kancellitjenesten medførte. I Almindelighed kan bemærkes, at hele hans offentlige Virksomhed falder i en Fredsperiode. Han kom hjem, just som den langvarige Krig med Sverige var forbi, og han døde, faa Aar før Krigen atter udbrød. Deraf bærer hans Levned da ogsaa Præg. Hele hans Gjerning var fra først til sidst en Fredens Gjering.

Efter at mere end 300 Aar ere henrundne, siden Hvitfeldt færdedes i Kancelliet paa Kjøbenhavns Slot, lader det sig ikke gjøre at følge ham paa alle hans Veje; men et Overblik over hans Virksomhed lader sig dog vinde, saa at i det mindste en Del af de Felter, paa hvilke han virkede, kommer til at træde frem af Skyggen, som de henrundne Aarhundreder have kastet.

Det er kjendeligt, at Hvitfeldt forholdsvis snart fik Hverv, som man neppe vilde betro enhver Kancelliherremand, men som forudsatte, at han nød en mere end almindelig Tillid. Særlig kan nævnes de betydelige finansielle Hverv, som fra Tid til anden bleve ham betroede. Det er allerede tidligere omtalt, at det første Spor af Hvitfeldts Embedsvirksomhed er, at han ved S. Hansdags Tid 1571 sendtes til Lybek med en betydelig Pengesum for »at aflægge Ritmester Baltzer Leist og hans Ryttere med deres Rest«¹. Det var nemlig den danske Regjerings Hovedopgave i de nærmeste Aar efter den nordiske Syvaarskrig at friggjøre Staten for de overordentlig byrdefulde finansielle Forpligtelser, den under Krigen havde paadraget sig, og det er Peder Oxes og den Tids andre dygtige Finansmænds, og da særlig Christoffer Valckendorfs, uvisnelige Hæder, at det lykkedes, man tør sikkert sige: over Forventning, saa Landet var gjældfrit ved Kong Frederik II's Død. Statens

¹ Se Tillæg, Nr. 4.

Kreditorer kunde deles i 4 Klasser: 1. Hertug August af Sachsen, der under Krigen havde forstrakt sin Svoger, Kong Frederik den Anden, med store Summer; 2. Grev Gynther af Schwartzburg, der i de første Krigsaar havde været den danske Hærs Overanfører, og, saa lidet han end havde udrettet, dog havde faaet et uhyre stort Tilgodehavende for resterende Sold for ham selv og de Tropper, han havde stillet i Marken; 3. en Mængde tyske Officerer og hvervede Ryttere, der ved Afregningen foreløbig havde maattet nøjes med Forskrivninger, der skulde indløses, saa snart der var Mulighed derfor; 4. talrige indenlandske Kreditorer, der som Sikkerhed for deres Tilgodehavende havde faaet Pant i Kronens Len og andre Statsindtægter. Af disse var der neppe nogen mere byrdefuld Kreditor end den holstenske Adelsmand Josva von Qualen, der havde haft en overordnet Kommando under Krigen dog ogsaa Daniel Rantzows Arvinger havde meget tilgode.

Vi skulle imidlertid ikke her indlade os paa den Tids Finanshistorie¹, men kun bemærke, at Hvitfeldt i de første Aar, han var ansat i Kancelliet, benyttedes meget i Hvert vedrørende Statsgjælden, sædvanlig i Forbindelse med Nickel Druckenbrott, Embedsmand i det tyske Kancelli, idet disse to Mænd sendtes ud til Lybek, til Kiel og til Hamborg med store Summer, bestemte dels til Renter dels til Afdrag paa de laante eller resterende Kapitaler, Sendelser, der krævede Klogskab og Conduite, da Opgjørelserne med vedkommende Kreditorer ofte kunde være vanskelige nok.

Det var navnlig i Aarene 1572 og 73, at Hvitfeldt benyttedes paa denne Maade. Ved Nytaarstid, da Kieler-Omslag samlede saa mange, som skulde afgjøre Pengeforretninger, mødte han paa Kongens Vegne for at berigtige forskellige Gjældsposter, som vare forfaldne til Udbetaling her. Naar de medgivne Penge ikke slog til, ses han enkelte Gange at have maattet optage Laan for at be-

¹ Herom kan henvises til Joh. Grundtvigs med megen Flid samlede Skrift, Kong Frederik den Andens Stathusholdning (Kbh. 1876).

stride Udgifterne eller selv at have gjort Udlæg. Ved Paaske-tid gik Rejsen til Hamborg, hvor den besværlige Termin med Churfyrsten af Sachsen og Greven af Schwartzburg forestod. Sankt Hansdag var Betalingsterminen i Lybek, hvor Ritmestrene paa deres egne og deres Rytteres Vegne fik Afdrag paa resterende Sold. Naar disse Rejser vare endte, maatte Hvitfeldt og hans Ledsager aflægge nøjagtigt Regnskab i Renteriet i Kjøbenhavn for de modtagne Summer og deres Anvendelse, og det var ikke Smaaskillinger, hvorom Regnskaberne drejede sig¹.

For at give Læseren en nærmere Forestilling om disse Hverv, der optog saa meget af Hvitfeldts Tid i hans første Sekretæraar, skal en enkelt af de mange herhen hørende Antegnelser i den kongelige Rentemesters Regnskab for 1572 anføres:

»Den 26 December [1571] antvordet Arvid Hvitfeldt og Nickel Druckenbrott, Kgl. Majestets Sekretærer, til Kgl. Maj.s Omslagshandel udi Kiel, som de paa højbemeldte Kgl. Maj.s Vegne skulde forrette og betale Hennike von Hagen² 8000 gamle Daler, Daniel Rantzow Feltobersts Arvinger 5943¹/₂ gamle Daler, og give 4 Ritmestere til Pension 1200 ny Daler. Og finge hertil Tæring paa samme Rejse 100 ny Daler. Gjør tilsammen 2000 Rigsdaler, 4151 gamle Daler, 9630 ny Daler³«.

¹ Nogle Brudstykker af Rentemestrenes Regnskaber, der oplyse Hvitfeldts Sendelser i finansielle Hverv, ere meddelte som Tillæg, Nr. 9 og 11. Jvfr. Ryge, Peder Oxe, S. 248. Af Rentemester-Regnskabet for 1574 kan følgende Notits hidsættes: »6 Marts 1574 betalt Arild Hvitfeldt til Berritsgaard, Kgl. Maj.s Sekreterer, 55 gamle Daler 15 Skilling lybsk, som han paa Kgl. Maj.s Vegne af hans egne Penge forstrakt og udgivet haver udi Kgl. Maj.s Omslags-Handel til Kiel, Trium Regum 1573, mere, end han havde oppebaaret, efter hans Regnskabs Lydelse«.

² Havde haft Ørslev Kloster (ved Skive) i Pant (s. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd i sextende Aarhundrede, S. 158).

³ Om de forskellige Dalere i Frederik II's Tid se Will. Scharling, Pengenes synkende Værdi, belyst ved danske Aktstykker (Kbh. 1869). Jvfr. Grundtvig, a. Skr. S. 3 ff.

»Item antvordede jeg dennem Josva von Qualens Revers, som han havde givet Kgl. Majestæt paa 5500 gamle Daler, som hannem skulde kortes, naar Hagenskov blev hannem fraløst, udi de 24000 Daler, han havde det udi Pant for. Og herforuden skulde annamme af Axel Viffert, Høvedsmand paa Nyborg, 18936 gamle Daler, som Erik Hardenberg forstrakte Kgl. Majestæt med, og derfor fik udi Pant Hagenskov Slot og Len udi Fyn. Item hertil (o: desuden) haver Arild Hvitfeldt annammet: af Axel Viffert paa Nyborg 1350 ny Daler den 1. Januar 1572, af Hans Skriver paa Odensegaard 638 ny Daler, og af Abbeden udi Soer Kloster 150 ny Daler 29. December 1571, af Landskatten af Nyborg Len, Odense Gaards Len, Soer Birk og Alsted Herred, som udgaves til Juledag næst forleden 71; og gjør tilsammen regnet 30587 gamle Daler, 11768 ny Daler, som fremdeles skulle forklares udi tilkommende Regnskab«.

Ovenstaaende Antegnelse viser, at Hvitfeldt paa Vejen til Kiel maatte indsamle hos Lensmændene en Del af de Penge, han skulde udbetale: den 29. Dcbr. 1571 var han saaledes hos Abbeden i Sorø (M. Morten Pedersen), 1. Januar 1572 hos Lensmanden paa Nyborg Slot, hvor han bl. a. modtog den store Sum, Erik Hardenberg havde forstrakt Kongen med, mod Pant i Hagenskov Slot og Len; derfra gik Rejsen til Odense, hvor Lensmanden ikke synes at have været tilstede, men hvor hans Fuldmægtig udbetalte den Sum, der fordredes. Først saaledes rustet kunde Hvitfeldt, med Haab om et godt Udfald af sin Rejse, begive sig til Omslaget (*trium Regum*) i Kiel.

Et Hverv af en anden Art tilfaldt Hvitfeldt, da han i Juli 1573 paa Aalborghus deltog i Registraturen af en betydelig Del ældre og nyere Dokumenter, som fandtes her, for en Del samlede fra Klostrene i Aalborg Stift og Børglum Bispestols Arkiv¹. Denne Sysselsættelse, hvor trættende den end kunde være, har neppe været uden Interesse for

¹ De ældste danske Archivregistraturer III, 1 ff.

ham, da hans Sans for Minderne fra Fortiden tidlig var vakt, og det er jo vel muligt, at han har mærket sig et og andet Dokument, som han siden fik Brug for.

Efter i et Par Aar at have fungeret som Sekretær, blev Hvitfeldt, sikkert efter Kansler Niels Kaas's Ønske og Anbefaling, allerede i November 1573 øverste Sekretær i Kancelliet¹. Kun 27 Aar gammel stilledes han saaledes paa en Post, der baade krævede megen administrativ Dygtighed og gav ikke ringe Indflydelse paa Statens Anliggender, da den daglige Expedition af Regjeringssagerne i det væsentlige laa under denne Embedsmand. »Øverste Sekretær« var en Slags Vice-Kansler. Under hans Tilsyn fordeltes de løbende, til Kancelliet indgaaede Sager efter Rigets »Lande« til et større eller mindre Antal Sekretærer, ved Siden af hvilke der fandtes en Del »Junkere«, der som Volontærer gjorde sig bekendt med Forretningerne. Øverste Sekretær, der regnedes blandt »Herremændene« ved Hoffet², var den, gennem hvem Supplikanter og andre, der ønskede at henvende sig til Regjeringen, fortrinsvis søgte Adgang til Kongen³, og hvis Forestilling i mange Tilfælde blev afgjørende med Hensyn til en Sags Bevilling eller Afvisning. Og det var ikke blot indenrigske, men ikke sjældent ogsaa udenrigske Sager, han fik at gjøre med, navnlig forekomme Sager af den sidste Slags hyppig i den Brevvexling, Hvitfeldt i de senere Aar af sin Sekretærtid førte med sin Frænde og Ven, Rentemester Christoffer Valckendorf⁴. Disse Breve tyde paa, at Hvitfeldt med Opmærksomhed fulgte Udviklingen af de politiske Forhold i Udlandet, noget der vistnok hænger sammen ikke blot med hans Stilling som høj Statsembedsmand, men ogsaa med hans tidlig vaagne historiske

¹ J. Grundtvig, Meddel. fra Rentekammerarkivet 1873—6, S. 146.

² A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Hist. S. 18.

³ Et Exempel fra Hvitfeldts Tid findes i Ny kirkehist. Saml. III, 563. Flere ere meddelte blandt Tillægene til denne Biografi, se Nr. 17. 24. 25. 27.

⁴ Se Tillæg, Nr. 21. 37—9.

Sans. Han havde jo selv paa sine Rejser været saa at sige i de politiske Stormes Brændpunkt. Intet Under derfor, at han ogsaa senere med aabent Øje fulgte Begivenhedernes Udvikling.

Til at nære og pleje historiske Interesser var Stillingen som øverste Sekretær i Kancelliet i visse Maader gunstig, idet den Mand, der beklædte denne Stilling, til en vis Grad var Rigsarkivar. I ethvert Tilfælde havde han uhindret Adgang til de Hvælvinger, hvor Statens Arkiv opbevaredes. At Hvitfeldt ikke har forsømt, naar Tid og Lejlighed gaves, at benytte denne Ret, men at netop disse Aar vare særlig betydningsfulde for hans Indsamling af historisk Materiale, derfor have vi hans egne Ord¹. Og dog var der en ikke ringe Ulempe tilstede, nemlig den, at væsentlige Bestanddele af Rigets Arkiv endnu bevaredes i »Folen« paa Kalundborg Slot, hvorfra de først 1582, da Hvitfeldt havde fraaadt sin Plads i Kancelliet, førtes til Kjøbenhavn².

Ligesom Hvitfeldt interesserede sig for de gamle Arkivsager, saaledes synes det ogsaa at have ligget ham paa Sinde at holde de hans Embede vedrørende nyere Papirer i god Orden. Saaledes tyde vi i alt Fald følgende Antegnelse i den kongelige Rentemesters Regnskab for 1574:

»Den 10. Februarii givet Arild Hack udi Kjøbenhavn syv Mark for en stor Dansker (∴ Danziger) Kiste. Forsendes til Kgl. Majestæt paa Frederiksborg, og blev forskreven til Arild Hvitfeldt«.

Naar vi endnu i Rigsarkivet finde forholdsvis ikke saa faa Breve og lignende Papirer, fra den Tid Arild Hvitfeldt var øverste Sekretær i Kancelliet, turde vi mulig deri se et Vidnesbyrd om, at Kisten, som han vistnok har ført med sig paa sine Rejser med Kongen, er kommen godt til Nytte.

For øvrigt ydede Hvitfeldts Stilling ham ikke megen Lejlighed til rolige Studier. Man maa nemlig ikke fore-

¹ I Fortalerne til flere af hans Historier (s. ndf.).

² A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie S. 27

stille sig den kongelige øverste Sekretær som en Departementschef, der har sin rolige Virksomhed ved sin Kontorpult; meget mere var han Hofmand og skulde, særlig hvis Kansleren ikke var tilstede hos Kongen, følge denne, naar han færdedes omkring i Landet. Og da neppe ret mange af de oldenborgske Konger mindre har kunnet finde sig i at sidde stille paa sit Slot end Frederik II, saa maatte Hvitfeldt idelig være paa Farten for at være ved Haanden, naar Ansøgere meldte sig hos Kongen, eller Andragender indleveredes, eller Kongebreve skulde udfærdiges. Thi han havde det kongelige Sekret (Segl) i Forvaring, som det udtrykkelig bemærkes om ham af Dr. Rasmus Lætus paa et Sted, hvor denne Forfatter giver baade Hvitfeldt og flere af de Mænd, der samtidig med ham arbejdede i Kancelliet, det hæderlige Vidnesbyrd, at Sagerne hurtig expederedes uden de utaalelige Optrækkerier og Trakasserier, som man i andre Lande maatte gjenne-gaa for at opnaa en kongelig Resolution. Hvad Hvitfeldt særlig angaar, bemærker Lætus tillige, at han var en baade lærd og retskaffen Mand og derhos behagelig i Omgang, hvorfor han var almindelig yndet¹.

Denne Udtalelse er fra 1577. Men allerede ved en tidligere Lejlighed havde den samme Forfatter sunget Hvitfeldts Pris, nemlig i det store latinske Digtværk om »danske Sager«, der udkom i Frankfurt a. M. 1573, hvori han i snirklede Vendinger og Udtryk, som vanskelig lade sig gjengive paa Dansk, særlig fremhæver Arild Hvitfeldts Begavelse og Lærdom, idet han ogsaa dvæler ved andre gode Egenskaber, som denne Mand besad, hans tiltalende Væsen, smukke Ydre osv.²

Da Forfatteren Jon Jensen Kolding, en Del Aar efter

¹ Er. Lætus, De nato baptisatoque primi Frederici II. filio (Rørdam, Hist. Kildeskr. II, 709): »*Secretum Regium (ita enim sigilla, potissimum minora, vocant) Aruido Huitfeldio commissum erat: cui et studiis literarum honos, et e morum rectitudine et conuersationis facilitate gratia singularis comparata est.*»

² Er. Lætus, Rerum Danicarum Lib. XI, p. 477:
*Quin age, Huitfeldos quæ Musa silescat? an his non
 Sic rerum natura Parens decidit honestam*

Hvitfeldts Afgang fra Stillingen som øverste Sekretær, hilse Christian Holck med en latinsk Ode ved hans Tiltrædelse af den samme Embedsstilling (1589), saa skete det under den Form, at han opfordrede ham til at behandle Ansøgerne med samme Humanitet, som de tidligere øverste Sekretærer Hans Skovgaard og Arild Hvitfeldt havde gjort¹.

Til denne anerkjendende Omtale af Hvitfeldts Personlighed kan endnu føjes, at han 1577 i den Fortale, hvorved Povl Knufflock tilegnede ham 2den Udgave af Peder Tidemands Oversættelse af Luthers Postil, hvis første Udgave (1564) havde været tilegnet hans Morbroder, Børge Trolle til Lillø, betegnes som »en livsalig, venlig og from Junker«. Naturligvis kan der ikke lægges alt for megen Vægt paa saadanne Udtryk, beregnede paa at komme vedkommende for Øje; men i deres naive Simpeltid indeholde de dog noget, der bærer Sandhedens usminkede Præg.

Et latinsk Æredigt til Arild Hvitfeldt af Skaaningen Thomas Vatzonius (trykt i Kjøbenhavn 1579) skal her kun nævnes, da det neppe mere eksisterer. Forfatteren var en Præstesøn fra Bunkeflod ved Malmø og blev siden Præst i Gessie og Eskilstrup i Skaane².

Som Sekretær i Kancelliet oppebar Hvitfeldt, foruden »sædvanlig Hofklædning«, 16 Daler maanedlig i Kostpenge samt, fra den Tid han var bleven øverste Sekretær, tillige

*Ingenij sortem: nihil his vt penè videri
Hoc equidem toto præstantius ordine possit.
Vsque adeò numeros doctrina impleuit: at illi
Æquavit lepidos fati constantia mores.
Et certè Aruidum mens inclyta fulcit, eique
Sic gratos addit fortuna amplissima vultus:
Vt neque displiceat tibi conuersatio: nec te
Ingenium offendat: nec quæ tentauerit, esse
Suggilanda putes studijsue notanda sinistra.*

Derefter fortsættes med Omtale af Jakob Hvitfeldt, med hvem Lætus havde truffet sammen under hans Ophold i Venedig.

¹ Jonas Koldingensis, Libellus carminum, i hans Descriptio Daniæ, Francof. 1594.

² Rørdam, Klavs Lyskanders Levned, S. 305. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne II, 73.

14 Daler maanedlig til 3 Heste¹. Denne Løn forøgedes fra Tid til anden ved forskellige mindre, fornemmelig gejstlige Forleninger. Det var paa en Maade et Minde fra den katholske Tid (da de kongelige Sekretærer sædvanlig vare Mænd med gejstlig Dannelse), at Sekretærene i Kancelliet endnu i Frederik II's Tid og senere især aflagdes med Kapitelspræbender og andre Len, der hørte til det tidligere Kirke- og Klostergoods. Desuden oppebar de sædvanemæssig, efter en fra det pavelige Kancelli nedarvet Uskik, Sportler af dem, der ved Kancelliets Bistand opnaede Privilegier og lignende Benaadninger. Som et bestemt Exempel fra Hvitfeldts Tid kan anføres følgende Udgiftsposter i Helsingør Bys Kæmnerregnskab fra 1577:

»Efter Borgmester og menige Raads Befaling betalte jeg med Bys Penge, som bleve givne udi Kancelliet, den Tid Kgl. Maj.s Naade undte Helsingørs By og Indbyggere den Privilegie, som er en Stadfæstelse paa alle Byens gamle Privilegier, og saa om fremmede Nations Folk etc.; kostede, med 3 gamle Daler, som gaves Fyrbøderen for Vox etc., som sædvanligt er, Summa 23 gl. Daler«.

»End efter lige Befaling forvexlede jeg for Bys Penge 6 Rosenobler, som bleve skjænkede og forærede Arild Hvitfeldt, Kgl. Maj.s Sekretær, og Jakob Vind, Kancelliskriver, for deres Umage, de havde, at forhjælpe til gode med forskrevne Privilegier etc., gav jeg 24 gl. Daler«².

I Ribe har man nok ogsaa trængt til Hjælp fra Kancelliet, da Byens Regnskab for 1578 viser, at man sendte Hvitfeldt en Foræring af tør Fisk til en Værdi af 12½ Daler, altsaa sikkert et temmelig anseeligt Forraad af denne Vare³.

¹ Hofmønsterskrivernes Regnskaber i Rigsarkivet. Naar A. D. Jørgensen i Uds. ov. d. d. Rigsark. Hist., S. 19, siger, at øverste Sekretær oppebar Aarsløn, medens de andre Sekretærer havde Maanedssold, saa gjælder det dog neppe Hvitfeldts Tid, men kom ganske vist snart efter i Brug; jfr. Kbhvns. Univ. Hist. 1537—1621, III, 482.

² Dansk Mag. 3. R. II, 204—5.

³ Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. III, 207. Naar Hvitfeldt her kaldes

Hvad de Forleninger angaar, som Hvitfeldt fik paa denne Tid, og som nærmest kunne betragtes som Løn for hans Arbejde i Kancelliet, selv om han beholdt dem i kortere eller længere Tid, efter at han var udtraadt af »Hof-tjenesten«, kan nævnes, at han 1. Juli 1574 fik Lensbrev paa S. Hans Kloster i Viborg mod en Afgift af 100 Daler aarlig og Forpligtelsen til at holde Klosteret ved god Hævd og Magt samt Godsets Bønder ved Lov, Ret og Skjel¹. Klosters Bygninger blev han dog fri for at vedligeholde, da Kongen under et Ophold paa Hald i August 1578 til-lod, at de maatte nedbrydes, og Murstenene dels anvendes til et Domhus for Nørrejyllands Landsting, hvortil den katholske Bispegaard tidligere var skjænket, dels bruges til Reparation af den ved en stærk Ildsvaade beskadigede Dom- kirke, til hvilken ogsaa Stenene, som fandtes i de gamle Mure af den forhen til Klosteret hørende S. Hans Kirke, ved samme Lejlighed skjænkedes².

Da Frans Banner til Kokkedal, der havde været forlenet med Provstiet og et Kanonikat i Aarhus, døde 1575, blev Hvitfeldt hans Efterfølger baade i Prælaturet og Præbendet³. Hans Stilling tillod ham dog ikke at residere ved Domkirken, hvorfor han har haft en »Procurator« blandt Kapitlets resi- derende Medlemmer, der har hævet hans Indkomster og gjort Fyldest for de Forpligtelser, der kunde paahvile ham som ikke-residerende Medlem af Kapitlet.

Ved kgl. Skjøde og Gavebrev af 13. November 1576 fik Arild Hvitfeldt endvidere en Jord i Helsingør, »vesten op til den Hofprædikant M. Christoffer Knoff forundte Jord«, med Forpligtelse til derpaa at opføre gode teglhængte Kjøbstedbygninger⁴. Om det har været Hvitfeldts Hensigt

»Rigets Kansler«, da maa det være Meddelerens (J. Kinchs) eget Tillæg, da Kilden ikke kan indeholde denne urigtige Betegnelse.

¹ Jydske Registre, Nr. 1, Fol. 248 f.

² Rørdam, Danske Kirkelove II, 288 ff.

³ Kirkehist. Saml. 3. R. III, 343. Hos Laursen, Kronens Skøder I, 251, omtales et Mageskifte, Hvitfeldt som Præbendebesidder i Aarhus 1582 gjorde med Kronen.

⁴ Sjælandske Registre Nr. 11.

med denne Erhvervelse under givne Forhold at have en Bolig i Helsingør, vide vi ikke. Snarest maa det antages, at han, da Helsingør den Gang var det Punkt, hvorfra Danmarks Forbindelse med Udlandet særlig fandt Sted, har ønsket at have et Oplagssted for Produkter fra sine Ejendomme og Forleninger hinsides Sundet, for lettere at kunne faa dem afsatte til de fremmede Skippere, der i stort Tal kom i Sundet. Den Tids Adelsfolk, baade Mænd og Kvinder, vare ingenlunde fremmede for Handelsforretninger, og, til Kjøbstedernes Skade, forstod de godt, at det gjaldt saa meget som muligt at undgaa Mellemhændlere.

Under 16. Juli 1579 forlenedes Hvitfeldt med Søndmøre i Trondhjems Stift mod en aarlig Afgift af 300 Daler, men med den Lempelse, at Afgiften ikke før Michelsdag 1580 skulde første Gang være forfalden¹. Det var et stort Distrikt, der her var henlagt under hans Styrelse; da det grænsede op til hans Broders Len, regnede han vistnok paa, at denne kunde staa ham bi ved Tilsynet, eftersom han ikke selv havde Lejligbed til at besøge Lenet.

Efter disse Oplysninger om Hvitfeldts økonomiske Stilling vende vi os atter til hans Virksomhed som kongelig øverste Sekretær. Det er alt berørt, at han som oftest maatte være tilstede hos Kongen, og at dette gav Anledning til idelige Rejser. I Kjøbenhavn har han været den mindste Tid; men desto mere paa de kongelige Slotte Frederiksborg, Koldinghus, Skanderborg osv. Og da han ogsaa flere Gange maatte følge Kongen til Udlandet, saa kunne vi forstaa hans senere Klage over Hoffivets Besværlighed.

Ved Hjælp af de talrige Mageskifter, som Kronen i Frederik II's Tid sluttede med forskjellige for at afrunde de kongelige Domæner, samt ved andre Kronens Skjøder, der gjerne besegledes af nogle af de tilstedeværende Kancelliherrer som Vidner — i hvilken Egenskab Arild Hvit-

¹ Norske Rigsregistrarer II, 347.

feldt har fungeret mangfoldige Gange i sin Sekretærtid¹ — er det endnu muligt at faa et temmelig klart Overblik over hans bevægede og urolige Liv. Nogle Antydninger herom skulle her meddeles, dog med den Bemærkning, at Fuldstændighed ikke er tilstræbt¹. Den første Del af Aaret 1574 tilbragte han mest paa Frederiksborg og den sidste Del paa Skanderborg; her var han med Hoffet indtil noget ind i det nye Aar, da Residensen forlagdes til Koldinghus. Julen 1575 blev ogsaa tilbragt paa Skanderborg. I den første Del af Juni 1576 var Hvitfeldt med Hoffet i Meklenborg³. I en gammel Aarbog omtales denne Rejse i følgende Ord:

»Der Kongen havde skicket alting udi Lave her udi Riget, gjorde han sig (1576) færdig med Dronningen og mange af Rigens Raad og Adelen, en kostelig og vel udstaffet Herre-Hob, at drage af Riget ud til Meklenborg. Blev der til Rostock prægtelig undfangen af Hertug Ulrik, og strax anden Dagen derfra fremdeles ledsaget af hannem til Güstrow. Der mødte Churfyrst August af Sachsen og mange andre tyske Herrer hannem, hvor vidtløfteligen blev handlet om Religionens Sager, om den svenske, liflandske og mange andre hemmelige anliggendes Bestillinger. Og efter de havde nogle Dage været sammen og med allehaande Lyst, Ridderspil, baade paa Jagten og hjemme, forlystet sig, kom Kongen og Dronningen hjem til Danmark noget ud paa Sommeren ved S. Peders Dag⁴«.

Det er ikke usandsynligt, at Hvitfeldt har haft denne Sammenkomst i Tanker, naar han, der var en Ven af gammeldags Tarvelighed i Klædedragt, i sin Historie⁵ udtaler sig misbilligende om den Overdaadighed, som den

¹ L. Laursen, Kronens Skøder. Første Bind.

² I Tillæg, Nr. 49 er der givet en omstændeligere Udsigt over Hvitfeldts afvekslende Opholdssteder i hans Sekretærtid.

³ Ifølge en gammel Antegnelse, trykt i mine Hist. Saml. og Studier II, 27, tiltraadte Kongen Rejsen 27. Maj.

⁴ Kong Frederik den Andens Krønike udg. af P. H. Resen, S. 296.

⁵ Danmarks Riges Krønike, S. 1030.

tyske Adel ved festlige Lejligheder udfoldede. Han skulde opleve at se, at den danske Adel ogsaa kom godt med i den Henseende.

At Hvitfeldt har været med i Meklenborg, fremgaar af et Brev, som den lærde Professor David Chytræus i Rostock kort efter hans Hjemkomst har tilskrevet ham for at anbefale en fattig dansk Student til ham¹. I dette Brev, der er dateret Rostock den 1. Juli 1576², udtaler Chytræus sin store Glæde over at have lært Hvitfeldt at kjende ved Mødet i Güstrow: i ham havde han fundet en skøn Forening af høj Byrd med grundig Lærdom, udmærket Begavelse, Sprogkyndighed og behageligt Væsen. Han var derved bleven stadfæstet i den Forestilling, han delte med mange af sine Landsmænd, om at Danmark var et lykkeligt Land, der stod over de fleste andre i Europa — Udtryk, som man fra Christian III's Tid af ofte vil finde i Breve fra tyske Theologer, der med en vis Misundelse saa' hen til Danmark som et Land, hvor de kirkelige Forhold udviklede sig fredelig og rolig, medens Tydskland var oprevet af bitre theologiske Fejder. Chytræus var theologisk Professor, men syslede tillige ivrig med Nordtydsklands Historie, og her var et Bindeled mellem ham og Hvitfeldt. De skulde siden komme i nærmere Forbindelse. Rigtignok ytrede Chytræus ved en anden Lejlighed i et Brev til en norsk Præst, hvem han havde anmodet om Kilder til Norges Historie, men som havde henvist ham til Hvitfeldt, en vis Tvivl om, hvor vidt det kunde nytte, da han havde Erfaringer om, at de store nødig meddelte af deres litterære Skatte til andre³; men senere lærte han dog vistnok Hvit-

¹ Tord Markorsen eller Theodorus Marcius, om hvis Levned der findes Oplysninger i Ny kirkehist. Saml. V, 617 ff. At Hvitfeldt har taget Hensyn til Chytræus's Anbefaling, ses af Grundtvigs Medd. fra Rentekammerarchivet 1873—6, S. 193, som vise, at den nævnte Ansøger i Aarene 1579 og 80 oppebar 40 Daler aarlig af Staten til Støtte for sine Studeringer.

² Se Tillæg, Nr. 27.

³ Dav. Chytræi Epistolæ p. 757. Brevet er udateret. Jvfr. (Norsk) hist. Tidsskrift 2. R. VI, 323.

feldt at kjende fra en anden Side. Thi ligesom denne gjerne modtog de Bidrag, andre kunde yde til hans historiske Samlinger, saaledes var han i Virkeligheden meget villig til selv at meddele af sit Forraad. Smaalig Misundelse og Skinsyge, som jevnlig har forstyrret Forholdet mellem lærde, der arbejdede i samme Fag, synes Hvitfeldt ikke at have kjendt til. Da Chytræus imidlertid oftere i senere Breve til Niels Kaas og andre Danske maatte forsvare sig mod Beskyldningen for at begunstige Svenskerne paa de Danskes Bekostning i sine historiske Skrifter, er det jo muligt, at Hvitfeldt har været noget mere tilbageholdende overfor ham i sine Meddelelser end overfor danske Historikere, især da han vist hellere ønskede at se Fædrelandets Fortid fremstillet af en Landsmand end af en Udlænding.

Paa sin Rejse til Meklenborg gjorde Hvitfeldt ogsaa Bekjendtskab med den lærde og ansete Professor Johannes Caselius i Rostock, der ligesom Chytræus har været Lærer for mange Danske. Caselius var nærmest Humanist og bevægede sig med Sikkerhed paa flere af den højere Danmarks Omraader¹. Et Skrift, han 1588 udgav, har han tilsendt Hvitfeldt², og han stod i Brevveksling med flere ansete Mænd her i Landet³.

Den sidste Halvdel af Aaret 1578 tilbragte Hvitfeldt i Jylland hos Kongen, der hengav sig til Jagtens Glæder i de herlige Skovegne omkring Rye, Silkeborg, Hald, Skanderborg. Aaret sluttedes paa Koldinghus. Efter Nytaar 1579 fulgte Hvitfeldt med Kongen paa en Rejse til Holsten. Der

¹ Krabbe, Die Universität Rostock, S. 718 ff. Allgem. Deutsche Biographie IV, 40 ff.

² Joh. Caselii Luhiades. Laudatio Joachimi Luhii, Equitis Megapolitani. Rost. 1588. 4°. I et Exemplar af dette Skrift, som C. Deichman har set, fandtes en Tilskrift til »Arn. Wittfeld, Dn. in Huidekilde« (!). I det kgl. Bibliotheks Exemplar af Skriftet findes følgende Tilskrift: »Reverendo et cl. Viro, Dn. D. Andreae Laurentio, Theologo etc. amico observando, Joannes Caselius«.

³ Joh. Caselii Epistolæ, Helmst. I—II, 1619—23. I et af Brevene omtaler han, at han havde forfattet en Oratio funebris over Kong Frederik II.

var paa den Tid, som saa ofte baade før og senere, Strid med Staden Hamborg. Hvitfeldt har i et af sine Breve til Christoffer Valckendorf bevaret os den Notits, at Hamborgerne »havde deres Sendebud til Segeberg med 30 Tønder Hamborgerøl, 5 Amer Vin og et forgyldt Credents (Bæger), hvilken Foræring ikke blev annammet«¹. Paa Segeberg Slot residerede Henrik Rantzow, Statholder i den kongelige Del af Slesvig og Holsten. Her har Kong Frederik, ledsaget af Hvitfeldt, sikkert altsaa været paa den Tid. Ligeledes vide vi, at de besøgte Kremper Marsk, og at det var Kongens Hensigt ogsaa at gjæste Ditmarsken, hvad der dog ikke blev noget af, fordi »Føret slog op« (det blev Tø)².

Opholdet i Holsten var ikke af lang Varighed; thi allerede i de sidste Dage af Januar var Hvitfeldt i Flensborg. De nærmest følgende Maaneder tilbragtes paa Koldinghus, indtil vi i April træffe ham paa Frederiksborg. Herfra udgik 28. Juni 1579 et, formodentlig af Hvitfeldt konciperet, Kongebrev til Danmarks Biskopper, der paa den Tid vare samlede til Møde i Kjøbenhavn »med de højlærde sammesteds« for at gjøre Udkast til en ny Ægteskabsordning. I det nævnte Brev blev det i en ejendommelig skarp Tone paalagt Biskopperne at føre nøje Tilsyn med Præsternes Levned, da »vi komme udi Forfaring og selv have befundet, at her udi Riget udi Stifterne mængstedes findes stor Brøst hos Præster saa vel som Provster paa Landsbyerne og udi Kjøbstederne, at mange deres Levned og Lærdom ikke følges ad«³. Det af Biskopperne afgivne Svar er dateret 1. Juli s. A. og rettet til Arild Hvitfeldt. I en værdig Tone afvises den i Kongebrevet indeholdte Insinuation om, at de ikke passede deres Embede med tilstrækkelig Omhu; men for øvrigt nægtede de ikke, at der var Præster, som mere end tilbørlig vare hengivne til Drik⁴.

¹ Striden med Hamborg, der havde staaet paa i flere Aar, endte først ved et Forlig i Juli 1579 (s. Sjælandske Tegnelser XIV, 218 f.)

² Se Tillæg, Nr. 37 (S. 48).

³ Rørdam, Danske Kirkelove II, 299 f.

⁴ Se Tillæg. Nr. 41.

De sagde ikke, hvad de med god Føje kunde have sagt, at saalænge et umaadeligt Fylderi var god Tone i de højeste Kredse af Samfundet, kunde det ikke ventes, at alle Præster skulde være Afholdsmænd. Hvitfeldt fik — om han ikke vidste det før — kort efter god Lejlighed til at se, hvorledes det gik til i den Henseende, naar Fyrster samledes.

I August 1579 fik han nemlig det Hverv at følge med Kongefamilien over til Svigerforældrene i Meklenborg¹, I Güstrow, hvor Hertug Ulrik og hans Hustru, Hertuginde Elisabeth, Dronning Sofies Forældre, residerede, skulde der være Fyrste- og Familiemøde. Kong Frederiks og Dronning Sofies lille Søn, Christian, der siden sin Daab, for to Aar siden, havde været hos Bedsteforældrene paa Güstrow Slot til Opfostring, skulde Forældrene nu gjense, og det var deres Hensigt at tage ham hjem med. Kurfyrst August af Sachsen med sin Hustru, Hertuginde Anna, Kong Frederiks Søster, og deres Søn, Hertug Christian, Markgreve Georg Frederik af Brandenburg med Gemalinde og en Del andre beslægtede Fyrster vare tilstede². Der havde været en lille Kurre paa Traaden mellem Kong Frederik og hans tyske Slægtninge — især de kvindelige — i Anledning af at han ikke havde villet skride saa skarpt ind mod Dr. Niels Hemmingsen, som de ønskede, paa Grund af hans Helden til Calvinismen. Men kort før sin Afrejse havde Kongen brudt overtvært og givet Hemmingsen hans Afsked³. Nu kunde han ved Mødet med sine kjære Slægtninge sige til dem: Nu har jeg gjort, hvad I ønskede, lad mig saa være i Fred! Og der var da, saa vidt vi kunne se, ingen Skyer oppe under Familiemødet — det skulde da være, at Bedsteforældrene nødig vilde slippe deres lille muntre Dattersøn, der nok saa ivrig pludrede Plattydsk med dem — men alt gik i muntert Samkvem, og der blev drukket vældelig

¹ At Hvitfeldt har været med paa Rejsen, ses af et Brev fra Hertuginde Anna af Sachsen, der er refereret hos Wad, Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe. II, 314 Not.

² Dav. Chytræi Epistolæ, p. 102.

³ Rørdam, Kbh. Univ. Hist. 1537—1621, II. 165 ff.

(*poeculis acriter certatum*), som den gode Dr. David Chytræus vidner, skjønt det var langt fra hans Tanker at bagtale sine kjære Landsfyrster¹. Mon Hvitfeldt, da han var Vidne til Fyrsternes Kappelstrid ved de fulde Bægere, har tænkt paa, hvad han ny havde foreholdt de danske Biskopper?

Tilbagerejsen fra Meklenborg synes Hvitfeldt at have lagt over Holsten, hvor han havde et kongeligt Hverv at udrette². Hvad hans senere Rejser med Kongen angaar, kan endnu bemærkes, at de sidste Maaneder af Aaret 1579 tilbragte han paa Skanderborg, og i Foraaret 1580 var han paa Koldinghus. Det kan ikke være tvivlsomt, at han har deltaget i de storartede Festligheder, som holdtes i Odense i de første Dage af Maj s. A., i Anledning af Lenshyldingen, hvorved de langvarige slesvigske Lensstridigheder afsluttedes, idet Hertugerne Adolf og Hans erkjendte deres Brodersøn, Kong Frederik, som deres Lensherre og hyldede ham som saadan³.

Efter Festlighederne i Odense vendte Kongen, og Hvitfeldt i hans Følge, tilbage til Koldinghus. Her forestod nemlig en Højtid af en anden Art, da den nyfødte Prinsesse Augustas Daab skulde celebreres. I et Brev af 20. Maj 1579 fra Hvitfeldt til Christoffer Valckendorf omtales, at flere af Kongefamiliens indbudte Gjæster fra Tydskland — deriblandt Kurfyrsten af Sachsen og Markgreven af Brandenburg — havde undskyldt sig⁴, saa Sammenkomsten blev af mindre Dimensioner end oprindeligt paaregnet.

Ved sine Rejser ikke mindre end ved sin Embedsstilling kom Hvitfeldt i Forbindelse med Folk af alle Samfundslag. Mange henvendte sig til ham baade mundtlig og skrift-

¹ Dav. Chytræi Epistolæ, p. 102.

² Se Tillæg, Nr. 42.

³ Jac. Krüger, Historia von dem herrlichen Triumph-Lehen und Ehrentage zu Odensehe d. 3 Maij 1580. Her opregnes de mange tilstedeværende slesvigske og holstenske Adelsmænd i stor Fuldstændighed, men af de danske nævnes kun enkelte. Hvitfeldt nævnes, saa vidt bemærket, ikke; men af »Kronens Skøder« ses, at han 6. Maj 1580 var i Odense.

⁴ Se Tillæg, Nr. 48.

lig, som hans endnu bevarede Breve vise. Af disse ere nogle af privat Natur og angaa Mageskifter, Laan og lignende Forhold¹, andre vedrøre hans offentlige Stilling, dels saadanne, hvori man anmodede ham om hans Bistand til Gjennemførelsen af en eller anden Sag, hvortil Kongens Samtykke udfordredes² — man vidste nemlig, at hans Ord ikke savnede Vægt hos Kong Frederik og Kansler Niels Kaas — dels saadanne, hvori Statsanliggender drøftedes. Særlig kan nævnes Hvitfeldts Brevvexling med hans Ven og Frænde, Rentemester Christoffer Valckendorf, da den giver Oplysning om forskellige Regjeringssager, som da vare under Forhandling, og indeholder, som tidligere er omtalt, ogsaa Bemærkninger vedrørende den udenrigske Politik³. Medens Kongen nemlig, oftest med Kansler Niels Kaas og Arild Hvitfeldt i sit Følge, færdedes omkring i Landet, opholdt Valckendorf sig sædvanlig i Kjøbenhavn og var Sjælen i Regjeringen her. Ved idelige Skrivelser holdt han, gennem Kansleren eller Hvitfeldt, Kongen underrettet om, hvad der forefaldt, og det er fast utroligt, saa mange kongelige Skrivelser der udgik til ham. Det er næsten, som om denne ene Mand skulde udrette alt, hvad Kongen kunde ønske sat i Værk. At Hvitfeldt har gjort Udkastet til den største Del af disse talrige Skrivelser til Valckendorf, hvoraf Regjeringens Kopibøger ere fyldte, særlig i Tiden omkring 1579, er i høj Grad sandsynligt⁴.

¹ Se Tillæg, Nr. 13. 15. 19. 22. 23. 26.

² Se Tillæg, Nr. 16. 17. 20. 24. 25. 27.

³ Se Tillæg, Nr. 21. 37. 38. 39. 43. 44. Naar Hvitfeldt kalder Christoffer Valckendorf sin »Frænde«, kan det bemærkes, at dennes Broder, Erik Valckendorf, Lensmand paa Højstrup, kalder Hvitfeldt sin »kjære Slægt og Byrd« (Fynske Aktstykker I, 174). Hvitfeldts Moders Mormoder var Fru Øllegaard Valckendorf, Datter af Henning V. til Højbygaard og Fru Inger Gjøe af Krenkerup.

⁴ I Nye Danske Mag. I, 9. 46. 74. 98. 138. 168. findes aftrykt en Samling Kongebreve til Christoffer Valckendorf. Disse give allerede en Forestilling om de mangeartede Hverv, der betroedes denne udmærket forretningsdygtige Mand. Men det er dog kun en ganske ringe Del af de langt talrigere Kongebreve til ham, som »Sjælandske Tegnelse« indeholde.

Paa den anden Side har Valckendorf fremkaldt en Mængde kongelige Befalinger: han sendte Hvitfeldt sine »Optegnelser«, og i Henhold til disse refererede Sekretæren Sagerne for Kongen, som saa gav de i Overensstemmelse med Valckendorfs Udkast udfærdigede Breve sin Underskrift¹.

Et særligt Hverv, som Arild Hvitfeldts juridiske Indsigt og Statskyndighed maaske mere end hans Stilling som kongelig øverste Sekretær har kaldet ham til, var det, at han den 13. Juli 1579 paa Roskildegaard, overfor det samlede Rigsraad, maatte optræde som Anklager mod Rigsraad Jakob Ulfeld i Anledning af dennes mislykkede diplomatiske Sendelse til Rusland. Vi skulle ikke her gaa nærmere ind paa de Anklagepunkter, hvorpaa Hvitfeldt grundede sin Paastand om, at Ulfeld burde »stande Kongen og Riget til Rette«, men kun bemærke, at skjønt Ulfelds Forsvar for sin Handlemaade ingenlunde var slet, tog Rigsraadet dog ikke i Betænkning at dømme en af deres egen Midte efter Anklagerens Paastand, hvoraf Følgen var, at Ulfeld blev udstødt af Raadet og mistede sine Forleninger².

Hvad der vedrørte Kirke, Skole og Videnskab hørte til den øverste Sekretærs Departement, ikke at tale om mange andre Forhold, der sorterede under det danske Kancelli. At Hvitfeldt egnede sig godt til at varetage de aandelige Interessers Tarv, kunde jo paa Forhaand formodes. Bestemte Vidnesbyrd savnes da heller ikke. Saaledes er det bekjendt, at han ved sin Opfordring bidrog til, at Anders Vedel fuldendte sin Oversættelse af Saxo³. Og enere støttede han ham saa længe som muligt. Navnlig hjalp han vistnok væsentlig til, at Vedel fik Løfte om Dekanetet i Ribe med Hvervet som kgl. Historieskriver. Forholdet mellem disse to af den danske Historie saa fortjente Mænd synes at have været i enhver Henseende venskabeligt. Den fælles Kjærlighed til Fædrelandets Fortid slog

¹ Se Valckendorfs Breve i Tillæget, særlig Nr. 38 og 39.

² Troels Lund i Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 226 ff.

³ Dette omtales af Vedel i hans Fortale af 6. Juni 1575 til Oversættelsen af Saxo.

Bro over den Afstand, der var mellem deres Samfundstillinger. Da Vedel var kommen i Besiddelse af det af M. Iver Bertelsen i Sorø Klosterbibliothek fundne Haandskrift af Adam af Bremens nordiske Kirkehistorie, var Hvitfeldt en af de første, han viste det til, og denne, der, som Vedel siger, nærrede en uslukkelig Begjærighed efter fædrelandske Oldsager og var utrættelig i at efterspore saadanne¹, opfordrede da paa det stærkeste Vedel til at gjøre Alvor af Udgivelse, hvorfor denne bestemte sig til at paatage sig Arbejdet, især da Kansler Niels Kaas ogsaa havde raadet dertil. Da Værket udkom 1579, aftrykte Vedel som Tillæg til samme et Brev, han havde tilskrevet Hvitfeldt i Efteraaret 1578, paa en Tid, da sidstnævnte opholdt sig hos Kongen paa Koldinghus. Det var Svar paa et desværre ikke mere bevaret Brev fra Hvitfeldt, og det indeholder ikke blot interessante Bidrag til Vedels Levned og Karakteristik, men ogsaa ret mærkelige Antydninger af, at Tanken om at blive Historieskriver allerede paa dette Tidspunkt ikke var ganske fremmed for Hvitfeldt. I ethvert Tilfælde opfordrede Vedel ham til at betræde Skribentbanen, da han mente, at det historiske Stof var saa rigt, at de ikke behøvede at gaa hinanden i Vejen².

Samtidig med at Hvitfeldt ved sin Autoritet støttede Vedel, og vel ogsaa fandt Bistand i sine egne Studier hos denne³, var der en anden yngre Historiker, til hvem han traadte i et lignende Forhold. Det var den flittige Cornelius Hamsfort d. y. i Odense, der efter Opfordring af Biskop Niels Jespersen tilsendte Hvitfeldt sin haandskrevne,

¹ I Fortalen til Udgaven af Adam siger Vedel om Hvitfeldt: »*Hic, ut est antiquitatum patriæ nostræ heluo atque investigator indefessus, consilium de editione suo statim approbavit calculo, atque identidem postea ut editionem maturarem, me amice ursit et incitavit*«. Med Hensyn til Vedels Brug af det tilsyneladende uædle Utryk »*heluo*« (Slughals) om Hvitfeldt kan bemærkes, at Cato af Cicero betegnes som »*librorum heluo*«.

² Se Tillæg, Nr. 35.

³ Wegener, Hist. Efterretn. om And. Sør. Vedel, 2. Udg. S. 201.

med stor Flid samlede »*Catalogus episcoporum Othoniensium*«¹, og siden bevarede Forbindelsen med ham. Hamsfort har, som det synes, stillet sin omfattende Indsigt i de middelalderlige historiske Kilder til Hvitfeldts Raadighed, og denne har ikke undladt at gjøre rigelig Brug deraf, da han for Alvor begyndte at samle Materiale til sit Historieværk². — I det hele ses det, at Hvitfeldt efterhaanden traadte i venligt Forhold til saa godt som alle, der paa hans Tid, baade her til Lands og i videre Kredse, syslede med historisk Granskning. Flere Vidnesbyrd skulle omtales i det følgende. Men her maa vi allerede nævne, at Hvitfeldts Rejser til Holsten bragte ham i Forbindelse med den lærde Henrik Rantzow til Breitenburg³. Baade denne og hans Søn, Gert Rantzow, syslede med historiske Studier⁴, og vi have Vidnesbyrd for, at Faderen tænkte paa at udgive en »*Historia regni Daniæ*«⁵. En saadan kom ganske vist aldrig for Lyset, men derimod er det ret sandsynligt, hvad Gram beretter, at Henrik Rantzow har gaet Hvitfeldt tilhaande med historiske Dokumenter, ligesom Niels Kaas og Jørgen Rosenkrantz gjorde⁶.

Universitetet havde i Hvitfeldt en paalidelig Ven, som gjerne fremmede dets Tarv, hvor det stod i hans Magt⁷. Hans Tilskyndelse skyldes det vistnok, at man efter den juridiske Professor, Dr. Albert Knopperts Død (1576) hen-

¹ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 692.

² I Scr. Rer. Dan. I, 34 siger Langebek: *Apud magnum gentis nostræ Historicum Hvitfeldium magni pretii fuit Hamsfortius, eique in Historia tam civili quam ecclesiastica quasi auctor classicus et dictator præcipuus*.

³ Se Tillæg, Nr. 11, S. 18.

⁴ Om Henrik Rantzow se *Cimbria literata*. III, 567 sq. Hvad Gert Rantzow angaar, da have vi en latinsk Skrivelse fra ham, medens han var Lensmand paa Kronborg, hvori han 15. August 1585 anmoder Kjøbenhavns Universitets Rektor og Professorer om at meddele ham Afskrifter af historiske Dokumenter (Kbh. Univ. Hist. 1537—1621. IV, 332).

⁵ Dav. Chytræi Epistolæ, p. 631. 720.

⁶ C. Deichmans Mnskr. om Hvitfeldt.

⁷ Se t. Ex. Hvitfeldts Brev af 8. Juli 1574 til Universitetets Rektor, Dr. Hans Frantsen, trykt i min Kbh. Univ. Hist. 1537—1621. IV, 257.

vendte sig til Hvitfeldts fordem Studiefælle, Dr. Povl Cypræus i Slesvig, for at bevæge ham til at overtage den ledige Plads ved Universitetet. Cypræus afslog vel Opfordringen, men paa den høfligste Maade, ligesom han senere søgte at vise Kjøbenhavns Universitet sin Opmærksomhed¹, og Hvitfeldt støttede han med historiske Bidrag, hvoriblandt kan nævnes den Tale, som den slesvigske Biskop Godske Ahlefeldt i sin Tid havde holdt til Kejser Maximilian, da han paa Christian II's Vegne anholdt om Kejserens Sønnedatters Haand².

Mangfoldige af de kongelige Afgjørelser af kirkelige Sager, som haves fra Tidsrummet 1573—80, maa vistnok tillægges Hvitfeldt. Men da vi i Regelen ikke med nogen Sikkerhed kunne afgjøre, om Kansleren eller den øverste Sekretær eller begge i Forening have haft med denne eller hin Sag at gjøre, bliver det vanskeligt at sige noget bestemt. Vi have dog allerede anført et Exempel paa, at de danske Bisper ved en given Lejlighed rettede til Hvitfeldt deres Svar paa en kongelig Skrivelse³. Da det i Juni 1574 laa Biskoppen i Stavanger, M. Jørgen Eriksen, meget paa Sinde at faa gennemført forskjellige Reformer i Kirke- og Skoleforholdene i hans Stift, henvendte han sig til Hvitfeldt om Sagen, skjønt han ikke havde noget som helst personligt Kjendskab til ham⁴. At han ikke har vendt sig til den urette, fremgaar deraf, at der snart efter udgik en Række Kongebreve, hvorved de paapegede Misligheder søgtes afhjulpne⁵.

Forespørgsler til Kongen ses jevnlig at være gaaede gjennem hans øverste Sekretær⁶. Det var navnlig i saakaldte Naadessager, at mange henvendte sig til Hvitfeldt

¹ Kbhvns. Univ. Hist. 1537—1621. II, 180.

² Cypræi Annal. episc. Slesvic., p. 416.

³ Se foran S. 57.

⁴ Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 216 ff.

⁵ Norske Rigsregistranter II, 131 ff., fire Kongebreve, dat. Roskilde 2. Aug. 1574, alle vedrørende de i M. Jørgen Eriksens Brev til Hvitfeldt paaklagede Forhold.

⁶ Ny kirkehist. Saml. III, 563. Tillæg, Nr. 20. 24. 25.

for at naa frem til Kongens Øre. Vi have allerede omtalt Dr. David Chytræus's Anbefaling til Hvitfeldt for en trængende dansk Student¹. Et lignende Brev til ham fra Dr. Lucas Bacmeister i Rostock, vedrørende en anden fattig dansk Litterat, er ogsaa bevaret². Da Sjælands Biskop, Dr. Povl Madsen 1575 ønskede at skaffe den fortjente M. Absalon Pedersens Enke fra Bergen nogen Understøttelse og hendes Søn fri Skolegang i den kongelige Skole ved Frederiksborg, var det Hvitfeldt, han vendte sig til³. Under tiden udbetaltes kongelige Naadesgaver gennem denne, som da Professor Nathan Chytræus fra Rostock 1577 fik en Gave i Anledning af nogle latinske Digte, han havde dediceret Kongen⁴. Formodentlig har Hvitfeldt været hans Talsmand. Dette gjælder vistnok ogsaa en Gave, som Kongen 1580 tilstillede Johannes Sturm i Strasburg gennem Hvitfeldt⁵. Det har utvivlsomt været en Glæde for denne saaledes at kunne vise, at han ikke havde glemt sin gamle Lærer.

Den nævnte Nathan Chytræus, der var en ivrig Latinist og en af Sturms Disciple, synes at have tilegnet Hvitfeldt sin første Udgave af »*Aemilius Probus seu Cornelius Nepos de vita excellentium Imperatorum*«⁶. I alt Fald findes der i hans store latinske Digtsamling fra 1579⁷ et langt Digt til Hvitfeldt med Overskrift:

*De historia Aemilij Probi seu Cornelij Nepotis ad Arnoldum
Vuitfeldium equitem Danum & consiliarium regium.*

¹ Se foran, S. 55.

² Brevet, der er dat. 2. April 1578, findes trykt i Ny kirkehist. Saml. III, 586—8.

³ Se Tillæg, Nr. 17.

⁴ Se Tillæg, Nr. 28. Danske Saml. I, 95.

⁵ Se Tillæg, Nr. 45.

⁶ Første Udgave findes ikke i vore Bibliotheker, men derimod en ny og forøget Udgave af Værket, trykt i Barth i Pommern 1590. 8°. Denne er dog ikke tilegnet Hvitfeldt.

⁷ Poematum Nathanis Chytræi præter sacra omnium Libri septendecim. Rost. 1579, Bl. 83—4. (Skriftet er tilegnet Kong Frederik II).

Digtet har Interesse for os navnlig derved, at Hvitfeldt tydelig deri betegnes som Historiker og Jurist. Det har altsaa allerede paa den Tid, længe inden han udgav sin store Krønike, været bekjendt i videre Kredse, at han flittig syslede med historiske Granskninger¹.

Et af Hvitfeldts sidste Foretagender som øverste Sekretær var, at han i Spidsen for de paa Koldinghus værende kongelige »Hofsinder og Kancelliforvante« den 12. Juli 1580 udfærdigede et Brev, hvorved de tiltraadte Valget af den treaarige Prins Christian til Faderens Efterfølger. Fire Aar senere underskrev Hvitfeldt den 20. Juli 1584 med den i Lund forsamlede talrige skaanske Adel Hyldingsbrevet for den udvalgte Konge².

Havde Arild Hvitfeldts Virksomhed som kongelig Sekretær, der sluttede 1580, end ikke ydet ham megen Lejlighed til rolige Studier, saa havde den dog utvivlsomt i andre Henseender været betydningsfuld for ham og forberedt ham til hans senere Gjerning. Han havde faaet en grundig Indsigt i Regjeringssagerne og stor Øvelse i skriftlig Behandling af, hvad derhen hørte; han var kommen i Forbindelse med en Mængde Mennesker, høje og lave; ved sine idelige Rejser havde han lært Fædrelandet nøje at kjende, og endelig havde han faaet Indblik i Statens Arkiv, den Kilde, hvoraf han skulde øse en væsentlig Del af de Efterretninger om Fædrelandets Fortid, som det blev hans Fortjeneste siden at drage frem for Lyset og at meddele sine Landsmænd. Vi fejle derfor neppe ved at antage, at de Aar, Hvitfeldt ved Niels Kaas's Side færdedes i Kongens nærmeste Omgivelser, have bidraget til at modne ham til hans senere Virksomhed.

¹ Digtet begynder med følgende Strofer:

*Historiam humanæ speculum qui nobile vita
Dixit, is historiae veraci prouidus ore
Naturam verè expressit, quique illius usus
Utilitasque foret, perfectus nouit ad unguem.*

² Originalerne i Rigsarkivet, Hyldinger Nr. 35 og 55.

V.

Arild Hvitfeldts Udtrædelse af Kancelliet (1580). Gers Herred. Lillø faste Hus. Jakob Hvitfeldts Død (1583); Arilds Omsorg for Broderens efterladte. Forlening med Laholm Slot. Andre Forleninger. Forstanderskabet for Herlufsholm. Arild Hvitfeldt afstaar Lillø til sine Broderbørn, kjøber Oddersbjerg. Offentlig Sendelse til Gulland (1585).

I August 1580 fratraadte Hvitfeldt Pladsen som kongelig Sekretær¹, sikkert efter eget Ønske. Det havde, som det af forskjellige Ting fremgaar, været en meget anstrængende Plads for ham. Den Tids Hofliv med idelige Rejser og vældige Drikkelag, som selv maadeholdende Naturer daarlig kunde undgaa at deltage i, maatte have noget opslidende ved sig. Endnu 20 Aar efter føler Hvitfeldt ligesom Svien deraf, naar han omtaler sig som »en svag, skrøbelig Mand, udarbejdet til Hove²«.

Naar en kongelig øverste Sekretær afgik, var det sædvanligt, at han fik et af de større Slotslen og saa giftede sig — thi som Sekretær gik det ikke godt an at være gift, dels gjorde Tjenesten det nemlig vanskeligt, dels var Cølibatet en Tradition fra den Tid, da Kancelliets Embedsmænd vare gejstlige. Hvitfeldt var og forblev dog ugift. Hans Studeringer og de mange praktiske Gjøremaal, som faldt i hans Lod, synes at have ydet ham Erstatning for det ægte-kabelige Livs Hygge. Et Slotslen fik han først noget senere; derimod beholdt han indtil videre S. Hans Kloster i Vi-

¹ Grundtvig, Meddel. fra Rentekammer-Arkivet 1873—76, S. 146.

² Fortalen til Kong Olufs etc. Historie, dat. Dragsholm 24. Dcbr. 1602.

borg, Provstiet i Aarhus samt Søndmøre i Norge. Kort før han udtraadte af Hofstjenesten, blev Gers Herred ham overgivet afgiftsfrit paa Livstid, mod at han eftergav Pantesummen (2633 Daler)¹.

I denne sydøstlige Del af Skaane, hvor Christian IV siden anlagde Fæstningen Christiansstad, sad Hvitfeldt altsaa som Herre; thi her laa ogsaa hans Hovedgaard, det faste Slot Lilløhus, paa en Ø i Helgeaa, en af disse gamle Borge med umaadelig tykke Mure, der vel ikke afgav nogen meget hyggelig Bolig efter vor Tids Begreb, men ydede et godt Værn i Krigstider. Nu ligger den gamle Borg forlængst i Ruiner, men da den berømte svenske Ingeniør og Feltherre, Grev Erik Dahlberg 1658 har taget en Tegning af Huset kort før dets Ødelæggelse, gjengivet i Samuel Pufendorfs store Værk »*De rebus a Carolo Gustavo, Sveciæ Rege, gestis*«, og da C. G. Brunius for omtrent 50 Aar siden nøje har undersøgt Ruinerne, saa vidt de da vare tilgjængelige — det meste dækkes nemlig af Grus og Jord —, saa kunne vi faa en temmelig tydelig Forestilling om »Lillø faste Hus«, som Dahlberg kalder det. Med Henvisning til vedstaaende Gjengivelse af Billedet, hidsætte vi følgende Beskrivelse efter Brunius².

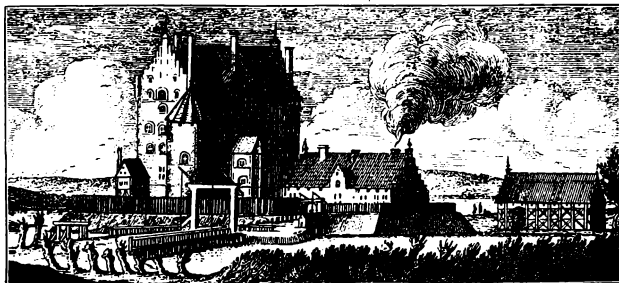
Borgen har bestaaet af en aflang Firkant, indvendig omtrent 100 Fod lang og 44 Fod bred, og har haft 5 Vaaninger (Etager). Huset havde to anseelige Gavle, hver med ti Murtinder, en høj Fronton eller Tagudbygning over Indgangen paa Langsiden, og i det sydøstlige Hjørne et rundt Taarn, som holdt 17 Fod i indre Tværmaal, var 4 Lofter højt og havde en Indgang fra Borggaarden, samt en Døraabning ind til Jordvaaningen eller underste Etage. Et andet højere og smallere rundt Taarn rejste sig paa Midten af den nordvestlige Gavlmur, og en lille Udbygning med lige Sidemure og halvrund Gavlmur sprang frem fra Midten af Bygningens Façade og havde tre Vaaningers Højde.

¹ Se Tillæg, Nr. 48. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd i 16. Aarh., S. 7. Grundtvig, Meddel. fra Rentekammerarchivet 1872, S. 54.

² Hist. Tidsskrift V, 573 ff.

Hovedbygningen har haft et spidst Sadeltag, og Taarnene spidse Kalottage. Det omtalte Hjørnetaarns nederste Skydehuller ere endnu bevarede; den indvendige Brede er $3\frac{1}{2}$ Fod, Højden 4 Fod, men udvendig ere de kun 6 Tommer i Bredden og 2 Fod i Højden. Af Ruinerne ses, at Inder-siden og Ydersiden af Lillø Slots Mure har bestaaet af Mursten med en Kjærne af Kampesten lagt i Kalk. Hjørnetaarnets Grundvold viser en Tykkelse i Muren af 6 Fod. Ved Borgens sydvestlige Gavlmur har ligget et lidet Hus, to Vaaninger højt, og helt nær ved Hovedbygningens nordøstlige Hjørne et temmelig anseeligt Stenhus, ligeledes paa

Lillø faste Hus.

to Etager, med Trappegavle og en Kvist af samme Skikkelse. Alle disse Bygninger vare omgivne af stærke Jordvolde med høje Pallisader og med Grave. Midt for Hoved-façaden var Vindebroen.

Lillø har i Tidernes Løb tilhørt tre berømte Ætter, Thott, Trolle og Hvitfeldt. I Slutningen af Dronning Margretes eller Begyndelsen af Erik af Pommerns Tid byggede Hr. Axel Pedersen (Thott) af Herlevgaard, Rigens Raad og Marsk, Lilløhus paa en Holm i Helgeaa, og da den nye Borg var færdig, ophørte Herlevgaard at være Herresæde. Saaledes forstaa vi nemlig Arild Hvitfeldts Ord i hans Krønike under Aaret 1410: »Ærkebiskop Jakob Gertsen pantsatte Elleholm

Slot til Hr. Axel Pedersen af Herlufgaard, nu Lillø kaldet, for 1000 Mark¹. Paa den Tid synes Lillø altsaa endnu ikke at have været til. Hr. Axel Pedersen var Fader til de ni berømte Axelsønner, der spillede en saa mærkelig Rolle i deres Tids Historie. Blandt disse blev den stormægtige Hr. Iver Axelsen Herre til Lillø og har vistnok betydelig forøget Borgens Fasthed. Da han, efter at have ægtet den svenske Konge Carl Knudsens Datter, var kommen i Fejde med Christiern I, forsøgte Kongen at bemægtige sig hans Besiddelser, deriblandt ogsaa Lillø. Men skjønt han paa hver Side af Helgeaa lod opkaste forskansede Lejre, som endnu paa Arild Hvitfeldts Tid vare kjendelige², og i et helt Aar lod Lillø belejre, i hvilken Anledning han lod Skattebreve udgaa over hele Landet, saa vare hans Hovedsmænd, Hr. Thure Thuresen og Hr. Mogens Green, dog ikke i Stand til at faa det i Kongens Magt. Hr. Iver Axelsen, der opholdt sig i Sverig, vidste nemlig at undsætte Slottet med Folk og Levnedsmidler, efter at den Afdeling af Belejringstroppe, som var udsendt imod ham, var slaet paa Flugt. Hvad Kong Christiern ikke havde kunnet udrette ved Vaabenmagt, det opnaaedes dog senere ved Underhandling. Thi da det rygtedes, at Hr. Iver atter havde samlet en Hob Folk for dermed paany at undsætte Lillø, drog Kong Christierns to ovennævnte Mænd ham imøde hinsides Grænsen og indlode sig i Underhandling med ham. Denne førte til en formelig Fredslutning i Tofte, i Sønderbo Herred (i Smaaland) Torsdag før første Søndag i Fasten 1468, hvorved Hr. Iver mod Løfte om andre Ind-

¹ Folioudgaven, S. 634. Ogsaa gjengivet af Pontanus, Rer. Dan. Hist., p. 541. Det synes altsaa ikke at kunne være rigtigt, naar Styffe (Skandinavien i Unionstiden, 2. uppl. S. 70) siger, at »Lillø« ved Aaret 1378 beboedes af Jacob Axelsen (Thott), ovennævnte Hr. Axel Pedersens Farbroder. Jvfr. Magn. Höier, Kungariket Sverige, en topogr.-statist. Beskrifning. II 532.

² Hvitfeldt, Danmarks Riges Krønike, S. 912: »Her Iffvers Gaard Lillø, som ligger paa it fast Sted imellem tvende Grene af helge Aae, vaar bestodet it heelt Aar offver med tvende Leyre, som endnu ere til syne, en paa huer Side helge Aae«.

rømmelser overgav Lillø til Hr. Thure Thuresen og Arvid Trolle paa Kongens Vegne¹.

Da Kong Christiern havde erfaret, hvor farlig Lillø faste Hus kunde være for Rigets Rolighed, lod han i den følgende Sommer Fæstningsværkerne sløjfe². Men da Hr. Iver Axelsen efter sin Svigerfaders, Kong Carl Knudsens, Død atter nærmede sig noget til Danmark og paa et Møde i Kalmar 1472 havde fremsat den Begjæring til de tilstedeværende danske Herrer, at de enten skulde skaffe ham, hvad der var lovet ham ved Overenskomsten i Tofte 1468, eller Lillø igjen, saa blev Resultatet, om end maaske først senere, at Lillø atter blev overgivet til ham. Tillige forlenedes han med Byen Væ samt Gers og Villands Herreder. Forleningerne skal han siden have mistet; men sit Arvegoods beholdt han til sin Død⁴, hvorefter Lillø tilfaldt den ovennævnte svenske Rigsraad, Unionens utrættelige Talsmand, Arvid Trolle, der var gift med Hr. Ivers Datter af første Ægteskab, Fru Beate Iversdatter Thott. Det er denne Kvinde, som Lyskander lader paa Vers fortælle Hr. Iver Axelsens Historie og hans Kamp med Kong Christiern om Lillø⁵. Efter hendes Død giftede Hr. Arvid Trolle sig igjen; men Lillø tilfaldt hans og Fru Beates Søn, den tidligere nævnte Hr. Jakob Trolle, Arild Hvitfeldts Morfader.

Paa Lillø synes Hvitfeldt især at have opholdt sig i Aarene nærmest efter, at han var frattraadt Stillingen i Kancelliet⁶. Flere Ting tyde paa hans Interesse for denne

¹ Hvitfeldt, Danmarks Riges Krønike, S. 915 f.

² I Nicholai Episcopi Lundensis Chronica Episcoporum Lundensium fortælles nemlig om Christiern I, efter at der er meldt om hans Belejring af Lillø: *»obtinuit castrum Lilleø anno Domini 1568 circa medium Quadragesime, quod etiam desolatum est estate sequenti»* (Scr. Rer. Dan. VI, 636). Jvf. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II, 161.

³ Hvitfeldt, Danm. Riges Krønike, S. 937.

⁴ Jac. Ichsell, Kort Berättelse om Lillö Kungsgård (1754). Mnskr. i Ny kgl. Saml. 2170. 4°. Sml. dog Hvitfeldts Krønike, S. 990.

⁵ Klavs Lyskander, Billeslægtens Rimkrønike, udg. af Rørdam, S. 38 ff.

⁶ Den 26. Okt. 1580 udgik der Kongebrev til Knud Ulfeld og Gabriel Sparre om at være tilstede i Bekkeskov Kloster, naar Lensmanden Niels Parsberg af en derværende Brevkiste fremtog nogle

Egn, som i saa mange Aar havde adlydt hans mødrene Slægt. Saaledes »prydede og begavede han Kirken i Væ med adskillige Ornamentter, hvorpaa hans Navn læses¹«. Ligeledes kan det anføres, at han til bedste for Fiskeriet i Helgeaa, som gennemstrømmer Eggen, udvirkede et kongeligt aabent Brev af 17. August 1581 til »alle, som i Gers Herred have i Brug og Fæste nogen af vore og Kronens Aaledrætter, som Arild Hvitfeldt har i Befaling«, hvorved det forbødes dem »at bruge Hummer² eller andet ulovligt Fiskeri i Helgeaa«, hvorimod det paalagdes dem »at bruge Aalevaader og sligt Redskab, som har været sædvanligt af Arildstid; dog maa de to sønderste Drifter, som ikke kunne fordærve nogen over dem, bruge Hummer og Vaader«³.

At Hvitfeldt ved denne Foranstaltning har haft sit eget eller rettere Lillø Gaards Tarv for Øje, er ret sandsynligt, da vi vide, at han kort forinden (1. Juni 1581) havde erhvervet kongelig Tilladelse til »at bygge en Laxegaard i Hellig Aa ved Aarhus, hvor Grunden paa den ene Side tilhører Kronen, dog Halvparten af Laxegaarden at komme Kronen til bedste«. Samtidig havde han ogsaa faaet Tilladelse til »at lade bygge en liden Vandmølle udenfor Aarhus ved en liden Bæk, hvoraf Grunden paa den ene Side tilhører Kronen«, dog ligeledes med det Forbehold, at Halvparten af Mølleskylden skulde komme Kronen til gode⁴.

Det sidstnævnte Foretagende gav Anledning til en temmelig langvarig Strid mellem Arild Hvitfeldt og Arild Ugerup, der var forlenet med Aarhus, og som mente, at Opførelsen af en Mølle paa det angivne Sted var i Strid med Loven, i hvilken Anledning der 1582 maatte beskikkes

---

Breve vedrørende en Ejendomstrætte mellem Byen Væ, »som Arild Hvitfeldt til Lillø i Befaling haver«, og Fru Marine Skovgaard, Aage Ugerups Enke. (Kancellikoncepter i Rigsarkivet). Den Maade, hvorpaa Hvitfeldts Navn fremhæves i Brevet, kunde tyde paa, at han har været tilstede og varetaget Byens Interesse.

¹ C. Deichmans Mnskr. efter en skaansk Kilde.

² Et Fiskeredskab.

³ Secher, Forordninger og Recesser II, 218—19.

⁴ Skaanske Registre, Nr. 1. Fol. 346.

kongelige Kommissærer for at kjende i Tvistemaalet mellem de to Navnefættene¹.

Et Vidnesbyrd om, at Hvitfeldt ved denne Tid har opholdt sig paa Lillø, er det, at han 15. Januar 1582 paa (Vester) Vrams Mænds Vegne personlig optraadte paa Gers Herredsting. Men det er os ikke bekendt, hvorom den »Beretning«, han her fremførte², drejede sig. Samme Aar afsluttedes den langvarige Trætte om Lillø ved mindeligt Forlig mellem Hvitfeldterne og Trollerne, og med det Resultat, at Arild Hvitfeldt kom i fast Besiddelse af Gaarden og Godset, som det tidligere er omtalt³.

Aaret 1583 medførte større Forandringer i Arild Hvitfeldts Liv. Først maa omtales, at han fra Trondhjem modtog Sørgebudskabet om, at hans Broder Jakob efter et kort Sygeleje var afgaaet ved Døden den 27. April. Sex Dage tidligere, da det var smukt Foraarsvejr, havde han foretaget en Lystvandring til Ladehammeren. I det gode Vejr var han noget let klædt, men da der imidlertid rejste sig en skarp Nordenvind, paadrog han sig en stærk Forkjølelse, der blev Anledning til hans Død, som beklagedes meget af alle, der kjendte hans retskafne Karakter og ualmindelige Begavelse⁴. Til denne Broder havde Arild Hvitfeldt været knyttet med en trofast Kjærlighed. Det blev derfor hans Opgave paa bedste Maade at bane Vejen for Broderens efterladte Enke, Fru Lisbeth Friis, og hendes Børn, Sønerne Christoffer og Henrik og Datteren Øllegaard, der alle vare smaa. Kjærligheden til Broderen gik over paa disse; som en Fader tog han sig af Børnene, og for Enken blev han en omhyggelig Lavværge og en deltagende Ven. Om hendes og Børnenes Ejendom, Berritsgaard, værnedes

¹ Skaanske Tegnelse I. Fol. 259. 268. 310. 312.

² Wieselgren, De la Gardiska Archiv. V, 166.

³ Se foran, S. 40.

⁴ Se Biskop Hans Mogensens Ligprædiken over ham, holdt i Trondhjems Domkirke 9. Juni 1583, trykt i Kbhvn. 1585. Jakob Hvitfeldts Lig blev ført til Danmark og stedet til Hvile i Saxkjøbing Kirke, Sognekirken til hans Hovedgaard, Berritsgaard.

han, som om den var hans egen¹. Med stor Flid og Omhu gik han derfor Broderens Enke til Haande i de mangfoldige Trætter og Processer, hun efter Tidens Skik maatte udholde for at hævde Ejendommens Grænser². Thi hvor han mente at have nogen Ret at staa paa, der veg han ikke tilbage for en Retssags Ubehageligheder, der snarest synes at have været en ret tiltalende Sysselsættelse for hans juridiske Skarpsindighed.

Det er tidligere omtalt, at Hvitfeldt to Gange, skjønt uden heldigt Udfald, havde gjort Forsøg paa at tilbagevinde Altergods, som han formente, at hans Forfædre i sin Tid have skjænket³. Et tredie Forsøg gjorde han 1584, maaske nærmest paa sin Svigerindes og sine Broderbørns Vegne, da han indlod sig i en Retssag med Maribo Kloster angaaende noget Gods, der i sin Tid havde ligget til »Gud Faders Alter« i Maribo Klosterkirke, og om hvilket han paastod, at hans »Forældre« havde skjænket det til Alteret, hvorfor han nu krævede det tilbage, da Messetjenesten var ophørt⁴. Om han denne Gang har haft bedre Held end de to foregaaende Gange, er os dog ubekjendt.

Med Hvitfeldts Forleninger foregik der 1583 den Forandring, at han opgav det mindre Len, S. Hans Kloster i Viborg, og fik det langt betydeligere, Laholm Slot med fire Herreder i Sønder-Halland, som hans Farbroder, Povl Hvitfeldt til Snedstrup (forhen Statholder i Norge), hidtil havde haft. Da det herom udstedte Lensbrev klart gjør Rede for hans Rettigheder og Forpligtelser, kan det her meddeles.

¹ I Danske Herregaarde III u. Berritsgaard bemærkes: »Strax efter Jakob Hvitfeldts Død synes der atter at have hersket Sameje mellem Arvingerne og Arvid Hvitfeldt, der i Aaret 1584 benævnedes baade til Lillø og til Berritsgaard«. Det antydes dog, at det endelige Skifte omtrent ved samme Tid maa have fundet Sted.

² Hist. Tidsskrift II, 143. 148. 151. 153. 155. Laursen, Kronens Skøder I, 327. Handl. rör. Skandin. Historia. XXXV, 492.

³ Se foran S. 23 og 31.

⁴ De ældste Archivregistraturer III, 254.

Vi Frederik osv. gjøre alle vitterligt, at Vi af vor sønderlige Gunst og Naade, saa og for Troskab og villig Tjeneste, som Os elskelige Arild Hvitfeldt til Lillø, vor Mand og Tjener, Os og Riget hertil gjort og bevist haver og herefter troligen gjøre og bevise maa og skal, have undt og forlent, og nu med dette vort aabne Brev unde og forlene forskrevne Arild Hvitfeldt Laughholms Slot og Len med Bønder, Tjenere og al dets Rente og rette Tiliggelse, intet undtaget, efter som Os elskelige Povel Hvitfeldt, vor Mand, Tjener og Befalingsmand udi vor Kjøbsted Halmsted, nu sidst hertil udi Forlening haft haver, at have, nyde, bruge og beholde, til saa længe Vi anderledes derom tilsigendes vorde. Og skal forskrevne Arild Hvitfeldt aarligen, saa længe han forskrevne Slot og Len udi Forlening beholdendes vorder, give Os deraf til Afgift af den visse Rente og Indkomst 700 gamle daler, og dem til gode Rede til hver Philippi og Jacobi Apostolorum Dag yde og fornøje vor Rentemester paa vore Vegne. Sammeledes skal han og tjene Os og Riget med to geruste Heste, inden Riget paa sin egen og uden Riget paa vor Omkostning, naar vi lade ham tilsige. Og skal hans Afgift begynde og paagaa nu Philippi og Jacobi Dag sidst forleden og endes Philippi og Jacobi Dag førstkommende, naar man skriver Guds Aar 1584. Skal han og være forpligtet at gjøre Os god Rede og Regnskab for den uvisse Rente, som deraf kan falde om Aaret i forskrevne Laughholms Len, hvoraf han for hans Umage skal maa beholde den tredie Part, og de andre to Parter at komme Os alene til bedste; dog hvis (hvad) Told, Accise og Vrag sig belanger, ville vi Os alene, efter godt og klart Regnskab, forbeholdet have; og hvad den uvisse Rente sig udi rede Penge kan beløbe, skal forskrevne Arild Hvitfeldt med hans Afgift aarligen til gode Rede paa hans egen Bekostning lade levere fra sig paa vort Rentekammer i Kjøbenhavn, og ikke udi nogen Rejse her inden Riget tilskrive Os for sig eller sine Folk nogen Fortæring udi nogen Maade. Han skal og paa sin egen Omkostning holde forskrevne Laughholms Slot ved

god Hævd og Bygning, som det nu begreben og forefunden er; men dersom der skal noget sønderligt bygges derpaa herefter, da ville Vi det selv naadigst lade befale. Skal og forskrevne Arild Hvitfeldt holde der paa Slottet, iblandt andet Slottets Folk, to gode Bøsseskytter, som kunne have Tilsyn med Skyts, Krudt og Lod og anden sliig Krigsammunition, som der findes paa Slottet og Os tilkommer. Desligeste skal og forskrevne Arild Hvitfeldt have udi Forsvar og Befaling den gejstlige Jurisdikts over hele forskrevne Len, med Præster, Degne, Kirketjenere, Præstetjenere og Kirkernes Rente og Rettighed, saa og med vor og Kronens Part af Tienden at bortfæste og at opbære Afgiften af vor og Kronens Part af Tienden og anden Rente og Rettighed, og derfor aarligen gjøre Os god Rede og Regnskab, og det at komme Os til bedste, og ikke derudi tilskrive Os nogen Omkostning eller Pengeudgift i nogen Maade. Og skal han holde Bønderne, der tilliggendes, ved Lov, Skjel og Ret, og ingen af dem uforrette imod Loven eller med nogle Indfæstninger eller andre usædvanlige Paalæg besvære, og ikke forhugge eller forhugge lade nogen de Skove, der tilligge, til Upligt udi nogen Maade. *Cum inhibitione solita*. Actum Haderslevhus den 29. Juli 1583¹.

Som det tildels fremgaar af ovenstaaende, var Lensmanden Amtmand og Amtsforvalter i én Person, og desuden en Del andet, hvortil der ikke findes noget ganske tilsvarende i den nuværende Administration. Han var derhos Slotsherre og Kommandant, og det var godt, om han forstod sig paa Avlsvæsen, da der til Slottet laa en større Ladegaard med tilhørende Agerbrug og Kvæghold.

Noget tidligere i samme Aar (18. Marts 1583) havde Hvitfeldt ogsaa faaet Forlening paa den gejstlige Jurisdiktion i Gers Herred, hvormed, foruden et vist Tilsyn med og Forsvar for Kirkens Tjenere, fulgte Forpligtelsen til at oppebære og gjøre Regnskab for Kongetienden af de

¹ Skaanske Registre, Nr. 1, Fol. 428.

17 Sogne, hvoraf Herredet bestod; han skulde aarlig høre eller lade høre Kirkernes Regnskaber, hvorfor han oppebar 1 Daler af hver Kirke i »Gjæsteri«, samt have Indseende med, at Kirkernes Indtægter anvendtes til sammes Bygning og Bedste, saa at de holdtes ved god Hævd og Magt¹. Ligeledes tilkom det Lensmanden paa Kongens Vegne at meddele de i hans Len kaldede Præster Kollats eller Stadfæstelse paa deres Kaldsbreve. Denne »gejstlige Jurisdiktion« havde indtil 1582 været udøvet af Stiftslensmændene, men blev nu fordelt mellem Indehaverne af de enkelte Len i Stifterne.² I betydeligere Tilfælde, hvor det f. Ex. gjaldt om Disposition over noget af Kronens Gods til Kirkevæsenets Fremme (saasom Udlæggelse af Præstegaarde), maatte kongelig Bevilling dog først erhverves, inden Lensmanden kunde træffe en endelig Afgjørelse³.

Til de Forleninger, Hvitfeldt fik i Aaret 1583, kan endnu føjes et Kanonikat i Lund, som den bekjendte Mester Bent Arvidsen (død 28. Oktober 1583) hidtil havde haft⁴. Da denne havde været en af de ældste Kanniker, var det en Begunstigelse, at Hvitfeldt rykkede ind i hans Plads, i Steden for at begynde fra neden af, som ellers var Regelen. Han kom derved strax til at høre til Seniorerne i Kapitlet og indtraadte i de Rettigheder, der vare disse tillagte. Da han som Lensmand paa Laholm Slot imidlertid neppe har kunnet residere ved Domkirken, har hans Nærværelse i Lund vistnok indskrænket sig til enkelte Besøg, særlig ved den aarlige, saakaldte »Protestats«, der holdtes i Ugen efter Paaske, og ved hvilken de vigtigste Kapitelsager plejede at afgjøres. Til at varetage hans øvrige Forpligtelser som Kannik har han da maattet beskikke en af Kollegerne i Kapitlet som sin »Procurator«. Retssager, som

¹ Se Tillæg, Nr. 51 og 52. Falkman, Om Kyrkogods uti Skåne, Halland och Blekinge, II, 66.

² Se Forordn. af 19. Juni 1582. (Danske Kirkelove II, 334 ff.).

³ Et Exempel i denne Retning fra Laholms Len i Hvitfeldts Tid er meddelt i Danske Kirkelove II, 395.

⁴ Dansk biogr. Lex. I, 353 f.

Besiddelsen af Præbendegodset kunde foranledige, synes han dog selv at have varetaget, som det fremgaar af en Strid, han 1585 havde med Præsten i Ausaas angaaende den til Præsteembedet hørende Annexgaard i Strøvelstrup¹. Vi finde ogsaa Hvitfeldt virksom ved det Forlig, som den 27. Maj 1586 sluttedes mellem Kjøbenhavns Universitet og Kapitlet i Lund, og hvorved det sidste forpligtede sig til aarlig at yde 100 Daler til fattige Studenter. Der hvilede i den Henseende en gammel Forpligtelse paa Kapitlet; men den havde længe været tilsidesat. Da Universitetet imidlertid nu gjorde Alvor af Sagen og allerede havde udtaget kongelig Stevning mod Kapitlet til den forestaaende Herredag, har Hvitfeldt rimeligvis overbevist sine Kolleger om, at de gjorde bedre i at søge Forlig end at lade det komme til Dom, og Sagen blev da afgjort i Mindelighed ved et Møde mellem de stridende Parter i Kjøbenhavn, to Dage før Herredagen samledes².

Da Kapitlets Statuter, der stammede fra Middelalderen, ikke mere vare ganske tidssvarende, vedtoges der den 23. Januar 1587 ved et Kapitelsmøde, hvor Hvitfeldt ogsaa var tilstede, nogle Tillæg til samme, og tillige bestemtes, at Statutterne med det første helt burde omarbejdes, et Hverv, der i første Linie blev overgivet til Hvitfeldt, idet det synes at have været Mening, at han skulde gjøre et Udkast til de nye Statuter, og at de senere skulde underkastes de andre Kapitelsherrers Prøvelse og eventuelle Ændringer³.

I det nævnte Tillæg til Statutterne fra 1587 var vedtaget en ny Turnus med Hensyn til Varetagelsen af Hvervet som Domkirkens Værge, der fremtidig, 3 Aar ad Gangen, skulde forvaltes af en af Prælaterne og en af Kannikerne, hvilke vistnok skulde have hver sin Side af Domkirken at føre Tilsyn med — ligesom Forholdet var i Roskilde⁴. Til Domkirkeværger i første Omgang, for Tidsrummet

¹ Se Tillæg, Nr. 55.

² Rørdam, Kjøbenhavns Univ. Hist. 1537—1621. II, 219 ff. IV, 343 ff.

³ Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 313.

⁴ Ny kirkehist. Saml. V, 401 ff.

1587—90, beskikkedes Kapitlets øverste Prælat, Domprovsten Henrik Ramel, samt Arild Hvitfeldt som den første i Kannikernes Række¹. Da den sidstnævnte imidlertid ikke havde Lejlighed til selv at varetage Forretningerne, formaaede han sin gode Ven, Lektor (siden Biskop) Mogens Madsen, til at være hans Vikar i dette Hverv². Hvitfeldt har selv vel altsaa ikke haft meget med Domkirken at gjøre, for saa vidt den daglige Administration angik; men naar hans Vaaben og Navn endnu findes paa Domkirkens Prædikestol, turde dog deraf fremgaa, at dette Kunstværk er tilvejebragt ved hans Foranstaltning, om end Æren derfor ikke ene kan tillægges ham³.

I Aaret 1590 udfærdigedes de omtalte nye Statuter, underskrevne af Kapitlets fire Prælater og femten Kanniker, blandt hvilke Arild Hvitfeldt indtager den første Plads⁴. Om hans med god Grund formodede væsentlige Andel i Statuternes foreliggende Form ytrer en skaansk Forfatter fra vor Tid (Professor Otto Ahnfelt): »Det är ganska sannolikt, att den berömde historikern och utgifvaren af de gamle »*Leges provinciales terræ Scaniæ*«, om hvilken Lagerbring med rätta ytrer (*Mon. Scan.* s. 260), att han i fråga om literära förtjenester bör sättas »*non in primo solum sed etiam in supremo loco*« bland Lunds *canonici*, är den egentlige redactorn af 1590 års statuter, eller att han åtminstone har en hufvudsaklig andel i revisionsarbetet. Den månhet om kapittels välfärd, den trohet mot dess traditioner, samt den omsigt och sakkundskap, som utmärker revisionsarbetet i

¹ Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 311.

² Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 91. 93.

³ Dr. Söderberg i Lund har velvillig gjennem Prof. Magnus Petersen ladet mig tilflyde følgende Oplysning: »Der finnes in alles 10 skölder på och vid predikstolen i Lund, nämligen 6 på pelaren vid sidorne samt 4 på sjelfva predikstolen. Af de 4 på predikstolen har den ena namnet: Arelt Witfelt«.

⁴ Statuterne findes trykte hos Pontoppidan (*Ann. eccl. Dan.* III, 285 ff.), dog under det urigtige Aarstal 1540, og hos Weibull (*Samlingar utgifna för de skånska landskapens hist. och arkeolog. förning*, III, 1874, S. 54 ff.); begge Steder uden Underskrifterne.

dess helhet, och som väl motsvarar hans fint bildade, aristokratiska personlighet och hans skarpa juridiska sinne, länder honom och hans medarbetare bland prelater och seniorer till stor heder⁵«.

Endnu kan det omtales, at der i sin Tid forelaa i Litteraturen en lille Samling græske og latinske Digte til Arild Hvitfeldt og andre Medlemmer af Lunds Kapitel, forfattet af M. Niels Pedersen Kempe, Præst i Høje og Starby i Skaane²; men den synes nu forsvunden. Som en lignende Opmærksomhed, ydet Hvitfeldt i hans Egenskab af Kannik i Lund, kan nævnes, at da Magister Carl Jørgensen Bang under sit Ophold i Wittenberg 1599 udgav sit »*Compendium naturalis scientiæ*« og dedicerede det til Prælaterne og Kannerne i Lund, satte han Hvitfeldts Navn allerforrest i Rækken, ogsaa foran de adelige Prælaters, vistnok paa Grund af hans daværende Stilling som Rigsraad og Rigens Kansler.

Ved Siden af Lensstyrelsen og de Forretninger, som Hvitfeldts private Stilling som Godsejer og Væрге for Broderens Enke og Børn paalagde ham — ikke at tale om de videnskabelige Sysler, der vistnok stadig have været hans bedste Rekreation — fik han et nyt og vigtigt Hverv, da han, som nær Slægtning af Herlufsholm Skoles Stifter, af Rigsraadet beskikkedes til Skolens Forstander (*Scholarcha*, Skoleherre) efter Herluf Skaves Død den 2. Marts 1583.

Man vilde, saa vidt vi nu kunne skjønne, ikke lettelig have kunnet finde nogen, der var mere egnet til et saadant Hverv end Arild Hvitfeldt, der med god Indsigt i alle praktiske Forhold forbandt stor Kjærlighed til Videnskaberne og til den Stiftelse, der saaledes betroedes til hans Omsorg. Som en Lovens Mand vaagede han med Omhu over, at ingen Stiftelsen tilkommende Rettighed (Jagtret, Fiskeri o. lign.) skulde gaa tabt, og forat forebygge fremtidige Stridigheder eller Tab sørgede han omhyggelig for, at Grænseskjellet,

¹ O. Ahnfelt, Om revisionen af Lunds domkapitels statuter efter reformationen (Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 317.

² Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 284.

mellem Stiftelsens Ejendomme og de tilstødende Naboers, som hidtil paa mange Steder var uvist, overalt blev nøje og lovlig bestemt¹.

Antagelsen af Lærere og Optagelsen af Disciple laa i Skoleherrens Haand, og det kan ikke betvivles, at han har søgt at træffe de bedste Valg. At han har tillagt lærde Venners Raad og Anbefaling betydelig Vægt, er kjendeligt. Det var saaledes efter den lærde M. Jon Jakobsen Venusins Raad, at Hvitfeldt omtrent 1587 ansatte Laurits Findsen som Rektor paa Herlufsholm, og da denne senere ved en eller anden Ubesindighed havde paadraget sig Hvitfeldts Vrede, var det atter Venusinus, der formildede den strænge Skoleherre, saa han tilgav Rektoren hans Forseelse og snart efter kaldte ham til Sognepræst for Herlufsholm, til hvilket Kald Hvitfeldt som Forstander for Stiftelsen havde Patronatsret. Efter Laurits Findsens Forfremmelse til Præst kaldte han Jens Mortensen (Pilt), der havde gaaet ham til Haande ved Afskrivning af historiske Aktstykker, til Rektor for Herlufsholm; men hverken denne eller hans Efterfølger, M. Jørgen Christoffersen, blev længe i Embedet. Den første blev Sognepræst i Slingerup, og den sidste kaldte Hvitfeldt selv 1591 til Sognepræst i Væ i Gers Herred, hvor han senere blev Provst og virkede i mange Aar².

Skolen paa Herlufsholm havde det tilfælles med den kongelige Skole ved Frederiksborg, der 1586 flyttedes til Sorø, at der krævedes visse Forkundskaber hos Disciplene, og at Skoletiden var begrænset til 6 Aar. Foruden Rektoren var der to Hørere; men i Hvitfeldts Tid forøgedes Tallet til tre, saa Disciplene kunde føres ligesaa vidt som i de større Stiftsskoler³. Men Lærernes Lønning var kun

¹ Melchior, Hist. Efterretn. om Herlufsholm, S. 97 ff. (ny Udgave v. Leth, S. 59 ff.). Se Tillæg Nr. 54, 70 og 72. ²¹/₃ 1599. ¹⁸/₁₁ 1604.

² I Kirkehist. Saml. 3. R. I, 313 ff. har jeg meddelt en Række Bidrag til Herlufsholms Historie i Hvitfeldts Forstandertid. Jvfr. G. L. Wad, Rektorerne paa Herlufsholm (Næstved 1878).

³ Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 24 ff.

kun ringe, hvoraf Følgen var, at de idelig skiftede. For Disciplene var det en Gunst at blive optagne i Skolen¹, da den ydede fri Kost og Bolig foruden Undervisning, og selv de fattige iblandt dem vare saaledes ikke nødte til at tigge deres Brød eller gjøre Degnetjeneste i Omegnens Kirker, som ellers var sædvanligt i Skolerne paa de Tider. Men en Kostskole har paa den anden Side sine særlige Vanskeligheder; den kræver et mere aarvaagent Tilsyn, og Økonomiforholdene kunne mangen Gang forvolde slemme Bryderier. At noget saadant har været Tilfældet paa Herlufsholm i Hvitfeldts Tid, er kjendeligt; men der synes dog at være indtraadt nogen Forbedring, efter at det i 1596 var lykkedes ham at vinde den lærde og fra Karakterens Side agtværdige, i praktisk Henseende geniale, men lidt snurrige Mogens Bertelsen Dalby eller Dalinus til Økonom og Inspektør (*Ephorus*) ved Skolen. Han var det blivende Element overfor den ellers stadige Vexel af Lærere og Elever, og han synes paa en heldig Maade at have forstaaet at knytte begge disse Skolens Bestanddele til sig.

Skjønt Hvitfeldt ikke til Stadighed kunde opholde sig paa Herlufsholm, synes han dog ret jævnlig at have aflagt Besøg der for at holde Øje baade med Skolens Gang og med de økonomiske Forhold². Undertiden havde han en lærd Ven med sig, saasom Dr. med. Eskild Christensen, hvem han satte megen Pris paa³. Den som kongelig Historiograf siden bekjendte Johan Isaksen Pontanus beretter ogsaa, at han i sin Ungdom besøgte Herlufsholm i Hvitfeldts Selskab; og i sin latinske Danmarksbeskrivelse, der er skreven mange Aar efter, dvæler Pontanus med synlig Forkjærlighed ved »dette yndige Sted, der er omgivet af skyggefulde Lunde« og bemærker, at det fordum hed Skovkloster, men snarere burde kaldes Silvanus's og Dryadernes Bolig. Stedets Skjønhed aflokkede ham endog

¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 300.

² Den 2. Dec. 1586 udstedte Hvitfeldt som Rigens Kansler et Dokument paa Herlufsholm, ligeledes 7. Juni 1587 og oftere.

³ Om denne mere i det følgende.

et latinsk Epigram, der paa Dansk omtrent vil lyde saaledes:

I Lundens Skygger, hvor Muser bo,
Og Vidskab bygger i landlig Ro,
Der findes Skolen med Herlufs Navn,
Som Muser lagde i Skoves Favn¹.

Det tør sikkert antages, at det har ligget Hvitfeldt paa Hjærte at bevare Skolen i den Skik, hans egen Lærer, Mester Hans Michelsen, som Skolens første Rektor i sin Tid havde indført, saa meget mere som den stemmede nøje med de pædagogiske Grundsætninger, Hvitfeldt selv havde lært at kjende i Sturms Gymnasium i Strasburg. Flere af de Læreransættelser, der skete i Hvitfeldts Tid, kunne ogsaa tyde derpaa. Saaledes er det sandsynligt, at Peder Iversen Borcks Ansættelse som Rektor (1591) er sket med særligt Hensyn til hans betydelige Indsigt i den græske Litteratur, da det er bekjendt, at dette Sprog i Herlufsholm fra Begyndelsen af dyrkedes med større Iver, end Tilfældet ellers var ved de fleste andre Skoler². Hans Jensen Alanus, der fra 1597 til 1602 var Rektor i Herlufsholm, maa have nydt en betydelig Anseelse som en dygtig Humanist, siden han derfra gik over til at blive Professor i Latin ved Universitetet. Om hans Eftermand i Herlufsholm, Nordmanden Find Sivertsen, vides, at han havde studeret hos Jesuiterne, der gjaldt for den Tids ypperste Pædagoger; men om dette har været hans Anfaling hos Hvitfeldt, maa vi dog lade staa hen. I sin Lærervirksomhed viste han ved Indførelse af den heidelbergiske Katekismus som Skolebog, isteden for Luthers, en Hælden til Calvinismen, som ikke var ganske ualmindelig paa hin Tid³.

¹ Pontanus, *Rerum Danicarum Historia & Chorographia Regni Daniæ* Amstel. 1631, p. 732.

² Om denne og de i det følgende nævnte Rektorer s. G. L. Wad, Meddel. om Rektorerne paa Herlufsholm (Næstved 1878) og de deri nævnte Kilder.

³ Rørdam, *Kbhvns. Univ. Hist.* III, 268, Not.

Om Hvitfeldt har været bekendt dermed, vide vi dog ikke. Heller ikke kjende vi ret hans Forhold til Hørerer Christoffer Hansen Dalby (en Slægtning af den ovennævnte Mogens Bertelsen). Denne Lærer synes (o. 1599) at være bleven fjærnet fra sin Bestilling; men om det har været paa Grund af en stærkt udtalt Calvinisme, eller af andre Grunde, maa vi lade uafgjort. Kun det er bekendt, at han siden forlod den lutherske Menighed og gik over til den reformerte, hvorpaa han blev Lærer og tilsidst Præst i Hertugdømmet Nassau¹.

Da ovennævnte Find Sivertsen 1604 var bleven kaldet til Præst i Tønsberg, valgte Hvitfeldt Willich Westhoff til Rektor, en Holstener, der efter vidtløftige Rejser i Tydskland og andre Lande ogsaa havde studeret en kort Tid i Kjøbenhavn og siden havde været Hovmester for nogle unge danske Adelsmænd paa deres Rejser i Udlandet. Hvad der anbefalede ham, var formodentlig hans store Færdighed i at gjøre latinske Vers, hvorved han ogsaa havde vundet Laurbærkransen i Italien; thi en saadan Mand maatte synes godt skikket til at opdrage Latinister; thi at beherske det latinske Sprog var jo den Gang Skoledannelsens Hovedformaal. At Willich i den Henseende ikke manglede Evner, og at han virkelig kunde indgyde Begejstring for Versekunsten, derpaa er Bertel Knudsen Aqvilonius, som var hans Discipel i Herlufsholm, et meget betegnende Exempel; thi en mere afgjort Latinist blandt det 17de Aarhundredes danske Forfattere var der næppe; men forøvrigt er det et stort Spørgsmaal, om Willich Westhoff var heldig som Rektor. Den Omstændighed, at der i hans Tid (1606) maatte ansættes en Konrektor ved Skolen², taler egentlig ikke derfor. At lære Børn, der i Regelen ganske savnede Digtterevene, at sammenhobe højtklingende

¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 335 ff. III, 242 o. fl. St. Christoffer Hansen Dalby var sikkert en Søn af Præsten Hans Christoffersen Mariager i Dalby og Thureby, der var gift med en Søster til Mogens Bertelsen Dalinus.

² W. Westhovii, Poemata II, 115.

Ord og Talemaader i Verseform, synes ogsaa at være en temmelig tvivlsom Fortjeneste for en Skolemand.

Medens Willich Westhoff var Rektor, var det, at Hvitfeldt den 4. Januar 1605 fra sin Forlening Dragsholm udstedte nogle karakteristiske latinske Love for Lærere og Disciple paa Herlufsholm, hvilke i sin Tid fandtes malede paa en stor sort Trætavle, der hang i Rektors Kammer¹. Senest Kl. 4 om Sommeren og Kl. 5 om Vinteren skulde alle paa Benene, og saa gik det afvejlende mellem Gudfrygtighedsøvelser² og Læsetimer næsten hele Dagen igjennem, og strængt Opsyn skulde der være med Ungdommen baade inde og ude. »Alle skulle til enhver Tid og paa ethvert Sted benytte sig af det latinske Sprog«, saaledes lød det 27de og sidste af Lovens Bud; thi ikke forgjæves havde Hvitfeldt gaet i Humanisten Sturms Skole.

Altid vare Disciplene dog ikke indesluttede bag Klostermuren, da der ogsaa berettes om Udflugter i Mark og Skov, om end under Lærernes Opsyn, og Efterretning er os levnet om, at der 3die Pinsedag, paa Aarets skønneste Tid, plejede at holdes et Gilde, hvortil baade Mænd og Kvinder fra Omegnen indbødes, og hvori Skoleungdommen deltog. Netop fra Hvitfeldts Forstandertid have vi en statelig Indbydelse til en saadan Fest, udstedt af Rektoren M. Peder Michelsen Arboe (o. 1596), i hvilken det fremhæves, at Ungdommen ved de fremmede Gjæsters hædrende Nærværelse skulde opflammes til at lægge Vind paa et smukt og beskedent Væsen³.

At Hvitfeldt med Interesse har omfattet de unge Mennesker, der besøgte den af ham bestyrede Skole, og at han

¹ Her hang Tavlen endnu 1704 ifølge And. Samsings Meddelelse i et Brev til Andreas Kellinghusen (Mnskr.). Lovene findes trykte hos Melchior S. 140 ff. (ny Udg. S. 86 ff.).

² Man tillægger Hvitfeldt selv Forfatterskabet til nogle Salmer, der antages brugte paa Herlufsholm ved den daglige Korsang. (Hofman, Danske Adelsmænd, I, 17). Om det er rigtigt, maa vi lade staa hen.

³ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 327. Dansk Oversættelse hos Wad, Rektorerne paa Herlufsholm, S. 10.

har søgt at bane Vejen for dem, naar de forlod den, kan formentlig sluttet deraf, at der endnu haves et Brev fra ham til Biskop Peder Jensen Vinstrup, hvori han takker denne, fordi han efter hans Anbefaling havde skaffet en af Skolens Fostersønner Kosten i Kommunitetet¹. Det unge Menneske, om hvem Talen er, Peder Hansen (Saxkjøbing), Søn af Præsten Hans Pedersen (Faaborg) i Saxkjøbing, og selv senere Præst i Kjøbelev paa Laaland († 1631), har paa sin Maade lønnet Hvitfeldt for hans Omhu ved med Flid at samle en Række Breve og Digte vedrørende Herlufsholm i Hvitfeldts Forstandertid, hvorved vi sættes i Stand til at oplyse meget fra den Tid, som ellers vilde have været os ganske ubekjendt, og saaledes at stille Hvitfeldts Virksomhed for Skolen i et klarere Lys, end det ellers vilde have været muligt².

Som Forstander for Herlufsholm kunde Hvitfeldt, naar han ønskede det, tage Bolig der, og Tanken derom har maaske bidraget noget til, at han ikke tog i Betænkning at skille sig fra den Hovedgaard, som han hidtil havde skrevet sig til, og som det havde kostet ham saa megen Møje at sikre sig, idet han nemlig besluttede sig til at skjænke sin Broders Børn Lillø Gaard og Gods, medens han kun forbeholdt sig selv Oddersbjerg, en mindre Ejendom i samme Egn, som han siden skrev sig til, men, saa vidt vides, aldrig beboede³. Naar han allerede i levende Live gav sine Broderbørn, og da navnlig den ældste Søn, der bar sin Farfaders Navn (Christoffer), Lillø Gaard, og det paa en Tid, da Børnene endnu vare umyndige, saa var det

¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 335.

² Se Udtoget af Peder Hansen Saxkjøbings Brevbog i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 311 ff. Jvfr. 4. R. III, 608.

³ Første Gang vi have fundet Arild Hvitfeldt skreven »til Oddersbjerg«, er 27. April 1585, da han med Korfits Lauritsen (Rosengjedde) til Østerø, Landsdommer i Nørrehalland, og flere i Varbjerg afsagde Dom i en Retstvist om Jordegods i Halland (Orig. i Rigsarkivet). Paa denne Tid maa Hvitfeldt altsaa have aftraadt Lillø, skjønt den kgl. Stadfæstelse paa Overdragelsen først senere blev erhvervet.

sikkert for at hindre, at Gaarden med Tiden skulde gaa ud af Hvitfeldternes Eje. Thi da Broderen, Jakob Hvitfeldt, jo allerede var død, vilde, efter de da gjældende Arveregler, Gaarden efter Arild Hvitfeldts Død tilfalde hans Søstre eller den af dem, som overlevede ham; men da den ene af dem, Lisbeth, siden 1580 var gift med Niels Pedersen Galt til Ingelsted, og den anden, Beate, 1574 havde ægtet Hr. Knud Ebbesen Ulfeld til Svenstrup (begge Gaarde i Skaane), saa var det at forudse, at Lillø vilde tilfalde enten Galterne eller Ulfelderne, hvis der ikke blev truffet særegne Foranstaltninger¹. Det var i Grunden den samme Historie, som den Gang Børge Trolle havde villet sikre sin Slægt Lillø. Men medens denne havde beholdt Gaarden, saa længe han levede, hvilket bevirkede, at hans Arveordning blev omstyrtet, saa var Hvitfeldt saa resigneret at give Gaarden fra sig, medens han endnu var i Live, og saa klog at erhverve en kongelig Stadfæstelse (af 6. Juli 1585) paa sit Gavebrev, hvorved det sikredes imod senere Angreb². Han behøvede da vistnok heller ikke at frygte for at blive husvild paa sine gamle Dage. Indtil videre forblev Bestyrelsen af Lillø Gaard og Gods ogsaa hos ham, ligesom han fremdeles stod sin Svigerinde, Fru Lisbeth Friis, bi med Raad og Daad, og da navnlig den Gang hun 1586 opførte den ny Hovedbygning paa Berritsgaard, der endnu findes og, efter at være restaureret af dens for ikke længe siden afdøde Ejer, Udenrigsminister, Baron O. D. Rosenørn-Lehn, staar som et saare tiltalende Minde om hine Dage³. Ligeledes vide vi, at Arild Hvitfeldt 1589 o. fl. Aar var sin Svigerinde behjælpelig med at faa hendes Ejendomme

¹ Knud Ulfeld var allerede død 1584; men der levede Børn af Ægteskabet, navnlig Sønnen Christoffer Ulfeld, der skal omtales senere som Arving af Ar. Hvitfeldts Haandskrifter. Efter Knud Ulfelds Død synes Ar. Hvitfeldt at have været sin Søsters, Fru Beates, Værge (Norske Saml. I, 338 ff.).

² Se Tillæg, Nr. 58.

³ T. A. Becker i Folkekalender for Danmark 1866, S. 30. Danske Herregaarde III.

»forfulgte til Laas«, for at hindre senere retslige Krav paa dem¹.

Oddersbjerg i Fjelkestad Sogn i Villands Herred, der ved at blive knyttet til Arild Hvitfeldts Navn har vundet en vis Navnkundighed, havde ellers ingen særlig mærkelig Historie, uden for saa vidt der til Gaarden knyttede sig Erindringer om blodig Brodertvist. I andet Halvdel af det 15de Aarhundrede ejedes Oddersbjerg nemlig af Niels Philipsen (Galen), der var gift med Bodil Gjordsdatter (Drefeld). De havde to Sønner, Philippus og Gjord, af hvilke den yngste dræbte den ældste, hvis Hovedpande siden længe var at se i Fjelkestad Kirke. Den ældste Broder har formodentlig været den egentlige Sagvolder; i alt Fald fik den yngre Broder, Gjord Nielsen, siden Oddersbjerg og var gift med Sidsel Markvorsdatter (Tidemand). Efter dem arvedes Gaarden af deres Datter, Kirsten Gjordsdatter; hun levede ved Aaret 1506 og var gift med Povl Jensen Kjørning til Møllerup². Deres Datter Birgitte var gift med Mogens Wu eller U³, som 1539 skrev sig til Oddersbjerg⁴. Han blev 1535 af Christian III udnævnt til Landsdommer paa Bornholm, og siden havde han den gejstlige Jurisdiktion paa Øen i Forlening. Som det synes, har han været en god dansk Mand, i ethvert Tilfælde var han en slem Torn for Lybekkerne, der den Gang havde Bornholm i deres Vold⁵. Men efter hans Død artede hans Børn sig ilde⁶; navnlig var der en Søn med det gamle Philippus-Navn, der teede sig saa slet, at hans gamle Moder maatte klage til Kongen over Sønnen, at han i et ryggesløst Levned forøgte det lidet, der var hende levnet efter

¹ Hist. Tidsskrift II, 157 ff.

² Dansk Adels Aarbog 1893, S. 165.

³ Adelslægten W, We, Wu, Vgh, Uff (saaledes og maaske paa flere Maader skrives Navnet) var særlig knyttet til Skaane.

⁴ Bring, Saml. af åtskilliga Handlingar och Påminnelser I, 209.

⁵ Herom findes meget hos Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie, s. Regist. under W.

⁶ Hübertz anf. Skr. S. 483—4.

Syvaarskrigens Ødelæggelser, og at han med Sværd og Bøsse truede og undsagde baade hende og sine Søsken, saa hun ikke vidste sig sikker for ham i sit eget Hus. Denne Klage bevirkede, at Kongen den 21. Februar 1580 befalede to af Skaanes Lensmænd at lade Philippus Wu paagribe og »indtil paa videre Besked indlægge ham i et Hus og Herberge i Malmø«¹. Under disse sørgelige Familieforhold er Fru Birgitte Kjørningsdatter, som hun kaldes, formodentlig bleven nødt til at sælge Oddersbjerg, som Arild Hvitfeldt saa har kjøbt, og som, efter at han havde givet Lillø fra sig, siden altid føjedes til hans Navn, naar det nævnedes i mere officiel Stil. Det agtedes nemlig som Vanhæder for en Adelsmand i de Tider ikke at kunne skrive sig til en bestemt Ejendom, hvorfor vi ogsaa se, at da Tyge Brahe solgte sin Fædrenegaard Knudstrup til sin Broder, forbeholdt han sig ikke desto mindre fremdeles Retten til at skrive sig til denne Gaard.

Den Gang den ovenomtalte kongelige Stadfæstelse af Arild Hvitfeldts Gavebrev til hans Broderbørn udstedtes, var han for øvrigt selv i et Regjeringshverv paa Gulland. Forskjellige Forhold paa denne fjerne Ø, og da navnlig Kirkevæsenet, havde længe givet Anledning til grundede Klager². Under 6. Juni 1585 blev Hvitfeldt derfor med tre andre Adelsmænd kommitteret til at drage derover for at holde Retterting og for nøje at undersøge alle Forhold og høre Beboernes Klager og saa vidt muligt afhjælpe Manglerne. I den kongelige Instruktion, der giver et fordelagtigt Begreb om den Omhu og Forsynlighed, hvormed den øverste Styrelse søgte at raade Bod paa forefaldende Ulemper, hedder det bl. a.: »Eftersom til des haver begivet sig megen Uskikkelighed og Utilbørlighed udi den gejstlige Stand og iblandt Præsterne paa Landet med mange grove Forseelser og forargelige Mishandlinger, da skulle vore forordnede derom forfare al Lejlighed, hvor-

¹ Ny kirkehist. Saml. VI, 394.

² Se Danske Magazin, 3. R. III, 176 ff.

ledes sig haver med Skolen og Kirker og Præster der paa Landet, og om Personernes Vilkaar og Skikkelighed, Rente og Ophold, hver udi sin Sted og Kald, og derefter med Flid overveje, hvorledes den Uordning og Uskikkelighed, som til des derudinden været haver, kan ved en tilbørlig Forordning forekommes og afskaffes, og derom udi lige Maade til deres Hjemkomst deres Betænkende os skriftligen vide lade¹«.

Det er os ikke bekendt, hvad Kommissionen har udrettet²; men da der var meget at tage Haand i, har den næppe i kort Tid kunnet ende sit Hverv. For Hvitfeldt har det i ethvert Tilfælde været ret betydningsfuldt ikke blot at lære Gulland at kjende, der gjennem Aarhundreder havde været et Stridens Æble i Norden, men ogsaa at staa paa det Sted, hvor hans Fader havde draget sit sidste Suk, og at besøge hans Grav.

---

¹ Se Tillæg Nr. 56 og 57.

² Det er dog sandsynligt, at den kongelige Befaling af 22. August 1585, om at ingen fremmede maatte købe eller købe lade, udskibe eller udskibe lade Tømmer fra Gotland, støttede sig til Kommissionens Indberetning. (Skaanske Registre, Nr. 1, Fol. 508.)

VI.

Hvitfeldt bliver Rigens Raad og Kansler (1586). Hans Kanslervirksomhed. Forlenes med Vor Frue Provsti i Odense og Tryggevælde Len. Afstaar Laholm og Sundmør. Tryggevældestenen. Forhold til M. Jon Venusinus og M. Klavs Lyskander. Kongelige Kommissioner. Frederik II's Død.

Aaret 1586 bragte en ny og betydelig Forandring i Hvitfeldts Stilling, I November 1585 var den hidtilværende Rigens Kansler, Ejler Grubbe til Lystrup, Lensmand paa Tryggevælde, nemlig afgaaet ved Døden. Det Rigsembede, der saaledes var ledigt, svarede i nogen Grad til det, som nu beklædes af Justitiarius i Højesteret, men var dog mere omfattende. Tiden krævede, at Rigens Kansler skulde være Adelsmand, men forøvrigt og selvfølgelig en lovkyndig Mand, og derhos en saadan, der nød Anseelse for Embedsduelighed og Retsindighed. Men hvem i Samtiden kjendte vore gamle Love bedre end Arild Hvitfeldt! I Retssagers Førelse var han forlængst øvet, og som kongelig øverste Sekretær havde han viist, at Forretningssager laa godt for hans Evner. Efter flere Maaneders Betænkningstid faldt Kongens og Rigsraadets Valg da ogsaa paa ham.

Sagen maa formodentlig have været afgjort, da der den 6. April 1586 udgik kongeligt »Følgrebrev« til Kronens Bønder og Tjenere i Tryggevælde Len om fremtidig at svare Arild Hvitfeldt paa Kongens Vegne, hvad de vare deres Lensmand pligtige¹. Imidlertid fik Ejler Grubbes

---

¹ Sjølandske Registre, Nr. 12, Fol. 519.

Arvinger dog først 30. Maj s. A. kongelig Befaling om at overlevere Arild Hvitfeldt »vor Mand og Raad, som nu er tilforordnet at være Rigens Kansler«, de »Rigens Bøger«, som den afdøde Kansler »havde haft i Værge og Befaling«¹. Som dette Brev antyder, havde Hvitfeldt samtidig faaet Sæde i Rigsraadet, og han var den sidste af dem, der i Frederik II's Levetid fik Plads i dette Raad. Hellig Trefoldigheds Søndag, den 29. Maj, maa vistnok antages for hans Udnævnelsesdag, thi da traadte Herredagen sammen i Kjøbenhavn, paa hvilken »den højædle og grundlærde Mand Arild Hvitfeldt, som lang Tid havde været Kongens Secretarius, blev udvalgt og antagen til Rigens Raad«²; og den første af de Herredags-Dombøger, som i næsten en Fjerdedel af et Aarhundrede skulde føres under Hvitfeldts Ledelse, har til Titel: »Danmarks Riges Register paa Domme, som gangne ere under Konning Frederik den Anden ved Arild Hvitfeldt, Danmarks Riges Kansler, efter Rigens Stevninger, fra Hellig Trefoldigheds Søndag Anno 1586 (og til den 4. Aprilis 1588)«³.

Den til Kanslerembedet hørende »Rigens Forfølgningsbog« er begyndt Dagen efter⁴, og samme Dag (30. Maj) har Hvitfeldt som Medlem af Rigsraadet beseglet Fundatsen for den kongelige Skole i Sorø⁵. Naar der den 31. Maj s. A. af Kongen og Raadet udstedtes en Forordning, som paabød Indskrænkning af Adelens Overdaadighed og Ødselhed ved Brylluper⁶, saa kan man vel ikke tillægge Hvitfeldt Initiativet til denne meget vel betænkte, men formodentlig temmelig virkningsløse Regjeringshandling; men der er dog ikke Spørgsmaal om, at den har haft hans fulde Bifald. Klarsynet, som han var, og nidkjær i Hævdelsen af Adlens

¹ A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Hist. S. 224—5.

² Kong Frederik den Andens Krønike, udg. af P. H. Resen, S. 346.

³ Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, Indl. S. XIII. Den sidste Tidsangivelse er senere tilføjet.

⁴ Se Tillæg, Nr. 60.

⁵ Secher, Forordninger og Recesser II, 423 ff.

⁶ Saml. af kgl. Forordn. Kbh. 1590. Fol. Ciiij ff.

politiske Magtsstilling i Staten, havde han vistnok forlængst set, hvad han etsteds i sin Historie udtaler, at Adelens hensynsløse Overdaadighed vilde blive en Pind til dens Ligkiste. Økonomisk ruinerede Adelsmænd kunde umulig hævde deres Stilling som Kongernes Raadgivere, end mindre som deres Formyndere.

Den første af Hvitfeldt som Rigens Kansler udfærdigede Dom er afsagt paa det kongelige Retterting i Kjøbenhavn den 31. Maj s. A. og angaar et af de i Reformationens Aarhundrede ofte forekommende Tvistemaal mellem en Adelsmand og en Præst — i nærværende Tilfælde Jørgen Qvit-zov til Sandager og Hr. Hans Nielsen, Præst i Skamby — angaaende Gods, som før Reformationen var tillagt »Præstebordet« for Messer, men som reklameredes af Giverens Efterkommere, paa Grund af at den betingede Gudstjeneste formentlig nu var bortfalden. Ved Dommen blev den omtvistede Ejendom dog tilkjendt Præsteembedet, mod at Præsten forpligtedes til her efter enten selv eller ved en Kapellan »en Dag om Ugen at gjøre en Prædiken i Skamby Kirke«¹.

Da Hvervet som Rigens Kansler paahvilede Hvitfeldt i saa godt som hele hans øvrige Levetid, vil en kort Udsigt over de til Embedet hørende Forretninger her være paa sin Plads.

Rigens Kansler paalaa det at modtage Anmeldelse af de Sager, som enten fra andre Retter appelleredes til det kongelige Retterting, eller som, uden forud at være paa-kjendte andetsteds, indstevnedes til Paadømmelse af Rigets øverste Domstol. Paa de kongelige Retterting, Landets Højesteret, havde Rigens Kansler sin egentlige Virksomhed. Naar Kongen ikke personlig var tilstede paa Rettertinget, præsiderede Rigens Kansler. I ethvert Tilfælde var det hans Hverv at paase, at Sagerne bleve foretagne i den rette Orden, og at Lovens Krav med Hensyn til Retter-

¹ Dommen er trykt hos Hofman, Foundationer. V, 267 ff.

gangsmaaden skete Fyldest. Naar Dommren var fældet, og den derpaa af Rigens Skriver var bragt i den rette Form, havde Kansleren at udfærdige den og at attestere Udfærdigelsens Rigtighed med sit Navn og det kongelige Retssægl (*sigillum ad causas*).

Medens en stor Del af de kongelige Rettertingsdomme, særlig saadanne, som angik betydeligere Sager, afsagdes paa Herredagene og ved enkelte andre Lejligheder, hvor Rigsraadets Medlemmer vare samlede og kunde fungere som Doms mænd, saa var der dog mange andre Sager, i hvilke Kansleren enten alene eller med nogle faa tiltagne ansete Mænd, der ikke behøvede at være Adelsmænd, afsagde Dommen. Retten sattes da, hvor Rigens Kansler havde sin Bolig eller sit Ophold paa den Tid, da Sagen faldt i Rette. Over den sidste Slags Domme førtes et særligt »Danmarks Riges Register paa Domme«, sædvanlig kaldet »Rigens Dombog« til Forskjel fra den saakaldte »Herredags Dombog«, der kun indeholdt de Domme, ved hvis Afsigelse Kongen med Rigens Raad, eller det sidste alene, havde været medvirkende¹.

En væsentlig Del af de Rigens Kansler paahvilende Forretninger gik ud dels paa endelig Vindication af Jordegods, gjennem Forfølgningen til Laas, dels paa Inddrivning af vitterlig, ved lavere Retsinstanser konstateret Gjæld, eventuelt Kreditors Indførelse i Debtors Bo, gjennem Rigens Forfølgning ved Lovdagsbreve.

I en gammel Optegnelse om Laas og Indførsel² hedder det: »Hvo som vil forfølge noget Gods til Laas, skal først tage Stadfæstelsebrev af Rigens Kansler paa sine Breve, som han har paa Godset, saasom Ejendomsbreve, Skjødebrev eller Lavhævdsvbreve, og siden 4 Dombreve (det sidste

¹ Den første af Hvitfeldt afsagte Dom, indført i »Rigens Dombog«, er afsagt paa Tryggevælde Gaard 25. Juli 1586, »nærværende Dr. jur. Johan Knopper og Dr. med. Eskild Christensen«. Jvfr. Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme. IV, 76 ff.

² Danske Mag. I, 36 f. Ved Gjengivelsen her er den gammeldags Skrivemaade lidt moderniseret.

paa Pergament), 6 Uger mellem hvert Brev, og derefter almindelig Stevning paa et Aar og 6 Uger, og siden derefter 6 Ugers Stevning, som kaldes Overhørelse, og de Breve skulle alle læses til det Herredsting, hvor Godset ligger, og besegles med Dommerens Indsegl til Vidnesbyrd, at de ere læste; og naar de Breve saa udgivne og forfulgte ere ved deres Tider og Datum'er, saa giver Kansleren siden Laasebrev paa Sagen. Men kommer nogen og tager Gjenbrev i Sagen, da skal Aktor tage 6 Ugers Stevning over den, som Gjenbrev tog, og siden skulle de paa begge Sider møde rette 6te Ugedag, hvor da Stevningen læses med begges Bevisning i den Sag, etc.¹«.

Hvad angaar Indførsel ved Rigens Rets »Dele« i Gjældsager, da maatte der som Basis for denne Retshandling foreligge en Dom fra en anden Retsinstans eller Tingsvidner om, at der var sket Æskning og Advarsel til vedkommende Debitor ved nærmere bestemte, gjentagne Tingstevninger. Naar Kreditor med disse Bevisligheder meldte sig hos Rigens Kansler og forlangte Rigens Forfølgning, udstedte Kansleren først en »sex Ugers Paamindelse«, og naar denne ikke hjalp, da de saakaldt Lovdagsbreve, Femtendages, Tidages og Femdages Breve, der skulde læses paa Debtors Værneting (Herredsting) og paategnes (besegles) af Fogden. Naar disse Breve vare læste i deres Orden, uden at Skyldneren rettede for sig, sendtes de tilbage til Kansleren, der saa udstedte Straxbrevet og siden Ridebrevet, hvorved nogle »gode Mænd« beskikkedes til at gjøre Indførsel i Debtors Gods, hvilken Indførsel senere ved Dom skulde bekræftes af Kansleren. Hvor der intet Gods var at gjøre Indførsel i, udstedtes (istedenfor Ridebrevet) Rømningsbrev,

¹ Dette »etc.« i den gamle Optegnelse betegner, at derpaa fulgte Kanslerens Afgjørelse af Sagen ved Dom, idet Gjenbrevet enten toges til Følge, hvorved da Forfølgningen til Laas var spildt, eller det underkjenndtes, hvorpaa den af Aktor begjærede Laas fulgte med »evig Tielse« paa Sagen.

hvorved den insolvente Debitor erklæredes fredløs og mistede Æren eller blev »Mand desværre«¹.

Da Rigens Kansler var øverste Notarius, der i Kongens Navn kunde udstede retsgyldige »Vidisser« eller stadfæstede Kopier af ældre Dokumenter til Fremlæggelse i Retssager — de i den tidligere anførte gamle Optegnelse nævnte »Stadfæstelsebreve« — saa vil der fra Hvitfeldts Kanslertid findes en Mængde Transsumpter af ældre Dokumenter, udstedte af ham i Kongens Navn og mærkede med den fastslaaede latinske Formular, hvorved Afskriftens Overensstemmelse med Originalen stadfæstedes med det kongelige Retssegl og Rigskanslerens Navn, og disse »Stadfæstelsebreve« kunne jevnlig indeholde interessante Oplysninger fra en meget ældre Tid². — Hvis nogen vilde have retsgyldige Udskrifter af »Rigens Bøger«, synes han først at maatte erhverve kongelig Tilladelse dertil samt Befaling til Rigens Kansler om at lade Dokumenterne oplede og foranstalte nøjagtige Afskrifter af dem, der da udstedtes i den ovennævnte Form, i Kongens Navn og forsynede med »Rigens Segl«³.

Ved at gennemgaa »Rigens Forfølgningsbog« finder man talrige saadanne Vidisser og faar desuden en Forestilling om de mange forskellige Retshandlinger, som Kansleren stadig maatte færdes med. Skulde han have givet sin egen Pen til alt dette Skriveri, vilde det have

¹ Danske Mag. 3. R. I, 185—6. Rosenvinge, Gamle danske Love IV, 333—8. Rosenvinge, Om Rigens Ret og Dele, Videnskab. Selsk. Skr. 5. Række, Hist. philos. Afd. I. 95 ff. V. A. Secher, Om Vitterligheden i den ældre danske Proces, Kbh. 1885. I Rigens Forfølgningsbog angives i al Korthed, i hvilke Tilfælde Lovdagsbreve ere udstedte af Kansleren; men da Brevenes Text ikke anføres, og da saadanne Breve nu meget sjældent forekomme, har jeg i Tillæget Nr. 91 meddelt en Række af Hvitfeldt udstedte Lovdagsbreve, som jeg har fundet i Konsistoriets Arkiv.

² Se Tillæg Nr. 60. Hofman, Fondationer V, 273. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 362 ff. Fynske Aktstykker I. 128 ff.

³ Et Kongebrev af 29. August 1590 til Ar. Hvitfeldt om Udskrifter af Rigens Bøger, udfærdigede under Rigens Segl, hos A. D. Jørgensen, De danske Rigssarkivers Historie. S. 226 f.

været uoverkommeligt, i ethvert Tilfælde vilde Hvitfeldt under saadanne Forhold ikke have faaet nogen Tid til sine historiske Studier. Men i Virkeligheden findes Kanslerens egen Haand kun saare sjeldent i »Rigens Bøger«¹. Disse førtes nemlig som Regel af Rigens Skriver eller vel endog af en eller flere denne underordnede Skrivere². Da Rigens Skriver jo, som vi have set, ogsaa konciperede Dommene, var det af stor Vigtighed at have en duelig Mand paa denne Post. Fra sin Forgjænger, Ejler Grubbe, havde Hvitfeldt arvet Rigens Skriver Abraham Jensen Roland, en Mand, der i enhver Henseende synes at have gjort Fyldest³. Da han døde 1595, blev Landstings skriver Klavs Mortensen Rigens Skriver og var det, saa længe Hvitfeldt var Kansler. Ogsaa han var en meget duelig Forretningsmand. I disse

¹ Nedenfor skal meddeles Facsimile af en Tilførsel, Hvitfeldt egenhændig har gjort i Rigens Forfølgningsbog.

² Selv en saadan maatte være i Stand til at føre en god Pen. Dr. V. A. Secher har i Indledningen (S. XII) til sin Udgave af Kongens Rettertings Domme 1595—1604 meddelt en Prøve paa, at en saadan Underskriver fra Hvitfeldts Kanslertid (Niels Christensen o. 1602) udtrykte sig paa ulasteligt Latin.

³ I den tidligere S. 19 omtalte Morten Knudsens Stambog har under 9. Maj 1574 »Abraham Joannis Roland« paa Tryggevælde indført et latinsk Mindeord blandt de mange andre, som Stambogen gjemmer, fra inden- og udenlandske lærde (Ny kirkehist. Saml. III, 661). Han har da allerede været i Ejler Grubbes Tjeneste. I sin Egenskab som Rigens Skriver blev han 29. Jan. 1575 forlenet med et Kannikedømme i Lund (Skaanske Registre). Den 30. Maj 1586 skrev Kongen til Fru Kirsten Lykke, Ejler Grubbes Efterleverske, samt Sviger sønnen Anders Dresselberg og Sønnen Sivert Grubbe, at det var hans Villie, »at os elskelige Abraham Jensen, som eders Husbond og Fader har brugt for Rigens Skriver, skal fremdeles blive ved samme Bestilling« (Jørgensen, Uds. ov. de danske Rigsarkivers Hist., S. 225). Den 29. Okt. 1587 fik han kgl. Bevilling paa at maatte beholde en Gaard paa Jomfruland (Norge), som hans Hustrus Forældre udi mange fremfarne Aar have besiddet, og som nu er tilkommen ham med hans Hustru (Norske Rigsregistr. II, 727). Da denne hans norske Hustru var død, ægtede han 6. Dec. 1590, i Kjøge, Marine, Datter af Peder Hansen (Kirkehist. Saml. 3. R. II, 510). I Kjøge havde han Bolig, i alt Fald i sine senere Aar (smst. S. 515). At han døde 1595, fremgaar af en meget udslidt Ligsten i Kjøge Kirke.

Mænd har Hvitfeldt altsaa haft god Medhjælp, og der er næppe Tvivl om, at de i høj Grad have lettet Kanslerembedets Besvær for ham¹.

Som Rigens Kansler oppebar Hvitfeldt visse næppe ganske ubetydelige Retssportler². Navnlig kan bemærkes, at i den gamle Optegnelse om »Laas og Indførsel« findes følgende Passus: »Til denne Dag haver det saa været, at hvo som deler sit Gods til Laas, naar som han skal tage Laasebrevet, da skal han have saa meget at give Rigens Kansler, som Godset kan rente i et Aar³, foruden Brevpenninge⁴ etc.« Der kunde jo altsaa efter Omstændighederne blive Tale om ikke saa ganske ringe Beløb.

I sin Egenskab som Kansler var Hvitfeldt desuden afgiftsfrit forlenet med Vor Frue Provsti i Odense, hvortil der laa den anseelige Provstegaard og ret betydeligt Bøndergods samt Patronatet til Vor Frue Kirke i Odense og Gamborg Kirke i Fyn. Det meget, som var at varetage ved et saadant Len, gjorde det nødvendigt, at Hvitfeldt havde en Foged, der forestod Provstegaardens Avl og tillige

¹ Klavs Mortensen boede 1604 i Holbæk (Danske Mag. 4. R. IV, 124 f.). Naar C. F. Nielsen nævner ham som Adelsmand og »Ejer« af Oddens Kirke (Biogr. Efterretn. om Gejstl. og Lærerst. i Oddens Pastorat, S. 14. 91. 93), da er det næppe korrekt; imidlertid maa han have været Kirkens Forsvar, da han 1599 lod Klokkeren til Odby Kirke støbe »paa Kirkens Bekostning«. 1607 blev den norske Kirkeordinans trykt paa hans Bekostning, og han har da sikkert ogsaa haft Indtægten ved Salget af Bogen. Samme Aar var han i Norge »in comitatu Regis« (Ny kirkehist. Saml. V, 235). Rimeligvis har han oftere i Hvitfeldts Følge besøgt Herlufsholm, da der i Willich Westhoffs Poemata I (1607) p. 201 findes en Elegi, tilegnet »*Claudio Martinæo et Magno Bartolino, amicis suis*«. Ifølge Nielsen døde Klavs Mortensen 1638.

² Jvfr. Hist. Tidsskrift. II, 159.

³ I Danske Mag. I, 36 f., hvor denne Bestemmelse først er meddelt, tilføjes paa dette Sted: »wdhen han wil andræffue«. Jeg forstaar ikke dette Udtryk, men antager, at der for andrage bør læses omdrage, saa Meningen bliver: uden han (Kansleren) vil vise Eftergivenhed.

⁴ Tilfaldt Retsskriveren.

var, hvad vi nu vilde kalde Godsforvalter. Thi selv kunde han kun lejlighedsvis være tilstede i Odense, da hans Embedsforretninger særlig knyttede ham til Sjælland, hvor Regjeringens Sæde var.

Som Patron for Vor Frue og Gamborg Kirker havde Hvitfeldt Ret til at kalde Præsterne og et Tilsyn med disse, ikke at tale om Administrationen af Kirkernes Midler, og ligesom andensteds, hvor han havde at gjøre med Bestyrelse af Kirkeejendomme, se vi ham ogsaa her virksom for at smykke og forbedre Kirkernes Inventar. Til Vor Frue Kirke fik han saaledes anskaffet to ny Klokker, hvoraf den ene var mærket med hans Navn¹, og den anden foruden Aarstallet 1589 og Klokkestøberens Navn bar den smukke Indskrift:

*Dum trahor, audite!
Voco vos ad gaudia vite².*

Angaaende Hvitfeldts Udøvelse af Kaldsretten og hans Tilsyn med Præsterne vil der være adskilligt at fortælle i det følgende. Da Frue Kirke i sin Tid havde haft sin egen Skole, hvis smukke, gamle Stenhus endnu staar som en mærkelig Levning fra Fortiden, men denne Skole var bleven nedlagt til bedste for Latinskolen ved S. Knuds Kirke, ydede Hvitfeldt et ret anseeligt Bidrag af Vor Frue Kirkes Midler til den sidstnævnte Skoles Vedligeholdelse³.

Omtrent samtidig med at Hvitfeldt fik Vor Frue Provsti, maatte han afstaa Søndmøre Len. Brevet til ham derom er dateret Kronborg 16. Marts 1586 og er karakteristisk derved, at Kongen formelig gjør ham Undskyldninger, fordi han maa berøve ham Lenet, da Fiskeprodukterne derfra tiltrængtes til det Mandskab, der i Kjøbenhavn anvendtes til Skibsbygning. »Vi ville« — hedder det — »dig det hermed naadigst ikke forholde, at du maa vide den Lejlighed og ikke skulde det anderledes optage, som det af nogen

¹ Dansk Atlas III, 445.

² Vedel Simonsen, Bidrag til Odense Bys Hist. III, 38.

³ Engelstoft i Nyt hist. Tidsskr. VI. 193.

Ubenegenhed eller Unaade mod dig skulde være sket; og ville vi til anden forefaldende Lejlighed dig udi andre Maader naadigst betænke, og ere vi dig med al Gunst og Naade bevaagen¹.

Den antydede Lejlighed tilbød sig snart, da det Len, Hvitfeldts Formand i Rigskanslerembedet havde haft, skulde besættes. Mod Afstaaelsen af Laholm Slot fik Hvitfeldt da, som tidligere er omtalt, den 6. April 1586 Følgebrev paa Tryggevælde Len, der omfattede Faxe, Stevns og Bjeverskov Herreder samt Thureby Birk og noget af S. Agnete Klosters og andet Gods². Lensbrevet, der er udstedt den paafølgende 16. Juni, bestemmer, at han skulde yde 200 gamle Daler i aarlig Afgift af Lenet samt Halvdelen af den saakaldte uvisse Rente. Men Told, Sise og Vrag forbeholdt Kongen sig. Al Gaardens Avl skulde Lensmanden have, dog med Forpligtelse til at holde Kongen frit, naar denne paa sine Rejser maatte tage ind der. For øvrigt skulde han holde Gaarden med tilhørende Ladegaard ved god Hævd, og tjene med 4 »Gerust-Heste« inden Riget paa egen Bekostning⁴.

¹ Norske Rigsregistrarer II, 654 f. Meningen var at henlægge Søndmøre til Hovedlenet Trondhjem; men Planen maa snart være bleven forandret, da Knud Grubbe til Alslev allerede 6. Nov. 1587 fik Lensbrev til Søndmøre Len, »efter som Arild Hvitfeldt, K. Maj.s Mand, Raad og Rigens Kansler, samme Len tilforn havde, førend det blev lagt under Trondhjems Gaard« (smst. II, 727).

² Under 22. Maj 1589 fik Hvitfeldt kgl. Kvittering for Laugholm Slot og Len med vis og uvis Rente samt Pengeskatter fra 1. Maj 1583 til 1. Maj 1586, da han det kvit blev og overantvordede det til Anders Thott, og blev aldeles intet skyldig. (Skaanske Registre).

³ Da dette Gods laa spredt, var der Gaarde i Thorslunde (ved den nuværende Taastrup Station) og i Rekkende syd for Præstø, ikke at tale om Gaarde i Ringsted Herred, der hørte til Hvitfeldts Len.

⁴ Se Tillæg, Nr. 59. Den »visse Rente« af Tryggevælde Len udgjorde i det sidste Aar, da Hvitfeldt havde denne Forlening (1595—96): 1033 Mark [4 Mk. = 1 Dlr.] 7 Skilling 2 Album. 4 Skjepper Hvedemel, 1½ Læster 1 Pund Rug, 20½ Læster 1½ Pund 4½ Skjepper Byg, 45 1 Tønder 1½ Skjepper Havre, 92 Faar, 130 Lam, 151 Gjæs, 424 Høns, 1 Ol og 20 Æg, 1 Læst 5½ Tønder 1½ Fjerding og 18 Marker Smør, 51 Svin, 2 Sider Flæsk, 23 Køer, 1 Fjerding Aal. 2 Sildegarn, 17 Fodernød.

Skjønt der i Tiden efter 1582 ikke mere, som forhen, var nogen særlig Stiftslensmand, men »den gejstlige Jurisdiktion« var overladt til Indehaveren af vedkommende Len, saa var der dog et enkelt Forhold, hvori en samlet Repræsentation af den Lensmændene tildelte Indflydelse over kirkelige og gejstlige Sager ikke godt kunde undværes, nemlig ved Landemoderne. Igjennem et længere Tidsrum se vi derfor, at det var Lensmanden paa Tryggevælde, hvem det var overdraget ved Biskoppens Side at repræsentere Statsmagten paa Roskilde Landemode. Som saadan finde vi Hvitfeldt paa Landemoderne 1595 og 96, og det samme var Tilfældet med hans nærmeste Efterfølgere i Lenet¹.

Tryggevælde i Karise Sogn var en gammel Kongsgaard. Da Hvitfeldt boede her, bar Gaarden Alderens Mærker; imidlertid gjæstedes den, som det omtalte Lensbrev viser, endnu jevnlige af kongelige Personer — ikke at tale om deres Folk og Heste — da den dannede et Hvilepunkt paa Rejserne mellem Frederiksborg og Nykjøbing Slot. »Kongl. Majestæts Sal«, »Dronningens Kammer« og »Prinsens Kammer« paa Tryggevælde forekomme i et Lensregnskab fra Hvitfeldts Tid, saa vel som »Kongl. Majestæts egen Stald«. »Arilds egen Stue« eller »Arild Hvitfeldts Vinterstue« hører ogsaa til de Lokalteter, som nævnes.

I Borgegaarden paa Tryggevælde fandt Hvitfeldt oprejst et mærkeligt Mindesmærke fra Oldtiden, en 5 Alen høj Runesten, den saakaldte Tryggevældesten, som en tidligere Lensmand havde ladet transportere fra dens oprindelige Stæde, paa en af de mange Høje i Nærheden, til Borggaarden og oprejst den der. Selvfølgelig maatte denne Antikvitæt interessere en Mand som Hvitfeldt, skjønt han sikkert ikke kunde udtyde Runeskriften². Da han den 30. Juli 1588

¹ Ny kirkehist. Saml. V, 24, Rimeligvis har Hvitfeldt ogsaa været tilstede ved flere tidligere Landemoder, uden at det udtrykkelig er omtalt.

² Det kunde dog bemærkes, at Hvitfeldt i Indledningen til Danmarks ældste Historie har indført Runealfabetet. (Jvfr. P. G. Thorsen, Om Runernes Brug til Skrift, S. 102 f.).

havde Besøg af den engelske Gesandt Daniel Rogers, viste han ham Stenen og forærede ham et Afrids af Indskriften. Siden sendte Rogers denne Indskrift som en stor Mærkelighed til en bekjendt lærd Mand, Bonaventura Vulcanius i Leiden, der lod den skjære i Træ og indrykkede den i sit Skrift: »*De literis et lingua Getarum sive Gothorum*«, der udkom i Leiden 1597, og det blev saaledes, næst efter Jellingestenene, den første Runeindskrift, der ved Trykken blev offentliggjort¹. Men først efter mange Lærdes forgjæves Forsøg paa at udtolke den, er man i vort Aarhundrede, efter at Stenen er ført til Kjøbenhavn, naaet til en fyldestgjørende Forklaring af den vanskelige Indskrift².

Da den engelske Gesandt besøgte Tryggevælde, var der i hans Følge den lærde Josias Mercerus³, om hvem der endnu er et synligt Minde i en da nys udkommen Bog om det byzantinske Hofvæsen, som han forærede Arild Hvitfeldt til Tak for den Venlighed, han havde nydt. Bogens Titel er: *Curopalatae de officialibus palatii Constantinopolitanae libellus*. 1588. 8°. Foran i den er skrevet:

*Nobilissimo atque ornatissimo Viro Dn. Arnol'do Wütfeldio, Regni Daniae Cancellario Josias Mercerus honoris ab eo accepti εὐχαριστήριον, observantiae atque amoris μνημόσυνον scribsi. Triciuelliae in Zelandia Daniae anno dñj clb cI LXXXVIII. prid. Kal. VItil.*⁴

Blandt Præstekaldene i Tryggevælde Len, med hvilke Hvitfeldt førte Tilsyn, var der et, der ved de Mænd, som i et længere Tidsrum beklædte det, kom til at indtage en fremragende Plads, ligesom det i Indkomster overgik de øvrige. Det var »det ved Kilder og Lunde ynderige Herfølge«, som en samtidig Forfatter kalder det. Altertavlen i

¹ Wimmer, Om Undersøgelsen og Tolkningen af Runemindesmærker (Univ.-Program 1895), S. 16.

² Jvfr. Nyerups Afhandling om Tryggevældemonumentet (i Skandin. Lit. Selsk. Skr. 1809, S. 404 ff.).

³ Se Jöcher, Gelehrten-Lexicon.

⁴ Bogen findes i det kgl. Bibl. For Henvisningen takker jeg Hr. Arkivar Dr. Bricka.

Kirken er opsat i Hvitfeldt Tid og vistnok ved hans Om-sorg¹. I Præstegaarden boede siden 1584 den vidt berejste og alsidige Videnskabsmand, Mester Jon Jakobsen Venusinus, der tillige var Præst i Bjeverskov Herred². Til denne Mand traadte Hvitfeldt snart i et meget venskabeligt Forhold. De havde i flere Henseender Interesser tilfælles og kunde støtte hinanden i deres Studier. Endnu bevares tvende mærkelige Haandskrifter, som Hvitfeldt har foræret Venusinus. Det ene er en smuk Codex af Sallustius, og det andet et værdifuldt Haandskrift af Kongespejlet (*Konungsskuggsjå*)³. I det første af disse Værker har Hvitfeldt skrevet:

1586.

*Honorando viro, domino Magistro Jonæ Jacobi, Pastori Ecclesie Herføgle, in amicitia et observantia testimonium dedit
Arnoldus Wittfeld.*

Este creduli, ne vobis accidat ut Jonæ.

Den sidste Sentens, »Værer troende, at det ikke skal gaa Eder som Jonas!« indeholder sikkert ikke blot en Hentydning til Mester Jons Navn, men ogsaa en Advarsel, som Hvitfeldt vel mente, at Præsten kunde trænge til, vistnok nærmest i sin Egenskab som Historiker, da det er bekjendt, at Venusinus var tilbøjelig til en vidtgaende Kritik, underlig forbunden med sin Modsætning, en Lyst til fantastiske Kombinationer, der førte ham ind paa etymologiske Vildspor. Hvitfeldt har, som det synes, forudset Faren og ved en venlig Advarsel søgt at holde igjen, skjønt forgjæves. Dog bevarede ogsaa senere det gode Forhold mellem de to Videnskabsmænd, og Hvitfeldt ydede fremdeles Venusinus Bidrag af sit rige Forraad⁴.

¹ Hofman, Foundationer VIII, 343.

² Se Kirkehist. Saml, 3. R. I, 241 ff.

³ Hdskr. af Sallustius findes nu i Gl. kgl. Saml. 3561. 8°. Det af Kongespejlet i Arne-Magn. Saml. (se den trykte Katalog over samme I, 217).

⁴ I Kirkehist. Saml. 3. R. I, 266 fortælles bl. a. om en historisk Indskrift fra Rouen, som Hvitfeldt meddelte Venusinus (jvfr. smst. S. 275. 282).

Venusinus blev allerede 1587 kaldet til Præst i Kjøbenhavn, hvor han senere blev Professor ved Universitetet og kongelig Historiograf. Da der udbrød Uenighed mellem dem, som vare de nærmeste til at vælge hans Efterfølger i Herfølge og Sædder, lykkedes det Hvitfeldt at faa en Mand beskikket, der ligesom Venusinus var en Ven af historiske Studier. Han forestillede nemlig Kongen, at dette anseelige Kald hidtil altid »havde været forsørget med en sønderlig lærd Mand«, og at det derfor gjaldt om paany at faa en saadan, hvorfor han foreslog »Mester Klavs Christoffersen (Lyskander), som i lang Tid baade inden- og udenlands paa adskillige Universiteter havde studeret og var en vellærd og skikkelig Mand«. Efter en Del Vanskeligheder fra Sognemændenes og de adelige Herskabers Side, der endog fremkaldte Nedsættelsen af en kongelig Undersøgelseskommission, af hvilken Hvitfeldt var Medlem, endte Striden med, at Hvitfeldts Forslag gik igjennem, og at Lyskander blev Præst i Herfølge ved umiddelbar kongelig Udnævnelse¹. Som bekjendt blev han senere ogsaa Venusinus' Eftermand som Historiograf.

At Hvitfeldt har haft Fornøjelse af at have Lyskander i sin Nærhed, tør vi sikkert formode, da denne var en livlig Personlighed, der i høj Grad interesserede sig for de gamle Adelslægter ligesom for Fædrelandets Historie i det hele. Var han end tilbøjelig til at lade sin Fantasi altfor frit Spillerum, hvad der siden vanhædede hans historiske Arbejder i ikke ringe Grad, saa var dette Karaktertræk hos ham dels endnu ikke fremtraadt saa stærkt, dels kunde det

¹ I mit Skrift om Lyskander, S. 20 ff. har jeg givet nærmere Oplysning om de ejendommelige Forhold, under hvilke denne Mand blev Præst i Herfølge; men jeg havde ikke den Gang Opmærksomheden henvendt paa, at Hvitfeldt da var Lensmand paa Tryggevælde, og at derfor den af Kongen paaberaabte varme Anbefaling for Lyskander aabenbart skyldes ham. At han tidligere har kjendt og sat Pris paa Klavs Lyskanders afdøde Broder, Hans Christoffersen L., der ogsaa havde syslet med historiske Undersøgelser, ses af et Brev fra D. Chytræus til Frederik II, dat. die Fabiani 1587 (s. mit Skrift om Lyskander, S. 123).

i den personlige Omgang ingenlunde støde saaledes, som det nu gjør overfor en nøgtern kritisk Granskning. Man har undret sig over, at Lyskander i sin Fortale til »Danske Kongers Slægtebog« forbigaar Hvitfeldt, hvor han opregner Danmarks ældre Historieskrivere; men det kommer vistnok deraf, at Lyskander nærmest holder sig til dem, der ansaas som beskikkede Historiografer, medens Hvitfeldt indtog en Særstilling. I ethvert Tilfælde var der næppe ret mange, for hvem Lyskander nærrede en mere levende Beundring, end for Hvitfeldt, over hvem han i sin Bog om danske Skribenter har holdt en glimrende Lovtale, der udmærker sig frem for flere af de andre Mindeord, han har om samtidige Skribenter, derved, at den ikke siger stort mere, end hvad sandt var¹. Om Hvitfeldt nogensinde har besøgt Lyskander i Herfølge, maa vi lade staa hen²; men at Præsten jævnlig har søgt Lensmanden paa Tryggevælde, kan ikke betvivles.

Til de Præster i Tryggevælde Len, til hvem Hvitfeldt synes at have staaet i nærmere Forhold, hørte ogsaa Præsten i Haarlev, Hr. Mogens Lauritsen, der var bleven Venusins Eftermand som Provst i Bjevverskov Herred. Vi finde i alt Fald denne Mand som Assessor ved et Retterting, Hvitfeldt 1587 holdt paa Herlufsholm³, og sammen med ham Dr. med. Eskild Christensen, som Hvitfeldt oftere synes at have haft i Besøg hos sig — maaske for at benytte hans Læge-

¹ Rørdam, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 189 ff.

² Et Kirkeregnskab fra Lyskanders Tid (Afskrift i Ny kgl. Saml. 754 Fol.) begynder med følgende Ord: »Jeg Arild Hvitfeldt til Odersbjerg, Befalingsmand paa Tryggevælde, gjør alle vitterligt, at den 17 Sept. An. 88 haver jeg paa min unge Herre Prins og udvalgte Konges Vegne ladet forhøre Herfølde Kirkes Regnskab udi Kjøge, som Niels Olsen i Vidskylle og Oluf Madsen i Herfølde, Kirkeværger til forskrevne Kirke, klar gjorde for det næst forgangne Aar 87, overværendes Hr. Mogens Lauritsen, Herredsprovst, og nogle af Sognemændene« (etc. Kirkens Indtægter, Inventar og Jordejendomme opregnes). Regnskabet er vistnok paa Hvitfeldts Vegne gennemgaaet af Rigens Skriver Abraham Jensen, der boede i Kjøge.

³ Se Tillæg, Nr. 62.

raad — og paa hvem han kjendelig satte stor Pris som en dannet og kundskabsrig Mand¹.

Den 2. Juni 1588 udgik der Brev til Kronens Bønder i Solrød og Mosede, som hidtil havde ligget og svaret til Kjøbenhavns Slot, samt 4 Bønder i Jersie og 2 i Øsemagle, der hidtil havde svaret deres Afgifter til Vordingborg Slot, at de fremtidig skulde svare Arild Hvitfeldt, Lensmand paa Tryggevælde, deres Landgilde, Gjæsteri, Sagefald, Ægt og Arbejde. Paa hvilke Betingelser Hvitfeldt oprindelig fik dette Len, der jevnlig betegnes som »det Gods ude paa Heedden²«, vides ikke; men den 31. Aug. 1593, efter at Rigsraadet havde forhøjet Afgifterne af Lenene, bestemtes det, at han for al vis og uvis Rente af Lenet aarlig skulde yde 200 gamle Daler til Rentekammeret. Han beholdt det til 1596, da det atter blev lagt til Kjøbenhavns Slot³.

Da vi endnu besidde et Regnskab fra den Tid, Hvitfeldt sad som Lensmand paa Tryggevælde⁴, kunne vi til en vis Grad danne os en Forestilling om hans Lensstyrelse. De faste eller visse Indtægter af Lenet (Landgilde, Kongetiende, Holdshavre og Gjæsteri⁵) synes at være indkomne

¹ Se foran, S. 82. Et kort Omrids af denne Mands Levned findes hos Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 362f. Fra 1592 var han Provincialmedicus i Odense, hvor han døde 1621.

² Under denne Betegnelse indbefattedes ogsaa noget Gods (formodentlig »Agnete Klosters«) i Ishøj, Thorslunde, Skjendsvedlille og Skjendsvedmagle.

³ Sjælandske Registre Nr. 13, Fol. 3. 346. 442.

⁴ Dette Regnskab (i Rigsarkivet) har til Titel: »Arildt Huidtfeldtz Regenschaff, som handt lodt giøre Kong. Mattz. aff Thrøggeuelde Lehen, fra Philippi Jacobi dag Aar 95 och thill same Aars dag ther nest efter, och fra Philippi Jacobi igien Anno 96 och till thend 5 Jullj wdj same Aar, ther hand bleff affue med for^{ne} Lehen«. Omslaget til dette Regnskab bestaar af tvende tospaltede Pergaments Folioblade af et middelalderligt juridisk Værk, der maaske fortjente Eftersyn af en kyndig.

⁵ De tre sidstnævnte Species udgjorde den saakaldte »Stigtens Indkomst«, Udbyttet af »den gejstlige Jurisdiktion« (for hele Lenet kun o. 125 Daler aarlig, da Kongetienderne af mange Sogne vare henlagte til forskjellige Stiftelser, særlig Kommunitetet i Kjøbenhavn, eller enkelte Personer. Saaledes oppebar t. Ex. Dr. Niels Hemming-

uden paaløbne Restanser, og der var kun lidt øde Gods, et Vidnesbyrd om, at Lenet har været i god Skik. Herpaa tyde ogsaa de Summer, der betaltes i »Gaardfæstning« (fra 10 til 70 Daler for hver Gaard), og som betingedes i ethvert enkelt Tilfælde efter de foreliggende Forhold. Skjønt en saadan Indfæstningsafgift efter vore Forhold synes ringe, var den det dog ikke efter de Tidens, da man har Exempler paa, at Universitetet maatte nøjes med 2 Daler i Indfæstning af en Gaard paa dets Gods. »Sagefald« eller Bøder for forskellige Forseelser (»Haardræt«, Jomfrukrænkelse, mindre Tyverier¹ osv.) var næst Gaardfæstning den betydeligste af de uvisse Indtægter², thi det var ikke smaa Bøder, som i Regelen ikjendtes Synderne. Naar saaledes en Knøs i en animeret Stemning paa Hjemvejen fra Kjøge faldt paa at trække en Kammerat i Haaret, kostede den Fornøjelse ham sædvanlig et Par Tønder Havre. Følgende Udtog af Sagefaldsregnskabet kan maaske have Interesse:

»Jens Boesen i Fiskerhoved for en Gaas, var rævebidt, og hans Dreng bar den hjem, og hans Hustru skoldede samme Gaas, og en anden Bonde kom og kjendte sig ved den; aftinget for 5 Tønder Havre; derfor — 2 $\frac{1}{2}$ Daler«.

»Oluf Thorsen i Fiskerhoved aftinget for noget Boghvede, som han mistog sig paa — 30 Daler«.

»Peder Bentsen i Karise aftinget for en Spaamand, han havde inde hos sig og brugte Trolleri med hannem, og lod hannem undkomme imod Husbondens Minde; derfor — 6 Daler«.

---

sen Kongetienden af Herfølge Sogn, som han atter havde overladt Oluf Bille paa Vallø i Fæste).

¹ Ved større Tyverier blev »Rettermanden« fra Roskilde hentet, og han var ikke at spøge med.

² Hertil hørte desuden: Førlov (Betaling for Tilladelse at føre noget Gods bort fra Lenet), Driftekvæg (Kvæg, som kom drivende, og hvis Ejerman ikke kjendtes), Rømningsgods (det Gods, en Rømningsmand eller fredløs efterlod), Tyvegods (det Gods, der fandtes efter en hængt Tyv), Salg af Skoveffekter (dels til Brændsel, dels Egetømmer til Husbygning), »Aaresild« (en Fiskeriafgift) samt Told, Sise og Vrag.

»Aftinget tre Drengene udi Haarlev, for de sloges, der de agede fra Kjøge, for 3 Tdr. Havre; derfor — $1\frac{1}{2}$ Daler«.

»Aftinget Jep Arredtzen i Thorslunde, for han haardrog Niels Jensen der sammesteds, for 4 Tdr. Havre, derfor — 2 Daler«.

»Christoffer N. i Thomestrup for 3 smaa Risegeer, han havde hugget ved Klinten; derfor — 6 Daler«.

»Jep Lauritsen i Skibinge aftinget for Jomfrukrænkelse, for 3 Tdr. Havre, derfor — $1\frac{1}{2}$ Daler«.

»Berette Bo, som havde sit Værelse i Fiskerhoved, skyldtes for, at hun skulde have været med og forgive Hr. Anders udi Roholt¹, og var bort rømt for samme Sag; aftinget, for hun maatte blive her paa Lenet, hvor hun vilde. Gav derfor — 10 Daler«.

»Aftinget Rasmus Boesen i Arnøve for hans Broder, Peder Jensen ibid., for en Qvindfolk, ved Navn Citze Møllers, som blev død i Arnøve, og hand blev skyldt for at skulle have dræbt hende, hvilket Drab 16 Mænd om svor, og sagde forskrevne Peder Jensen til Fred og Bod; derfor udlovede forskrevne Rasmus Boesen paa hans Broders Vegne for samme Sag — 50 Daler«.

Var den Justits, Lensmanden øvede, saaledes stræng nok, saa synes den til Gjengjæld at have gjort sin Virkning, og vilde man sammenligne de forholdsvis faa og ubetydelige Kriminalsager, der forefaldt for 300 Aar siden i et Len som Tryggevælde, med dem, som nu forefalde i et lige saa stort Distrikt, saa vilde vor Tid visselig ikke komme til at staa med Palmer i Hænderne. Kun et eneste større Tyveri, der krævede »Rettermandens« Bistand, forekom i de 16 Maaneder, Regnskabet omfatter. Et Vidnesbyrd om Hvitfeldts Iver for at forebygge de Uordener, som kunde forefalde, naar mange Mennesker samledes paa Tingdagene, turde det til ham selv rettede Kongebrev af 29. Juni 1588 være, hvorved det foreskrevs, at Faxe Herreds-

¹ Her var 1584 en Præst ved Navn Anders Pedersen (Ny kirkehist. Saml. IV, 403). Det er sikkert denne, der menes.

ting skulde flyttes tilbage til sit gamle Sted ved en Stendysse paa aaben Mark mellem Faxe og Huerløs (nu Værløse), og ikke, som nu i nogen Tid havde været Tilfældet, holdes i Faxe By, hvor de tingsøgende hengav sig til »stor Uskikkelighed med Drukkenskab og udi andre Maader¹«.

Da det nogle Aar derefter kom til Hvitfeldts Kundskab, at nogle Bønder i Faxe alligevel gav sig af med ulovligt Krohold, tog han Sagen meget alvorlig, som det ses af følgende Brev, dat. Kjøbenhavn 3. Marts 1596, som Universitetets Rektor og Professorer tilskrev ham:

»Gunstige, velbyrdige Hr. Kansler, sønderlig gode Ven og Fordrer. Giver vi Ed. Velb. tilkjende, at vi ere komne i Forfaring, at nogle vores Tjenere udi Faxe haver modvilligen, imod Kgl. Majestæts Brev, holdt ulovligt Ølsalg, saa at Ed. Velb. derfor lader dem tiltale ved Eders Foged og trænger dem haardt med Retten: saa veed Gud, at det er os højlig nok imod, og skulde de vel derfor af os have blevet straffet, dersom vi her om noget havde tilforn afvidst. Og efterdi de nu omsider søger os om Hjælp og beklager sig, at de ere stevnede til Landsting, beder vi Ed. Velb. ganske gerne, at I denne begyndte Trætte vilde lade opstaa og bero, indtil Gud vil, Ed. Velb. kommer selv hid ud til Byen, saa ville vi lade stevne og kalde samme vore Tjenere for os, og da med Eders Raad straffe dem, som vedbør. Dersom vi noget igjen kan gjøre Eder til Ære og Villighed, findes vi altid hver i sit Sted ubesværet. Det kjende Gud, hvilken vi hermed vil have Eder befalet²«.

Da Hvitfeldt var venlig stemt mod »de højlarde«, er det ret sandsynligt, at han har tilstaaet deres Begjæring. Vi have i alt Fald et Brev omtrent fra samme Tid, skrevet af ham til Universitetets Rektor, Dr. Anders Krag, og indeholdende et smukt Vidnesbyrd om Hensynsfuldhed fra begge Sider. Hvitfeldt skriver nemlig saaledes:

¹ Danske Saml. 2. R. II, 234f.

² Rørdam, Kbh. Univ. Hist. 1537—1621. IV, 416.

»Kjære Hr. Doktor, jeg kan Eder venligen ikke forholde, at Knud Kræmmer i Kjøbenhavn og Skolemesteren paa Herlufsholm er nogen Trætte imellem, hvilken jeg formærker er bevilget ind paa de højlerde¹, og Knud beretter mig, at I ikke skal ville meddele ham Stevning, uden I vidste, det var med min Villie: saa er jeg vel tilfreds, at I der udi under ham Stevning, saa de kan komme dermed til Ende. Kjære Hr. Doktor, dette jeg Eder venligen ikke kunde forholde at lade vide, og gjør altid gjerne, hvad I kan have godt af, og vil have Eder Gud almægtigste befalet. Af Tryggevælde den 12. November Anno 1595²«.

I andre Forhold var Hvitfeldt bestemt nok, som f. Ex. naar det gjaldt om som Lensmand at hævde Kronens Retligheder, ogsaa overfor Standsfæller, som da han 1594 havde Sag med Ejeren af Vemmetofte, Eske Brock, om »det brændte Overdrev« i Tryggevælde Len³. For en Proces plejede han ikke at vige til Side, naar han mente at have Retten at staa paa.

Den Forretningsdygtighed, Hvitfeldt besad, og hans juridiske Indsigt bevirkede, at han i Slutningen af Frederik II's Tid jevnlig benyttedes i kongelige Kommissioner og lignende Hverv. Saaledes fik han i Forening med Christoffer Valckendorf under 5. September 1586 Befaling om at dømme i en Sag mellem Jørgen Daa til Snedinge og Kjøbmand Albert Albertsen i Kjøbenhavn⁴. Den 12. Juni 1587 afsagde han med Rigsraad Sten Brahe og Landsdommer Anders Dresselberg ifølge kgl. Befaling Dom i en Sag mellem Oluf Bille, Lensmand paa Thureby, og Universitetet⁵. Den

¹ Næmlig fordi Rektoren (M. Peder Michelsen Arboe) som Akademiker formentlig hørte under Universitetets Jurisdiktion. Videre om Sagen, der angik et Pengekrav, findes i Ny kirkehist. Saml. V, 74—6. Professorerne holdt paa, at Rektoren paa Herlufsholm burde dømmes af Hvitfeldt, som Skolens Forstander, og Sjælands Biskop.

² Rørdam, Kbh. Univ. Hist. 1537—1621. IV, 409f.

³ Brasch, Vemmetoftes Hist. I, 100.

⁴ Hist. Tidsskrift 6. R. I, 87.

⁵ Rørdam, Kbh. Univ. Hist. IV, 351 ff. (Her er den af Kommissionen afsagte Dom urigtig kaldt en Landstingsdom).

21. Aug. 1587 fik han Befaling om med Erik Valckendorf, Niels Parsberg og Biskop Povl Madsen at undersøge og paakjende Striden om Valgretten til Herfølge Præstekald¹. Endelig paalagdes det ham den 4. Februar 1588 i Forening med Axel Gyldenstjerne og Niels Parsberg at paadømme et Vildttyveri, som Krafsernis Skytte fra Assendrup havde begaaet paa Kronens Enemærke til Ringstedkloster².

Den sidst nævnte Befaling, der i sin Ordlyd vidner om Frederik II's fnysende Harme mod dem, der gjorde Indgreb i hans Jagtret, var en af de sidste Befalinger, som Hvitfeldt overhovedet modtog fra denne Konge. Thi snart efter stod han med Kansler Niels Kaas som de eneste tilstedeværende af Rigens Raad ved Kongens Dødsleje paa Antvorskov Slot. Den 4. April 1588 døde Frederik II, og samme Dag skrev de to nævnte Mænd efter Dronning Sofies Befaling til Christoffer Valckendorf om at lade forfærdige en Ligkiste af Tin efter vedlagt Maal og siden »en Kiste af Vognskud, udi hvilken den anden kan indsættes«. Dagen efter udstedte samme Mænd med Christoffer Valckendorf, der imidlertid var kommen tilstede, fra Antvorskov Befaling om Ringning af Kirkeklokkerne over hele Riget i Anledning af Kongens Død³. Ved Kongens Jordeførd i Roskilde den 5. Juni var Hvitfeldt selvfølgelig tilstede og havde, efter Ceremoniellet, sin Plads mellem to af Kongens »holstenske Raad⁴«.

Om Kongens Død har Hvitfeldt med egen Haand gjort følgende Antegnelse i »Rigens Forfølgningsbog:

Aar 1588. Thennd 4 Aprilis paa en Skiertaarsdag att afften, der klokken wor wiid v slett, kallede Gud allmechtigste Salig oc Hoglofflig Ihukommellse Koning Frederich

¹ Rørdam, Lyskanders Levned, S. 126 ff.

² Danske Mag. 3. R. I, 363 ff.

³ Erslev, Aktst. t. Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Chr. IV's Tid I, 1 ff. Rørdam, Danske Kirkelove II, 437 ff. Werlauff, De hell. tre Kongers Kapel, S. 53 Not.

⁴ Frederik den Andens Krønike, udg. af P. H. Resen, S. 362.

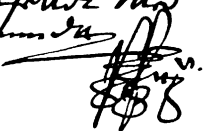
theennd Anden, Danmarckis, Norgiis, Wendis oc Gottis Konning. Gud wnde hannum med alle tro Christne en gladelig och æhrefulld opstandellsse. Och døde hand wdj hans Regementz thijd paa dett xxix. Thermed endis nu thenne Riigens bog och wdj hans Naffn; och wor tha Riigens Cantzler Arrilld Huittfeldtt.

Arrilld Huittfeldtt med
egenn handdtt subscripsit.

Aar 1588. Efterend 9 Aprilis paa.
 for skriftuovergang an Naffus, der.
 bleckon nuu vnd v paa, kaldede gind.
 alledmestripts Salig oc foglofflig Ihu Xp.
 mellest. Kongen Frederic 2. reformid.
 Alredes, Danmarkske Norgies Unudis oc
 gotis Konging. gind vnder. sinne. my alle
 tre Eristen oc glade lig oc a. s. fuld.
 yftumderless. Oc vider fuld v. g. fomes.
 Dyrrenu, v. h. paa den xxix. / 1588.
 Indis nu reformid. Dyrrenu by. oc v. g.
 fomes Naffus, Oc nuu v. g. Dyrrenu.
 Sunklar, Anilled Ginnfeller

Anilled Ginnfeller med
 Egent Ginnfeller

VII.

Regjeringsraadets Tid. Særlige Hverv betroede Hvitfeldt. Forholdet til Enkedronning Sofie. Sendelse til Sachsen. Besøg i Rostock. Deltagelse i Regjeringen. Niels Kaas's Død. Dr. Niels Krag bliver Historiograf. Anklage mod M. Isak Grønbæk. Forhandlinger med Enkedronningen. Visitats i Maribo Kloster. Fortsat Virksomhed som vikarierende Regjeringsraad.

Tidsrummet 1588—96, da den danske Adel gennem sine udkaarede Mænd styrede Rigerne i den unge og umyndige Konges Navn, og særlig de Aar, da Niels Kaas var første Mand i Regjeringen, frembyder vel ikke store og iøjnefaldende Begivenheder, men savner dog ikke Betydning. Det var som en Hviletid for Folket, fuld af en Fredstids Goder. Loven holdtes i Hævd, og de gode Traditioner fra Fortiden bevarede. Den fædrelandske Aand tog til i Kraft. Folkets Skatteevne sparede, og hvad der voxer i det stille, fik Lejlighed til at udfolde sig¹. Uden i nogen Maade at opgive Danmarks Ære følte man dog ingen Trang til at slaa paa Sværdet eller til at indlade sig i farefulde udenrigske Alliancer; kort, man fulgte en Politik meget forskjellig fra den, Christian IV til Landets Ulykke kom ind paa, særlig i den senere Del af sit Liv.

Hvad godt der udrettedes i Regjeringsraadets Tid, og hvad der mulig forsømtes eller handledes ilde, deri har Arild Hvitfeldt sin Del, om end ikke i første Række.

---

¹ Om dette Tidsrums Betydning for Universitetet, se min Kbh. Univ. Hist. 1537—1621. III, 1 ff.

Da han var det yngste Medlem af Rigsraadet, fulgte det som af sig selv, at han ikke kunde komme ind i Regjeringsraadet; men den store Tillid, som Formanden i dette Raad, den kongelige Kansler Niels Kaas, havde til ham, bevirkede dog, at ingen mere end han benyttedes, naar vanskelige Opgaver skulde løses, eller naar det for kortere eller længere Tid gjaldt at finde en Mand, der kunde »ligge i Regjeringen«, medens de tilforordnede Raader vare fraværende.

Det vilde blive for vidtløftigt, om vi her skulde opregne alle de mere eller mindre regelmæssigt tilbagevendende Forsamlinger, som Herredage, Rigsraadsmøder, kongelige Retterting, Adelsmønstringer o. lign., ved hvilke Hvitfeldt saa godt som aldrig savnedes¹. I Regelen skal her kun dvæles ved de mere specielle Hverv, der overdroges ham.

Paa Vallø, hvor Slottet den Gang bestod af to Dele, øster og vester Vallø, residerede de to Søstre, Fru Mette Rosenkrantz, Enke efter Peder Oxe, og Fru Birgitte Rosenkrantz, Enke efter Peder Bille. Men de kunde ikke enes; thi Fru Mette byggede saa højt, at hun tog Lys og Luft fra Søsterens Bolig. Krigen brød dog først ret ud efter Fru Mettes Død, da hendes Søn af første Ægteskab, Oluf Rosensparre, overtog hendes Del af Vallø; thi nu klagede Fru Birgitte til Regjeringen over, at der var bygget hende »til Forfang«, i hvilken Anledning Arild Hvitfeldt ifølge kongelig Befaling med fem andre »gode Mænd« mødte paa Vallø den 22. August 1588 for at bedømme Stridspunkterne og om muligt mægle Forlig. Da Oluf Rosensparre viste sig mere eftergivende, end hans Moder maaske vilde have været, lykkedes det Voldgiftsmændene, hvoriblandt var to

¹ Hos Erslev, Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadet og Stændermødernes Hist. i Kristian IV's Tid. I, 498 f. er leveret en bekvem Oversigt over, hvorledes de enkelte Medlemmer af Rigsraadet have deltaget i Raadmøderne i Tidsrummet 1588—96. Om Hvitfeldts Deltagelse i Adelsmønstringer, s. Danske Selskabs Tilvæxt, S. 275. Nye Danske Mag. I, 172. Erslev, a. Skr. I, 28. 36. 53.

af Regjeringsraadets Medlemmer, at faa Striden jevnet. Men Oluf Rosensparre tog dog en lille Oprejning for, at han havde maattet give efter, idet han siden lod indsætte en Sten i Muren, hvori hans og hans Frues Vaaben var indgravet, og imellem dem stod det Sprog af Psalme XXXVII, 8: »Forlad Unaade og overgiv Hastighed, fortørn dig ikke, saa at du gjør ilde«¹.

Faa Dage efter, at Hvitfeldt lykkelig var kommen til Ende med denne Sag, tilskrev Regjeringsraadet ham i Kongens Navn, at eftersom han var tilforordnet »at sidde udi Dommers Sted til Landsting førstkommendes i den Sag og Trætte, som sig begiver imellem Jakob Ulfeld og salig Ejler Grubbes efterladende Hustru og Arvinger«, saa skulde han benytte Lejligheden til »udi de Godtfolks Nær-værelse, som paa samme Tid komme did tilstede«, at give Jakob Ulfeld Svar paa den Klage, han havde ført »nu senest udi Roskilde Domkirke, der vi vare sammesteds forsamlede at taxere Adelen for Heste, som de kunde og skulde holde Kongl. Majestæt og deres Fædernerige til Tjeneste«. Ulfelds Klage gik ud paa, at han var bleven forurettet af den afdøde Konge, den Gang han efter sin mislykkede Sendelse til Rusland, som tidligere er berørt, var bleven udstødt af Rigsraadet, og han havde truet med at udgive en af ham forfattet Beretning om Rejsen, der formentlig vilde stille Kongen og Raadet i et meget ufordelagtigt Lys. Hvitfeldt skulde nu paa Regjeringsraadets Vegne give ham den Besked, at vilde han endelig udgive Bogen, saa kunde han det jo; men han maatte saa selv bære Følgerne. »Og dersom han den jo paa Prent vilde lade publicere, at han da der hos hans medgivne Instrux vil lade trykke, saa og den Afsked, som han fra Grotfyrsten haver hjemført, saa hver Mand der af kunde forfare, hvorledes samme hans Bog og Beretning med forskrevne Instrux og Afsked overenskommer; og han os og ikke vil fortænke, at vi og foretage de Mid-del, saa at vi blive forarsaget en anden Bog der imod at

¹ Ryge, Peder Oxes Liv og Levnets-Beskr. S. 423 ff.

lade udgaa, hvor med saa vel salig og højlovlig Ihukommelse Kgl. Majestæts Reputation og Existimation, som vore egne og vore Medbrødrers, menige Danmarks Riges Raad, Dom tilbørligen kunde haandhæves og forantvordes, hvilket vi dog hellere ville se paa alle Sider at maatte være ganget forbi¹«.

Den 7. Juli 1589 deltog Arild Hvitfeldt i Udstedelsen af Rigsraadets mærkelige, af Christian IV des værre siden omstødte Forsikring til Tyge Brahe, om at Staten skulde overtage Vedligeholdelsen af hans Bygninger og astronomiske Instrumenter paa Hven². Efter Hvitfeldts hele Aandsretning tør vi sikkert antage, at faa, om ellers nogen, af Rigsraadets Medlemmer med bedre Villie er gaaet med til dette Skridt end han. Vi vide da ogsaa, at han tidligere i samme Aar havde været Tyge Brahes Gjæst paa Hven³, ved hvilken Lejlighed man da kan vide, at han har beset den store Astronom's mange mærkelige Opfindelser og Indretninger. Det er, som om vi hørte Hvitfeldts Røst, naar ovennævnte Forsikring begrundes paa, at »os alle er vitterligt, at Tyge Brahe over sin Møje, Studering og Besværing har af sit eget ikke ringe bekostet paa Bygning og astronomiske Instrumenter; vi og en Del vide og kunne besinde, hvad Nytte, Gavn og Lov samme lovlige Kunst medfører, over den rømmelige Eftersagn og Ære, som følger, at den udi disse Riger og Lande fuldkommeligere end andensteds maatte læres og undervises«.

I Foraaret 1591 var Hvitfeldt med at afgive en Voldgiftskjendelse i en Markeskjellssag mellem Universitetets og Sorø Klosters Gods⁴. Ved samme Tid fik han Befaling

¹ Kongebrev af 26. August 1588. Sjæl. Tegnelser XVII, 91 ff. Jvfr. Hist. Tidskr. 4. R. IV, 338 ff.

² Danske Mag. II, 260 ff. Ogsaa i de tidligere Skridt fra Regjeringens Side til at støtte Tyge Brahe (s. Brevene af 12. Juli og 23. August 1588 i Danske Mag. II, 249 ff.) har Hvitfeldt vistnok haft Del.

³ Friis, Tyge Brahes meteorologiske Dagbøger, S. 121. Det var den 11. April 1589, at Hvitfeldt havde besøgt Uranieborg; han rejste tilbage Dagen efter (jvfr. Hist. Tidskr. 4. R. VI, Lit. S. 53—4).

⁴ Rørdam, Kbh. Univ. Hist. III, 71.

om i Forening med Christoffer Valckendorf at undersøge de Klagemaal, Bønderne førte over Lensmanden paa Jungshoved, Mourits Podebusk, der allevegne, hvor han færdedes, ved sin tyranniske Fremfærd vakte Misfornøjelse og vel grundede Besværinger¹. Ogsaa ved denne Lejlighed viste det sig, at Klagerne vare vel beføjede, hvorfor Lensmanden fik et strængt Tilhold fra Kongen om at opføre sig bedre². Den 8. November 1591 udstedte Hvitfeldt paa Tryggevælde en Fundats for sin Morbroders, Herluf Trolles, Boder eller Fattighus i Roskilde³. Den 25. November s. A. var han Vidne ved et Mageskifte, som hans Broders Enke, Fru Lisbeth Friis, afsluttede med Kronen⁴. Om det Hverv, han samme Dag fik, da han paa Kongefamiliens Vegne affærdigedes til Sachsen, skal senere tales. Her skulde vi først dvæle ved en Sag, der i saa godt som hele Christian IV's Mindreaarighed stod paa Dagsordenen, og som Hvitfeldt i sin Egenskab som Medlem af Rigsraadet til Tider kom til at tage en ret fremtrædende Del i.

En Hovedvanskelighed for Regjeringsraadet var Forholdet til Enkedronning Sofie, der snart efter Kong Frederiks Død følte sig tilsidesat⁵ og mere og mere indtog en, om ikke just fjendtlig, saa dog fornærmet Holdning overfor Raadet, idet hendes Omhu samledes om hendes Døtre og yngre Sønner, medens Landets og hendes ældste Søn, »Prinsens«, den udvalgte Kong Christians, Tarv — i alt Fald efter Rigsraadets Opfattelse — mere end tilbørlig blev skudt til Side. Kong Frederik havde ikke truffet nogen Bestemmelse om, hvorledes Sagerne skulde ordnes efter hans Død. For Rigsraadet stod derfor Valget imellem at overlade Dronningen Regjeringen i Sønnens Mindreaarig-

¹ Se Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VIII, 156 ff.

² Erslev, anf. Skr. I, 52.

³ Hofman, Foundationer VII, 264 ff.

⁴ Laursen, Kronens Skøder I, 326.

⁵ Se hendes Brev, dat. Antvorskov 14. April 1588, til hendes Fader, Hertug Ulrik af Meklenborg, trykt i Hist. Tidsskr. III, 79 ff.

hed, eller selv at gribe Tøjlerne. I første Tilfælde var det at forudse, at Danmark og Norge vilde være blevet regjeret fra Meklenborg af; thi Dronningen var ganske afhængig af sin Faders, Hertug Ulriks, Raad. Kan man da egentlig fortænke Rigsraadet i, at det mente sig selv bedre skikket til, gennem nogle af sine ældste og mest ansete Medlemmer, at varetage Landets Tarv, indtil Rigernes Styrelse med Fortrøstning kunde lægges i den unge, udvalgte Konges Haand!

Hvitfeldt spillede til Tider en ret fremtrædende Rolle i de vanskelige Forhandlinger, som Regjeringsraadet førte med Enkedronning Sofie vedrørende hendes Enkestilling, hendes Døtres Ægteskabsudstyr og lignende delikate Sager, der krævede baade fin Takt og stor Fasthed fra den eller de Mænds Side, der vare Regjeringens Repræsentanter, for at Enkedronningens Fordringer kunde holdes inden passendé Grænser, uden at hendes Følelser som Moder og Dronning bleve alfor haardt krænkede. Allerede i Juni 1588 finde vi Hvitfeldt anvendt i et saadant vanskeligt Hverv vedrørende Udstyrelsen af Slottet i Nykjøbing paa Falster, der hørte til Enkedronningens »Livgeding«, samt Dispositionen over Kongens Efterladenskaber, særlig hans rede Penge, som hun mente sig eneberettiget til¹.

I de Forhandlinger, Raadet i Juli 1589 førte med Enkedronningen i Anledning af Prinsesserne Elisabeths og Annas forestaaende Ægteskab, den første med Hertug Henrik Julius af Brunswig-Wolfenbüttel, den anden med Kong Jakob VI af Skotland, tog Hvitfeldt en fremtrædende Del. Med hans Haand er Rigsraadets Forestilling til Enkedronningen skreven, hvori det remonstrerer imod den Ødselhed, hvormed Hds. Majestæt var gaet til Værks i Anskaffelse af Udstyr til Døtrene, særlig med Hensyn til Juveler og andre Kostbarheder. Det blev ogsaa overdraget Hvitfeldt personlig at levere denne Forestilling til Enkedronningen

¹ Erslev, Aktstykker og Oplysninger om Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Krist. IV's Tid. I, 14.

med et Regnskab over de alt skete og paaregnede Udgifter ¹ Anledning af Bryllupperne, et Hverv, der neppe har hørt til de behagelige¹. — I August s. A. var han virksom ved Afslutningen af Ægteskabskontrakten med de skotske Sendebud, der havde indfundet sig i Helsingør².

Den 19. April 1590 havde Prinsesse Elisabeth Bryllup paa Kronborg Slot. Efter Brylluppet forblev det unge Ægtepar endnu 5—6 Uger her i Landet. Paa denne Tid (i Maj og Juni) finde vi Hvitfeldt for første Gang fungerende som vikarierende Medlem af Regjeringsraadet sammen med Christoffer Valckendorf og Korfits Viffert, og de synes at have haft nok at gjøre med Udrustningen til Fyrsteparrets Afrejse. Hertug Henrik Julius's Følge, hans Kancelli, hans Kantor, hans Hofpræst, alle skulde de have Foræringer; Prinsessen skulde have en god Haandskilling med; talrige Heste af bedste Slags skulde indkjøbes til de mange Rustvogne, der skulde føre Udstyret og Brudegaverne til Brunsvig, og til Trompeterne, der skulde være Forridere³. Enkedronning Sofie skulde nok passe paa, at hendes Døtre ikke kom tomhændede hjemme fra, og de fungerende Regjeringsraader maatte gjøre gode Miner til Hds. Majestæts lidt paa-trængende Forlangender. De kunde jo ikke godt være bekendt i disse Hvedebrødsdage at vise et surt Ansigt eller at afslaa en venlig Begjæring. Det gik saa vidt, at de Herrer Regjeringsraader endog synes selv at have været ude omkring for at skaffe det fornødne Antal Heste. At de ved Lejlighed sørgede for at faa nogle af deres egne afsatte til god Pris, kan man vel ikke fortænke dem i; det gjaldt jo om i en Fart at skaffe det fornødne Antal tilveje, da Afrejsen var nær for Haand, og standsmæssigt skulde det være.

Her, som ved flere Lejligheder, finde vi noget jevnt og ukunstlet ved den Tids Forhold, og det er netop noget

¹ Erslev, a. Skr. I, 34 f. T. Lund, Christian IV's Skib paa Skanderborg Sø. I, 41 ff.

² Erslev, a. Skr. I, 36.

³ Se Tillæg, Nr. 65—67.

af det, der giver Tiden dens Farve og særlige Tiltrækning. Efter Bryllupstogets Afrejse forlagdes Residensen til Antvorskov. Her indfandt den engelske Gesandt Christopher Parking sig for at forhandle med Hvitfeldt og de to andre Regjeringsraader. Men Sendebud fra Dronning Elisabeth bragte sjældent andet end Ubehageligheder, altid Tvistemaal om Handel, Skibsfart og Told; saaledes ogsaa her. Det gjaldt nu for Regjeringsherrerne om at spise Englænderne af med de mindst mulige Indrømmelser, men dog at holde Gesandten selv i nogenlunde godt Humør. Her var en Guldkjede anvendelig. Paa Antvorskov var en saadan dog ikke saa let at faa fat paa. Men saa viste det sig heldigvis, at den kongelige øverste Sekretær Christian Holck var i Besiddelse af et saadant Klenodie, som han vilde afstaa; ham gav de tre Regjeringsherrer da i deres eget Navn et lovformeligt Bevis for Modtagelsen, hvilket senere indfriedes i det kongelige Rentekammer¹.

Det var den 22. Juni 1590, at Hvitfeldt med sine Kolleger udstedte det omtalte Bevis; den Gang laa han altsaa endnu i Regjeringen; snart efter traadte han dog atter tilbage i sin sædvanlige Stilling som Rigens Raad og Kansler. I den følgende Maaned fulgte der paa Koldinghus en travl Session med Rigsraadsmøde, Herredag og Retterting, mærkelig derved, at den trettenaarige, udvalgte Prins Dag efter Dag ved Hvitfeldts Side sad og hørte paa, hvorledes Retten skiftedes², og vel ogsaa af og til gav et Ord med i Laget. Det var en kongelig Skolegang, og den gjentoges siden Aar for Aar, naar Herredagene holdtes. Det var netop paa et saadant Retsstevne i Juni 1591 i Kjøbenhavn, at den udvalgte Konge gav det bekjendte Vidnesbyrd om sin tidlige udviklede Retfærdighedsfølelse³.

I Efteraaret 1591 finde vi Hvitfeldt atter anvendt som Vikar for fraværende Medlemmer af Regjeringsraadet. Han

¹ Se Tillæg, Nr. 68.

² Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme IV, 161 ff.

³ Historisk Tidsskrift VI, 309 ff.

underskrev i denne Tid Regjeringsudfærdigelser sammen med Hack Ulfstand og Korfits Viffert¹. Da han var færdig dermed, blev det ham overdraget, i Anledning af Churfyrst Christians Død (i September 1591) at afgaa til Sachsen for i Enkedronning Sofies og den unge Kong Christians Navn »etliche mündliche Werbungen anzubringen«. Han led-sagedes af den juridiske Professor Dr. Nicolaus Theophilus, en Flensborger, der tidligere havde været i hessisk Tjeneste². Enkechurfyrstinden anmodedes i en Skrivelse af 25. November s. A. om at stede disse den danske Konges og Enkedronnings Sendebud til Audiens og at skjænke dem fuld Tiltro³.

Inden Hvitfeldt drog afsted, aflagde han et Besøg paa sin Forlening Tryggevælde, hvorfra han den 28. November udfærdigede et Brev paa sin Slægtning Jomfru Else Hvitfeldts Vegne til Fru Sidsel Oxe⁴. Derpaa gik Rejsen syd paa. December Maaned tilbragte han i Tydskland. Paa denne Rejse har han vistnok for første og sidste Gang besøgt Wittenberg, hvor han stiftede Bekjendtskab med den begavede og vittige Humanist, Professor Friedrich Taubmann, med hvem han siden stod i Brevvexling⁵. Paa Frem- og Tilbagevejen passerede Hvitfeldt Rostock, hvor den unge, siden for sin Lærdom og Gudsfrygt saa berømte Holger Rosenkrantz den Gang studerede. Hvitfeldt havde Brev med til ham fra hans Fader, Rigsraad Jørgen Rosenkrantz, og tog atter Brev med tilbage til denne fra Sønnen. I et senere Brev til Faderen omtaler Holger Rosenkrantz, at han var bleven indbudt til Maaltid hos Hvitfeldt og Theophilus under deres Ophold i Rostock, men at det ved den

¹ Se Tillæg, Nr. 69. Erslev, a. Skr. I, 4. Secher, Forordn. og Recesser. II, 591 f.

² Rørdam, Kbh. Univ. Hist. 1537—1521. II, 632 ff.

³ Ausländ. Registrant Nr. 89, Fol. 419.

⁴ Se Tillæg Nr. 71.

⁵ Ny kirkehist. Srml. IV, 321. Det kan neppe være tvivlsomt, at Fr. Taubmann er Forfatter til det her meddelte Brev. I Underskriften bør altsaa F. G. rettes til: F. T.

Lejlighed var kommet til en skarp Ordvexling, da de to Ambassadører havde været enige om at rive voldsomt ned paa Professor Ægidius Hunnius i Wittenberg, der var bekendt som luthersk Zelot, og som derfor havde Holger Rosenkrantz's fulde Beundring: »Om end Himlen skulde være falden ned«, udbryder den unge Ivrrer, »havde jeg ikke kunnet tie, naar jeg hørte en Mand, som jeg elsker og ærer, saa skammelig medhandlet¹«.

At Hvitfeldt under sit Ophold i Rostock har hilst paa den gamle, men endnu livsfriske og arbejdsdygtige Dr. David Chytræus, kan neppe betvivles, og det lader til, at denne har fornyet sin Begjæring om Bidrag til Oplysning af Danmarks Historie. Har Hvitfeldt givet noget Løfte, saa er det dog gaaet i Langdrag med Opfyldelsen, eftersom Chytræus i et Brev af 8. September 1593 til Dr. Niels Hemmingsen klager over, at han forgjæves hos »danske Rigsraader og Sekretærer« havde søgt »*consignationes rerum Danicarum*²«. Men noget senere er hans Tvivl om Hvitfeldts Villighed til at hjælpe ham dog bleven gjort til Skamme; thi i et Brev af 23. Marts 1594 takker Chytræus ham for de ypperlige Bidrag han havde ydet ham til dansk og meklenborgsk Historie, samt benytter Lejligheden til at forelægge sin danske Korrespondent adskillige historiske og topografiske Spørgsmaal, han ikke selv kunde klare. Brevet viser tillige, at Hvitfeldt aabent havde udtalt sig om Grunden til, at man hidtil i Danmark havde næret Betænkelighed ved at støtte Chytræus med historiske Bidrag, dels fordi han i sin Omtale af de ældre Stridigheder mellem Sverig og Danmark formentlig var gaaet Danmark for nær, dels fordi han havde været Medarbejder ved Affattelsen af den saakaldte Konkordieformel, som man her til Lands havde en stor Afsky for som et Forsøg paa end mere at tilspidse Uenigheden mellem Protestanterne indbyrdes. Med Hensyn til begge disse Anker søgte Chytræus nu paa bed-

¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 120. 128.

² Dav. Chytræi Epistolæ, p. 841—2.

ste Maade at forsvare sig, idet han sluttelig bad om Tilgivelse for, hvad han havde fejlet, og henviste til en græsk Sentens, der tillægges Tyrannen Phalaris: »Det sømmer sig ikke for dødelige Mennesker at gjemme paa uødelig Vrede¹«.

Efter Hjemkomsten fra Tyskland deltog Hvitfeldt ret jevnlig i Regjeringen. Saaledes har han sammen med Regjeringsraad Jørgen Rosenkrantz samt Sten Brahe i København underskrevet Kongebreve af 15. og 19. Februar 1592². I Forening med Niels Kaas underskrev han 21. Marts s. A. et Brev til Enkedronningen, med hvem Forholdet atter var blevet spændt; ligeledes 30. Marts, da Hack Ulfstand ogsaa var Medunderskriver³.

I Maj og Juni s. A. deltog Hvitfeldt i Herredagen i København, hvor der, foruden Drøftelsen af Statssager, blev holdt Retterting under hans Forsæde. Senere »laa han i Regjeringen« paa Antvorskov i Slutningen af August og i September⁴, saa at han neppe var tilstede, da hans Farbroder, Povl Hvitfeldt til Snedstrup i Halland, der havde tilbragt sine sidste Dage hos ham paa Tryggevælde, døde her den 21. September 1592⁵. Da Farbroderen ikke efterlod Børn, maa Arild Hvitfeldt have været blandt hans Arvinger.

I Oktober og November 1592 laa Hvitfeldt i Regjeringen i København. Det samme var Tilfældet i April og i Begyndelsen af Maj 1593⁶. Den 12. Maj s. A. udtog

¹ Se Tillæg, Nr. 78. Jvfr. Schütz, Vita Dav. Chytræi III, 332.

² Erslev, a. Skr. I, 4.

³ Se Tillæg, Nr. 73. T. Lund, a. Skr. I, 209 ff. 303.

⁴ Den 21. Aug. 1592 underskrev Hvitfeldt paa Antvorskov et Kongebrev sammen med Niels Kaas og Sten Brahe; den 31. Aug. var ingen af disse Regjeringsraader tilstede; men Hvitfeldt underskrev sammen med Breide Rantzow (Danske Mag. V, 127), ligeledes den 5. Sept. (Kbh. Univ. Hist. IV, 392 f.), ligeledes den 22. Sept. (Barfod, Falsters Gejstlighed II, 224, Anm. 1).

⁵ Annal. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1855, S. 80—1.

⁶ Erslev, a. Skr. I, 4—5. Rørdam, Danske Kirkelove II, 509.

han Stevning til den forestaaende Herredag mod Mogens Gjõe til Bremersvold og Erik Mogensen (Mormand) til Bramsløkke i Anledning af en Beskyldning, førstnævnte i en Retsakt havde gjort imod ham for, at han i sin Egen-skab som Rigens Kansler formentlig paa en utilbørlig Maade havde begunstiget sidstnævntes Moder, Margrethe Hvitfeldt, i en Forfølgning til Laas¹. Mogens Gjõe var en bekjendt trættekjær Person og har vistnok sagt mere, end han kunde bevise. I alt Fald synes han at have søgt Forlig med den i sit Embede fornærmede Rigens Kansler, eftersom der ikke findes nogen Dom i Sagen. At Hvitfeldt overhovedet ikke vilde bøje Retten til Gunst for Slægt og Venner, viste han nogle Aar derefter overfor samme Fru Margrethe Hvitfeldt. Hun og en anden Enkefrue, Lene Gjõe, havde ved kongelig Benaadning i Frederik II's Tid faaet Bolig og Underholdning i Maribo Kloster, der ellers kun var bestemt for adelige Jomfruer. Da nu Hvitfeldt tilligemed et Par andre Medlemmer af Rigsraadet 1595 beskikkedes til at undersøge, hvorledes det stod til med Klosteret, og Abbedissen klagede over, at »Udspisningen« var for stor i Forhold til Klosterets Midler, bestemte et Kongebrev, aabenbart efter Kommissionens Indstilling, at de to nævnte Fruer, »der af deres eget kunde have deres ærlige Ophold«, igjen skulde begive sig ud af Klosteret. Fru Lene Gjõe lykkedes det ved Forestillinger til Regjeringen atter at faa sin Plads i Klosteret tilbage; men Fru Margrethe Hvitfeldt fik den først igjen efter at have afstaaet et Par Gaarde i Halmstad til Kronen².

Da Hack Ulfstand og Peder Munk 1593 traadte ud af Regjeringsraadet, var Hvitfeldt paa Herredagen i Kjøbenhavn 10. Juli s. A. med til at vælge Sten Brahe og Mandrup Parsberg ind i Raadet i Stedet for de afgangne³. Dagen efter udfærdigedes der for Christoffer Valckendorf og Arild Hvitfeldt en Instrux, ifølge hvilken de skulde af-

¹ Se Tillæg, Nr. 75. Jvfr. Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme IV, 248 ff.

² Kall Rasmussen, Musse Herred, S. 195 f.

³ Aktstykker udg. af Fyens Stifts lit. Selsk. II, 105 f.

lægge Enkedronning Sofie et Besøg, og under Paavisning af de store Byrder, som bl. a. Kongehuset i de senere Aar havde forvoldt Riget, paa en høflig men bestemt Maade anmode Hds. Majestæt om ikke mere, som hidtil, at holde Hus paa de kongelige Slotte, men trække sig tilbage til sit Livgedings-Slot, Nykjøbing¹.

Naar Valckendorf og Hvitfeldt bleve udsete til dette vanskelige Hverv, saa tør man sikkert antage, at det var, fordi netop disse to Mænd vare Enkedronningen mindst ubehagelige af Rigsraadets Medlemmer. Om Valckendorf hørte en fremmed rejsende, der 1594 besøgte Kjøbenhavn, endog fortælle, at Hovedgrunden til, at han 1590 udtraadte af Regjeringsraadet, var den, at han var uenig med sine Kolleger med Hensyn til deres Optræden overfor Enkedronningen². Om Hvitfeldt forlyder vel intet saadant; men det er dog kjendeligt nok, at han har søgt at vise den høje Dame alt sømmeligt Hensyn, ligesom hun i sin Godsstyrelse oftere søgte Raad og Bistand hos den kloge og lovkyndige Rigens Kansler.

Det lader imidlertid til, at den omtalte Instrux ikke er kommen til Anvendelse paa denne Tid, hvad enten nu Valckendorf og Hvitfeldt have undslaaet sig for Hvervet, eller Regjeringsraadet har betænkt sig og udsat Udførelsen til et belejligere Tidspunkt. Saa meget er i ethvert Tilfælde vist, at da Enkedronningen i Januar 1594 endelig fik den ubehagelige Meddelelse, vare tvende andre af Rigsraadets Medlemmer Overbringerne deraf³.

Den 6. Oktober 1593 fik Hvitfeldt en fra Koldinghus udfærdiget kongelig Befaling om i Raadets Fraværelse at være tilstede i Kjøbenhavn og der føre Tilsyn med alting, samt sørge for; at ankommende Breve og nye Tidender sendtes over til Koldinghus⁴. Fra denne Tid skriver sig

¹ Erslev, a. Skr. I, 62 f. T. Lund, Christian IV's Skib paa Skanderborg Sø, II, 140 f.

² Hist. Tidsskrift 5. R. V, 668, Not. 2.

³ Erslev, a. Skr. I, 67. Lund, a. Skr. II, 228 ff.

⁴ Secher, Forordn. og Recesser II, 703 f. Erslev, a. Skr. I, 5.

vistnok en Indberetning til »Prinsen og Danmarks Raad« afgiven af Borgmestere og Raad i Kjøbenhavn »ifølge Arild Hvitfeldts Befaling« og indeholdende en historisk Oversigt over »hvad der var lagt til Raadstuen«, mest handlende om den Indtægt, Stadens Magistrat havde af Søtønder¹.

Til Hvitfeldts mere private Historie fra denne Tid hører, at han i November 1593 modtog Indløsningssummen for 125 Gaarde i Halland, som han hidtil — vi vide ikke hvorlænge — havde haft i Pant af Kronen². Ligeledes, at Enkedronningen, som endelig havde givet efter for Regeringsraadets Forlangende og havde taget Bolig paa Nykjøbing Slot, derfra 21. April 1594 tilskrev Hvitfeldt og begjærede, at han, efter et tidligere Tilsagn, vilde være tilstede, naar en Trætte om Markeskjel, som hun havde med Henrik Gjøe, skulde afgjøres. Opfordringen fornyedes den 17. Juli s. A.³, og Hvitfeldt har vel efterkommet den; men da han i August 1594 kom til Nykjøbing Slot, havde han tillige et andet Hverv, som næppe faldt i Enkedronningens Smag. Men derom mere i det følgende.

Blandt de Venner, Hvitfeldt havde vundet paa sin Vej, var Niels Kaas uden Tvivl en af de paalideligste. Da den gamle Kansler blev kastet paa Sygelejet, og hans Endeligt nærmede sig, var Hvitfeldt derfor en af dem, der var mest om ham. I Biskop Peder Vinstrups Ligprædiken over Niels Kaas fortælles, at da Hvitfeldt en Morgen, som den første besøgende, kom til Kanslerens Leje, efter at Synet allerede var formørket for denne, saa kjendte han ham dog »paa Maalet« og rakte ham begge sine Hænder med de Ord: »Arild Hvitfeldt, jeg befaler Eder nu Gud almægtigste«. Ogsaa berettes, at Hvitfeldt tilligemed Jørgen Rosenkrantz, Sten Brahe og Jakob Seefeld var tilstede i den Stund, da Niels Kaas døde, 29. Juni 1594.

¹ Nielsen, Kbhvns. Diplom. VI, 191 ff.

² Se Tillæg, Nr. 77.

³ Se Tillæg, Nr. 79. T. Lund, a. Skr. II, 262.

I den gamle Kanslers sidste Tid havde der været megen Tale om, at det ikke blev til noget med Mester Anders Vedels historiske Arbejde, og at man derfor maatte forsøge med en anden. Thi det var jo det almindelige Ønske, at Danmark ligesom andre Lande maatte faa sin Historie beskreven. Opmærksomheden var — maaske nærmest gjennem den skotske Statsafsending Peter Young, der oftere havde besøgt Danmark — bleven henledet paa Dr. Niels Krag, daværende Professor ved Universitetet, som en Mand, der baade vilde og kunde udrette mere, end man turde haabe om Vedel, der nu saa længe havde givet gode Løfter, uden at man dog havde set noget fra hans Haand. Og samme Dag som Niels Kaas døde, udgik et Kongebrev, hvorved det Hverv »at skrive vor danske Historie og Konningers Bedrift« blev overdraget til Krag. Saa snart Efterretningen herom naaede til Ribe, ilede Vedel til Kjøbenhavn for om muligt at forhindre, at han ganske blev skudt til Side. At han særlig har henvendt sig til Hvitfeldt, der efter Niels Kaas's Død vel var den Mand i Rigsraadet, der stod ham nærmest, kan med Grund formodes, saa meget mere som det af Regjeringsraadet blev overladt Hvitfeldt og Albert Fris (hvilken sidste nys havde været Lensmand i Ribe og kjendte Vedel godt) at give ham Svar. Det lød paa, at han som en Gunst endnu i et Aar fik Lov til at beholde det Prælatur i Ribe, der var Lønnen for hans Historiografgjerning, mod efter den Tid at vise, hvor vidt han var kommen med sit Arbejde¹.

Som bekjendt lykkedes det ikke Vedel inden den fastsatte Tid at fremlægge saadanne Prøver af sit Værk, at han kunde bringe Tvivlen om hans Arbejdsdygtighed til at forsvinde, og Historiografhvervet gik da over til Niels Krag, hvis nærmeste Opgave det blev at forfatte de sidst afdøde Kongers, Christian III's og Frederik II's Historier. Hvad Hvitfeldt, der for længst havde samlet betydeligt Materiale

¹ Wegener, Hist. Efterretn. om And. Sør. Vedel, 2. Udg. S. 192 fl.

til samme Emne, har tænkt derom, vide vi ikke. Maaske har han dog sagt til sig selv: lad Krag kun nu begynde at samle; jeg skal nok komme ham i Forkjøbet med Udgivelsen. Tanken var desuden den, at Krag skulde skrive paa Latin, hvilket Hvitfeldt ikke havde til Hensigt. At der i ethvert Tilfælde ikke har været nogen som helst Skin-syge tilstede mellem Hvitfeldt og Krag, derfor have vi tilstrækkelige Vidnesbyrd.

Kort efter at Hvitfeldt paa Regjeringens Vegne havde givet Vedel Besked, og umiddelbart efter Niels Kaas's Jorde-færd maatte han — atter efter Regjeringsraadets Forlangende — optræde som Aktor mod Sognepræsten ved S. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, M. Isak Grønbæk, der var beskyldt for calvinistisk Vranglære i en Prædiken. Det var sikkert den strængt luthersksindede Jørgen Rosenkrantz, der foranledigede denne Sagsanlæggelse. Men det tog sig dog besønderligt ud, at den Præst, som den nys afdøde Kansler havde betjent sig af paa sin Sotteseng, ham lod Kanslerens Kolleger i Regjeringsraadet nu anklage for en Prædiken, han havde holdt, en Maanedstid inden Niels Kaas døde. Efter Omstændighederne var Grønbæk dog vistnok vel tjent med at faa Hvitfeldt til Anklager, og da han ikke viste nogen gjenstridig Paastaaelighed, slap han forholdsvis godt derfra¹.

Da Regjeringsraadet kort før Niels Kaas's Død i Kongens Navn havde forlenet Johan Barnekov (til Nielstrup) med Bønnedgaard og Torkildstrup, to Gaarde paa Falster, som Enkedronning Sofie gjorde Krav paa og allerede havde tilegnet sig som henhørende til hendes »Livgeding«, blev det den 22. Juli 1594 befalet Arild Hvitfeldt og Henrik Lykke at drage over til Falster for at indsætte Barnekov i Forleningen og tale Enkedronningen til Rette. Det lykke-

¹ Danske Mag. I, 82 ff. VI, 337. 339. At M. Isak Grønbæk havde betjent Niels Kaas paa hans yderste, omtales i Biskop Peder Vinstrups Ligprædiken over Kaas.

des imidlertid denne ved sine Forestillinger om, at hun ikke kunde opgive Gaardene, før Besiddelsesaaret var omme, at bevæge de to Sendemænd, som den 9. August havde indfundet sig hos hende, til at gaa ind paa, at Sagen endnu en Gang forelagdes Rigsraadet¹. Denne Eftergivenhed vandt imidlertid ikke Regjeringsraadets Bifald, og Hvitfeldt maatte, til Tak for sin Hensynsfuldhed overfor Kongens Moder, finde sig i at modtage en meget hvas Tilrettevisning, udfærdiget i Kongens Navn, samt strængt Paalæg om, i Forening med Absalon Gjøe, strax at begive sig til Falster og sætte Johan Barnekov i Besiddelse af de omstridte Gaarde². Nu gjaldt der ingen Udflugter mere. Men hvem veed, om det ikke kan have været Hvitfeldt ret kjært at faa det strænge Brev. Naar han viste Dronning Sofie det, kunde hun i alt Fald se, at han var undskyldt; han gjorde kun sin Pligt, naar han efter Kongens alvorlige Befaling fratog hende de to Gaarde, som hun allerede havde tilegnet sig, støttet til den maaske rigtige Formening, at Kong Frederik i sin sidste Tid havde kjøbt dem netop i den Hensigt, at det skulde lægges til hendes Enkegods, skjønt han ikke havde faaet udstedt nogen Declaration derom.

I November 1594 deltog Hvitfeldt i Modtagelsen af det spanske Gesandtskab, som paa den Tid gjæstede Kjøbenhavn, og i de dermed følgende Festligheder, der synes at have kostet Rigmarsk Hack Holgersen Ulfstand Livet³.

Da der i Foraaret 1595 udrustedes en Expedition, der tilsøs skulde afgaa til den norsk - russiske Grænse for om mulig at bringe de altid verserende Grænsespørgsmaal til Afgjørelse, fik Hvitfeldt Opfordring til af sine Samlinger at fremsøge, hvad der kunde være Expeditionen til Vejledning i disse omstridte Forhold. Særlig henpegedes paa, at han besad en gammel norsk Lovbog, der formentlig inde-

¹ Erslev, a. Skr. I, 70 f. T. Lund, a. Skr. II, 273 ff.

² Se Tillæg, Nr. 80.

³ Hist. Tidsskrift 5. R. V, 666 ff.

holdt gode Oplysninger. Efter Brugen skulde de paa-gjældende litterære Hjælpemidler atter blive ham tilbage-leverede¹. Om Hvitfeldt har kunnet yde Expeditionen nogen virkelig Vejledning, maa vi lade staa hen. Men Opfordringen viser, at det var bekjendt, at han sad inde med meget, der kunde give Oplysninger om Forholdene i ældre Tid.

Den 8. Maj 1595 udgik der kongelig Befaling til Christoffer Valckendorf, Breide Rantzow og Arild Hvitfeldt om at visitere Maribo Kloster. Kongen havde nemlig erfaret, at Klosterbygningen skulde være forfalden, og at det kun stod daarligt til med den indre Orden i det lille Samfund. Da det imidlertid var det eneste Kloster her i Riget, som Adelens Børn nød godt af, vilde Kongen gjerne, at der skulde handles rigtig dermed, hvorfor de nævnte Mænd skulde begive sig til Stedet, granske og forfare angaaende al »Lejligheden« baade i Klosteret og Lenet, samt afgive deres Beretning til Kongen og Rigsraadet til førstkommende Herredag².

Inden dette Hverv kunde komme til Udførelse, fik Valckendorf og Hvitfeldt imidlertid et andet, der indtil videre maatte udskyde Visitatsen. Den 23. Maj s. A. blev det nemlig paalagt dem at være tilstede i Regjeringen, indtil de tilfornedne Regjeringsraader kom tilbage til Kjøbenhavn³. I Juni Maaned finde vi dem sysselsatte med Regjeringssager i Hovedstaden; saaledes have vi et Kongebrev, underskrevet af Valckendorf og Hvitfeldt, hvori Lensmanden paa Tryggvælde »os elskelige, ærlige og velbyrdige Arild Hvitfeldt« opfordredes til at fremsende Levnedsmidler og Korn fra sit Len til Holmens og Kjøbenhavns Slots Behov⁴. Dog synes de to tilfornedne Regjeringsherrer at have faaet Tid til, S. Hansdag 1595, at foretage den be-

¹ Se Tillæg, Nr. 81. T. Lund, Christian IV's Skib II, 352 ff.

² Kall Rasmussen, Musse Herred, S. 194 f.

³ Secher, Forordninger og Recesser II, 704.

⁴ Se Tillæg, Nr. 82.

falede Visitation i Maribo, der bl. a. førte til, at der Aaret efter blev udstedt en ny Fundats for Klosteret¹. Men snart vare de atter tilbage paa deres Plads, da der haves et Kongebrev udstedt af dem i Kjøbenhavn den 30. Juni s. A.². Kort efter maa deres Hverv dog for denne Gang være endt; men efter Høst blev det atter fornyet.

Den 15. Sept. 1595 fik Christoffer Valckendorf og Arild Hvitfeldt nemlig Befaling om at begive sig til Kjøbenhavn for at ligge i Regjeringen, indtil Kongen kom hjem fra sin Rejse til Tydskland, og »dersom noget sønderligt forefalder«, at give Regjeringsraadet Meddelelse derom. Samtidig paalagdes det Borgmestere og Raad i Kjøbenhavn at være Valckendorf og Hvitfeldt »hørige og lydige, al den Stund de sammesteds udi Regjeringen beliggendes ere³«.

Her standse vi foreløbig Omtalen af de talrige Regjeringshverv, der faldt i Hvitfeldts Lod, for at dvæle lidt ved hans samtidige Virksomhed i og for Videnskaben.

---

¹ Kall Rasmussen, Musse Herred, S. 195. Den 12. Juni 1595 havde Valckendorf og Hvitfeldt tilskrevet Abbedissen i Maribo, at de S. Hansdag vilde drage ind i Klosteret, »om hende saa godt kunde synes«.

² Bilag til Rentemestrenes Regnskaber i Rigsarkivet.

³ Kbhvns. Diplom. IV, 725 f. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 75. Under dette Ophold i Kjøbenhavn skrev Hvitfeldt Fortalen til Chr. III's Historie, der senere skal omtales.

VIII.

Hvitfeldt som Ven og Beskytter af Videnskaberne. Skrifter tilegnede ham. Hans egne mindre Skrifter, samt litterære Arbejder, han har fremkaldt. Hans kirkelige og religiøse Stade.

Samtidig at være Statsmand og produktiv Videnskabsmand, og det blandt de mest fremskredne i sin Tid, dette hører til Undtagelserne og vidner om Evner, der sjældent ere forenede. Arild Hvitfeldt var Videnskabernes og Videnskabsmændenes Velynder og Beskytter; men han var mere end dette, han var selv Videnskabsdyrker og stod for sin Samtid som den, hvis Navn havde størst Vægt paa det Omraade, han særlig havde viet sin Flid og sine Kræfter. — Vi skulle nu se ham i begge Egenskaber.

Det er allerede ved Omtalen af Hvitfeldts Virksomhed som kongelig Sekretær berørt, at Opmærksomheden hvilede paa ham som en Mand, i hvem al god boglig Sysssel havde en Velynder, og at han efterhaanden traadte i Forbindelse med alle, der paa den Tid gav sig af med Fædrelandets Historie og Oldsager¹. Da Islænderen Arngrim Jonsen 1592 kom til Kjøbenhavn, var Hvitfeldt derfor glad ved at gjøre hans Bekjendtskab, og han synes at have foranlediget, at Arngrim oversatte Jomsvikingasaga for ham². Da den lærde Islænder Aaret efter udgav et Skrift om sin Fødeø,

¹ Se foran, S. 61 ff. Et lille Træk fra 1577 af Hvitfeldts venlige Omgang med Videnskabsmænd er meddelt af Erasmus Lætus (Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 687).

² Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Historie. 1894, S. 97.

tilegnet den unge Konge, bevirkede Hvitfeldt, at der blev tilstaaet ham en anstændig Foræring. Da Rentemesteren nølede med Udbetaling af Gaven, mindede Hvitfeldt ham om Sagen, og fik den bragt i Orden¹. Nogle Aar derefter, da Arngrim Jonsen var kommen hjem igjen, tilskrev Dr. Niels Krag ham, at Hvitfeldt havde lovet, at han paa enhver Maade vilde være ham til Bistand².

Vende vi vort Blik til Universitetet, da havde Hvitfeldt vel ikke egentlig noget paa Embeds Vegne med »de højlærde« at gjøre; men det er dog kjendeligt, at han interesserede sig for Højskolens Tarv og gjerne vilde tjene Professorerne, naar og hvor han kunde³. I og udenfor den snævrere akademiske Kreds saa' man derfor med Tillid og Fortrøstning hen til ham. Han stod vel udenfor de højlærdes Lav, og dog hørte han ved sine Studier dem til, var altsaa for saa vidt en af deres, i hvem de saa' Studeringerne hævede til et højere Ærestrin. Dette har fundet sit Udtryk i en Række Bogtilegnelser, som Hvitfeldt modtog. Nogle saadanne ere allerede tidligere omtalte. Følgende fra Hvitfeldts senere Aar kunne her anføres:

Johannes Olai Slangendorpius: Orthodoxa assertio theorematum theologici de peccato originis. Ad magnificum Virum, stemmatis virtute, prudentia, veræ religionis studio illustrem, Dn. Arnoldum Hvitfeldium de Odersbergh, eruditorem hominum cordatissimum benignissimumque mecænatem. Hafn. 1586. 4°.

I Fortalen fortæller Forfatteren, Dr. Hans Slangerup, der var Professor ved Universitetet, at da han 1576 var Præst og Skolemester i Sorø, og Hvitfeldt var kongelig Sekretær, hjalp denne ham til Rejseunderstøttelse, og havde ogsaa senere venlig taget sig af ham ved at anbefale ham til Kongen.

¹ Se Tillæg, Nr. 76.

² Arngr. Jonæ, Apotribe Calumniæ, p. 85.

³ Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621, III, 80. 516. 553. IV, 365. 409f. Ny kirkehist. Saml. V, 64 f. 85.

*Isahacus Gronbeccius: Partitionum oeconomicarum ex Xenophonte et Aristotele liber. Ad generosum et Magnificum Dn. Arnoldum Hvitfeldium, Regni Daniæ Cancellarium*¹. Witteb. 1592. 4^v.

Forfatteren, den tidligere nævnte M. Isak Grønbæk, der endte som Biskop i Trondhjem², kjendte Hvitfeldt fra den Tid, han var Lærer ved den kongelige Skole ved Frederiksborg, medens Hvitfeldt saa ofte færdedes her som kongelig Sekretær. Ogsaa et andet af sine Skrifter, indeholdende moralske og politiske Sentenser uddragne af Tacitus's Værker, som Grønbæk udgav under sit Ophold ved Universitetet i Franeker 1593, har han med en ærbødig Tilskrift tilsendt sin nævnte Velynder³.

Ægidius Laurentius Ripensis: Oratio de Cometarum genere et subjecto, habita Servestæ Anhaldinorum prid. Kal. Sept. 1593. Nobili, generoso et magnifico Dn. Arn. Hvitfeld, Dn. de Lildecæ, Regni Daniæ Cancellario amplissimo, Domino et Patrono suo benigniss. Servestæ [1593]. 8°.

Hvorledes Ægidius Lauritsen fra Ribe, der senere blev Ærkedegn i sin Fødebys Domkapitel og Svigersøn af Mester Anders Vedel, hvis Levned han har skildret⁴, er kommen i Forbindelse med Hvitfeldt, vide vi ikke med Vished; men det kan være sket enten gennem Vedel eller gennem Brødrene Anders og Niels Krag fra Ribe, der af Universitetets Professorer synes at have været blandt dem, der stod Hvitfeldt nærmest.

Særlig Omtale fortjener et Hvitfeldt tilegnet Skrift af den som Historiograf siden bekendte Johan Isaksen

¹ I Fortalen til Hvitfeldt siger Grønbæk bl. a. om Skriftet: »*Veræ et genuinæ Philosophiæ gustulum habes: meo herclè judicio non minus necessarium quam delicatulum*».

² Dansk biogr. Lex. VI, 264 ff.

³ *Apophlegmatum ethicorum politicorumque ex C. Cornelii Taciti operibus ecloge Isahaco Gronbeccio legente. Franekeræ 1593. 8°.* (Exemplar i det Kgl. Bibl.).

⁴ Se Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 30 ff.

Pontanus. Han var født i Helsingør 1571 af hollandske Forældre og nød sin første Skolegang sammesteds; men da hans Fader, Isaach Pietersz, vendte tilbage til Holland, satte han Sønnen i Skole i Amsterdam. Siden besøgte denne nederlandske Universiteter, gjorde Rejser i Italien og Tyskland, men vendte 1593 tilbage til Danmark, omtrent samtidig med at Faderen, der var bleven hollandsk Agent i Helsingør, ogsaa kom tilbage hertil. I et Par Aar opholdt den unge Pontanus sig nu mest paa Hven hos Tyge Brahe, men maa ogsaa have fundet Lejlighed til at gjøre nærmere Bekjendtskab med Hvitfeldt, da vi se, at denne skrev nogle venlige Ord i hans Album eller Stambog, da han 1595 agtede sig til England for at studere videre¹. I Oxford fik Pontanus Adgang til et gammelt Haandskrift af Forfatteren Macrobius (fra det 5te Aarhundrede) indeholdende en bedre og fuldstændigere Text end den hidtil kjendte. Ved Hjælp af dette Haandskrift besørgede han under et Ophold i Leiden 1597 en ny Udgave af Macrobius' Værker, som han til-egnede Hvitfeldt. Skriftets Titel er:

Aurelii Theodosii Macrobii Opera. Ioh. Isacius Pontanus recensuit. Ad amplissimum virum Arnoldum Witfeldium, Regni Danie Cancellarium. Lugd. Batav. 1597. 8°.

Dedikationen er for os af megen Interesse, fordi den ganske stadfæster den Forestilling, vi ad anden Vej have kunnet danne os om Hvitfeldts Personlighed som en Mand af megen Alvor og Værdighed, men forekommende og hjælpsom overfor enhver videnskabelig Stræben, selv optagen af et vidtløftigt Embedes Sysler, men dog aldrig forsømmende nogen Time, han kunde faa tilovers til Granskning af Fædrelandets Historie². Vi skulle senere komme tilbage til det venlige Forhold, der udviklede sig mellem

¹ J. T. Bodel Nyenhuis, Levensbijzonderheden van den Nederlandschen Geschiedschrijver Johannes Isacius Pontanus, meest geput uit deszelfs Album (i Nijhoffs Biidragen voor Nederlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde II (Arnhem 1840), S. 90).

² Se Tillæg, Nr. 96.

den gamle danske Historieskriver og den unge dansk-hollandske, mangesidige Videnskabsmand. Her skal først omtales nogle andre Hvitfeldt tilegnede Skrifter.

Bertholdus Ivarus Mull, Danus: Oratio ethica secunda de virtute morali. In illustri Julia Acad., quae est Helmstadii, exercitii gratia scripta et recitata. Helmst. 1599. 4°.

Forfatteren, Bertel Iversen Mule, der senere blev Rektor i Assens og vistnok døde i en ung Alder som Præst i Maribo¹, var en Søn af den bekendte M. Iver Bertelsen, der sidst var Forstander for Ringsted Kloster, og i sin Tid havde syslet en Del med dansk Historie². Moderen, Else Mule, var senere bleven gift med Historiografen, Professor Niels Krag, der altsaa var den unge Mands Stiffader. I Dedikationen kaldes Hvitfeldt »Herre til Læcchø«, vistnok en Fejltagelse for Lillø, som han for øvrigt aldrig selv skrev sig til, efter at han havde afstaaet Gaarden til sin Broders Børn³. Forfatteren betegner Hvitfeldt som en Mand, der med Iver fremmede »*humaniora artium linguarumque studia*«, og omtaler med stor Erkjendtlighed den Velvillie, han havde vist saa vel mod hans afdøde Fader som mod hans Stiffader.

Til Rektorskiftet paa Herlufsholm 1604 knytter sig følgende, Hvitfeldt tilegnede Skrift:

'OMIATA, quam, cum liberi gymnasii in Herlovianâ Holmiâ regimen susciperet, σχεδιως scripsit et recitavit Willichius Westhovius Cimber, Poëta Coron. Hafn. 1604. 4°.

Om Forfatteren, den frugtbare Latindigter Willich Westhoff, der 1604—8 var Rektor paa Herlufsholm, er tidligere talt; her skal kun bemærkes, at »Homilien« er paa Vers og tilegnet »*illustri et generoso viro, Dn. Aurelio*

¹ Personalhist. Tidsskrift VI, 162.

² Dansk biogr. Lexikon II, 173 f.

³ Maaske er det dette Skrift, der ogsaa har forledet Johs. Møller til at kalde Hvitfeldt: »*toparcha Lecchöensis*« (Hypomnemata ad librum A. Bartholini de Scriptis Danorum, p. 230). Läckö er et bekjendt gammelt Herresæde i Vestergötland.

Witfelt, Dynastæ in Odersberg (etc.), liberæ in Herlovianâ Holmiâ Scholæ Tutori optimo«. Samme Velynder har Westhoff ogsaa tilegnet en Part (*Elegiarum liber I*) af sine 1607 udgivne latinske Digte. Tilegnelsen ender med de Ord: »Bliv ved at se mildt til mine Muser; de skulle vedblive at vaage over din Hæder¹«, og vist er det, at naar man gjennemblader Westhoffs Digte, vil man idelig støde paa Hvitfeldts med Ære kransede Navn. Vi skulle senere se en Prøve paa de høje Lovtaler, Digteren ofrede paa sin Beskytter og Skoleherre.

Blandt Skrifter tilegnede Hvitfeldt kan endnu nævnes et af den bekendte norske Forfatter Halvor Gunnerson. En Prøve af den vel formede Dedikation skal senere meddeles ved Omtalen af Hvitfeldts Norgesrejse 1597. Her nøjes vi med at hidsætte Skriftets Titel:

Halvardus Gunarius Norvegius: Chronicon Regum Norvegiæ, olim idiomate Norvegico conscriptum: Nunc autem primo Elegiacis Versibus latine expositum. Rostochii 1606. 4°.

Noget nyt kunde Hvitfeldt vel næppe lære af dette Skrift; men det var dog et hæderligt Forsøg paa at oplyse Fædrelandets Fortid — om end under en ubekvem Form — og maatte som saadant have hans Interesse.

Naar saa mange tilegnede Hvitfeldt deres Skrifter — og Tallet kunde vistnok forøges — uagtet han ikke mere var i en Embedsstilling, der bragte ham i umiddelbar Forbindelse med Ansøgere, saa kunne vi formentlig deri se et Vidnesbyrd om, at han ikke blot betragtedes som en Mand, der interesserede sig for Litteraturen i det hele, og at det var bekendt, at han ikke var uskjønsom for Opmærksomhed af den Art, men ogsaa at han selv var agtet for en litterær Personlighed af høj Rang.

Selv ydede Hvitfeldt jo ogsaa betydningsfulde Bidrag til Litteraturen. Foruden hans Hovedværk, Danmarks Riges

¹ *Perges, Aureli, nostris favisse Camænas,
Hæ pergent laudes evigilare tuas.*

Krønike, der senere skal omtales, kan nævnes følgende mindre Skrifter, som han dels har udgivet dels paa en eller anden Maade fremkaldt.

I det Kongelige Bibliothek¹ findes saaledes et Haandskrift med Titel:

Patris Macarii Ægyptii Homiliæ quinquaginta. (Herhos følgende egenhændige Paategning:) *Arnoldus Wittfeld possidet et ex Græco in Latinum transferrî curavit. A° 1589².*

Makarios' Homilier ere prægede af en dyb religiøs Aand, saa de nok fortjente at blive mere tilgængelige, end de vare i den græske Grundtext. Vi vide ikke, hvem Hvitfeldt har benyttet til Oversætterarbejdet. Nogle Aar senere (1594) udkom der i Frankfurt en anden latinsk Oversættelse af Homilierne med den græske Text ved Siden.

Leges Provinciales Terræ Scaniæ ante Annos 400 Latine redditæ per Andream Sunonis F. Archiepiscopo Lundensi. Hafn. 1590. 4°. (14 Ark).

I Fortalen (dat. *Ex museo nostro Tryggeuldæ 12. Nov. 1589*) siger Hvitfeldt, at da han for nogle Aar siden alle vegne i Riget søgte om Dokumenter og Antikviteter, der kunde tjene til Oplysning af Danmarks Historie, var han kommen i Besiddelse af det Haandskrift af Anders Sunesens latinske Oversættelse af Skaanske Lov, som han her udgav³. For øvrigt tager han af dette Lovstykke Anledning til at udtale sig om det ønskelige i, at man havde en al-

¹ Thottske Saml. 113. 4°.

² Nedenunder disse Ord har Hvitfeldt skrevet: »*Postea dono dedit eundem Amico suo perfamiliari, domino Doctori Eschillo Christiano Medico, cuj eiusdem libri lectionem commendatam esse uult, ut re ipsa Christianus, non saltem nomine, esse posset. A. Wittfeldt manu propria*«. Jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 141. Not.

³ »*Cum ante aliquot annos vndique hic in regno inuestigarem de documentis et antiquitatibus, quæ ad Historias Danicas orandas et conscribendas vsui esse possent: Eaque de causa tam publicas quam priuatorum Bibliothecas lustrarem, repperi quoque vetustum hunc legum Scaniæ in membrana manuscriptum codicem*«.

mindelig dansk Landslov, en Sag, om hvis Vigtighed han som Rigens Kansler havde særlig Adkomst til at udtale sig, og som han derfor ogsaa kom tilbage til i Fortalen til Christiern I's Historie. — Hvitfeldts Udgave af Loven, der allerede 1635 omtales af Oluf Worm som en Sjeldenhed¹, blev i forrige Aarhundrede optrykt i 4de Del af Westphalens *Monumenta inedita rerum Germanicarum, præcipue Cimbricarum et Megapolensium*.

Den norske Hirdskraa, eller Gaards Ræt, huor aff forfaris kand, huorledis Rigit vdi forдум Dage vaar skickit, oc huorledis Kongerne vdi de Dage haffue huldit Hoff, oc huad huer Hoffindere oc andre Vndersaatter deris Kald oc Embede haffuer været, saa mange som haffuer hafft nogen Bestilling. Vdset aff Gammel Norske paa Danske. Kbh. 1594. 4°. (14 Ark).

Det er en ældre, i Norge forfattet Oversættelse², som Hvitfeldt har udgivet, idet han har forsynet den med en ret mærkelig Fortale (dat. Kjøbenhavn 30. Okt. 1594), hvori han navnlig udtaler sig om Ledingspligten og fremsætter det Ønske, at de fremmede Lejetropper maatte blive afskedigede, og Danmarks og Norges Krigsmagt komme til at bestaa af indfødte, af hvem man kunde forvente større Troskab og Villighed. Om de fremmede siger Forfatteren: »De udsuge en Herres Pung og Rentekammer, og anstille ikkun deres Sag paa en lang Krig, at deres Besoldning kan fremgaa«. De dyrekøbte Erfaringer om de fremmede Lejetroppers Umedgjørlighed, som man havde gjort i den sidste Krig med Sverig, maatte give Hvitfeldts Forslag en aktuel Betydning. I Fortalen til sin Christiern I's Historie har han gjentaget de samme Argumenter for Vigtigheden af at have en national Hær. Og det er disse uforbeholdne Udtalelser om Manglerne ved den Tids Forsvarsvæsen, som

¹ Wormii Epistolæ, p. 442.

² (Norsk) Hist. Tidsskrift 2. R. IV, 117. Tidligere antog man almindelig, at Hvitfeldt selv var Oversætteren (Nyerup, Hist.-stat. Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, II, 186. 189. 191).

have fremkaldt følgende Ytringer af J. S. Sneedorff: »Hvitfeldt var ikke den eneste af vore brave danske Adelsmænd, som baade havde Klogskab nok til at indse og Ædelmodighed til at bekjende offentlig Fejlene af en Indretning, som, hvor fordelagtig den end var for Adelen, dog svækkede dens Anseelse tillige med Rigets¹«. — Endnu kan tilføjes, at Hvitfeldts Udgave af Hirdskraaen blev oversat paa Svensk (trykt i Stockholm 1648), og at hans karakteristiske Fortale blev gjenoptrykt 1666, da M. Jens Dolmer udgav Hirdskraaen i Grundtexten med Oversættelse og Anmærkninger.

Kun med Forbehold kan til Hvitfeldts Udgivervirksomhed regnes følgende Skrift, der i vore Litteraturfortegnelser sædvanlig opføres under hans Navn:

Norske Kongers Krønike oc bedriff, indtil vnge Kong Hagens tid, som døde Anno 1263. Vdset aff gammel Norske paa Danske. Kbh. 1594. 8°.

Udgiveren var nemlig Skaaningen M. Jens Mortensen (Pilt), Sognepræst i Slangerup († 1595), der tidligere havde gaaet Hvitfeldt til Haande ved Afskrivning af historiske Dokumenter og siden, kaldet af ham, en Tid havde været Rektor paa Herlufsholm². I Fortalen til ovennævnte Skrift (dat. Slangerup 18 Juli 1594) siger M. Jens Mortensen: »Denne Norske Krønike er mig meddelt af velbyrdige Arild Huitfeld til Odersberg, Danmarkes Riges Kansler, der jeg var hos hannem nogen Tid siden, for Omgængelses Skyld, udi Tjeneste. Og er den samlet og uddragen af Biskop Islefs Skrift og andre Norske Krøniker, af hvem, veed man ikke. Men gjerne skal det være sket af en gejstlig Person eller en anden lærd Mand, der paa den Tid haver levet, som Historien endes. Og efterdi jeg haver ingen Norsk Krønike formærkt endnu at være trykt og udgangen, og adskillige mærkelige Gjæringer dog ved Norske Mænd ere

¹ Sneedorff, Jubel-Tale 1760, S. 108.

² I denne Stilling kan han kun have været i kort Tid (ved Aaret 1589), da hans anden Efterfølger i Embedet allerede blev indsat 6. Apr. 1591. (Kirkehist. Saml. 3. R. I, 351).

udrettede: haver jeg, Norske Mænd til Ære, samme Krønike ladet udgaa paa Danske, og gjort, at hun maatte komme hver Mand til Haande. Dog den gode Mand (Hvitfeldt) heller end mig bør at vides Tak«.

Ved Dr. Gustav Storms Undersøgelser er det godtgjort, at Jens Mortensen ikke, som man tidligere antog, er Oversætteren af de norske Kongesagaer — hvad han for øvrigt heller ikke udgiver sig for — men at Skriftet rimeligvis skyldes Lagmand Mattis Størssøn i Bergen (1540—69), og at Hvitfeldt havde faaet Haandskriftet af Vedel¹. Kunne vi end altsaa ikke regne denne Bog mellem de af Hvitfeldt selv udgivne², er det dog ret sandsynligt, at han har overladt Jens Mortensen Haandskriftet netop i den Hensigt, at det skulde offentliggøres.

Derimod maa Hvitfeldt selv betegnes som Udgiver af følgende lille Kildeskrift:

En Historisk Beskriffuelse om en Erchebiscop wdi Lund, som hede Her Jens Grand, som bleff fangen aff Konning Erich Menuedt, Oc siden erlediget aff samme sit Fengsel. Kbh. 1599. 4°. (29 Sider).

Denne underholdende Skildring, der, som Hvitfeldt i Fortalen siger, for nogle Aar siden var ham meddelt af en god Ven, blev oftere optrykt (1635 og 1650 i 8°) og føjedes som (upagineret) Tillæg til Bispekrøniken i Folioudgaven af Hvitfeldts Danmarks Krønike (1652). I den seneste Tid har denne lille »historiske Beskrivelse« været underkastet en kritisk Undersøgelse af M. Mackeprang, der viser dens Værd som selvstændig historisk Kilde³.

Sædvanlig tillægger man Hvitfeldt Æren for at have besørget den første Udgave af Ælnoths Skildring af Knud den helliges Levned og Martyrdød, der har til Titel:

¹ G. Storm, Snorro Sturlassøns Historieskrivning, S. 266 ff. (Norsk Hist. Tidsskr. 2. R. V, 272.

² Som saadant omtaler Arngrim Jonsen Skriftet (Wormii Epist. p. 317).

³ Hist. Tidsskrift 6. R. III, 643 ff.

Historia S. Canuti Regis et Martyris Othoniæ sepulti per Ælnothum Anglicum ante 400 annos conscripta. Haffniæ ex officina Typographi Henr. Waldkirchii M. DC. II. (8°).

Herved er dog at bemærke, at i den korte Fortale er det Bogtrykkeren, der taler til Læseren og fortæller, at Haandskriftet var ham meddelt »*ex Bibliotheca nobilis viri, D. Arnoldi Witfeldii, Regni Cancellarii*«, saa det i ethvert Tilfælde ikke har ligget Hvitfeldt paa Hjerte at gjælde som Udgiver af dette mærkelige Kildeskift, skjønt han vistnok har henledet Opmærksomheden derpaa og ved velvilligt Udlaan af Haandskriftet har bidraget til, at Historien kom for Lyset. For øvrigt maa Henrik Waldkirch, der ikke hørte til de lærde Bogtrykkere, have haft kyndig Hjælp ved Udgivelsen. Mærkes kan ogsaa M. Klavs Lyskanders Omtale af denne Historie, om hvilken han siger, at den »udi vor Tid er funden udi Herredsvad Kloster udi Skaane og formedelst velbyrdige og salige Arild Hvitfeldts Befordring kommen paa Trykken¹«.

Endnu kan det bemærkes, at Hvitfeldt i den Del af hans Danmarks Krønike, der udkom i Aaret 1600, ved Omtalen af Kong Sverre siger: »Om hans Krigsvæsen haver Abbed Carl Jonsen skrevet en hel Bog, som udi sin Tid skal komme for Dagen«. Her antydes altsaa en litterær Plan, som Hvitfeldt har haft; men den er ikke kommen til Udførelse.

De ovenfor nævnte Skrifter — ikke at tale om Hvitfeldts Hovedværk, hans Danmarks Riges Krønike — vise os ham som tilhørende den fremadskridende Retning, der i Slutningen af det 16de og endnu i Begyndelsen af 17de Aarhundrede syntes at love saa meget godt for Aandslivets Udvikling i forskellige Henseender, men som ved den videnskabelige og kirkelige Reaktion, ved Adelens Decadence og frem for alt ved de store Ulykker, som, nærmest paa Grund af Kongernes uheldige Politik, ramte Landet og Folket,

¹ Danske Kongers Slectebog. Fort. S. XIV.

maatte lide en Stansning, hvis Virkning blandt andet var, at Hvitfeldt i over et Aarhundrede blev staaende i ensom Højde som den, fra hvem næsten al Kundskab om Fædrelandets historiske Fortid maatte hentes.

Naar Lyskander i en Karakteristik af Hvitfeldt, der senere skal meddeles, bl. a. omtaler ham som »Theolog«, kunde det synes en mindre passende Betegnelse af en Mand, der i første Linie var Jurist. Imidlertid savner den nævnte Betegnelse af Hvitfeldt dog ikke ganske Berettigelse, hvad man jo ogsaa paa Forhaand maatte formode af Lyskanders personlige Kjendskab til ham. En Mand med udviklet aandelig Sands, som Hvitfeldt utvivlsomt var, kunde i hine Tider jo heller ikke godt undgaa at tage et bestemt theologisk Stade. Men selv om man ikke kjendte nærmere til dette — hans Skrifter bevæge sig jo paa andre Omraader — maatte man formode, at han var et Barn af sin Tid. I hans Ungdom havde imidlertid Melanchton i Tydskland og Niels Hemmingsen her hjemme haft Overvægten paa Theologiens Omraade, og der er ingen Grund til at antage, at Humanisten Sturm i Strasburg, hvem Hvitfeldt skyldte en væsentlig Del af sin Dannelse, skulde have været en luthersk Ivrrer. Hvitfeldt kom da til at tilhøre den Retning, der var tilbøjelig til at mægle mellem Luther og Calvin. Tilhængere af den strænge Lutherdom har han derfor ikke kunnet tilfredsstille. Vi have tidligere berørt, at den unge Holger Rosenkrantz følte sig i høj Grad frastødt ved at høre Hvitfeldts skarpe Udtalelser om den vittenbergske Theolog Ægidius Hunnius, der som tapper Forsvarer af den rene Lutherdom var Holger Rosenkrantz's Helt¹.

Mænd, Hvitfeldt stod nær, saasom Sten Brahe, Sivert Grubbe, Jon Venusinus o. a., gik tildels videre end han i deres Tilnærmelse til Calvinismen. Den Formaning, Hvitfeldt 1586 gav Venusinus om at vogte sig for Tvivlesyge², kan mulig gjælde dennes religiøse Anskuelse; dog er det

¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 120. 128.

² Se foran, S. 103.

ligesaa sandsynligt, at det er hans historiske Kriticisme, Hvitfeldt har haft i Tanker. Denne yndede nemlig ikke Yderligheder. Derfor kunde han ogsaa, uden indre Modsigelse, paa Regjeringens Vegne 1594 optræde som Aktor mod M. Isak Grønbæk, fordi denne fra Prædikestolen i S. Nicolai Kirke i adskillige Rigsraaders Nærværelse havde foredraget den calvinske Prædestinationslære¹; thi netop fra denne Lærdom toges der bestemt Afstand selv af Mænd, der ellers i andre Henseender stod Calvinismen nær, og da navnlig af Niels Hemmingsen. Som Regjeringsmand maatte Hvitfeldt holde paa, hvad Regjeringsraadet kort efter Frederik II's Død havde proklameret, nemlig at man ikke vilde vide af nye Kirkeskikke eller Lærdomme, saa lidt som Religionsdisputater, der voldte Forstyrrelse i Kirken og Staten². Men for øvrigt var han ingenlunde tilbøjelig til at tage det strængt med mindre Afvigelser fra det vedtagne. Dette viste han navnlig 1600, da hans Præst ved Frue Kirke i Odense, M. Niels Glad, havde forset sig ved, af Uagtsomhed, at uddele Vinen førend Brødet til et Par Kommunikanter; thi i et Brev, Hvitfeldt i den Anledning skrev til Biskop Jakob Madsen i Odense, gjorde han gjældende, at der ved Sakramentet ikke burde lægges for megen Vægt paa det ydre. Han optræder fuldstændig som Theolog i sin Bevisførelse. Men hin Tids rene Lutheranere vilde næppe have godkjendt hans Argumenter³. Det er tidligere berørt,

¹ Danske Mag. I, 82 ff.

² Danske Kirkelove II, 444 ff. Ganske i Overensstemmelse hermed udtaler Hvitfeldt sig i Fortalen til Chr. I's Historie.

³ Han skriver bl. a.: »*Deo gratias, qui nobis mentem aperuit, ut hoc de sacro mysterio aliter censeamus, quam vulgus, qui ad externa tantum deflexus est; scimus enim, communicantes illos duos rebus signatis non defraudatos, sed per unionem mentis in uno illo unitos fuisse, qui unum est, nec prius nec posterius; quam rem cum nacti fuerimus, cessant externa symbola, quæ sunt tanquam adminicula, quibus ad internas res ducimur.*« (Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 739). I Fortalen til Bispekrøniken (1604) siger Hvitfeldt: »En Part vores Folk ere saa grove, at de hænge aleneste paa det udvortes, vide intet af det indvortes, ikke ret Undersked paa det gamle og ny Testament, paa Aanden og Bogstaven«.

at en af de Rektorer, Hvitfeldt havde ansat paa Herlufsholm, Nordmanden Find Sivertsen, lod Eleverne lære den heidelbergiske (reformerte) Katekismus istedenfor Luthers¹. Om han har foretaget dette Skridt med Hvitfeldts Vidende og Villie, maa ganske vist betvivles. Men havde Manden vidst, at Skoleherren holdt strængt paa den rene lutherske Lære, saa havde han vel næppe vovet sig dertil.

I sin Historie har Hvitfeldt tydelig nok lagt sin Samstemning med Reformationen for Dagen; men han er dog ikke blind for adskillige af de Skrøbeligheder, der kunde hefte ved de nye Forhold. Især var den Mangel paa Samdrægtighed i Lære og Kirkeskikke, som fandtes blandt Protestanterne, ham, som alle Melanchtonianere, til Anstød, hvorfor han gjentagne Gange kom ind paa den fra et Lægmands-Stade ret forklarlige Tanke, at Protestanterne efter Reformationen burde have haft et fælles Overhoved, ligesom Paven er for Katholikerne. I Fortalen til Christiern I's Historie udtaler han sig bl. a. saaledes: »Derfor var det ikke saa ilde skikket udi fordum Tid (havde ikke Misbrugen indfaldet), at der var tilsat en Pave, som om den gejstlige Handel, baade udi Lærdomme og Ceremonier, skulde altingest ordinere og skikke. Men nu, siden vi have forladt Pavedømmet, haver hvert Land og Sted moxen sine Kirkeceremonier og Prang paafundet, saa der er liden Enighed udi Kirkeceremonier under os, som hedder reformerede«. I den til Biskop Peder Vinstrup stilede Fortale til Bispekrøniken har Hvitfeldt udtalt sit »Følede og Betænkende« om samme Sag i følgende Ord: »Der kan ingen sige, at vi jo havde Aarsag nok til at falde fra den romerske Misbrug; men dette maa vi sige igjen, vi betænkte os fast ilde udi, at vi da ikke, der Religionen forandredes, gjorde os et Hoved igjen, som vi altid skulde svare og se hen til udi gejstlige Sager og hvad Ceremonier, som skulde holdes«.

Det er næppe rimeligt, at denne Tanke kunde have vundet Bifald hos nogen luthersk Theolog. At den svenske

¹ Se foran, S. 82 f. Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 26 f.

Forfatter Johannes Messenius, der var oplært hos Jesuiterne, derimod kunde tage den til Indtægt, forstaa vi godt¹. I forrige Aarhundrede gav Hvitfeldts Udtalelser Professor A. H. Lackmann i Kiel Anledning til et med megen, men just ikke altid til Sagen hørende, Lærdom opfyldt akademisk Lejlighedsskrift². Ogsaa Kirkehistorikeren E. Pontoppidan har udførlig drøftet den³. Ingen af disse kunde dog gaa ind paa Hvitfeldts Anskuelse. Men Lackmann har for øvrigt gjort opmærksom paa, at Hvitfeldt til en vis Grad kunde have en Støtte i Melanchtons Underskrift under de schmal-kaldiske Artikler (1537), da denne store Kirkelærer her ytrer, at »hvis Paven vilde tilstede Evangeliets Forkyndelse, saa kunde der af Hensyn til den almindelige Fred blandt de Kristne, der ere under ham og i Fremtiden ville være under ham, ogsaa fra evangelisk Side indrømmes ham den øverste Myndighed over Biskopperne, som han ellers har efter menneskelig Ret«.

Hvis nogen nu af saadanne Udtalelser vilde slutte, at Hvitfeldt var religiøst indifferent, vilde han dog tage meget fejl. Vi have tvertimod enkelte tilfældig bevarede Ytringer af ham, der tyde paa, at han har været en varmt troende Mand. Da han saaledes 1589, som tidligere er omtalt, havde ladet den græske Kirkefader Makarios' 50 Homilier oversætte paa Latin, og sendte sin gode Ven, Dr. med. Eskild Christensen, et Exemplar deraf, tilføjede han den Opfordring, at Dr. Eskild vilde læse Skriftet med Omhu, »for at det kunde hjælpe ham til at blive en Kristen ikke blot af Navn, men af Gavn⁴«. Men saaledes skriver en religiøst indifferent Mand ikke.

Paa noget lignende Maade udtaler Hvitfeldt sig i Fortalen til Christiern I's Historie, naar han siger: »Siden vor

¹ J. Messenius, *Scandia illustrata*, ed. Joh. Peringskiöld, Stockh. 1700. V, 80.

² Ad. Henr. Lackmanni *Diatribæ hist.-crit. de supremo Ecclesiæ Evangelicæ Capite ex mente Haraldi Hvitfeldii*. Kil. 1740. 4°.

³ Pontoppidan, *Ann. eccl. Dan.* III, 5—9.

⁴ Se foran, S. 138.

kristelige Religion, Gud ske Lov, for nogen Tid siden ved den hellige Skrift, som en Rettesnor og Prøvesten, er reformeret fra menneskelige Paafund, og er igjen ført og kaldet til sin første Indskikkelse, som den er lært udi den gamle Kirke, de hellige Apostles og Forfædres Tid: da fattes os der paa intet, uden at vi skulde skikke vort Liv og Levned derefter, saa vi fandtes rette Kristne, at vort Levned kom overens med Lærdommen«.

Endnu klarere fremgaar Hvitfeldt's Stade som troende Kristen af følgende: Da hans Ven Venusinus havde udgivet en dansk Oversættelse af Thomas a Kempis' Skrift om Christi Efterfølgelse, sendte Hvitfeldt et Exemplar af Bogen til Præsten i Højby i Ods Herred med følgende Tilskrift, som vi meddele med hans egen Retskrivning:

Denne Bog haffuer Jeg Arrilld Huitfeldt fore æhred min gode Wen, Her Eske Bertellssen till Høye Kirke Siellesørger. Gud wnde oss saa att epher føllge Christum, att hand liffactigens oc leffuendis maa boe wdj oss, att wij syden formiddellst hans Aand skyllid maa samblis wdj Gud.

Drachshollm 1600. 9 Martij.

Arrilld Huitfeldt mpp.¹

De her gjennem Hvitfeldts egne Ord givne Antydninger ville vise, at saa lidet han end var stemt for en stræng Dogmatisme i Konkordieformlens Stil, saa fast holdt han dog ved det, der er og bliver Kristendommens Hovedindhold.

¹ Exemplaret med denne Tilskrift findes i det Kgl. Bibliothek.

IX.

Hvitfeldt som Danmarks Historieskriver. Tilskyndelser for ham til denne Virksomhed. Samlerarbejde. Christian III's Historie (1595). Sammenligning mellem Hvitfeldts og Krag's Historie. Regjeringshverv. Christiern II's Historie (1596). Hvitfeldts Dom over denne Konge.

Aaret 1595 har en særlig Mærkelighed i Hvitfeldts Historie derved, at han da begyndte Udgivelsen af den store Danmarks-Krønike, der mere end noget andet har bragt hans Navn til Efterslægten.

Naar det altsaa blev en Adelsmand, i hvis Lod det faldt at fortsætte det Værk, Saxe, Absalons Klerk, for Aarhundreder siden havde begyndt, Skildringen af Fædrelandets Fortid, da var det ikke ganske ufortjent, ikke blot fordi den danske Adel i det sextende Aarhundrede virkelig fremviser en Række Skikkelser, i hvem vi erkjende Repræsentanter for det bedste, der rørte sig i Folket, men ogsaa fordi flere af disse med varm Interesse havde omfattet Fædrelandets Historie. Mænd som Johan Friis, Herluf Trolle, Ejler Hardenberg, Niels Kaas, Jørgen Rosenkrantz, Jakob Ulfeld, Axel Gyldenstjerne o. fl. vare alle kjendte i deres Samtid som Elskere af Minderne fra Fædrene¹, og flere af dem have direkte eller indirekte fremmet det Samlerarbejde, som var gaaet forud, og som det blev givet Hvitfeldt at sætte Kronen paa, da han —

¹ Se Rørdam, Historieskrivningen i Danmark og Norge efter Reformationen I. Afsnittet: Adelen's Kjærlighed til Fædrelandets Historie (S. 121 ff.).

vistnok efter mange Betænkeligheder — bestemte sig til at bryde Isen og vove Farten ud paa Historiens vidtstrakte Hav.

Naar han endelig paa denne Tid besluttede sig dertil, saa maa det vistnok antages, at den Omstændighed, at der i Nordtyskland i de senere Aar i hurtig Følge var fremkommet en Række Landskrøniker¹, har været en virksom Tilskyndelse, ikke blot fordi disse kunde yde adskilligt velkomment Materiale, men vel endnu mere, fordi Hvitfeldt ikke vilde, at Danmark skulde staa tilbage for disse Lande i at have sin Historie beskrevet. Størst Indflydelse paa hans Stemning i saa Henseende maa man antage, at Udgivelsen af David Chytræus's *Chronicon Saxonie* (1593, Fol.) har haft, saa meget mere som det var ham bekendt, at Forfatteren beredte en udvidet tysk Udgave af samme Værk, hvortil Hvitfeldt selv havde ydet Bidrag, og som udkom 1597 under Titel: »Neue Sachsen Chronica von Jahr Christi 1500 bis aufs 97« (i Folio). I dette Værk var der nemlig ogsaa taget Hensyn til Nordens Historie, og det kunde jo se ud til, at det skulde gaa som ved Aarhundredets Begyndelse, da Albert Crantz skrev sine (dog først senere udgivne) historiske Værker, og da Danmark, Norge og Sverig paa en Maade annekteredes til Nordtyskland.

¹ Balthazar Russow, Livlandsche Chronik, Rostock 1578. Christoph Engelt, Altmärkische Chronik, Magdeb. 1579. R. Reineccius, Chronik des Chur- und fürstlichen Hauses der Markgrafen zu Brandenburg etc. Wittenb. 1580 (latinsk Bearbejdelse: *Origines illustris stirpis Brandeb. Francof.* 1581). Casp. Schütz, *Historia rerum Prussicarum*, Zerbst 1592. (Paany udgivet og fortsat af Dav. Chytræus, Eisleb. 1599). Herm. Hammelmann, *Oldenburgische Chronik I—II.* 1585—87. Andr. Angelus, *Breviarum Marchicarum verum.* 1593. Samme Forfatters *Holsteinische Chronica I—II*, Fol., der mest giver Oplysning om adelige Slægter, udkom i Wittenberg 1597, altsaa samtidig med Hvitfeldts Værk. Det samme er Tilfældet med den brandenburgske Historieskriver Nic. Leuthingers *Commentarii* (1598) og hans *Geschichte von Mark Brandenburg u. ihre Fürsten 1500—94.* Om disse og andre samtidige Historieværker s. Dr. Franz X. v. Wegele, *Geschichte der Deutschen Historiographie seit dem Auftreten des Humanismus.* München u. Leipzig 1885.

De Forsøg, som de beskikkede danske Historiografer, særlig Hans Svaning og Anders Vedel, havde gjort paa at tilvejebringe en Rigskrønike som Fortsættelse af Saxe, vare jo ikke komne til nogen endelig Afslutning, om end deres ufuldendte Arbejder kunde yde godt Hjælpestof. Hvis Hvitfeldt derfor, inden hans Arbejdsdag randt ud, vilde se en Fremstilling af Fædrelandets Historie, maatte han selv lægge Haand paa Værket, og skulde Maalet naaes, da maatte der i Sandhed ikke nøles. Hvitfeldt var meget nær de 50 Aar, og hans Helbred var ikke stærkt. Det gik derfor ikke an at tøve længere, hvis det ikke skulde gaa ham som alle de andre, der havde efterladt en Hob historisk Materiale, mere eller mindre bearbejdet.

Vi vide ikke med Vished, naar Hvitfeldt først har fattet Planen til at skrive Danmarks Historie. Rimeligvis har han længe baaret paa den, inden han skred til Udførelsen. Allerede som kongelig Sekretær, altsaa før 1580, synes Tanken ikke at have været ham fremmed, om han end maaske stadig har ønsket, at en anden — og da nærmest Vedel — maatte tage Sagen op og spare ham for det store og anstrængende Arbejde. I Fortalen til sin Udgave af Anders Sunesens latinske Oversættelse af Skaanske Lov (Nov. 1589) siger han jo, at han med Flid havde samlet Materiale til Danmarks Historie allevegne fra¹; men at han selv vilde skrive Historien, siger han dog ikke.

Spørge vi, hvad der var Drivkraften i Hvitfeldts historiske Stræben, da har han selv givet Svaret, dels i det Motto, han satte paa Titelbladet til den Del af Historien, hvormed han afsluttede: »At leve udi Tiden, og ikke vide Tiden², er som ikke at være til« — dels i følgende Ord, hvormed han begynder Tiltalen til Kong Christian IV i samme Del: »Naar jeg hos mig betænker, hvorledes jeg kunde fortjene vel af mit Fæderneland, som haver givet mig Liv, Levned, Stand, Ophold, Gods og Bjering, da

¹ Se foran, S. 138.

² D. e. kjende Tidsløbet.

synes mig det nogenledes at kunne ske, om jeg dets Historier ordentligen lod forfatte og udgaa, Aar fra Aar; thi vi med Sandhed maa bekjende, at vi derfor indtil des have haft stor Mangel og Defect, ikke af dennem, som have gjort mandeligt, men af dennem, som det skulde skrive og sammensætte«.

At disse Ord indeholde den usminkede Sandhed, derom kan der næppe tvivles. Litterær Ærgjerrighed tør man sikkert sige Hvitfeldt fri for. Han maatte sige sig selv, hvad han da heller ikke fordulgte, at Værket maatte komme til at lide af forskjellige og det betydelige Mangler. Vel havde han samlet længe paa historisk Stof, men hvorledes skulde han i den Tid, som han med nogen Rimelighed kunde regne paa, være istand til at kunne bringe det i en nogenlunde overskuelig Form! Han havde fremdeles saa mange og betydelige Statshverv under Hænder, at en almindelig Mand derved kunde synes at have rigelig Anvendelse for alle sine Kræfter. Og nu skulde han i en fremrykket Alder vove sig til et Arbejde, som andre havde forsøgt, men ingen naaet til Ende med. Sandelig dertil hørte et stort Mod, en kraftig Villie og fremfor alt en levende Fædrelandskjærlighed. Danmarks Ære krævede, at det ikke stod tilbage for andre Lande, der havde deres Historie. Vilde og kunde ingen anden, saa maatte han selv lægge sig i Selen, som man siger, thi Folket og Fædrelandet krævede det som en Ret.

Endnu en Grund — og maaske den vigtigste — for Hvitfeldt til netop paa dette Tidspunkt at blive Historie-skriver var sikkert Hensynet til den vordende Konge. Her gik en ung Prins, i mange Henseender ypperlig begavet og med stor Foretagelseslyst, og ventede paa at faa Regjeringens Tøjler i sin Haand. Hvor vigtigt, om der kunde indgives ham gode Grundsætninger, om han af sine Forjængerers Historie kunde lære at sky det, som er Konger til Fald, og at søge det, der gjør dem elskede af deres Folk! Det var en gammel Antagelse, lyst i Kuld og Kjøen

af de store Reformatorer, Luther og Melanchton¹, at ingen Lærdom virker sikrere end den, som Historien meddeler. Hvad den dyrekjøbte Erfaring er for det enkelte Menneske, det er Historien for Folkene og deres Fyrster. Her frembød sig nu en Lejlighed for Hvitfeldt til at arbejde for Fædrelandets Fremtidsvel, en Lejlighed, der ikke maatte forsømmes, selv om han derved stillede de største Krav til sin egen Arbejdskraft. Han kunde vel paa flere Maader drage Nytte af andres Arbejde, men det, der var Hovedsagen, Ordningen, Farven og Tonen over det hele, maatte dog komme fra ham selv.

Det danske Rigsraad i Almindelighed og Regjeringsraadet i Særdeleshed har paadraget sig alvorlig Bebrejdelse, fordi det saa længe forholdt Prins Christian den selvstændige Udøvelse af Kongemagten. Faktisk havde han dog i de sidste Aar, før han erklæredes myndig, saare meget at sige i mange Forhold. Mangt et Foretagende blev begyndt, som Regjeringsraadet næppe paa egen Haand havde taget Initiativet til, hvis Prinsens stærke Ønsker ikke vare komne til². Det var kjendeligt, at Magten var ved at glide Herterne ud af Hænderne. Hvad om det nu kunde gives Arild Hvitfeldt, en Mand, som var kyndig i Statens Styrelse og i Rettens Pleje, som ikke savnede Frimodighed til at sige sin Mening rent ud, om hvad han ansaa for tjenende til Statens Tarv, og som, hvor overbevist han end var om den aristokratiske Forfatnings Lovlighed og Gavnlighed, dog var stærk i sin Kjærlighed til det danske Kongehus — hvad om det kunde lykkes ham at gjøre sin store Kundskab til Fædrelandets Historie frugtbringende for den unge Konge, saa denne ikke blot kunde blive klog af Fortidens Skade, men ogsaa ivrig til at fremme Folkets og Fædrelandets Vel! Den, der kjender hin Tids Betragtning af Historiens opdragende Betydning, og den, der med Opmærksomhed vil gjennemlæse den Række Fortaler — alle

¹ Se Rørdam, Historieskrivn. i Danmark og Norge efter Ref. I, S. 4 f.

² Troels Lund, Christian IV's Skib paa Skanderborg Sø, II, 347 ff.

stiledede til Christian den Fjerde — hvormed Hvitfeldts Historiebøger indledes, vil næppe finde denne Fremhævelse af Hovedmotivet til hans Historieskrivervirksomhed ubeføjet.

Om det flittige Samlerarbejde, der var gaaet forud, siger Hvitfeldt i en af sine Tilegnelser til Christian IV: »Jeg udaf lang Forfarenhed og Brug til Hove udi Eders Majestæts Herre Faders, salig og højlovlig Ihukommelses Tjeneste, som jeg var udi for en Sekreterer udi 12 Aar¹, haver tilvejebragt adskillige Dokumenter, som hos Riget² kunde findes. Desligeste udi langsommelig Tid samlet hos Kapitler, Adelen og andre her udi Riget, baade indenlands og udenlands, mange Dokumenter og meget, som hører til en Historie at skrive: opvakt dertil af naturlig Lyst og af Kjærlighed til mit Fæderneland, som Gud haver os alle indgivet, seendes ogsaa der heden, at med sligt et ønskeligt Arbejde saa lang Tid er dvælet og forhalet, paa det ogsaa slig en Samling efter min Død ikke skulde bortspredes og forkømmes uden Frugt. Og endog jeg befinder min egen Ubekvemhed og Ringhed til at skrive Historier, som den dertil er ubevant og veed, stor Forfarenhed, *Judicium*, Lærdom og Forstand at høre til den, som ordentligen vil samle fornemme Historier, som uordentligen og stridig mangesteds *in Annalibus*, uden vist Dato, ere antegnede. Dog haver jeg ikke villet lade mig forfærde eller forskrække, at jeg nogenledes der med kunde betee og bevise den Kjærlighed, jeg bær imod mit Fæderneland, og at jeg hermed kunde opvække andre til sligt et Arbejde, som bedre og højere ere begavede end jeg, og vide alle Antikviteter til Grunde, og kunne altingest bedre betænke, overveje og forbedre end jeg. Haabendes dog at have efterfulgt Sandhed, saa vidt mig muligt haver været. Hvorfor jeg mesten al min Skrift med Dokumenter haver bevist og udført. Forhaabendes dog, at dette mit Arbejde hos godt Folk bliver taknemmeligt. Og beder jeg hermed alle gode Mænd og godt Folk,

¹ Om Tiden for Hvitfeldts Arbejde i Kancelliet se foran S. 24, Not. 1.

² D. e. blandt Rigets Breve.

mine Landsmænd, som disse mine Skrifter forekommer, at de frommeligen ville dømme om hvis Forseelser og Brøst udi dette mit Arbejde kan findes, at jeg ikke alle Handler, og hvad sket er, haver saa værdeligen beskrevet, som det sig burde; anseendes, at ingen for mig haver skrevet denne Materie, men jeg med stor Møde og Umage haver brudt Isen for andre, og selv gjort *Chronologiam temporum* og Historien¹«.

Da Hvitfeldt endelig bestemte sig til at udgive, hvad han havde samlet og udarbejdet, begyndte han saa at sige bag fra, nemlig med Kong Christian den Tredies Historie, ligesom nogle jo ogsaa mene, at Saxe er gaaet til Værks paa samme Maade. Selv har han ikke sagt os, hvorfor han gjorde Begyndelsen med den nævnte Konge, og der kan tænkes forskjellige Grunde. Han vidste, at Niels Krag's Behandling af samme Emne var under Arbejde, og han ønskede næppe at komme bag efter. Christian III's Historie vilde have mere almindelig Interesse end de ældre Kongers, fordi den laa Samtiden saa nær. Visse Forarbejder vare vistnok her tilstede, der lettede Fremstillingen. Vi kunne saaledes tænke paa Biskop Mogens Madsens utrykte »*Series regum Danicæ*«, som, skjønt kortfattet, fra først til sidst har været Hvitfeldt til megen Nytte, ligeledes Malmøboen Henrik Smiths danske Aarvog. Endvidere maa vi henlede Opmærksomheden paa, at der allerede før Hvitfeldt maa have existeret en Christian III's Historie — hvis man ikke vil antage, at hans eget Skrift i det væsentlige har været færdigt mere end ti Aar, før det udkom i Trykken. I et Brev af 1584 fra Tyge Brahe til Anders Vedel forekommer nemlig følgende mærkelige Ytringer: »*Negotium illud de historia Christiani III, cum ad Absalonem Gyldenstiern venero, facile quasi nobis id minime factitantibus expediam, tibi-que postmodo librum vel ejus copiam transmittam*«². Der har altsaa 1584 været en Christian III's Historie til, som Axel

¹ Fortalen til Knud VI's o. fl. Historie.

² Friis, Tychonis Brahei Epistolæ, p. 72.

Gyldenstjerne da har haft i Hænde, men som han synes at have haft Betænkeligheder ved at give fra sig, hvorfor Tyge Brahe lover Vedel, at han ved en lille Krigslist vil se at lokke den fra ham, hvorefter han vil sende Vedel enten selve Bogen (Haandskriftet) eller en Afskrift af samme. — Denne Historie, om hvilken det maa formodes, at Hvitfeldt har kjendt den, synes især at have drejet sig om Begivenhederne i Interregnet efter Frederik I's Død og i Grevefejden, hvis det er det samme Skrift, Gram omtaler og betegner som et, ikke af én Mand forfattet, Historieværk (*commentarii*) om Krigen og det øvrige, der indtraf i de tre urolige Aar, der fulgte efter Frederik I's Død, hvilket Værk nylig¹, før den sidste Ildebrand (1728), bevaredes i Universitetsbibliotheket²«.

Hvitfeldt kan have haft flere Grunde til at begynde med Christian den Tredie; men et væsentlig Motiv for ham til at aabne sit Værk med denne Konges Regjeringshistorie har det sikkert været, at han ønskede at vise den unge, udvalgte Konge et Mønster til Efterfølgelse. Noget saadant antyder han da ogsaa selv. Hvorom alting er, saa udkom der i Efteraaret 1595 et Skrift med følgende Titel:

En kaart Historiske Beskriffuelse paa hues merckeligt, som sig Aarlige vnder Kong Christian den Tredie, Danmarks, Norgis, Vendis oc Gottis Konning etc. haffuer tildragit. Prentet i Kiøbenhaffn aff Matz Vingaard 1595. 4°. (o. 400 SS.)

I Fortalen til den udvalgte Konge (dat. Kjøbenhavn 8. Oktober 1595) giver Forfatteren en Karakteristik af dennes Farfader, hvis »Gudfrygtighed, Manddom, naar behov gjordes, Mildhed, Fredsommelighed, Tro og Love udi Tilsagn, Flid og Vindskibelighed udi Regjering« højlig roses, idet Christian IV opfordres til at efterfølge dette lysende

¹ Gram skrev 1737.

² Nic. Cragii Hist. Regis Christiani III. Præf. Grammii, p. 68. I den danske Oversættelse (Kbh. 1776, S. 97) er »*commentarii*« blevet til »Documenter«.

Exempel. Dertil følger han: »Og efter at den salige Herre haver al Ære og Godt forskyldt mod mine salige Forældre, hvilke han haver æret, belent, og udi hans Raad betroet, saa haver jeg, til en Taknæmmeligheds Ihukommelse, denne lille Historie om hannem sammendraget, ikke som jeg vel skulde elier burde, men som jeg kunde, der med at tilegge og tilreitze andre, at de om hans Gjærninger og Bedrift, efter denne min Optegnelse og Anvisning. vilde ydermere forfare og undersøge, og siden paa Latin en mere zirlig og fuldkommen Historia om hannem lade komme for Dagen, den salige Konge til en Hukommelse, og vore danske Historier til Lys og Forbedring¹«.

Hvitfeldts Tiltale til den unge Konge er ikke uden mandig Frimodighed og indtrængende Kraft, som naar han siger: »Alles vor Forhaabning og Tro er stor om Ed. Maj., og vor Bøn er til Gud daglig, at Ed. Naade maa blive disse Lande og Riger en nyttig Herre og Konge. For den Aarsags Skyld have disse Rigers Stænder samtlig hyldet, svoret og udvalgt Ed. Majestæt«. Efter en lille Belæring om, at Danmark er et Valgrige, intet Arverige, thi »af først da var ingen Kongeriger eller Herskab arvelige, som nu en Part ere, men da tilskikkede og udvalgte Folket den, som dydeligst, forstandigst og bekvemmeligst var«, og »af samme Skik er dette Rige af langsommelig Brug og Indskikkelse« — saa fortsættes Formaningens saaledes: »Jo højere Stand, Væsen og Myndighed en Herre og Fyrste er sat udi, jo højere bør han overgaa andre i Dyder og Fromhed. Han bør og med al Elskelighed og Kjærlighed at overskinne sine Undersatter, som Solen med sin naturlige Varme vederkvæger og føder Jordens Grøde, og det udi saa Maade, at han med Mildhed og Liffighed vinder deres Gunst, ikke med Frygt. Thi hvem som sig lader frygte, han hades, og hvem som mange gjør ondt, han hades af mange. De ere satte udi den høje Stand, og deres Levned er udi hver

¹ At der herved sigtes til Dr. Niels Krag, antages af Gram, og vel ikke med Urette. (Cragii Hist. Chr. III., Præfatio p. 3).

Mands Aasyn, og derfor ere de mange til Forbedring, om de ere gode, og mange til Forargelse, om de ere onde. De skulle være Landsens og Undersaaternes Hyrder og Gjemmere, dennem beskytte, beskjærme og bevaage. Derfor ere Undersaatterne dem igjen Hørsomhed, Lydighed og Skat pligtige, naar de skatte til Maade, saa at de ikke aldeles udsuge de fattiges Sved, det er den Del, som de skulle leve af«. Selvfølgelig kan en Konge ikke selv udrette alt, men derfor skal han »samle til sig forstandige, vise og fornemme Folk; deres Raad skal han bruge, saa at hvad udi hannem fattes, kan ved deres gode Raad blive erstattet og oprettet, og formiske Regimentet med flere« (∴ lade flere faa Del i Regjeringen). »Og ligervis som paa et Skib, foruden Styrmand, hvilken dog er den fornemste, ere andre flere, som tilhjelpe Skibet og Sejladsen, det er Regjeringen og rette Kaas, at drive: en sidder ved Styret, andre lette Anker op, andre fire og hale Skjød: saa skal og en forstandig Herre gjøre, at han bruger fleres Raad og Hjælp end sin egen, helst de forstandiges; thi flere Øjne se mere end ét«.

Sluttelig formaner Hvitfeldt Kongen til at følge sit Valgsprog: *Regna firmit pietas*. »Før Ed. Maj. noget begynder, skal Ed. Naade først grangivelig randsage og forfare, om saadant i sig selv er gudfrygtelig ment og kan tjene til Guds Ære og Undersaaternes Gavn. Hvis Ed. Maj.s Samvittighed nu giver Ed. Maj. derom Forvisning, da maa Ed. Maj. saadant Forsæt lade fremgaa; ellers skal Ed. Maj. saadant forandre«.

Saaledes talte Hvitfeldt, der vistnok var fuldblods Aristokrat, men tillige baade en velmenende og en erfaren Mand. Det havde ikke været til Rigernes Skade, om Kongen havde fulgt hans Raad. Vil man sige, at Christian IV den Gang endnu var mindreaarig, og at slige Formaninger derfor kunde være paa deres Plads, saa er det dog vist, at Hvitfeldt ogsaa senere, efter at den unge Konge selv havde overtaget Styret, med ikke ringere Aabenhed

udtalte sig om de Krav, der kunde stilles til en Regent, der vilde sit Folks Vel.

Naar det ovenfor er sagt, at Hvitfeldt mulig har begyndt med Christian III's Historie, fordi han vidste, at man om kortere eller længere Tid kunde vente denne Konges Historie behandlet i det latinske Sprog af Dr. Niels Krag, saa skal dermed ikke være antydnet det mindste Brødnid eller Misundelse hos ham, fordi en anden havde faaet en Opgave, som han selv syslede med. Det er overhovedet noget af det store hos Hvitfeldt, at der aldrig hos ham spores litterær Jalousie; han skrev, fordi han ansaa det for sin Pligt, og fordi Kjærlighed til Fædrelandet drev ham; men han undte ogsaa andre at udrette alt det, de formaaede. Det er næppe tilfældigt, at de første Dele af Hvitfeldts Historie savne Forfatternavn paa Titelbladet¹; thi derved har han vistnok, maaske halvt ubevidst, antydnet, at han betragtede sig kun som et Redskab til Løsning af en Opgave, der vedkom det Fædreland, som han havde viet sine Evner og Kræfter. Hvad ovennævnte Niels Krag angaaer, da er det kjendeligt nok, at han ikke betragtede Hvitfeldt som en Konkurrent, men som en allieret. Hvitfeldt, som hverken forlangte eller ønskede Statsunderstøtelse til sit Værk, var i det hele »udenfor Konkurrence«, og derfor vilde Niels Krag meget hellere yde ham Bistand end paadrage sig den mindste Mistanke om, at han vilde gjøre hans Arbejde overflødigt. Da den lærde Islænder Arngrim Jonsen saaledes havde sendt Krag nogle historiske Aktstykker, skrev denne den 8. Maj 1598, faa Dage efter at han var kommen hjem fra sin Legation til Polen, til ham, at han med det første vilde vise Kansler Christian Friis og Arild Hvitfeldt disse Dokumenter, for at Arngrim kunde faa nogen Løn for sin Tjenstvillighed². Og Hvit-

¹ Jeg finder det karakteristisk, at naar Venusinus, der stod Hvitfeldt meget nær, 1597 sendte Islænderen Arngrim Jonsen en nys udkommen Del af Hvitfeldts Krønike, nævner han ikke med et Ord Forfatteren, skjønt han ellers ofte omtaler Hvitfeldt i sine Breve. (Arngr. Jonæ, Apotribe Calumniarum, Hamb. 1622, p. 92).

² Arngr. Jonæ, Apotribe Calumniarum, p. 93.

feldt har sikkert i saa Henseende gjort, hvad han kunde, da det var ham af Vigtighed at knytte de lærde Islændere til sig, af hvem han mulig kunde vente værdifulde Forøgelse af sine historiske Samlinger¹.

Hvitfeldts Behandling af Christian III's Historie er af Gram bleven sammenlignet med det Parti af samme Konges Historie, som Niels Krag ved sin Død efterlod sig, og som først af Gram selv er blevet draget frem for Lyset (1737). Det kan jo ikke undre os, at Udbyttet af denne Sammenligning er blevet, at Krags Historie er skrevet i en ordentligere Stil, og at han har faaet ikke lidet med, særlig vedrørende Danmarks Forhold til Udlandet (Sverig undtaget) i Christian III's Tid, som Hvitfeldt ikke har kjendt eller har forbigaaet². Krag skrev nemlig paa Latin, et Sprog der var langt mere kultiveret, end det danske Sprog den Gang var, og han skrev — om ikke just med Hvitfeldt til Grundlag, thi mærkeligt nok findes der endog vigtige Ting hos sidstnævnte, som Krag har forbigaaet — saa dog med hans Værk som Forudsætning. C. Paludan-Müller, der har underkastet disse to Forfatteres Arbejder i Christian III's Historie en endnu mere indgaaende Underøgelse, er kommen til væsentlig samme Resultat, nemlig at Lighederne mellem Krag og Hvitfeldt stamme fra, at de tildels have haft samme Grundlag at arbejde paa, men ikke derfra, at Krag ligefrem har oversat Hvitfeldts danske Text paa Latin³. Forskjellighederne skulle nærmest skrive sig fra, at Krag har fundet Dokumenter o. lgn., som Hvitfeldt ikke har haft til Raadighed. Angaaende det formodede fælles Grundlag siger Paludan-Müller: »Jeg kan ikke afvise

¹ Arngr. Jonæ, anf. Skr. S. 85 f. I et Brev til Dr. Oluf Worm fra 1632 omtaler Islænderen Magnus Olafsen, at han i sin Ungdom havde overbragt Hvitfeldt en stor Pakke Skjaldekvad (*Cantilenæ*) fra Biskop Gudbrand Thorlaksen (Wormii Epist. p. 368).

² Nic. Cragii Hist. Regis Christiani III. Præfatio Grammii, p. 43 sq. 68.

³ Paludan-Müller har dog selv paavist Steder, hvor baade Hvitfeldt og Krag have gjort sig skyldige i Fejltagelser af en saadan Art, at det næsten ikke er tænkeligt, at den enes (K.s) Fremstilling ikke skulde stamme fra den andens (Hv.s).

den Tanke — hvis Rigtighed jeg dog heller ikke kan paa-
vise, end sige bevise — at en Regjeringen nærstaaende
Stormand, snarest Kansler Johan Friis, har villet have
Grevens Fejde fremstillet af en videnskabelig dannet Klient
som Anders Sørensen Vedel og derfor har meddelt denne
saa vel sine egne Erindringer og Opskrifter, som Afskrifter
eller Uddrag af Regjeringspapirer¹, han havde til Raadig-
hed. Vedel, eller hvem Klienten nu har været, har ikke
faaet Arbejdet udført; men hans Samlinger, forøgede med
andet Materiale, saasom Billeslægtens talrige Breve og Pa-
pirer, Fru Elsebe Krabbes² Optegnelser o. dsl., ere komne
middelbart eller umiddelbart baade til Hvitfeldt, som rask
har benyttet dem, og hvad han ellers havde, til en, om end
ufuldkommen, saa dog hel Christian den Tredies Historie,
og derefter til Krag, der har forøget dem med nye Archi-
valia især om diplomatiske Underhandlinger, men har ar-
bejdet langsommere end Hvitfeldt og tilsidst kun givet os
et højst værdifuldt Brudstykke af Kong Christians Historie³.

Paludan-Müller har ikke kjendt Tyge Brahes Ytringer
om en 1584 eksisterende Christian III's Historie, hvilke
udelukke, at Vedel kan være Forfatter af denne Historie,
skjønt det er vitterligt, at han har modtaget Meddelelser
fra Johan Friis om Personer og Begivenheder i Greve-
fejdens Tid⁴. Men for øvrigt er der adskilligt, der taler
for Rigtigheden af den udtalte Formening.

Medens vi saaledes — om end ikke ganske uden Be-
tænkelighed — kunne give Gram og Paludan-Müller Ret i
Hovedsagen, er der dog et Udtryk hos den førstnævnte,
der formentlig trænger til Modsigelse, og det er, hvad han
ytrer om Grunden til, at Krag paa sine Steder ikke har
benyttet Hvitfeldts Fremstilling, hvor den er bedre eller
rigtigere end hans egen. Herom siger Gram, der for øvrigt
sætter Krag højere som dansk Historieskriver, end man nu

¹ Saadanne paavises med ikke ringe Sandsynlighed af Paludan-Müller.

² Paludan-Müller skriver »Elisabet Skrams«, hvilket jeg har rettet.

³ Hist. Tidsskrift 3. R. VI, 402 f.

⁴ Rørdam, Hist. Kildekrifter II, 182 ff.

i Almindelighed vil finde rigtigt: »Jeg kan dog ikke nægte, at Krag en og anden Gang har forbigaaet noget, som han efter min Mening vilde have sat større Pris paa, dersom han ikke havde tilsidesat Hvitfeldt, hvem han maaske tillagde altfor ringe Betydning¹«. Dette Ræsonnement er vistnok urigtigt; snarere skulde jeg tænke, at Krag havde skrevet de paagjældende Afsnit, før han havde faaet Hvitfeldts Bog i Hænde, og at han ikke senere har eftergaaet det skrevne, da han jo overhovedet ikke blev færdig med sit Værk. Krag fik jo nemlig sin Bestalling som Historiograf mere end et Aar før Hvitfeldts Bog udkom, og han kan jo godt have syslet med Emnet, før han fik den nævnte Bestalling, da det vel ikke er usandsynligt, at han selv har virket til, at det blev stillet ham som Opgave først at skrive Christian III's og Frederik II's Historie, og ikke, som ellers kunde synes naturligt, strax at fortsætte, hvor Saxe slipper². I ethvert Tilfælde kan man sikkert gaa ud fra, at Krag var en altfor god Hofmand, til at han med Forsæt skulde have gjort sig skyldig i noget, der kunde udlægges som Ringeaegt mod en saa højt anset og af ham selv saa højt æret Mand som Arild Hvitfeldt. Men for øvrigt skal det villig indrømmes, at der er og bliver noget dunkelt i Forholdet mellem Hvitfeldts og Krags historiske Arbejder.

Ved et mærkværdigt Tilfælde er noget af Hvitfeldts Manuskript til Christian III's Historie endnu bevaret i vort Rigsarkiv, 13 beskrevne Blade (26 Foliosider), der i den

¹ Nic Cragii Hist. Regis Chr. III. Præf. Grammii p. 68. I den danske Oversættelse (1776, S. 98) lyder det endnu mere skurrende.

² Niels Krags Bestalling af 31. Juli 1594 som kongl. Historieskriver er trykt i min Kbhvns. Univ. Hist. IV, 401 f. I et utrykt Brev af 5. Sept. 1589, skrevet af den gamle franske Gesandt Carolus Danzæus til Krag, og angaaende en Berigtigelse til den franske Forfatter Bodins Ytringer vedrørende Historien om Kong Frederik II's Regjeringstilrædelse, siger Danzæus til Krag: »*Quum tibi Historiæ vestræ concinnandæ cura incumbat*« etc. Dette er altsaa skrevet 5 Aar, før Krag fik Bestallingen som Historiograf.

oprindelige Kvartudgave svare til Bladene Ai til Dij (i Folioudgaven til S. 1395—1407). Det foreliggende er en Renskrift (med en Skrivershaand), hvortil Hvitfeldt i Texten eller Randen har føjet sine egenhændige Rettelser og Tillæg. Det bærer ikke Præg af at være det til Trykning leverede Manuskript, men betegner vistnok Arbejdet paa et Mellemstade, som vi forklare saaledes: Efter at det første Udkast er gjort, har Hvitfeldt ladet en Skriver renskrive det hele; derpaa har han selv paany gennemgaaet Manuskriptet, rettet og tilføjet, hvad der syntes ham fornøden — for saa formodentlig atter at overgive det til Skriversen, at han kunde gjøre en ny Renskrift færdig til Bogtrykkeren, i hvilken der dog maaske atter er foretaget en og anden Udstrygning, Rettelse eller Tilføjeelse¹. — Da det nævnte Udkast saaledes giver os en velkommen Oplysning om, hvorledes Hvitfeldts Krønike har vundet Skikkelse, vil et Aftryk deraf blive leveret ved Slutningen af nærværende Skrift. — Endnu kan bemærkes, at Hvitfeldt ved Enden af sin Christiern I's Historie har tilføjet nogle Sider med Tilføjelser til Christian III's Historie (særlig vedrørende Slaget ved Øxnebjerg og Grevefejden i det hele) med den Bemærkning: »Hvis disse Krøniker udi Fremtiden igjen kunde hænde at trykkes, da vilde den gunstige Læser dette tilsætte og forbedre«. — I denne som i hver af de følgende Dele af Krøniken findes et udførligt Navneregister og en længere Trykfejlsliste, der dog ingenlunde faar alt med, hvad der burde rettes. Christian III's Historie er ikke pagineret, men har kun Arksignaturen. Alle de følgende Dele ere derimod forsynede med Sidetal.

Efter at Hvitfeldt havde faaet gjort Begyndelsen paa det store Værk, han havde sat som sit Maal, forsømte han forøvrigt næppe nogen Time, som blev ham tilovers fra hans andre Forretninger, for at føre det videre. Vi vide derfor ikke, om det har været ham kjært at faa Befaling

¹ Jfr. Hist. Tidsskrift 4. R. III, 510 f.

om, at han, ligesom Christoffer Valckendorf, skulde indfinde sig i Kjøbenhavn den 27. Marts 1596 og forblive der, indtil hele Regjeringsraadet kom tilstede, »havende med al Ting flittig og tilbørlig Indseende¹«. Maaske dog Opholdet i Hovedstaden ydede ham bedre Lejlighed til at føre Tilsyn med den fortsatte Trykning af hans Historieværk. I ethvert Tilfælde deltog Hvitfeldt nu i hele April og noget af Maj i Regjeringen². Og i Sommeren 1596 — om ikke før — var han ikke desto mindre færdig med en ny Del af sin Historie.

Havde Hvitfeldt i Christian III fremstillet den gode Regent, saa kom hans næste Skrift til at handle om den onde, og det er rimeligt, at det er sket med bevidst Hensigt, at han, istedenfor at gaa til Frederik II, hvilket han i Fortalen til Christian III's Historie havde antydnet som sin Plan, eller til Frederik I, som gik forud for Christian III, har taget Kong Christiern den Anden for sig til Behandling, for at den unge, udvalgte Konge ogsaa maatte se et afskrækkende Exempel paa, hvad en slet og tyrannisk Regjering kunde føre til. I de to første Dele af Krøniken var saaledes paa en Maade Dyden og Lasten stillede frem til Beskuelse, til Efterligning og til Advarsel. — Titelen paa denne 2den (senere 7de) Del af Hvitfeldts Historie er:

Historiske Beskriffuelse, om hues sig haffuer tildragit vnder Kong Christiern den Anden. (Psalm. 2). Prentet i Kbh. aff Mogens Vingaard. 1596. 4° (340 SS. foruden Registeret).

¹ Se Tillæg, Nr. 84. Erslev I, 6.

² Danske Mag. V, 152. Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. IV, 417, og Hist. Saml. og Studier I, 562. I Breve fra Maj 1596 omtaler Sten Brahe og Arild Hvitfeldt som »*proreges*« (Arngr. Jonæ, Apotribe Calumn. p. 86. 87). Fra Begyndelsen af Juni 1596 er den i Ny kirkehist. Saml. V, 84 omtalte »Seddel« fra Hvitfeldt til Universitetet om at dømme mellem Biskop Anders Fos i Bergen og hans Svigersøn. Af den Maade, hvorpaa Professorerne tog Sagen, skjønnes, at Hvitfeldt da ikke længere har været i Regjeringen.

Det Citat af 2den Davids Salme (»Og nu i Konger handler viseligen; lader eder undervise, I, som dømme paa Jorden«, osv.), som Forfatteren har sat paa Titelbladet, passer godt til Skriftets Hensigt, som aabenbart er at advare. I den udførlige (men udaterede) Fortale til den udvalgte Konge gjør Forfatteren Undskyldning for, at han maa fortælle saa meget ondt om en dansk Konge. Men da han i selve Fortalen repeterer en stor Del af de værste Beskyldninger mod Christiern II, kommer den dog nærmest til at tage sig ud som et Forsvar for, at Rigets to mægtigste Stænder gjorde Opstand mod Kongen, idet Hvitfeldt tillige paaviser, at saadan Opstand mod »ustyrige« og tyranniske Regenter var sket mange Gange tidligere, dels hertillands, dels i andre Riger, naar Undersaatterne ikke længere kunde udholde Kongens Voldsgjæringer. Særlig peger Hvitfeldt advarende paa den Artikel, der fandtes i Christiern II's Haandfæstning, at Undersaatterne vare løste fra deres Ed, dersom Kongen »ikke saa skikkeligen forestod sit Regimente, som han burde, og ikke holdt de Punkter, han havde svoret dem, ej heller, advaret, vilde aflade eller raade Bod«. I den Kommentar, Hvitfeldt giver til denne Artikel, viser han, at han billigede den, idet han paa en Maade foreholder den unge Konge, at om end en saadan Bestemmelse ikke fandtes i de sidste Kongers Haandfæstninger, vare Undersaatterne dog i deres Ret, naar de ikke taalte en lovbrydende Regents Undertrykkelse.

Fortalen slutter med følgende Henvendelse: »Allernaadigste Herre og udvalgte Konning, dette haver jeg saa korteligen villet fortælle om Kong Christens Regimente, hvilken vore Danske ikke have værdiget Navnet Christian, som han heller ikke har forskyldt¹. Og haver jeg det

¹ Dette er en lidet træffende Bemærkning. Christiern eller Christen er den danske Form af Navnet, Christian den latinske og højtydske. Den første Konge af dette Navn kaldtes paa sit Modersmaal (det plattyske Sprog) Carsten og paa Dansk Christiern, og med det sidste Navn (*Christiernus*) har han selv skrevet sig (s. Diplom. Chr. I. Tab. I.), men neppe nogensinde Christian. Efter ham var Chr. II

samlet, en Part af vore egne Dokumenter, Opskrivelser, og af Hyldingsbreve, en Part af svenske Historier, Olaus Petri¹, David Chytræus² og andre, fordi K. Christen medtog alle Acta udi hans Tid, som udi Nederlandene bleve adspredte og forkomne³. Og vil jeg en anden her hos have efterladt dette mit Arbejde, hvem der mere kan samle og forbedre, paa det vore Historier i saa Maade kunde komme for Dagen. Og efterdi jeg haver sat mig for, udi denne min Rolighed, siden jeg er kommen fra den daglige Hof-tjeneste⁴, ved denne min ringe Helbred, at samle og sætte noget til Rette, hvis Dokumenter jeg for mig haver paa adskillige Tider samlet (hvorum jeg, urost, ikke haver gjort ringe Flid), efter (som) jeg dog befinder, vi lide udi vores danske Historier stor Brøst af Skribenter, og saadant af mig samlet ellers udi Fremtiden maatte forkommes: saa veed jeg dennem og mit Arbejde heller ingen bedre end Eders Majestæt at tilskrive, som dette Rige er tilforordnet af Gud at styre og regjere, at det under saa højt et Navn kunde have Beskyttelse og Beskjærmelse. Gud veed, det gjør

---

opkaldt. Chr. III's Navn findes i den første Tid, efter at han var kommen til Regjeringen, undertiden skrevet Christen. Selv skrev han sig altid: Christian. (Jvfr. Grams. Afhandling »Om det Navn Christiern«, i Vidensk. Selsk. Skr. 1. R. III, 77 ff.).

- ¹ Dennes »Svenska Krönika«, der rækker fra de ældste Tider til det stockholmske Blodbad (1520), eksisterede kun i Haandskrift. Nu foreligger der en fortrinlig Udgave af G. E. Klemming (Stockh. 1860).
- ² Chytræus' Chronicon Saxoniae udkom, som tidligere er berørt, i Leipzig 1593 i Folio. Den Del deraf, der især vedrører Danmark er tilegnet den unge Holger Rosenkrantz.
- ³ Som bekjendt ere de dog i vore Dage atter komne for Lyset. Se Allens Indledning til hans Udgave af Aktstykker til Chr. II's og Fred. I's Historie.
- ⁴ »Hoftjenesten« var Hvitfeldt jo allerede kommen fra 1580. Men maaske tænker han paa, at han i Regjeringsraadets Tid ofte var kommen i Forbindelse med Hoffet. Deichman mener, at den nævnte Ytring er skreven efter Herredagen 10. Juni 1596, paa hvilken Valckendorf blev Rigens Hofmester, Christian Friis kongelig Kansler og Peder Munk Rigens Marsk, samt otte nye Rigsraader udvalgte i de afdødes Sted, og efter at Hvitfeldt havde ombyttet Tryggevælde Len med Vordingborg.

mig ondt, at vort Fæderneland skal høre ilde for K. Christens Skyld, og vi for hans Skyld, at vi blev saa foraarsaget at handle med hannem; havde heller set, jeg havde haft Tilfælde at skrive det, som lovligt og godt var, om hannem, end det, som ondt er; men Sandheden maa man ikke spare. Tilmed da bør alle Fyrster og Herrer, som udi Regiment stedte ere, flittelig (frem)for andre at læse Historier, at de deraf kunne se og forfare, hvad paa andre Fyrster og Herrer haver manglet og fattedes, og derefter skikke deres Levned og Regimente, saa de derudi kunne blive bestandige, duelige, Gud behagelige og Undersaatterne tjenlige. Og det er anden Aarsag, hvorfor jeg tilskriver E. Maj. denne Bog. Gud begave E. Maj. med al Visdom og Forstand til E. Naades forestandende Regimente!«

Saa sort Hvitfeldt afmaler Christiern II, saa antyder han dog, at der maaske ogsaa kunde være lysere Synspunkter at betragte ham fra, men disse har han rigtignok ikke været saa heldig at finde. Dog er det vel nok en overdreven Beskyldning mod ham, at han kun optager, hvad der kunde være nedsættende for den ulykkelige Konge, og udelader, hvad der kunde tjene til hans Forsvar eller Ros¹. Forsætlig har Hvitfeldt vistnok ikke forvansket noget Dokument; men meget afhænger jo af de Øjne, hvormed man ser paa Tingene. Adskilligt af hvad der i vore Øjne tjener

¹ Det er navnlig H. Behrmann, der i sin Christian den Andens Historie, I, Indl. S. XXXVII har fremsat denne Beskyldning mod Hvitfeldt i følgende Form (siden gjentaget af andre): »Som Rigskansler havde han Arkivet under sine Hænder og kunde altsaa, om han havde villet, skrevet en ligesaa rigtig som fuldstændig Historie af vor Konges Regjering. Men han brugte Dokumenterne for det meste ikkun der, hvor de ej vare til Fordel for Kongen; hvor de tjente til hans Undskyldning, ignoreredes de ganske«. — Sandheden er imidlertid den, at Hvitfeldt som Rigens Kansler slet intet havde med Arkivet at gjøre. Kun de gamle Dombøger, som maaske ikke engang gik tilbage til Christiern II's Tid, vare i hans Værge. Behrmann og andre synes at have forvexlet Rigens Kanslers Embede med det Rigskanslerembede, som bestod i Sverig og som Griffenfelt hos os fik sig overdraget, men som nærmest svarer til den Stilling, som Kongens Kansler ellers indtog her i Landet.

til Christiern II's Forsvar, maatte Hvitfeldt efter sit hele politiske og sociale Standpunkt nødvendig opfatte paa en ganske anden Maade.

Hvitfeldts haarde Dom over Kong Christiern har i Tidernes Løb, da Vinden vendte sig, som oftest paadraget ham streng Dadel. Vi skulle ikke her føre hans Forsvar, men kun anføre nogle af de Ytringer, hvormed Hans Gram¹ og Carl Deichman² i sin Tid søgte at forklare, hvorfor Hvitfeldt ikke godt kunde skrive stort anderledes, end han gjorde: Han havde i sin Ungdom af sin Fader og den Slægt, som da levede, allerede hørt de haarde Domme om Kong Christiern; naar han nu læste Olaus Petri eller Hans Svaning³, maatte han af deres Fremstillinger nødvendig faa det samme Indtryk; de stadfæstede ganske Adelstraditionen. Christiern II havde kjendelig stræbt efter en enevældig Magt, men saa længe den aristokratiske Forfatning lovlig bestod, maatte Angrebene paa denne synes en Forbrydelse. Nogle af de haardeste Udtryk er ikke egentlig Hvitfeldts egne, men hentede fra den Tids bitre Partiskrifter. Deichman viser saaledes, at den for den kongelige Myndighed tilsyneladende saa saarende Udtalelse, at »den ringeste Bonde i Danmark er hans saa mægtig, som Kongen sit, og end mere mægtig«, kun er en Gjenlyd af Lektor Povl Helgesens i Bispernes Navn forfattede Anklageskrift mod Christiern II⁴.

Vi bifalde hvad Gram siger: »Det er langt fra, at jeg vil stadfæste alle Hvitfeldts haarde Talemaader; men ikke

¹ Kong Christiern den Andens forehafte Religions-Reformation (i Vidensk. Selsk. Skr. 1. R. III, 1 ff.).

² I det ovf. S. 3 omtalte Manuskript.

³ Mærkeligt nok nævner Hvitfeldt ikke Svanings, da endnu haandskrevne, »Christiernus II« blandt sine Kilder ved Siden af Olaus Petri og Chytræus, skjønt han efter en større Maalestok har benyttet dette Skrift. Gram har paavist, at Hvitfeldt har benyttet store Partier af Svanings Skrift, men dog ogsaa, at han paa Steder stiltiende har korrigeret Urigtigheder deri, ikke at tale om, at han i høj Grad har suppleret Svanings Fremstilling.

⁴ Hvitfeldt, Danmarks Riges Krønike, S. 1137 og 1235.

heller er jeg saa ondsindet, at dømme derom saaledes som de fleste, nemlig at de have meste Parten ingen anden Grund, end at Hvitfeldt var en Adelsmand og Rigens Raad, og Kong Christiern var en saadan Regent, der holdt den gemene Mands Parti, og var Borgeres og Bønders Forsvar imod den selvraadige Adel¹. Saadant er det almindelige Mundheld hos højbemeldte Konges Apologister. Men hvorfor glemmer man her Svaning, der jo ingen Herremand var, og har dog ikke været noget Haar mildere imod den ulyksalige Konge, men fast værre end Hvitfeldt, og virkelig fourneret denne de slemmeste Talemaader og Fortællinger om ham? Sagen er, man giver ikke Agt paa Tiden, naar disse tvende Mænd levede og bragte deres Arbejde tilveje. Havde de skrevet en tyve eller fyrretyve Aar sildigere, da, naar som end Facta, som de fortælle, vare blevne de selvsamme, vare dog deres Kritiker ikke just blevne saa heftige²«.

I det store og hele skal det indrømmes, at Hvitfeldt ikke har været nogen upartisk Dommer over Kong Christiern II. Det laa næppe for den Tid at give en retfærdig Bedømmelse af en Regent med en saa kompliceret Karakter. Dog har Hvitfeldt bragt vor Kundskab om Tidshistorien et godt Skridt fremad, og derfor yde vi ham vor Tak. — Af hele hans Christiern II's Historie, Fortalen iberegnet, findes i Stockholm et Haandskrift af samme Art som det tidligere omtalte Brudstykke af Christiern I's Historie — alt saa en Renskrift forsynet med Hvitfeldts egenhændige Rettelser og Tilføjelser³.

¹ »Her er en *coup de dent* til Holberg«, bemærker C. Deichman.

² Grams anf. Skr., S. 3 f.

³ Se Hist. Tidsskrift IV, 139. Summarierne i Randen mangle i dette Hdskr. ligesom i Brudstykket af Chr. III's Historie. Kun et enkelt Sted (S. 325 i Kvartudgaven, S. 1231 i Folioudgaven) er den i Randen trykte Bemærkning i Haandskriftet tilføjet med Hvitfeldts egen Haand.

X.

Hvitfeldt bliver Lensmand paa Vordingborg (1596). Christian IV's Krøning. Frederik I's Historie. Svenske Modskrifter. Jens Dolmers Kritik af Hvitfeldts Paastand om, at Norge ved Unionen blev et Valgrige. Hvitfeldt forlenes med Dragsholm (1597). Dragsholm Slot og Len.

I Juni 1596 ombyttede Hvitfeldt Tryggevælde Len med Slottet Vordingborg og Lekkende Gaard¹. Dette Len omfattede Hammer og Tybjerg Herreder samt det meste af Baarse Herred. Maaske kan det have bidraget til Hvitfeldts Ønske om Forflyttelse, at Vordingborg var et af de saakaldte Regnskabs- eller Genantlen, hvor Lensmanden havde en vis Løn, — en mindre Pengesum og en stor Mængde Naturalydelser — medens Tryggevælde var et Afgiftslen, hvor Lensmandens Indtægt var mere uvis. Paa Vordingborg blev han dog ikke længe, som vi senere skulle se. Man skulde for øvrigt mene, at det for en Mand med Arild Hvitfeldts historiske Sans maatte være ganske mærkeligt at sidde som Slotsherre paa det gamle, mægtige Vordingborg, der den Gang endnu gjemte mangfoldige Minder fra Fortiden, til hvilke han i sine historiske Studier oftere maatte komme tilbage. Hans kortvarige Virksomhed paa dette Sted har, saa vidt vides, dog ikke efterladt sig andre Spor end nogle »Kongens og Rigens Domme«, udstede paa Vordingborg, samt nogle Befalinger til ham i hans

---

¹ Følg brevet til Lenets Beboere er af 11. Juni 1596, Forleningsbrevet er dat. 28. Juni. Se Tillæg, Nr. 85.

Egenskab som Lensmand her¹. I en ældre Tid havde der paa Vordingborg Slot været et Arkiv, der navnlig indeholdt indenlandske Sager fra Valdemar Atterdags Tid². Nogle have ment, at det fandtes der endnu paa Hvitfeldts Tid³; men denne Antagelse er næppe rigtig. Formodentlig var det allerede tidligere indlemmet i Rigets Hovedarkiv; adskillige Stykker deraf ere vistnok forkomne⁴.

Det følger af sig selv, da nu Tiden stundede til, at Kong Christian IV selv skulde overtage Regjeringen, at Hvitfeldt baade deltog i Rigsraadets Forhandlinger om Kongens Haandfæstning⁵ og senere i Kroningshøjtidelighederne den 29. August 1596, hvor Rigsraaderne, »alle udi lange Fløjelskapper«, naturligvis ikke spillede den ringeste Rolle⁶. Allerede den 27. Februar havde han, saa vel som en stor Mængde andre Adelsmænd, faaet Brev om at møde med sine Heste og Folk til Kroningen. Hvitfeldt havde dog ikke, som mange andre af hans Standsfæller, faaet Bud om at være rede til at lade sig bruge til Ridderspil⁷. Vi kunne da heller ikke godt tænke os ham øvende slig Idræt. I Raadssalen, paa Dommersædet og ved Skrivebordet havde han derimod sin rette Plads, og der svigtede han ikke. At han nemlig trods alle Forhindringer med stor Kraft har

¹ Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 137 f. I Kbhvns Diplom. II, 487 findes et Brev af 3. Aug. 1596 til Hvitfeldt fra Regjeringsraadet om ikke at formene Slagterne fra Kjøbenhavn at gjøre Opkjøb af Slagtekvæg i hans Len, særlig da Kongens Kroning nu stundede til, og en stor Mængde Mennesker vilde samles i Hovedstaden. Brevet har nærmest Karakter af et Privatbrev. Et andet Brev til Hvitfeldt som Lensmand paa Vordingborg findes aftrykt som Tillæg, Nr. 86.

² De ældste danske Archivregistraturer I, 87 ff. A. D. Jørgensen, Uds. ov. d. danske Rigsarkivers Hist. S. 8 f., 11.

³ Saaledes Werlauff i sine utrykte Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie (Ny kgl. Saml. 869. 4°. Vol. II).

⁴ En Del af de Stykker, der forekomme i ovennævnte vordingborgske Registratur, findes endnu i Rigsarkivet.

⁵ Aarsberetn. fra det kgl. Geheime-Archiv II, 103. 109.

⁶ Slange, Christian IV's Historie, S. 94.

⁷ Erslev, Aktst. t. Rigsraadets Hist. I, 79 f.

fremskyndet det Arbejde, der nu var blevet hans Hovedmaal, det skjønnede vi bedst deraf, at han to Dage efter Kroningen kunde skrive Fortalen til den næste Del af sin Krønike, Kong Frederik den Førstes Historie, et Tegn paa, at Værket da allerede var færdigt, skjønt det først udkom senere. Det skulde nemlig være en Festgave til den nys kronede Konge, derfor havde Forfatteren skyndt sig saa meget dermed. Titelen lyder:

Konning Friderich den Førstis, Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gothis Konning etc. Histori, som regerede fast IX. Aar¹. Trøckt vdi Kbh. af Mogens Vingaard. 1597. 4°. (367 SS.).

Den ovenomtalte Fortale til Christian IV (dat. Kjøbenhavn 1. Sept. 1596) udtaler først Ønsket om, at det maatte være sket i en lykkelig Tid og Stund, at den unge Konge var indtraadt til at forestaa Regjeringen, saa meget mere som alle Rigets Stænder, gejstlige og verdslige, ædle og uædle, med Længsel havde ønsket og begjæret, at dette maatte ske. I Kongens umyndige Aar havde »Rigens tilforordnede, indfødte Regjeringsraad forestaaet Rigens Regiment, som ej heller sig andet burde, eftersom hos Rigens Raad er Magt og Vold at nævne og kalde en Herre og Konge til dette frie Valgrige, og vi ikke kjende nogen anden udvortes Herre over os«.

Skjønt alt saaledes, efter Hvitfeldts Mening, statsretligt havde været i den skjønneste Orden under Regjeringsraadet, og Regimentet i den Tid havde været »lideligt og taaleligt, Lov og Ret haandhævet, Fred og Enighed opretholdt baade inden- og udenlands«, saa havde dog Undersaatterne, »vi selv og de«, med en vis Utaalmodighed »forlanget efter en højere«; thi det lod sig ikke nægte, at det undertiden havde sine Ulemper, naar Folk skulde lade sig regjere af deres jevnlige. »Særdeles have vi forlænget, af Eders Majestæt selv at maatte regjeres, for den Forhaabnings Skyld, vi have

¹ En besønderlig Unøjagtighed, da det ikke kan omtvistes, at Frederik I var Konge i 10 Aar.

om, Eders Majestæt at skulle efterfølge sine lovlige Forældres (∴ Forfædres) Regimente og Fodspor, som vi tilforn have forsøgt og smagt«. Hvitfeldt ønsker Kongen Lykke og Velsignelse til at føre »et mildt og fredsommeligt Regimente, Lov og Ret til Bestyrkelse, fattige, fortrængte Mennesker til Skaansel, og menige Undersaatter til Ro og Lise«. Kongen fattedes ikke fortrinlige Evner i mange Retninger, og han havde været saa heldig som sine nærmeste Raadgivere at faa to saa dygtige og prøvede Mænd som Christoffer Valckendorf og Christian Friis, »saa vi forhaabes, at Ed. Maj. baade dem og os andre af Raadet gjerne skal ville høre, og efter deres og vort Raad Eders Regjering anstille og føre« — gode Formaninger altsaa, som den unge Konge gjorde vel i at følge.

Angaaende sit Arbejde siger Hvitfeldt: »Jeg veed Eders Majestæt med ingen anden Present eller Foræring til Eders Naades Indtrædelse udi Regimentet at kunne forære og begave, end med denne lille Historie om Kong Frederik I, Eders Naades Farfaders Fader, hvilken haver været en from, mild, sagtmodig og velgjørende Herre og Konge, at Ed. Maj. læsendes hans Historie skal blive optændt at følge hans lovlige Fodspor. Og endog denne Historie med meget mere kan forbedres¹, saa har jeg dog ikke der efter kunnet fortøve, men brugt til denne Historie, hvad jeg selv haver samlet, som Gud veed, ikke uden stor Besværing, ilendes med mit foretagende Arbejde, og gjerne ladendes en anden den Lov og Umage, dette mit Arbejde at forbedre«.

Denne Fortale er i sin Helhed karakteristisk for Hvitfeldts politiske Stade. I Hovedsagen holder han paa, at Rigsraadet er den politiske Magts Kilde og Udspring, og at Kongen lovlig kun faar Magten ved Raadets Valg²; men da

¹ Hvitfeldt beklager, at han ikke har haft Lejlighed til at benytte Fællesarkivet for Hertugdømmerne, der gjemtes paa Gottorp Slot. Se herom ogsaa S. 1251 i Folioudgaven.

² Hvitfeldt undgaar derfor omhyggelig at tale om Kongernes Arvinger; de kaldes »Efterkommere«, skjønt dette Ord har et videre Begreb.

Kong Christian nu paa lovlig Vis var kommen til Regjeringen, saa gjaldt det om, at han vilde lytte til sine erfarne Raadgivere og agte paa det Forbillede, hans Oldefader havde efterladt. Hvad havde da denne gjort, hvorfor hans Navn mere end mange andre Kongers burde bevares i taknemmelig Erindring? Han havde formindsket Kronens Ret til bedste for Adelen! Det er herom, Hvitfeldt inde i Skriftet selv¹ ved Omtale af Frederik I's Haandfæstning siger de bekjendte Ord: »Adelen gav han over deres egne Bønder og Tjenere Hals og Haand, Boeslod og alle 40 Marks Sager saa frit, som Adelen udi det Fyrstendømme Slesvig deres have, hvilket er en drabelig Frihed, des Lige ingen Konger udi Danmark have udgivet. Saadan Frihed have de udi Tydskland, som man kalder Grever og Friherrer, saa vor Adel intet fattes uden Greve- og Friherrenavn, dog man udi Titelen skriver dennem Ædle og Velbyrdige ligesom Grever og Friherrer udenlands. Udi Norge haver Adelen ikke den Frihed over deres Bønder, udi Sverig ej heller, uden de, som stakket (∴ for kort Tid siden) ere gjorde til Grever og Friherrer. Hvorfor denne Konges Ihukommelse bør hellig og uglemt at være hos os og vore Efterkommere«.

Blandt de mange fremmede Gjæster, der vare samlede i Kjøbenhavn i Anledning af Kong Christians Kroning, var der én, for hvem Hvitfeldts Krønike blev af særlig Betydning, nemlig den svenske Regents Sekretær, Erik Jöransson (Tegel), der, om ikke ad positiv saa dog ad negativ Vej, ved den fik sit Kald som Historieskriver. Rigtignok udkom hans Kong Gustavs Historie først mange Aar efter², men det var dog Hvitfeldts Krønike, som havde fremkaldt den. Herom hidsætte vi den svenske Forfatters egne Ord i hans Fortale til Kong Gustav Adolf:

¹ Folioudgaven S. 1252.

² Erich Jöransson: Her Gustaffs, fordom Sweriges, Göthes och Wendes Konungs Historia. Stockh. 1622. Fol.

»På then tijdh Konungh Christian then fierde, nu regerandes Konungh i Dannemarck, bleff solenniter crönter åhr 1596. then 29. Augusti vthi Köpenhamn, war iagh tijt förskickat af H. K. M^t (Carl IX) medh breeff och ärender och til at wetta göra H. K. M^t en wisz relation och beskeedh, hura samma Crönings Process tilgick. Och när iagh åter ther ifrån igen kom, och medh migh hadhe Arild Hwitfäldz ny vthgångne Danske Historiske Beskriffuelse om Konung Christian then tridie i Dannemarck: Tå anammade H. K. M^t samma Historiske Skriff til sigh, och laas henne egenom. Men som H. K. M^t fann sin salige Her Fadhers Handlingar och Swenske Saaker ther vthi icke wara alle richtighe och rätt införde, vthan een deel komma medh sanningen intet öffuereens, såsom i lijka måtto vthi andra Hwitfäldz skriffter och Historier om Konung Christiern den andra och Konung Fredrich then första skeedt är, behagadhe H. K. M^t thet mechta illa, achtandes strax låta swara ther vppå, och förthenskuld befalte migh samma Historia collationera medh the skreffne Konung Gustaffs Chronikor« (etc.)

Ligesom Hvitfeldt, der selv havde haft saa megen Nytte af den svenske Forfatter Olaus Petri's haandskrevne Krønike, nu, skjönt ufrivillig, kom til at foranledige, at den fik en Fortsættelse, hvori meget dog Ord til andet er udskrevet af hans egne Bøger, saaledes kan man vistnok ogsaa med Rette sige, at hvis den samtidige svenske Historiker Johannes Messenius i sit Exil paa Kajaneborg i Finland ikke havde haft Hvitfeldts Krønike at øse af og at skjændes med, saa vilde hans »*Scandia illustrata*« vel næppe være blevet til, i alt Fald ikke i den Form og det Omfang, hvori Værket nu foreligger.

Vakte Hvitfeldts Krønike end altsaa Modsigelse i Sverige, hvad ikke let kunde være andet, naar man betænker Rivningerne i Unionstiden og senere, saa har den dog ogsaa vundet megen Anerkjendelse sammesteds, og hos

ældre svenske Historikere, som Lagerbring o. a.¹, vil man derfor finde ikke faa Udtalelser af den største »wördnad« for »den stora mannen Hvitfeldt«, som Jöran Wallin kalder ham i sine »Gothländska Samlingar«.

Fra særlig norsk Standpunkt fandt Hvitfeldt ogsaa senere Modsigelse paa Grund af sin Paastand om, at Norge siden Unionen ikke var et Arverige men et Valgrige. Modsigelsen kommer frem i den utrykte statsretlige Afhandling »Norges Rige — Arverige«, skreven i Frederik III's Tid, da det var i Kongens Interesse at faa denne Sætning slaaet fast. Om den nævnte Afhandling siger Carl Deichman²: »Det er kort og klart Bevis og Underretning om, at Norges Rige haver ikke aleneste af første Begyndelse, men og altid siden været og nu er et ret Arverige. Afhandlingen er sammenskreven og uddragen af Danmarks og Norges Krøniker og Historier. Aar 1656 paa den norske Hylding udi Christiania blev den overleveret af en »underdanig og tropligtig Patriot«. Hvem der er Auctor til dette Skrift, er ikke bekjendt. At han har været en ægte Nordmand og haft god Indsigt og temmelig vel gjennemgaaet den hele Handel med Norge, maa ikke nægtes, og med god Grund har han forfægtet Kongernes Arveret til dette Rige; især gaar han stærkt løs paa Hvitfeldt, examinerer alle hans Argumenter og Paastand, at Norge efter Unionen ikke mere var et Arve- men et Valgrige«.

Saa vidt Deichman, der ikke vidste, hvad Dr. Gustav Storm i vore Dage har paavist, at Forfatteren til den nævnte Afhandling ikke er en norsk, men en dansk Mand, M. Jens Dolmer, der med stor Flid havde gransket Norges Historie, Sprog og Lovgivning³. For øvrigt tager Deichman, der var saa norsk i sine Anskuelser, som nogen paa hans Tid kunde være, Hvitfeldt i Forsvar mod Dolmers

¹ Se t. Ex. foran, S. 79.

² I sin ovf. S. 3 omtalte Levnedsskildring af Christoffer og Arild Hvitfeldt.

³ Norsk hist. Tidsskrift 2. R. IV, 114 ff. Om Jens Dolmer s. Dansk biogr. Lexikon IV, 295 ff.

Angreb, naar han siger: »Det kan ikke nægtes, at Hvitfeldt paa mere end ét Sted forfægter denne Sætning. Men kunde han som dansk Rigens Raad og Kansler paa de Tider skrive anderledes uden at udsætte sig for meget farlige Følger? Kongerne maatte selv bide i det sure Æble og simulere eller se gjennem Fingre med alle det danske Raads selvmyndige Foretagender¹. Udi alt dette har dog Hvitfeldt af Kjærlighed til Sandhed ikke villet fortie 1536-Aars Herredags Beslutning betræffende Norge, men selv tilstaar [den begaaede Uret], naar han skriver: For dette Affalds Skyld, saa og for en Del, som siden skete udi Grevens Fejde udi Aar 1534, er paa en Herredag til Kjøbenhavn 1536 noget haardt og strengt raadslaget over de Norske, der fremdeles ikke skulde have deres eget Raad, men regjeres som en anden Provins under Danmark«. Denne aabenhjærtige Udtalelse af Hvitfeldt har i høj Grad vundet ham Deichmans Sympathi, hvorfor denne ogsaa med Iver tager ham i Forsvar mod de »rørende Tilrettesættelser«, som forskjellige Skribenter i den Anledning havde givet ham, navnlig ogsaa mod et Angreb, som den tydske Statsretslærer Gundling² havde gjort paa ham, idet Deichman med Føje gjør opmærksom paa, at Statsret paa Hvitfeldts Tid endnu var en ukjendt Videnskab, saa man ikke kan bebrejde ham, at han ikke holdt sig en senere Tids Theorier efterrettelig.

Efter den vældige Kraftudfoldelse, ved hvilken Hvitfeldt i omtrent halvandet Aar havde faaet over 1100 Kvart-sider dansk Historie for Lyset, var det ikke mere end rime-ligt, at han tog sig et lille Pusterum, som vi da kunne benytte til at dvæle lidt ved hans egen Historie.

Den Forandring, der var foregaaet i den øverste Styrelse, og som blev saa fordærlig for Tyge Brahe, blev for Arild Hvitfeldt snarest en Forøgelse af hans Anseelse og Indflydelse, da de Mænd, der stod den unge Konge

¹ Jeg behøver næppe at gjøre opmærksom paa, at dette Udtryk er for stærkt.

² Nic. Hieron. Gundling døde 1729 som Professor i Halle.

nærmest, Rigshofmester Christoffer Valckendorf og den kongelige Kansler Christian Friis til Borreby, begge nærede baade Agtelse og Venskab for Hvitfeldt, til hvem de ogsaa vare knyttede ved fjernere Slægtskabs Baand¹. Som tidligere er berørt, var denne i Sommeren 1596 bleven Lensmand paa Vordingborg; men dette Len ombyttede han allerede efter et Aars Forløb med det gamle, faste Bispestot Dragsholm paa den smalle Tange (Draget) mellem Nexelø Bugt og Lammefjord². Da dette Slot benyttedes som Statsfængsel, har man mulig ønsket en særlig paalidelig Mand som Slotsherre der; men Hovedgrunden for Hvitfeldt til at attraa Forandring var vel, at Dragsholm Len var mere indbringende end Vordingborg; dog kan der jo ogsaa have været andre Grunde, som nu ikke kjendes.

Dragsholm Slot, der blev Hvitfeldts sidste Forlening, kjendes allerede fra Middelalderen af som et af den roskildske Biskops Hovedslotte, hvor en Provst, der havde den gejstlige Jurisdiktion over den nordvestlige Del af Sjællands Stift, residerede³. Om Slottets Fæstning vidner den Omstændighed, at det var det eneste Punkt i hele Sjælland, der i Grevefejden holdt sig uindtaget, skjønt det blev haardt belejret. Det er Arild Hvitfeldt selv, der i sin Krønike har opbevaret os Hovedpunkterne af Slottets Historie paa dette skjæbnesvangre Tidspunkt, og hans Beretning skal her meddeles som en Prøve paa hans fortællende Stil, der i sig selv ikke er meget fuldkommen, men dog undertiden kan være ret malende, trods manglende Mellemlid eller mindre god Orden. Han fortæller da saaledes under Aar 1535⁴:

»Da Grev Christoffer lod gribe og fange alle de Herremænd, som vare i Kjøbenhavn, undkom Bisp Jakob Røn-

¹ »*Arnoldus Hvitfeldius omnia potest apud Dominum Valkendorffium et Christianum Frisium, qui jam rebus præsumt*«, skrev Dr. Niels Krag 7. Maj 1597. (Arngr. Jonæ, Apotribe calumn. p. 90).

² Under 2. Juli 1598 fik Arild Hvitfeldt Kvittans for Vordingborg Slots og Lekkinge Gaards Len fra 1. Maj 1596 til 1. Juni 1597 (Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 163 f.).

³ Danske Mag. 3. R. III, 218.

⁴ Folioudgaven, S. 1443.

nov, Hr. Knud Rud og nogle flere. De gave dennem ind paa Dragsholm. Nogen Tid der efter foer Bisp Jakob Rønnoy til Jylland fra Sejro, gav sig over til Konningen, svor hannem Lydelse. Men Hr. Knud Rud, Ejler Hardenberg Bispens Lensmand [paa Dragsholm] og flere Riddermænds Mænd bleve paa Slottet. Derfor drog da Grev Johan von der Hoya med Ryttere og Knegte og med mange Kjøbenhavns Borgere til samme Dragsholm og belagde det; havde 10 Kartover med sig og skjøde vældelig til Slottet; dog kunde de ikke skyde det til Storm, fordi at de, paa Slottet vare, holdt sig mandelig, saa Grevens Folk kunde ingen Skade gjøre dennem, men nødtes at drage derfra, og sloge der et Blokhuis for, som de med Folk lode besætte, der de droge derfra, dem at udhungre. Kalundborg Slot blev belagt af dennem samme Tid, hvilket Greven indbekom. Der blev Lange Herman, en uægte af Oldenburg, forordnet til Hovedsmand. Han gjorde ofte Anslag paa Dragsholm Slot, det at forraske. Og en Gang var han kommen med nogle smaa Baade om Natten roendes ind under Slotsgraven, hvor han holdt stille, til Porten opledes; men de paa Slottet bleve hannem vaer og finge strax Porten udi. De paa Slotte lede stor Nød for Proviant, men lode, den Stund Belejringen var, stikke og slagte hvis Svin og Faar, de havde, paa Volden, at Skriget skulde høres i Lejren, at de skulde tænke, de havde større Forraad af Fetallie, end der ellers paa Færde var«.

Den Gang lykkedes det altsaa Biskop Joachim Rønnoy at hævde Besiddelsen af Dragsholm; men skjønt han i klog Erkjendelse af, hvorhen Vinden bar, ydede Kong Christian III sin Hylding, frelste dette ham dog ikke fra den Regnskabsopgjørelse, som hans egenraadige og tyranniske Færd i den kongeløse Tid i fuldt Maal havde gjort ham værdig til. Faa Dage efter at Kongen havde holdt sit Indtog i det erobrede Kjøbenhavn, lod han Bispens gribe og føre til Blaataarn, hvor Johan Rantzow gik til ham og forlangte, at han skulde overgive Dragsholm Slot i Kongens Hænder.

Derpaa vilde Bispen dog ikke gaa ind, da det omtrent var det eneste Slot, han havde tilbage efter Grevefejdens Ødelæggelser. Dog tilbød han at tage det til Len af Kongen. Paa dette Tilbud fik han imidlertid intet Svar, men førtes kort efter som Fange til Slottet Krogen, som Johan Rantzow da havde i Forlening. Derfra tilskrev han denne kort efter sin Ankomst et Brev, hvori han underkastede sig, i Haab om at Kongen paa anden Maade vilde »føje hans Lempe«¹. Det sidste skete ikke, derimod sendte Kongen to af sine betroede Mænd, Thomas Sture og Arvid Ulfstand, til Dragsholm for at tage Slottet i Besiddelse. At Overgivelsen er foregaaet uden Indsigelse fra Ejler Hardenbergs Side, skjønnes deraf, at de to Kommissærer allerede 21. August 1536 kunde optage et fuldstændigt Inventar over alt, hvad der fandtes paa Slottet, som endnu var vel forsynet baade med Levnedsmidler og Ammunition, men dog ogsaa bar kjendelige Spor af den ustandne Belejring². Fra den Tid af gik Dragsholm i Forlening som andre kongelige Slotte; dets Mure og dybe Grave have formodentlig gjort det særlig skikket til at anvendes som Statsfængsel³.

I de trange Fangerum paa Dragsholm havde, indtil Døden bragte Udfrielse, siddet adskillige mærkelige Statsfanger. Fra Frederik II's Tid kan saaledes nævnes Kongens tyske Kansler og Raad, Dr. Hieronymus Thenner; den forhenværende Høvedsmand over de skotske Lejetropper i Syvaarskrigen John Clarck; »den skotske Greve« James Bothwell, den ulykkelige Dronning Maria Stuarts forhenværende Ægtefælle, samt den tidligere Lensmand fra Nedenæs i Norge, Erik Munk til Hjørne. Den Gang Hvitfeldt overtog Dragsholm, sad Ejler Brockenhus af Søndergaard

¹ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 203 f.

² Dette ret mærkelige Inventar findes aftrykt i det sidst nævnte Skrift I, 205 ff. Blandt Levnedsmidlerne paa Slottet kan fremhæves et ret betydeligt Forraad af »Marsvin-Flæsk«. Paa Nixel (Nexelø), der hørte under Slottet, fandtes 24 »Marsvin-Bulke«.

³ Et Par Afbildninger af Slottet i dets gamle Skikkelse findes i Traps Hist.-stat. Beskr. af Kongeriget Danmark III.

her (siden 1584), en Mand, hvis sædelige Udskejelser og Trods mod Kongens Befalinger i sin Tid havde vakt almindelig Forargelse, og som under sin lange Fængselsperiode var kommen ind paa underlige Hallucinationer, der tydede paa mental Svækkelse¹. Naar vi i Inventariet over Dragsholm, optaget ved Hvitfeldts Fraflyttelse 1609, læse: »Udi Ejler Brockenhus's Kammer: 1 gammelt Sengested, 1 liden gammel Skive, 3 Hængelaase for Dørene« — og intet andet, saa bliver det ikke uforklarligt, om et Menneske kunde blive underlig i Hovedet ved at hendside paa dette sørgelige Sted i 25 Aar, helst da hans Fortidserindringer ikke ydede ham nogen Trøst. Da hans egne Midler formodentlig forlængst vare opbrugte, maatte Lensmanden forsyne ham med de fornødne Klæder, foruden hvad han ellers behøvede til Livets Ophold². — Om en anden Livsfange, der i Hvitfeldts sidste Tid blev indespærret paa Dragsholm, skal senere tales.

Man skulde synes, at det maatte være uhyggeligt at bo paa et Slot, hvor saadanne ulykkelige Mennesker hensled deres elændige Liv uden Udsigt til Forandring; men den Tids Mennesker havde stærke Nerver. Strænge, ofte barbariske Straffe var man vant til, og en Lensmand kunde selv faa Lejlighed til at øve dem. I et af de dragsholmske Lensregnskaber fra Hvitfeldts Tid findes følgende tre aabenbart sammenhørende Udgiftsposter, der behørig udmalede

¹ Om Fangerne paa Dragsholm s. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 686 f. Hist. Tidsskr. 3. R. II, 689, 691. 4. R. 147, 149 f. 162. Danske Saml. IV, 22. Danske Mag. 3. R. V, 334. En Fremstilling af Slotets Historie har T. A. Becker givet i Folkekalender for Danmark 1854.

² Lensregnskabet for Dragsholm 1604—5 indeholder en Række Udgiftsposter til Ejler Brockenhus's Beklædning, deriblandt: »For 1/2 Al. Klæde til en Hue 24 Sk. For en Ræv til samme Hue 1 Dlr. 6 Sk. 1 Par Tøfler 1/2 Dlr. 15 Sk. 2 Handsker 16 Sk. For 1 Benfoder-skind til to Pølses og til hans Strømper at fly med, 16 Sk. (Benfoder = Buxer, s. Kalkars Ordbog). Betalt Anders Persen i Kalundborg for 9 Kvarter Engelsk til 1 Par Buxer, Alen 6 Mk. Mønt, er 3 Dlr. 18 Sk. Betalt Peder Skræder i Vindekilde for Klæderne at sy 1 Dlr. 30 Sk.«

synes at kunne levere Stof til nogle rystende Scener i en carit-etlarsk Roman:

1604, 29. Juni givet for en Dom af Nykjøbing Byting, lydendes paa 1 Baad og noget andet Gods, Kongl. Majestæt blev tildømt, som nogle Samkjøbere havde solgt der udi Byen, og Lensmanden lod dennem tiltale for — $\frac{1}{2}$ Daler 31 Skilling.

— 12. Juli betalt Mestermanden i Kalundborg, som Lensmanden lod hente til en Kvinde, blev tildømt at kagstryges, som havde efterfulgt en Samkjøber, kaldtes Stærke Børre — $1\frac{1}{4}$ Daler 5 Sk.

— 21. Juli betalt Mestermanden for Stærke Børre, han rettede og pinte, som blev paagreben i Engelholms Marked og ført til Dragsholm og der blev rettet — 4 Daler 24 Sk.

Dragsholm Len omfattede Ods Herred og Dragsholm Birk. Ifølge Lensbrevet af 12. April 1597 var der tillagt Hvitfeldt til Underholdning for ham selv og hans Svende, samt Slottets og Ladegaardens daglige Folk, et »Genant« paa 342 Daler, $7\frac{1}{2}$ Læster Rug, $9\frac{1}{2}$ Læster Byg, 511 Tdr. Havre, 12 Tdr. Smør, 30 Køer og Stude, 200 Faar og Lam, 500 Gjæs, 470 Høns, 14 Bolsvin, 200 magre Svin, 1 Td. Bergfisk, $\frac{1}{2}$ Td. Aal. Hvad Slottet rentede mere, forbeholdt Kongen sig. Dog maatte Lensmanden nyde al Avl og Affødning og anden Fordel af Ladegaarden, men uden Omkostning for Kongen, som ogsaa, naar hans Rejse faldt der i Eggen, skulde have frit Foder for sine medhavende Heste for en Dag, to eller tre. Af den uviste Rente af Lenet (Stedsmaal, Sagefald, Husbondhold, Drift, Føreløve, Rønningsgods og Vindfælder) maatte Hvitfeldt beholde Halvdelen; men Told, Sise og Vrag, og hvad der gaves af rodhuggen Skov, var Kongen alene forbeholdt. Af de Oldensvin, som ydedes af Bønderne, maatte Lensmanden tage hvert tiende; desuden skulde han i Kronens Skove have fri Olden til sine »Genantsvin« og de paa Ladegaarden hjemmefødte Svin. Af Sagefald og Gaardfæstning

skulde $\frac{2}{3}$ annammes i Penge, og $\frac{1}{3}$ i Øxne. Selv skulde han lønne alle Folkene og Betjentene, og hverken beregne Kongen noget derfor eller tillade dem at modtage nogen Løn af Lenet, undtagen Fogden sine Tiendepenge og Skriveren sin Skriverskjepe, og ikke tilregne Kongen nogen Bekostning paa sig eller sine Folk, naar han rejste indenlands i Kongens Ærende, samt give Kongens Brevdragere fri Befordring og nødtørfdig Underholdning paa en Nats Tid. Han skulde have godt Tilsyn med Kronens Jord og Ejendom der i Lenet, at intet derfra hævdedes eller fravendtes. Slottet og Ladegaarden skulde han vedligeholde. Til større Bygningsforetagender, der gik paa Kongens Regning, skulde dennes Samtykke først erhverves. Han skulde tjene Kongen og Riget med 7 Gerust-Heste, inden Riget paa hans egen og uden Riget paa kongelig Bekostning. Han skulde have den gejstlige Jurisdiktion i Lenet, forsvare Præsterne, naar Behov gjordes, gjøre Regnskab for den gejstlige Rente og »Stigtens Indkomst« og for Stedsmaalet af Tiender, som bortfæstedes, samt Sagefald af Præster og Degne; han skulde have Indseende med, at Kirkens Rente anvendtes til Kirkernes Bedste, og at ingen Tiender bortfæstedes paa mere end 3 Aar ad Gangen, efter at de tilforn vare opbudte til Ting, til den, der vilde give mest; og han maatte aldeles ikke frigive nogen af Kronens vordnede Bøndersønner, eller sælge og afhænde dem uden Kongens Samtykke¹.

Vi have anført alt dette, fordi det giver en lille Forestilling om, hvor mange Ting der var for en Lensmand at have Opmærksomheden henvendt paa. Men selvfølgelig er meget af det, der angik Administrationen og Lensstyrelsen ikke udtrykkelig nævnt i Lensbrevet, da det betragtedes som noget, der fulgte af sig selv eller var almindelig bekendt.

I Aaret 1598 fik Hvitfeldt sit »Genant« af Lenet for-

¹ Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 64 ff. Sml. Annaler f. nord. Oldkynd. og Hist. 1855, S. 108 ff.

øget med 200 Daler, samtidig med at nogle andre Lensmænd ogsaa fik deres Løn forhøjet¹. I et »Overslag over Rigens Indtægt og Udgift« 1602 anføres Dragsholm saaledes²:

Indtægt.

Jordebogen renter aarligen	684 $\frac{1}{2}$	Dlr.
Stigtens Indkomst ³ er	138 $\frac{1}{2}$	-
	<hr/>	
	698 $\frac{1}{2}$	Dlr.

Udgift.

Lensmanden Arild Hvitfeldt haver til aarlig Genant ⁴ at underholde sig, sine egne og Slottens Tjenere	2379 $\frac{1}{2}$	Dlr.
Haver Lensmanden Avlen af Slottet kvit og fri.		
Haver Halvparten af den uvisse Indkomst.		
Haver femte Parten af Oldengjelden ⁵ .		
Skal tjene deraf med 7 Gerust-Heste.		
Gives til Aarsløn, som Præsten i Faarevejle til Genant tilkommer	50	-
Omdrages aarligen med Skovvogtere, Fogder og Bønder, som have deres Gaarde fri	202	-
	<hr/>	
	2622	Dlr.
Saa haver Kgl. Maj heraf fri	4362	Dlr.

Et lignende Overslag fra Aaret 1608 viser, at Kongens Indtægt af Lenet var stegen med o. 1200 Daler siden 1602⁶, formentlig et Vidnesbyrd om god Administration. Formodentlig stammer Forøgelsen i Indtægterne især derfra, at en Del af de mange Gaarde i Lenet, som ifølge Regnskabet

¹ Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 168.

² Schlegel, Saml. z. Dän. Gesch. I, 1, 37.

³ D. e. Indtægten af den gejstlige Jurisdiktion (Sagefald af Præster og Degne, Tiendeafgifter o. a.).

⁴ De forskjellige Naturalydelse (s. ovf.) ere her anslaaede i Penge.

⁵ I Lensbrevet staar: den tiende Part. Er altsaa senere blevet forøget.

⁶ Grundtvig, Medd. fra Rentekammerarch. 1872, S. 32.

1602 vare »øde«, senere ere blevne bortfæstede og beboede. Hvad der har bevirket, at saa meget Bøndergods laa øde, kunne vi ikke oplyse¹; kun for Rørvig Sogns Vedkommende ses, at nogen Ødelæggelse her var sket ved Sandflugt. Men andensteds i Lenet var der næppe Flyvesand. Derimod er det vel muligt, at den hensynsløse Udnyttelse af Bøndernes Arbejde, som Christian IV tillod sig, da han byggede paa Frederiksborg, maa have bidraget til at gjøre Gaardene øde. Man betænke blot, hvad det vil sige, at Hvitfeldt 1600 og følgende Aar den ene Gang efter den anden fik Befaling om at lade Bønderne i Dragsholm Len gjøre Ægter fra Sundby Færge (det nuværende Frederiks-sund) til Frederiksborg². Hver Bonde skulde kjøre en Læst Kalk eller tre Læs Mursten, ofte paa Aarstider, da Vejene maatte være bundløse. Der kunde let gaa en 14 Dages Tid eller mere med til en saaden Ægtrejse, som Bonden maatte gjøre paa sin egen Kost, medens hans Bedrift der hjemme laa stille; og naar han saa endelig kom tilbage til sit fattige Bo, vare hans Trækdyr udslidte og udsultede, og hans Agetøj maaske fordærvet. Naar Hvitfeldt 1602 fik Befaling om at lade hugge 1000 Baandstager til Kronborg Slots Behov³, saa vil det sige, at Bønderne uden Betaling skulde hugge dem i Lenets Skove; om de ogsaa skulde føre dem frem, se vi ikke; men det er vel det sandsynlige. — En Del af Indkomsterne af Lenet førtes *in natura* til Kjøbenhavn; saaledes sendtes hvert Efteraar en Drift paa 4—500 Oldensvin og o. 150 Gjæs⁴ foruden andre Viktualier ind

¹ Ifølge Tingsvidne af 16. Apr. 1605 fra Dragsholm Birk vare den Gang endnu o. 45 Gaarde i Lenet »øde«.

² F. R. Friis, Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie, S. 220.

³ Danske Saml. V, 184.

⁴ Da Landgildegjæssene ikke forsløg baade til denne Sendelse og til Dragsholms Slots eget Forbrug, indkjøbtes der Gjæs hos Præsterne i Omegnen, saaledes 1604 hos Hr. Hans Pedersen, Sognepræst i Vig, 40 Gjæs for 8 Sk. Stykket, ialt 4 Dlr. 23 Sk. Hos Hr. Eske (Bertelsen) i Hyby (Højby) 60 Gjæs for 8 Sk. Stykket, ialt for 7 Dlr. 18 Sk. (Til en »enkende Daler« gik den Gang 4 Markstykker eller 66 Skilling). Et Lam kostede 22 Sk. ($\frac{1}{8}$ Dlr.). En Læst Byg 48 Dlr. (7: 1 Dlr. for Tønden).

til Kjøbenhavns Slots Behov. Driften af Svinene ind til Hovedstaden tog 3 Dage; til Foder for dem paa denne Tur blev medgivet o. 60 Tønder Havre.

Da Ods Herreds Ting under Frederik II var blevet flyttet til Nykjøbing, men det havde vist sig, at Besøgene i Kjøbstedene paa Tingdagene gav Anledning til Drukken-skab, Slagsmaal og anden Uorden, saa udvirkede Hvitfeldt en kongelig Befaling (af 8. Juli 1598) om, at Tinget atter skulde flyttes tilbage til det gamle eller til et andet bekvemt Sted¹ — ganske i Overensstemmelse med de Forholdsregler, han havde truffet mod lignende Uordener, medens han var Lensmand paa Tryggevælde².

Dragsholm Slot ligger i Faarevejle Sogn, hvorfor Sognepræsten her — han hed Hr. Jørgen Jensen i Hvitfeldts Tid — aarlig oppebar af Slottet, formodentlig som Erstatning for Tiende, 2 Pund (o: 7 Tønder) Rug, 2 Pund (o. 8 Tdr.) Byg, en Fjerding Smør, 1 Ko og 1 Svin. Denne Naturalafgift vurderedes 1602 til 50 Daler, men 1608 kun til 33 Daler³. Paa Slottet var fra Bispernes Tid et Kapel, forsynet med alt til Gudstjenesten henhørende⁴. Om der efter Reformationen til Stadighed har været en Kapellan paa Slottet, eller det har beroet paa vedkommende Lensmands Forgødtbefindende, vide vi ikke. Men til Tider har der i ethvert Tilfælde været en saadan Kapelpræst, mulig med særligt Hensyn til de paa Slottet hensiddende Statsfanger, der næppe fik Lov til at besøge Sognekirken i Faarevejle. Saaledes er der bevaret en gammel Optegnelse om, at Johannes, Kapellan paa Dragsholm, døde 14. April 1575 og blev begravet i Faarevejle Kirke⁵. Da Pladsen

¹ Danske Saml. 2. R. II, 235 f.

² Se foran, S. 108 f.

³ Dragsholm Lensregnskaber sammenlignede med de summariske Angivelser i Statsregnskaberne.

⁴ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 207. Naar der i Dansk Atlas II, 399 siges, at Kapellet eller Kirken blev af Skud saaledes beskadiget Grevefejden, at det ikke kunde bruges til Gudstjeneste, da berigtiges det V, 207 til at angaa Svenskernes Ødelæggelser 1659.

⁵ Magazin t. den danske Adels Hist. S. 115.

1607 var ledig, henvendte Hvitfeldt sig til Biskop Vinstrup om en Kapellan — et Vidnesbyrd om, at det ikke nærmest var Sognepræsten, men Slotsherren, hvem det tilkom at antage Kapellanen, ligesom det ogsaa lader til, at Hvitfeldt har lønnet ham af sin egen Lomme. Han fik da Anvisning paa en Fynbo ved Navn Hr. Hans Dinesen, om hvem Biskoppen rigtignok maatte tilstaa, at han endnu kun var lidet udviklet og ikke meget øvet i at prædike, skjønt det haabedes, at han kunde blive bedre med Tiden. Paa denne meget betingede anbefaling antog Hvitfeldt ham dog; men han tabte næppe meget, da denne Kapellan allerede Aaret efter fik anden Ansættelse¹.

Ligesom andensteds, hvor Hvitfeldt havde haft Kirker under sit Opsyn, synes han ogsaa her at have sørget for dem med Omhu. Navnlig lader det til, at han har stræbt at skaffe dem ny Klokker til Erstatning for dem, som Kong Christian 1601 lod borttage for deraf at støbe Kanoner. I Egebjerg og Gislinge bar (eller bære) Klokkerne i alt Fald Aarstallet 1601 med Arild Hvitfeldts Navn, og paa den ene af Højby Kirkes Klokker fandtes ogsaa hans Navn med Aarstallet 1603².

Et Bevis for det gode Forhold mellem Lensmanden og de ham undergivne Præster er allerede anført i den smukke Tilskrift, hvormed Hvitfeldt tilsendte Præsten Eske Bertelsen i Højby den nys udkomne Oversættelse af Thomas a Kempis³.

I Kong Frederik II's Tid var Egnen om Dragsholm af og til bleven besøgt af Kongen for Jagtens Skyld. Flere Kongebreve findes nemlig udstedte fra Nygaard i Højby Sogn, der allerede i Valdemar Atterdags Tid skal have

¹ Ny kirkehist. Saml. V, 473 ff. H. F. Rørdam, Valget af Kirkens Tjenere i Danmark, S. 37 f.

² Hofman, Fundationer VIII, 249. 250. 320. Dansk Atlas V, 183, 205. 207.

³ Se foran, S. 147.

været et kongeligt Jagtslot¹. I Hvitfeldts Lensregnskaber omtales jevnlige »Jagtgaarden« i Ods Herred, hvor det fornødne Inventar for et Jagtselskab stadig var tilstede². Christian IV var ikke saa hengiven til Jagten, som hans Fader havde været; kun én Gang i Hvitfeldts Tid, i de første Dage af August 1608, vides han at have besøgt Dragsholm³, hvor et af Værelserne benævnedes »Kongl. Majestæts Kammer«, hvilket imidlertid var saa tarvelig møbleret, at Kongen maatte være meget nøjsom for at tage til Takke dermed. Hele det til denne Stue hørende Inventar bestod nemlig af følgende fire Stykker: 1 gul Fyrreskive med Skuffe under, 1 »pernillet Stabbel Fiuserseng«, 3 Fyrrebænke og 1 gammelt Fyrreskab udenfor »Saldøren«. Bekvemmelighederne skulde altsaa ikke lokke Kongen til at blive der længere end fornødent. Hans Besøg var da ogsaa meget kort. Hensigten dermed kjende vi ikke, om det ikke mulig skulde staa i Forbindelse med en eller anden Handel. Kongen havde Aaret før atkjøbt Hvitfeldt Sølvtoj for 1000 Daler, og netop paa den angivne Tid rejste han omkring i Sjælland og gjorde Opkjøb af Heste og andre Sager⁴.

Som tidligere er bemærket, var Dragsholm Hvitfeldts sidste Forlening; thi her forblev han, indtil hans »ringe Helbred« efter 12 Aars Forløb nødte ham til at give Afkald paa alle offentlige Forretninger. Desuden besad han fremdeles Gers Herred i Skaane som frit Len samt Kanonikatet i Lund. Ligeledes Vor Frue Provsti i Odense.

¹ Dansk Atlas V, 207. I Hvitfeldts Lensregnskaber nævnes, foruden Nygaard og Nygaards Mølle: »gammel Borgevang, som tilforn laa til Nygaard« og hvoraf Hyby (Højby) Mænd og Nyrups Mænd da ydede en aarlig Afgift af 2 Tdr. Smør. Endnu findes der i Højby Sogn en større Avlsgaard af Navnet Borrevang.

² Den Gang Hvitfeldt 1609 afleverede Lenet, fandtes i »Kongl. Majs Jagtgaard«: 16 »opstablede« Senge, 6 Skiver, 1 langt Bord, Bænke i alle Stuerne, 6 »suoridt (drejede) Bagstoele«, 8 smaa grønne Hyn-der, 16 Stykker smaat og stort grønt Engelsk til Stuen, 1 Hængelaas for Porten. Denne »Jagtgaard« er forskjellig fra Nygaard.

³ Schlegel, Saml. zur Dän. Geschichte II, 3, 73.

⁴ Schlegel, anf. Skr. II, 3, 43.

Provstiet og Kanikedømmet i Aarhus oplod han derimod med kongelig Tilladelse 1598 for sin Brodersøn, Christoffer Hvitfeldt¹; men da denne allerede døde 1604, fik Farbroderen det tilbage og beholdt det siden, saa længe han levede.

Da Hvitfeldt, efter at have afstaaet Lillø til sine Broderbørn og efter at have faaet sin Hovedvirksomhed i Sjælland, kun sjældnere synes at have besøgt sin Forlening hinsides Sundet, maatte meget her være overladt til hans Foged, Jørgen Hansen i Væ, hvad under givne Forhold kunde have sine Misligheder. Vi høre saaledes om, at der 1592 maatte nedsættes en Kommission af tre Adelsmænd for at paakjende en Klage, som en af Bønderne i Gers Herred førte over, at den nævnte Foged havde udsat ham af hans Gaard, skjønt han, i Fortrøstning til Hvitfeldts Løfte om at maatte beholde den, havde besaaet en Del af Jorden. Sagens Udfald er os ubekjendt; kun dette vides, at Fogden blev paa sin betroede Plads².

---

¹ Den kgl. Tilladelse til »Opladelsen«, dat. 24. Juni 1598, findes trykt hos Hertel, Beskr. over Aarhus Domkirke II, 564 ff.

² Se Tillæg, Nr. 74. Wielselgren, De la Gardiska Archivet V, 136.

~ XI.

Hvitfeldt sendes 1597 til Trondhjem for at holde Retterting og for at undersøge Almuens Klager over Ludvig Munk. Halvor Gunnarsens Digt om Hvitfeldts Rejser. Sendelse til England og Nederlandene. Forhandlinger med Dronning Elisabeth og hendes Raad. Forhandlinger med Generalstaterne, Besøg hos Hertug Morits af Nassau under Belejringen af Lingen. Hjemkomst. Ophold i Odense. Christian IV's Bryllup paa Haderslevhus.

Aaret 1597 blev ikke gunstigt for Hvitfeldts fortsatte Arbejde paa hans Historie, da han for længere Tid bortsendtes i betydelige Statshverv. Men den Omstændighed, at han udsendtes paa lange Rejser, viser, at man betragtede ham som en Mand, der var ved sine fulde Kræfter, saa der kunde være godt Haab om, at en længere Fremtid endnu var ham forbeholdt.

I Sommeren 1596 havde nogle Beboere af Trondhjems Len og særlig Udsendinge fra Jæmteland og Herjedalen personlig indfundet sig i Kjøbenhavn, i Haab om hos den unge Konge at finde den Retfærdighed, som de haardt maatte savne i deres Hjemstavn, hvor Lensmanden Ludvig Munk til Nørlund paa en skammelig Maade havde misbrugt sin Stilling til allehaande Undertrykkelser og Forurettelser mod Befolkningen i sit vidtstrakte Len. Klagens første Virkning var, at Ludvig Munk blev kaldt ned til Kjøbenhavn for at give Forklaring. Denne blev imidlertid ikke funden tilfredsstillende, hvorfor han blev suspenderet, og Lenet indtil videre overgivet til Jakob Trolle til Sonnerup,

Arild Hvitfeldts tidligere nævnte Fætter, der da var Lensmand paa Frederiksborg. Derhos lovede Kongen Klagerne, at han næste Foraar vilde sende nogle af sine betroede Mænd til Trondhjem for nøje at undersøge og paakjende Besværingerne¹. I Henhold til dette Løfte blev der i Januar 1597 truffet en Række Foranstaltninger til, at Undersøgelsen kunde blive saa grundig som mulig. Navnlig fik Ludvig Munk Befaling om »udi egen Person« at være tilstede i Trondhjem den 23. Maj for at staa til Rette for sine Handlinger; Beboerne i Trondhjems Len opfordredes til inden den nævnte Tid at indgive deres Klager skriftlig til ovennævnte Jakob Trolle, og denne fik det Hverv paa det forestaaende Retsmøde at gaa i Rette imod Ludvig Munk og ikke tilstede, at denne forud indgik Forlig med Klagerne, da det var Kongens Villie, at der skulde gaa Dom i Sagerne². Endvidere fik Arild Hvitfeldt og Rigsraad Jørgen Friis til Krastrup Meddelelse om, at Kongen til Foraaret vilde bruge dem i en Sendelse »uden Riget³«.

Kort efter at denne Meddelelse var udgaaet fra Koldinghus den 24. Januar 1597, begav Kong Christian sig paa en Rejse til Tydskland, blandt andet i den Hensigt at ville udse sig en Brud, som han da ogsaa fandt i Halle, hvor Anna Catharina, Datter af Administratoren for Ærkestiftet Magdeburg, Markgreve (siden Kurfyrste) Joachim Frederik af Brandenburg, vandt hans Behag⁴. Efter at være vendt tilbage fra Rejsen udstedte Kongen den 28. April 1597 i Kjøbenhavn en udførlig Instrux for Arild Hvitfeldt og Jørgen Friis, der, ledsagede af den kongelige Sekretær Iver Friis til Ørbæk, paa Orlogsskibet »Hektor« skulde begive sig til Trondhjem. De skulde gjøre deres yderste Flid for at være der i Pinseugen, saa at de Mandagen efter Trinitatis Søndag, 23. Maj, paa Raadstuen i Trondhjem

¹ Norske Rigsregistrarer III. 423 f. 426 f. 434 ff. 443.

² Norske Rigsregistrarer III, 451 ff.

³ Erslev, Aktst. og Opl. til Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Krist. IV's Tid. I, 86.

⁴ Slange, Christian IV's Historie. S. 121.

kunde aabne Rettertinget. Under deres Ophold der skulde Lensmanden paa Trondhjemsgaard holde dem og deres Folk frit, for at Borgere og Bønder ikke skulde besværes. Ved Aabningen af Mødet skulde de, efter at den dem medgivne Fuldmagt var oplæst, »efter deres begavede Forstand ordentlig og med sønderlig god Beskedenhed lade alle vore kjære Undersaatter og menige tro Almue forstaa og tilkjendegive vor naadigste Villie, Affektion og Hjærtelag, som vi af vores kongelige Embede have og drage imod dem alle til at vide og ramme deres Gavn og Bedste, dennem at holde ved Norges Lov, Skjel og Ret, og for Overvold at beskytte, forsvare og haandhæve, som vi dennem som vore kjære, tro Undersaatter pligtig ere. Og efterdi vi fast ugjerne have læst, hørt og fornummet, hvis Klagemaal de udi sidst forleden Sommer over os elsk. Ludvig Munk til Nørlund, vor Mand og Tjener, underdanigst haver ladet andrage og tilkjendegive, og vi ikke selv, som vi gjerne vilde, kunne være tilstede¹ at forhjælpe dennem til Rette udi saadan deres Anliggende, da have vi efter forberørte Lejlighed og med stor Omhyggelighed affærdiget vore tilforordnede Fuldmægtige at skulle begive dennem did til vor Kjøbsted Trondhjem og der sammesteds sidde Retterting, høre Sager og siden derpaa ordele og dømme, hvis Norges Lov, Skjel og Ret er, saa vore Undersaatter med Billighed ikke skulle have dennem ydermere at beklage, imod Loven, Skjel og Ret at uforrettes og besværes, men de til alle Rette maa blive befordret²«.

Ved Læsningen af den lange Instrux og ved Betragtning af Regjeringens hele Optræden i denne Sag faar man et stærkt Indtryk af, hvor meget det laa Kongen paa Sinde, at hans Undersaatter i Norge skulde erfare, at det var hans alvorlige Villie, at der ikke ustraffet skulde tilføjes dem Uret i nogen Maade. Det blev nu Hvitfeldts Opgave i

¹ Det er altsaa en Fejltagelse, naar Erslev, a. Skr., S. 87 siger, at Kongen selv var tilstede ved »Herredagen« (rigtigere: Rettertinget) i Trondhjem.

² Norske Rigsregistrarer III, 487—93.

Gjerning at vise, at Kongens Ord ikke var et tomt Mundsvejr.

Kort efter at Instruxen var udstedt, ere Hvitfeldt og Friis sikkert afrejste med deres Følge¹. Paa Vejen besøgte Hvitfeldt sin Fødeby Bergen, som han vistnok ikke havde set, siden han i sin Barndom forlod den. Her levede paa den Tid to Mænd, for hvem han paa de historiske Studiers Vegne maatte have Interesse, nemlig Biskop Anders Fos og dennes Svigersøn, Lægen Henrik Høyer. Da de begge Aaret i Forvejen havde været i Kjøbenhavn, har Hvitfeldt utvivlsomt allerede kjendt dem personlig². Men maaske Besøget i Bergen dog har været den egentlige Anledning til, at han traadte i et nærmere Forhold til Høyer, der siden ydede ham litterær Bistand og under Besøg i Danmark var hans Gjæst paa Dragsholm³.

Ved Afrejsen fra Bergen sørgede Lensmand Laurits Kruse for, at »Hektor« fik en paalidelig Styrmand i Skipper Rasmus Grøn fra Malmø, der førte Skibet til Trondhjem⁴, saa Hvitfeldt og hans Følge vistnok har været der i rette Tid. Her traf han Bekjendte, ikke blot sin ovennævnte Fætter, Jakob Trolle, hos hvem han boede⁵, men ogsaa den tidligere omtalte Mester Isak Grønbæk, der nys var bleven Biskop i Trondhjem. I de Rum i de gamle katolske Ærkebispers Residens, hvor Arild Hvitfeldt nu var Gjæst, havde hans kjære Broder Jakob i sin Tid vandret, og der var han død. Det var derfor et vemodigt Minde, der knyttede sig til Stedet for Broderen, der nu fik Bolig i den samme Gaard.

I Hvitfeldts Følge maa vistnok have været en brugbar

¹ Den 7. Maj 1597 skrev Dr. Niels Krag til Arngrim Jonsen: »*Arnoldus Huitfeldius modò non in Dania, sed in Norvegiam abiit, ad audiendum querelas plebis et dijudicandum causas*«. (Arngr. Jonæ, Apotribe Calumninæ, p. 90).

² Se foran, S. 163, Not. 2. Friis, Tyge Brahes meteorologiske Dagbog. S. 249.

³ Se Tillæg af ⁵/₁₀ 1603.

⁴ Norske Magasin. II, 264.

⁵ Norske Rigsregistrarer III, 493.

Retskriver. Klavs Mortensen kunde vel ikke godt undværes hjemme. Vi antage derfor, at Pladsen har været udfyldt af en anden af Hvitfeldts »Tjenere«, maaske Henrik Jørgensen, om hvem vi vide, at han senere fik et Kanonikat i Trondhjem¹, en Omstændighed, der kunde tyde paa, at han paa en eller anden Maade har haft Tilknytning der til Stedet. I ethvert Tilfælde var det af Vigtighed at have en Mand til Raadighed, der var vel hjemme i Norges Lov, der jo ikke faldt sammen med dansk Ret, og som Hvitfeldt vel derfor ikke kan forudsættes at have haft saa nøje Indsigt i som i den danske Lovgivning.

Retsmødet blev først aabnet den 25. Maj, altsaa to Dage efter den bestemte Tid². Har man mulig ventet paa Ludvig Munk, saa var det forgjæves. Han indfandt sig nemlig ikke personlig, som det oprindeligt var ham paalagt, men lod møde for sig ved en Fuldmægtig, Hr. Søren Madsen — altsaa en Præst — og sin »Dreng« Christen Iversen³. Som man kunde vente, var det kun et ufuldkomment Forsvar, der førtes for alt det uforsvarlige, Ludvig Munk under sin Lensstyrelse havde gjort sig skyldig i. Det var et helt Bjerg af Klager, der førtes imod ham. Hans vigtigste Udflugt bestod i at skyde Skylden paa hans Foged; men Retten tog ikke denne Undskyldning for gode Varer. Her er dog ikke Stedet til at gaa nærmere ind paa de mange Klager over Embedsmisbrug, som fremførtes mod Ludvig Munk. Kun dette skal bemærkes, at efterat 20 Domme vare overgaaede ham, fremstod Jakob Trolle paa Rettertingets næstsidste Dag »og tiltalte Ludvig Munk for adskillige Domme, som hannem vare overgangne.« Efter at disse i al Korthed ere gjengivne, tilføjes: »Derpaa satte Jakob Trolle udi alle Rette, om Ludvig Munk ikke var

¹ Norske Rigsregistrarer III, 630. Samtidig hed Laugmanden i Trondhjem ogsaa Henrik Jørgensen; men det er dog vel næppe den samme Person?

² Dombogen fra Rettertinget i Trondhjem 1597 findes i Rigsarkivet. Den første Dom er afsagt 25. Maj og den sidste den 17. Juni.

³ Norske Saml. II, 39.

pligtig, som den, der haver gjort imod Kongl. Majestæts Højhed og ellers i andre Maade forurettet Hs. Maj.s Undersaatter, derfor at stande Kongl. Majestæt til Rette; og hvis han ikke tilfredsstiller Kongl. Maj.s Undersaatter og beskadede Personer, om Hs. Maj. da ikke er pligtig til dennem at forhjælpe til Rette«. Hertil svarede Munks ovennævnte Fuldmægtig, Hr. Søren Madsen, at »han tvivlede intet paa, Ludvig jo underdanigst sin Sag hos Hs. Maj. lod forhandle«. — Retten afsagde derpaa følgende Kjendelse: »Efter Tiltale, Gjensvar og den Sags Lejlighed sagde vi saaledes af for Rette, at Kongl. Majestæt er pligtig som en kristen Øvrighed sine Undersaatter at forhjælpe til Rette; men hvad Ludvig Munks egen Person er anrørendes, efterdi vi ikke kan eller maa være hans Dommere, da indfinde vi hvis Tiltale og Beskyldning, Kongl. Majestæt kan have til hannem, for sin tilbørlige Dommer, der at gaa om saa vidt, som Lov og Ret kan findes¹«.

Denne Henskydelse af Hovedsagen til en højere Dommer var ikke, som man kunde tro, grundet i, at de tre adelige Dommere vilde skaane en Standsfælle, men den stemmede nøje overens med den dem medgivne kongelige Instrux². Den dømmende Kommission var altsaa ikke nogen Højesteret, og Mødet i Trondhjem kan ikke med Rette kaldes en Herredag. Om Sagens videre Forløb maa vi henholde os til Slanges Beretning, der i sin Christian den Fjerdes Historie siger: »Ludvig Munks mangfoldige haarde og utaalelige Udpresninger bleve med deres Straf indstillede til Kongen, som strax tog alle disse skjønne Len fra ham og holdt ham uværdig herefterdags nogen Stilling at betjene. Derforuden maatte han afsone sine Forseelser med anseelig Pengestraf, som til gudeligt Brug blev anvendt, og derforuden blev han henvist at leve paa sit Gods udi Jylland³«. Hvorledes Erstatningen til de mange, der

¹ Dombogen fra 1597 i Rigsarkivet. En enkelt af Dommene findes trykt i Norske Saml. II, 36 ff.

² Norske Rigsregistranter III, 490, Art. 4.

³ Naar Slange (S. 128) tilføjer, at Ludvig Munk, »som Rygtet gik«

vare blevne forurettede, er bleven ordnet, maa vi lade staa hen.

Den 17. Juni 1597 vare Retsmøderne i Trondhjem til Ende. Ikke færre end 71 Domme vare blevne afsagte, saa det havde været en travl Retssession. Om Hvitfeldt strax har begivet sig paa Hjemrejsen, kunne vi ikke med Vished hed afgjøre. Af et latinsk Digt, hvormed Mester Halvor Gunnersen, Lektor i Theologien og Ærkepræst (*archipresbyter*) i Oslo, 1606 tilegnede Hvitfeldt sin Bog om norske Konger¹, synes at fremgaa, at han ikke har indskrænket sit Besøg til Trondhjem alene, men ogsaa har færdedes videre omkring i det udstrakte Stift.

Det Afsnit af Digtet, som omhændler Hvitfeldts Rejser (ikke blot den norske), skal her meddeles:

*Quam fuerat florens olim Norvegia Regnum,
Testantur varijs splendida templa locis:
Urbes munitæque arces et cænobia alta,
Hic oculis quæ sunt antea visa tuis.
Nam non Bergensem tantum lustraveris arcem,
Quæ tibi nascenti vitæ elementa dedit;
Sed reliquas etjam terras memorare libebit,
Tentasti studio quas peragrare tuo.
Non ego nunc referam Gallorum ditia rura,
Hispanasque domos², Teutonicumque solum.
Cernere non etjam dubitas Norvegica saxa,
Saxa sub Arctoo conspicienda polo.
Nidrosiæ sedes antiquas, et sacra templa
Visere gaudebas, non renuente Deo.
Russia te vidit, vidit Finmarchia junctum
Claris legatis, conspicuisque viris.*

døde af Sorg kort efter, saa kan det dog bemærkes, at det andendeds siges, at han først døde i Aaret 1603. — Som bekjendt var Christian IV's senere Venstrehaands-Hustru, Kirsten Munk, en Datter af Ludvig Munk til Nørlund og Fru Ellen Marsvin.

¹ Se foran, S. 137.

² Her maa vel menes de spanske Nederlande.

*Hic demiraris Finnos, non corpore magnos,
Magnas arte sua posse domare feras*¹.

Efter derpaa at have givet en Skildring af Finnernes eller Lappernes Levevis slutter Forfatteren med at ønske Hvitfeldt Lykke til hans historiske Arbejder og bede ham fremdeles, som hidtil, at være lærde Mænds Tilflugt og Værn.

Hvad der særlig vækker vor Forundring ved Halvor Gunnersens Skildring af Hvitfeldts Rejser, er den Bemærkning, at »Rusland og Finmarken har set ham, ledsaget af berømmelige Legater og anseelige Mænd«. I den Forbindelse med Hvitfeldts Besøg i Trondhjem, hvori disse Ord staa, skulde man tro, at han, efterat Rettertinget var sluttet, havde udstrakt sin Rejse til Norges yderste Egne og Ruslands Grænse. Men dertil synes den Tid, han havde til Raadighed, ikke at have kunnet slaa til; hans Instrux indeholder da heller intet Paalæg om nogen saadan Rejse. Efterretningen faar da indtil videre at staa hen for Mester Halvors egen Regning. Rent greben ud af Luften synes den dog ikke at kunne være; men rimeligvis beror den paa en Forvexling mellem Arild Hvitfeldt og hans Brodersøn. Da Rusland og Hvitfeldt her ere nævnte i en vis Forbindelse med hinanden, kan det nemlig være Stedet til at berøre, at der den Dag idag i Rusland virkelig findes et Minde om Arild Hvitfeldt. For nogle Aar siden, da en dansk rejsende besøgte den store Samling af Sølvgjenstande, der findes i Kreml, fandt han der et Bæger, hvorpaa den danske Historieskrivers Navn var indgraveret². Sandsynligheden taler nærmest for, at Arild Hvitfeldts Brodersøn, den unge Christoffer Hvitfeldt, der 1602 som Hofjunker var med i den danske Prins Hanses Følge paa hans ulykkelige Ruslandsfærd, har haft Sølvbægeret med til Moskov, og at det som Gave eller paa anden Maade er forblevet der.

¹ Jvfr. A. E. Eriksen, Halvardi Gunarii Acrosticis, Kristiania 1870, S. 21 f., hvor ogsaa et Par smaa Ændringer i Versene anføres, hvilke antages at være fra Forfatterens egen Haand.

² Prof. C. Nyrop i Bladet »Nordstjernen« 1891, S. 218.

Naar vi ovenfor ytrede Tvivl om, at Hvitfeldt paa sin Norgesrejse 1597 kunde være naaet til Finmarken og Rusland, da er det, fordi han sikkert i Trondhjem har faaet et Bud, der maatte fremskynde hans Hjemrejse. Under 18. Maj 1597 tilskrev Christian IV ham nemlig fra Skibet »Raphael«, hvorpaa Kongen var ombord paa en Rejse til Baahus og Aggershus, at han agtede at afsende ham »paa Rigens Bestillinger« til Dronningen af England og Grev Morits af Nassau samt de forenede nederlandske Stater, hvorfor han skulde »staffere« sig selv og sine Folk, »sig selv og hans Fædreland til Ære«, og være færdig til at rejse, naar han fik nærmere Besked¹.

Har Hvitfeldt, som man maa antage, faaet dette Brev, medens han var i Trondhjem, maatte det være ham magtpaaliggende at komme hjem snarest mulig for at berede sig til den større Rejse, der forestod. I ethvert Tilfælde maa han være kommen tilbage i Midten af Juli og have aflagt sin Beretning, eftersom Jakob Trolle den 22. s. M. fik endeligt Forleningsbrev paa Trondhjems Gaard samt Jæmte-land og Herjedalen², idet han opgav Frederiksborg og Abrahamstrup Len, som han havde beholdt, saa længe det ikke var fuldt afgjort, hvorledes det vilde gaa med Ludvig Munk.

Under Hvitfeldts Rejse til Norge, ligesom under hans senere Ophold i Udlandet, vikarierede Rigshofmester Christoffer Valckendorf for ham i Kanslerembedet³. Den dygtige Rigens Skriver Klavs Mortensen har dog vistnok expederet de løbende Sager, ligesom han vel ogsaa har været Hvitfeldts Fuldmægtig i Lensstyrelsen⁴. I ethvert Tilfælde er det kun nogle faa Domme, der ere mærkede med Valcken-

¹ Se Tillæg, Nr. 92.

² Norske Rigsregistrarer III, 503 ff.

³ Rosenvinge, Udvalg af gamle danske Domme IV, Indl. S. IV.

⁴ Ved en senere Lejlighed (1605) se vi, at Rigens Skriver Klavs Mortensen optræder som offentlig Anklager for det akademiske Konsistorium, et Vidnesbyrd om den Anseelse, han nød som retskyndig (Danske Mag. 3. R. VI, 169. 171).

dorfs Navn som fungerende Justitiarius. I den korte Tid, der var mellem Hvitfeldts norske og hans engelske Rejse, afholdtes nemlig et Rigsraadmøde i Kjøbenhavn den 8. August og nærmest følgende Dage, idet der tillige holdtes Retterting, ved hvilket Hvitfeldt fik fem indstevnede Sager fra Haanden¹, og mulig har der ikke været flere, som i Øjeblikket krævede Paadømmelse. I ethvert Tilfælde gjaldt det om snart at blive færdig, da Rejsen til England forestod.

Naar Hvitfeldt nu skulde afgaa til England, var Sagen den, at Christian IV følte Kald til at blande sig i den store europæiske Politik. I Vesteuropa stod England, Frankrig og de forenede nederlandske Stater i Vaaben mod Spanien. Dette Rige havde tidligere ved et Gesandtskab (1594) søgt at bevæge Danmark til fjendtlig Optræden mod de protestantiske Nederlande². Deraf var der vel ikke blevet noget, men da Spanien havde lidt store Tab i Søkrigen mod England, og da det heller ikke paa sine andre Valpladser havde Lykken med sig, som i tidligere Tid³, søgte det, som det synes, gennem det tyske Kejserrige og Polen at fremskynde en for det gunstig Afslutning af den langvarige Krig. Under sin tidligere omtalte Rejse i Tydskland havde Christian IV faaet en Opfordring fra Kejser Rudolf til ogsaa at arbejde paa at stifte Fred mellem England og Spanien, og mellem det sidstnævnte Rige og de forenede nederlandske Stater⁴. Det er vel ikke usandsynligt, at den unge Konge har følt sig smigret ved den ham saaledes tiltænkte Mæglerrolle. I ethvert Tilfælde vilde Fred mellem Vestmagterne og Spanien være et stort Gode for den dansk-norske Handel, der led svært Afbræk ved Krigen. En Del Handelsskibe, særlig fra Kjøbenhavn, vare blevne opbragte eller udplyndrede af engelske Udliggere under Foregivende, at de bragte Krigsfornødenheder til spanske

¹ Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 138 f.

² Hist. Tidsskrift 5. R. V, 661 ff.

³ Dog havde Spanierne 1597 erobret Amiens fra Frankrig.

⁴ Slange, Christian IV's Historie, S. 125.

Havne. Det vilde derfor være af stor Vigtighed, om man ad diplomatisk Vej kunde virke til at sikre den danske Kornhandel og den norske Trælasthandel. Dertil kom, at den dansk-norske Konge fra gammel Tid af mente sig berettiget til at nægte Englænderne og andre Nationer Adgang til Fiskeriet under Island, Lofoten og Vardø, og derfor havde Besværinger at fremføre over, at engelske Fiskere alligevel idelig fandtes i disse Farvande.

Samtidig med at Hvitfeldt havde faaet den foreløbige Ordre, var der ogsaa udgaaet Brev til Christian Barnekov til Birkholm, Lensmand paa Malmøhus, om at holde sig rede til at følge med, nærmest som Ordfører, og som saadan være betænkt paa at »angive og fremdrage« Kongens Ærende, i England paa Latin og i Nederlandene paa Tydsk, noget, hvortil han særlig egnede sig, da han besad udmærket Sprogfærdighed. Den 1. August udstedtes Kreditiv for Hvitfeldt og Barnekov til Dronningen af England; den 8. deltog den førstnævnte i det tidligere omtalte Rigsraadmøde, Dagen efter holdt han Retterting, og samme Dag fik begge Statssendebudene Kreditiv til Grev Morits af Nassau og Generalstaterne¹.

Den Gesandterne medgivne, i det tydske Sprog affattede Instrux var meget udførlig². Det mindst komplicerede Punkt i samme var, at de med tilbørlig Taksigelse skulde tilbagelevere Hosebaandsordenen, som Kong Fredetik II i sin Tid havde modtaget af Dronning Elisabeth. Men hvis der i private Samtaler blev slaet paa, at Christian IV nok kunde faa den Orden, hans Fader havde baaret, skulde Gesandterne dog give undvigende Svar³. De øvrige Punkter i Instruxen vare af den Art, at den rette Behandling af

¹ Erslev, anf. Skr. I, 89 f.

² Afskrift (med Langebeks Haand) af en gammel Kopi, der i sin Tid var i det rosenholmske Arkiv, findes i Kongl. Bibl., Ny kgl. Saml. 623 Fol. Chr. Barnekovs latinske Udtog af den er for en Del meddelt af Wieselgren i De la Gardiska Archivet V, 158 ff.

³ Senere (1603) modtog Kong Christian Hosebaandsordenen af sin Svoger, Kong Jakob (Slange, S. 202).

dem krævede megen diplomatisk Dygtighed for ikke at støde Englænderne, der allerede den Gang gik vidt i deres Krav paa Herredømme over Havet. Hovedsagen var at faa de Hindringer fjernede, der nu paa mange Maader lagdes den neutrale Skibsfart i Vejen.

De to Gesandter vare ledsagede af et større Følge, hvoriblandt Ludvig Heithman¹, Sekretær i det tydske, og Jørgen Brockenhus, Sekretær i det danske Kancelli, samt Junkerne Niels Krag og Otte Lindenov, af hvilke den sidste fungerede som Marskal². Endvidere Tolken Walter Jørgensen³, Johan van Fuiren, som det synes en Slags Agent, og andre, hvoriblandt maaske Licentiatius Juris Pieter van Heill, en Nederlænder (fra Brügge), der var i dansk diplomatisk Tjeneste, og særlig synes at have haft at gjøre med de vanskelige, folkeretlige Spørgsmaal, som sædvanlig vare paa Bane mellem Danmark og England. Har han ikke været i Hvitfeldts Følge, saa traf han dog sammen med ham i London og blev, efter at Gesandtskabet havde sluttet sin Mission, tilbage her for videre at varetage de danske Kjøbmænds Interesse, der havde at klage over, at deres Skibe vare opbragte af engelske Krydsere eller udplyndrede af Sørøvere⁴. Da Pieter van Heill i sin Tid af den engelske Gesandt Daniel Rogers, under dennes Ophold i Danmark kort efter Frederik II's Død, var anbefalet til Niels Kaas som en Mand, der var vel skikket til at lære den unge Konge Fransk⁵, saa tør man vistnok antage, at han har haft engelske Forbindelser, der gjorde ham særlig skikket til Forhandlinger med denne Nation. At han nærmere har sluttet sig til Hvitfeldt, turde maaske fremgaa deraf, at

¹ Se Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 176.

² Se Tillæg, Nr. 95. At Niels Krag til Agerkrog og Trudsholm, siden kongelig øverste Sekretær, var med paa Rejsen, ses af J. Matthiessens Ligprædiken over ham (1651). Bl. Eijj.

³ Grundtvig, Meddel. fra Rentek. Archivet 1872, S. 178.

⁴ Se Tillæg, Nr. 93 (S. 123).

⁵ Brev fra Dan. Rogers, dat. Croneburg 25 July 1588 (Reg. dipl. Dan. 2. Ser. II, *8547).

vi siden (i Sommeren 1599) finde ham som dennes Gjæst paa Dragsholm¹.

Gesandtskabets Afrejse foregik fra Helsingør den 13. August med de to Orlogsskibe »Duen« og »Hektor«. Overrejsen til England var besværlig nok. Først nødtes Skibene ved Modvind til at søge ind til Flekkerø, og da »Duen«, hvorpaa Herrerne vare ombord, siden kastedes hid og did af Nordsøens oprørte Bølger, opstod der en Ild ombord, som truede dem alle med Undergang og kun med Møje blev dæmpet. Da man endelig naaede Englands Kyst, blev Tolken Walter Jørgensen sat i Land ved Aldborough for at give Hoffet Meddelelse om Gesandternes forestaaende Komme. Disse sejlede imidlertid selv videre til Gravesend, hvor Walter atter skulde støde til dem. Paa Vejen derhen traf de det Skib, der førte den polske Gesandt Povl Dzalinski bort fra England. Da der paa den Tid var godt Forhold mellem Danmark og Polen, hilste Skibene hinanden med Trompetstød (*clangor tubarum*) og Salutskud². Men for øvrigt viste det sig senere, at Dzalinski, der til dels havde haft samme Ærende hos Dronning Elisabeth, som de danske Gesandter, ingenlunde havde banet Vejen for dem, da han ved sin brøsigge Optræden, »ligere en Herold end en Fredstifter«, havde stødt Englænderne, og var bleven kort afvist af dem, hvorfor disse, som rimeligt kunde være, nu da de danske Gesandter indfandt sig, vare mindre tilbøjelige til paany at inlade sig paa Drøftelse af Fredsmuligheder og Fredsbetingelser³.

Den 29. August kom de to danske Skibe endelig til Gravesend, hvor de blev liggende, medens Gesandterne

¹ Bodel Nyenhuis, Levensbijzonderheden van Joh. Is. Pontanus (Nijhoff, Biidragen voor Nederl. Gesch. II, 92).

² Se Tillæg, Nr. 94.

³ Slange, Christian IV's Historie, S. 125. Slange fremstiller det, som om det uheldige Udfald af Dzalinski's Legation var bekjendt i Danmark før Hvitfeldts Afrejse; men det staar fast, at »Duen« mødte Skibet med den polske Gesandt i Nærheden af Kastellet Orford, ikke langt fra Themsens Munding. Se forøvrigt Thuanus, Hist. sui temporis, Lib. CXIX (London-Udg. 1733, V, 708).

med deres Følge Dagen efter begav sig til London. Den 31. August afgang Otto Lindenov med Tolken til Hoffet, der opholdt sig paa Slottet Enfield i Nærheden af Hovedstaden¹. Det var deres Hverv at overrække Gesandternes Kreditiv og at bede om, at Dronningen vilde stede dem til Audiens. Dette er vistnok blevet lovet dem, og Dagen efter sendte Dronning Elisabeth en af sine Kammerherrer og nogle andre Hoffolk for at lykønske Gesandterne til deres Ankomst. Med Audiensen trak det dog noget ud, rimeligvis fordi Dronningen først vilde raadføre sig med sit Statsraad. Endelig den 7. September, paa selve Dronningens Fødselsdag, blev Hvitfeldt og Barnekov med Følge afhentede i kongelige Vogne og førte til Thybald, hvor Lord-Skatmesteren, William Cecil Baron af Burgley, havde sin Bolig, og hvor Dronningen ogsaa var tilstede. Efter Modtagelsesceremonien fremsatte Hvitfeldt i en latinsk Tale til Dronningen de Hverv, der vare Gesandterne betroede.

Først bragte han en Hilsen fra sin Konge, derpaa mindede han om det Venskab, der i mange Aar havde bestaaet mellem Rigerne, og at det havde ligget Kong Frederik paa Hjærte ved Mægling mellem de stridende Magter at tilvejebringe Fred mellem England og Spanien, en Bestræbelse, hvori kun Døden havde standset ham². Kong Christian IV, der nu havde fulgt sin Fader paa Thronen, nærrede det samme Ønske, hvorfor han nu havde afsendt sine Gesandter, der skulde tilbyde hans Bistand for at faa den forærvelige Krig endt, idet han nærrede det Haab, at ogsaa Spanien var villigt til at gaa ind paa billige Fredsvilkaar. Hvis Dronningen derfor var tilbøjelig til Fred, udbad han sig nærmere Oplysning om de Fredsvilkaar, hun stillede, for at disse kunde tjene til Grundlag for Mæglingen. Imidlertid haabede Kongen, at de Hindringer, der vare lagte i Vejen for den fri Skibsfart, maatte blive hævede, og denne Begjæring stillede han ikke blot paa sine egne

¹ Jvfr. Will. Cambden, *Britannia*, ed. Gibson. Lond. 1695, Sp. 325—6.

² Om de resultatløse Forhandlinger i Aaret 1586 se Reg. dipl. Dan., Ser. 2. Tom. II, Nr. *8256. *8258. *8260. *8271. *8301. *8326.

Staters, men ogsaa paa Hansestædernes og det romerske Riges Vegne, idet han forventede, at Spanien vilde gaa ind paa at gjøre de neutrale Magter en lignende Indrømmelse. Det laa Kongen særlig paa Sinde, at hans egne Under-saatter kunde faa Lov til at besejle de spanske Havne med Korn, Trælast og andre Varer, der ikke kunde regnes for Krigsfornødenheder, og herom stilledes der en indstændig Begjæring, idet Kongen forpligtede sig til strængelig at forbyde danske og norske Skibe at føre mere Krudt og Vaaben, end de behøvede til deres egen Fornødenhed.

Efter at have omtalt det Hverv, Gesandterne havde med Hensyn til Tilbageleveringen af den Orden, Kong Frederik i sin Tid havde modtaget af Dronning Elisabeth, berørte Hvitfeldt til Slutning løselig den vanskeligste af de ham betroede Opgaver, nemlig Kravet om Erstatning for Skibe, der vare plyndrede eller opbragte af engelske Krydsere, samt Klagen over, at Englænderne, tvertimod gamle Overenskomster, drev Fiskeri under Norge og Island. Med disse Klager vilde han dog ikke i Øjeblikket besvære Dronningen, men henstillede til Hds. Majestæt, om hun enten vilde høre Gesandterne en anden Gang, eller udnævne nogle Mænd, der kunde forhandle med dem om disse Sager¹.

Det Svar, Dronningen paa staaende Fod gav de danske Gesandter, var just ikke meget lovende. Vistnok erkjendte hun, at det var et ædelt Formaal at stifte Fred; men hun tvivlede om, at den danske Konge her vilde udrette noget ved sine Bestræbelser. Det var Spanien, som havde givet Anledning til Krigen, og den havde sine dybe Rødder, som den unge danske Konge, der nys havde tiltraadt Regjeringen, næppe kjendte, da de strakte sig tilbage til en Tid, da han maaske endnu ikke var født². Dronningen sluttede sit Svar med den Bemærkning: »Hvad de andre Sager an-

¹ Se Tillæg, Nr. 93.

² »*Verendum est, regem et ratione ætatis, et quod tam diu adhuc gubernaculis non affuerit, et forsân ad ea tempora nondum natus fuerit, causas atque origines horum bellorum ignorare.*»

gaar, da har min Herre meget rigtig sagt, at de bedst kunne opsættes til en belejliger Tid«.

Dagen efter at Dronning Elisabeth havde givet Hvitfeldt dette mindre opmuntrende Svar paa hans smukt stilede Tiltale, vare Gesandterne med flere af deres Følge hendes Gjæster paa Slottet Enfield, og den følgende Dag deltog de i et Jagtparti, ved hvilket Hendes Majestæt med egen Haand nedlagde nogle Stykker Daavildt. Men med Forretningssagerne gik det noget i Langdrag, hvad enten nu Grunden har været, at man fra engelsk Side trak Sagen ud, eller de danske Gesandter skulde have Tid til at udarbejde deres Propositioner til Dronningens Raad. Som om det gjaldt at holde dem i godt Humør, kom der næsten daglig Korpser af »Trometere«, »Instrumentister« og andre Spillemand for deres Dør for at opvarte dem med Musik, næppe ganske uden Hensyn til de gode Doucører, som de danske Herrer gav. De Foræringer af Frugt, Vildt, Fisk m. m., som idelig indløb til dem, maatte ogsaa honoreres anstændig.

At Hvitfeldt under sit Ophold i London har stiftet adskillige interessante Bekjendtskaber, kan antages for givet. Men i de Optegnelser, som en af hans Følge har gjort¹, anføres i Regelen ikke Navnene paa de engelske Herrer, Gesandterne kom i Forbindelse med. Derimod kan det bemærkes, at i en Dagbog fra hine Tider, ført af en schlesisk Adelsmand, Hans Pückler, der samtidig var i London, omtales »Arle Wittfeldt« som en af de Mænd, han havde lært at kjende i Dronning Elisabeths Audienssal og ved hendes Taffel².

¹ Se Tillæg, Nr. 95.

² Hans des Zweiten Pückler von Groditz auf Schedlau Lebensgeschichte (i Zeitschrift für Geschichte Schlesiens VI, 271). Han kom fra Paris, hvor han havde truffet flere Danske »so des Königs aus Dene-margk H. Bruder, Hertzog Ulrich, als Albrecht Schell, Cornilius [ɔ: Korfits] Ruth, Jänsch Brase [ɔ: Jens Brahe]. Om Opholdet i London siger han bl. a.: »Allda sein hernach die Dennemarkischen Gesandten, als Arle Wittfeldt undt Christian Barnekau, miet 2 Schiffen ankommen, miet welchen ich bekandt worden, undt bey

Fra den 10. September, da de danske Gesandter vendte tilbage fra Enfield til London, og indtil den 16. September forefaldt intet af større Betydning. Men paa den sidst-nævnte Dag indleverede de gennem Sir John Herbert, i sin Tid (1583) engelsk Gesandt i Danmark¹, en Række Forestillinger angaaende de dem paalagte diplomatiske Hverv. Dagen efter stedtes de til Møde med Dronningens Statsraad, under Lord-Kanslerens, Thomas Egertons, Forsæde. Lord-Skatmesteren, William Burgley, i hvis Hus Mødet holdtes, førte Ordet, og gav, i Anledning af den danske Konges Opfordring til Fred, en historisk Udsigt over de mange Intriger og Forurettelser fra Spaniens Side, som England havde været Gjenstand for lige siden Dronning Elisabeths Tronbestigelse, og som havde gjort Krigen til en Nødvendighed; tillige udtalte han Tvivl om, at Spanien for Tiden vilde gaa ind paa de Betingelser, som England maatte stille for at slutte Fred.

Hvad de andre Sager angaar, som Sendelsen gjaldt, fik de danske Gesandter i de følgende Dage skriftlige Svar, der atter fremkaldte Repliker fra deres Side. Enkelthederne i disse Forhandlinger kunne vi dog ikke her gaa ind paa². I Almindelighed kan det bemærkes, at skjønt Hvitfeldt og Barnekov her tilsyneladende opnaaede noget mere end i Fredssagen, saa kom det dog ikke til nogen Afslutning, og de i de følgende Aar gjentagne Gange fornyede Forhandlinger med England, væsentlig om de samme Stridspunkter, vise tilstrækkelig, hvor vanskeligt det var at bevæge dette Rige til Indrømmelser paa Handelens og Søfartens Omraade.

Den Tid, der var tilovers fra Forhandlingerne, benyttede Hvitfeldt og hans Medfølgere til at bese Londons Mærkværdigheder, saasom Westminster, S. Povls Kirke, Tover m. m. Den 18. September vare de til Gjæst hos

---

der Königin Elisabeth Audiens undt Taffelhaltung städtliche Sachen gesehen«. (For denne Henviſning takker jeg Dr. C. F. Bricka).

¹ Regesta dipl. Dan., Ser. 2, Tom. II, Nr. *7880. *7903.

² Nogle af de fra dansk Side indgivne Forestillinger ere meddelte under Tillæg Nr. 93.

Londons Lord Mayor. Da Sekretæren Ludvig Heithman har ført en kort latinsk Dagbog over det vigtigste, der foregik hver Dag, og Tolken Walter Jørgensen har holdt et yderst nøjagtigt Regnskab over alle forefaldende Udgifter, store og smaa, er det muligt at følge Gesandterne fra Dag til Dag under hele Rejsen¹, og man kan, særlig ved Hjælp af Regnskabsbogen, danne sig en temmelig klar Anskuelse af deres Levemaade og øvrige Forhold. Paa Øl og Vin er der ikke sparet, og det hele bærer Præg af, at de have udfoldet en vis Luxus.

Den 23. September fandt Overleveringen af Hosebaandsordenens Insignier Sted. Forud havde man ladet forfærdige »tre Fløjels Hynder til at bære den Ordens Habit paa til Dronningen«. Gesandterne med Følge bleve afhentede til Richmond af kongelige Vogne. I en anseelig Forsamling foregik nu Afleveringen. Først holdt Hvitfeldt (eller mulig Barnekov) en latinsk Tale, passende til Anledningen, skjønt mærkværdig kort og forretningsmæssig. Derpaa svarede Dronning Elisabeth i samme Sprog, men i mere højtravende Stil, idet hun tillige benyttede Lejligheden til at lægge sin Lærdom for Dagen.

Idet Dronningen nemlig berørte de overrakte Ordens-tegn, udbrød hun: »Dette er Tegn paa hans Død, hvem jeg, medens han levede, elskede som en Broder«! Saa tav hun en Stund stille, hvorpaa hun fortsatte saaledes: »Nu erfarer jeg Sandheden af, hvad Pythagoras og mange andre Filosofer have paastaet, nemlig at de afdødes Sjæle søge sig et Hjem i andres Legemer«. Det Gesandtskab, som nu besøgte hende, havde nemlig overbevist hende om, at Kong Frederiks Aand havde forplantet sig til hans Søn, og hun udtalte Haabet om, at den broderlige Troskab og det faste Venskab, som gennem hele den afdøde Konges Tid havde forbundet hende med ham, fremdeles skulde vedvare. Fra hendes Side skulde der i ethvert Tilfælde intet mangle; men hun vilde venlig minde om, at man ikke kunde stole

¹ Se Tillæg, Nr. 94 og 95.

paa enhver, der udgav sig for ens Ven — vistnok en Advarsel mod Spanien, der havde søgt Danmarks Venskab. Hun undskyldte, at hun ikke havde sendt Gesandter for at lykønske Kong Christian til hans Kroning; men Aarsagen var, at han havde erklæret at vilde holde sig neutral og ikke hindre Korntilførsel til Spanien, medens hun havde ønsket, at han havde villet stille sig paa hendes Side, ifølge det gamle Forbund, der i sin Tid var sluttet mellem Kong Hans og Henrik den Ottende.

Derpaa gik Dronningen i Forbøn for en Kvinde, hvis Mand havde sat Skib og Liv til under Islands Kyster. Hertil svarede Gesandterne, at denne Sag var behandlet og afgjort ad Rettens Vej; men det stod Enken frit for at appellere den til det kongelige Retterting. Men for øvrigt var det ingen tilladt at fiske eller handle paa hine Steder uden særlig kongelig Tilladelse.

Sluttelig ønskede Dronningen den danske Konge al Lykke og Held til hans nylig tiltraadte Regjering, og hans Sendebud, at deres forestaaende Hjemrejse maatte gaa lykkelig for sig¹.

Gesandternes Svar var holdt i den forbindtligste Tone, og de lovede at overbringe deres Herre Dronningens gode Ønsker, hvilke — derom følte de sig overbeviste — vilde være ham saare kjærkomne. Derhos tilføjede de: »Hvad angaar de Sager, som vi have forhandlet med Eders Majestæt om, derpaa er der svaret os ved Eders Majestæts Erklæring, som skal overleveres os, idet vi haabe, at det vil blive til Bestyrkelse af Venskabet mellem begge Riger²« — Ord, der synes noget dunkle, men vel antyde, at Gesandterne forventede et endeligt Svar fra Dronningen inden Afrejsen. I Sagerne om Handel og Skibsfart var der nemlig vel forhandlet og givet Antydninger om, hvorledes Tingene opfattedes fra begge Sider; men endelig Afgjørelse var der ikke kommen, om der end var givet nogen Udsigt til enkelte mindre Indrømmelser fra engelsk Side.

¹ Se Tillæg, Nr. 93 (23).

² Se Tillæg, Nr. 93 (24).

Da de danske Herrer den Dag formodentlig først sent kom fra Dronning Elisabeths Taffel paa Slottet Richmond, overnattede de i Kingston ved Themsen og besaa næste Dag det bekjendte kongelige Slot Hamptoncourt, inden de tog tilbage til London. Samme Dag skrev den nederlandske Resident i England, Noel de Caron, der med megen Opmærksomhed havde fulgt de politiske Forhandlinger med Hvitfeldt og Barnekov, hjem til Generalstaterne, at Dronning Elisabeth ikke havde modtaget de danske Gesandters Mæglingstilbud; disse havde heller ikke udrettet noget med Hensyn til Handelen paa Spanien, lige saa lidt som de havde faaet Kravene om Erstatning for opbragte Skibe opfyldte — nu rejse de til Nederlandene, siger han¹.

I Dagbogen over Gesandternes Rejse hedder det: »Den 25. og 26. September blev vi i vort Herberge og bad flere Gange om vor endelige Dimission«. Det har formodentlig været dem en tarvelig Trøst, at »alle Londons Instrumentister lod sig høre hos Herrerne«. Den 27. sendte Dronningen dem ved Lord Hawi² forskellige Foræringer, og Gesandterne gjorde Gjengjæld ved at indkjøbe sex Bægere (Credentzer) til »de Herremænd, som tog vare paa dem«, den Gang de vare Dronningens Gjæster paa Enfield Slot. Men da de af den engelske Herre, der havde overbragt dem Dronningens Gaver, havde erfaret, at han ikke havde Rekreditivet fra Hendes Majestæt med, afsendte de Jørgen Brockenhus til Hoffet, for at han skulde kræve det hos Dronningens Sekretær. Den 28. September indløb endelig det længe ventede Brev, der, foruden Høfligheds- og Venskabsytringer, kun indeholdt, at Dronningen havde overgivet de Sager, Arild Hvitfeldt og Christian Barnekov havde forebragt, til sit Raad til nærmere Drøftelse, for at Svar, stemmende med begge Parters Værdighed og Venskab, skriftlig kunde gives paa hvert enkelt Andragende³.

¹ Deventer, Gedenkstukken van Johan v. Oldenbarnevelt II, 153—61. (Reg. dipl. Dan. 2 Series. II *9471. *9474).

² Saaledes skrives Navnet i Gesandternes Regnskab, uden at vi just vide, om det er rigtig gjengivet.

³ Se Tillæg, Nr. 97.

— Som tidligere er bemærket, besluttede Gesandterne, at Licentiat Pieter van Heill skulde blive tilbage i London for at varetage de kjøbenhavnske Handelshuses Interesse, der havde lidt Skade ved Opbringelse eller Plyndring af deres Skibe.

Samme Dag Gesandterne havde faaet Dronningens Brev, forlod de London, efter at have betalt alle deres Regninger, deriblandt for et ret anseeligt Kvantum Rinskin, Rødvin og Lutendrank, »som Herrerne fortærede med deres Gjæster til Aftog«, ligeledes for meget betydelige Skibsprovisioner til den forestaaende korte Rejse til Holland. Paa to Jagter og over en halv Snes Baade begav saa Herrerne og Junkerne sig med deres Folk og Gods til Gravesend, hvor Skibene laa rede til Afgang. For en Sikkerheds Skyld havde man hyret to hollandske Lodser til at føre dem til Zeeland¹.

Ved Afrejsen fra London efterlod Hvitfeldt og Barnekov et til Dronning Elisabeth stilet, mærkeligt Brev, bestemt til at overleveres hende, naar de selv vare ude af Synskredsen. Ved Siden af stærke Udtalelser af deres Taknemmelighed for den Velvillie, hvormed Dronningen havde hørt dem, og for de rige Gaver, hun havde skjænket dem, indeholdt Brevet en Bøn om, at Hds. Majestæt ikke vilde lytte til nogle af sine Mænd, der mulig stræbte at bibringe hende en ufordelagtig Mening om Gesandterne. Navnlig maatte de føre alvorlig Klage over den krænkende Adfærd, som en af hendes Raader, mod al Formodning, offentlig havde vist imod dem, skjønt de vare Afsendinge fra en med Hds. Majestæt venlig forbunden Regent. En saadan Adfærd maatte billig opvække Frygt for, at ogsaa andre Statssendebud skulde lide en lignende Medfart, og de danske Gesandter maatte særlig frygte for, at deres gode Hensigter skulde udtolkes til det værste, hvis Dronningen lyttede til saadanne Raadgivere. Endelig bad de, med mange Ytringer af deres Hengivenhed for Dronningen, den høje Dame at

¹ Se Tillæg, Nr. 95.

Arild Hvitfeldt.

udtolke disse deres skarpe Ord som Vidnesbyrd om deres Iver for fremdeles at bevare det gode Forhold, der saa længe havde hersket mellem Danmark og England¹.

Desværre vide vi ikke, hvem af Dronning Elisabeths Raadgivere, der sigtes til, lige saa lidt som det er bekjendt, hvorledes Dronningen optog disse unægtelig meget frimodige Ytringer, der, om de end ikke vise, at Hvitfeldt var en god Diplomat, dog tyde paa, at han har været øm ikke blot over sin egen, men ogsaa over sin Konges og sit Lands Ære.

Som det vil fremgaa af ovenstaaende, var det kun et tarveligt Udbytte, Gesandtskabet til England bragte. Man maa derfor undre sig over de rosenfarvede Beretninger, som ældre Skrifter bringe herom. Man læse saaledes, hvad Slange fortæller²:

»Dronning Elisabeth tog mod disse Gesandter med stor Æresbevisning, og med dennem fornyede og stadfæstede de forrige Forbund, desligeste gav og de ved de spanske Kyster opbragte danske og norske Skibe strax løs og fri, og lovede, at de ikke mere herefter udi denne Fart skulde foruroliges, dog med de Vilkaar, at de ikke førte noget til hendes Fjende, hvormed han udi Krigen imod hende og hendes Forbundne kunde forstærkes. I lige Maade forsikrede hun dennem, at herefter med Fiskeriet under Nordkappen og Island skulde uden Argelist forholdes efter de gamle oprettede Forbund. Da de nu havde herpaa faaet saa ønskelig Besked, forebragte de det sidste Ærende, om Fred at stifte mellem hende og Spanien. Og ihvorvel dette Forslag ikke var hende med de behageligste, svarede hun dog saaledes med god Besked derpaa: At det kunde ikke

¹ Se Tillæg, Nr. 93 (25).

² Slange, Christian IV's Hist. S. 125 f. Her fremstilles det, som om Overleveringen af Hosebaandsordenen foregik først og var Hovedsagen, og det andet kun skulde tage sig ud som »Biærender«. Dette Afsnit forbigaa vi dog her, og hidsætte kun Slutningen af Beretningen.

vel anstaa hendes Højhed først ved Mæglere at begjære Fred af Spanien, som først havde brudt Freden imod hende; helst hun var saa vel beskandset af sine Undersaatters Troskab og Mandighed, at hun havde ikke fornøden sig for dennem at frygte; allermindst kunde det og ske udi disse Tider, da hendes Fjende havde saa stærkt angrebet hendes nærmeste Bundsforvandte, Kong Henrik den 4de udi Frankrig, som hun ikke kunde forlade. Efter dette Svar vilde Gesandterne ikke mere tale derom; men med største Fornøjelse paa begge Sider over det, som var forrettet og tilendebragt, toge de med al Høflighed deres Afsked«.

Da denne Beretning henimod Slutningen af forrige Aarhundrede atter kom frem med nogle Variationer dels i Schlegels tyske Oversættelse og Udtog af Slange, dels i den danske Udgave af Hofmans »Historiske Efterretninger om vel fortjente danske Adelsmænd«, paa en Tid, da Neutralitetsspørgsmaalet atter var brændende mellem Danmark og England under den nordamerikanske Frihedskrig, gav den gamle Fortælling om Hvitfeldts Ambassade til England den bekjendte August Hennings Anledning til følgende Udbrud i sin Rejsejournal fra Jylland 1779: »Fra Randers hjemsogte jeg Geheimeraad Hvitfeldt paa Clausholm, en Mand fuld af ydre Værdighed, som kunde tjene Fædrelandet og vilde tjene, dersom man drog Danske frem¹. Paa Clausholm saa' jeg mange Steder forenet Navnene Frederik IV og Anne Sofie. End mærkværdigere var mig Mindet om den veltalende Arild Hvitfeldt, der sluttede en Handelstraktat med Dronning Elisabeth (som den Gang førte Krig med Spanien) og da skaffede vort Flag en saadan Sikkerhed, som de nuværende Myrmidoner ikke kan forhverve os, saa stolte de er i deres Overseen af de

¹ Geheimekonferensraad Matthias Vilhelm Hvitfeldt havde tjent som Oberst i Kavalleriet og Generaladjutant og havde fra 1762—75 været Stiftamtmand over Viborg Stift. Hennings tænkte vel særlig paa diplomatisk Tjeneste. (J. Bloch i Tidsskriftet Museum 1894 I, 335, hvorfra denne Notits er hentet).

Danske. Ædelmodigt og storladende var Elisabeths Svar, da Hvitfeldt tilbød Danmarks Fredsmægling. Ogsaa England er sunket; thi saaledes kan Georg III ikke længer tale«.

Saa vidt Hennings. Vi have ganske vist ikke nogen Interesse af at formindske Arild Hvitfeldts Hæder; men ganske saaledes, som den gamle Beretning lyder, tog Sagerne sig dog ikke ud i Virkeligheden.

Den 29. September 1597 afgik »Duen« og »Hektor« med Gesandterne og deres Følge ombord fra Gravesend til Vlissingen, hvor de ankom 1. Oktober. Jørgen Brockenhus, Tolken og nogle flere blev strax sendte i Land for at melde Staten Zeelands Regjering Gesandternes Ankomst. Fra Middelburg bragte de Indbydelse tilbage til Hvitfeldt og Barnekov om at være Stadens Gjæster, og den 2. Oktober modtoges de danske Herrer med en Banket paa Raadhuset i Middelburg, medens Stadens »Instrumentister legede for dem«. Da et Skib stilledes til deres Raadighed, kunde de Dagen efter føre deres Bagage i Land og give de to danske Skibe Ordre til at sejle hjem, medens de selv begav sig videre over Dordrecht og Rotterdam til Haag, hvor de ankom den 5. Oktober og bleve anbragte i Greven af Hohenlohe's Palais.

De danske Gesandters Modtagelse i Holland synes at have haft en langt hjærteligere Karakter end i England. Her havde de maattet sørge for sig selv, i Holland blev de allevegne holdt frit paa Staternes Bekostning, og Befolkningen ytrede ved flere Lejligheder ikke ringe Sympathi for dem; ogsaa den franske Gesandt i Haag viste dem megen Opmærksomhed.

I de første Dage efter Ankomsten modtog Gesandterne en Mængde Besøg, bl. a. af Grev Georg Eberhard af Solms, der saaret var vendt tilbage fra Lejren ved Breevord¹. Ved at tale med forskellige, erfarede Hvitfeldt og hans Kollega,

¹ Se Tillæg, Nr. 94. Jvfr. Thuanus, Hist. sui temporis, Lib. CXIX (London-Udg. 1733. V, 704).

hvorledes Forholdene vare. Den polske Gesandt Dzalinski havde ogsaa her gjort Situationen vanskelig for dem ved sin uheldige Optræden, og den Pression, der fra Tydskland øvedes for at faa Nederlænderne til at slutte Fred med Spanien, havde fremkaldt en Misstemning mod ukaldede Fredsmæglere, der lod de danske Herrer føle, at de maatte gaa frem med stor Forsigtighed for ikke end mere at forbitre Generalstaterne og saaledes gaa Glip af Udsigten til overhovedet at udrette noget ved deres Mission¹.

Den 8. Oktober bleve de modtagne af Staternes Raads- herrer i et offentligt Møde (*in publico consessu*), hvor de forebragte deres Ærende. Talen holdtes paa Tydsk, og Christian Barnekov har rimeligvis været Ordfører. Efter Begjæring blev et skriftligt Uddrag af Talen overleveret, for at Forslagene nærmere kunde tages under Overvejelse af Staterne². Ifølge Instruxen skulde Gesandterne arbejde paa at tilvejebringe Fred, og hvis de fandt nogen Tilbøjelighed i saa Henseende, skulde de søge at faa Kundskab om, hvilke Betingelser Staterne stillede for Freden med Spanien, for at den danske Konge senere paa Grundlag deraf kunde overtage en Mæglerrolle, idet den beroligende Forsikring dog afgaves, at Kongen afskyede alle Midler, der paa nogen Maade kunde skade Protestantismens Sag. Endvidere skulde Gesandterne anholde om fri Fart for neutrale Handelsskibe, der ikke førte ligefremme Krigs- fornødenheder, og endelig skulde de andrage om Betaling af resterende Sold, som Sten Maltesen (Sehested) formentlig havde tilgode fra den Tid, han tjente i Staternes Hær.

Overensstemmende med denne Anvisning var den Tale, hvori de danske Sendemænd foredrog det dem af deres Konge paalagte Hverv. Udførlig omtaltes det gode Forhold, der i Frederik II's Tid havde hersket mellem Danmark-Norge og de forenede Nederlande, og der lagdes Vægt paa, at man ikke tilstræbte noget, som vilde være

¹ Slinge, Christian IV's Historie, S. 126. Schlegel, Slinge I, 248 f.

² En foreliggende Kopi af denne meget udførlige »Extract« er forsynet med Hvitfeldts latinske Summarier i Randen.

til Skade for Religionen eller for Staterne; men man ønskede at kjende de Betingelser, disse stillede. Man begjærede, at neutrale Stater, og da særlig Kongens Undersaatte, maatte have fri Fart for deres Skibe, naar de ikke tilførte Fjenden Krigsammunition. Efter at have berørt det Krav, Lensmanden paa Bohus, Sten Maltesen, mente at have, endte Gesandterne med at forsikre om deres Konges gode Affection for de forenede Stater.

Dagen efter Mødet med Raadsherrerne var det Søndag. Gesandterne besøgte den Dag den hollandske Sognekirke i Haag — ligesom de den følgende Søndag gik i den franske Slotskirke sammesteds. Ved saadanne Lejligheder uddeltes der Penge af dem til Fattigfolk, der stod paa Vejen. Et Bud afsendtes af dem til Lejren for at melde Grev Morits af Nassau deres Komme. Nogle Dage efter indløb der Melding til dem fra ham om Erobringen af Fæstningen Oldensael i Provinsen Over-Yssel. Den 13. Oktober gjorde Gesandterne med Følge ledsagede af Grev Morits af Solms en Udflugt fra Haag »hen ud med Havet«. Dagen efter fik de Besøg af Greven af Egmond, som viste dem stor Opmærksomhed og blev for at spise til Aften hos dem. Den nævnte Greve var uden Tvivl Lamoral Egmond¹, en Søn af den berømte Greve af samme Navn, der, skjønt Katholicismen hengiven, havde maatte lægge sit Hoved under Alvas Bøddeløxe (1568). Sønnen maa altsaa paa denne Tid have befundet sig paa de forenede Staters Side, skjønt hans Slægt ellers stod paa spansk Side, og navnlig hans Broder Karel et Par Aar iforvejen havde været en af Lederne af det spansk-nederlandske Gesandtskab, der var i Kjøbenhavn, og hvis Opgave var at ophidse Danmark imod Generalstaterne.

Dagen efter dette Besøg havde Hvitfeldt og Barnekov den franske Gesandt og Staternes Raadsherrer til Gjæst hos sig, og de havde da Lejlighed til gjennem Samtaler med de Mænd, der ledede de forenede Staters Politik

¹ van der Aa, Biogr. Woordenboek der Nederlande V, 58.

(hvoriblandt særlig fremhæves Walraven van Brederode og Johan van Oldenbarnevelt), at blive satte ind i Staternes daværende Stilling og at forberedes paa det officielle Svar, der i en Forsamling af Raadsherrerne den 17. Oktober gaves dem paa deres tidligere omtalte Propositioner.

I Staternes Svar, der i sin Udførlighed, saaledes som det siden skriftlig blev overleveret de danske Gesandter¹, næsten udgjør en Bog, dvæles først ved det gode Forhold, der fra gammel Tid havde hersket mellem »Kronen Danmark-Norge« og Herrestaterne; særlig fremhæves det Ven-skab, der havde forbundet Kong Frederik II og »Fædre-landets Fader« Prins Vilhelm af Oranien. Denne gode Forstaaelse, haabede man, fremdeles skulde vedblive. Om-stændelig fortæltes om de mange tidligere forgjæves Freds-underhandlinger, der alle vare strandede paa, at Spanierne ingen Indrømmelser vilde gjøre i Religionssagen, og i det hele fordi denne Stat stiledede efter at undertrykke alle Nabo-riger, særlig dem, der vare affaldne fra den romerske Reli-gion. Over 100,000 Mennesker havde Spanierne i deres troløse Grusomhed ladet ombringe for Religionens Skyld, hele Stæder vare lagte øde, hvorom Mecheln, Zutphen, Naerden, Oudewater og mange andre afgav Vidne, og endelig havde den spanske Konge foranlediget Mordet paa Vilhelm af Oranien. Denne Ugjerning havde imidlertid end mere bestyrket de forenede Stater i deres retfærdige Forehavende, og aldrig kunde de bekvemme sig til frivillig at underkaste sig Kongen af Spaniens eller »Spaniardernes« Herskab, da det var aabenbart, at de ikke vilde helme, inden den reformerte Religion var udryddet. Alle hidtidige Fredsforhandlinger, hvor ærlig Mediatørerne end kunde have ment det, vare af Spanierne benyttede til listige Praktiker og Anslag, med det Formaal at bringe Uenighed mellem de forenede Stater. Uden Englands og Frankrigs Sam-

¹ Svaret er dateret: Gravenhage 24 Octob. 1597. Dateringen maa være efter ny Stil, som brugtes i Holland, medens mange andre af de forenede Stater brugte gammel Stil. Svaret er »ter Ordinan-tie van den Herrn Staten Generael« undertegnet af C. Aerszen.

stemning kunde Nederlandene ikke slutte nogen Fred. Man henviste til de udførlige Samtaler, Raadherrerne havde haft med de danske Gesandter, og hvori de havde forklaret dem Stillingen, der gjorde det umuligt at slutte Fred uden fuld Sikkerhed for politisk og religiøs Frihed. Med indtrængende Kraft gjordes det gjældende, at hvis de forenede Nederlandes Flaade og øvrige Midler kom i Spaniernes Vold, skulde andre Lande nok komme til at mærke, hvor ilde tjente de vilde være med en saadan Forøgelse af dette Riges Kræfter. De skulde da ogsaa faa den spanske Konges utaalelige Tyranni at føle. For de forenede Stater vilde det have store Vanskeligheder at indlede Fredsunderhandlingener med Spanien. Bede dette Rige om Fred kunde de umulig.

Staterne bad derfor ydmygelig den danske Konge at optage deres Afvisning af hans Tilbud i den bedste Mening, og ikke forandre sit gode Sindelag imod dem, fordi de ikke kunde gaa ind paa hans Forslag.

Angaaende Handelen paa Spanien, Portugal og de spanske Besiddelser »vestværts« stillede Staterne sig meget forekommende og indrømmede danske og norske Skibe samme Handelsfrihed som deres egne¹, dog at de ikke bragte Tilførsel til belejrede Stæder. Med Hensyn til Sten Maltesens Fordring paa resterende Sold fra den Tid (31. Oktober 1580—1. Februar 1586), han havde gjort Tjeneste som Hovedsmand i Staternes Hær, i hvilken Tjeneste han var afløst af sin Broder, Klavs Maltesen, da mente Staterne, at det just ikke var meget, han havde til gode, men bad for øvrigt om Udsættelse med Betalingen, indtil Krigen var endt.

Endelig udtalte de deres Erkjendelse af det store Arbejde, de danske Gesandter havde haft, og deres Haab om, at de vilde vidne om »disse Landes trohjærtige, ydmyge Hengivenhed for Hans Majestæt« (van die trouwhertige,

¹ I Hvitfeldts Udtog af Nederlændernes Svar udtrykkes det saaledes: *»paria commercia Danis et subditis suis cum hoste concedunt«.*

oittmodige Toegeneigenheitt van dese Lande tott Syne Matt.) og derfor vilde aflægge en favorabel Rapport og paa bedste Maade anbefale Staterne til Kongen¹.

Dermed var Hvitfeldts og Barnekovs Hverv i Haag til Ende. Endnu er dog at erindre, at Sammenkomsten afsluttedes med en glimrende Banket, et Vidnesbyrd om den samme Opmærksomhed, som de danske Gesandter under hele deres Ophold i Holland vare Gjenstand for. Der overbragtes dem Guldkjeder som Afskedsgave², ligesom de selv forærede en saadan til Staternes Hofmester, der havde »taget vare paa dem« under Opholdet i Haag, og uddelte andre gyldne Gaver inden deres Afrejse. »Staternes Trometer, som blæste for Herrerne paa deres Aftog«, fik ogsaa sin Skjænk.

Samme Aften naaede de i Greven af Solms's Vogn til Leiden, hvor de bleve modtagne af Byens Øvrighed ved Stadens Port og førtes med al Æresbevisning til det for dem bestemte Herberge, hvor de bleve beværtede paa Stadens Bekostning. I Leiden har Hvitfeldt sikkert modtaget Besøg af sin unge Ven Johan Isaksen Pontanus, der da opholdt sig her, og hvis Dedikation til ham af Udgaven af Macrobius' Værker er dateret 17. September 1597, altsaa Maanedsdagen før Hvitfeldt kom til Leiden³. Om denne ogsaa har truffet sine to Brodersønner, Christoffer og Henrik Hvitfeldt, i Leiden, kunne vi vel ikke med Sikkerhed

¹ Relation i Rigsarkivet. Udførlig gjengivet hos Thuanus, *Historia sui temporis*, Lib. CXIX (London-Udg. 1733. V, 706 f.) og vistnok derfra hos Klevenhiller, *Annales Ferdinandei IV*, 1849—51.

² Almindelig siges, at Hvitfeldt fik sin Guldkjede af Grev Morits af Nassau; men det autentiske Regnskab (Tillæg Nr. 95) viser, at det var »Staterne«, der gav ham den.

³ Se Tillæg, Nr. 98. En hollandsk Ven af Pontanus, der samme Aar skrev i hans Album, betegner ham som den,

*Cujus doctrina et morum constantia
Nota est Scaligero, principibusque viris
Witfeldio illustri heroi, celebrique Tychoni.*

Joh. Is. *Poematum Libri VI*. Amstel. 1634, p. 255.

afgjøre; men vist er det, at de for henved 5 Maaneder siden vare blevne immatrikulerede der¹, saa det i alt Fald ikke er usandsynligt, at de endnu kunne have opholdt sig ved Leidens Universitet, den Gang deres Farbroder var Stadens hædrede Gjæst.

Fra Leiden gik Rejsen i den Vogn, som Greven af Solms saa venlig havde stillet til Hvitfeldts og Barnekovs Raadighed, videre over Haarlem til Amsterdam, hvor Gesandterne paa Stadens Foranstaltning bleve indlogerede i Grev Morits's Bolig og nød den mest udsøgte Opmærksomhed som den dansk-norske Konges Repræsentanter, saa de endog efter Byøvrighedens indstændige Begjæring maatte blive en Dag eller to længere, end det havde været deres Bestemmelse. Derved fik Hvitfeldt Lejlighed til at gjøre sig bekjendt med adskillige almennyttige Institutioner, som man havde i Holland, men endnu ikke var naaet til i Danmark, saasom »Tugthuset, hvor uhørsomme Børn og andre mutvillige Geseller og Companer optugtes«, »Huset, hvor Børn lære at spinde«, »Hospitalet, hvor forvundte Landsknægte ligge«, osv.² Hvert Sted, hvor Gesandterne kom frem, ydede de en passende Gave. Paa samme Maade vederlagdes ogsaa de mange andre Opmærksomheder, som de nød af forskjellige Privatpersoner, saasom Dedikationer eller Foræringer af Bøger, Kobberstik og lignende Sager, ikke at tale om rigelige Gaver til Værten eller Værtinden i de Herberger, hvor de for øvrigt holdtes frit; samt endelig passende Betænkning af »Instrumentisterne og Musikanterne udi Amsterdam, der legede og sang for Herrerne, al den Stund de vare der« — som Tolken Walter Jørgensen skriver, idet han samtidig fører 20 Daler til Udgift i sit Regnskab.

Inden Hvitfeldt forlod Amsterdam, afskedigede han nogle af sine Folk, for at de med Skibsejlighed kunde gaa til Hamborg, og derpaa gik Rejsen videre til Lands for at

¹ Personalhist. Tidsskrift II, 108.

² Se Tillæg, Nr. 95. Som bekjendt oprettede Christian IV senere nogle lignende Anstalter i Kjøbenhavn.

opsøge Grev Morits, der da var i Færd med Belejringen af Lingen, en Fæstning i den nordlige Del af den westphalske Kreds. Generalstaterne vare saa høflige at sende en betroet Mand med de danske Gesandter for at vise dem Vej og skaffe dem fri Befordring, hvor de kom frem. Grev Morits, der var underrettet om deres Komme, sendte dem en Deling Ryttere imøde, der skulde afgive Eskorte for dem paa de usikre Veje.

Efter at have passeret Egne, der i høj Grad bar Krigens Spor, naaede Gesandterne den 26. Oktober til Grev Morits's Lejr ved Lingen. Her fik de en venlig Modtagelse, og da det var hen ad Middagstid, bød Greven dem strax til sit Bord, og hørte siden paa, hvad de paa deres Konges Vegne havde at forebringe; derpaa blev der ført Heste frem, og nu red han om med dem for at bese Lejren, der var meget nær ved Fjendens Værker. Natten tilbragte Hvitfeldt og hans Følge i Telte; Grevens Hofmester havde sørget for deres Fornødenheder. Allerede næste Dag drog de videre efter paa deres Herres Vegne at have fornyet det Venskab, der havde knyttet Frederik II og Grev Morits's Fader, Vilhelm af Oranien, sammen¹. Greven lod sin egen Vogn kjøre Gesandterne lige til Bremen, 13 Mil, der tilbagelagdes i noget over 2 Dage.

Opholdet i Bremen benyttedes til »at bese al den Antikvitet, der findes i Kirken«. Derpaa gik Rejsen videre til Stade, hvor Gesandterne bleve vel modtagne baade af Stadens Øvrighed og af det engelske Kompagni sammesteds, ligesom de gjorde Gjengjæld ved at indbyde Borgmester og Raad samt den engelske »Kortmester« til sig. Efter at have affærdiget Sekretæren Ludvig Heithman med en Del af Herrernes Tjenere og Gods fra Stade til Haderslev ad den korteste Vej, over Itzeho, drog Gesandterne selv til Hamborg, hvor Byens Øvrighed holdt dem frit i deres Herberge og ved hele sin Adfærd mod dem viste, at man

¹ Om Venskabet mellem Vilhelm af Oranien og Frederik II se Hist. Tidsskrift 3. R. II, 646 Not. Jvfr. Thuanus, anf. Skr. p. 707.

satte megen Pris paa at staa sig godt med den danske Konge, der som bekjendt gjorde Krav paa en vis Overhøjhed over Staden. Derfra gik saa Rejsen videre nord paa, indtil Hvitfeldt og Barnekov den 7. November naaede Haderslev, hvor Kongen den Gang opholdt sig, og hvor Rejsen afsluttedes, idet de Dagen efter indleverede en Relation om Resultatet af deres Sendefærd.

Skjønt denne diplomatiske Mission ikke blev Hvitfeldts sidste, var det dog den betydeligste, han foretog, hvorfor der her er gjort udførlig Rede for den. Endnu ti Aar efter mindedes han den med Interesse og særlig sit Besøg i Lejren ved Lingen hos Grev Morits af Nassau¹. Efter saaledes at have færdedes paa store Begivenheders Skueplads vendte han atter tilbage til Hjemmets smaa Forhold.

Fra Haderslev tog han nemlig over til Odense, hvor han havde sit »Provsti« og hvor der var kirkelige Sager at ordne. Inden sin Afrejse til England havde Hvitfeldt nemlig fra Kjøbenhavn (8. August 1597) tilskrevet Biskop Jakob Madsen i Odense og bedet ham drage Omsorg for, at M. Peder Michelsen Arboe, der havde været Rektor paa Herlufsholm, maatte blive Kapellan hos den gamle Præst i Gamborg, (»min Præst« kalder Hvitfeldt ham), hvis »Mælende var ham betaget«. Havde Præsten Døtre, kunde Arboe jo »forsyne« en af dem. Biskoppens Svigersøn, Dr. Eskild Christensen, havde et Par Gange givet Hvitfeldt Underretning om Gamborg Præsts »Lejlighed«, og Kansleren ønskede derfor at benytte sin Patronatsret til at hjælpe en af sine Klienter til Brød. Nu erfarede han imidlertid, at Sagen under hans Fraværelse ikke var gaaet i Orden, hvorfor han den 12. November, efter at være kommen til Odense, tilskrev Biskoppen og forlangte en skriftlig Meddelelse fra ham om Sagen. Denne fik han samme Dag; Summen deraf var, at den gamle Præst ganske rigtig trængte til Medhjælp; men Embedet var saa lille, at det daarlig kunde

¹ Se Tillæg af 7/2 1607.

bære Udgiften til en saadan¹. Enden blev dog, at Hvitfeldt fik Rektoren fra Herlufsholm anbragt efter sit Ønske.

Ikke længe efter fik Biskoppen Anledning til at henvende sig til Hvitfeldt angaaende en lignende Sag. Præsten ved Frue Kirke i Odense var død, men nu var det Biskoppen, der gjerne vilde have sin Brodersøn forsørget. Dette var dog ikke efter Patronens Hoved. »*Ego magis domesticis meis obligatus sum quam peregrinis*«, skrev Hvitfeldt til Biskoppens Svigersøn, Dr. Eskild Christensen, der nok havde forebragt Sagen; han havde givet Løfte til Mag. Niels Glad i Roskilde, at han skulde være nærmest til Kaldet; »men«, føjer han til, »jeg har talt til ham om at ægte Biskoppens Datter, Eders Kones Søster, og ingen anden, og det har han lovet, naar I blot passe paa ikke at støde hans Æresfølelse (*modo ne hominem dedignemini*). Dette kan I i al Stilhed meddele Biskoppen. Medens vi tjene Gud, kunne vi jo ogsaa tjene vor Næste. Imidlertid kan der gives Enken gode Ord og ubestemte Tilsagn, for at der ikke skal komme Hindringer fra den Kant²«. Hele Hvitfeldts Brev er karakteristisk for Tiden. M. Niels Glad fik da ganske rigtig Embedet³; men nogen Datter af Biskop Jakob Madsen blev han ikke gift med. Da Forslaget i saa Henseende jo ikke var udgaaet fra Biskoppen eller hans Svigersøn, men fra den gamle Pebersvend Arild Hvitfeldt, kan det jo være, at Jomfruen har betakket sig for at blive Mester Niels paanødt⁴. Maaske ere Enkens Aktier stegne med det samme. Det var, som bekjendt, meget ilde set af et Sogn, naar Præsteenken blev »forskudt« af Eftermanden.

¹ Kirkehist. Saml. 3. R. V, 584 ff.

² Hvitfeldts Brev af 19. Decbr. 1597 i Ny kirkehist. Saml. VI, 344 f.

³ Det af Hvitfeldt udstedte Kaldsbrev af 25. Januar 1598 er meddelt som Tillæg Nr. 99. Heri fremhæves dog, at M. Niels Glad havde ladet sig høre af Menigheden, og var bleven godkjendt af Bispem og Provsten.

⁴ Den eneste ugifte Datter, Biskop Jakob Madsen havde paa den Tid, Mette Jakobsdatter, blev 23. Aug. 1601 gift med Laurits Hansen Mule, der i 11 Aar (1590—1601) havde været Sekretær i Kancelliet og var aflagt med nogle Kapitelspræbender (Bloch, Den fynske Gejstl. Hist. I, 66).

Kom Hvitfeldt end altsaa ikke til Bryllup i Odense Bispegaard, som han maaske vilde være kommet, hvis det havde været hans Klient, der ægtede Biskoppens Datter, saa kom han dog til et andet og mærkeligere, da den unge Konge den 27. November 1597 havde Bryllup paa Haderslevhus med Frøken Anna Catharina af Brandenburg. »Denne Højtid blev dog«, som Slange siger, »holdt med større Stilhed, end sædvanligt var, saasom ingen fremmede Fyrster dertil blevne budne formedelst den skrækkelige Sygdom, som overalt i den nedersachsiske Kreds havde taget Overhaand, og som var meget smitsom¹«.

Som Landet i Anna Catharina fik en elskværdig Dronning, hvis Spor dog ikke ere meget kjendelige, saaledes blev hendes Komme her til Landet for saa vidt af Betydning for Arild Hvitfeldt, som hans Søster, Fru Beate, der nu var Enke, og som i sin retskafne og Ærefrygt indgydende Personlighed synes at have lignet Broderen, nu blev Hofmesterinde for Dronningens Jomfruer, og saaledes kom til at indtage den mest fremragende Plads, som nogen Kvinde, næst Dronningen, indtog ved det unge Hof. Alle Vidnesbyrd stemme overens i, at hun indtog Pladsen med Ære².

¹ Slange, Christian IV's Historie, S. 128. Jvfr. dog Tillæg, Nr. 97, der viser, at hvis der ingen fremmede Fyrster kom, saa var det dog ikke Indbydelser, det manglede paa.

² Jvfr. Biskop Mads Jensen (Medelfards) Ligprædiken over Fru Beate Hvitfeldt. Kbh. 1629. Rørdam, Hist. Saml. og Studier, II, 3.

XII.

Offentlige og private Hverv (1598). Christiern I's Historie (1599). Kong Hanses Historie (1599). Johan Isaksen Pontanus's Forhold til Hvitfeldt. Forhandlinger med Sverrig og andre Hverv. Knud VI's o. fl. Historie (1600). Hvitfeldts Kilder til Fortsættelsen af Saxes Historie. Sagen mod Præsten M. Niels Glad i Odense.

Medens Aaret 1597 ikke havde ydet Hvitfeldt megen Tid til at arbejde paa Fortsættelsen af hans Historieværk, blev det følgende Aar mere roligt for ham, om han end af og til optoges af offentlige Hverv.

Den 11. Juni 1598 foregik Dronning Anna Cathrinas Kroning, som Hvitfeldt naturligvis var tilstede ved, og kort efter førte han Forsædet ved det kongelige Retterting, der holdtes fra 15. Juni til 6. Juli, ligesom han var en af de fire Rigsraader, som det var overdraget at forhandle med et engelsk Gesandtskab, der havde indfundet sig under Herredagen¹.

Hvad der nu kaldte Englænderne til Kjøbenhavn, var ikke de Andragender, som Hvitfeldt Aaret iforvejen havde forebragt i London, men den Omstændighed, at nogle engelske Kjøbmænd havde faaet deres Skibe og Varer konfiskerede, fordi de ved falsk Angivelse angaaende Skibenes Ladning havde søgt at unddrage sig Øresundstolden. Den 12. Juni skrev Licentiat Pieter van Heill, der endnu opholdt sig i London, sysselsat med Forhandlinger med den

¹ Erslev, Aktst. t. Rigsraadets Hist. 1, 98 f. Wieselgren, De la Gardiska Archivet på Löberöd. V, 106.

engelske Regjering angaaende de danske Kjøbmænds Erstatningskrav, til Christian IV om den Forbitrelse, som de engelske Skibes Anholdelse i Øresund havde vakt¹. Om trent samtidig indfandt Lord Edward Zouche og Dr. Christopher Parking sig i Kjøbenhavn for i Dronning Elisabeths Navn at forebringe de engelske Kjøbmænds Besværinger. Det var med disse Mænd, Arild Hvitfeldt i Forening med Christian Friis, Manderup Parsberg og Henrik Ramell fik at forhandle. De danske Kommissærer fastholdt bestemt, at i Henhold til tidligere med England sluttede Overenskomster vare Kjøbmændenes Klager ubeføjede². Men for øvrigt tilbød Christian IV som en personlig Opmærksomhed imod Dronning Elisabeth, der samtidig havde lykønsket ham til hans Bryllup, at afstaa Halvdelen af de konfiskerede Værdier, overladende til Hds. Majestæt at disponere derover efter Behag. Men han forbeholdt sig rigtignok til Gjengæld, at han ikke fik videre Overhæng vedrørende den Sag, og at der vistes Retfærdighed mod de danske Underaatte, der ynkelig vare udplyndrede af engelske Krydsere³.

Af andre mere eller mindre offentlige Hverv, der 1598 overdroges Hvitfeldt, kan nævnes, at han 19. August deltog i »gode Mænds« Granskning angaaende Fiskeriet i Skiby Sø⁴, I September bemyndigedes han og Rigsraad Sten Brahe til at møde paa Aastederne i en Trætte, som Lensmanden paa Halsted Kloster, paa Enkedronning Sofies og Kronens Vegne, havde med Peder Grubbe til Aalstrup angaaende noget Gods paa Laaland. Enkedronningen var saa forsynlig forud at tilskrive Kommissærerne hendes Mening om, hvorledes der burde dømmes i Sagen⁵. Om de have taget den givne Anvisning til Følge, maa vi imidlertid lade uafgjort.

Som et Kuriosum kan det omtales, at de ellers for-

¹ Original i Rigsarkivet.

² Rymer, Foedera ed. G. Holmes. Tom. VII, Pars I, p. 203 sq.

³ Samtidig Afskrift i Rigsarkivet, dat. 10 Juli 1598.

⁴ Aarsberetning fra det Kgl. Geh.-Archiv III, Till. S. 78

⁵ Tillæg, Nr. 100. Erslev, anf. Skr. I, 99.

længst afsluttede Arvesager efter Herluf Trolle og Birgitte Gjøe fik et lille Efterspil 1598, da Sten Brahe i sin Egenkab som Lensmand paa Kalundborg Slot tiltalte Arild Hvitfeldt og hans Medarvinger efter Herluf Trolle for en Gaard i Bendebo, som sidstnævnte i sin Tid formentes at have solgt til Kong Frederik II, men angaaende hvilken Henrik Below nu havde bevist, at hans Hustrus Forældre havde solgt Herluf Trolle den med Forbehold om, at de eller deres Arvinger skulde være berettigede til at købe den igjen, naar de vilde. Nu havde Henrik Below ved at tilbyde Pengene faaet sig Gaarden udlagt ifølge en Landtingsdom; men saa gjorde Lensmanden paa Kronens Vegne det Krav til Herluf Trolles Arvinger, at de som Erstatning skulde udlægge Kronen en lige saa god Gaard istedenfor. Sagen kom til Doms paa Herredagen i Juni 1598, hvor Arild Hvitfeldt, der som Part i Sagen havde veget sit Dommersæde, mødte som Repræsentant for Herluf Trolles Arvinger. Da han beviste, at Gaarden var bleven solgt til Kongen af Fru Birgitte Gjøe efter hendes Mands Død, blev Trolles Arvinger vel dømte til at stille Kronen tilfreds for den afstaaede Gaard, men samtidig fik de Anvisning paa at søge Regres hos Birgitte Gjøes Arvinger, hvad de da ogsaa gjorde nogle Aar derefter med det Udfald, at de sidstnævnte kom til at tilbagebetale dem den ydede Erstatning for Gaarden¹. Ved Behandlingen af slige gamle Sager traadte det ret for Dagen, hvor vigtigt det var for de adelige Familier at have deres Brevkister i god Orden.

Under de rolige Forhold, som Aaret 1598 i det hele havde frembudt for Hvitfeldt, havde han fremmet sit Historieværk saaledes, at han den 24. Januar 1599 paa Dragsholm kunde undertegne Fortalen til

Historiske Bescriffuelse, om huis sig haffuer tildraget vnder den Stormectigste Første oc Herre, Herr Christiern den Første aff det Naffn, Danmarkis, Sverigis,

¹ Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 152 f. 472.

Arild Hvitfeldt.

Norgis, Vendis oc Gotthis Konning etc. Som vaar den første aff den Oldenborgske Stamme. Prentet af Henrich Waldkirch. Kbh. 1599. 4°. (285 SS.).

I Fortalen til Christian IV udvikler Hvitfeldt sine Anskuelser om Religionen, Retsvæsenet og Krigsmagten, de tre Ting, hvorpaa en Stats Lykke og Velmagt beror, vistnok fordi han følte det som sin Pligt, med Historien som Baggrund, at give den unge Konge de bedste Raad, han kjendte, vedrørende de vigtigste Anliggender i Statens og Kirkens Styrelse. Hans Anskuelser om Religionen ere allerede tidligere omtalte¹. Om Retsvæsenet siger han bl. a : »Ët mishager mig, at efterdi vi have én Gud, én Tro, én Herre, én Konge, ét Rige, at vi da ikke have ens Lov. Udi fordums Dage, der Riget var skilt ad, saa vi havde særdeles Konger udi Sjælland, Skaane, Jylland, som skete udi Kong Svends, Kong Knuds og Valdemars Tid, som regjerede hver sit Land, da er opkommen den Adskillighed af Love. Nu, siden vi ere forenede sammen og tilvante at leve under én Herre og Konge, og Recessen ogsaa hemmeligen og stille binder os alle under én Lov og Brug, som er Jydsk Lov, da burde ogsaa Jydske Lov, som sidst er gjort og mest fuldkommelig, over alt at holdes med al den Proces, som udi Jylland holdes. Saadan Forandring kunde ingen Ulempe medføre, naar Ed. Maj. lod Breve udgaa, at hvad hertildags var dømt efter Sjælandsk og Skaansk Lov skulde derved blive uigjenkaldet, men her efter at dømmes, procederes og fremføres efter Jydske Lov. Tilmed kunde Ed. Maj. af nogle forstandige lade overse Sjælandsk og Skaansk Lov tilforn, før de afskaffet blev, og deraf forbedre den Jydske, hvor fornøden gjøres. Herom har jeg hørt mærkelige Folk tale udi Ed. Maj.s Herre Faders Tid, som derefter forlængtes, hvilket endnu de forstandige gjøre paa denne Maade. Hvorfor jeg underdanigst derom haver villet Eders Maj. erindre; dog intet udi de Maader

¹ Se foran S. 145 ff.

at skulle ske og foretages, uden hvad med almindelig Bevil-
ling kunde ske«.

Om Krigsvæsenet udtaler Hvitfeldt sig omtrent paa samme Maade som i sin Fortale til den norske Hirdskraa, idet han bl. a. gjør opmærksom paa det ukloge i at vænne Folket aldeles fra Vaabenbrug, blot for at undgaa, at de skulde skyde Dyr, medens Landets Rigdom udførtes til fremmede Lande af hine Lejetropper, der mange Gang huserede værre i »Frede-Land« end Fjenderne selv. »Hvad Troskab en Herre og Konge haver af saadant Folk, som have deres Liv fal for Penge, som ikke stride for deres Fæderneland, Arv og Eje, Hus og Hjem, men ere i Dag her, i Morgen hist, nu Venner, i Morgen Uvenner, som mytte og ere opstutzige hver anden Stund, det kan en Fyrste og Herre føre sig til Sinde og se, om det ikke er bedre at bruge sine egne, som han er mægtig, og som stride for Hus og Hjem, Ære og Velfærd« — ikke tale om, at Pengene saa for en stor Del blev i Landet. Hvitfeldt beder derfor Kongen at tage denne Sag under alvorlig Overvejelse. Derpaa slutter han med følgende Tiltale: »Denne Historie, som er om Kong Christian den Førstes Bedrift, haver jeg til et Taknemmeligheds-Tegn villet offerere E. M., siden jeg er kommen at bo paa E. M.s Slot Drags-holm, udi bedre Ro, end jeg haver været tilforn. Han var en gudfrygtig, from, mild Herre. Gud unde E. M. hans Fodspor at efterfølge«.

Inden et halvt Aar var forløbet, kunde Hvitfeldt, S. Hans Dag 1599, undertegne Fortalen til næste Del af sit Værk, der bærer Titelen:

Kong Hansis Krønike, Som vaar Danmarckis, Suerigis, Norgis, Vendis oc Gotthis Konge (osv.): Som regærede i 32 Aar, fra *Anno* 1481 til *Anno* 1513. Huor der ingen Retferdighed er, der er intet Regimente. Prentet i Kbh. hos Henrich Waldkirch. 1599. (309 SS. foruden Registeret).

I den Udsigt over Kong Hanses Historie, som Fortalen indeholder, fremhæves navnlig »hans venlige Omgængelse, Livsalighed, Godhed og Fromhed«, samt den Yndest, han nød hos Folket: »at bygge paa en saadan Hjørnesten, som er Undersaatternes Gunst og Yndest, det er et fast Fundament udi et Regiment«. De Krige, Kong Hans førte, give Hvitfeldt Anledning til at sondre mellem nødvendige og unødvendige Krige. Om Krig i det hele siger han: »Hver Fyrste og Herre se sig for, af hvad Aarsag han paaslaar en Krig, at han ikke bliver delagtig udi hans Jevnchristens Blod, Skade og Fordærv, som han en Gang skal svare Gud allermægtigste for, og være sig end frygtagtig udi at føre en nødvendig Krig, efter(som) han ikke er vis paa, hvad Ende den vil tage. Mange des værre forlade dennem paa deres egen Magt, og for Lov og Pris Skyld, af Ærgjerrighed, begynde unødigt Krigsvæsen og føre dennem selv og deres Lande udi stor Besværing«. Naar Landene ere ødelagte, Folkene udmarvede ved Skatter og Paalæg, og en god Del ihjelslagne paa begge Sider, saa slutter man endelig Fred, som man bedre kunde have beholdt tilforn. — Fortalen til Kong Hans's Historie giver forøvrigt Hvitfeldt Anledning til en Række Betragtninger over Kalmar-Unionen, en Forbindelse, der, uagtet den syntes at passe saa godt til de nordiske Folks Slægtskab i Sprog og Sæder, dog fik et saa sørgeligt Udfald. I selve Krøniken meddeler Forfatteren ellers i Regelen kun de tørre Kjendsgjæringer, i alt Fald er det sjeldnere, at »Arilds gudelige Betænkning« træder frem. Men i den til Kong Christian rettede Fortale giver han sine Betragtninger frit Løb. Han slutter med at »ønske af Gud almægtigste, at Ed. Majestæt maa fredelig leve og regjere, Gud til Lov og Ære, og Ed. Maj.s Undersaatter til gode, at Ed. Maj. maa gjøre den Del, som er nødvendig, og lade den Del, som er unødig, at Ed. Maj.s Regimente derover med al Velsignelse kan benedides«.

Hvad Christian IV syntes om disse og andre direkte og indirekte Formaninger af den gamle og besindige Statsmand, vide vi ikke; men saa meget er vist, at havde Kon-

gen fulgt dem, da var Danmarks og Norges Skjæbne vistnok bleven lysere, end den blev.

Medens Hvitfeldt sædvanlig i sine Fortaler nævner nogle af de Kilder (især fremmede), hvoraf han fortrinsvis har øst, er dette dog ikke Tilfældet med Fortalen til Kong Hanses Historie; men inde i Skriftet siges et Steds, at Petrus Parvus har gjendrevet Hemming Gads »løgnagtige Smædeskrift over os Danske«¹ — en Bemærkning, der viser hen til »*Refutatio Calumniariorum cuiusdam Joannis Magni Gothi*«, der, i Forbindelse med »*Historia Joannis Regis Daniæ*«, i sin Tid var udkommen under Petrus Parvus's Navn, medens Hans Svaning er den rette Forfatter deraf, noget, som Hvitfeldt mærkeligt nok ikke synes at have vidst. At ikke Hemming Gad, men Johannes Magnus selv var »Smædeskriftets« Forfatter, har endnu mindre været ham bekjendt².

Under Arbejdet paa de første oldenborgske Kongers Historie og muligvis ogsaa senere synes Hvitfeldt at have haft nogen Bistand af den tidligere nævnte Johan Isaksen Pontanus, der for en Tid atter var vendt tilbage her til Landet. Pontanus, der af Lyskander betegnes som en ung Mand, der var »*nobilissimo Arvido Hvitfeldio familiaris et charissimus*«³, har mange Aar efter Hvitfeldts Død omtalt denne paa en saare sympathetisk og anerkjendende Maade, idet han navnlig dvæler ved den utrolige Flid, som Hvitfeldt ofrede paa sit Historieværk. Om sig selv siger Pontanus, at han en Tid var i Hvitfeldts Tjeneste som hans Sekretær⁴.

¹ Folioudgaven, S. 1061.

² Jvfr. Rørdam, Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge efter Reformationen, S. 79 ff.

³ Rørdam, Klavs Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 267.

⁴ Pontanus, *Rer. Dan. Hist. et Chorographia Regni Daniæ*, Amst. 1631. p. 792: »*Arnoldus Vitfeldius ingenio atque industria maximus, cui et nos aliquando domestici et ab epistolis fuimus. Is secundum sublime illud atque arduum, quod publice sustinebat, munus, haud ullam otii sui partem præterfluere sinebat, quam non ad usum histo-*

For øvrigt kunne vi skjønne, at det maa have været betydningsfuldt for den unge Mand, der vistnok allerede da følte sig hendirret til Historiens Studium, at faa Lejlighed til at kige ind i sin Velynders historiske Værksted. Et smukt Vidnesbyrd derom have vi i et højtstemt latinsk Digt af Potanus:

*Ad virum nobiliss. Arnaldum Witfeldium, Regni Daniæ Cancellarium, Elegia.*¹

Digtet synes skrevet i Efteraaret 1598, da Pontanus for en Tid havde begivet sig til Rostock². Ordret lader det sig næppe gjengive saaledes, at en Nutids Læser faar den rette Forstaaelse deraf. Den latinske Poesis Udtryk ville forekomme ham altfor overdrevne. Naar Hvitfeldt saaledes kaldes »en hellig og udmærket Mand og Fædrelandets Fader³«, ere Udtrykkene os for stærke, selv om vi skjønne, at »hellig« snarere bør opfattes i fædrelandsk end i religiøs Betydning. Under disse Forhold vil Læseren være bedst tjent med en fri og forkortet Gjengivelse, i hvilken Aanden og Hovedtankerne, saavidt muligt, ere bevarede:

Nys jeg forlod hine Egne i Nord, hvor Muserne bygge,
 Nu jeg ved Warnes Bred⁴ opslaaet har mit Paulun;
 Men jeg formaar ej at tolke det Savn, hvorunder jeg lider
 Her, hvor Apollo er fjern, Muserne flygted med ham.
 Gid dog ej Mindet maa fly om alt, hvad du, ædle Beskytter,
 Yded som Næring min Sjæl, medens jeg boed dig nær.
 Hvitfeldt! du Nordens Lys kaster Straaleglans over Egne,
 Som beskinnes kun svagt af den oplivende Sol.
 Hvor du færdes, der Taagerne fly, og Dannemarks Helte
 Træde fra Skyggernes Hjem atter i Dagslyset frem.

---

ria præsertim patriæ transferret, dum aut eruit ea, quæ ei illustranda facerent, aut ipsemet calamo atque ingenio quotidie elaborabat.

¹ J. Isacii Pontani Poematum libri VI. Amst. 1634, p. 131.

² Se Pontanus's Levned i de af nærv. Forfatter udgivne Hist. Saml. og Studier III.

³ »Sanctus et egregius vir patriæque pater«.

⁴ I Rostock.

Med din sandrue Pen du maler de henfarne Stormænd,
 Saa vi med Undren se Aasyn ærværdigt af dem.
 Det er dit Snilles Kunst, som med dyb Beundring jeg ærer.
 Store Olding hilsæl! Dannemarks trofaste Søn!

I Sommeren 1599 var Pontanus atter hos Hvitfeldt paa Dragsholm Slot, da den tidligere nævnte Licentiat Pieter van Heill her skrev nogle Ord i hans Album¹. Ogsaa senere (1602—3) har han rimeligvis for en kortere eller længere Tid været hos Hvitfeldt, inden han for bestandig tog Bolig i Harderwijk i Gelren, hvor han (1604) blev Professor ved det derværende Gymnasium. Den Hengivenhed, hvormed Pontanus saaledes sluttede sig til Hvitfeldt, afgiver formentlig et smukt Vidnesbyrd om det humane og velvillige Sind overfor yngre Videnskabsdyrkere, der udmærkede denne højtstaaende og fortjente Mand.

Aaret 1599 medførte for øvrigt ikke betydelige Forandringer i Hvitfeldts Liv; thi Rigsraadmøder og Retterting hørte jo til det længst vante, om de end afbrød den landlige Ro, som han nød paa Dragsholm, hvor hans Bøger og hans Skrivere vel vare hans meste Selskab. Det kan dog nævnes, at han kaldtes til Kjøbenhavn, da de vanskelige Forhandlinger med Sverig stod paa, i Anledning af at et Par fornemme svenske Adelsmænd under Striden mellem Kong Sigismund og Hertug Carl af Södermanland (som Konge Carl IX) havde taget deres Tilflugt til Danmark, hvorfra Hertugen forlangte dem udleverede, sikkert for at lægge deres Hoveder under Bøddeløxen. Hvitfeldt fik særlig med Sagen at gjøre, da den (5. Maj 1599) forhandlede paa et kongeligt Retterting, hvortil Hertug Carl havde sendt en Anklager, i Henhold til de Bestemmelser, som Fredstraktaten i Stetin indeholdt om Behandlingen af slige Flygtninge fra det ene eller det andet Rige².

¹ J. T. Bodel Nyenhuis, Levensbijzonderheden van J. I. Pontanus (i Nijhoffs Biidragen v. Nederl. Geschiedenis II, 92).

² Erslev, Aktst. I, 101. Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 249 f.

Da Christian IV's førstefødte Søn, Frederik, var død som lille Barn, fik Hvitfeldt med andre Rigsraader Befaling om at ledsage Liget fra Slangerup til Roskilde, hvor Jordefærden foregik 9. September 1599. Fra 8. til 23. Oktober s. A. ledede han det kongelige Retterting, der holdtes samtidig med Herredagen i Kjøbenhavn. Endelig kan endnu omtales den vidtløftige Revision af den afgaaende Rente-mester Enevold Kruses Regnskaber, hvortil ogsaa Hvitfeldt var beordret, og som trak sig langt ind i det næste Aar og for længere Tid bandt ham til Kjøbenhavn¹. Her udstedte han 19. Oktober 1599 »paa Kongl. Maj.s Vegne« et Brev, hvorved han til tre skaanske Magnater, Henrik Ramell til Bekkeskov, Sten Maltesen til Holmgaard og Christian Barnekov til Birkholm, udlejede 11 Aaledrætter i Vidskøfle Leje i hans Forlening Gers Herred, mod at de til Indfæstning gav ham 11 Tønder Aal, og af hvert Dræt aarlig 3 Pund Aal, hvilken Afgift skulde ydes til hans Foged, Jørgen Hanssen i Væ².

Opholdet i Hovedstaden, hvor Hvitfeldt jo havde sin egen Gaard, medførte vistnok den Fordel for ham, at han kunde fremme Trykningen af sit Værk. I Løbet af Aaret 1600 udkom da ogsaa en ny Del med Titel:

En kaart *Chronologia*, Forfølge oc *Continuatz*, paa huis som her udi Danmarck skeed oc bedreffuen er, fra *Canuto VI.* oc det Aar 1182. oc indtil den Oldenburgske Stamme vedtager, som er 266. Aars Historier. I. Part. Som indeholder *Canuti VI.* Histori, Kong Voldemar den II. Seyer kallid. Erik den V. Plougpenge kallid, Abels, Christophori I. oc Kong Erick Glippings, som bleff slagen i Finderup. Prentet aff Henrich Waldkirch. Kbh. 1600. 4°. (374 SS.).

I Fortalen minder Hvitfeldt om, at det nu var meget nær 400 Aar, siden Saxo, »vor danske Historieskriver«,

¹ Erslev, I, 103. 108. Secher. S. 250 ff.

² Wieselgren, De la Gardiska Archivet V, 136.

døde. Fra den Tid havde ingen vovet sig til at fortsætte, hvor han slap, »uden hvis *Crantzius* korteligen og som en Udlænding, der føje vidste af dette Riges Lejlighed, haver udi *general* Form, ikke *specifice*, andraget og forebragt. Mange fremmede Nationer have længe forhaabedes, at nogen skulde vore danske Historier lade komme for Dagen, saa udlændiske Folk kunde vide, hvad udi dette Rige desmidlertid forhandlet og sket er« — men ingen havde, som sagt, turdet give sig i Lag med Arbejdet, nogle, fordi de manglede historisk Materiale, andre, fordi de savnede Indsigt i Statssager. Hvitfeldt havde nu endelig brudt Isen, skjønt han var sig sine Mangler bevidst¹. Han opfordrer for øvrigt Kong Christian til at gjøre sig bekendt med Fortidens Begivenheder; »og sandelig det bør alle Fyrster og Herrer at læse Historier, særdeles deres egne Landes; thi deraf fødes weltlig Forfarenhed og Forstand: hvad som er sket tilforn, sker endnu; altid leges den samme Leg og Tragedie ved andre Personer; hvad som er sket for tusinde Aar, sker endnu; Mennesken er altid ens sindet. Kongernes Fremvæxt og Fordærv, og hvad Forandring udi Regimenterne sket er, og hvad Aarsager dertil haver været, bør af en Fyrste og Herre grandgiveligen at mærkes, at han deraf kan tage Visdom og Forstand, sit Regimente viseligen at føre og forestaa, og det, som skadeligt er, at formeide« (undgaa).

Hvitfeldt slutter med følgende Ønske: »Den almægtigste Gud begave Eders Majestæt med al Visdom og Forstand, som er en sand Gudsfrygt, hvoraf alle andre Dyder herkomme (stamme), til at føre og forestaa Eders Naades Regimente, saa det kan være hannem tækkeligt, og os, Eders Majestæts Undersaatte, gavnligt«.

Det er i denne Del af Historien, at Hvitfeldt i Anledning af Absalons Død omtaler hans Fortjeneste af den danske Historieskrivning ved Fremkaldelsen af Saxes Værk,

¹ Hvitfeldts videre Omtale af sine egne Adkomster til at skrive Historien er meddelt foran, S. 153 f.

og gjengiver det allerede i Fortalen til Rimkrøniken berørte Sagn om, at det skal have været paalagt Munkene i Sorø at varetage Krønikens Tarv¹, samt udtaler sig om vor Histories Vilkaar i Middelalderen. Hele dette karakteriske Stykke kan fortjene at hidsættes med Hvitfeldts egne Ord:

»Aar 1201, den 21. Martii døde Ærkebisp Absalon af Lund udi Soer Kloster, *ætatis* 73. og ligger sammesteds be-graven, hans Gravskrift saa lydendes:

*Terrarum terror tegitur, ne terripotentēs
Terreat; hoc ejus, suntque futura tua.*

Han have bedrevet mange mærkelige Gjerninger for Danmark, baade indenlands og udenlands. Soer Kloster haver han stiftet af sit eget Gods, dog hans Fader Adser Ryg først haver begyndt paa Kirken, og han gav dertil Sorø By, som siden blev afbrudt og lagt under Avlen. Det siges, at samme Klosters Fundats indeholder iblandt andet, at der i Klosteret skulde holdes lærde Mænd, som Danmarks Riges Krøniker skulde aarligen beskrive, fordi at Absalon vidste vel den store Brøst af Skribenter, som havde været i Riget hos de gamle Forfædre. — — Han lod beskrive ved *Saxonem Grammaticum*, Provst til Roskilde, hans Fæderneland til Ære, den Krønike, vi nu have, som Saxo med en [saa] god Stil paa Latin haver forfattet, at man sig ikke noksom paa de Tider haver kunnet forundre af hans Veltalenhed, som *Erasmus* skriver; men ét havde vel været at ønske, at han havde sat Aarstallet hos, naar hver Ting skete, hvilket giver alle Historier Lys og Skin, og at han havde ladet forblive en hel Hob Æventyr og Fabel, som

¹ Den danske Rimkrønike udg. af Chr. Molbech, Indl. S. XLVIII:

Thet er oss brødre y Soer pa sagt,
att oss schulle rente were tillagt,
thet wij schulle chrønicken scriffue:
thet er doch ey y sandhet saa,
Men kunde wij nogen rente faa,
wij wille thet gerne bedriffue.

*Ludovicus Vives*¹ beskylder hannem for, sigendes, sig ikke at vide, hvad heller han læser en Historie eller nogen Fabel, naar han læser hannem. Men hvorledes de samme Klostermænd i Sorø have siden det fuldkommet, det se vi klarlig for Øjen, at ikke meget vist findes nu beskrevet, siden Absalon og Saxo døde, uden hvad man kan samle tilhobe af fremmede Historieskrivere, Annaler og aarlige Optegnelser, skrevne uden al Omstænde og *Circumstantzer*, og af gamle Breve og Documenter. Er og ingen Tvivl, at fremmede have skrevet dennem selv meget til Villie, og ikke meget vidst om vor Lejlighed. Saadan Forseelse er sket for Mangel Skyld af lærde Mænd, at siden Absalons Tide, da hver Mand studerede og øvede sig, er efterfulgt et *barbarum seculum*. Gud give, ikke endnu saa fremdeles tilgaa skulde².

Her har Hvitfeldt altsaa saa stærkt, som man kan ønske det, selv fremhævet, hvad i den nyeste Tid ved kritisk Granskning end yderligere er godtgjort, nemlig [at han fra den Tid, da Saxes »*Gesta Danorum*« slipper, ikke i Hovedsagen har haft rigeligere Kilder at øse af end dem, der endnu ere tilgjængelige for os. Næsten alle de Klosteraarbøger og andre kortfattede Annaler fra Middelalderen, som nu findes optagne i »*Scriptores rerum Danicarum*«, synes han derimod ogsaa at have kjendt; desuden har han, som han selv siger, benyttet »Svenske, Norske, Liffendiske, Pommerske, Meckelborgeske, Merckiske, Holstiske, Lybske, Hamborgiske Krøniker«. Af disse fremmede Kilder, hvortil kunde føjes en polsk Krønike, har Hvitfeldt jevnlig optaget mere, end vi nu finde passende som Led i en Danmarks Krønike. At han desuden efter en større Maalestok har gjort Brug af M. Hans Svanings utrykte Fortsættelse af Saxe, er for nylig godtgjort af den historiske Kritik³; men

¹ En lærd Spanier, der levede (mest i Nederlandene) paa Reformationens Tid.

² Folioudgaven S. 167.

³ Professor Kr. Erslev i Historisk Tidsskrift 6. R. II. 359 ff.

da Svaning ikke havde rigere Kilder at øse af, saa er det kun dennes ofte temmelige luftige Kombinationer og Gjætninger, Hvitfeldt har kunnet føre sig til Nytte, til liden Gavn for hans eget Værks historiske Paalidelighed.

Aaret 1600 henrandt ualmindelig rolig for Hvitfeldt. Der blev hverken holdt Herredage eller almindelige Rigsraadsmøder. Hans Virksomhed var derfor indskrænket til Dragsholm Slot, hvor han fra Tid til anden paadømte de Sager, der indankedes til ham¹. Mod Slutningen af Aaret fik han nogen Besvær med sin Præst ved Frue Kirke i Odense, den tidligere nævnte M. Niels Glad. Det skete nemlig, at denne Allehelgensdag 1600 forsaa sig ved Uddelingen af Sakramentet, idet han til nogle Nadvergjæster uddelte Vinen før Brødet, og efter at han havde omdelt det sidste, igjen begyndte med Vinen, noget der vakte Opsigt og Anstød hos de tilstedeværende. Saa snart det blev almindelig bekjendt, blev Præsten suspenderet fra sit Embede, og Hvitfeldt kunde som Kirkens Patron heller ikke godt lade Sagen gaa upaataalt hen, skjønt han i det hele var venlig sindet mod Præsten² og personlig ikke tillagde Fejltagelsen megen Vægt, efter at M. Niels Glad var rejst over til Dragsholm og havde forklaret ham, at det ikke var sket forsætlig, men af »menneskelig Skrøbelighed«. Hvitfeldt lovede at skrive til Rigshofmester Christoffer Valckendorf og Kongens Kansler Christian Friis, for at Præsten kunde slippe med den lempeligste Straf, eller mulig endog faa Tilgivelse, eftersom han ikke tidligere havde forset sig. Imidlertid maatte Sagen dog gaa den sædvanlige Gang. Hvitfeldt maatte derfor befale sin Foged paa Provstegaarden i Odense, Christoffer Lauritsen, at udtage Stevning over

¹ Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604.

² Han havde dog i et Brev af 20. Juni 1600 til Biskop Jakob Madsen udtalt sig dadlende om M. Niels Glads Forhold til Kapellanen i Embedet, Hr. Mads Jensen, hvem Sognepræsten ikke vilde befordre, naar han om Søndagen skulde prædike i Annexet Seden. »Præster tale nu meget om Barmhjærtighed, men ingen findes hos dennem«, skrev Hvitfeldt. (Se Tillæg, Nr. 102).

Præsten hos Biskop Jakob Madsen. Men samtidig skrev han til denne og lod ham forstaa, at han gjerne saa', at Assessorerne i Konsistorium ikke gik for strængt til Værks. Idet han fremstillede sin egen Opfattelse af Forholdet mellem det synlige og det usynlige i Sakramentet¹, antydede han, at en midlertidig Suspension fra Embedet eller en Pengebøde til de fattige maaske kunde være passende Straf, og henviste til et lignende Tilfælde, der for nogle Aar siden var indtruffet i Vesby i hans Forlening Gers Herred, og som havde fundet en saadan Afgjørelse ved Bispens og Landemodets Dom. »Jeg, som er Kirkens Patron, vil ikke være saa stræng, at ikke kristelig Kjærlighed og Medynk med menneskelig Skrøbelighed skulde gjælde mere hos mig end stræng Overholdelse af Kirkeskikke«. Saaledes ytrer Hvitfeldt sig i Slutningen af dette »mærkelige« Brev, der noksom antyder, at han ønskede Sagen jevnet paa den skaansomste Maade².

Sagens Paadømmelse var ansat til den 16. December 1600; men da Rigshofmesterens og den kongelige Kanslers Svar paa Hvitfeldts Henvendelse endnu ikke var naaet til Odense, saa begjærede og fik M. Niels Glad Udsættelse af Sagen til førstkommende Kyndelmisse³. Konsistoriet i Odense vilde desuden helst være fri for at dømme i Sagen og ønskede den henvist til Paakjendelse af Professorerne ved Universitetet. Da Biskop Jakob Madsen meddelte Hvitfeldt dette, fraraadede han det dog paa det bestemteste. Han var vistnok bange for, at Sagen derved skulde faa en værre Udgang for hans Præst. Derfor holdt han paa, at, om Biskoppen end fandt det tjenligt at spørge Professorerne om deres Mening, saa burde dog han og hans Assessorer selv paakjende Sagen. Der forelaa jo desuden Præjudikater, som de trygt kunde rette sig efter⁴.

¹ Se foran, S. 144.

² Brevet, dat. Dragsholm 11. Novbr. 1600, findes trykt hos Bloch, Den fyenske Geistlh. Hist. I, 739 f. Jvfr. Danske Mag. 5. R. III, 167.

³ Se Tillæg, Nr. 103.

⁴ Hvitfeldts Brev, dat. Dragholm 29. Decbr. 1600, findes hos Bloch a. Skr. I, 740 f.

At Hvitfeldt har tillagt Sagen Vægt, ses deraf, at han sendte et eget Bud til Odense for nærmere at forklare hans Tanker. Ventelig har dette Bud medbragt det Svar, som Valckendorf og Friis havde givet ham. Det gik ud paa, at Kongen havde afslaaet at eftergive Præsten hans Forseelse og forlangte Dom i Sagen¹. Til den bestemte Tid blev den da atter optagen, og 4. Februar 1601 faldt Dommen, afsagt af Biskop Jakob Madsen og Fyns Provster. Af Hensyn til de mange gode Vidnesbyrd, Mester Niels kunde fremlægge til Støtte for, at han ellers altid »havde forhandlet og skicket sig i Lærdom og Levned, som en ærlig og fin Præstemand egner og bør«, og af Hensyn til »den store Skade, Gjenvordighed, Spot og Forhaanelse«, han allerede havde udstaaet under 13 Ugers Suspension, bestemtes Straffen til en Mulkt paa 100 Mark til fattige Skolebørn, hvorhos han, inden han atter tiltraadte sit Embede, skulde bede Menigheden om Forladelse for den Forargelse, han havde voldt². — Saaledes endte denne Sag, hvori Hvitfeldt havde taget levende Del. Hele hans Optræden under den vidner om Humanitet og Frisind.

---

¹ Bloch, anf. Skr. I, 741 f. Danske Mag. V, 85 f.

² Danske Mag. V, 84 ff.

XIII.

Hvitfeldts Deltagelse i Grænsemødet i Flakkebæk. Det spændte Forhold til Sverig. Erik Menveds o. fl. Historie. Christoffer Valckendorfs og Beate Urnes Død (1601). Dr. Niels Krag dør (1602), M. Jon Jakobsen Venusinus bliver Historiograf. Præstesager. Hvitfeldts Besøg i Skaane 1602. Brylluper ved Hoffet.

Ved Juletid 1600 havde Hvitfeldt faaet Befaling om, i Begyndelsen af Februar 1601 sammen med Kansler Christian Friis og Rigsraad Oluf Rosensparre at deltage i Forhandlingerne med nogle af Sverigs Raad¹. Det var de ejendommelige politiske Forhold i Sverig, hvor Kong Sigismund var fordreven, og hans Farbroder, Hertug Carl (IX), stod for Styret, som særlig gav Anledning til Mødet. Hertug Carl vilde, at Christian IV skulde tage Parti mod Sigismund, der nu fra sit andet Rige, Polen, stemplede mod Sverig, noget som Christian dog ikke vilde indlade sig paa, ligesaa lidt som han vilde udlevere de svenske Stormænd af Sigismunds Parti, som havde søgt Frelse for deres Liv ved at ty ind over den danske Grænse. Foruden dette var der en Del andre ømme og vanskelige Punkter, saasom de ulykkelige tre Kroner, Grænseforholdene i Lapmarken, Handelen paa Narva m. m., der om muligt skulde jevnes.

Mødet holdtes fra 9. til 18. Februar i Flakkebæk ved den hallandske Grænse. Men Modsætningerne vare saa store, at Udbyttet kun blev ringe. De fleste Stridspunkter

---

¹ Erslev, Aktst. t. Rigsr. Hist. I, 109 f. Friis, Familien Rosensparre, S. 22.

udskjødtes derfor til et Møde, der senere skulde holdes¹. Slige Grænsemøder betydede imidlertid ikke noget godt: det var Tegn til, at Skyerne begyndte at trække sig sammen, der omsider skulde udlade sig i en Strøm af Blod over Norden. Hvitfeldts Liv var dog afsluttet, inden den afgjørende Katastrofe kom; men de forgjæves Forhandlinger ved Rigsgrænsen have vistnok vakt en Anelse hos ham om, hvad Fremtiden bar i sit Skjød. Da han, nogen Tid efter at han var kommen hjem fra Mødet, atter sad paa Dragsholm Slot og efter sin Vis filosoferede over Tidernes Løb, over Kongers og Rigers Skjæbner, fik hans Tanker et Udtryk i nogle Ord, som han den 17. Maj 1601 indførte i Fortalen til den næste Del af sin Historie. Han maatte løfte sin advarende Røst, medens Tid endnu var dertil, og sige Kong Christian: »Historien lærer os, Krig og Orlog at være begge Parters Straf; og saa paa det sidste plejer den, som fører unødigt Krig, gjerne at omkomme. Hvad nu skal ske ved vores Krig, er snart at spaa om«. Jeg kan ikke forstaa dette anderledes, end at Hvitfeldt mente Krigen meget nær forestaaende, og baade Rygterne, som gik Mand og Mand imellem, og en Foranstaltning som den, at Christian IV med Rigsraadets Samtykke lod Kirkeklokkerne omsmelte til Kanoner, Befæstningen af Halmstad og Aggershus, og de ivrige Forhandlinger med Russere og Polakker tyde paa, at Forholdet til Sverig var saare spændt.

Krigen kom dog endnu ikke denne Gang; men derfor beholder Hvitfeldt vel alligevel Ret, naar han i Indledningen til den Historiebog, han nu havde færdig, og i Anledning af de mange blodige Fejder, den fortalte om, bemærker, at det er vist og sandt, hvad en Skribent har sagt, »at altid handles og leges udi Verden den samme Fabel og Leg, kun at Personerne, Navnene, Omstændighederne og Tilfældene forandres«. Det er sandt, »hvad Thycidides siger i sin Beskrivelse af det corcyræiske Oprør, at udi Regimenter er sket meget forfærdeligt, og sker endnu, og skal ske,

¹ Slange, Christian IV's Hist. S. 162 ff. Danske Mag. 4. R. IV, 6.

saa længe Menneskenes Natur bliver sig selv lig«. Der sker intet nyt paa Jorden, som Vismanden siger; men netop derfor »tages af Historiens Læsning et stort Gavn«, og »seendes heden til hvad som sket er, kan vi letteligen dømme om det, som ske skal«. Af Historien »blive vi visse Spaamænd og Profeter og kan samle adskillige verdslige Regler, Forfarenhed og Domme, som viser os ikke aleneste, hvad før er sket, men hvad videre endnu skal ske, exempelvis sagt«. Naar Hvitfeldt hertil føjer: »Altid haver Forbindelser mellem høje og lave, og de som uens ere af Formuenhed, været ulyksalige; hvad skal man derfor dømme om slige Forbund, hvor sligt endnu sker?« — saa ligger der heri maaske en Advarsel mod det Forbund med Rusland, som Christian IV arbejdede paa.

Det er i det hele, som om Hvitfeldt ved Indgangen til den Del af Krøniken, der skildrer Danmarks dybeste Forfalds Tid, hæver Historiens Fakkelt højt, for at det, som var sket, skulde tjene til Advarsel for de kommende Dage. Vi vide kun alt for vel, at han blev en Cassandra; men det formindsker ikke hans Ros, at han saa' Faren og søgte at afværge den, medens det endnu var Tid. Og vi ære den Mand, der havde Mod til at tale til sin Konge, som han talte. Det er en hel anden Tone end den vamlige Smiger, som i en senere Tid saa at sige var det eneste, der naaede Kongernes Øren.

Hvitfeldts dybe Forstaaelse af den Lærdom, som Historien meddeler, giver os den bedste Forklaring af det ellers næsten uforklarlige, hvorledes han, skjønt med rystende Haand, fik Kraft til at gennemføre sit Forsæt om at opulle Historiens Aarbøger for de mange henrundne Aarhundreder. »Historien«, siger han, »regjerer alle vores Raad og Anslag, som ere udi nogen Regjering stedte, regulerer vor Forstand udi mangehaande Sager, ja og udi store og højvigtige Ærende giver os lyksalige Raad, saa at af saadanne almindelige Regler, og hvad forløben er, kan dømmes om det, som ske skal, Gud, hans Kirke og vort Fædreneland til Gavn, og meget ondt, næst Guds Hjælp, at

forekomme. Og, snarest at sige, er ingen Historie at finde, som saadan Lærdom jo er af at hente, og fordi alle Mennesker ere skabte til den Ende, at de skal kjende Gud udi dette Liv og siden i det andet, og hver at tjene sit Fædreland, da bør os at agte Historien, hvilken som udi et Spejl viser os, som ere udi Regjering, til det, som ske skal, og hvad som skal undflys, hvad som lyksaligt kan være, og hvad ikke. Særdeles bør Historier at læses af Herrer og Fyrster, som Regjeringer forestaa, at de kan skjønne og dømme paa, om deres Anslag, Raad og Foretægt sker af Ærgjerrighed, Begjærlighed til nyt, af Hævn, Vrede, Gjerrighed, Halsstarrighed, af hvilke Laster et menneskeligt Gemyt ofte forhindres og bliver forblændet, hvoraf fordem er kommen og sket stor Forandring og Omvendelse udi Regimenter. Hvor sligt fornemmes, da skal man sky, fly, afstaa slige onde Affekter og Laster, og ikke lade Gemyttet dermed betages. Hvad vil jeg sige mere derom? Saadanne Regler, tage af Historier, de lærer os, Guds Forsyn at være, at han er Gud, at han er retfærdig, kysk, hader Synd og Ondskab, og hvad som straffeligt er. Saadan Lærdom haver Eders Majestæt ogsaa af disse tre Historier, som jeg nu Ed. Maj. tilsender.« — Den Bog af Krøniken, der er indledt med disse Ord, og som er omfangsrigere end nogen af de foregaaende Dele, bærer følgende Titel:

Den anden Part *Chronologiæ, Continuatz* oc Forfølge paa vore Danske Historier, siden Saxo døde. Indeholdendes Erich Mendueds Historie, Kong Christoffers den II. hans Broder, Konning Woldemar den III. *Christophori* Søn, fra Aar 1286. oc til 1375. som er CXI (*sic!*) Aars Historier. Ved Arrild Huidtfeld. Prentet i Kbh. hos Henrich Waldkirch 1601. (627 SS.).

Hvad der gjør denne Del af Historien saa vidtløftig, er navnlig, at Hvitfeldt deri har optaget mangfoldige Stykker af den gamle »*Cancellariæ liber veteris episcopalis*«, en Kilde, som desværre nu er tabt (ved Universitetsbibliothekets Brand 1728). Havde Hvitfeldt været lige saa nøjagtig, som han

har været flittig i Benyttelsen af denne gamle Kancellibog, da havde hans Fortjeneste unægtelig været større. Men hvor fattig vilde vor Kundskab om hin mørke Tid dog ikke være, hvis Hvitfeldt ikke havde øst af Kilden, mens Tid var!

Ved Omtalen af Jens Grands Fangenskab og Flugt nøjes Hvitfeldt med at henvise til den Historie om Ærkebispens Fata, han for ikke længe siden havde udgivet som særligt Skrift¹ og derfor ikke fandt Anledning til paa ny at optrykke².

I Aaret 1601 blev der, ligesom i det foregaaende, ikke holdt nogen Herredag, og Hvitfeldt paadømte derfor paa Dragsholm de Sager, der fra Tid til anden bleve indstevnede til Rigens Kansler. Den 9. Juni fik han kongelig Befaling om at antage sig Værgemaalet for Fru Lisbeth Trolle til Knabstrup, afg. Gabriels Sparres Efterleverske³. I Oktober s. A. fik han med Kongens Kansler Christian Friis Befaling om at kalde Universitetets Professorer til Roskilde for at optage Vidnesbyrd samt forlige eller paadømme en Injurie-sag mellem Professor Iver Stub og den ansete kjøbenhavnske Borger Michel Vibe⁴.

Saaledes var da Aaret henrundet for Hvitfeldt under de sædvanlige Sysler; men han var dog fattigere ved Aarets Ende, end han havde været ved dets Begyndelse, idet to Personer vare bortkaldte, som i mange Aar havde været nøje knyttede til ham. Den ene var hans Frænde og Ven, Rigshofmester Christoffer Valckendorf (død i Kjøbenhavn den 17. Januar 1601), med hvem han i alt væsentligt synes at have delt Livsopfattelse; den anden var hans jevnaldrende Sødskendebarn, Jomfru Beate Urne,

¹ Se foran, S. 141.

² Dog er Historien om Jens Grand sædvanlig sammenbunden med denne Del. I Folioudgaven er den trykt bag efter Bispekrøniken, men uden Pagination.

³ Lunn, Knabstrup, S. 43.

⁴ Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. IV, 507.

der formodentlig i en Række Aar havde holdt Hus for ham. Hun døde paa Dragsholm den 9. Februar, netop samme Dag som de ovenomtalte Forhandlinger ved Rigsgrænsen aabnedes. Hvitfeldt har altsaa ikke kunnet staa ved hendes Dødsleje; men at han har sat Pris paa denne Kvinde, der formodentlig har givet hans Hus noget af Hjemmets Hygge, og mulig ikke har været ganske fremmed for det, som var hans Livs Hovedinteresse, fremgaar formentlig deraf, at han lod hendes Støv jorde i Herlufsholm Kirke, hvor han havde betænkt selv at finde sit Hvilested¹.

Men Fruerstuen paa Dragsholm, noget nær det eneste hyggelige Rum i det gamle Slot, stod nu tom². Om Hvitfeldt har faaet nogen anden Kvinde til at indtage den ledige Plads i hans øde Hjem, er os ikke bekjendt; dog kunde den Omstændighed, at der Aaret efter indrettedes en »ny Stue« paa Slottet dog maaske tale derfor.

Som en Begivenhed fra denne Tid, der maa have berørt Hvitfeldt, kan nævnes Dr. Niels Krags Død den 14. Maj 1602; thi skjønt han sikkert ikke betragtede denne Mand som en Konkurrent, maa hans Død, længe før han var færdig med sit Historieværk, dog have været en stærk Bekræftelse for Hvitfeldt paa, at han ikke havde gjort en unyttig eller overflødig Gjerning, da han uden at vente paa, hvad de lærde Historiografer kunde udrette, selv havde taget fat paa det næsten svimlende store Foretagende, at beskrive Danmarks hele Historie fra de ældste Tider og

¹ Ifølge Slægtebogen, Thottske Saml. 1882, 4°, var Beate Urne (Datter af Rigsraad Klavs Urne til Beltebjerg og Hvitfeldts Moster, Fru Margrethe Trolle), født 3. Aug. 1547; altsaa var hun næppe et Aar yngre end Ar. Hvitfeldt. En endnu bevaret haandskreven Samling af gamle Folkeviser bærer Beate Urnes Navn. (C. Bruun, Slaget paa Kolberger Heide, S. 126, Not. 2).

² Fruerstuens Inventar var: 1 Jernovn, 4 Fyrrebænke, 1 Fyrreskive med Udslag, 3 Bagstole, 1 Ildskuffe, 1 Brandfork. Stuen var »omdraget med grønt Klæde«. Kun i »Skolen« fandtes ogsaa en Jernovn. Man kan ikke af det Inventarium, som optoges 1609, se, hvor Hvitfeldt selv har haft sit Arbejdsværelse.

saa godt som til hans egen Tid. Krag havde kun naaet omtrent 16 Aar frem i Christian den Tredies Historie, da Pennen faldt ham af Haanden, og han maatte efterlade sin Udarbejdelse utrykt og ufuldendt til Fremtidens Tilfældigheder; Hvitfeldt havde i det samme Tidsmaal forelagt sine Landsmænd syv anseelige Kwartbind, med god Udsigt til at kunne lade Resten følge efter, om der endnu maatte forundes ham nogle faa Arbejdsaar.

Det tør formodentlig for en ikke ringe Del tilskrives Hvitfeldts Indflydelse hos Kansler Christian Friis, at M. Jon Jakobsen Venusinus blev udset til Krags Efterfølger i den ledige Historiografstilling; thi alt tyder paa, at det venskabelige Forhold, der var stiftet mellem Hvitfeldt og Venusinus, da den første sad som Lensmand paa Tryggvælde Gaard og den sidste som Præst i Herfølge, havde bevaret sig uforandret gennem Aarene. Nu var Venusinus Professor ved Universitetet og havde vundet Anseelse som en Mand, der var hjemme paa mange af Videnskabens Omraader. Ligesom tidligere synes Hvitfeldt stadig at have benyttet ham som sin Raadgiver i Spørgsmaal om Ansættelse af Lærere paa Herlufsholm. Som bestemt Bevis i saa Henseende kan det anføres, at Venusinus i et Testimonium, han 2. November 1602 udfærdigede for Studenten Tycho Camphenius, der tidligere havde været anvendt af Dr. Niels Krag som Afskriver af historiske Dokumenter, bemærker, at denne unge Mand efter hans Anbefaling var bleven antaget af Arild Hvitfeldt som Lærer ved Herlufsholm Skole¹.

Har denne imidlertid ventet, at Venusinus skulde fuldende den af Krag paabegyndte Christian III's Historie paa Latin, saa er han dog bleven skuffet. Venusins Interesse synes snarest at have draget ham hen til Oldtidens uvejssomme Egne, til de vanskelige Spørgsmaal om Folkenes Oprindelse, Slægtskab og Vandringer. I ethvert Tilfælde bragte hans Ansættelse som Historigraf ikke nogen blivende

¹ Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. IV, 530 f.

Frugt. Efter at ogsaa han, ligesom Niels Krag, var bleven Forstander for Sorø Skole og Gods, døde han, inden hans første Bestyrelsesaar var omme, den 30. Januar 1608¹.

Efter at Hvitfeldt i April 1602 havde deltaget i Herredagen og havde holdt Retterting i Kjøbenhavn², fik han kongelig Befaling om at tiltale en af Præsterne i sit Len, Hr. Hans Pedersen (Wiig), Sognepræst i Vig og Asmindrup, fordi han havde udstedt et Vidnesbyrd i en Ejendomssag mellem to Beboere af hans Pastorat. Det var Præsterne forbudt at blande sig i slige verdslige Sager, hvorfor det paa lagdes Lensmanden at anklage Hr. Hans Pedersen »for Superintendenten og Kapitlet og at tage Dom over ham«. I Henhold til denne Befaling optraadte Hvitfeldt da som Anklager paa Roskilde Landemode. I en gammel Optegnelse fra dette Møde refereres Sagen saaledes: »En Præst i Dragsholm Len er i Fare for et skriftligt Vidnesbyrd. En Bonde er syg, en anden (hans Broder) gaar til ham og tager Præsten med sig, og spørger den syge til, om han vil give Minde til, at han maa fæste hans Gaard. Han siger ja. Dette Bevis giver Præsten den anden; saa farer han ud (til Lensmanden) og fæster den syges Gaard. Den syge kommer op, vil selv have sin Gaard, og siger nej til Præstens Vidnesbyrd. Sagde jeg noget, siger han, da var det i min Sygdom og Ubesindighed. Derfor var Præsten i Fare«. Af Landemodet blev Præsten kjendt skyldig; det unddrog sig dog for at ikjende ham nogen bestemt Straf, men henstillede Sagen til Kongens Afgjørelse³. Da det næppe har været Hvitfeldt om at gjøre at faa en af sine Præster gjort ulykkelig for en ringe Forseelse, synes Hr. Hans at være sluppen taalelig fra Sagen. I alt Fald blev han snart efter Provst i Ods Herred, og den 4. November 1604 udstedte han som saadan i Forening med Arild Hvit-

¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 272.

² Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 334 f.

³ Se Tillæg, Nr. 104. Ny kirkehist. Saml. V, 51.

feldt Fundats for et Legat, som Præsten Peder Christensen i Nykjøbing havde stiftet¹.

Medens omtalte Sag tilfaldt Hvitfeldt som Lensmand, fik han snart efter i sin Egenskab som Kirkepatron at gjøre med flere Kirke- og Præstesager. Hertil kan ogsaa regnes, at han med flere Standsfæller 1602 sørgede for, at S. Mortens Kirke i Næstved fik en ny Prædikestol og et nyt Orgel, hvorom hans Navn og Vaaben paa samme bærer Vidne². Da han efter sit Besøg paa Roskilde Landemode kom til Kjøbenhavn, modtog han Meddelelse fra sin Præst i Odense, M. Niels Glad, om at Kapellanen ved Frue Kirke var død i den da grasserende pestagtige Sygdom, samt Opfordring til snarest mulig at udpege en anden, for at Menigheden ikke imidlertid skulde sætte sig i Bevægelse, og der saaledes skulde opkomme Stridigheder. Hvitfeldt svarede strax (23. Juni 1602), at det var godt, han havde faaet Meddelelse herom i Kjøbenhavn, da der her fandtes en Person, som han mente vel skikket til Embedet, Hr. Jakob Pedersen, der tidligere havde været Kapellan paa Gulland, hvilken han derfor vilde sende over til Odense, for at Sognepræsten og Menigheden kunde faa en Mening angaaende hans Duelighed³. Brevet i sin Helhed giver et smukt Vidnesbyrd om Hvitfeldts Opfattelse af sin Stilling som Patron. »*Tibi et tuo coetui censendum mitto*«, skriver han, og viser derved, at han ogsaa indrømmer Sognepræsten og Menigheden en Stemme ved Valget af Kapellan. Det lader imidlertid til, at denne enten ikke strax har kunnet komme afsted, eller at der har rejst sig Vanskeligheder; thi en Maanedstid senere skrev Hvitfeldt til Biskop Jakob Madsen i Odense, at han sendte ham »denne Brevviser, Hr. Jakob Pedersen«, som han ønskede ansat som Kapellan ved vor Frue Kirke; »til lige beder jeg Eder venligen og gjerne, at forskrevne Person maatte blive annammet og admitteret, anseendes, at jeg haver *Jus patronatus* til Kirken, og mig er frit fore en

¹ Hofman, Fundationer. VIII, 253 ff.

² Hofman, Fundationer. VIII, 437.

³ Se Tillæg, Nr. 105.

Kapellan saa vel som en Sognepræst der at indsætte, gjørendes derudi, som jeg tror Eder til, at hannem herudi ingen Forhindring sker, paa det jeg ikke derudover skal have mig hos Kgl. Majestæt at besvære¹«.

Af Tonen i Brevet kunde det formodes, at Hvitfeldts Klient havde mødt Modstand. Siden er Kansleren maaske selv bleven nødt til at opgive ham, fordi der er kommet et og andet frem angaaende hans Forhold paa Gulland, der ikke har været anbefalende for ham². Kort efter at Hvitfeldt havde skrevet ovenomtalte Brev, døde for øvrigt ogsaa M. Niels Glad (10. August 1602) af den grasserende Sygdom. Som Kirkens Patron skrev Hvitfeldt da til Biskoppen og bad ham til Embedets Betjening oplede »en duelig Karl«, der vilde have Enken³. Men han maa formodentlig have forandret sine Tanker i saa Henseende; thi snart efter skrev han og anbefalede M. Povl Andersen Medelby, som havde været Superintendent paa Gulland, men som Hvitfeldt selv havde været med at dømme fra Embedet 1599. Mandens Forseelser synes nærmest at være fremgaaede af en overdreven og fremfusende Embedsiver, saa Hvitfeldt, efter at han havde pøniteret en Tid, ikke har taget i Betænkning at tage ham til Naade. Han fik da ogsaa Kaldet og blev siden bekjendt som en af sin Tids fremragende Prædikanter, »elsket og æret af alle«⁴.

I Sommeren 1602 gjæstede Hvitfeldt Skaane, hvor han havde sin Gaard Oddersbjerg og sin anseelige Forlening Gers Herred, ikke at tale om, at han vel endnu tildels

¹ Ny kirkehist. Saml. VI, 346. Hvitfeldts Brev er dat. Kbhvn. 24. Juli 1602.

² Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 789. Der er dog Mulighed for, at Hr. Jakob Pedersen virkelig er bleven ansat som Kapellan, men at han strax efter er død af Pesten, da en anden Kapellan forekommer i Embedet, som det synes, allerede 1602 (Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III, 6).

³ Bloch, anf. Skr. I, 752.

⁴ Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 278. 281. 283 f. Bloch, anf. Skr. I, 752 ff.

betragtedes som Herre paa Lillø, da Brodersønnen, til hvem han havde afstaaet Gaard og Gods, var i Ungdomsaarene. Ved denne Lejlighed besøgte han sin gode Ven Sivert Grubbe, der nys var bleven Lensmand paa Malmøhus og Lundegaard. I sin Dagbog fortæller denne under 30. Juni 1602: »Arild Hvitfeldt kom til mig i Lund, og jeg gav ham Herberge hos mig i min Gaard (Lundegaard). Han var den første af mine Venner, som besøgte mig her, og vort Kapitels Vin smagte ham saa godt, at han blev hos mig i to Dage¹«. Ventelig har det dog ikke alene været Vinen og Venskabet, der holdt ham tilbage, da han jo endnu havde sit Kannikedømme i Lund, der vel kunde give ham noget at varetage. Med Biskop Mogens Madsen kunde der jo ogsaa paa Historiens Vegne være adskilligt at forhandle.

Efter Tilbagekomsten til Kjøbenhavn deltog Hvitfeldt den 20. Juli s. A. i sin Broderdatters, Jomfru Øllegaard Hvitfeldts, Bryllup. Hun ægtede Knud Gyldenstjerne til Tim, en Søn af Rigsraad Axel Gyldenstjerne, og Bryllupet stod paa Kjøbenhavns Slot til Ære for Bruden, der i et Par Aar havde været i Dronning Anna Catharinas Jomfrukammer². Nogle Dage efter stod ogsaa Sivert Grubbes Bryllup sammesteds, som Hvitfeldt vistnok har bivaanet, hvis Brudgommen har kunnet vælge Gjæsterne ved en Lejlighed, hvor Kongen var den egentlige Vært³.

Kort efter at disse Festligheder vare endte, kaldtes Hvitfeldt for sidste Gang til at repræsentere sit Fædreland under diplomatiske Forhandlinger udenlands.

¹ Danske Mag. 4. R. IV, 13 f.

² Thiset, Stamtavler over danske Adelslægter I, 249.

³ Danske Mag. 4. R. IV, 14.

XIV.

Hvitfeldt deltager i Forhandlingerne paa Kongressen i Bremen med engelske Kommissærer. Kong Olufs o. fl. Historie (1603). De engelske Gesandters Henvendelse til Parsberg, Hvitfeldt og Charisius. Danmarks Riges Krønike fra Kong Dan til Knud VI (1603). Embedshverv. Christoffer Hvitfeldts Død. Willich Westhoff Rektor paa Herlufsholm. Hans Digte til Arild Hvitfeldt.

De Erfaringer, Hvitfeldt havde indhøstet under tidligere Aars diplomatiske Forhandlinger med England, gjorde det ønskeligt atter at drage Nytte af hans Klogskab, Besindighed og Fasthed under Forsøgene paa at mægle i de Stridigheder, der navnlig i Slutningen af Dronning Elisabeths Regjeringstid idelig vare paa Bane mellem Danmark-Norge paa den ene og England paa den anden Side. Paa Udjevning af disse Misforhold havde der i Aaret 1600 været gjort et Forsøg, der dog intet Udbytte havde bragt. Efter forudgaaet Aftale havde et dansk Gesandtskab med Kansler Christian Friis i Spidsen nemlig i Begyndelsen af April indfundet sig i Emden. Men de engelske Sendebud udeblev. Opholdet i Emden blev særlig ubehageligt for de Danske derved, at der midt i April indtraf en haard Kulde, medens ordentligt Brændsel ikke var at opdrive. Efter en Maanedes forgjæves Venten gjorde Christian Friis og hans Følge sig færdige til Hjemrejsen. De vare allerede gaaede ombord, og havde i to Dage ligget og ventet paa Bør, da Englænderne endelig kom. Nu vilde disse have dem til at vende tilbage; men derpaa vilde de ikke indlade

sig, da det formentlig stred mod deres Konges Ære, og den ældste af Gesandtskabet (Rigsraad Manderup Parsberg) allerede over Land havde begivet sig hjem. Hele Rejsen blev saaledes forgjæves¹.

Paa samme Maade gik det vel ikke to Aar efter, da Hvitfeldt var med; men meget større blev Udbyttet dog ikke, dertil var Forskjellen mellem Englands og Danmark-Norges Interesser for stor.

Kort efter at de i forrige Afsnit omtalte Bryllupsfestligheder ved Hoffet vare til Ende, fik Hvitfeldt den 3. August 1602 kongelig Befaling om, at han »selv sjette« skulde være rede til at drage til Bremen for at føre Forhandlinger med engelske Kommissærer angaaende de »Irringer«, der vare mellem Kong Christian og Dronningen af England, og ikke vare komne til Forhandling paa det mislykkede Møde i Emden².

Anledningen til Kongressen i Bremen var følgende. I Foraaret 1602 overbragte Dronning Elisabeths Kammerjunker, Stephan Lesieur, en Skrivelse til Christian IV, hvori Dronningen besværede sig over, at nogle Skibe fra Hull vare blevne opbrugte af danske Krydsere i det nordlige Ishav. Den danske Regjering gav et meget udførligt Svar, hvori den dels godtgjorde sin Berettigelse efter de bestaaende Traktater til at hindre fremmedes Fiskeri og Handel i hine Egne, dels fremhævede den Overlast, mange danske Skibe havde lidt af engelske Krydsere eller Sørøvere, uden at det havde været muligt at skaffe Skipperne eller Rederne Erstatning, skjönt Dr. Niels Krag 1598—9 i næsten 6 Maaneder havde ført Forhandlinger derom i England. Det paavistes, at det ikke var Danmarks Skyld, at der ikke var

¹ Om den forgjæves Mission til Emden 1600 gives Oplysning i en af Dr. Jonas Charisius forfattet »Designatio Legationis Embdenam a S. R. M. missæ A^o 1600« i Rigsarkivet. Jvfr. Rymer, Foedera, ed. Holmes, Tom. VII. Pars II, p. 34 sq. Det er urigtigt, naar Slange (S. 160) lader Arild Hvitfeldt være med i Sendelsen til Emden.

² Se Tillæg, Nr. 106.

blevet noget af Kongressen i Emden 1600. Da den danske Regjering imidlertid lige saa fuldt som den engelske ønskede at faa Striden jevnet, foreslog man et nyt Møde afholdt af Udsendinge fra begge Stater, i Hamborg, Bremen eller Lybek, og overlod Englænderne at vælge Stedet og fastsætte Tiden.

Ved videre Forhandling i Sommerens Løb fastsattes da, at Mødet skulde holdes i Bremen og aabnes den 25. September, og da Tiden nærmede sig, begav de danske Sendebud sig paa Vejen til deres Bestemmelsessted.

Foruden Rigsraaderne Manderup Parsberg og Arild Hvitfeldt bestod Gesandtskabet af Dr. Jonas Charisius, der udmærkede sig ved sin Færdighed i at udtrykke sig paa Latin baade mundtlig og skriftlig og ved sin Indsigt i folkeretlige Spørgsmaal. Desuden var der adskillige yngre Adelsmænd i Følge med, hvoriblandt Kancellijunker Niels Vind, der førte Regnskabet², Hans Lykke og Henrik Hvitfeldt, hvilken sidste, der var Arilds Brodersøn og endnu færdedes paa sin Udenlandsrejse, efter Farbroderens Ønske stødte til dem i Bremen »og forblev udi hans Opvartning, saa længe samme Ambassade varede³«. Som Deltagere i Sendelsen kan endvidere nævnes Morten Knudsen, vistnok den samme Mand, der i sin Tid havde været Hvitfeldts Studiefælle i Strasburg⁴, en vidt berejst og i mange Forhold forfaren Mand, om hvem det kan formodes, at det var hans Kjendskab til Sundforholdene, der gjorde hans

¹ Breve i Rigsarkivet, England. Rymer, Foedera ed. Holmes, Tom. VII, Pars II, p. 34—6.

² I Rigsarkivet findes »Niels Wind Candtzeliū Joncher hans Regenschaff paa een Riegses Forterring her fraa Kiøpnehaffn med Konn. Mayt.s Gesandter och till Bremenn Anno 1602«. Bestaar dels af et Regnskab, ført paa Tydsk af Johan Post, dels af et, ført paa Dansk af Niels Vind. Den samlede Udgift var 3120 Dlr. 1 Sk. lybsk. Jvfr. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel, S. 232.

³ P. Winstrup, Ligprædiken over Henrik Hvitfeldt. Kbh. 1657, S. 53. Efter at Ambassaden var sluttet, rejste Henrik Hvitfeldt til Heidelberg, hvor han tog Tjeneste som Hofjunker hos Kurfyrsten af Pfalz.

⁴ Se foran S. 19.

Nærværelse ønskelig ved Forhandlingerne i Bremen. Ligeledes nævnes Johan v. Fuiren (eller Føren), der 1597 havde været med Hvitfeldt i England¹.

Fra engelsk Side mødte Lord Radulph Eure, Sir John Herbert, Dr. Daniel Dun og den tidligere nævnte Stephan Lesieur. Af disse maa Herbert særlig antages at have været godt inde i Stridsspørgsmaalene, da han baade i Frederik II's Tid havde været engelsk Sendemand til Kjøbenhavn, og 1597, da Hvitfeldt var i London, havde haft meget at gjøre med de danske Gesandter². Vist er det i alt Fald, at Englændernes Indlæg og Beretninger fra Mødet ere af-fattede med stor Dygtighed og Klarhed.

Instruxen af 10. September 1602 for Kongressens danske Medlemmer er overordentlig udførlig og indeholder vidtløftige Uddrag af tidligere Traktater mellem Danmark og England. Men foruden denne i mere almindelige Udtryk holdte Anvisning fik Gesandterne en anden, udstedt to Dage efter, hvori Grænserne for deres Fuldmagt afstikkes saa snævert, at det maatte kunne forudses, at der ikke vilde komme meget ud af Kongressens Forhandling³. Særlig kan fremhæves, at Kong Christian havde forbudt sine Sendemænd at gjøre Indrømmelser med Hensyn til Øresundstolden. Men der var intet, som Englænderne havde mere Lyst til, end netop til at faa »Toldrullen« grundig revideret.

Paa den bestemte Dag mødte da Manderup Parsberg, Arild Hvitfeldt og Charisius med deres Følge i Bremen, hvor de bleve modtagne med mange Æresbevisninger af Stadens Øvrighed. Dagen efter var det Søndag; i Kirken mødtes de engelske og danske Gesandter for første Gang

¹ Se foran S. 200. Navnet skrives paa forskellige Maader (ogsaa Førden, se Tillæg, S. 122). Føren er maaske = Verden. I det mindste omtales i de danske Gesandters Regnskab, at de paa Rejsen til Bremen laa over paa Slottet »til Føren«, hvilket ses at være Verden. I den engelske Gesandtskabsberetning skrives Fuerden for Verden.

² Se foran, S. 205.

³ Originalen til den første Instrux bevares i Rigsarkivet. Af den anden Instrux findes sammesteds en Afskrift, der er meddelt som Tillæg, Nr. 107.

og hilste paa hinanden, dog uden at tale sammen. Kongressen aabnedes nogle Dage efter i en Sal paa Raadhuset, ved hvilken Lejlighed Englænderne bleve behagelig berørte af den store Høflighed, der vistest dem af de danske Gesandter, særlig at disse uden Omstændigheder indrømmede dem Forsædet¹.

Dr. Jonas Charisius holdt Indledningstalen, der, efter lidt Samraad mellem Englænderne, besvaredes af Dr. Daniel Dun. Men da det kom til Udvexling af Fuldmagterne, viste det sig, at medens de Danske medbragte et kongeligt Kreditiv for dem, rettet til de engelske Gesandter, havde disse intet saadant at forevise, men kun en almindelig Fuldmagt. Her over besværede de Danske sig i ikke ringe Grad, og da Englænderne vilde give dem en Afskrift af Fuldmagten, vilde de Danske ikke nøjes dermed, men forlangte Originalen, hvad Englænderne tilsidst bekvemmede sig til at indrømme dem. Denne mindre heldige Indgang blev som et Varsel om, hvorledes det i det hele skulde gaa i de to Maaneder, Hvitfeldt maatte tilbringe i Bremen under Forhandlinger, der ikke syntes at ville tage nogen Ende, og hvor det ofte saa' ud, som om det hele skulde være spildt Ulejlighed.

Englænderne holdt paa, at man først skulde forhandle om det traktatmæssige Forhold mellem Rigerne, inden man indlod sig paa Enkelthederne og særlig paa Kravene eller Besværingerne af mere privat Karakter. Deres Hensigt var nemlig at foranledige en Revision af de ældre Traktater, med det Formaal at faa Øresundstolden nedsat og den Afgift afskaffet, som engelske Kjøbmænd maatte

¹ I en Beretning, de engelske Gesandter hjemsendte, hedder det: »The 29th (Sept.) at 10 of the Clock in the Morning (that Day being appointed our first Session) we repayred to a convenient Chamber which this Magistrate had prepared in their publique House of Justice, where we found the Danish expecting us. Salutations being past between us, with a very great and courteous respect from them towards us, we resolved to sit down at a Table to which they without shew of contradiction suffered us to take the superior place«. (Rymer, Foedera, Tom. VII, Pars II, p. 48).

betale, naar de vilde sejle nord om Norge til Rusland. Paa disse Punkter mødte de imidlertid en sejt Modstand hos de danske Kommissærer, der ikke kunde eller vilde overskride deres Instrux, og ingenlunde vare tilbøjelige til — som Englænderne ønskede. — hjemmefra at forlange en mere udvidet Bemyndigelse. Naar Englænderne klagede over, at der var lagt Beslag paa Skibe, der fiskede eller handlede paa Steder, hvor de ikke vare berettigede til at komme, saa kunde de danske Kommissærer med langt større Ret henvise til de mange danske Skibe, der vare udplyndrede i engelske Farvande, og deres Svar løb derfor gjerne ud paa, at saa snart England vilde erstatte de Tab, som danske Handelsmænd havde lidt, skulde der gjerne fra dansk Side vises al Imødekommen¹.

Af og til under Forhandlingen fandt Englænderne det tjenligt truende at slaa paa Sværdet; men Danskerne lod sig ikke skræmme. Mindre Ulemper ved Øresundstoldens Optrækning og ved Ikjendelsen af Straf for Besvigelse viste de sig villige til at søge afhjulpne, men i Hovedsagen lod de sig ikke rokke; og da der endelig paa den Forhandlingsbasis, som ved Instruxen var dem anvist, ikke syntes at være mere at udrette, gjorde de sig rede til at rejse hjem. Forinden enedes de dog med Englænderne om en fælles Beretning til vedkommende Regenter om Kongressens Resultat, hvori det eneste positive var, at de danske Gesandter lovede at virke til, at der fra dansk Side blev publiceret en Tarif over Øresundstolden, hvorved de hyppige Klager over Vilkaarlighed og Optrækkeri fra Toldernes Side kunde undgaas.

Samme Dag, som denne Fællesberetning udstedtes (26. November 1602), udfærdigede Manderup Parsberg, Arild Hvitfeldt og Dr. Jonas Charisius en særlig og udførlig Indberetning til deres egen Regjering, ligesom Englænderne nogle Dage efter indsendte en lignende, fra deres Standpunkt affattet, til den engelske Statssekretær².

¹ Jvfr. Tillæg, Nr. 109.

² Se Tillæg, Nr. 110—12. Rymer, Foedera ed. Holmes Tom. VII, Pars II, p. 53—8. Jvfr. Slange, Christian IV, S. 181 f.

Uden Tvivl har det været to drøje Maaneder, Hvitfeldt tilbragte i Bremen, om end det meste Arbejde har hvilet paa Dr. Jonas Charisius. Smaa Opmærksomheder fra Greven af Oldenborg, Biskoppen af Bremen og Greven af Delmenhorst¹ have vel tjent til Oplivelse; men i det hele maa Følelsen af et forgjæves Arbejde have været trykkende. Imidlertid var Hævdelsen af *status quo* jo ikke betydningsløs, og det kunde jo forudses, at naar den aldrende engelske Dronning gik bort, og Christian IV's Svoger og Ven, Kong Jakob, kom til Roret, vilde meget i Rigernes Forhold til hinanden rette sig af sig selv, noget der, som bekjendt, allerede skete i det følgende Aar (1603).

Der er bevaret en længere latinsk Tilskrift til de danske Gesandter, Parsberg, Hvitfeldt og Charisius, fra Dr. Christoffer Petzel, Præst i Bremen, hvorved han udtaler sin Højagtelse for dem og ønsker dem Lykke og Velsignelse i Anledning af deres Hjemrejse fra det trættende Møde². De havde vistnok været hans Tilhørere under deres Ophold i Bremen og havde vel ogsaa vist ham deres Erkjendtlighed i den Anledning, hvad nu paa denne Maade gjengjældtes. Ogsaa andre gode Ønsker ledsagede dem ved deres Bortrejse³.

Medens Charisius lod sig sætte over fra Heiligenhafen til Laaland og derfra ilede til Kjøbenhavn, begav Hvitfeldt sig over Land til Dragsholm, hvorfra han 13. December 1602 tilskrev Charisius og ytrede sin store Glæde over at være kommen hjem. Tillige antydede han, at han snart vilde komme til Kjøbenhavn for personlig at afgive Beretning til Kongen om Sendelsens Udfald. Men han ønskede,

¹ Saadanne, i Skikkelse af Foræringer af Vildt o. Ign., omtales i Gesandtskabets Regnskab.

² Afskr. i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

³ Blandt Charisius's Papirer (Ny kgl. Saml. 1305, Fol.) findes et i det græske Sprog affattet, udateret Brev til Manderup Parsberg, Arild Hvitfeldt og Jonas Charisius fra en vis *Erasmus Severinus Copenhagen-Danus de Liliouvilld*. Det indeholder Høflighedsytringer og gode Ønsker.

at Charisius forud skulde sondere, hvorledes Kongen og Kansleren vare tilfredse med, at Gesandterne med Forsæt havde gaaet to af de Punkter forbi, som deres Instrux indeholdt. Hvitfeldt slutter Brevet med at bemærke, at han sender Charisius et Par Harer, som han beder ham modtage ikke efter Gavens Værd men efter det venlige Sindelag, hvoraf den var udsprungen.

Under Besøget i Kjøbenhavn har Hvitfeldt erfaret, at Bogtrykkeren Henrik Waldkirch paa det allernærmeste var færdig med en ny Del af hans Krønike, hvorfor han, da han atter var kommen hjem til Dragsholm, Juleaften 1602 undertegnede sin Tilegnelse til Kongen af denne Del af Værket, der udkom i Begyndelsen af det ny Aar under følgende Titel:

Den tredie Part *Chronologiæ*, *Continuatz* oc Forfølge paa vore Danske Historier, siden Saxo døde. Indeholdendis Kong Oluffs Histori, Dronning Margretis, Kong Erichs aff Pomern oc Kong Christoffers aff Beyeren, fra Aar 1370 oc til 1448, som er 78 Aars Historier. Ved Arrild Huidtfeld. Prentet i Kbh. hos Henrich Waldkirch. 1603. 4°. (685 SS.).

Bag i denne Del, der er den omfangsrigeste af dem alle, findes, foruden Registeret til samme, en Fortegnelse over en skrækkelig Mængde Trykfejl, maaske en Følge af Forfatterens lange Ophold udenlands, der hindrede ham i at føre Tilsyn med Trykningen, om man ellers kan antage, at han i det hele har ført noget saadant, eller det hele har været overgivet til en fast Korrektør, som Bogtrykkerierne gjerne havde i ældre Tid. I Fortalen til Christian IV udtaler Hvitfeldt sig med stor Beskedenhed om sine Evner som Stilist, idet han siger, at det langt mere var Kjærlighed til Fædrelandet og Lyst til at opvække andre til historisk Sysse, end Forestillingen om, at han selv var »en bekvem og dygtig Skribent«, der havde været Driv-

¹ Se Tillæg, Nr. 113.

Arrild Hvitfeldt.

fjederen for ham. Sandheden havde han søgt at bringe for Dagen, derfor den Mængde Dokumenter, der havde bragt Værket til at svulme uforholdsmæssig op. Han slutter med de Ord: »Allernaadigste Herre og Konge! Ed. Maj. tage mit ringe, dog velmente Arbejde om mit Fæderneland, af en svag, skrøbelig Mand, udarbejdet til Hove, til Takke; kan vel lide, at andre efterfølge mit Exempel og dette *Opus* enten forbedre eller *contrahere*, som dennem godt synes. Men hvad Umage jeg dermed haver haft, at jeg baade haver maattet gjøre *Annales* og siden Historierne samle, det være hos andre«.

Den sørgelige Udgang, som Erik af Pommerns Regering fik, giver Hvitfeldt Anledning til Betragtninger af samme Art som dem, han havde anstillet over Christiern II, idet han bl. a. siger: »Hvilken Herre og Fyrste der stoler paa sine Befæstninger og derfor ilde farer med hans Undersaatter, han bygger uviseligen og paa en ond Grund: Men bygge sig paa Gud almægtigste, et retfærdigt Regimente at holde, og paa hans Undersaatters Gunst og Yndest! Hvo anderledes bygger, han bygger daarligen og kan ikke bestaa, som Kong Erik gjorde. Han oplænte sin menige Mand imod sig, der han vilde forandre Rigens Fundamental-Lov og af et frit Valgrige gjøre et Arverige«. Derfor gik det ham ilde. Den Formodning ligger ikke fjern, at Hvitfeldt med disse Ord har villet give Kong Christian en Formaning om ikke at stræbe efter sligt. Der var allerede — om ikke just her hjemme, saa dog andensteds — Tegn til, at den politiske Udvikling tenderede i den Retning. En Advarsel om det farlige i slige Forsøg kunde maaske derfor ikke være af Vejen.

Ved denne Del af Historien var Hvitfeldt i det væsentlige naaet til at faa udfyldt, hvad der manglede hos Saxe, og han kunde, om det skulde have været, med god Samvittighed have nedlagt Pennen; men da han nu engang var kommen i Lag med den, og endnu havde Kræfter dertil, har han dog følt Lyst til at gaa lidt videre. Inden vi dog omtale hans Fortsættelse og Afslutning af Krøniken,

skulle vi meddele en lille Efterslæt fra hans diplomatiske Mission.

I England var man lidet tilfreds med, at de danske Kommissærer havde forladt Kongressen i Bremen, uden at der var kommet noget tilfredsstillende Udbytte af Forhandlingerne. I den Anledning skrev Dronningens Statsraad til de engelske Gesandter, der endnu dvælede i Bremen, angaaende en Maade til paa ny at knytte Forhandlinger med de danske Kommissærer med Hensyn til Sundpassagen, da de engelske Kjøbmænd havde bestemt, ikke at sende Skibe til Østersøen, saa længe der ikke var truffet nogen Overenskomst med Danmark i denne Henseende¹.

Denne Opfordring til at knytte den brustne Traad var vistnok Anledningen til, at Lord Eure, Sir John Herbert og Dr. Dun under 12. Februar 1603 skrev til Parsberg, Hvitfeldt og Charisius og mindede dem om, at de havde lovet at virke til Offentliggjørelsen af en Toldrulle, hvori alt derhen hørende var specificeret efter Maal, Tal og Vægt, forat intet skulde være overladt til Toldernes Vilkaarlighed, ligesom ogsaa at det maatte blive fastsat, at, i Tilfælde af at Skipperne havde fordulgt toldpligtige Varer, Konfiskationen da maatte indskrænkes til disse, og Skibene for øvrigt ikke opholdes i Sundet længere end fornødent. Da det var vedtaget, at de Punkter, hvorom man i Bremen ikke kunde enes², skulde forelægges Rigernes Regenter til Afgjørelse, begjærede man ogsaa at vide, hvorledes den danske Konge stillede sig til disse Spørgsmaal. Man mindede om de bitre Klager, som førtes af Kaptajnerne fra Hull, hvis Skibe vare opbragte, og navnlig insisterede man — ligesom det alt var sket paa Mødet — paa Afskaffelsen af den i den senere Tid fulgte Fremgangsmaade, at man lod uskyldige undgjelde for de skyldige, idet man lagde

¹ Brevet, dat. the Court of Whitehall 5. Jan. 1603, findes trykt hos Rymer, Foedera ed. Holmes. Tom. VII, Pars II, p. 60--1.

² Særlig Afskaffelsen af nyere Forhøjelser af Sundtolden og Sikring af den fri Fart nord om Norge til Rusland.

Beslag paa engelske Skibe, der kom i Sundet, naar danske Skibe vare blevne kaprede af engelske Sørovere, noget, der gjorde al Sejlads usikker og afskrækkede engelske Skibe fra at gjæste danske Farvande, til Skade for begge Nationer.

Brevet overbragtes af en Adelsmand blandt de engelske Gesandters Følge, ledsaget af en Kjøbmand fra London, og man begjærede Svar fra de danske Kommissærer saa betids, at Englænderne, inden de forlod Bremen, kunde aflægge Beretning til deres Dronning om den danske Regjerings Beslutning¹.

Det har maaske ikke været uden Hensigt, at Stephan Lesieur en Ugestid tidligere fra Bremen havde sendt Christian IV et lille Portræt af Dronning Elisabeth, som Kongen havde ønsket sig². Det lader da ogsaa til, at Sagen snart er gaaet i Orden for de to Punkters Vedkommende, der især laa Englænderne paa Hjærte, og angaaende hvis Ordning Hvitfeldt og hans Fæller havde givet dem et vist Tilsagn³.

Ikke stort over et Fjerdingaar, efter at Hvitfeldt havde sluttet den fornævnte Del af sit Historieværk, var han færdig med en ny, et Vidnesbyrd om den umaadelige Kraft han satte ind paa at naa Enden eller, om man vil, Begyndelsen; thi det var denne, der endnu stod tilbage, for at Danmark kunde have sin Historie beskrevet paa Modersmaalet, lige fra de ældste Tider og næsten indtil Samtiden. Denne Del har følgende Titel:

Danmarckis Rigis Krønike, fra Kong Dan den første, oc indtil Kong Knud den 6., som er redigerit til visse Aar og Tider, ved Arrild Huitfeldt, D. R. C. Tryckt i Hans Stockelmans Tryckeri. Kbh. 1603. 4°. (236 SS.). Bag efter Registeret følger, upagineret, men med fortsat Signatur: Om de Normanners Herkomst vdi Franckerige (49 SS.).

¹ Se Tillæg, Nr. 114.

² Regesta dipl. Dan. Ser. 2, Tom. II, Nr. *9989.

³ Slange, Christian IV's Historie, S. 182.

I Fortalen til Kongen, dateret: Eders Naades Slot Dragsholm, Paaskeaften 1603, antyder Hvitfeldt, at det oprindelig ikke havde været hans Hensigt at behandle den Del af Historien, som Saxo alt havde beskrevet; men da han saa' »dette sit Arbejde Godtfolk at tækkes og behage«, tog han sig for ogsaa at skrive den ældste Tids Historie; men her havde han ment at kunne fatte sig kort; thi Fabler og Æventyr havde han ingen Brug haft for, men havde alene holdt sig til det, der kunde synes troligt hos Saxo, hvis Fremstilling han for øvrigt havde suppleret, saa godt det lod sig gjøre, af andre, mest fremmede, Kilder. »Hvem nu fremdeles vil skrive vore danske Historier og dennem forkorte eller formere, den er det nu let for; mig har det været nok at bryde Isen for dem og at redigere vor Handel til visse Aar«.

Til Slutning kan vor Historieskriver ikke afholde sig fra endnu en Gang at ønske Kong Christian »Aand og Naade til at se og efterfølge, hvad udi disse Krøniker er antegnet, som kristeligt, lovligt og bestandigt er, og at sky og undfly, hvad som Eders Majestæt og E. M.s Lande og Riger lasteligt og skadeligt kan være«.

Indtil det sidste fastholdt Hvitfeldt altsaa det Synspunkt, hvorfra han var gaaet ud, nemlig at Historien er Regenternes bedste Læremester. Ni Gange havde han paa sin oprigtige og troværdige Maade holdt Historiens Spejl op for sin Konge. Med Føje kunde han slutte med at sige: *dixi et liberavi animam*. Det var ikke hans Skyld, om Historiens Lærdomme ikke kom til at bære Frugt.

Den nævnte, afsluttende Del af Krøniken indledes med en kort Oversigt »om den hedenske og gamle Religion«, der imidlertid er meget ufuldkommen, da de Kilder, hvoraf den nordiske Gudelære især maa øses, den ældre og yngre Edda, endnu ikke vare kjendte her til Lands. Oversigten slutter med Runealfabetet og en Gjengivelse af de Bogstavformer, Islænderne brugte i deres gamle Skindbøger, og det var første Gang noget saadant meddeltes paa Tryk. Hvad Udtoget af Saxe angaar, da indskrænker Hvitfeldt

sig for en Del til en Oversættelse af hvad han kalder »Mester Mogens Madsøns, Bisp udi Lund, hans Optegnelser«, d. e. dennes utrykte »*Series Regum Danie*«, i hvilket Skrift allerede en vis Kritik var øvet overfor Saxes Sagn¹. For øvrigt havde han især søgt at drage Nytte af Adam af Bremens og Albert af Stades Krøniker.

Hvad Tillæget om Normannerne angaar, da har C. Deichman² ytret Tvivl om, at Hvitfeldt selv har forfattet det, »thi alene at blive ved Rolf eller Rolluf, den første Hertug af Normandiet, skulde man tænke, at han i det mindste skulde meldet noget om en saa mærkelig Mand, om hans Herkomst og Familie«. Deichman mener derfor, at dette Stykke er forfattet af en af Hvitfeldts Haandskrivere. Nu! ganske vist maa vi antage, at Hvitfeldts »Haandskrivere« have spillet en ikke ringe Rolle ved Sammenskrivningen af hans Krønike, da det ellers næsten vilde være utænkeligt, at han i saa kort en Tid kunde overvælde et saa uhyre stort Stof; men vi se dog ikke nogen særlig Grund til at fremhæve det nævnte Stykke. At Hvitfeldt omtaler Rolf som »en norsk Mand«, skjønt han selv lader ham sige: »Vi ere Danske«, og skjønt Hvitfeldts gode Ven M. Jon Venusinus samtidig anvendte al sin Skarpsindighed for at vise, at Rolf Ganger var dansk af Fødsel, kan mindre forundre os, naar vi vide, at Hvitfeldt netop med Hensyn til Drøftelsen af dette Spørgsmaal havde meddelt Venusinus Afskrift af en Indskrift fra Rouen, hvori det udtaltes, at Normandiets Beboere stammede fra Norge. Rimeligvis har han da holdt sig til denne Kilde, som Venusinus dog ikke vilde tillægge nogen Beviskraft imod ældre Vidnesbyrd³.

I Sommeren 1603 (20. Juni—1. Juli) holdtes der Herredag i Kjøbenhavn. Naar man ser den Mængde Sager,

¹ Om Hvitfeldts stærke Benyttelse af Mogens Madsens anførte Skrift se Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 114 ff.

² I sit S. 3 omtalte Haandskrift.

³ Se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 266.

som ved denne Lejlighed under Hvitfeldts Forsæde paa-dømtes af Kongen og Rigsraadet, saa faar man en Forestilling om det ret betydelige Arbejde, der maa være gaaet forud, med Sagernes Ordning, og som fulgte efter, med Beskrivningen og Udfærdigelsen af Dommene. I Tiden baade før og efter Herredagen afsagdes en Del »Kongens og Rigens Domme« af Kansleren alene. Blandt de sidste kan mærkes en Dom af 25. Maj 1603, afsagt paa »Herlufsholm Slot« i en Sag mellem den tidligere nævnte Morten Knudsen, Hvitfeldts gamle Studiefælle, og Christoffer Bild til Aastrup¹. Ellers ere Dommene afsagte i Kjøbenhavn eller paa Dragsholm. Betegnelsen af Herlufsholm som »Slot« har noget paafaldende ved sig, da Stiftelsen ellers baade før og senere i daglig Tale gjerne kaldtes »Klosteret«, en Betegnelse, der blandt Almuen har bevaret sig indtil vore Dage².

I Slutningen af November 1603 var Hvitfeldt med nogle faa andre Medlemmer af Rigsraadet indkaldt til Forhandling med Kongen paa Koldinghus. Sagen drejede sig om Hamborgs Forhold til den danske Konge, og det er kjendeligt, at Christian IV var utilfreds med, at Rigsraadet ikke havde samme Tilbøjelighed som han til at anvende heroiske Midler overfor den rige Handelsstad. Da Staden dog Aaret efter gik ind paa at hylde Kongen, fik Hvitfeldt og hans Kolleger tilsyneladende Ret i, at en lempeligere Fremgangsmaade end den, Kongen yndede, kunde føre til Maalet³.

For øvrigt bragte det ny Aar Hvitfeldt en stor Sorg, da han fik Budskab om, at hans Brodersøn Christoffer,

¹ Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 493 f. I Dømmen kaldes Morten Knudsen »Indvaaner i Kjøbenhavn«; snart efter blev han Raadmand og Byskriver i Helsingør, indtil han 1610 blev kongelig Herold. Døde 29. August 1620. (Grundtvig, Meddel. fra Rentekammerarchivet 1872, S. 203).

² Se Rørdam, Selskabet for Danmarks Kirkehistorie i dets første 25 Aar, S. 106.

³ Erslev, anf. Skr. I, 119 f.

som han i alle Maader havde behandlet som en Søn, var død af Pest i Bremen den 2. Januar 1604. Den unge Mand var 1602 bleven Sekretær i Kancelliet, og en smuk Løbebane laa tilsyneladende for ham, da han, paa Hjemrejsen fra en kongelig Sendelse til England, maatte ende sit Liv, bortreven af den frygtelige Smitsot. Nu tilfaldt Lillø den yngre Broder, Henrik Hvitfeldt; men denne stod neppe Farbroderen saa nær, da han var opfostret hos sin Morbroder, Kansler Christian Friis til Borreby¹.

Blandt dem, der gav deres Deltagelse tilkjende i Anledning af den unge Christoffer Hvitfeldts Død, var den tidligere nævnte Willich Westhoff. Blandt hans Digte finde vi nemlig et med Titel:

*Ad Dn. Christianum Frisium ac Dn. Aurelium Witfeldium,
Daniæ Cancellarios, de obitu Christophori Witfeldi, Illius
ex sorore, Hujus ex fratre nepotis: Qui Bremæ ad Visur-
gim decessit, quum ex Britannia, quò à Regiâ Maj. fuerat
emissus, reverteretur*².

I dette Digt skildrer Westhoff Hvitfeldts Smerte som en Faders over sin tabte Søn, og det er jo ikke usandsynligt, at Digteren derved kan have vundet Kanslerens Velvillie; og da Westhoff ogsaa fra tidligere Tid stod i Forhold til M. Jon Venusinus, hvis smukke botaniske Have han havde besunget³, saa var Vejen banet for ham til Rektoratet paa Herlufsholm, da det længere hen i Aaret 1604 blev ledigt. Om han for øvrigt har egnet sig til Pædagog, skulle vi lade usagt; men at han i sin Rektortid i rigeligt Maal viste Hvitfeldt sin Opmærksomhed, derfor have vi tilstrækkelige Vidnesbyrd. Ved en tidligere Lejlighed er det nævnet, at han — hvad rimeligt kunde være — dedicerede sin metriske Tiltrædelsestale paa Herlufsholm til Skolens Forstander. Senere strøede han saa megen Virak

¹ Thiset, Stamtavler over danske Adelsslægter I, 249.

² Will. Westhorii Poëmata I, 80 sq.

³ »In hortum M. Jonæ Jacobi Venusini, Historici Regij, Orat. & Poëtæ clariss., Eloquentiæ Profess. Havn.« (W. Westhovii Poëmata I, 134 sq.).

for ham, at en Mand af Hvitfeldts jevne og lidet opstyltede Natur vistnok maa have følt sig noget overvældet deraf. Som en ret betegnende Prøve paa hele Arten skulle vi nævne et Digt af Westhoff med Overskrift: »*De Musarum ex Helicone ad sedem Herlovianam discessu, deque novi Apollinis electione*«. Digtets Indhold er omtrent følgende:

Musernes nistemme Chor har forladt Helicon for at tage Bolig paa Herluf Trolles Borg, i hvis skønne Omegn mangfoldige andre af de himmelske Væsener, som befolke Naturen — Najader, Nymfer, Dryader, Oreader, Ceres og Satyrerne, samt de hulde Gratier — ogsaa have fundet et Hjem. Kun Venus og den kivagtige Eris ere udelukkede. Men Muserne savne nu en Fører. Hvem skal lede deres Sang og anvise deres Virken for Kunster og Videnskaber de rette Baner? Hvem skal her være deres Apollo? I deres Nød beslutte de sig til at opsøge og raadspørge Oraklet. Svaret bliver: »Arild Hvitfeldt er Manden, I søge«! Uden Betænkning begive de sig paa Vejen til ham. Clio, Historiens ærværdige Muse, er Ordfører, og hun veed vel at føje sine Ord: »Hil være dig, Arild, du vidt berømte Mand! Dig har Juno hædret med Dydernes Smykke; hver Daad, du øver, bærer Præg deraf; du besidder vidtrækkende Erfaring og mangesidig Lærdom; du skal være vor Fører«! Til en saadan Begjæring kan Hvitfeldt, der jo altid er villig til at fremme gode Forsætter, naturligvis ikke sige nej. Men et Spørgsmaal vækker dog Uro hos ham: Hvad mon Apollo vil sige til dette? Clio er strax rede til at skaffe den fornødne Oplysning. En Reporter (»*Rumor*«) staar til hendes Tjeneste, han er hurtig til Bens, og snart kan hun meddele følgende opsigtvækkende Nyhed: Apollo fandt det altfor kjedeligt paa Helicon, da Muserne vare borte; han har siden vanket om hist og her; men nu har han erfaret, at Christian IV har opført en herlig, Videnskaberne helliget Bygning¹. Flux har han derfor begivet sig til Kjøbenhavn,

¹ Herved sigtes til den ny Kollegiebygning, der blev færdig 1601 og indviedes i Kongens Nærværelse af Dr. Niels Krag som Universitetets Rektor.

og han har sagt: »Der vil jeg bo alle mine Dage«! — Ja! nu bor han der; men du, Arild, store Forstander, lev for vore Muser, og gjør dine Venner glade! Lev længe lykkelig, saa smiler Lykken ogsaa til os!

Hertil kan føjes, hvad en anden Herlovianer, den siden bekendte Jens Dinesen Jersinus, ved sin Afgang fra Hørerstillingen paa Herlufsholm (1607) synger, idet han priser Aurelius (Arild) som »den store Stjerne paa Fædrelandets Himmel, vor Skoles høje Hæder¹«.

Mere end disse og andre stærkt parfumerede Digte har det maaske interesseret Hvitfeldt, at Westhoff tog sig over at bearbejde hans Knud den Sjettes Historie paa Latin. Skriftet udkom dog ikke i Trykken, men i Rigsbibliotheket i Stockholm er det endnu bevaret blandt mange andre fra Danmark stammende haandskrevne Sager².

¹ J. D. Jersinus, *Brevis tractatus, continens Officia Discipulis ad Doctrinam consequendam necessaria*. Hafn. 1607:

. . . . . *Sidus grande paternæ
Aureli terræ, Laus excelsa palæstræ
Nostræ . . . . .*

² Willichii Westhovii *Historia Canuti VI ex Danicis Arnoldi Huitfeldti monumentis concinnata et latine scripta* (Hist. Tidsskrift IV, 139).

XV.

Hvitfeldts Bispekronike (1604). Digte til hans Ære. Gjennemsyn af M. Hans Mogensens Oversættelse af Philip Commynes' Memoirer. Har Hvitfeldt skrevet Frederik II's Historie? Første Sygdomsanfald (Dec. 1606). Embedsforretninger 1608. Nedlægger Kanslerembedet og fratræder Dragsholm Slot (1. Maj 1609). Sidste Ophold paa Herlufsholm og Død. Minder om Arild Hvitfeldt paa Herlufsholm.

Efter at Hvitfeldt havde endt sit Hovedværk i 9 Dele, ansaa han det med Rette for nyttigt at tilføje en Ledetraad i Middelalderens Kirkehistorie grupperet om Biskopperne i de enkelte Stifter. Han vilde dog maaske næppe have indladt sig derpaa, hvis han ikke havde fundet god Hjælp hos sagkyndige. Værket udkom under følgende Titel:

Den geistlige Histori offuer alt Danmarckis Rige, Det er:
En kort Crønike, Hvorledis Bisperne sammesteds,
Oc den christelige Religion vdi disse Landet er forfremmet, opuoxt oc forekommen indtil vor tid. Sammeledis it Register om de Norske Bisper. Ved Arild Huitfeldt R. C. Prentet i Kbh. 1604. *Sumptibus Johan. Aalburg.* (30 Ark i 4°).

Kyndelmissedag (2. Febr.) 1604 undertegnede Hvitfeldt i Kjøbenhavn Dedikationen til sin »besynderlig gode Ven«, Sjælands Biskop, Dr. Peder Vinstrup, som han havde kjendt fra Barndommen af, da Vinstrups Fader havde været Præst i Kjøbenhavn. I denne »Fortale« ytrer han: »Jeg blev

forordnet sidst udi Høst, der Kgl. Maj. med Hoffet hendrog ad Jylland, at ligge udi Kjøbenhavn udi Bestillinger, om noget desmidlertid kunde forefalde, som ved min ringe Person kunde udrettes og bestilles. Og som jeg ikke gjerne er ledig, men den lille Tid, mig gives af andre Bestillinger, heller tildrager (∴ tilbringer) med noget at gjøre end intet, satte jeg mig for, en dansk gejstlig Krønike at forfatte, det er Bispernes Historie over alt Riget udi hvert Stift, hvorledes Kristendommen først er indkommet, forfremmet og opvoxet, at, ligesom jeg tilforn haver sammenskrevet vor politiske og verdslige Historie, i lige Maade kunde læses og haves paa Dansk den gejstlige Historie«.

Som Mænd, der have ydet væsentlige Bidrag til Skriftet nævner Hvitfeldt sin »gode Ven, højlærd Mand, M. Mogens Madsen, Superintendent udi Skaane, som haver sammensanket Lunde Ærkebispens Historie¹, Licentiat Cornelius Hamsfort i Odense, som har beskrevet de fynske Bisper², og Dr. Henrik Høyer af Bergen, som har antegnet de norske Bisper«. — Den sidste havde, som det synes, kort iforvejen aflagt et Besøg paa Dragsholm. I et Brev til Hvitfeldt af 5. Oktober 1603 skriver Høyer nemlig, at han nylic er kommen til Kjøbenhavn efter en haard Sørejse. Det er nu hans Agt at gjøre et lille Besøg i Tydskland³ og senere at komme tilbage over Sønderjylland (»*Juthia australis*«), Fyn og Sjælland for at hilse paa Hvitfeldt. Med Budet sender han denne nogle Fødevarer fra Norge. Han havde ogsaa bestemt at ville sende ham en Tønde Bergfisk; men Skibet, hvorpaa den og 31 andre Tønder befandt sig, var desværre for 8 Dage siden forlist ved Varbjerg⁴.

¹ Magni Matthiæ Episcoporum Ecclesiæ Lundensis Series blev 1710 udgiven af Th. Bartholin.

² Hamsforts »Series Episcoporum Othiniensium« er trykt i Scr. Rer. Dan. VII, 216—43. (Jvfr. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 698). At han ogsaa har meddelt Hvitfeldt Oplysninger om Bisperne i Ribe, ses af Danske Mag. II, 3. Not.

³ Høyer var nemlig, saa vidt vides, fra Stralsund.

⁴ Se Tillæg Nr. 115.

Følgende Afsnit af Hvitfeldts Fortale til den omtalte Bispekrønike kan tjene til en Prøve paa, hvorledes han kunde skrive, naar han gav sig Tid til at ordne Stilen lidt, og naar han ikke var tyngtet i sin Fremstilling af Dokumenter, Aarstal og Navne:

»Af denne lille Krønike er at se og forfare, hvor ringe Bispens Magt haver været af Begyndelsen; deres Tale haver været ydmyg og sød, de have selv vandret af ét Land udi et andet, prædiket, døbt og administreret Sakramenterne. Siden de ere opvoxede udi Magt, Myndighed, Indkomme, bleve Rigens Raad, kom udi højere Stand og Værdighed end før, have de draget over Marken, den med 100, den med 130 Heste dagligt Følge. De have ikke paa det sidste kunnet eller gidet prædike eller gjort deres Embede fyldest, men forordnet udi deres Sted Præster og Munke at forrette Tjenesten, og holdet Viebisper, som skulde indvie Kirker, Altere, Kirkegaarde, naar sligt fornøden gjordes, saa at deres Stand haver mere været verdslig end gejstlig; vil intet tale om, ved hvad Helligheds Skin de ere opklimret til en hel Hob Gods og Len, de have haft at raade over. Bispnen af Sjælland haver haft 43 Len at forlene, Ærkebispnen udi Skaane 36. De ere blevne med Tiden saa mægtige, at de have sat dem op mod Kongerne, ikke aleneste brugt det gejstlige Sværd imod dem, som var Kirkens Ban, hvilket formaaede meget udi de Dage, men have tilmed brugt det verdslige Sværd, forbundet dem med Rigens Indbyggere og udlændiske Herrer imod Kongerne, og dennem afsat og isat efter deres gode Tykke. Derover ere de paa det sidste, *cum complexa esset iniquitas eorum*, blevne forhadte, ulidelige og utaalelige af den verdslige Stand, saa de ere paa én Dag, som var S. Laurentii Dag, alle samtligen afsatte og fangne, Aar 1536, af Kong Christian III; og skete dem, som det gaar flere Kongeriger og Herskab, at de forfaldt af deres egen Storhed og Magt, *mole sua corruerunt*. — — Til de forrige Bispers Fornedrelse voldte og meget *Lutheri* Lærdom, som paa det sidste begyndtes, hvorudi bevises, deres Lærdom udi mange Stykker

falsk at være. Tilmed voldte det store Gods dem denne Fornedrelse, som de besad, med Falsk sammenbragt, hvorefter Øvrigheden her saa vel som andensteds tragede og hensaa. Der maatte jo ogsaa en Gang blive Ende paa deres Magt; thi hvis de havde kunnet løse Menneskenes Sjæle af Skjærsild eller Helvede med Messer, som de lærte, havde alt det verdslige Gods omsider kommet dennem til Hænde; thi ingen jo gjerne havde løst sin Husbonde, Broder, Frænde, Fader, Søster af Helvede med dette time-lige Gods¹.

Det er dog kun i Fortalen, at Hvitfeldt saaledes slaar sig løs; i Krøniken selv er han i Regelen kortfattet og tør, og Werlauff har ikke uden Føje bemærket, at intet af Hvitfeldts Arbejder er saa mangelfuldt og ukritisk som Bispekrøniken med betydelige Fejl, Sammenblandinger og kronologiske Vildelser, der havde Kurs, indtil Langebek udgav Danske Magazin og Suhm sin Historie.

Bispekrøniken er den eneste af Hvitfeldts Historiebøger, der udtrykkelig nævner Bogens Forlægger. Vi ere i det hele saa lidet kjendte med den Tids Boghandlerforhold, at vi ikke med Vished kunne sige, hvorledes det har forholdt sig med Udgivelsen af de andre Dele af Værket. Hvitfeldt har sikkert selv bekostet Trykningen af de først udkomne Dele, i ethvert Tilfælde indtil Henrik Waldkirch overtog Trykningen og maaske tillige Forlaget, da det havde vist sig, at Bøgerne havde god Afsætning. Der kan ikke være Tale om, at Forfatteren skulde have modtaget noget Honorar for sit store Arbejde². Nu, det behøvede han jo heller ikke; men det vilde dog have været en ret følelig Udgift, om han selv skulde have bekostet Trykningen af alle de 9 Dele af Historien. En Ulempe synes det at maatte have

¹ Nogle andre Uddrag af denne ret mærkelige Fortale findes ovfr. S. 145.

² Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie. Ny kgl. Saml. 869. 4°. Vol. II.

³ Jfr. Nyrop, Bidrag t. den danske Boghandels Hist. I, 179.

været, at der var forskjellige Bogtrykkere og vel altsaa ogsaa forskjellige Forhandlere af flere eller færre af Historiens Parter, hvilket da vistnok medførte, at der jevnlig forekom ukomplette Exemplarer¹. Men, som sagt, de Spørgsmaal, som den Tids Bogtrykker- og Boghandlerforhold foranledige, ere lettere at stille, end med Sikkerhed at besvare².

Stort har Oplaget af Hvitfeldts Krønike næppe været; thi allerede 40 Aar efter var den sjælden, og der forløb ikke stort over 20 Aar, før man tænkte paa en ny Udgave. Nu er det meget vanskeligt at overkomme et komplet Exemplar af Kvartudgaven. Enkelte Dele af Værket forekomme derimod hyppigere.

Hvitfeldts historiske Skrifter vare ikke, saaledes som Tilfældet ellers ofte var i ældre Tid, ledsagede af Venners og Beundreres opmuntrende Tilraab og rosende Udtalelser i bunden eller ubunden Stil. Slige Prydelser har han ikke søgt. Dog er det rimeligt nok, at de have søgt ham, om end Erindringen derom for det meste er udslettet. Vi kunne saaledes nævne et Digt af Latinisten Bertel Knudsen (Aqvilonius), der skyldte Herlufsholm Skole sin Uddannelse. I de stærkeste Udtryk lover denne Forfatter Hvitfeldts Historie et uforgjængeligt Liv. Nogle Strofer af Digtet maa staa her som et Minde:

*Erexti monimentum ære perennius
 Dia Pyramidum moleque celsius,
 Quod nec Momus edax, nec mala Zoili
 Disturbabit Eris, non quoque temporum
 Aeternans series, non fuga seculi.
 In te juris habet nil Libitina³.*

Naar Bertel Knudsen her har ment at kunne sige Hvitfeldt fri for Kritikens bidske Angreb, har han dog ikke

¹ Se t. Ex. Nyerups Univ.-Ann. S. 93.

² I Kirkehist. Saml. 3. R. II, 769 ff. er dog meddelt en Sag fra 1628, der kaster noget Lys over disse Forhold.

³ Barth. Canuti Dani Lusuum juveniliun Liber II. 1609. A. 2—3.

været nogen paalidelig Spaamand, som vi i det følgende skulle se. Ogsaa den bekjendte Latindigter Henrik Albertsen Hamilton har i sine Anagrammer sunget Hvitfeldts Pris, særlig som Retfærdighedens ubestikkelige Haandhæver¹. Et Anagram, der er bevaret blandt Jon Venusins utrykte Poesier, peger hen paa den berømmelige Flid, Hvitfeldt ved sit Arbejde havde udfoldet². Willich Westhoffs Æredigte ere tidligere omtalte.

I Maj 1604 deltog Hvitfeldt i Herredagen i Kjøbenhavn og ledede Rettertinget fra 10. til 24. Maj. I Slutningen af August s. A. var han tilstede ved et Rigsraads-møde i Odense, hvor Raadet paa det bestemteste fraraadede Kongens Plan om at erklære Sverig Krig, i Anledning af de stadig tilbagevendende Tvistemaal mellem Rigerne³. Sin Kjærlighed til Freden fik Hvitfeldt Lejlighed til at lægge for Dagen endnu en Gang i samme Aar. Thi da Kong Sigismund af Polen i Oktober havde sendt Gesandter til Kjøbenhavn for at faa dansk Hjælp i en Krig mod Sverig, blev det overdraget ham og Rigsraad Henrik Lykke at give Gesandterne Svar. Men det kom til at lyde ganske afvisende, saa de polske Sendebud maatte rejse hjem med uforrettet Sag⁴.

Efter at den Fare, der truede Freden i Norden, saaledes indtil videre var afvendt, tilbragte Hvitfeldt Aaret 1605 i Rolighed. Det var i dette Aar, at han udstedte de tidligere omtalte Love for Herlufsholm, og da han, som han selv siger, ikke holdt af at være ledig, tog han sig for at gennemse og rette M. Hans Mogensens danske Oversættelse

¹ Fr. Rostgaard, *Deliciæ Poet. Dan.* I, 39 sq.

² I Ny kgl. Saml. 271. 8° (S. 149) findes nemlig følgende

*Anagrammatismus Arnoldi Vuitfeldt:
En sudor laudis fuit.*

Som bekjendt bestaar Anagrammatistens Kunst i, ved Omstilling af Bogstaverne i et Navn at faa en Mening frem, der kunde indeholde en Art Karakteristik af den, som bar Navnet.

³ Erslev, Aktst. til Rigsraadets Hist. I, 124 ff.

⁴ Erslev, a. Skr. I, 133. Slange, S. 214.

af Philip Commines's berømte Fremstilling af de franske Kongers Ludvig XI's og Carl VIII's Historie¹, et Værk, som Hvitfeldt allerede fra tidligere Tid var bekendt med og citerer i sin Danmarks Krønike².

I den Fortale, han i August 1605 paa Dragsholm forfattede til Oversættelsen, ytrer han: »Salig Bjørn Andersen til Stenolt haver først handlet med en lærd Mand, vel forsøgt i Frankrig og det franzøske Sprog, ved Navn M. Hans Mogensen, Præst til Gjennerup udi Skaane, men siden Bisop i Trondhjem, at han skulde oversætte og transferere samme Bog paa Danske, hvilket han hannem ogsaa til Villie efterkom (1574). Salig Peder Gyldenstjerne, Rigens Marsk, jeg, da uværdig Sekretær, og Ejler Krause hosværendes til (o: i) Aarhus, vi lovede nogen Hjælp til samme Bogs og Arbejdes Forfærdning. Men der en Part af disse gode Mænd ved Døden ere afgangne, fik og antvordede forskrevne Bisop mig samme Bog udi Hænder, at jeg den vilde overse, læse og emendere, som den, der forstod Tydsk, Latin og franzøske Sprog, hvad mig godt syntes. Saa haver jeg nu anden Gang efter hannem overset samme Bog, og derudi sammesteds rettet udi Dansken, hvad mig syntes, dog intet udi Hovedmeningen«.

Det var Biskop Hans Mogensen, som i sin Tid havde holdt Ligtalen over Jakob Hvitfeldt; men han var død 1595³, altsaa inden Arild Hvitfeldt 1597 besøgte Trondhjem. Overleveringen til denne af Haandskriftet tilhører altsaa en tidligere Tid. Om Forfatteren, den franske Ridder Philippe de Commines, Herre til Argenton, siger Hvitfeldt i den nævnte Fortale: »Jeg haver ofte forundret mig, at af en ulærd Mand, som ikke forstod Latin, noget sligt, der

¹ Chronique et Histoire faite et composee par feu Messire Philippe de Commines, cheualier, seigneur d'Argenton, contenant les choses aduenues durant le regne du Roy Loys unziemesme et Charles huictiesme son filz. Udgaven af 1546 er rimeligvis lagt til Grund for Oversættelsen.

² Folioudgaven, S. 279.

³ M. Hans Mogensens Levned findes i min Kbhvns Univ. Hist. II, 502 ff.

fuldkomment var, skulde kunne forebringes. Men der jeg ser heden til den lange Forfarenhed, Øvelse og Brug, han haver haft til Hove, udi Krig og Legationer, forunder mig det ikke saa saare, og maa vel bekjende, at Lærdom og Forfarenhed udi Latin og gode Kunster er god og til hvad, som udi Skrift skal udgaa, tjenlig; men et forstandigt Hoved af Øvelse, lang Brug og Forfaring er det meste, som gjør Værket. Beslutter derfor saaledes: at Forfarenhed gjør Visdom og Forstand; men Forfarenheden og Latinen, disse to Stykker samlede, kan gjøre et Mesterstykke¹«.

Naar Hvitfeldt saaledes har skrevet Fortale til det af ham gennemsete, ja endog med Register forsynede Værk, saa undrer man sig over, at han ikke har sørget for at faa det trykt, selv om det kunde forudses, at Afsætningen ikke vilde dække Trykkeomkostningerne. Det vilde i sin Tid have været et ret mærkeligt Fænomen i vor Litteratur. Hvorom alting er, saa vidner det, saaledes som det foreligger, dog om, at Hvitfeldt ikke lagde sine litterære Sysler ganske til Side, fordi han nu var færdig med sin Danmarks Krønike.

Men var Hvitfeldt ogsaa virkelig færdig? I Fortalen til Christian III's Historie siger han jo, at hvis han erfarede, at dette Skrift vandt Kong Christian IV's Bifald, »tør deraf gives mig Aarsag og Tilfald, at jeg Ed. Maj.s egen Herre Faders, salig Ihukommelse Kong Frederik den Andens, Historie og flere mig understaaendes vorder at lade udgange«. Ligeledes har han paa et Par Steder i den nævnte Historie henvist til, at nogle af ham berørte Emner skulde blive nærmere fremstillede i Christian III's Søns og Efterfølgers Historie². Af disse Ytringer kan man vistnok slutte, at Hvitfeldt har samlet Materiale til Frederik II's

¹ Hdskr. findes nu i Stockholm; men C. Molbech har i Hist. Tidsskrift IV, 133 f. givet Meddelelse derom. (I den sidst anf. Linie har jeg, for at lette Forstaaelsen, gjort en lille stilistisk Rettelse).

² Hvitfeldt, Folioudg. S. 1549. 1552 (ogsaa anført i Resens Fortale til Fr. II's Krønike).

Historie; men naar man saa er gaet videre og derfra er kommet til den Antagelse, at den af Peder Hansen Resen 1680 udgivne »Kong Frederik den Andens Krønike« i alt væsentligt er et Værk af Hvitfeldt, saa har man utvivlsomt gjort sig skyldig i en Fejlslutning. Resen har selv bidraget til Udbredelse af denne urigtige Antagelse ved den Bemærkning, at »saa vidt jeg har kunnet mærke af Stilen, da skal Arild Hvitfeldt (som har samlet og skrevet vores forrige danske Kongers Historier, og dem ladet udgaa paa Dansk) ogsaa have skrevet Kong Frederik II's Historie«. Dog bemærker Resen ogsaa, at nogle antog, at Lyskander, der havde været Historiograf i Christian IV's Tid, var Værkets Forfatter. At den sidste Antagelse er den rigtige, vil næppe nu finde sønderlig Modsigelse¹; den kan i ethvert Tilfælde støttes ved saa gode Beviser, at Formodningen om Hvitfeldts Forfatterskab svinder ind til, at Lyskander kan have benyttet mere eller mindre af det historiske Stof, som hans Forgjænger mulig har samlet. Resens Bemærkning om, at Stilen ligner Hvitfeldts, vil næppe staa sin Prøve, i alt Fald har en af vore grundigste Kjendere af ældre Dansk paavist for mig en Række Ordformer af Frederik II's Krønike, der ere ejendommelige for Lyskander, men ikke bruges af Hvitfeldt³. T. A. Becker, som ikke kjendte de Beviser for Lyskanders Forfatterskab, som nu foreligge, be-

¹ Ganske vist har Professor J. Paludan endnu i den allernyeste Tid (Danmarks Literatur mellem Reformationen og Holberg, S. 138—9) udtalt sig noget tvivlende; men jeg antager dog, at en nærmere Undersøgelse vil godtgjøre Rigtigheden af hvad jeg tidligere har hævdet i Klavs Lyskanders Levned, S. 103.

² Udgiveren af Ordbog til det ældre Danske Sprog, Pastor Otto Kalkar.

³ Til Exempel: Afskaffe (i Betydningen: rydde af Vejen), afslaa (opgive), aftvinge, angive (foreslaa), Anløb (Tilløb), Anseelse (Hensyn), antage (modtage), til Dag (for en Dag), dræbe (kjæmpe), Fordrere (Hjælper), forlempe, lade sig forsage, forsætte (sætte fejl), gange paa (gjælde), gjøre sig op (ruste sig), hentegne (optegne), henvende (henlægge), hjemmegjæste, herinden, Herrehof, indeholde (holde indespærret), indlægge sig (give sig af med), indvende sig (styrte sig), Kropper (Kroppe), langdrægtig (langsom) osv. osv.

mærker om Resens Frederik II's Krønike, at skulde den være af Hvitfeldt, »maatte den være helt omarbejdet, saa forskjellig er Resen fra Hvitfeldt, ikke blot i Sprog, men ogsaa i Aand og Tanke¹«. Meget rigtig har C. H. Brasch gjort gjældende², at det er utænkeligt, at Hvitfeldt, naar han vilde omtale Stiftelsen af Herlufsholm, skulde undlade at fremhæve Fru Birgitte Gjøes Medvirkning. Men i den af Resen udgivne Krønike nævnes Herluf Trolle alene som Skolens Stifter.

Jeg tænker da, at det, trods forskjellige ældre Forfatters afvigende Mening³, kan slaas fast, at Hvitfeldt ikke er Forfatter af den Frederik II's Krønike, som Resen udgav. Men dermed skal just ikke være sagt, at han ikke kan være Ophavsmand til en anden Fremstilling af samme Emne; kun at vi ikke kjende noget til en saadan. Ifølge en Optegnelse af Werlauff⁴ indeholder Katalogen over den aalborgske Biskop Matthis Foss' Bogsamling »Frederik den Anden Historie af A. Hvitfeldt, skreven og korrigeret af Autor selv«. Man maatte dog have Haandskriftet i Hænde for at afgjøre, hvor vidt Efterretningen om, at det er af Hvitfeldt, virkelig er paalidelig. Havde et saadant Haandskrift været kjendt, hvorfor skjød Dr. Jesper Brochmand det da til Side for at udgive Lyskanders Krønike om Frederik den Anden, den Gang han tænkte paa en ny Udgave af Hvitfeldts historiske Arbejder⁵?

Fra 10. til 20. Marts 1606 sad Hvitfeldt i Rettertinget paa Herredagen i Kjøbenhavn⁶. Den 2. Juni fik han med Rigraaderne Breide Rantzow og Henrik Lykke Befaling om »at blive i Regjeringen i Kjøbenhavn«, medens Kongen

¹ Folkekalender for Danmark 1866, S. 33 f.

² Gamle Eiere af Bregentved, S. 198 f.

³ Saaledes Pontoppidan (Ann. ecl. Dan. III, 445), Ryge (Peder Oxe, S. 329) o. fl.

⁴ Forelæsning over Kilderne til Danmarks Historie, Ny kgl. Saml. 869. 4°. Vol. IV.

⁵ Rørdam, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, S. 159 f.

⁶ Secher, Kongens Rettertings Domme 1605—14, S. 5 ff.

foretog en Rejse til England, og imidlertid »forskaffe enhver Lov og Ret¹«. Rejsen varede fra 10. Juni til 24. August, og det var sikkert sidste Gang i Hvitfeldts Liv, at Rejseringshvervet var ham betroet, som han tidligere saa ofte havde varetaget. Thi i December s. A. fik han et apoplektisk Anfald, som først efter længere Tids Forløb fortog sig². Vel have vi et Brev fra ham, skrevet fra Dragsholm 9. Februar 1607 til Dr. Jonas Charisius, hvori han beder denne, som nu skulde tiltræde en diplomatisk Mission til Nederlandene, at hjælpe Anders Brun, en ung Hallandsfar af adelig Slægt, der i tre Aar havde tjent Hvitfeldt med Flid og Troskab, til Ansættelse hos Grev Vilhelm af Nassau — og i dette Brev nævner Hvitfeldt ikke sin Sygdom³; ligeledes finde vi et Par Domme afsagte af ham paa Dragsholm 25. Februar 1607⁴; men i et Brev, som Professor Hans Staphensen (Johannes Stephanus) i sin Svigerfaders, Biskop Peder Vinstrups, Navn 15. April 1607 skrev til Hvitfeldt, ytres: »Ligesom det har været mig meget ukjært at høre Rygtet om Eders Sygdom, saaledes kunde jeg ikke andet end højlig at glæde mig ved Hr. Klavs Mortensens Beretning om, at I lidt efter lidt vender tilbage til Eders forrige Helbred, og snart med Guds Hjælp er kommen helt til Kræfter igjen. Vor Herre bevare Eder længe til Bedste for vort Fædreland, og han holde naadig sin Haand over en saa fortjent Mand, en saa nyttig og uundværlig Raad for vort skønne Rige, og en saa velvillig Herre og Ven for os⁵«.

¹ Erslev, Aktst. t. Rigsraad. Hist. I, 140 ff.

² Becker i Folkekal. for Danmark 1866, S. 32. Wegener, A. S. Vedel, S. 222 Not. Endnu 3. Dcbr. 1606 afsagde Hvitfeldt paa Dragsholm en Dom (Secher a. Skr., S. 111).

³ Se Tillæg, Nr. 117.

⁴ Secher, anf. Skr.

⁵ Ny kirkehist. Saml. V, 473 f. At ikke blot Biskop Vinstrup, men ogsaa Stephanus stod i nærmere Forhold til Hvitfeldt, ses af et Brev af 16. Juni 1606 fra Stephanus til Biskop Mogens Madsen i Lund, der jo ogsaa hørte til Hvitfeldts Venner (s. Ny kirkehist. Saml. V, 220).

Den ovenfor nævnte Klavs Mortensen er den tidligere omtalte Rigens Skriver, hvis Duelighed og kyndige Hjælp vistnok i høj Grad har lettet Kanslerembedets Besvær for Hvitfeldt. For øvrigt ses det, at sidstnævnte havde henvendt sig til Biskoppen om at faa Anvisning paa en ung Mand, der kunde være Slotskapellan paa Dragsholm og tillige paa anden Maade gaa Kansleren til Haande. Hertil anbefaledes nu en Person ved Navn Hans Dinesen, hvis Hovedfortjeneste vistnok var den, at han var en Fætter til Stephanius's anden Kone, noget der dog ikke berørtes i Brevet. Han blev da ogsaa antaget og var hos Hvitfeldt et Aars Tid, indtil han blev Præst i Gyrstinge¹.

Lidt senere maa Hvitfeldt være bleven betragtet som arbejdsdygtig igjen, da han fik Befaling om at møde sammen med Rigsraaderne Sten Brahe og Henrik Lykke hos Kongen i Kjøbenhavn den 15. Juli 1607². Det er os imidlertid ikke bekjendt, hvad det var for et Hverv, der var tiltænkt disse tre Mænd.

Aaret 1608 stillede, som det synes, større Krav til Hvitfeldts Kræfter, end tjenligt var for hans Helbred. Jeg tænker her især paa den lange Retstermin, 30. Maj til 17. Juni, under Herredagen i Kjøbenhavn, hvor en stor Mængde Sager paadømtes, og det samtidige Stændermøde, hvorved Hertug Christian valgtes til Tronfølger³. Der var især et Par Dage, som maatte være farefulde for en Mand med et skrøbeligt Helbred. Det var den 25. Maj, da Kongen havde alle Stændernes deputerede til Gjæst paa Slottet, og den 17. Juni, da Herredagen sluttedes, og alle Rigsraaderne ligeledes vare Kongens Gjæster. Begge disse Dage gik det nemlig varmt til, som man kan skjønne deraf, at Rigsraad Eske Brock i sin Dagbog har mærket dem begge med de ominøse Kors (den førstnævnte Dag 3, den sidste 2),

¹ Se foran, S. 186.

² Erslev I, 144.

³ Udtoget af Dommene fylder hos Secher 119 Sider. Jfr. Erslev I, 147. 159.

der vare Tegn paa, at der blev drukket stærkt, for ikke at sige over al Maade, og det var ikke let for nogen Gjæst ved slige Lejligheder at holde sig tilbage¹.

Imidlertid ses det, at Hvitfeldt ogsaa i den følgende Del af Aaret af og til har paakjendt Rettertingssager. Den 7. September afgav han paa Dragsholm sin skriftlige Betænkning over Forslaget til Møntens Forandring². Senere paa Aaret havde han to, vistnok meget kjærkomne Besøg. Det ene var den 12. Oktober, da Sivert Grubbe, ledsaget af Knud Gyldenstjerne, der jo var gift med Hvitfeldts Broderdatter, gjæstede Dragsholm og blev der i to Dage. Af den Maade, hvorpaa Grubbe i sin Dagbog omtaler Besøget hos »min gamle Ven, Arild Hvitfeldt, som efterfulgte min sl. Fader i Rigskanslerembedet«, skjønnes, at Mødet har været til fælles Glæde³. Det andet Besøg faldt en Maanedstid senere, da Henrik Hvitfeldt »til Lillø« gjæstede sin Farbroder paa Dragsholm og den 27. November af denne toges til Meddommer i en Rettertingssag mellem nogle Adelspersoner⁴.

En Gjæst af en anden Art, om end tilhørende samme Stand, fik Bolig paa Dragsholm, da den halvgale Voldsmænd, Friherre Sigfred Reinschatt ifølge en til Hvitfeldt stilet kongelig Befaling af 26. Januar 1609 blev indsat som Livsfange paa Slottet. Der forelaa en lang Række brutale Voldsgjerninger øvede af denne steirske Adelsmand, der til sin egen og andres Ulykke ved Giftermaal med en dansk Adelsdame var bleven Ejer til Herningsholm i Jylland. Det var derfor paa Tide, at Retfærdighedens tunge Haand ramte ham; men om Hvitfeldt har været glad ved at skulle gjøre

¹ Vedel Simonsen, Eske Brocks Dagbøger I, 57.

² Erslev I, 162.

³ Danske Mag. 4. R. IV, 29. ~

⁴ Secher, Kongens Rettertings Domme 1605—13, S. 249.

⁵ Vedel Simonsen, Eske Brocks Dagbøger II, 77 ff. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2 R. II, 178. III, 165 ff. I et Inventarium over Dragsholm, som blev optaget 1609, fandtes »i Friherrens Kammer« : 1 gl. Sengested, 1 gl. Fyrreskive, 1 Bogstol samt 3 Hængelaase for Dørene. (Rigsarkivet).

Plads for ham, turde være meget tvivlsomt, helst da han nu følte sig svag og skrøbelig og helst vilde være i Ro og Stilhed.

Et Vidnesbyrd om, at Hvitfeldts Kræfter vare mærkelig svækkede, er det, at han i Januar 1609 ikke kunde deltage i det kongelige Retterting, men at en anden maatte indtage hans Plads. Han indgav derfor Ansøgning til Kongen om Afsked fra sin Stilling som Rigens Kansler, en Begjæring, der under 1. Februar blev ham bevilliget fra 1. Maj 1609 at regne¹. Den sidste Dom, Hvitfeldt afsagde, var af 8. April 1609, og den vedrørte hans egen nærmeste Slægt, nemlig et Søgemaal i en Gjældssag, anlagt af Børge Rosenkrantz til Ørup mod Fru Lisbeth, Arild Hvitfeldts Søster, der var Enke efter Niels Pedersen Galt til Ingelsted. Da hun imidlertid døde, inden Sagen var paakjendt, og hendes eneste Søn og Arving, den af sin sørgelige Skjæbne siden bekendte Peder Galt, da var udenlands, saa kjendtes for Ret, at Sagen skulde udsættes, indtil Arvingen kom tilstede². At Familiens økonomiske Stilling for øvrigt har været ringe, ses deraf, at nævnte Peder Galt efter sin Hjemkomst fragik Arv og Gjæld efter sine Forældre³.

Den 1. Maj afsluttede en ny Rigens Skriver, Anders Hansen, det Bind af »Rigens Dombog«, som indeholder saa mange af Hvitfeldt afsagte Domme, med følgende Ord: »Anno 1609, den 1ste Maj, Philippi et Jacobi Dag, aftakkede ærlig og velbyrdig Mand Arild Hvitfeldt sig sin Rigens Kanslers Bestilling, hvilket hannem naadigst efter hans underdanigste Anlangen formedelst hans Skrøbelighed blev forlovet efter 23 Aars Besværing, han samme Bestilling betjent havde fra Anno 1586 og indtil denne Dag⁴«. Først den 22. Juni fik Hvitfeldt dog kgl. Befaling om til den ny Rigens Kansler, Jakob Ulfeld, at overlevere »Rigens Bøger,

¹ Erslev, Aktst. t. Rigsraadets Hist. I, 166, Not. 5.

² Secher, anf. Skr. II, 291 f.

³ Bruun, Slaget paa Kolberger Heide, S. 127.

⁴ Secher, anf. Skr., Indledn. S. II.

Breve og Registre, der vedkom Bestillingen«, eftersom han for nogen Tid siden havde afsagt sig fra denne for sin Alderdoms og Skrøbeligheds Skyld¹. Slange føjer til, at »Kongen gav ham til sidste Æresminde det Vidnesbyrd, at han havde været en redelig, en nidkjær og en vindskibelig Rigers Kansler; og han foreholdt Rigers Raad Jakob Ulfeld, som han strax udnævnte til Rigskansler i Hvitfeldts Sted, at ligesom han nu traadte i hans Bestilling, saa skulde han ogsaa træde udi hans Fodspor²«.

Samtidig med at Hvitfeldt fratraadte det nævnte Hverv, opgav han sine Forleninger, Vor Frue Kloster i Odense og Dragsholm Slot. Endnu er bevaret et Inventarium af 4. Maj 1609 paa Dragsholm og en Besigtigelsesforretning ved Slottets Overlevering fra Arild Hvitfeldt til Hans Lindenov³. Forretningen foretoges af Anders Dresselberg til Vognserup, Lensmand paa Holbæk Slot, og Vilhelm Dresselberg, Lensmand paa Ringsted Kloster og Landsdommer i Sjælland. Ved Afleveringen forefandtes en Del gammelt og ubrugeligt Inventar, men Bygningerne vare i det hele i ordentlig Stand.

Naar det undertiden har været antaget, at Hvitfeldt nedlagde sit Mandat som Rigsraad samtidig med, at han fratraadte Dragsholm, da er dette dog ikke Tilfældet; thi i den Kvittering af 3. December 1609 for Bestyrelsen af Dragsholm Len fra 1. Maj 1597 til 1. Maj 1609, som han modtog faa Dage før sin Død, nævnes han udtrykkelig som »Danmarks Riges Raad⁴«.

Efter at have faaet Sagerne paa Dragsholm ordnede og Kanslerarkivet afleveret til Jakob Ulfeld trak Hvitfeldt sig tilbage til Herlufsholm for der at henleve sine sidste Dage. Han var jo nemlig endnu Skoleherre og havde vist sin

¹ Sjæl. Tegnelser XX, 270.

² Kong Christian IV's Historie S. 253.

³ Forleningsbrevet for denne er først udstedt 5. Juni 1609. Men det var den Gang temmelig almindeligt, at vedkommende Adelsmand havde tiltraadt sit Len en Tid lang før Lensbrevets Udfærdigelsesdag.

⁴ Sjælandske Registre.

Omhu for Skolens Tarv ved Aaret iforvejen at sætte en saa fremragende Mand som Jesper Brochmand til Rektor¹.

At man paa Herlufsholm med Forventning og Glæde har set hans Komme imøde, finde vi et Vidnesbyrd om i Herlovianeren Bertel Knudsen (Aqvilonius's) Digt:

*Ad illustr. et magnif. Aurelium Witfeldium de Odersberg,
Holmiam Herlovianam inhabitare cogitantem*².

Tanken i Digtet er nemlig denne: Den bestemte Dag nærmer sig, da den berømmelige Arild vil komme og tage Bolig paa sit eget Herlufsholm. Fryd og Forventning gennemtrænger alle, store og smaa; kun Lasterne, Dovenskab og Usædelighed, maa tage Rejsepas; men Arbejde og muntert Vid skal nu ret til at blomstre frem under Skoleherrens Øjne. Guds frygt, Retsind og dannede Sæder skal nu være det ene raadende under den gode Fører, hvis Navn til alle Tider skal være knyttet til Herlufsholm.

I Juli 1609 er Hvitfeldt formodentlig flyttet til Herlufsholm, som han ikke mere skulde forlade, thi allerede den 16. December samme Aar døde han af et Slagtilfælde³. Om hans sidste Sygdom savnes nærmere Efterretninger; men vi fejle næppe ved at antage, at han indtil det sidste har været omgivet af Mennesker, der vare knyttede til ham ved Kjærlighed og Ærbødighed.

Liget blev indbalsameret og hensat i en med hvidt Læder betrukken Kiste i en aaben Begravelse i Herlufsholm Kirke. Paa Kisten var anbragt en Messingplade, hvorpaa stod:

¹ Jvfr. Engelstoft og Møller, Hist. Calender III, 200 f.

² Barth. Canutii Dani Lusuum juvenilium Liber II. 1609. A. 2.

³ I ældre Skrifter hersker der jevnlig nogen Forvirring i Tidsregningen, idet Hvitfeldts Flytning til Herlufsholm henføres til 1608 og hans Død til 13. Dcbr. s. A.

Her ligger begraaffuen
Erlig oc Velbiurdig Mand

ARILD HWITFELT

til Odesbierg,

fordom Danmarchis Riges Raad oc Cantzeler oc
Høffuidtzmand paa Dragsholm,
som døde paa Herloffsholm den 16. Decembris Anno 1609.

Gud forlene hannom oc alle fromme Christne
en gledelig Opstandelse¹.

Paa en Ligsten, der endnu er bevaret, findes følgende
i Messingbogstaver udførte Indskrift:

Memoriæ Nobiliss. Viri

ARNOLDI HWITFELDII

*de Odisberga, quondam Supremi Regii Secretarii, pøst Regni
Cancellarii et Senatoris. Nunc pulvis et umbra. Obiit an[n]o
MDCVIII. XVI. Xbris.*

I Stenens fire Hjørner findes, ligeledes indlagt med
Messing, Arild Hvitfeldts fire Bedsteforældres Vaabener:
Hvitfeldt, Blaa, Trolle og Skave.

Willich Westhoff, der 1608 var fratraadt Embedet som
Rektor paa Herlufsholm, føjede til sine mange andre Digte,
hvori han havde sunget Hvitfeldts Ros, nu et Sørgedigt:

*In fatalem occubitu[m] Aurelii Huitfeldii de Odersbierg, regni
Senatoris & Cancellarij: Ad Petrum Galdtium de Tissell-
holt, ejusdem ex sorore nepotem. 1609.*

Det er en Klagesang i høj Stil: Fædrelandet har mistet
en udmærket Hædersmand, hans Venner, hvortil Forfatteren
regner sig, en fast Støtte. Men selv har han vundet: han
er vandret til de himmelske Højsale; kun det fattige Støv

¹ Efter en Afskrift fra 1704, tagen af Anders Samsing, der da var
Hører paa Herlufsholm. Pladen var da afreven og er siden gaet
tabt. Jfr. Pontoppidan, Marmora Danica I, 187.

er levnet os; men selv dette har hans Arvingers Pietet ikke nægtet den det tilkommende Hæder, idet de have stedet det til Hvile paa et Sted, der er viet til lærde Sysler¹.

Minder om Arild Hvitfeldt bevaredes længe paa Herlufsholm. Saaledes fortæller Anders Samsing, der var Hører ved Skolen i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede: »Her er adskilligt, som har Navn efter ham: et Kammer kaldes Arild Hvitfeldts Kammer, og en Seng (som er gjort paa en sær Maade, saaledes at der er et Slagbord for til, som kan slaaes ud, saa man kan have Bøger og Papir for sig ved Sengen) kaldes Arild Hvitfeldts Seng; item en Dør til Skolen, som nu er tillukket, igjennem hvilken han har kunnet gaa af sine Værelser lige derind²«.

Af senere Optegnelser vides, at Skoleherren paa Herlufsholm beboede to Værelser, en Hjørnesal og en tilstødende Stue. Hvitfeldts righoldige Bogsamling var opstillet i et Kvistværelse over Hjørnesalen. Stuerne havde rødt Teglstensgulv. Endvidere kan bemærkes, at et ottekantet Bord af Asketræ længe forevistes som det, Arild Hvitfeldt i sin Tid havde benyttet³.

I sine haandskrevne Optegnelser siger Carl Deichman: »Paa Herlufsholm fremvises endnu Hvitfeldts Skriverbord, Bogstol og Sengested, hvilket skal være saa lidet, at Pontoppidan deraf slutter, at hans Gejst eller Sjæl har boet i et meget lidet Legeme, næsten det samme, som Lyskander beretter om Hvitfeldts Eftertrædere, Pontanus⁴«.

Nu ses disse Minder om Hvitfeldts Ophold paa Her-

¹ W. Westhovii Poëmata II, 17 sq.

² Brev fra Anders Samsing til Andreas Kellinghusen (Mnskr.).

³ Melchior, Hist. Efterretn. om Herlufsholm S. 98 f. (ny Udg. S. 60 ff.), samt Optegnelser af T. A. Becker (Ny kgl. Saml. 1977 f. 4°. Vol. II).

⁴ Hos Deichman læses endvidere: »Da Frederik V var paa Herlufsholm og fandt, at Laaget paa Hvitfeldts Kiste havde aabnet sig og saaledes staaet i mange Aar, befalede han, at ny Kiste skulde gjøres; men Laaget paa den ny Kiste skal og strax have aabnet sig af sig selv«.

lufsholm vel ikke mere; men hans Billede i Højtidsalen og hans Grav og Ligsten i Kirken tale dog endnu til Beskueren og minde den unge Slægt om den gamle Rigens Kansler og Raad, der ofrede sin Kraft paa Fornyelsen af Fædrenes Ihukommelse, og som med Omhu værnede om Herluf Trolles og Birgitte Gjøes Skole, indtil den Stund kom, da ogsaa hans Støv stedtes til Hvile ved de ædle Stifteres Side.

XVI.

Ligtalen over Hvitfeldt rimeligvis tabt. Udtalelser om ham af samtidige og den nærmeste Efterslægt. Karakteristiske Træk hos ham som Personlighed og Historieskriver. Hvitfeldts historiske Stil. Om hans efterladte historiske Samlinger. Christoffer Ulfelds Aflevering af Hvitfeldts Manuskripter til Universitetsbibliotheket.

Vi vide ikke med Vished, hvem der har holdt Ligtalen over Arild Hvitfeldt; men det er jo sandsynligt, at Præsten for Herlufsholm, Hr. Jens Michelsen Klyn, har haft dette Hverv. Talen blev ikke trykt, men i Haandskrift ejedes den af Historieskriveren Steffen Hansen Stephanius, fra hvem Dr. Oluf Worm 1635 havde den til Laans¹. Skulde den nu findes, maatte det vistnok være i en eller anden svensk Samling. Rimeligvis er den dog tabt. Det samme gjælder ogsaa en Art Mindeskraft paa Vers med historiske Anmærkninger, under Titel: *Ossilegium Huitfeldianum*, der i sin Tid skal have existeret, men næppe findes mere².

Derimod have vi andre Udtalelser om Hvitfeldt fra samtidige og den nærmeste Efterslægt, der fortjene at mindes. Saaledes betegner Dr. Rasmus Lætus ham som en vel studeret, retskaffen og omgængelig Mand³. M.

---

¹ O. Wormii et ad eum epistolæ, p. 163.

² Meddelelse til C. Deichman fra J. H. Schlegel. Fra samme stammer den Efterretning, at Hvitfeldts Valgsprog skal have været: *Ingenua candida*. Et andet Valgsprog er omtalt ovf. S. 15. 19.

³ Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 709.

Klavs Lyskander omtaler ham som »en saare forstandig Rigens Raad og Kansler, udmærket ved Lærdom, Jevnhed i sin Optræden og ved alle gode Egenskaber, en varm Ven og Støtte for Kirke og Skole, vel værd at mindes af Efterkommerne, en Mand, der var ligesaa vel hjemme i den hellige Skrift som i den verdslige Lovbog, sin Tids berømteste Historieskriver, en utrættelig og skarpsindig Eftersporer af Minderne fra Fortiden«.

Lyskander er i det hele udtømmelig i sin Ros over Hvitfeldts Fortjenester af den danske Historie og udtaler sig med den største Beundring om den Udholdenhed, hvormed han, trods sine mange og besværlige Arbejder i Statens Tjeneste, blev ved at granske baade hjemlige og fremmede Kilder, som kunde kaste Lys over Fædrelandets Historie¹.

Naar Professor Hans Lauremberg i Sorø vil nævne de tre danske Adelsmænd, der paa Videnskabens Omraade indtog den højeste Plads, saa opstiller han Arild Hvitfeldt, Tyge Brahe og Holger Rosenkrantz som Repræsentanter henholdsvis for Historie, Astronomi og Theologi², og vor Tid vil vel gjøre det samme.

Størst Grund havde Johan Isaksen Pontanus til at prise Hvitfeldt, da han sikkert ikke selv kunde være blevet dansk Historiograf, hvis Hvitfeldt ikke var gaet forud og havde banet Vejen for ham, saa han kun behøvede at gaa i denne værdige Forgjængers Fodspor³. Anderledes var det med Steffen Hansen Stephanius, der selv gik til de oprindelige Kilder; men det er dog en smuk Lovtale, han holder over Hvitfeldt, naar han, efter at have nævnet Saxe, tilføjer: »Næst hannem maa alle danske Mænd takke den velbyrdige Herre, Arild Hvitfeldt, fordem Danmarks Riges Kansler, som haver begyndt der, som Hr. Saxe slipper, Aar efter Aar, vores danske Historier at fuldfærdige, hartad

¹ Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 189 f.

² Joh. Laurenberg, Memoriae et honori Olig. Rosencrantzii, Soræ 1642. (Se Oskar Andersen, Holger Rosenkrantz, S. 395).

³ Flere af Pontanus's Lovord om Hvitfeldt ere anførte i det foregaaende (S. 135. 230 f.) og nogle andre skulle senere meddeles.

indtil vores Tider, og det saa lovligen og fuldkommelige, at ingen kan mangle noget at vide af det, som er sket, siden Hr. Saxe lod af at skrive. Gud give, at den gode Herres velmente Skrifter maatte ikkun endnu fremdeles uforandret og uden nogen Tillæg og Fratagelse eller Omskiftelse iblandt os blive beholden og Aar efter Aar paa Trykken forfærdiges, at alle de, som have Lyst til Fædrelandets meget adskillige Tilstand, under de forrige Kongers Regimenter, at kjende og forstaa, kunde have udi hannem den rette Vældekilde til al verdslig Visdom; og de, som Landene skulle styre og raade, en rigtig Regel og Rettesnor, hvorefter de kunde lære et lovligt Regimenter at anstille og føre. Sandelig det vil jeg dristeligen sige: Havde den velbyrdige Herre ikke med stor Møje og Arbejd samlet saadanne vigtige og tænkværdige Dokumenter om allehaande, som haver sig tildraget i disse nordiske Riger i fremfarne Tider: vi fik aldrig vores Historier saaledes beskrevet¹.

Naar vi endnu have anført, at den lærde Dr. Oluf Worm priser Hvitfeldt i høje Toner som en Mand, der var saare fortjent af Fædrelandet, hvis Historieværk vidnede om Kyndighed og Flid, og hvis Skrifter alle grundede sig paa gamle Diplomer og Dokumenter og laante deres Lys fra disse² — saa have vi formentlig tilstrækkelig vist, at den Slægt, der fulgte nærmest efter Hvitfeldt, ikke var utaknemmelig overfor hans Fortjenester.

Til Karakteristik af Arild Hvitfeldts personlige Fremtræden kan bemærkes, at det værdige og alvorlige Væsen, forenet med venligt Hensyn til andre, der var ejendommeligt for ham, udtryktes af Samtiden med de Ord, at han var »*vir antiquissimus moribus, et priscam gravitatem semper humanitate temperans*«.

¹ Staphen Hanssøn, Fortale til En kort dansk Krønike ved Jens Søffrenson Nør-Nissom 1645 (Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 269 f.).

² O. Wormii Literatura Danica, p. 43. Flere lignende Ytringer anføres hos Joh. Møller, Hypomnemata ad librum Alb. Bartholini de scriptis Danorum, p. 230 sq.

At han har været en bestemt og myndig Herre, er jo meget sandsynligt. Dog kjende vi kun faa Exempler paa, at han er optraadt som den strænge¹, men langt flere, der tyde paa, at han ved sin humane Færd har vundet mange for sig, og derfor været æret og afholdt i en vid Kred. De mange Processer, han førte, behøve ikke at vidne om et trættekjært Sind. De hørte saa at sige Tiden til, »og ingen kunde undgaa dem, som ejede Jordegods²«. Dertil kom, at Hvitfeldt ikke blot var Væрге for sit eget, men ogsaa for andres Gods, hvorfor Aarvaagenhed var hans Pligt.

Ved at gennemgaa Hvitfeldts Historie vil man uden Vanskelighed kunne samle en Række Træk til hans Karakteristik. Næst hans Kjærlighed til Fædrelandet, om hvilken hele hans Færd aflægger et talende Vidnesbyrd, er hans aristokratiske Tænkemaade maaske det mest fremtrædende. Betegnende er især hans tidligere anførte Lovtale over Frederik I paa Grund af den »drabelige Frihed«, denne Konge tilstod Adelen over dens Bønder og Tjenere.

Saa stor en Aristokrat Hvitfeldt end er, saa har han dog kraftig lagt Kongerne paa Hjærte, at de skulde stræbe at vinde alle deres Undersaatters Kjærlighed; »thi det er ikke at sige, hvad Undersaatternes Hyldest, Yndest og Velbehag imod deres Herre og Fyrste kan formaa³«. Hans eget jevne og gode danske Sindelag skinner idelig igjennem. Mest bekjendt i saa Henseende er hans stærke Ros over Kong Hans, fordi denne i sin hele Levevis viste sig som en dansk Konge; thi hans Drik var »mesten dansk Øl, og han aad gjerne Gammelmad efter dansk Vis«, ligesom han ogsaa havde »en dansk Kaarde ved Siden; thi saadanne Sværd, efter gammel dansk Vis, gik han altid med, og holdt sig altid gjerne, baade med Klæder og Væрге, efter

¹ Se t. Ex. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 314.

² T. A. Becker i Folkekalender for Danmark. 1866, S. 27.

³ Fortalen til Kong Hans's Historie.

god, gammel, tarvelig dansk Sædvane«¹. — Saaledes skriver kun den, hvis Hjærte er med i Spillet.

At Hvitfeldt yndede Tarvelighed, ses ikke blot af disse Ytringer, men ogsaa af visse skarpe Udfald mod Kongers Ødselhed: »Det gaar« — siger han »saa til med Fyrsters og Herrers Penninge, at de ville enten være forspildte paa Krig, Bygning, og ellers unytteligen fortærede, heller end komme til Fremtarv og Gavn«². Sin egen Stand sparede han heller ikke. Saaledes bemærker han i Anledning af Bryllupshøjtidelighederne i Stendal 1502, hvor Kong Hans's Datter Elisabeth ægtede Kurfyrsten af Brandenburg: »Den Tid, da bar ingen af Adel Guldkjæder, uden alene Fyrster, Herrer, Grever, Riddermænd; men den Tid til Brylluppet udi Stendal saa' man først, at den misniske, sachsiske og markiske Adel begyndte at bære en Snor om deres Hals, hvorpaa hængte to eller tre Guldringe; hvilket her antegnes, at man skal se, udi hvad Overflødighed vi nu leve fremfor de Tider: Adelen er nu sprungen udi den Pragt med Guld og Klædebon, Herrer ikke [den Gang] brugte, og de, som nu opfødes udi saadan Pragt, vide ikke andet, end saa altid haver været før. Gud vil sig derover forbarme; Straffen tør være nærmere ved Haanden, end vi vide«³.

I Anledning af den beskedne Ligsten, der var lagt over Dronning Helvig, ytrer Hvitfeldt: »Saadan var den Tids Enfoldighed frem for nu. Vi gjøre os Monumenter og Ihukommelser af Alabaster, ikke alene paa Konger, hvilke det nogenledes sømmer, men paa slette Adelspersoner. Men bedre var, at de byggede deres Navn udi Himmelen med et kristeligt Levned, udi Dyd og Fromhed, end udi saadan Pragt og Pral, som er forgjængelig«⁴.

Skjønt Hvitfeldt kjendeligt nok tillægger sin politiske Erfaring Betydning som Støtte for sin Historieskrivning, hvad den utvivlsomt ogsaa har haft, og skjønt han med en

¹ Folioudgaven, S. 1091.

² Folioudgaven, S. 496.

³ Folioudgaven, S. 1030.

⁴ Folioudgaven, S. 554.

vis Ringeagt omtaler dem, som uden Indsigt i Statssager mente at kunne fremstille en Stats Historie, saa kan han dog selv udtale sig meget beskedent overfor vanskelige politiske Spørgsmaal, saa at han siger: »Herom vil jeg ikke gjøre mig nogen videre Disputats, men befaler den Sag til andre, som den Lejlighed bedre kunne eftertænke.« Ogsaa heri se vi noget karakteristisk for den gode Mand, som i al Beskedenhed ikke tog i Betænkning at »suspendere sit *judicium*«, hvor Knuden var ham for vanskelig at løse, og ikke gjorde sig klogere, end han var. I det hele laa det ham nærmere at referere end at ræsonnere. Men hvor Lejligheden tilbød sig til et politisk »Betænkende«, forsmaaede han dog ikke at benytte den, helst naar Emnet strejfede ind paa Omraader, hvor han mente sig særlig sikker paa sin Anskuelses Rigtighed¹. Betegnende er saaledes hans skarpe Udtalelse om Fyrsters Tro og Love, naar han etsteds (i Erik Menveds Historie) udbryder: »Saaledes ser man, at Herrer og Fyrster handle med Forbund, at de lege dermed ligesom Børn med Æble og Pære, man kaster hid og did²«.

Naar det i Enevældens Tid undertiden gjordes til en Anklage mod Hvitfeldt, at han »havde skjærpet sin Pen for meget mod den kongelige Myndighed, idet han bestrider det kongelige Huses Arveret og overalt søger at forringe Kongens Magt og Rettigheder«, da har Carl Deichman taget ham kraftig i Forsvar³, idet han siger: »Enhver, som kjender den Tids Regjeringsform, og hvad en Rigens Raad og Kansler betød paa de Tider, kan slet ikke forundre sig derover. Meget naturligt, at enhver Stand søger at befæste sig i de Rettigheder, den engang har erhvervet sig; og da Manden selv troede, at denne Regjeringsform var den retteste, saa har han skrevet efter sin Samvittig-

¹ Som Exempel kan nævnes Hvitfeldts Ræsonnement i Anledning af, at Abels Sønner 1251 designeredes til Faderens Efterfølgere paa Kongetronen. (Folioudg. S. 229, jvfr. S. 235).

² Folioudgaven, S. 355.

³ C. Deichmans ovf. S. 3 omtalte Manuskript.

hed. Men om han endog selv havde derom haft nogen Tvivl og skrevet i en anden Tone, hvor havde han ikke udsat sig for meget farlige Følger! Kongerne vare næppe selv i Stand til at bekværme dem, som vilde unde dem større Myndighed mod den mægtige Adel. Man erindre sig, hvad der foregik med begge Dybvaderne! Som Rigens Raad, og endnu mere som Rigens Kansler, paalaa det ham at forsvare Adelen Herligheder. Man give alene Agt paa den Artikel i Haandfæstningerne (i Hans's og Christiern II's): »Vilde og nogen drage sig fra sin Medbrødre og gjøre sig god for os eller for nogen uden(for) Raadet røbe, hvad i raadsvis siges og gjøres, uden alle deres Samtykke, da skal han med Bluelse vises af Raadet og komme der aldrig mere ind igjen«. Foruden dette maa det iagttages, at Manden skrev, just som den regjerende Konge var mindreaarig og herefter nylig var bleven *majorennis* og ligesom sluppen ud af de fire Regjeringsherrer's Formynderskab. I den Henseende maa denne Krønike læses med Eftertanke, saa man gjør Forskjel paa Tiderne og ikke lader sig forlede fra Begrebet om den retteste og nuværende Regjeringsform«.

I det Deichman for øvrigt tager stærkt Afstand fra »de mange, der dumdrstig befatte sig med Historien uden at vide, hvad der udfordres til et saadant Arbejde« (det var jo i Skrivefrihedens Periode, at han forfattede sit Mindeskrift om Arild Hvitfeldt), saa gjør han opmærksom paa, hvor betydningsfuldt det vilde være, om »de store Embedsmænd vilde beskjæftige sig endnu mere med Rigerne's Historie. Hvilke andre Historieskrivere skulde være i Stand til at præstere, hvad saadanne Mænd, *ceteris paribus*, formaa at gjøre, der have Del *in arcanis imperii*, som kjende Grunde, Aarsager og Motiver til hvad som sker, og anderledes ere forfarne *in politicis*«!

Efter at Deichman har oplyst dette nærmere med Citater af sit overordentlig vidtstrakte Kjendskab til Oldtidens og senere Tiders historiske Litteratur, følger han til: »Det er vist, at Hvitfeldt bliver nok saa rart et Exempel, at man

næppe kan haabe, at Mænd af hans Stand ville efterfølge ham i et saa møjsommeligt og vidtløftigt Arbejde. Men var det dog ikke at ønske, at saadanne vilde hos os efterlade sig *Memoires* og Oplysninger, om hvad i deres Tid har tildraget sig, saa vidt de enten selv have haft Del deri, eller dennem fra paalidelige er tilbragt. Ét er publique Acter, Relationer, Breve; et andet, hvad erfares ved Omgængelse og Samtale; det ene laaner Lys af det andet. Af den Aarsag var det meget mere at ønske, at hvad Hvitfeldt havde efterladt sig, betræffende Kong Frederik II, maatte enten være kommet for Lyset, eller i det mindste være i Behold¹ — den Herre, som han daglig opvartede og saa meget var betroet af«.

At Hvitfeldt, skjønt en for sin Tid vel oplyst Mand, har delt sin Tidsalders Anskuelse om Forhold, som vi nu betragte paa en anden Maade, kan jo ikke forundre os. Man vil derfor af og til støde paa Udtalelser hos ham, der smage af den Tids Overtro, som hans Forklaring af »Miraklet i Kippinge²«, eller hans Bemærkning angaaende den endnu i hans Tid og senere brugelige »Baareret«, hvorom han siger: »Gud haver sat udi et dødt Menneskes Legeme og Blod den Natur, at naar det fornemmer Manddraberen, da springer der, af Vrede og Hævn, Blod ud, om det end skjønt haver været forfuldet et Aar eller mere, til et vist Exempel, man kan tage og føle paa, at Guds Vrede er og bleven over dennem, som det uskyldig udgyde³«. — Vilde nogen gjenemgaa Krøniken i den Hensigt at finde Spor af Fortidens Overtro, vilde Høsten maaske ikke blive saa ganske ringe, og dog var Hvitfeldt en forholdsvis fordomsfri Mand, der bestemt tog Afstand fra Fabler og andet Digt, som han ikke vilde have sammenblandet med Historien.

¹ Det fremgaar altsaa heraf, at Deichman slet ikke har tænkt sig, at den af Resen udgivne Frederik II's Krønike kunde være Hvitfeldts Arbejde (s. foran S. 274 ff.).

² Folioudgaven, S. 1007. Jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 439 f.

³ Folioudgaven, S. 234. Om »Baarerettens« Anvendelse i ældre Tid se N. Jacobsen i Danske Saml. II, 274 ff. jvfr. III, 274 f.

Arild Hvitfeldt skrev oprindelig en smuk og for den Tid ualmindelig dannet Haand, som det ses af de Kongebreve, der i hans første Sekretærtid ere indførte af ham i Kancelliets Brevbøger¹. Men efterhaanden blev Haanden fordærvet en Del ved det meget Skriveri. Hans Retskrivning er aldrig særlig god eller konsekvent, hverken i hans haandskrevne Efterladenskaber eller i hans trykte Værker, og mindst i de sidste. Det er ingenlunde vanskeligt at finde Folk fra Hvitfeldts Samtid, hvis Retskrivning i betydelig Grad overgaar hans. Det samme gjælder Stilen. Ganske vist har en kompetent Dommer i vor Tid udtalt, at Hvitfeldt skrev »en levende og tiltalende Stil²«; men vi tør dog ikke udstrække denne Ros videre, end at han nok kunde skrive saaledes, at man selv i vor Tid kan læse det med Behag — hvad de i dette Skrift jevnlig anførte Uddrag af hans Fortaler formentlig vise — men at han sjældent gav sig Tid til at ordne og pynte paa sin Stil, hvoraf Følgen blev, at meget i hans Krønike falder tungt og haardt at læse³.

En jevn, sammenhængende Fremstilling af de historiske Begivenheder maa man i Regelen ikke vente at finde hos Hvitfeldt, hvis Krønike mere ligner et Magasin for historiske Efterretninger end en pragmatisk Historie.

Man kan da heller ikke beskyldte ham for, at han selv nærede høje Tanker om sine Evner som Stilist, da han meget mere paa flere Steder har udtalt sig med største Be-

¹ I Registre over alle Lande Nr. 10, 1568—71 er en ikke ringe Del af Kongebrevene indførte med Arild Hvitfeldts Haand, ligeledes i Tegnelserne fra samme Tid (dog der ikke saa mange). Det bemærkes, at man ikke kan slutte, at Hvitfeldt har været Sekretær 1568, fordi han har indført Breve fra dette Aar; da det er vitterligt, at Kongebrevene ofte først en rum Tid efter deres Udstedelse blive indførte i »Registere« og »Tegnelser«, ordnede efter »Landene«, efter de for Haanden værende Udkast.

² A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie, S. 31. Udgiveren af Kancelliets Brevbøger, Hr. Arkivassistent L. Laursen, har for mig udtalt en lignende Dom over de af Hvitfeldt i disse Bøger indførte Kongebreve.

skedenhed derom. »Jeg agter føje om Stilen; Sandheden haver heller ikke megen Ords-Prydning og Smykke behov.« Det er hans egne Ord¹.

Allerede Peder Syv dadler, at Hvitfeldt indblander saa mange tydske Ord². Ogsaa latinske Sætninger indstrør han langt hyppigere, end fornøden er. Hans ovenanførte Ord synes at antyde, at han har nærret den Mening, at hans Stil var simpel og jevn, uden Pynt og Stads, og det er vel saa; men den ædle Simpelhed, der netop bestaar i Naturlighed, har han dog ikke naaet uden undtagelsesvis; thi ikke blot bruger han jevnlig underlige, som det synes selvlavede Ord, men han overfylder ogsaa sin Fremstilling med Synonymer og Gjentakelser, hvorved Stilen mister en Del af den Kraft og Ynde, som han ellers nok i enkelte heldige Øjeblikke kunde lægge i den³. I Anledning af at Wegener i sin Tid havde ytret, at Vedel »i Sprog og Fremstilling synes meget at overgaa Hvitfeldt«, bemærker C. Molbech: »Man kan vanskeligt sammenligne Vedel, som historisk Fortæller med Hvitfeldt, der i sin Krønike sjelden er mer end ren Annalist og diplomatisk Referent; hvorimod han ikke faa Steder i sine Fortaler eller Dedicatjoner til Christian IV hæver sig til en Styrke, Eftertryk og Værdighed i sin danske Prosa, som man næppe venter sig hos vor umistelige og højt fortjente Chronograph⁴«.

Historisk Kunst var ikke Hvitfeldts Sag; men han var en ærlig Fortæller⁵; han gav, hvad han fandt i sine Kilder, eller han skrev dem lige frem ud; men deres Fejl blev

¹ Fortalen til Kong Olufs o. fl. Historie. (Jvfr. foran, S. 257).

² F. Winkel Horn, Peder Syv, S. 175.

³ Jfr. N. M. Petersen, Bidr. t. d. danske Lit. Hist. III, 404.

⁴ Nyt hist. Tidsskrift V, 506.

⁵ Skjønt Paludan-Müller undertiden dadler Hvitfeldts »forvirrede og selvmodsigende Ord« (Grevens Feide, II, 310 Not.), saa fremhæver han dog stærkt, at Hvitfeldt ikke forsætlig lavede om paa en historisk Kjendsgjerning, som han fandt i sine Kilder (Hist. Tidsskr. 3. R. VI, 308 f.); Allen er dog paa sine Steder nær ved at frakjende ham denne Ros, naar han tillægger ham »slem Forvanskning«, »Strid mod den historiske Sandhed«, »Letfærdighed i Beskyldninger« mod Christiern II (De nord. Rigers Hist. II, 255. 564. III, 2, 330).

jevnlige ogsaa hans, og Misforstaaelser undgik han ikke. Hans Arbejde var mindre Resultat af en dyb Granskning end af en flittig Samlervirksomhed. Megen Kritik anvendte han vel ikke; men han var dog ingenlunde, som hans samtidige, Historiografen Klavs Lyskander, ganske blottet for denne for en Historiker saa vigtige Evne. Forholdsvist ret ofte ville vi finde Spor af, at han har søgt at sondre mellem Kilderne og at vælge den paalideligste eller dog sandsynligste af de Efterretninger, som tilbød sig. Vi have allerede omtalt, hvorledes han tog Afstand fra Sagnene hos Saxe; ogsaa paa andre Punkter viste han, at han i det mindste havde Villie til at gjøre Skjel imellem Sagn og Historie, som naar han bemærker: »Der siges, at Marsk Stig skal have undsaet Kongen (Erik Glipping) offentlig; men det holder jeg kun for Snak; thi derom findes intet udi Historien, men ikkun i en Vise¹«. Fabler vilde han ikke fortælle. Dette staar dog maaske noget i Forbindelse med, at Fantasi saa vel som poetisk Sans just ikke har været af de Naturgaver, som han har været udrustet med i nogen sønderlig høj Grad, skjønt det er en af vor Tids Anker imod ham, at han undertiden giver sine Gjætninger Skikkelse af historiske Kjendsgjæringer². For øvrigt kan hans sunde Ræsonnement jevnlige have noget velgjørende ved sig. Et vist tørt Humor synes heller ikke at have været fremmed for ham. Kort sagt, der er, trods alle Krønikens Mangler, noget nationalt ved Hvitfeldts Værk. Er hans Fremstilling end mangen en Gang ubehjælpelig, og har han end ikke Christiern Pedersens eller Anders Vedels Sprog-evne, saa kunde han dog, naar Stofmassen tillod det, komme med en og anden Bemærkning, der endnu falder godt i Øret. Er hans Sprog end jevnlige haardt og uslebent, saa kan der dog af og til være noget fyndigt og myndigt ved hans Stil, ligesom der vistnok har været ved hans Tale.

¹ Folioudgaven, S. 292.

² Allen, De nord. Rigers Hist. 1497 ff. III, 1, 364. Erslev, Hist. Tidsskrift 6. R. II.

Utvivlsomt laa det Hvitfeldt alvorlig paa Sinde at faa fastsat den rette Tidsorden i de historiske Begivenheder, og han klager da jevnlig over, at hans Kilder ydede ham saa liden Støtte i den Henseende, som naar han t. Ex. i Dronning Margretes Historie siger: »Her maa jeg atter klage over den holstiske Munks Krønike, at hvad som sidst er sket udi samme Uenighed med de Holster, fortæller han først, og hvad som først er sket, fortæller han sidst, uden vis Dato, som er Historiens Lys. Men det maa jeg rette af andre Dokumenter, den gode Mand ellers ikke for nær talt, samme Munkekrønike haver efterfulgt«.

Selv har Hvitfeldt dog ikke undgaaet at snuble og fare vild paa mange Steder i Tidsregningen, saa megen Flid han end utvivlsomt har gjort sig for at faststille den efter de ham tilgængelige Kilder og sin bedste Indsigt. Ingen kyndig vil forundre sig over, at han ikke altid naaede sit Maal, naar det betænkes, i hvor overordentlig ringe Grad det historiske Materiale var bearbejdet før Hvitfeldts Tid. Men det er Mandens uforglemmelige Ære, at han vovede sig ind i den historisk-kronologiske Labyrinth, og ikke blot selv fandt sig til Rette der, men aabnede den saaledes for andre, at der fremtidig var langt større Udsigt til, at en flittig Gransker kunde finde Vej og Sti, end der nogensinde før havde været.

Vil man bedømme Hvitfeldt retfærdig, skal man ikke sammenligne ham med en Ranke, Waitz eller Ritter, end mindre med en Prescott eller Macauley, men med hans Samtids Historieskrivere, og da vil man kun finde faa, som naa ham, og færre, som overgaa ham. Med Rette siger Kr. Erslev: »Det er Hvitfeldts udødelige Fortjeneste, at han gav Danmark et Historieværk, saa omfattende og indtrængende, som faa Lande i hin Tid var i Besiddelse af¹«.

Som tidligere er omtalt, havde Hvitfeldt længe før sin Død skjænket sin Hovedgaard Lillø med tilliggende til sin

¹ Hist. Tidsskr. 6. R. II, 436.

Brodersøn Christoffer, ved hvis tidlige Død den tilfaldt af hans yngre Broder Henrik, der ogsaa fik Berritsgaard¹. Af Arild Hvitfeldts Sødskende levede ved hans Død kun Søsteren, Fru Beate til Møllerød, Enke efter Hr. Knud Ulfeld og Hofmesterinde hos Dronning Anna Catharina. Hun var altsaa Broderens nærmeste Arving og fik ogsaa Gers Herred i Forlening efter ham. Hendes Søn Christoffer Ulfeld til Svenstrup, en ung Mand, der havde studeret udenlands² og ikke var uden Sands for grundig Lærdom, fik ~~for~~ Broderens Bogsamling og de talrige og værdifulde Haandskrifter til Fædrelandets Historie, som Arild Hvitfeldt i Tidens Løb havde samlet. Da denne hverken havde været kongelig Historiograf og heller ikke direkte havde modtaget nogen Statsunderstøttelse til Udgivelsen af sit Historieværk, saa kunde der heller næppe paaligge hans Arvinger nogen juridisk Forpligtelse til uden Godtgjørelse at aflevere hans skriftlige Efterladenskaber til Staten. Imidlertid udgik der dog, vistnok efter Foranledning fra Universitetets Side, under 8. Oktober 1617 et Kongebrev til Christoffer Ulfeld, hvori det hedder: »Vid, at eftersom vi kommer udi Forfaring, hvorledes udi afgangne Arild Hvitfeldts *Bibliotheca* skal findes adskillige *Documenta*, som vores danske Historier vedkommer, da bede vi dig og ville, at du samme *Documenta* lader opsøge, og siden til Universitetets *Bibliothecarium* under en rigtig Fortegnelse leverer«. Den 24. Januar 1618 vedtog det akademiske Konsistorium: »Christoffer Ulfeld skal paamindes, at han lader fremkomme til Universitetets *Liberi* sl. Arild Hvitfeldts *Manuscripta*, som han tilforn lovet og tilsagt haver. Og skal hannem derpaa gives Universitetets Revers«. Noget senere, i Maj s. A., ankom da fra Svenstrup i Skaane en anseelig Samling af haandskrevne Sager, der havde tilhørt Arild Hvitfeldt; og

¹ Henrik Hvitfeldt gjorde Tjeneste som Ritmester baade i Kalmar- og i Kejserkrigen, 1633 blev han slaaet til Ridder. Efter i mange Aar at have været Lensmand paa Landskrone Slot døde han 1652.

² Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. III, 710 ff. 735 f. IV, 516 ff. Christoffer Ulfeld døde 1653.

den suppleredes 1620 ved en ny, mindre Sending. Men af alt dette have vi, paa faa Undtagelser nær, nu kun de summariske og i de fleste Tilfælde kun lidet oplysende Titler tilbage, da disse Sager 1728 i den ødelæggende Brand delte Lod med Universitetsbibliothekets øvrige Samlinger. Heldigvis havde Christoffer Ulfeld holdt nogle af de værdifuldeste Stykker tilbage, eller havde nøjedes med at indsende Afskrifter af dem. Disse bevaredes fra Ødelæggelsen og ere senere ved Grev Christian Rantzau's Gave komne til det efter Branden fornyede Bibliothek, hvor de endnu findes og skattes efter deres Værd¹.

At Hvitfeldts haandskrevne Efterladenskaber skulde være benyttede af mange, inden de gik til Grunde, er just ikke rimeligt. Man har vel i Almindelighed ment, at der var gjort tilstrækkelig Brug af dem i Krøniken. Af en Antegnelse, som M. Elias Eisenberg, der var Universitetets Bibliothekar paa den Tid, da Afleveringen skete, har gjort paa Foden af Listen, ses, at Christoffer Ulfeld havde forbeholdt sig og sine Arvinger Ret til Benyttelse af Manuskripterne, om de skulde have dem behov. Men der er intet Spor af, at denne Eventualitet er indtruffen. Imidlertid finde vi, at Biskop Hans Povlsen Resen i sit Skrift »*Lutherus triumphans*« med Hensyn til den danske Reformationshistorie henviser til »*monumenta tum Latina tum Danica ab illustri nostro Arnaldo Hvitfeldio relicta*«². At Steffen Hansen Stephanius har haft en Del af Hvitfeldts efterladte Manuskripter til Laans og taget Afskrifter eller gjort Udtog af dem, kan betragtes som afgjort³. Ligeledes tør man sikkert an-

¹ S. Birket Smith har i sit grundige Værk, Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728, især dets Haandskriftsamlinger, S. 23—5. 29. 68—70. 79. 112. 114. 127—33. 145. 148. 152. 154. 163. 166, meddelt saa mange Oplysninger om Hvitfeldts hdskr. Efterladenskaber, at vi her kunne nøjes med en Henviisning.

² Se Kirkehist. Saml. 4. R. I, 43. Naar Chr. Olivarius i Fortalen (A 4 verso) til sit fortjenstlige Skrift »*De vita et scriptis Pauli Eliae*« (1741) siger, at han forgjæves havde eftersøgt disse »*monumenta*«, da var det ikke underligt, at han ikke havde kunnet finde dem.

³ At adskillige Hvitfeldtiana ere gaaede til Sverig med Stephanius's

tage, at baade Thomas Bartholin og Arne Magnussen have gjort Brug af dem¹. Men desuagtet har Tabet af Hvitfeldts Samlinger efterladt et Savn, som ikke mere tilfulde kan oprettes.

Bøger og Manuskripter, og at enkelte af dem derved ere bevarede til vor Tid, kan bevises, s. Hist. Tidsskrift IV, 137. 139. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 260 ff.

- ¹ En nærmere Undersøgelse af de bartholinske Manuskripter (Univ.-Bibl.) vil vistnok godtgjøre dette. Arne-Magn. Saml. 22 Fol. kaldes i den gamle Katalog »*Adversaria Hvitfeldiana*«; men Dr. G. Storm har paavist, at Samlingen stammer fra Dr. Henrik Høyer i Bergen; da denne imidlertid var nær forbunden med Hvitfeldt, er det jo muligt, at han har givet eller laant sin højtærede Ven disse Optegnelser. At de gamle Stamtavler over Slægter fra Søndmøre, som findes i dette Mnskr. og som ere udgivne af J. C. Berg (i Saml. t. Norges Hist. og Sprog VI, 186 ff.), skulde være erhvervede af Hvitfeldt, da han var Lensmand i Søndmøre, hvilket T. A. Becker har ment (Folkekal. f. Danm. 1866) bliver efter dette lidet sandsynligt. Se forøvrigt Dr. Kålunds Katalog over den Arn. Magn. Hdskr.-Saml. I, 19 f. Christiania Videnskab. Selsk. Forhandl. 1880, Nr. 14, S. 15—6.
-

XVII.

Hvitfeldts Anseelse udenlands. Pontanus gjør Hvitfeldts historiske Resultater tilgængelige for det lærde Europa. Dr. Jesper Brochmands Plan om en ny Udgave af Hvitfeldts Krønike. Joachim Moltkens Folioudgave af samme 1650 ff. Bemærkninger om denne Udgave. Hvorledes bør man gaa til Værks, om Krøniken paany skulde udgives?

At et Værk som Hvitfeldts Danmarks Krønike, der i Løbet af faa Aar gav Folket, hvad det i Aarhundreder havde savnet, nemlig en rig Samling af Oplysninger om dets Fortid — at et saadant Værk maatte blive skattet her hjemme af alle, der forstod at skjønne paa Gavens Betydning, følger af sig selv, og vi have allerede meddelt tilstrækkelige Vidnesbyrd derom. Snart overskred Hvitfeldts Berømmelse ogsaa Fædrelandets Grændser. Særlig kunde Svenskerne, hos hvem Sproget ikke lagde Hindringer i Vejen for Forstaaelsen, ikke andet end skatte Hvitfeldts Arbejde, der ydede saa mange Bidrag til deres egen Historie, og hvis Dom om Christiern II ganske faldt sammen med deres egen¹.

Dr. Johan Pontanus i Harderwijk, der fra sin Ungdom af stod i Taknemmelighedsgjæld til Hvitfeldt, kan i sin »*Rerum Danicarum Historia*« (Amstelod. 1631) næsten betragtes som Hvitfeldts Oversætter, hvorfor den yngre Hans Svaning ikke ganske uden Grund kalder ham »*Hvitfeldius Latinus*»². Men ad denne Omvej er Hvitfeldts i det danske

¹ Se foran, S. 173 ff.

² Svaning, Chronol. Dan., Proleg. Sectio 6. Pontanus har da ogsaa, som man kunde vente, i Fortalen til sin Historie, givet sin Hjem-

Sprog affattede Krønike kommen det lærde Europa tilgode, saa at f. Ex. Hugo Grotius's *Prolegomena Historiæ Gothicæ* er bleven »rigelig vandet af denne Kilde«, som en fremmed Forfatter siger¹, og Hvitfeldts Navn er kommet til Ære ogsaa udenfor de nordiske Rigers Grænser. Som Vidnesbyrd herom kan anføres, at den lærde engelske Oldgransker, Sir Henry Spelman 1632 skrev til Dr. Oluf Worm, at han endelig maatte skaffe ham en Stamtavle over Arild Hvitfeldts Slægt², vistnok fordi denne paa mødrene Side, gennem Trollerne, antoges at stamme fra svenske Konger, og den Mulighed maaske har foresvævet Spelman, at han selv kunde regne sig for at være lidt i Familie med en saa fornem Slægt³.

Som tidligere er berørt, skete det forholdsvist snart, at Hvitfeldts store Historieværk blev vanskeligt at overkomme. Et ganske morsomt Exempel derpaa indeholdes i følgende Notits i de akademiske Forhandlinger under 26. Februar 1625: »Eftersom *Cancellarius* (Christen Friis til Kragerup) havde skjænket adskillige gamle Bøger til Bibliotheket, skal hannem efter hans Begjæring bevilges 2 af Arilds Krøniker, som er *Historiæ Canuti et Margarethæ*, efterdi de findes tvende Gange in *Bibliotheca*. De andre bliver Dr. Oluf (Worm) for andre Bøger bevilgede, eftersom *opus er mutilatum*⁴«.

---

melsmand den fortjente Ros, idet han siger: »*Maxime est recolenda opera Viri Nobiliss. Arn. Hvitfeldii, R. Dan. Cancellarii, Ingenio, Labore atque Industria præcipui, cujus opera nostram haud leviter adjutam sensimus. Is enim, excussis Regni Archivis, quæcunque haberi Monumenta, ad Historiam præsertim spectantia, Latina Vernaculaque, potuerunt, unum in Fascem, suoque instinctu, sponteque, collegit, ac Regum exinde omnium res, vernacule, quantum licuit, ordineque expositas, bono publico evulgavit.*»

¹ Schurtzfleisch, *Dissertatio de rebus Danicis*, p. 89.

² O. Wormii *Epistolæ*, p. 438. 442.

³ C. Deichman har gjort opmærksom paa, at Spelman havde en Svigersøn, hvis Navn (Whitfield) havde en stor Lighed med vor Hvitfeldts Navn, saaledes som det skrives af engelske Forfattere (Cambden, Selden o. a.) og saaledes som han selv skrev det paa Latin (Witfeldius).

⁴ Nyerups Univ.-Annaler, S. 93.

Naar selv Mænd som Kansler Chr. Friis og Oluf Worm kun med Møje kunde sammenstykke et fuldstændigt Exemplar af Hvitfeldts Historier, saa var det paa Tiden, at der blev sørget for en ny Udgave af den. Det var derfor vistnok vel betænkt, at Professor Jesper Brochmand erhvervede en kongelig Bevilling af 2. Marts 1625 paa selv eller ved andre, paa sin egen Bekostning, at maatte lade oplægge og paany trykke alle afgangne Arild Hvitfeldts Krøniker paa Dansk tilligemed M. Klavs Lyskanders hidtil utrykte Frederik den Andens Historie. Til denne Bevilling føjedes den sædvanlige Klavsul, at naar Værket var udkommet, maatte ingen i 10 Aar lade det eftertrykke eller indføre det eftertrykt fra Udlandet¹.

Kort efter at denne Bevilling var givet, indtraadte imidlertid trange Tider for Land og Folk ved Christian IV's Deltagelse i Trediveaarskrigen. Større litterære Foretagender blev der under disse Forhold hverken Raad til eller Sands for, og Hvitfeldts Krønike forblev indtil videre en Sjældenhed.

Først 25 Aar efter kom Sagen i Gang, da Boghandler Joachim Moltken vovede sig til at foranstalte et nyt Oplag. Om Brochmand, som da endnu var i Live, har afstaaet ham den Udgiverret, som han selv for mange Aar siden havde erhvervet, men ikke benyttet, vide vi vel ikke med Vished, men finde det ikke usandsynligt. I ethvert Tilfælde udgav Moltken Værket »med kongeligt Privilegium«, der da sikkert har lydt paa, at ingen i 10 Aar maatte eftertrykke Bogen under Straf og Exemplarernes Konfiskation.

Krøniken bestaar i denne Udgave af to Dele, den første trykt 1650, den anden 1652, med fortløbende Sidel, men med forskjellig Signatur. Det hele har følgende Fællestitel:

Danmarckis Rigis Krønike ved Arrild Huitfeld til Odersberg, D. R. Canceler, prented i Kiøbenhaffn Anno 1652 paa Joachim Moltkens Boghandlers bekostning. *Cum Gratia et privil. Reg. Majest.* (1555 SS. i Fol.).

¹ Rørdam, Lyskanders Levned, S. 160.

Titelbladet er et smukt Kobberstik af H. A. Greys. Paa den ene Side af Titelen er Kong Dan, og paa den anden Christian IV afbildet. Ovenover findes et godt Billede af Kong Frederik III, og paa Foden en af de historiske Scener, Krøniken melder om, nemlig »Popo omvender de Danske til den christelige Tro ved en gloende Handske«. Foran Titelbladet findes et af Kobberstikkeren Albert Haelwegh udført Billede af »*Arnoldus Huitfeldt, Regni Daniæ Senator et Cancellarius*¹«, samt ti latinske Verselinier af Vitus Bering, der var sin Tids mest søgte Lejlighedsdigter i det latinske Sprog, og som ofte forstod at give sine Vers en *Festivitas*, der forklarer det store Bifald, de vandt. De to sidste af Verselinierne kunne gjengives saaledes paa Dansk:

Hvitfeldt har skrevet, hvad andre har gjort; men hvad
han haver udført,
Granske vil kommende Slægt, saa længe Danmark bestaar.

Værket er ledsaget af en lang Fortale til Kong Frederik III, undertegnet: Kjøbenhavn 14. Maj 1651, af Joachim Moltken. Det maa dog betragtes som meget tvivlsomt, om denne Boghandler selv kan have skrevet Fortalen, da den vidner om et saa udstrakt Kjendskab til Oldtidens historiske Litteratur, at man umulig kan tiltro ham et saadant. Jeg vil nødig tillægge Brochmand Forfatterskabet, da jeg anser ham for god til det devote Smigreri, hvormed Fortalen begynder, og som ganske slaar ind i den Tone, som efter Enevældens Indførelse blev den almindelige overfor Kongen. Men en lærd Mand maa Forfatteren have været, hvem han saa end er. Min Tanke er nærmest falden paa Vitus Bering, saa meget mere som han stod Brochmand nær og har skrevet Verset under Hvitfeldts Billede. Fortalens Hovedmaal er at vise »den usigelige og

¹ Billedet beskrives i A. Strunks Portrætcatalog I, 270 saaledes: »A. H. er fremstillet med Overskjæg, tilspidset Underskjæg og kort afklippet Haar; bærer Pibekrave og over den tilknappe, med Tresser besyede Klædning har han en ligeledes med Tresser kantet Kappe. I dobbelt Kjæde bærer han en Portrætmedaillon paa Brystet«.

utrolige Nytte«, som regjerende Herrer kunne have af historiske Kundskaber — en Betragtning, der, fraregnet de mange Henvisninger til den græsk-romerske Oldtidshistorie, for øvrigt minder om Hvitfeldt selv, denne »vældige Rigens Mand«, som Forfatteren kalder ham, »som af første Ungdom stedse haver været brugt i højvigtige Rigens Sager og kongelige Forretninger, baade inden og uden Lands med største Ære og Berømmelse, og derfor haver og haft des større Dristighed at skrive det, han forstod«.

Naar Forfatteren af Fortalen (i Joachim Moltkens Navn) skriver til Frederik III: »Saa er det og E. Kgl. Majestæt hos alle Efterkommere en evindelig Ære, at jeg med slig Frihed, den jeg her bruger, aabenbar vidner, at Eders kongelige Regimente haver under utallige andre Lyksaligheder endog os medført denne, at man tør lade sig mærke at mene det, man mener, og haver baade Tanke og Tunge fri, naar man ikkun mener det, ret er, og siger det, sandt er« — saa har C. Deichman sikkert Ret, naar han siger, at vi her høre en Gjenklang af Tacitus's Ord, hvormed han indleder Nervas og Trajans Historie¹; men i øvrigt passede disse Ord kun daarlig til den Tidsalder, der indledtes af Frederik III, hvor det var saare langt fra, at Tanke og Tunge blev fri, og hvor det ingenlunde var uden Fare at sige det, som var sandt.

Foruden de ni Dele, som den egentlige Historie udgjør i Kvartudgaven, er i Folioudgaven ogsaa optaget Historien om Jens Grand samt Bispekrøniken. Dertil føjedes senere et overordentlig vidtløftigt Register (Sammenarbejdelse af de Registre, der ledsage ethvert af Bindene i Kvartudgaven) og en utrolig lang Liste over Trykfejl, oversprungne Linier o. dsl. Tillæget alene udgjør 85 trespaltede Folioark. Paa dets sidste Side findes den Angivelse, at det er trykt 1655 i Kjøbenhavn af Jørgen Lamprecht paa Jochim Moltkens Bekostning, ligesom Hovedværket.

¹ *Rara temporum felicitate, ubi sentire, quæ velis, et, quæ sentias, dicere licet.*

Før 1655 kan man altsaa ikke med Rette sige, at Udgaven var sluttet, skjønt det egentlige Værk var udkommet noget før, dog næppe i det Aar, Titelen giver Anledning til at formode. I ethvert Tilfælde omtales i et Brev fra August 1654 »Arild Hvitfeldts Krøniker« som »nylig udgaaede paa Tryk¹«, en Betegnelse, som vel næppe kunde være bleven brugt, om Værket allerede for to Aar siden var udkommet. Af Oplaget, der vistnok har været temmelig stort, ere nogle Exemplarer trykte paa stort Skrivpapir, andre paa godt hollandsk Papir, men Hovedmassen paa godt Trykpapir. Medens Udstyrelsen saaledes er upaaklagelig, er der meget at udsætte paa Korrekturen. Kvartudgaven havde mange Fejl, Folioudgaven har endnu flere. Linier eller mindre Afsnit ere oversprungne, gamle Ord fordrejede; i Dokumenterne er Udtrykkene undertiden forandrede, første Person i Nutid forandret til tredje Person i Fortid, o. dsl., altsammen Mærker af Sætterens og Korrektørens Mangel paa Agtpaagivenhed². Foran i en Del Exemplarer findes et Blad med kobberstukne Billeder af alle Danmarks Konger fra Dan til Christian V. Den Omstændighed, at den sidstnævnte Konge er kommen med, tyder dog paa, at Bladet er en senere Tilsætning til Udgaven.

Ved denne ny Udgave kom Hvitfeldts Krønike atter i Omløb blandt Folk, og et Vidnesbyrd om, at den blev læst, finde vi i den Omstændighed, at det danske Rigsraad i Januar 1657, i en Forestilling til Kongen om, hvorledes Landet skulde sættes i Forsvarsstand, henviste til Arild Hvitfeldts Ytringer om, at fremmede Lejetropper kun vare lidet at stole paa i en alvorlig Krig³, ligesom Fortalen til Danske Lov (1683) fra Hvitfeldts Forord til Christiern I's Historie har hentet en betegnende Ytring om Rigets og

¹ Danske Mag. 5. R. II, 385.

² Werlauff, Forelæsn. over Kilderne til Danmarks Hist., Ny kgl. Saml. 869. 4°, Vol. II.

³ P. W. Becker, Saml. t. Dann. Hist. i Frederik III's Tid. I, 149.

Folkets Enhed, der gjorde en fælles Landslov til en Fornødenhed¹.

Da Kjøbenhavn 1659 var omsluttet af Fjenderne, og de akademiske Forretninger i lang Tid næsten ophørte, fandt et Par af Professorerne, Dr. Peder Scavenius og Dr. Rasmus Bartholin, Sysselsættelse ved at sammenligne de to Udgaver af Hvitfeldts Krønike og at anmærke de talrige Afvigelser, som de fandt — et muligvis nyttigt, men lidet morsomt Arbejde, der dog senere ogsaa er forsøgt af Luxdorph og andre². Peder Syv, der var saa rig paa litterære Planer, tænkte ogsaa paa »at forbedre Hvitfeldts Tidskrøniker og føre dem i en historisk Stil³«. Men det blev ved Tanken. Udførelsen vilde vistnok ogsaa have oversteget hans Evne.

Hvitfeldts Krønike er ikke senere bleven udgivet paany, og det vilde nu ikke kunne ske med nogen Frugt, uden at et meget stort Arbejde knyttedes dertil; thi de henrundne Aarhundreder ere ikke gaaede sporløst hen over den gamle Krønikeskrivers Hoved, men hans Værk har været Gjenstand for en Opmærksomhed, der har blottet mange af dets svage Sider; korrigerende Bemærkninger maatte derfor nødvendig ledsage Texten, hvis det atter skulde blive fornødent at optrykke den. Og maaske vil den Tid komme, da en saadan Fornødenhed indtræder; thi saa meget den historiske Videnskab end har frigjort sig fra Hvitfeldts Autoritet, saa kan den dog ikke, og vil næppe nogensinde kunne lade ham uænset. Allerede den Gang man 1651 skrev Fortalen til Folioudgaven af hans Historie, ytrede den Formodning, at adskillige af de af ham benyttede Kilder ikke mere vare tilgængelige; hvor meget mere maa dette nu være Tilfældet, efter at næsten halvtrediehundrede Aar yderligere ere forløbne.

¹ V. A. Sechers Udgave af Danske Lov, Indl. S. XXXVII.

² Luxdorphiana ved Nyerup, S. 118 ff. Rørdam, Breve fra Jac. Langebek, S. 154 ff. Gl. kgl. Saml. 3016. 8°. Kallske Saml. 146 Fol.

³ Winkel Horn, Peder Syv, S. 171.

Ganske vist siger Langebek i Fortalen til sin Udgave af »*Scriptores rerum Danicarum*«, at Læseren af dette Værk vistnok deri vil finde, om ikke alle, saa dog de fleste af de (danske) Kilder, Hvitfeldt har benyttet¹. Og i Hovedsagen har denne Bemærkning vel sin Rigtighed; men selv om vi lade Hvitfeldts egne Bemærkninger og Forklaringer uænsede, saa bliver der dog stadig en Sum af Efterretninger tilbage, for hvilke hans Krønike er den første os tilgjængelige Kilde², ikke at tale om, at undertiden selv hans Fejltagelser kunne tjene os til Oplysning om, hvilke Kilder han har benyttet, og derved dog paa en Maade blive vejledende for senere Granskere. Der maa jo nemlig skjelnes mellem de Fejl hos ham, der aabenbart stamme fra hans egen eller hans Medhjælperes Uagtsomhed³, og dem, som vise hen til en ældre Kilde. De første ere Læserne kun til Plage; de sidste kunne derimod undertiden yde ham en velkommen Oplysning. Hvis nogen f. Ex. vilde gjøre det Spørgsmaal: har Hvitfeldt kjendt den skibyske Krønike, da vilde det maaske være vanskeligt med Sikkerhed at svare paa dette Spørgsmaal, naar man ikke agtede paa Hvitfeldts Fejltagelser. Aabenbart er det nemlig, at han har Efterretninger, der stamme fra denne Kilde. Men lægger man Mærke til, at han, naar han gjengiver dem, begaar nogle

¹ S. R. D. I, Præf. c. 2: »*Fontes, si non omnes, at certe plurimos, quibus usus est Hvitfeldius, in hoc opere dubio procul reperiet lector*«.

² Her tænkes ikke blot paa, hvad Hvitfeldt har udskrevet af nu tabte »Cancellibøger« (s. Folioudg. S. 873), men ogsaa paa andre mærkelige Efterretninger, for hvilke han er eneste Kilde (se t. Ex. *Annal. f. nord. Oldk. og Hist.* 1851, S. 289 Not.).

³ Af denne Art er der desværre alt for mange. Her kun et Par Exempler: S. 253 (Folioudg.) siges rigtig, at Hertug Valdemar af Sønderjylland døde 1257: men et Par Sider derefter (S. 262) siges, at han døde 1260. S. 921 refererer Hvitfeldt Indholdet af et Brev, som han daterer: Kjøbenhavn 3. Dagen efter vor Frue Besøgedag, Aar 1468. Men af en vedelsk Afskrift (i Rostgaardske Saml. 50. 4°) ses, at den rette Datering er: tertia feria infra octavas visitationis s. Mariæ Virginis, An. etc. 1468. Originalen eksisterer endnu (s. Grönblad, *Nya källor til Finlands Medeltidshist.* S. 63 ff.); men om Hvitfeldt har benyttet den eller en Afskrift, kan næppe nu afgjøres. Dog er det sidste vel snarest rimeligt.

Fejl, som allerede findes i Peder Olufsens Udtog af Skibykrøniken, saa fremgaar deraf, at det er dette Udtog, og endda en mindre god Afskrift af samme, Hvitfeldt har benyttet, og ikke Grundskriftet¹.

Selvfølgelig maatte en fremtidig Udgiver af Historien ogsaa have sin Opmærksomhed henvendt paa sligt, om end den korrekte Gjengivelse af Texten og særlig af Aktstykkerne blev en Hovedsag. Jeg mindes, at Registrator Hans Knudsen († 1851) i sine sidste Leveaar var optagen af den Tanke, at Hvitfeldts Krønike burde udgives paany saaledes, at Dokumenterne i samme aftryktes efter Originalerne, for saa vidt disse endnu ere tilstede. Sligt kunde jo vistnok være meget godt; men siden Knudsens Tid er der fremkommet saa mange Rettelser til Hvitfeldt, at der maatte mere til, om en ny Udgave skulde tilfredsstille det historiske Behov.

Idet Hvitfeldts Krønike udkom som et samlet Værk i Folio, fik det ganske vist, udvortes set, en større Glans, end det oprindelig havde, da det kun forelaa i enkeltvis udgivne »Historier«; men det er dog et Spørgsmaal, om Dommen over Arbejdet ikke derved er bleven noget forrykket, saa Læseren uvilkaarlig kommer til at stille større Krav til det, end det kan opfylde. Ikke uden Føje siger derfor C. Paludan-Müller: »Man vil ikke forstaa Hvitfeldts Værk tilfulde, dersom man i Folioudgaven læser det som en sammenhængende Fremstilling af Danmarks Historie fra Kong Dan

¹ Rørdam, Historieskrivningen i Danmark efter Reform., S. 25 Not. 1, 26, Not. 1. — Der er i sin Tid af Velschow talt meget om, at Hvitfeldt kalder den Biskop i Odense, der sluttede sig til Ærkebiskop Jakob Erlandsen, for Jens istedenfor Rejner, som var hans rette Navn (s. Geneal. og biogr. Archiv, S. 368), en Fejl, der da senere har forplantet sig. Men i en gammel latinsk Krønike, som først i vor Tid paany er fremdragen (s. Archiv für Geschichte der Herzogthümer II, 239), kaldes Biskoppen Johannes (hvilket Navn svarer til det danske Jens). Vistnok har Hvitfeldt da benyttet denne Kilde, og ikke, som man tidligere kunde formode, af ren Uagtsomhed indsat et urigtigt Navn i Historien.

til Christian den Tredie¹«. Skulde det nogensinde komme til en ny, med kritiske Noter forsynet Udgave af Krøniken, vilde man derfor sikkert gjøre vel i at vende tilbage til den oprindelige, mere fragmentariske Udgivelsesmaade, der ogsaa vilde lette Fordelingen af Arbejdet paa flere Hænder, saa meget mere som Revisionen af det hele Værk ellers et kunde overstige én Mands Kræfter og Levetid.

---

¹ Hist. Tidsskrift 4. R. V, 375.

XVIII.

Bemærkninger om de af Hvitfeldt benyttede historiske Kilder. Trykte Kilder, danske og udenlandske. Skrevne Kilder i Statens Arkiv og i andre Samlinger. Traditioner og Sagn.

Da Hvitfeldt i Regelen ikke angiver, hvorfra han har hentet de Efterretninger, han i sin Historie meddeler, og da han langt fra benytter sine Kilder paa ensartet Maade, men snart giver udførlig Besked, snart, som en Kritiker siger, »sammenhober under ét Aar adskillige forvirrede Efterretninger, som bevislig høre til andre Aar«¹, saa vilde det være et saare møjsommeligt Aarbejde i det enkelte at eftervise, hvorfra Efterretningerne stamme og at tilføje de Litteraturhenviisninger, som nu savnes. Dette maa overlades de Historikere, som behandle enkelte Afsnit af det store Tidsrum, Hvitfeldts Krønike omspænder. Selv har han ganske vist givet nogen Vejledning, men langt fra saa nøjagtig og omstændelig, som man kunde ønske. Saaledes nævner han lejlighedsvis en Del udenlandske Kilder, der have staaet ham til Raadighed²; men i at opregne de hjemlige er han langt sparsommere. Man har i den Henseende sammenlignet Hvitfeldt med Saxe, der ogsaa citerer nogle fremmede Kilder, men er meget faamælet, naar det gjælder at nævne de indenlandske.

Naar Hvitfeldt ikke nævner saadanne danske Hjemmelmænd som Christiern Pedersen, Peder Olufsen, Hans Sva-

---

¹ A. Heise i Hist. Tidsskrift 4. R. V, 293 Not,

² Se foran S. 235.

ning eller Anders Vedel, fra hvem han dog vitterlig har faaet meget — særlig fra Svaning¹ — da maa det ikke betragtes som et Forsøg paa at smykke sig med fremmede Fjer, men som en Fremgangsmaade, der hørte Tiden til. Hvad de tidligere, hjemlige Historikere havde samlet eller udarbejdet, betragtedes som Fælleseje.

I Fortalen til Historien fra Kong Dan til Knud VI nævner Hvitfeldt som sine Kilder: Saxo, Krantz, den bremiske Krønike (Adam), Albert af Stade², Florentius Vigornius³, Thomas Walsingham⁴, Mester Mogens Madsen »og andre vore Annaler«. Men i selve Historien henvises til mange andre Forfatteres Arbejder, hvilket dog just ikke altid betyder, at Hvitfeldt selv har gransket de nævnte Kilder, da han jevnlig citerer paa anden Haand. I det han nemlig oversætter Mogens Madsens baandskrevne *Series Regum Daniae*, optager han ofte Originalens Henvisninger til benyttede Kilder uforandrede i sin Historie⁵.

Det er navnlig i den ældste (men sidst udgivne) Historie, at Hvitfeldt anfører en hel Del Kildeskrifter⁶. I de følgende Dele, hvor Kildehenvisninger vilde have været af større Interesse for os, er han derimod overordentlig sparsom i saa Henseende. Her maa altsaa den Historiker, som vil gaa ham efter, selv oplede hans Kilder. I Almindelig-

¹ Det er næppe ganske uden Grund udtalt, at Hvitfeldt ikke vilde have vovet sig til sit store Værk, dersom han ikke havde haft Svanings Forarbejde at støtte sig til. »Svaning er Nøglen til at forstå Hvitfeldt«. Kr. Erslev i Hist. Tidsskrift 6. R. II, 439.

² Dennes Krønike er trykt i Helmstädt 1587, 4°.

³ »En engelsk Skribent, som jeg i mange Stykker haver fulgt, særdeles hvad engelsk Handel er belangendes« (Hvitfeldts Krøn. Fol. 21). Han har skrevet en Krønike fra Verdens Skabelse til Aaret 1118 († 1119).

⁴ Bønediktinermunk fra S. Albans i Norfolk, levede i 15. Aarh., har skrevet »Actuarium Polychronici« og »Acta Regis Henrici V«.

⁵ Se Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 114 f.

⁶ Saaledes: Paulus Diaconus, Regino af Prüm, Eginhardi Vita Caroli Magni (ogsaa den Turpin tillagte fabelagtige Kejser Karls Krønike citeres), Lambert af Aschaffenburg, Vita et gesta Ansharii, Achilles Gassarus, Polydorus Vergilius, Sebastian Franck o. fl. a.

hed kan dog siges, at Hvitfeldt ikke har forsømt at benytte, hvad der i den Tids trykte Litteratur kunde afgive Bidrag til Danmarks Historie. En Opregning af alle de trykte Skrifter, om hvilke der kan være Tale, lige fra »De denscke Kroneke« (Lybek o. 1490¹) og »*Cronica Slauica*« (trykt omtrent ved samme Tid²) indtil Chytræus, *Chronicon Saxonie* (Lips. 1593) og *Historia compendiosa Danie Regum ed. Lindenbruch* (Hamb. 1595³), vilde vel blive for vidtløftigt her. Men enkelte trykte Kilder, som Hvitfeldt har gjort Brug af, maa dog nævnes, saasom: Herman Bonn, *Chronica der Stadt Lübeck* (Lüb. 1539); *Jo. Magnus Gothus, Gothorum Sveonumque historia (Romæ 1554)* med Svanings Gjendrivelse, der udkom 1560 under Petrus Parvus Rosæfontanus's Navn; Frederik I's (Peter Svaves) Stridsskrifter mod Christiern II⁴; Joh. Petersen, *Chronica* oder Zeytbuch der Lande zu Holstein etc. 1557; Russow, *Livlandsche Chronik*, 1578⁵ og andre nordtydske Krøniker⁶. I en vis Del af Middelalderens Historie citerer Hvitfeldt nogle Gange⁷ *Epistolarum decretalium Innocentii (III), Lib. I*. I Bispekroniken er Hieronymus Cypræus's *Catalogus Episcoporum Slesvicensium* (Lub. 1560) helt optaget⁸.

Langt flere var dog Hvitfeldts haandskrevne Kilder⁹. Ikke uden Grund siger Carl Deichman: »At ville opregne

¹ Jvfr. Bruun, Aarsberetn. fra det kgl. Bibl. I, 39 ff.

² Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II, 476 ff.

³ Forfatteren af denne Historie, som Hvitfeldt ogsaa har kjendt i Haandskrift (se Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 261 f.), er Lektor Povl Helgesen (s. smst. 2. R. II, 425 ff.), og det er fra ham det Æventyr stammer om Kong Valdemars blasfemiske Brev til Paven, som Hvitfeldt ogsaa har, og som stadig bliver ved at gaa igjen, skjønt Gram har søgt at ramme en forsvarlig Pæl igjennem det (Kbhvnske Vidensk. Selsk. Skr. IV, 188 ff.).

⁴ Allen, De nord. Rigers Hist. 1497—1536. I, 459.

⁵ Citeres S. 1552 (i Folioudgaven).

⁶ Se foran, S. 149, Not. 1.

⁷ Folioudgaven, S. 109. 159.

⁸ Kirkehist. Saml. 4. R. I, 4.

⁹ Undertiden kan det være vanskeligt at afgjøre, om den af Hvitfeldt

alle de Manuskripter, som Manden har haft til sin Brug og Tjeneste og Eje, vilde være forgjæves; men vist er det, at han har skaffet sig alle de *Subsidia*, som paa hans Tid vare at overkomme fra alle Steder af, baade uden og inden Landet, snart i alle Vraer og Vinkler, og derfor var i Stand til at præstere det, som maaske ingen anden kunde have gjort«. Selv giver Hvitfeldt dog kun mere ubestemte Antydninger om disse haandskrevne Kilder, naar han omtaler, at Annaler, Dokumenter og Rigens Breve have staaet ham til Raadighed. Hvad de sidste angaar, da siger N. M. Petersen: »Som Rigens Kansler havde Hvitfeldt Adgang til Arkivet og kunde derved erholde mange vigtige Aktstykker¹«. Men dette er en lidet træffende Bemærkning — som det synes en Gjenklang af Behrmanns ubeføjede Angreb paa Hvitfeldt² — thi Rigens Kansler havde som saadan intet at gjøre med Statens Arkiv (lige saa lidt som nu til Dags Justitiarius i Højesteret), naar man fraregner de saakaldte »Rigens Bøger«, Dombøgerne, Rigens Forfølgningsbøger og lignende Retsakter, som han paa Embeds Vegne havde i Forvaring³. Den Tid, da Hvitfeldt i Embeds Medfør havde noget at gjøre med Statsarkivet, var i de Aar, da han var kongelig Sekretær i Kancelliet (1573—80), altsaa længe før han skrev, eller i hvert Fald før han udgav sin Historie. Deraf maa det vistnok forklares, at i det mindste hans Christian III's Historie i saa ringe Grad vidner om Arkivstudier, at Gram har kunnet paapege en lang Række af vigtige Statsakter, han ikke har kjendt⁴; og C. Paludan-Müller har ment at kunne paastaa, at han slet ikke har gjort Brug af Statens Arkiv ved Udarbejdelsen af

---

benyttede Kilde har været trykt eller utrykt, som t. Ex. naar han (S. 164 i Folioudg.) citerer »den markiske Historie«, hvilken han for Aarstallenes Vedkommende sammenholder med »vore *Annales*«.

¹ Bidrag t. den danske Lit. Hist. III, 402.

² Se foran, S. 166, Not. 1.

³ Jvfr. A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Hist., S. 226 f.

⁴ Cragii Hist. Chr. III., Præfatio p. 43—6 (Oversætt., S. 62 ff.).

denne Historie¹. Mulig er han da i sine Undersøgelser ikke naaet saa vidt, eller er kun gaaet løselig til Værks, noget der i og for sig ikke er saa underligt, naar man tænker paa det overordentlig store Tidsrum, han havde sat sig for at gennemløbe, og den primitive Tilstand, hvori Statens Arkiv den Gang befandt sig, idet der ikke var nogen dertil særlig bestemt Embedsmand, hvem Arkivarforretningerne vare betroede; men hvad der hørte herhen, var skiftende Ombud, der betroedes nu én, nu en anden Adelsmand, eller flere i Forening, særlig saadanne, der vare fortlige med Arbejdet i Kancelliet². Ganske vist var det især de kongelige (danske og tyske) Kansleres Sag at kjende og vaage over Arkivet; men skjønt det ikke kan betvivles, at Mænd som Johan Friis eller Niels Kaas, der gennem lange Tidsrum forestod Kanslerembedet, efterhaanden ogsaa have erhvervet sig et temmelig grundigt Kjendskab til Statens Arkiv, saa vil man dog ikke let kunne tænke sig, at en saa høj og af Statshverv saa stærkt optaget Embedsmand kunde paatage sig at gaa en Historiker til Haande i hans Arkivundersøgelser.

Dr. Niels Krag er den første, og længe den eneste egentlige Historiker, om hvem vi med Vished vide, at han har haft Adgang til Rigsarkivet, hvorfra han gennem en af Sekretærerne i det tyske Kancelli modtog Arkivpakker til Laans til Atbenyttelse i sit Hjem³. Om Hvitfeldt paa

¹ Paludan-Müller, Grevens Feide II, 262 Not. Skjønt Bemærkningen her er udtalt i Almindelighed, gjælder den dog navnlig de norske Forhold i Christian III's Tid.

² Jvfr. De ældste danske Archivregistraturer I—IV. I et latinsk Aktstykke fra 1556 (Jørgensen, anf. Skr., S. 20) omtales en Embedsmand, der kaldes »*commentariensis*«, hvilket maa betyde Arkivar; men vi kjende dog ikke nogen, som i det 16. Aarhundrede faktisk og til Stadighed har indtaget denne Stilling, med mindre man vil tænke paa selve den kongelige Kansler.

³ Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Hist., S. 233. Den 7. Juni 1595 omtalte Niels Krag i Konsistorium, at »han endnu i en 8 eller 10 Uger har med Hvælvingen (∴ Rigsarkivet) at gjøre« (Ny kirkehist. Saml. V, 71). At Mænd som Peter Svave og Hans Svaning have haft Statsakter til Laans fra Arkivet, kan næppe be-

lignende Maade har haft Arkivsager til Laans — thi i selve »Hvælvingen« var der vel næppe sønderlig Lejlighed til litterært Arbejde — maa vi lade staa hen. Noget bestemt Spor deraf er ikke bevaret. Men saa længe han selv var ansat i Kancelliet, kunde han jo uden Vanskelighed udtage og benytte, hvad han mente at have Brug for. At han derimod ikke har benyttet Fællesarkivet for Hertugdømmerne paa Gottorp og de talrige og vigtige Aktstykker, dette indeholdt, have vi hans egne Ord for¹.

En systematisk Afsøgning og Benyttelse af Statens Arkiv tør man vistnok sige, at Hvitfeldt ikke nogensinde har haft Lejlighed til. I mangfoldige Tilfælde har han derfor maattet nøjes med tilfældig foreliggende Afskrifter, stammende fra tidligere Historikere. Men her var den Mislighed, at man i hine Tider kun havde liden Sans for diplomatisk Nøjagtighed. Mænd som Svaning og Vedel kunde ganske vist læse den gamle Skrift; men deres Afskrivere vare tidt under al Kritik. Det er en sand Tortur at læse, hvad de have skrevet, ikke fordi Skriften lægger Vanskeligheder i Vejen, men fordi den ene Mistorstaelse og Skjødesløshed afløser den anden, saa man næsten aldrig veed, hvor man har fast Grund under Fødderne². Saa vare Hvitfeldts Afskrivere i Regelen dog paalideligere. Saa meget er vist, at han i sine Omgivelser havde Folk, der kunde afskrive gamle Dokumenter; dette fremgaar tilstrækkelig af de mange retslige Vidisser, han har udstedt. Men det er sandsynligt,

---

tivles; men i deres Benyttelse af dem vare de mere at betragte som Statsadvokater end som egentlige Historikere.

¹ Fortalen til Fred. I's Historie. Om Fællesarkivet paa Gottorp se Jørgensen anf. Skr., S. 13 ff. 32.

² Det turde være ret betegnende, at Hvitfeldt ved Omtalen af Kong Abels Privilegium for Kjøbstaden Væ (Folioudg. S. 227) siger, at han »selv har set og læst« dette Dokument, ved hvilket der iøvrigt ikke er nogen særlig Mærkelighed. Denne Bemærkning synes nemlig at involvere, at det just ikke hørte til det sædvanlige, at han selv havde set og læst Originalerne til de Breve, han meddelte.

³ Et betegnende Exempel er den Afskrift af Peder Skrams Levned, der findes blandt Vedels Efterladenskaber og er beskrevet i min Hist. Kildeskrifter II, 5 f.

at der i Retssager har maattet anvendes en større Omhu, end man mente fornøden til historisk Brug. Desuden kan det nu i Regelen ikke afgjøres, i hvilke Tilfælde Hvitfeldt selv har taget Afskriften eller ladet den tage ved en af sine Skrivere, eller hvor han har maattet nøjes med en ældre Afskrift blandt det historiske Materiale, der fra forskjellige Sider var kommet ham til Hænde.

Skjønt Hvitfeldt saaledes ikke har kunnet benytte alle de »Dokumenter, som hos Riget kunde findes«, i det Omfang, som det nu er en Historiker muligt, er det dog klart nok, at et stort og værdifuldt haandskrevet Materiale har staaet ham til Raadighed, og da dette for en Del stammede fra de tidligere kongelige Historiografer, afgav denne Omstændighed det retslige Grundlag for den senere kongelige Befaling om, at hans haandskrevne Samlinger skulde afleveres til Universitets-Bibliotheket, der den Gang betragtedes som det rette Opbevaringssted for slige Sager.

Da en Opregning af Hvitfeldts haandskrevne Kilder, som sagt, vilde være et temmelig uoverkommeligt Arbejde, maa vi her nøjes med nogle Antydninger om de Veje, ad hvilke han havde faaet dette Materiale til sin Raadighed.

Det ligger da nærmest at tænke paa hans mere eller mindre samtidige Forgængere, som Christiern Pedersen, Peder Iversen, Peder Olufsen, Henrik Smith, Hans Svaning, Mogens Madsen, Anders Vedel, Cornelius Hamsfort, Adam Tratziger, Povl Cypræus, Mattis Størssøn, Absalon Pedersen (Beyer) og andre. Om de Bidrag, flere af Hvitfeldts Standsfæller, særlig Jørgen Rosenkrantz, havde ydet ham, er tidligere talt.

Hvad Christiern Pedersen angaar, da er det rimeligt, at Hvitfeldt har faaet hans Samlinger og særlig hans Danmarks Krønike¹ som en Arv efter Herluf Trolle, der efter Mester Christierns Død (1554) havde lagt Beslag paa hans

¹ Om denne Krønike se Brandt, Om Lundekaniken Christiern Pedersen S. 110 ff.

efterladte Papirer, »Riget til bedste¹«. Særlige Træk, for hvilke Christiern Pedersen alene er vor Hjemmel, f. Ex. om Henflyttelsen af et kostbart Billede fra Karmeliterklosteret i Landskrone til Danzig, vise, at hans Krønike er benyttet af Hvitfeldt².

Lundekanniken Peder Iversens Aarvog vilde der vel ikke være Anledning til særlig at nævne, hvis vi ikke endnu havde det med Hvitfeldts egenhændige Bemærkninger forsynede Exemplar af den, ligesom af andre Aarbogsudtog og Optegnelser, hvoriblandt af den ovennævnte Henrik Smiths ret righoldige Aarvog³. Da den forhenværende Graabroder Peder Olufsen (*Petrus Olai Minorita*) før sin Død gav Vedel i det mindste den største Del af sine Samlinger og Udarbejdelser⁴, ere de vistnok gjennem denne komne til Hvitfeldt, da vi have Vedels egne Ord for, at ligesom han havde meddelt Hvitfeldt forskjellige historiske Kilder og Dokumenter, saaledes havde han ogsaa modtaget Gjengjæld af denne⁵. Roskilde-Aarbogen 1448—1549, der i ethvert Tilfælde i sit latinske Grundskrift er Peder Olufsens Værk, har Hvitfeldt dog ikke benyttet i Vedels Exemplar, men i en ringere, paa nogle Steder mangelfuld Afskrift⁶.

Hvad Hans Svaning angaar, da har jo allerede Gram, Wegener, Allen, Heise og nu sidst Erslev paavist, i hvor høj Grad Hvitfeldt har benyttet dennes Forarbejder. Hamsfort og Mogens Madsen har Hvitfeldt jo selv nævnet som Hjemmelsmænd⁷. Af andre haandskrevne Kilder fra en senere Tid kan nævnes Klageskriftet mod Bisperne 1536.

¹ Ny kirkehist. Saml. V, 813. Brandt, anf. Skr., S. 346.

² Se Folioudgaven, S. 673, sml. Chr. Pedersens Danske Skrifter V, 485.

³ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 261 ff. 573 ff. Jvfr. S. R. D. V, 624.

⁴ Rørdam, Historieskr. i Danm. og Norge e. Ref. S. 47. Hist. Kildeskr. 2. R. II, 8. Jvfr. S. R. D. II, 202.

⁵ Wegener, Efterretn. om A. S. Vedel, 2. Udg. S. 201.

⁶ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 302. 363 Not.

⁷ Exempler paa, at Hvitfeldt ved at følge Mogens Madsen er kommen paa Vildspor, ere anførte af Fr. Schiern, Hist. Studier II, 244, og Kr. Erslev, Hist. Tidsskr. 6. R. II, 419 Not. Dron. Margrethe, S. 464. Jvfr. Reinhardt i Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 205 f.

Elsebe Krabbes Beskrivelse af Peder Skrams Levned, Eiderstedische Chronik (1103—1547)¹, Adam Tratzigers Chronica der Stadt Hamburg, af hvilken store Stykker ere oversatte². Vi savne derimod Benyttelsen af »Peder Suaabs Lif og Lefnet«, en haandskreven Kilde, som da allerede maa have været til³.

Fra Norge har Hvitfeldt haft ret rigeligt Materiale, da en nyere Oversættelse af de norske Kongesagaer har staaet ham til Raadighed⁴, endvidere en Oversættelse af Kong Sverres Historie af Abbed Carl Jonsen, »Bergens Fundats⁵« og Absalons Pedersens Skrift »om Norges Rige⁶«. Ogsaa fra Sverig har han ikke savnet tilstrækkelige, haandskrevne Kilder, særlig den upsalske Dekan, Dr. Erik Olssons »Chronica Sveciæ⁷« og frem for alt Præsten Olof Perssons »Svenska Krönika⁸«, af hvilken han har gjort en undertiden alt for rigelig Brug, og som i ethvert Tilfælde har været ham en væsentlig Støtte i Behandlingen af svenske Forhold⁹. Et Steds i sin Erik af Pommerns Historie siger Hvitfeldt: »*Olavus Petri*, en svensk Historieskriver, som haver været Prædikanter til Stockholm, haver egentlig skrevet det Oprør ved alle Vilkaar; og fordi han haver været en from, sandfærdig Mand, haver jeg hannem efterfulgt fast Ord fra Ord udi de svenske Sager, hellere end *Johannis Gothi Æsopica*, som med et ondt Vid haver sammen-sat sine Skrifter¹⁰«.

¹ Udgiven af Michelsen i Staatsbürgerliches Magazin IX, 695—723.

² Tratzigers Krønike er udgiven af J. M. Lappenberg, Hamb. 1865.

³ Udgiven 1777 af B. C. Sandvig. Under Haandskriftet stod: E. S. 1580 — vistnok Elsebe Svave, Peder Svaves Datter, s. Tillæg Nr. 26.

⁴ Se t. Ex. Folioudgaven, S. 79 ff.

⁵ W. Christensen, Unionskongerne og Hansesæderne, S. 226 Not.

⁶ L. Daae, Christiørn I's Historie, S. 55, Not. 2. G. Storm, Hist-topogr. Skrifter om Norge etc. Fortale, S. 13 f.

⁷ Se Script. Rer. Svecicarum II, 1 ff. Ericus Olai døde 1486.

⁸ Udgiven af Klemming, Stockholm 1860.

⁹ Se Allen, De tre nord. Rigers Hist. II, 538. 562. 569. III, 1, 372. 383. 388.

¹⁰ Folioudgaven, S. 770. »*Æsopica*« er selvfølgelig en spottende Betegnelse af den ovf. S. 313 omtalte »*Gothorum Sveonumque historia*«.

At der endnu er flere haandskrevne Kilder og Kompilationer fra en sildigere Tid, der have staaet Hvitfeldt til Raadighed, foruden de egentlige Dokumenter og Statsakter, kan næppe være tvivlsomt¹. Vende vi os til den ældre Tid, da maa som en af Hvitfeldts allervigtigste Kilder nævnes den desværre nu tabte »*Cancellarie veteris Episcopalis liber*«, der har forsynet ham med saa mange udmærkede Dokumenter²; endvidere Akterne i Processen mellem Christoffer I og Jakob Erlandsen³, samt den endnu bevarede Registrant fra Christiørn I's Tid. Af Krøniker og Aarbøger kunde nævnes Arnold af Lybeks tidligere omtalte Fortsættelse af Helmolds Slavekrønike⁴, Herman Korners *Chronica novella*⁵, »Thomas Gheysmers« Krønike, der tildels falder sammen med den tidligere nævnte, trykte plattyske Danmarks-Krønike⁶, Aarbogen fra Ryde Kloster i Angel⁷, den saakaldte sjælandske Krønike, og særlig Fortsættelsen af samme (1308—57), der næsten helt er optaget i Hvitfeldts Værk⁸, Aarbogen fra Graabrødreklosteret i Visby⁹, Historien om Dronning Ingeborgs Afstamning (ifølge Hvitfeldt for-

¹ I Danske Mag. 3. R. I, 143 har Paludan-Müller meddelt en hidtil utrykt Vise, omhandlende Kong Hans's Tog til Sverig, hvilken Hvitfeldt har benyttet.

² S. Birket Smith, Univ.-Bibl. t. 1728, S. 167 ff. Erslev, Kilder t. Danmarks Hist. i Middelald., S. 26. Hist. Tidsskr. 6. R. II, 429. Jørgensen, Udsigt over d. danske Rigsark. Hist., S. 6.

³ Scr. Rer. Dan. V, 582 ff.

⁴ I Gl. kgl. Saml. 2288, 4° findes en Afskrift af Arnolds Værk, foran i hvilken M. Peder Hegelund, Rektor i Ribe, har skrevet: »*Hæc Chronica ex antiquo manuscripto exscripserunt Scholastici Ripenses, mandatu nobilissimi amplissimique viri, Arnoldi Hvitfeld: orantes vt ignoscat, sicubi aut antiquam illam Orthographiam, Monachis vsitatam, retinuerint, aut nexus istos literarum compendiaque scribendi non satis assecuti sint.* 1579.« (De enkelte Kapitler ere skrevne med forskellige Hænder).

⁵ Jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 194.

⁶ Se foran S. 313. S. R. D. II, 287.

⁷ S. R. D. I, 147.

⁸ S. R. D. II, 602 (jvfr. H. Tidsskr. 4. R. IV, 194) VI, 519 ff.

⁹ S. R. D. I, 251 (jvfr. H. T. 4. R. IV, 189).

fattet af Abbed Vilhelm)¹, Krøniken fra 936 til 1317², Abbed Vilhelms Breve, og meget andet³.

At Hvitfeldt har indflettet i sin Historie, hvad han selv vidste eller havde iagttaget, er jo kun, hvad man maatte vente⁴. Desuden er det kjendeligt, at han har siddet inde med en Del af Adelens Traditioner fra ældre Tidsrum. Derfra stammer de Anekdoter og Sagn, hvoraf han fortæller adskillige fra de Tider, der laa hans egen nærmest. Men nogle af disse Sagn have rigtignok lidt en temmelig ublid Medfart ved at falde i Hænderne paa vor Tids Historikere. Allerede Nyerup oplyste, at det næppe forholder sig rigtigt med den Anekdote, Hvitfeldt fortæller om en Samtale mellem Otte Rud og Kong Hans: »Kongen skjemtede ofte med Otte Rud; en Dag sagde han til ham: Otte, det har været mærkelige Riddere, jeg finder i denne Bog, Hr. Ivent og Hr. Gaudian; hvor finder man nu saadanne Riddere? Den anden svarede: Jo vi finder dem vel, dersom vi holdt ikkun saadant et Hof, som Kong Artus holdt«⁵. »Det er Skade«, siger Nyerup, »at imod dette Sagns Rigtighed maa rejse sig nogle Betæneligheder ved den Omstændighed, at det selvsamme fortælles, næsten paa samme Maade, om en anden Kong Hans, af Hector Boethius i hans i Paris 1575 (altsaa før Hvitfeldts Krønike) udkomne *Historia Scotorum*. Her forekommer Anekdoten paa Bladet 327 saaledes: Da Kongen (Kong Hans af Frankrig eller Kong Jean *sans terre*) i Raadet beklagede sig over sin og Landets Ulykke, og blandt andet lagde til, at han manglede Rolander og Gaveiner, tog en af de ældste Raadherrer til

¹ Hvitfeldt, Fol. 160—1. S. R. D. II, 154.

² S. R. D. II, 169.

³ Ælnoth er jo udgivet første Gang efter et Hdskr., der tilhørte Hvitfeldt; i sin Bispekrønike (Fol. 99. 102) omtaler denne Helgenhistorierne om S. Niels og S. Kjeld som ham bekendte Ting. Absalons Testament er ham ogsaa bekendt (s. Sperlings Udgave, S. 18. S. R. D. V, 422 ff.).

⁴ Jvfr. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. II, 105 Not.

⁵ Hvitfeldt, Folioudg. S. 1047.

Gjenmæle med disse Ord: »Var der ikkun Carler, vilde det ikke mangle paa Rolander¹«.

Rigtigheden af flere af Hvitfeldts norske Anekdoter ere ved Professor Daaes Undersøgelser gjorte lige saa tvivlsomme². Paa lignende Maade er der af andre stærkt røkket ved det fra Hvitfeldt stammende Sagn, om at Prælaterne skulde have underkjøbt Lektor Povl Helgesen ved Løfte om et Kanonikat³. Allen har særlig taget sig over skarpt at examinere flere af de sagnagtige Træk, Hvitfeldt meddeler om Christiern II's tyranniske Gjerninger. Det viser sig her som altid, at Sagn er et Element af tvivlsomt Værd i en historisk Fremstilling. Det er fortræffeligt til at gjøre Effekt med i en historisk Roman eller romantiseret Historie; men det svinder gjerne, ligesom Ellepigernes Dans, hen i Taager, naar Historiens Dagslys bryder frem.

¹ Nyerup, Alm. Morskabslæsning i Danmark og Norge, S. 133. (Hr. Arkivar Bricka har henledet min Opmærksomhed paa dette Citat).

² Norsk hist. Tidsskrift III, 306 Not. 337 f.

³ Se Heises Ath. om Paulus Eliæ og Martin Reinhard i Ny kirkehist. Saml. V, 278 f.

XIX.

Hvorledes har Hvitfeldt benyttet sine Kilder? Hovedstadierne i Kritikens Bedømmelse af hans Historieværk.

Spørge vi, hvorledes Hvitfeldt har benyttet sine Kilder, da vil Dommen over ham nu til Dags ikke blive meget gunstig, og det er i Sandhed en lang Række Ankeposter, der i Tidens Løb er fremkommen imod ham i den Henseende. Det vilde dog være at misbruge vore Læsesers Taalmodighed, om vi vilde opregne dem alle; men Hovedstadierne i Kritikens Angreb paa ham maa dog antydes.

I det hele kan vel siges, at i det første Aarhundrede efter Hvitfeldts Bortgang stod »Arilds Krønike« for den almindelige Bevidsthed som et saa fuldkomment Værk, at derved kun var lidet eller intet at forbedre, skjønt Forfatteren ingenlunde selv havde prist det som uforbederligt, men tvert imod ofte nok havde antydet, at han kun havde gjort det første Arbejde, og derfor gjerne saa', at andre tog fat, hvor han slap. »Alt dette er ikke skrevet, som det burde skrives; jeg vil kun bryde Isen og bane Vejen for en anden, som er bedre og højere begavet end jeg«. Saaledes havde jo Hvitfeldt selv sagt. Men det varede længe, inden denne »anden« meldte sig. I Grunden er det først Suhm, der kan siges at have afløst Hvitfeldt; men overflødig har han ikke gjort ham, da han i Tiden kun naaede halvt saa langt som Forgjængeren.

Rigsarkivar A. D. Jørgensen har gjort følgende træffende Bemærkning: »Det synes efter Hvitfeldt at være gaaet, som det ikke sjældent er Tilfældet under lignende Forhold, idet man nemlig opfattede, hvad han havde ydet, som fuldt tilstrækkeligt og afsluttende paa dette Omraade. Han blev en offentlig Autoritet i Ind- og Udland, og i lang Tid indtog han samme Stilling for den nyere Histories Vedkommende som Saxe for den ældre.« Det er vistnok ogsaa rigtigt, hvad samme Forfatter ytrer som en Formodning, at den store Autoritet, som almindelig tillagdes Hvitfeldts Krønike, er bleven fordærvelig for Rigets Arkiver; »thi det synes næsten, som om man i den følgende Tid tabte al Sans for deres Værd, ret som om alt, hvad der havde Betydning, nu var opbevaret i Rigets Krønike¹«

Naar vi ovenfor sagde, at Kritiken i den første Tid, efter at Hvitfeldts Historieværk var kommet for Dagen, forholdt sig tavs, saa skal dette dog ikke forstaas, som om der slet ingen korrigerende Bemærkninger fremkom. Det er jo tidligere berørt, at Svenskerne Tegel og Messenius ingenlunde lod Hvitfeldt gaa Ram forbi². Pontanus, der havde saa stor Ærefrygt for sin Læremesters Minde, kunde, da han tog sig for at gjøre et Udtog af Hvitfeldt paa Latin, ikke undgaa at bemærke, at der var enkelte Steder, hvor Hvitfeldt ikke stemmede med andre, for Pontanus tilgjængelige Kilder, uden at vi just ville paastaa, at denne altid opnaaede noget heldigt Resultat ved at forlade Hvitfeldt og gaa sin egen Vej³.

Nogle af de første kritiske Anmærkninger, som danske Videnskabsmænd tillod sig overfor Hvitfeldts Historie, findes

¹ Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie, S. 34 f.

² Se foran, S. 174.

³ Som Exempel kan anføres Pontanus, *Rerum Danicarum Historia* (Amst. 1631) p. 541, hvor Forfatteren siger: »*Erici Regis soror Sophia (nobilissimus Vitfeldius felicitis memoria Catharinam nominat) solemniter desponsata*« etc. Her havde Pontanus gjort bedre i uden Bemærkning at følge Hvitfeldt, da det ikke kan omtvistes, at Erik af Pommerns Søster (Christoffer af Baierns Moder) hed Catharina.

i Oluf Worms og Steffen Hansen Stephanius's fortrolige Brevvexling, blandt andet vedrørende den Gravskrift over Ærkebiskop Absalon, som Hvitfeldt meddeler¹.

Medens disse to lærde Mænd mente, at Hvitfeldt, om end kun undtagelsesvis, ikke havde været grantsynet nok, saa søgte Landsdommer Holger Parsberg († 1692) at hævde, at han overfor Saxes Historie havde været altfor skeptisk, da han, istedenfor at gjendrive Lud. Vives, næsten havde gjort hans nedsættende Ord om Saxes Troværdighed til sine egne², ligesom han i det hele — aabenbart under Hentydning til Saxe — med uforholdsmæssig Skarphed havde taget Afstand fra Fabler og Æventyr³.

Ludvig Winsløv, en ung Videnskabsmand, der syslede med Danmarks Klosterhistorie, klager i et Brev fra 1706 til Biskop Jens Bircherod i Aalborg over de Vildelser i Tidsregningen, han havde fundet hos Hvitfeldt, samt over de talrige Fejl, der havde indsneget sig i Folioudgaven af dennes Værk⁴.

Disse Indvendinger kom dog ikke frem i Litteraturen, i alt Fald ikke før de senere optryktes som Minder fra en svunden Tid. At forøvrigt Historikere som A. Hojer og L. Holberg kunde se Mangler hos Hvitfeldt, følger omtrent af sig selv. Men deres Bemærkninger fremførtes i en saa hensynsfuld Form, at der intet med Føje kan indvendes derimod, som naar Hojer under Omtale af den Mangel, Danmark havde paa en Historie efter Saxe, ytrer:

»Der unvergleichliche Dänische Reichs-Cantzler Arrild Hvitfeld hat vor mehr als 100 Jahren sich bemühet, diesem Fehler abzuhelfen, und zu dem Ende aus Saxone Gram-

¹ Se foran, S. 234. Jvfr. O. Wormii Epistolæ p. 237—8. 288—9. Paa sidstnævnte Sted meddeler Stephanius Gravskriften i den formentlig korrekte Form.

² Se foran, S. 234—5.

³ Holger Parsbergs Forsvar for Saxo imod Arild Hvitfeldt (Suhms Nye Saml. II, I, 185 ff.).

⁴ Personalhist. Tidsskrift 3, R. V, 85. Jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 596 f.

matico und diesen jetzt angeführten [Adamus Bremensis, Helmold, Crantz, Chytræus, Joh. Petersen] und noch mehrern Ausländern, mit Hülffe des Reichs-Archivs, eine vollständige Dänische Geschicht-Beschreibung zusammen zu tragen sich bemühet. Aber die wichtigen Geschäfte dieses Mannes und die offtmahls Handgreiffliche Unachtsahmkeit seiner Handlanger sind Ursach, dasz sein Werck, an sich zwahr höchst rühmenschwürdig, indessen aber doch an vielen Orten unordentlich und mangelhafft ist¹.

Fra forskjellige Sider, Mand og Mand imellem, maa der dog have lydt en mindre hensynsfuld Dom over Hvitfeldts Historieværk, siden Niels Slange i sin Christian den Fjerdes Historie ved Omtalen af Hvitfeldts Død tog sig over at føre et Forsvar for ham mod ubillige Domme. Han fremhæver da først, at det burde paaskjønnes, at ligesom Hvitfeldt skrev paa Dansk, saaledes var Nidkjærhed for Fædrelandets Ære og Berømmelse Drivfjederen hos ham; thi af egen Tilskyndelse, uden nogen Befaling og uden nogen Belønning, havde han foretaget det store og møjsommelige Arbejde. »Der høres vel«, siger Slange, »undertiden skarpe Domme af en og anden over Hvitfeldts Historie, ligesom den ikke var skreven med den Nethed og Sirlighed, som af en Historie udkræves; saa og, at han ofte modsiger sig selv; ligesom at han har formindsket Kongernes Magt og Myndighed, saa og deres gamle Arveret til Riget. Men man maa betænke, at udi de Tider, han levede, var Regjeringens Form og Maade saaledes, og han som en af Rigens Raad tænkte den at ville forsvare. Dernæst begyndte han dette Arbejde, da han var kommen til en god Alderdom, og da han var beladt udi hans høje Embede med mange magtpaaliggende Rigens Forretninger, hvorfor han lettelig kunde forglemme det ene Aar, hvad han havde skrevet det andet. Over alt synes det noksom, at han har hastet dermed, saa at Skriftet derfor er ikke

---

¹ A. Hojer, »Vorbericht« ; hans Kurtzgefasste Dännemärkische Geschichte, Bl. 4.

med den sidste Pen blevet poleret saaledes, som det vel ske burde; thi han af yderste Flid og Magt har stræbt at faa det færdigt, den korte Tid han kunde tiltænke, sit Levned's Timeglas endnu vilde rinde«. Manglerne opvejes derfor efter Slanges Mening rigelig af de store Fortjenester, Hvitfeldt har erhvervet sig ved at tilvejebringe en Historie for de Aarhundreder, der ere henrundne, siden Saxe sluttede sit Værk. Derfor bør »hans møjefulde, ja godvilligen paatagne Arbejde og Flid med at oplede, hvad saa mange hundrede Aar før hans Tid var sket, at roses og elskes¹«.

En lige saa hensynsfuld Dom fældes ogsaa af Hans Gram, skjønt han ved sine kritiske Undersøgelser har været i Stand til at paavise en Mængde større og mindre Fejltagelser hos vor gamle Historieskriver, ja skjønt han til en vis Grad kan siges at have sat det som en af sine Hovedopgaver at korrigere Hvitfeldt. Det er allerede tidligere berørt, at Gram i sin Fortale til Udgaven af Krag's og Stephanius's Christian III's Historie har kritiseret Hvitfeldt temmelig strængt, fordi han har forbigaaet eller ikke kjendt en Del Begivenheder og diplomatiske Forhandlinger i denne Konges Historie, der omtales af Niels Krag. Men dertil kunde rigtignok svares, at det var let for Krag, som syslede med et meget begrænset Tidsrum, at trænge dybere ind i Forholdene end Hvitfeldt, der maatte overfare mange Aarhundreder. Gram maa dog selv indrømme, at Krag har forbigaaet adskilligt, som burde være medtaget, og som han kunde have læst sig til hos Hvitfeldt, om hvem Gram da ogsaa mod Slutningen af sin Undersøgelse siger, at det vilde være meget ubilligt, om nogen paa Grund af de paa-pegede Mangler vilde forkaste hans Krønike eller nægte den al Berømmelse, da der findes adskilligt godt i den, og selv den jævne og upyntede Stil har sit ejendommelige Værd².

¹ Slinge, Christian IV's Historie, S. 260 f.

² Cragii Hist. Chr. III., Præf. p. 43 sq. 68 sq. (Overs. S. 62 ff. 97 ff.). Holberg har, som bekjendt, aldeles ikke villet anerkjende Krag som andet end en god Stilist, medens han i sine Epistler, uden at nævne Hvitfeldt, betegner ham med de betydningsfulde Ord »vor Historie-

I sin Afhandling »om Kong Christiern den Andens forehafte Religions-Reformation i Danmark« har Gram sat sig for at rette og supplere Svanings og Hvitfeldts Beretninger om denne Sag, idet han med Føje gjør opmærksom paa, at Svanings *Historia Christierni II.*, der endnu var utrykt, den Gang Hvitfeldt skrev, noget nær er dennes eneste Kilde med Hensyn til hvad han skrev om det nævnte Emne. Det er da, som man kunde vente, ikke faa gode kritiske Bemærkninger, som Gram har meddelt i denne Afhandling; men det er alligevel gaaet ham, som det ikke sjældent gaar Kritikere, at han har fundet sin Mester. Thi da Allen tog sig over at se ham efter i Sømmene, fandt han meget at rette og forbedre ved Grams Afhandling¹.

Det betydeligste Bidrag til Kritiken af Hvitfeldt har Gram dog leveret i sine »Forbedringer til Kong Woldemar Christoffersøns Historie«; og samtidig har han udtalt sig paa en Maade, der kun kan vinde vort Bifald, idet han siger: »Kansler Hvitfeldt har været en forstandig og derhos flittig Mand, sit Fædernelands Elsker, men derhos en oprigtig Skribent. Han har og noksom vidst at oplede og betjene sig af, hvadsomhelst i hans Tid var forhaanden af inden- og udenlandske Skrifter til vore Historier at oplyse. De udenlandske har jeg vel sporet mest alle tilhobe, hvor han har taget visse Stykker af, Krantzius, de holstenske, de slaviske, de pommerske, de lybekske og flere Krøniker; men undertiden synes, at han har ladet dem oversætte i Dansk ved sine Studenter og Skrivere, der ikke have allesteds vidst at træffe den rette Mening. Og af vore egne Skrifter har han haft mere til Brug, end hvad nu om Dage

---

skriver«, som om han baade var den første og den sidste (Holbergs Epist. Nr. 419. 525).

¹ Grams Afhandling er trykt i Kbhvnske Selsk. Skr. III, 1—76; Allens Rettelser i »De tre nordiske Rigers Historie 1497—1536«. III, 2, 426—37. I samme Værk III, 1, 373 viser Allen, »at Hvitfeldt og Svaning faa saaledes en Gang Ret mod deres ufortrødne Tugtemester Hans Gram og hans lige«. (Allen er forøvrigt selv slem nok ved Svaning, som han just ikke levner megen Ære som Historiker. Angaaende hans Dom over Hvitfeldt skal senere tales).

er at finde, især siden den store Kjøbenhavns Ildebrand, da vores Universitets-Bibliothek oven paa Trinitatis Kirke gik til Grunde, hvor adskillige af slige haandskrevne Aarbøger samt Kopibøger af visse Hoveddokumenter stode forvarede. En god Del af dette sidste Slags, ja vel den største Part er dog endnu *in originalibus* forhaanden i det kongelige Arkiv. Og hvad som han ikke der har fundet, det haver han andensteds fra til Laans bekommet, ej alene af Folk her i Landet (især af den ypperlige og navnkundige Hr. Henrik Rantzow til Breitenburg, af Kansler Niels Kaas, af Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm og flere) men endogsaa af udenlandske, saasom i Meklenborg etc. De Fejl, som udi slige Breve ere mig forekomne, nemlig i hans Afskrifter, Extrakter eller Oversættelser, ere ikke af megen Betydning, naar alene undtages nogle faa. Det øvrige bestaar udi her og der et Ord eller lidt mere udeladt eller urettelig læst, hvorved dog Meningens intet lider¹.

Paa et andet Sted i samme Afhandling tager Gram med stor Kraft Hvitfeldt i Forsvar mod Professor Schwartz, der i »Versuch einer Pommersch und Rugianischen Lehn-Historie« (Greifswald 1740) havde udtalt stærke Tvivl om hans Troværdighed. Efter nemlig at have gjendrevet den tydske Kritikernes Ankeposter føjer Gram til: »Ingen skal godtgjøre [andet, end] at Hvitfeldt jo var en redelig og i alt, hvad han af egen Kundskab skrev og udtog af vore Arkivdokumenter, fuldkommen troværdig Mand, uden hvor han ved Distraktion og Uagtsomhed (hvoraf han saa lidt som mange andre Mennesker har været Mester) har skrevet fejl. Men Fejl, som han videndes og med Flid og Forsæt har begaaet imod Sandhed, skal hos hannem aldrig findes. I det mindste har han aldrig enten selv fingeret noget Dokument eller anført noget, hvorom han ej var overbevist, at det var rigtigt². Det er om denne Dom af Gram, der

¹ Kbhvnske Selsk. Skr. IV, 3.

² Kbhvnske Selskabs Skrifter IV, 101. Paa lignende Maade har C. Paludan-Müller i vor Tid udtalt sig om Hvitfeldt (Hist. Tidsskr. 3. R. VI, 308 f.).

kjendte Hvitfeldts Krønike ud og ind, at Professor Jens Møller har ytret: »Saa overbærende er kun den fortjenstfulde Mand, som veed, hvad det koster at sætte sig fast i en Videnskab, og hvor mange Fejltrin man i sin Stræben did er udsat for at begaa¹«. Ganske vist maa vi beklage, at Gram aldrig fik den Udsigt over den danske Historie-skrivning færdig, som han havde planlagt, og i hvilken der var tildelt Drøftelsen af Hvitfeldts Krønike med dens Dyder og Lyder en meget fremragende Plads²; men de Uddrag af Grams Skrifter, som her ere meddelte, ville dog altid kunne vise, i hvilken Retning hans Dom gik. Hans mange kritiske Bemærkninger kunne selvfølgelig ikke enkeltvis optages til Undersøgelse paa dette Sted.

Naar det ovenfor er sagt, at Gram har skjænket Hvitfeldt en meget stor Opmærksomhed, saa gjælder det ikke mindre Jakob Langebek, der dog ikke var saa kritisk anlagt som sin Forgjænger, men ved sine Studier af Kilderne til Danmarks Historie i Middelalderen dog idelig maatte føres ind paa Undersøgelser om, hvilke af disse Kilder Hvitfeldt havde kjendt, og hvorledes han havde benyttet dem. Det er da ogsaa Langebeks Fortjeneste at have paavist en Række Aarbøger og lignende Optegnelser, om hvilke vi maa antage, at de have staaet til Raadighed for »vort Folks store Historieskriver«, som Langebek kalder Hvitfeldt³, skjönt han iøvrigt ikke fordølgler, at denne undertiden er gaaet alt for let hen over de historiske Problemer⁴.

I det mærkelige lille Skrift, hvori Langebek paa Danske Selskabs Vegne 1746 svarede paa E. Pontoppidans anonyme »Brev angaaende den Dristighed, med hvilken A. Hvitfeldt

¹ Det Skandinaviske Lit. Selsk. Skr. 1810, S. 66.

² Script. Rer. Dan. I. Præfatio, Fol. c.

³ Script. Rer. Dan. I, 34. I niende Del af dette Værk (S. 324) er leveret en overordentlig lang Række Henvisninger til Steder i Scriptores, hvor Hvitfeldts Krønike omtales.

⁴ Som Exempel kan anføres Scr. Rer. Dan. IV, 193, hvor Langebek siger: »*Imo Hvitfeldius noster, quot lineas de B. Carolo [p: Carl Danske, Hert. af Flandern], tot errores habet.*«

og andre Historieskrivere korrigeres af det Danske Magazins Forfattere«, imødegaar han paa en meget kraftig Maade Beskyldningen for at ringeagte Hvitfeldt.

»Hvitfeldt«, siger Langebek, »er en Skribent, som ikke enhver anden bør sættes ved Siden af eller kan staa i Ligning med. Er der nogen dansk Mand, som har gjort sit Fædreland Tjeneste, da er det ham, som har frelst saa mange herlige Dokumenter fra Undergang, uden hvilke det havde set slet ud med vor Historie i den midlere Tid. Ingen kan have større Højagtelse for denne store Mands Fortjenester, end vi, og ingen kan være færdigere end vi til at underskrive den Berømmelse, som en god Pen nyligen haver givet ham: Den lærde Kansler Hvitfeldt bør man af Rette give det Lov af en redelig, fornuftig, flittig og, saa vidt saadan en Mand paa de Tider var mueligt, akkurat Skribent. Han var akkurat, saavidt en saadan Mand, der sad i Rigets vigtigste Forretninger og ikke altid kunde have Øjet hos sine Haandskrivere, var mueligt paa de Tider, da det historiske Studium ikke var kommet saa vidt som nu, da der ikke vare opdagede saa mange ypperlige Materialier, saa mange *Diplomata*, saa mange *medii ævi Scriptores*, som nu. Han var dog derfor ikke ufejlbar. Men uanset han her og der har fejlet, og følgelig saa vel af den ene som den anden ved Lejlighed bliver rettet, saa bliver han dog den, han er, nemlig en god, ypperlig og umistelig Skribent¹.«

Saa vidt Langebek, der ved sit indgaaende Kjendskab til Kildeskrifterne fra Middelalderen, trods nogen, var i Stand til at se Hvitfeldt efter i Sømmene. Hans Ven og samtidige, Nordmanden Carl Deichman, har om muligt endnu kraftigere ført Hvitfeldts Forsvar mod de forskjellige Angreb, som fra Tid til anden vare rettede imod ham, og skjønt vi allerede lejlighedsvis have anført et og andet af Deichmans Bevisførelse, turde der dog maaske være Anled-

¹ Selskabets Anmerkninger over et Brev, som nyligen er udgivet imod det Danske Magazin, S. 15 f.

ning til endnu en Gang at lade ham komme til Orde, da hans vanskelig læste Haandskrift kun er tilgængeligt for faa.

Deichman gjør gjældende, at Hvitfeldt som dansk Historieskriver maatte bryde Isen og selv se at faa Orden paa det meget, han fra alle Sider havde sammensanket til Oplysning af Fædrelandets Historie, og naar man betænker dette og ser hen til hans mange andre Forretninger, maa man snarere undres over, hvad han har faaet udrettet, end over de Fejl, han har begaaet. Man betænke, i hvor høj en Grad saa godt som alle historiske Hjælpemidler den Gang fattedes; Bibliotheker, Registraturer, kronologiske og diplomatiske Haandbøger — alt sligt var der saa godt som intet af. Vejen skulde først banes. Den Vandrer, som hundrede Aar efter skrider frem med Lethed ad banet Vej, glemmer, hvad Anstrængelse det har kostet »at fælde Skov, at udtappe Myrer og Moradser, at bygge Broer og saaledes bringe Vejen i Stand«.

De, som opholde sig over Hvitfeldts »uhøvlede Stil«, og som paastaa, at hans Krønike ikke fortjener Navn af en virkelig Historie, bør betænke, hvor beskedent Hvitfeldt altid selv udtaler sig om sit Værk, og at hvis han havde lagt Hovedvægten paa Formen, da var Værket sikkerlig aldrig blevet færdigt. Endelig bør det erindres, at Folkesprogene paa Hvitfeldts Tid endnu kun i ringe Grad vare udformede som dannet Skriftsprog, hvorfor den Tids Meddelelse i Modersmaalet for en senere Tids Smag som oftest har noget groft og udannet ved sig, der støder ved Læsningen.

Ved disse og mange andre Argumenter søger Deichman at vise, at man bør se Hvitfeldt i Lyset af den Tid og de Forhold, hvor under han skrev, og at naar man gjør det, vil Dadelen over ham forstumme, medens man vil komme til at takke ham, for hvad han ved sin store Energi og udholdende Flid har faaet udrettet.

Peter Frederik Suhm, der efter Langebeks Død fortsatte Udgaven af *Scriptores*, har dels i dette Værk dels i sin vidtløftige »Historie af Danmark«, der i 14 Kvartbind kun naar til Udgangen af 14. Aarhundrede, leveret Bidrag

— skjønt ganske vist ikke altid lige indtrængende — baade til en Kritik af Hvitfeldt og til Oplysning om hans Kilder. I sine »Tanker om de Vanskeligheder, som møde ved at skrive den gamle danske og norske Historie« ytrer han om Hvitfeldt: »I den gamle Historie følger han Saxo, saasom han ej vidste noget bedre at give os, men gaar den meget kort igjennem. Udi den øvrige Del har han derimod gjort os saa meget mere Tjeneste, i det han ej alene af fremmede Skribenter — forstaa, saa mange som da vare udkomne, og som han kunde bekomme — har først af alle blandt os [ikke blot] søgt at oplyse vor Historie, men endog stadfæstet den ved de mange herlige Diplomata, som han ordlydende i den haver indført, og hvoraf ellers en Del ej mere findes i vore Tider. Men med alt det kan hans Værk i Henseende til Stilen og Ordenen neppe kaldes en Historie, men kun en Samling af historiske Efterretninger, som han og selv udi Fortalen tilstaa. En ordentlig og sund Kritik laa og da endnu, saa at sige, i Dvale i andre Lande, hvor meget mere hos os? Foruden det er hans Bog opfyldt med utallige Uagtsomheds, Hukommelses, Kopiist- og Trykfejl, hvilket altsammen Gram bedst har vist i hans Forbedringer til Kong Valdemar Christoffersøns Historie, dog med al den Ærbødighed, som man er denne flittige Mand skyldig, uden hvis Flid vi maatte være uvidende om tusende vigtige Ting i vor Historie¹«.

Efter saa fyldige Udtalelser af Mænd, der maa agtes for de betydeligste Historikere hos os i det 18. Aarhundrede, er der mindre Anledning til at dvæle ved de Bemærkninger vedrørende Hvitfeldts Krønike, der samtidig fremkom fra andre, hvis Navne have ringere Vægt, skjønt der ogsaa hos saadanne kan findes en og anden Rettelse² eller en vel grundet Dom³.

¹ Kbhvnske Selsk. Skr. IX, 40 f.

² Se t. Ex. Ryge, Peder Oxe, S. 79, hvor det omtales, at Hvitfeldt ved en underlig Fejltagelse lader Peder Oxe, som han dog personlig havde kjendt nøje, indtræde i Rigsraadet 10 Aar, før det virkelig skete.

³ Se t. Ex. Gebhardi, Gesch. d. Königreiche Dännemark u. Norwe-

I vort Aarhundrede har den historiske Kritik, som be-
kjendt, gjort store Fremskridt, og da Hvitfeldt indtager en
fremskudt Plads i vor ældre Historieskrivning, er det ikke
underligt, at Opmærksomheden i særlig Grad har vendt
sig imod ham. Den, der vil dyrke blot en lille Plet af den
ældre Historie, kan med de Hjælpemidler, som nu staa til
Raadighed, uden Vanskelighed opnaa at korrigere Hvitfeldt,
som havde den Opgave at overvælde mange Aarhundreders
Historie saa vidt, at danske Mænd dog kunde faa noget at
vide om Folkets og Rigets hidtil næsten ukjendte Fortid.
Uanfægtet er den gamle Historieskriver ikke gaaet gennem
den til hans Lutrelse og Renselse beredte Skjærsild. Mænd
som F. H. Jahn¹, F. C. Dahlmann², C. Paludan Müller³,
C. F. Allen⁴, C. G. Styffe⁵, C. E. F. Reinhardt⁶, A. Heise⁷,
Kr. Erslev⁸, W. Christensen⁹ og andre have opdaget mange
Ufuldkommenheder i Krøniken, og blottet dens Struktur
saaledes, at vi se talrige Huller og Bræk paa Tag og Fag.
Men samtidig have vi faaet Øjet opladt for det virkelig
storslaaede i Hvitfeldts Foretagende. Vel have vi lært dets
Mangler temmelig grundig at kjende; men vi have dog
ogsaa lært at skatte den Indsats af Fædrelandskjærlighed,
Sjælsenergi og udholdende Arbejde, her er gjort, og til
syvende og sidst er den gamle Rigshistoriker ikke bleven
mindre i vore Øjne, fordi vi se hans Fejl. Set i Lyset af
sin Samtid er han fremdeles en ærværdig Skikkelse, der

---

gen, 1770, Vorrede. Jvfr. Wandal, De paa Jægerspris med Minde-
stene hædrede Mænds Levnetsbeskrivelse II, 15.

¹ Nye D. Mag. VI, 4. Danm. Hist. u. Unionskongerne, 1835.

² Geschichte v. Dänemark I--III. 1840—43.

³ Grevens Feide. I—II, 1853—4. Hist. Tidsskr. 3. R. VI, 368 ff.

⁴ De tre nord. Rigers Historie. I.—V. 1864—72.

⁵ Bidrag till Skandinaviens Historia ur utländska Arkiver. (Se t. Ex. I, S. XXXVI Not.).

⁶ Valdemar Atterdags Historie. 1880. Hist. Tidsskr. 4. R. III; 205 ff. IV, 159 ff.

⁷ Kristiern II. i Norge 1877. H. T. 4. R. III, 301 ff.

⁸ Hist. Tidsskrift 5. R. III og 6. R. II.

⁹ Unionskongerne og Hansestæderne, 1895. (Se t. Ex. S. 283 Not. 3. 400 Not. 3).

passer godt ind i en Tid, der med en vis Ret kan kaldes Danmarks Stormagts tid, en Tid, da man havde Mod til at tage fat paa en stor Opgave og ikke savnede Kraft til at føre den igjennem.

Visselig maa det tilstaa, at Hvitfeldt som Historiker ikke kan maale sig med den af ham selv priste Francesco Guicciardini, hvis *Storia d'Italia* oversattes i næsten alle Kultursprog, eller med en J. A. de Thou, der med en saa beundringsværdig Dygtighed har skildret »*Historia sui temporis*¹«. Men tage vi andre af Samtidens bekendte Historie-skrivere for os, som David Chytræus, Herman Hamelmann, Ubbo Emmius, William Cambden, George Buchanan, saa kunde det dog være, at en Sammenligning ikke altid faldt ud til Hvitfeldts Skade.

Det er tidligere omtalt, hvor skarpt H. Behrmann gaar i Rette med Hvitfeldt for hans Fremstilling af Christiern II's Historie; men den samme Forfatter siger dog om hans Krønike: »Den er endnu det første historiske Værk i vor Litteratur²«. Betragter Behrmann altsaa, trods alt, hvad der kan indvendes, Hvitfeldt som vor første Historieskriver, saa fremstiller N. F. S. Grundtvig ham noget nær som den sidste Adelsmand af den gamle, gode Slags. I sit Ungdomsskrift »Roskilde Saga« siger han nemlig: »Da Niels Kaas, den fromme, lærde og forstandige, var død, da var det moxen og forbi med Danmarks Adel som en Hjørnesten i Rigens Raadhus og Landsens Taarn og Kongens Borg; alt dengang sad Hr. Arild Hvitfeldt paa Hans Naades Slot Dragsholm og nedgrov som en aarvaagen Kansler de gamle Brevskaber og andre Pergamenter, som han fandt i Rigens Skrin, forsejglede af Riddere og Væbnere i fordom Tid; og man kan sige, at ligesom det var en Adelskik fra Arildstid, at jorde Slægtens Sejgl med Adelsmanden, naar han døde sønneløs, saa jordede den

¹ Selvfølgelig ikke uden Fejl, som naar han under Aaret 1605, da han omtaler den danske Konges Besøg i Brunsvig, kalder denne Frederik (Thuanus, London-Udgaven 1733. VI, 293).

² Behrmann, Kong Christian den Andens Hist., Indl. S. XXXVII.

sønneløse Arild paa sit Kanslerembeds Vegne Adelssejlet udi Adelsgraven, og forgjæves søgte Holger Danske¹ at opgrave det igjen; han hængde over Graven kun sin Rosenkrands til den hensovnes Ære«.

Skulle vi dvæle ved enkelte af de tidligere nævnte Historikere, som have gjort Hvitfeldts Krønike til Gjenstand for Kritik, da er det navnlig Allen, der har aabenbaret den største Mængde Skrøbeligheder i den. Særlig gaa hans Anker ud paa, at Hvitfeldt optager Efterretninger, jevnlig ordret², fra ældre Forfattere, uden at deres Troværdighed tilstrækkelig er prøvet, at han ikke gjengiver historiske Aktstykker med tilstrækkelig Nøjagtighed, at han misforstaar sine Kilder, at han fortæller samme Begivenhed under forskjellige Aar, begaar Fejl i Aarstal og Navne, og i det hele lider af Unøjagtighed, saa han t. Ex. paa 4 Steder i Krøniken angiver 4 forskjellige Fødselsdage for Frederik I³. Selvfølgelig har Allen stærkt fremhævet Hvitfeldts store Ubillighed mod Christiern II's Minde⁴, en Partiskhed, som har ført ham bort fra den Sandhedens Vej, som han ellers priser i saa stærke Toner, og har paadraget ham stræng Dadel ogsaa af Historikere, der ikke se med saa gunstige Øjne paa Kong Christiern, som Allen gjør⁵. Følgende Ytringer af Allen om Krønikens Upaalidelighed kunne endnu anføres: »Det er meget at beklage, at jo flere samtidige Dokumenter og Aktstykker man raader over til Sammenligning med Hvitfeldts Fremstilling af en eller anden Begivenhed eller et vigtigt offentligt Forhold, desto

¹ Det er den lærde Holger Rosenkrantz, Grundtvig betegner saaledes. Det forekommer os dog, at Christian IV nærmere har truffet det rette, naar han kalder ham »den latinske Rosenkrantz«.

² Et kuriøst Exempel paa ordret Gjentagelse hos Hvitfeldt (S. 1094) er allerede omtalt af Werlauff (Kbh. Univ. Hist. t. Ref., S. 21): Svaning fortæller en af sine Oplevelser, Hvitfeldt gjentager hans Ord, men uden at forandre første Person til tredje, saa det ser ud, som om Hv. selv var samtidig med Begivenheden.

³ Allen, De nord. Rigers Hist. III, 2, 327 ff.

⁴ Allen, anf. Skr. I, 632 og mange andre Steder.

⁵ Se t. Ex. Brickas Udtalelse i Hist. Tidsskr. 4. R. V, 26.

flere Fejl, desto større Unøjagtighed opdager man hos ham¹. Og saa har endda senere Historikere ment, at Allen undertiden ikke er gaaet vidt nok i sin Kritik af Hvitfeldt².

At det ikke er Spøg for en Krønikeskriver fra det 16de Aarhundrede at falde i Hænderne paa vor Tids Kritik, ses navnlig af Professor Kr. Erslevs Drøftelse af Hvitfeldts Beretning af Begivenhederne under Valdemar Sejrs Sønner, hvor det med megen Styrke gjøres gjældende, at Hvitfeldt til Eriks og Abels Historie væsentlig ikke har anden Kilde end Svanings endnu bevarede Manuskript, angaaende hvilket allerede Wegener paaviste, at det var stærkt benyttet af Hvitfeldt³. Det særlige hos Erslev er, at han paastaar, at hvad den sidstnævnte har udover Svanings langt fra fejlfri Fremstilling, i Hovedsagen kun er hans egne Formodninger og Kombinationer, som han giver Skikkelse af vel afhjemlet Historie⁴.

Her er ikke Stedet til nærmere at undersøge Rigtigheden af denne for øvrigt med megen Dygtighed hævdede Sætning, men jeg skal dog tillade mig at hidsætte følgende Ytringer, fremsatte i et privat Brev fra en norsk Historiker til Forfatteren af nærværende Biografi, uden at jeg dog derfor i ét og alt gør dem til mine: »Naar den nyere Hyperkritik har ment at kunne reducere de af Hvitfeldt benyttede Kilder til et saadant Minimum, som f. Ex. Professor Kr. Erslev har gjort med Hensyn til Kongerne Eriks og Abels Historie, da synes dette mig kun lidet stemmende med den sædvanlige Mening om den temmelig mekaniske Maade, hvorpaa hans Krønike skal være skreven, næsten kun som en Ramme om de mange meddelte Dokumenter, hvortil hans Stilling gav ham en let Adgang — en Betragtning, som dog ogsaa er temmelig ensidig. Men skulde han i de nævnte Kongers Historie have skrevet sin lange Beretning

¹ Allen, anf. Skr. IV, 2, 556 f.

² Norsk hist. Tidsskrift III, 306 Not. 365 Not.

³ Wegener, Efterretn. om A. S. Vedel, 2. Udg., S. 222 Not.

⁴ Hist. Tidsskrift, 6. R. II, 411 ff.

paa de overordentlig sparsomme Kilder, Erslev vil indrømme ham, vilde han jo pludselig voxte til en pragmatisk Fremstiller af høj Rang. Her kan kun én af to Ting være Tilfældet, ikke baade - og«.

En saadan almindelig Betragtning, hvor beføjet den end kan være, vil dog ikke kunne slaa Professor Erslevs Argumentation til Jorden, og skjønt denne unægtelig er dristig, staar den dog indtil videre uigjendreven. Det skal dog tilføjes, at den nævnte Kritiker samtidig giver Hvitfeldt en Æresoprejsning, der mulig opvejer det ham tilføjede Saar, idet han nemlig siger om ham: »I alle Retninger overgaar han sin Forgjænger Svaning. Han kjender de danske Kilder i langt videre Omfang, støttet af det store Samlerarbejde, som Hamsfort og andre i Mellemtiden har udført; han medinddrager efter største Maalestok ogsaa Nabolandenes Historie, og fremfor alt, han henter fra Arkiverne denne utrolige Mængde af Breve, der kaster et hidtil uanet Lys over hele den senere Middelalders Historie. Det var et Kjæmpeværk, som Hvitfeldt udførte, og aldrig har hverken før eller senere Kjendskabet til Danmarks Fortid gjort et saa umaadeligt Skridt fremad som ved hans Arbejde¹«.

Hermed stemmer det godt nok, naar N. M. Petersen, der heller ikke savnede Blik for Hvitfeldts Skrøbeligheder, siger, at hans Krønike, »sine mangfoldige Mangler uagtet, næsten maa anses for et Underværk²«.

»At Hvitfeldts Krønike har store Mangler«, siger A. D. Jørgensen, »det ligger i Sagens Natur: han maatte bryde Isen og lægge Grundvolden, og det Værk, han paatog sig, savnede næsten ethvert Forbillede. Men i lange Tider var hans Bog den eneste Kilde for vort Folks Viden om sin Fortid; hjemme og ude stod den i første Række saa vel blandt lærde som hos Lægfolk«. — »Tyge Brahe og Arild Hvitfeldt kan nævnes Side om Side. De brød Vej, hver

¹ Hist. Tidsskrift 6. R. II, 411.

² Bidr. t. d. danske Lit. Hist. III, 402.

i sin Retning, for et aandeligt Arbejde af vidtrækkende Betydning; blev den enes Navn større i Videnskaben, saa knyttedes den anden nøjere til vort Fædrelands Sprog og Historie. Tilsammen er de et Vidnesbyrd om hin Tidsalders mægtige Kræfter ogsaa herhjemme, et dyrebart Minde om vort Folks Evne og aandelige Sands¹«.

Hertil føje vi endnu til Slut: Kast et Blik paa vor Fortidslitteratur: hvor mange Værker mon der er, som kunne staa Maal med Hvitfeldts? De ere i Sandhed snart talte. Af Mænd, der sætte en saadan Kraft ind paa et nationalt Arbejde, fødes der ikke mange i et Aarhundrede. Derfor Ære være den gamle Rigens Kansler og Raad, der i fuld Frihed og af egen Drift satte det som sit Maal at faa sit Fædrelands Historie beskrevet, og som trods alle Hindringer førte Værket til Ende saaledes, at Efterslægten sent vil naa at faa det udgransket!

¹ Fyrrretyve Fortæll. af Fædrelandets Hist. 2. Opl. S. 223.

Tilføjelser og Rettelser.

- S. 33, Not. 1. I Skoleprogrammet fra Herlufsholm 1886 findes en lille Afhandling med Titel: »Tilbageblik paa Processen om Herlufsholm 1573—75. Af Overretssagfører Kjer i Aarhus«.
- 84, Lin. 19. thi en saadan, læs: en saadan.
  - 103, Lin. 4. Præst, læs Provst.
  - 163, Lin. 26, og S. 171, Lin. 11. Mogens, læs: Mats.
  - 168, Not. 3. Om Hvitfeldts Haandskrift til Christiern II's Historie har Allen en lille Bemærkning i »De nordiske Rigers Historie« III, 2, 470.
  - 182, Lin. 18. Indkomt, læs: Indkomst.
  - 193, Not. 2. Den norske Dombog fra 1597 er nys udgiven i Christiania 1896.
  - 200 o. fl. St. For Pieter van Heill vilde det have været rigtigere at skrive Pieter van Heile, som Manden selv skrev sig (paa Latin: Petrus ab Heila dictus Varheilus eller Verheilus).
  - 245, Lin. 2 f n. Historigraf, læs: Historiograf.
  - 281, Lin. 10. Vor Frue Kloster, læs: Vor Frue Provsti.
-
-

TILLÆG

TIL

ARILD HVITFELDT'S LEVNED

VED

HOLGER FR. RØRDAM.

KJØBENHAVN.

HOS V. THANING & APPEL.

1896.

I.

Aktstykker og Breve til Arild Hvitfeldts
og hans Samtids Historie.

II.

Brudstykke af Haandskriftet til Kong Chri-
stian den Tredies Historie med Arild Hvitfeldts
egenhændige Rettelser og Tilføjelser.

III.

Register til Arild Hvitfeldts Levned.

TILLÆG.

AKTSTYKKER OG BREVE

TIL

ARILD HVITFELDT'S HISTORIE.

Ar. Hvitfeldt, Tillæg.

Nogle Breve fra Arld Hvitfeldt ere tidligere af mig udgivne, dels i Københavns Universitets Historie 1537—1621, IV, dels i Kirkehistoriske Samlinger. Disse Breve er det ikke anset for rigtigt her at gjenoptrykke. De citeres paa deres Sted i Biografien.

H. F. R.

Nr. 1.

3. September 1568.

Arild og Jakob Hvitfeldts Mindeord indskrevne (ved deres Bortrejse fra Strasburg) i Studenten Morten Knudsens Stambog.

a.

Speranti dat meliora Deus.

Hæc optimæ spej Iuueni Martino Canutio Dano popularj suo scripsit Arnoldus Wittfeld Argentorati 3 Septemb. 68.

ἀνητὰ πόνου τὰ καλά.

b.

Cum fueris felix, multos numerabis amicos,
Tempora sj fuerint nubila, solus eris.

Hæc optimæ spej adolescentj Martino Canutio conterraneo suo scripsit Jacobus Huitfeld. 2. Septemb. A. 1568.

Orig. i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 365. 8°.

Nr. 2.

10. Marts 1569.

En unævnt dansk Student, der opholdt sig i Strasburg, fortæller om Forholdene her i et Brev til Brødrene Anders og Vilhelm Dresselberg, der for ikke længe siden ogsaa havde studeret i Strasburg, men nu opholdt sig ved Universitetet i Tybingen¹.

Saluete plurimum. Credo vos iam scire: quo in statu sint res nostræ. Sed ualde miror: Molzanos² ad uos ante non

¹ Skjønt dette Brev ikke direkte vedrører Hvitfeldt, meddeles det dog her, da det giver et Billede af de ofte brydsomme Forhold, hvorunder de danske Studerende færdedes i Udlandet paa den Tid og paa de Steder, hvor ogsaa Hvitfeldts Rejse faldt.

² Medlemmer af den bekjendte meklenborgske Adelsslægt, til hvis ældre Historie man har det omfangsrige Værk af Lisch: Urkunden-Sammlung zur Geschichte des Geschlechts von Maltzahn I—V.

venisse: quàm hæc scribebatis. Omnia sunt deteriora: quàm tunc temporis erant: cum illj decesserunt. Omnes Augustani et Norici¹ Basileam sunt profectj. Publicum auditorium² est propè vacuum: in classibus autem sunt adhuc multj. Quod Seuerinum³ et me remoratur: idem impedit illorum conatum: qui cupiunt hinc discedere. Solicitauimus unà cum Petro⁴ Iacobum Molzan: ut in his periculis nobis adesset: hoc is recepit se facturum: ut creditores, quos hic habemus, nostram profectionem non interpellarent: et commendaturum nos ciuj Basileensj: qui nobis ibi pecuniam daturus esset. Sed quò possimus ire? Seuerinus et ego⁵ cruciferum⁵ ipse habet: ego vero diu non vidj pecuniam, nisi in manibus illorum: quj me sunt feliciores. Ambsterodamum sæpe literas mitto: nihil respondetur: pecuniam peto: nulla mittitur: quid hac mendicitate miserius? quid eiusmodi curis grauius? Sunt fortassis: et certè sunt: qui non dubitent dicere: me felicem esse: qui viuam Argentinæ honestj et liberalis virj sumptibus: cum tamen me nemo sit infelicior: qui cum magna studiorum meorum retardatione hic commoror: quj maioribus affligor curis: quàm uel possit uel oporteat in hoc tempore dicj. Quod in studiis facio damnum: hoc ita me non mouet: ut ægre feram hanc moram: quæ dum Martino⁶ fuit fructuosa: mihi profectò non erat iniucunda. Sed hoc excruciat me: quòd nostrj sint tam securj post multorum periculorum indicationem. Multis n. literis indicaui: magnum esse belli metum in hac vrbe: meque pecuniam habere ad Calendas Ianuarias: ad quod tempus plus mittendum esse significabam: och gjør icke dett mig ontt, da gjør dette till wisse, att wij skulle lige her effther den thiid, som de haffuer oss opsagtt att wille beskerme och beskytte. Y wiide well, huad pladz wij hagde tilform, men dett biider nu, siiden dett bleff forkyntt, att Studenterne skulle wd. Huor vill ieg

¹ Bayrere og Østerrigere.

² *Publicum auditorium* er vistnok Akademiet, og *classes* Gymnasiet.

³ Vistnok Søren Skøtt, Hovmester for Brødrene Mogens og Falk Gjøe, siden Præst i Grenaa (Ny kirkehist. Saml. III, 661. V, 244 ff.)

⁴ Maaske Peder Hansen (Riber), siden Superintendent paa Gulland (Dsk. biogr. Lex. VII, 35).

⁵ En Kreutzer?

⁶ Vistnok Morten Knudsen (Knardorph), i hvis Stambog ovenanførte Mindeord findes (s. Ny kirkehist. Saml. III, 658 ff.).

hen? De maa gjøre mig och en anden nu huad de wille, dog maa wij thie stille der till, och tacke Gud, att dett er icke hardere. Jeg wor aldriig wdj saadantt itt marckitt, wor herre hielpe oss well her fra. De lerd¹ wille icke gerne, dett mand skulle saa dragitt her fra, der fore haffuer de icke wille sagt dett saa hartt, som dett haffuer weritt: alt huad her wor wdj landett er bortagitt, huilckett som icke wor her indfløtt, mange landzbyer aff brent. Her ligger thretten thusind ryther, som kommer hannem till, som nu skall ind ij Francheriige, y wiide well huem hand er². Hand haffuer wdj disse dage begiertt en stor penning af denne stad, landitt brandskatter hand. Item Claus Hadstett³ skulle weritt øffuerst for disse knechte, saa bleff der nogitt befunditt hoss hannom, huilckitt de hagde icke trodtt. Wij høre indthed andett om dagen en trummer, framdeles ochsaa dør her mange aff pestelentze, dog himmelig, men ieg haffuer hørt dett aff Docterens mund, som gick till Magnus Gyde⁴, att dett er en indwortis pestelentze, och kom hiid med de wraniske folch. Doctor Lebertt fich siin død hoss en, hand skulle hielpe. For ij dage siiden døde de Randzouers weritt af samme kranckhed. De for aff med Peiter och de Rhuder⁵ den anden wge, som jeg schreff eder till med de Moldzaner. Aff thette och anditt kunde ij wel forstaa, huad glæde ieg haffuer. For ieg icke nu penning wdj Francfurtz marckitt⁶, da wid ieg ingen guode raad. De frij herrers aff Østeriige præceptor, wid naffn Lichstein, siigis at haffue wdi gaar natt stockitt en lands-

¹ Professorerne.

² Det var Pfalzgreu Wolfgang Vilhelm af Zweibrücken-Neuburg, en bekjendt Partigjænger, der havde samlet en Hær for at træde i Forbindelse med de franske Huguenotter. Han aftraadte dog siden Overkommandoen til Brødrene Vilhelm af Oranien og Ludvig af Nassau, der førte Hæren ind i Frankrig lige til Limoges, hvor de forenede sig med Coligny. Pfalzgreuen døde allerede i Juni 1569. (M. Ritter, Deutsche Geschichte 1555—1648 I, 418).

³ Efter Navnet at dømme en Slesviger.

⁴ Mogens Gjøe Falksen (s. Dsk. biogr. Lex. VI, 84).

⁵ Johan og Knud Rud Ottessønner (s. Vedel Simonsen, Familie-Efterretn. om de danske Ruders Adelslægt II, 196, 206).

⁶ Til Markedet i Frankfurt kom Handelsmænd fra Danmark, der bragte Sendelser fra Hjemmet til de udenlands studerende, idet de atter tog Breve fra dem med tilbage (s. Ny kirkehist. Saml. V, 247).

knechtt wdj hiell. Hæum der er wdj blantt ontt, hand dricker gerne der aff. Bene valete: et me amate. Salutat uos Martinus: ab vtroque nostrum saluebit Thomas vester. Magnus iam conualescere coepit. 10 die Martij 1569.

Udskrift: Nobilissimis et ornatissimis viris: Andreae et Guilielmo Dresselberg Danis: dominis suis obseruandis.

Tybing bei des Roehenbachs wiitfraw zu erfragen.

Paategnet: 18 Martij a° 69.

Orig. i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling (under Dresselberg).

Nr. 3.

1570.

Arild Hvitfeldt svarer paa egne og sin Broders Vegne paa den Stevning, som Vikariernes Prior i Roskilde havde taget imod dem i Anledning af deres formentlig uretmæssige Besiddelse af noget Altergods.

Thill thennd steffning, som er lest offuer oss for thet wicarieguotz, som laa till S. Laurentij aller, wij haffuer anammitt, beretter wij saa:

Først, att wij icke haffuer tagitt osz dett till, men att wij tillforn haffue ladit besøge Kon. Matt^s ther om, som wij met salliig Corwitz Wllfeldtz¹ egenn handschrift kunde beuise.

Dernest, at wii erre Bisp Jens Pederssøns² arffuinge, som stiftede samme alterne, och hans broders Anders Pederssøns aff Ellinge, som oc lagde guotz der till. Huilkitt wij thet wille beuisze, att wij aruede Her Peder Anderssøns³ løszøre, som var Bisp Jens Pederssøns broderssøn⁴. Oc ephtherdj wij haffue godzet wdj haffuinde werri, wille wij icke slippit.

Thill dett tridie, ephtherdj Her Peder Anderssøns breffue oc jordegottz er bleffuen osz emod all loug oc rett forholdden,

¹ Korfits Ulfeld Knudsen til Kogsbøl var kgl. øverste Sekretær. Døde 12. Marts 1563. (Rørdam, Kbh. Univ. Hist. 1537—1621. II, 400 ff.)

² Biskop Jens Pedersøn i Roskilde, der døde 1448, tilhørte Familien Jernskjæg.

³ Kannik i Roskilde, døde 1513 (Løffler, Gravstene i Roskilde. S. 10).

⁴ Herefter findes skrevet, men atter overstreget: Men huis breffue oc jordegodtz, hand haffde, bleff oss forholden, som wij kunde beuise med Kirkens Breff oc Segell. Saa haffuer min Fader beklagitt same for Kong Christian, salig oc hogloffig ihukomelse, at hand ephther Her Peder Anderssøns død oc affgang ingen breffue haffuer bekomitt. Saa klager wij oc etc.

huilkitt wij kunde beuisze mett kirkens breff oc segell, saa oc ephther Kon: Matt^s, salig oc hogloflige ihukommelsze, steffninge, bør thenum att føre kirkens fundats oc adkomme tillstede.

Udkast med Ar. Hvitfeldts Haand i Rigsarkivet, topografisk Saml., Roskilde 96a. Vedlagt findes, skrevet med en anden Haand, et Stykke med Overskrift: »En kort beretning om thett godtz y Roskilde Domkircke, huilckitt the Huitfelder haffuer nederlagt«.

Nr. 4.

19. Juni 1571.

Udtag af de kgl. Rentemesteres Regnskab vedrørende Arild Hvitfeldts Sendelse til Lybek for at betale den Rest, Kongen skyldte nogle Lejetropper, der under den nordiske Syvaarskrig havde staaet i hans Tjeneste.

Thendtt 19. Junij anthuordett Arffuit Huitfeldt ij^m vij^c lxxvij gamble daller, vij^m vj^c nøj daller, som handtt schulle føre thiill Lybeck och ther mett affbethalle Baltzer Leistes¹ ryther thierris rest, kon: Mat^s: thenum haffde forskreffuet thiill sanctj Hans dagh medsommer først kommindis, och wor vnnder for^{ne} gamell daller ij^c lxiij rigs daller, och ther for att jnndfrij ko: Mat^s [for]-schriiffuingh.

Samme dagh bleff anthuordet for^{ne} Arffuit Huitfeltt thiisse ephther^{ne} hanndskriffter, som mett for^{ne} Baltzer Leistis rytther schulle afkorthiis vdj for^{ne} ko: Mat^s: forschriiffuingh . . . .²

Thendtt 30. Decembris annammett aff Aruidtt Huitfelt xx nøj daller, som handtt bleff ko: Mat^s: schildiigh aff 2777 gamble daller och 7600 nøj daller, handtt thillforne aff osz annamett haffde paa ko: Mat^s: vegne thendt 19. Junij vdj thette aar thill att afflegge Baltzer Leist och hanns rytther medtt thierris rest, thennom i Lübeck till Sanctj Hansdagh medsommer forledenn forskreffuenn vor, och ther thiil fornøget Markus Hess, borghemester aff Kiøbennhaffuen, iij^c gamble daller thiil Henrick vann Plottow³.

Regnskabet fra 1. Maj til 31. Dcbr. 1571 (i Rigsarkivet) Fol. 94, 110.

¹ Ritmester. Han gjorde ogsaa Tjeneste som Hofjunker (s. Grundtvig, Meddel. fra Rentekammer-Arkivet 1873—6, S. 156).

² Ni Haandskrifter opregnes (de fleste fra 1570, et Par fra 1571). Til sammen lød de paa 541 Dlr. 9 Sk.

³ Kaldes ellers sædvanlig v. Plato ell. Plate (s. Rørdam, Hist. Kilde-

Nr. 5.

16. August 1571.

Kong Frederik II lover om tre Aar at betale Arild og Jakob Hvitfeldt paa deres Moders Vegne 6500 Daler Indløsning for S. Agnete Kloster i Roskilde, som afd. Børge Trolle havde haft i Pant.

Wij Frederich thend Andenn, med Gutz Naade Danmarkis, Norgis, Wendis oeh Gottis Konning, Hertug udj Slesuig, Holstenn, Stormarn och Dytmerskenn, Greffue udj Oldenborg och Delmenhorst, Giøre alle witterligt, att efterthij oss elsk^e Aruidtt Huitfeld och Jacob Huitfeld, wore Secreter, paa theris Moders wegne, oss elsk^e Fru Øllegaard Trollis, nu goduilligen, oss till ere, haffue indrømt oss och Kronen Sancte Agnethe Closter udj wor Kiøbsted Roskylle, och tilladtt, att the halffsiuffuende thuszinde daler, som theris Moderbroder Børge Trolle thett fore wdj pantt haffde, mue bliffue bestaaendis hoes oss och Kronenn rentefrij wdj try sambfelde Aar, nest effter thette wortt obne breffs datum regnendis: Tha haffue wij ther emod egien loffuitt och tillsagt, och nu med thette wortt obne breff loffue och tillsige for oss och wore effterkommere Konninger wdj Danmarck, att naarsomhelst for^{ne} try Aar ere forlobne, wille och skulle wij egienn bethalle och fornøige for^{ne} Aruidtt och Jacob Huitfeldtt eller theris Arffuinge for^{ne} halffsiuffuende thuzende Jochims Daller, eller och egienn att indrømme thennum for^{ne} Closter och holle thennum thett skadesløst wdj alle maade. Till ydermere foruaring haffue wij laditt henge wort Indsegle nedenn for thette wortt obne breff. Giffuitt paa wort Slott Frederichsborg thend xvj Dag Augusti, Aar Mdlxxj. Wnder wort Signett.

Friderich.

Paategning: Dette breff haffuer Per Oxsze indløst, och flytt Arill Hnitfeld till fress mett syne egne penninge.

Orig. p. Perg. (gjennemskaaret) i Rigsarkivet.

Nr. 6.

8. Januar 1572.

Kongen stadfæster efter Begjæring af Arild og Jakob Hvitfeldt et Vidne af Skaanes Landsting, taget af deres Moder, Fru Øllegaard Trolle,

---

skrifter 2 R. II. Reg.); havde i Krigen været Ritmester for en Fænlike hvervede Ryttere. Fungerede ogsaa en Tid som Hofjunker (Grundtvig, a. St.).

i den Hensigt at indvæрге til Laas det Gods, hun havde arvet efter sine Forældre og efter sin Broder, Børge Trolle.

Arwidt Huittfeldtz och Jacop Huittfeldtz forfølling tiill laasz paa therris moders wegne, Frue Øllgaardt Trollis, paa thette epttherschreffne goedtz, første stadfestelsze breff.

Vy Frederich thend anden, met Gudtz naade etc. Giøre alle witterliigt, att for osz wor skickett osz elskelige Aruidt Huidttfeldtz och Jacop Huittfeldtz, worre mend och thieners, wiisze bud paa therris moders, osz elskelige Frue Øllgaardt Trollis, wegne mett ett landtingswiidttne, som Niels Bercherszenn i Lund, landtzingis skriffuer wdj Skaane, haffuer wdgiiffuitt och besegliidtt, liudendis, att Oluff Pederszen, for^{ne} frue Øllgaard Trollis thienere, haffuer werritt tiill Schoninge landtzing medtt fuldmagtt att dele tiill laasz thette epttherschreffne goudtz, som hinde arffueligen tilfalden er eptther hindis afgangne fader och moder, Her Jacop Trolle och Frue Kisthene Skaffue, som er først tho gaarde i Slutztrup, som Suend Clemitzen och Thue Pederszen iboer, en gaardt i Røde, Suend Mogenszen ibode, en gaard i Tyelstrup, Peder Nielszenn iboede, en gaard wdj Jngelstrup, Thue Nielszen ibode, en gaard i Ardmindtorp, Peder Armidszen iboede, en wdj Aalstrup, Peder Aageszen paabode, en wdj Suendstrup i Gøngeherritt, Peder Esberenzen iboer, en i Kyllingrøed, Fader iboer, och en wdj Threnne, Niels Østemand iboer. Disligeste thette eptterschreffne goudtz, som for^{ne} Frue Øllgaardt nu arffueligen tilfalden er eptther hindis afgangne broder Børge Trolle, først Lilløes hoffuittgaardt med all sin herlighet, friheder och tilliggelsze, lige som afgangne Børge Trolle thend frij wdj werge haffde met en skouff wdj Deybiereg sogen, som kaldiiis Stennolt, och met nj gaardsider wdj Herluff bye, end wdj Herluff bye thiisze eptterschreffne gaarde, først Oluff Pederszen, Hans Nielszen, Aruidt Clemitzen, Børge Tordszen, Lasz Nielszen, Niels Suendszen, Mogens Krogh, Peder Lauritzen, Thiige Murere, Oluff Lauritzen ibode, en gaard wdj Jsgrantorp, som Niels Jørgenszen paaboer, en wdj Agbo i Dyrødtt sogen, som Oluff Smeddt paaboer, wdj Willandtzherritt wdj Nesbye i Noszebye sogen firre gaarde, som Fadder Erickszen, Niels Hendrickszen, Pouell Morthenszen och Rasmus paa boer, met alle for^{ne} gaarde och goudtzis rentthe och retthe tilliggelsze, som thett

breff ther om ydermere wduiszer. Huilckett breff wij nu stadfeste och wedtt sin fulde magtt dømme wedtt alle ordtt och articke, som thett wduiszer och indeholder, forbiudendis alle, ehuo the helst erre eller werre kunde, for^{ne} Frue Ollegardtt eller hindis arffuinger paa for^{ne} gaarde eller paa nogen therris retthe tilliggelsze hinder eller forfang att giøre eller i thend sag i nogre maade att wforrethe, saa lenge nogre kommer for osz met bedre beuizningh paa wortt rettherting. Datum Haffnię 8. die Januarij anno 1572. Nostro ad causas sub sigillo, teste Hilario Grubbe iustitario nostro dilecto.

Paategninger:

Finge ther thill første, andett och tredie dombreffue, actum Lystrup 8. die Martij anno 1572.

Finge ther till fierde dombreff och almindelig steffning, actum Triiggeuelde 22. die Octobris anno 72.

Aruidt Huittfeldtt fick almindelig steffningis vj wggers offuerhørelsze, actum Triiggeuelde 9. die Octobris anno 1573.

Niels Friisz till Heszelagge thog gienbreff i sagen, actum Birckinge thend 21. Octobris anno 1573.

Aruid Huittfeldtt till Beridtzgaardtt thog steffning i sagen, actum Coldingie 26. die Octobris anno 1573.

Aruidtt Huittfeldt thog steffning paa nye y sagen effter Niels Friisz, actum Haffnię 8. die Aprilis anno 1578.

Rigens Forfølgningssbog 1570—76 (i Rigsarkivet), Fol. 43.

Nr. 7.

14. April 1572.

Arild og Jakob Hvitfeldt tilstaa, at de af Peder Oxen have modtaget 8000 Daler til Indløsning af Jungshoved.

Jegh Aruiid Huiidtfeldt och Jacop Huidtfeldt thiill Berriidtzgard, Brødre, kiennendis och giør wiittherliigt for alle med thette wortt obnne Breff, ath erliigh och welbyrdiigh Mandt Peder Oxen thiill Giisszfeldt haffuer nu fuldgiortt, fornøyetth och be-thaldt ossz otthe thussende gode vforfalskede gamle daller, szom ehr for Junxhoffuidz panth, handt fraa ossz thiill sziigh indløsth haffuer. Thij lader wij for^{ne} Peder Oxen och hans arffuinge quitt, frij och krafløsz for for^{ne} 8000 daller aff ossz och worre arffuinge, och for alle szom ther paa med retthe thalle kandt, tackendis hannom for godt bethallingh. Thiill ydermere windis-

byrdt trycker wy wore Siignetter her neden wnder, och mett wor egen handt wnder schriiffuitt. Giiffuitt paa Kiøpenhaffs Slott thenn 14 Aprilis, Aar etc. 1572.

Arwiidt Huittfeldt
egenn hanndt.

Jacob Huittfeld
med egen hand.

Original med to paatrykte Segl i Saml. t. Adel. Hist., Fasc. 49, Nr. 145 i Rigsarkivet. Kun Underskrifterne ere egenhændige. Under Arild Hvitfeldts Segl staa nogle sammenslyngede Bogstaver, der formodentlig skulle betyde: subscripsit.

Nr. 8.

13. Juni 1572.

Kongelig Rettertingsdom i en Sag angaaende noget Vikariegods i Roskilde, hvortil Lave Wenstermand og Brødrene Hvitfeldt mente at have Indløsningsret. Deres Fordring atvistes.

Lauge Wenstermandtz, Aruidtt, Jacob Huittfelders oc Her Søffren prior vicariorums dom.

Wy Frederich thend anden met Gutz naade etc. Gjørre alle witterligit, att aar etc. 1572, thend 13. Junij, paa wortt rettherting paa wortt slott Kiøpnehaffn wdj wor egen neruerelsze, offuerwerrendis osz elskelige Peder Oxe till Giisselfeldtt, wor och Danmarckis rigiis hoffmester, Her Peder Skram till Wrup, Her Jørgen Løcke till Offuergaardtt, riddere, worre troe mend och raadtt, for osz wor skickitt osz elskelige Lauge Wenstermand till Stadagger, wor mand, thienner och landtzdomere wdj wortt landtt Laaland, paa hans egne och hans medttsøskendtz wegnne, och Aruidtt Huittfeldtt och Jacop Huittfeldtt, worre mend, thienere och secreterere, paa thend enne, och haffde for osz wdj retthe steffntt osz elskelige Her Søffren Olszen, prior vicarium wdj Roskiilde, paa thend anden siide for thuende gaarde liggendis wdj Liemarck, som therris foreldre skulle haffue pantsatt till Erasmj altare i for^{ne} Roskilde domkircke, och i retthe laugde ett breff, liudendis, att thuende gaarde i Liemarck skulle werre pantsatt till for^{ne} Erasmj altare. Och for^{ne} Lauge Wenstermand berethe, att the haffde kynditt løszen paa samme gaarde, och the icke thenom bekomme kunde, men forholdis thenom forre, som hand mentthe, met wretthe, och ey heller motthe faa fundatz eller adkom att see paa samme gaarde, huor aff mand kunde forfare, huorledis samme gaarde worre kommen

till samme altare. Ther emodtt berette for^{ne} Her Søffren Oelszen, att the thoe gaarde, hand paa thaler, och hans breff om formelder att skulle ligge till Erasmj altare, icke ligge till Erasmj altare, men ligge till Barbare senioris altare, som hand strax for osz beuiste met en gamell jordebogh. Tha epttherthj gien-suar och thend sagens leiiglighet saugde wij ther paa saa aff for retthe, att epttherthj for^{ne} Lauge Wenstermandtz och the Huittfelders breff lyder paa for^{ne} gaarde att skulle ligge till Erasmj altare, och for^{ne} Her Søffren strax affbeuiste thenom att ligge till Sancte Barbare senioris altare, tha haffue wij icke befunditt samme breff saa nøgactigt att werre, att for^{ne} gaarde bøer att følge for^{ne} Wenstermend och Huittfelder, men att bliffue hoes for^{ne} Sancte Barbare altare, wden saa er, att for^{ne} Wenstermend och Huittfelder met bedre breffue och beuizning kunde thett anderledis beuize, etc. Datum vt supra. Nostro ad causas sub sigillo, teste Hilario Grubbe, iustituario nostro dilecto.

Af »Danmarks Register paa Domme, som gangne ere saa vel efter Kgl. Maj.s egne Stevninger som under Rigens Stevninger 1570—76«, Fol. 35 f.

Nr. 9.

1572.

Uddrag af de kgl. Rentemesteres Regnskab for 1572, vedrørende Arild Hvitfeldts (og Nickel Druckenbrots) Sendelser i kongelige Hverv.

Thennd 24. Octobris gjorde Arffuid Huidfeldtt och Nichell Druckenbrott regenschaff for vj^m ij^c j gamle daller, ix^m vj^c xxx nøie daller, som the aff oss haffue vpbaarett thend 26. Decembris 71, och for en Josua von Qualenns¹ reuerss, liudenndis paa vj^m gamle daller. Sameledis for xvij^m ix^c xxxvj gamle daller, the annammet aff Axell Thønneisenn, høffuitzmandt paa Nyeborg, som Erick Hardenbiere forstragte konn: Matts: paa Hagenskouff slott och lenn vdj Fyenn. Item for ij^c nøie daller, annammet aff mester Mortenn² abbett vdj Soer Kloster. Item for vj^c xxxvij nøie daller, annammet aff Hanns schriffuer paa Othennsse gaardt, och for jmⁱⁱⁱ ij^c nøie daller, annammet aff Axell Wiffert aff Nye-

¹ Havde fra Krigens Tid store Summer tilgode hos Regjeringen (s. Rørdam, Hist. Kildeskrifter, 2. R. I. Reg. Erslev, Danm. Len og Lensmænd i 16. Aarh., S. 36. 151. 161).

² M. Morten Pedersen (s. Ny kirkehist. Saml. III, 483 ff.).

borg slotz lenn, som war aff lanndeskattenn, som wdgaffs till jule dag forledenn 1571, och beløuff tilsamenn xxxj^m lxxxvij gamle daller, xj^m vij^c lxxvij nøie daller. Huor aff the haffue wd-giffuett vdj konn: Matts: wmslags handdell till Kiill anno 72 och wdrettet till Josua vann Qualenn och fran hannom jndløste tuende konn: Matts: forschriffninng, liudendis paa xxiiij^m iiij^c xxxvj gamle daller for xxiiij^m ix^c xxxvj gamle daller, v^c nøie daller och xxxv nøie daller wpgeltt. Item giffuett Henicke vann Hagenn och frann hannom inndfriett konn: Matts: forschriffninng paa Ødtzløff closter¹, liudenndis paa viij^m gamle daller for viij^m gamle daller, ij^m nøie daller och j^c xxij nøi daller xvj β vpgeltt. Jtem bethald Jacob Loie², Claues Meinstorff, Peither Ruckell³ och Bastian Portugall for v^m ix^c xliiij gamle daller hoffuidsumma och v^c lxxxv gamle daller ij aars rennthe, viij^m xxxix nøie daller och v^c nøie daller vpgeltt, som giør tilsamenn 6988 nøi daller, epther Thonnis och Peder Randtzous⁴ quitanantzis liudende, och ther for frann thennom jndløste konn: Matt^s forschriffninng, och alle forschriffninger frann thennom leffuerett till oss, stuckenn och sønderskarenn, och paa konn: Matt^s wegne bethallett Johann v. Aheldenn⁵, Henrick och Parum von Plato, bestillede rithmester, ix^c nøie daller, thieris pensionn for j aar till hillig tre konnger dag nest forledenn. Annthuordet konn: Matt^s paa Kollinghuuss 30. Januarij nest forledenn j^m vij^c xxxiiij nøie daller, och till therinng, wogenleie och vdj andre maade fran Kiøpnehaffnn till Kiil och tilbage igienn till Koldinng wd-giffuett j^c xxxj nøie daller jx β lbs., och beløff tilsamenn ald for^{ne} thieris wd-giff^t xxx^m iiij^c xxxvj gamle daller och xj^m ix^c nøie daller, och bleffue konn: Matt^s ther aff schildig xx nøie daller ij β lbs., som the affbethalde och thermed thieris regensschaff fuldgiort.

Thennd 31. Decembris giorde Aruid Huidfeld och Nickell Truckenbrott regensschaff for ij^m lxxviiij gamle daller och iiij^c xxxvij nøie daller, the vpbar aff oss thend 25. Martij nest forledenn,

¹ Ørslø Kloster (s. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd i 16. Aarh., S. 158).

² Nævnes som Hofjunker hos Grundtvig, Medd. fra Rentekammer-Arkivet 1873—6, S. 157.

³ Peter Rùchel nævnes smst. S. 156 som Hofjunker og Skjænk.

⁴ Afd. Daniel Rantzows Brødre (s. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. I. Reg.).

⁵ Johan v. Alden (s. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, Reg. 2. R. I, Reg.).

jtem for ij^m vj^c xlij gamle daller och xvij nøie daller 17¹/₂ β lbs., the annammett aff Pauell Harboe, renntheschriffuer i Nør Judtlandt; samlledis for tuende hertog Julius forschriffninger aff Brunsuig, liudenndis paa viij^m daller, som hannd war konn: Matt^s schildig; jtem for 6^m nøie daller med konn: Matt^s contrafeie, Niels Pedersen, renntheschriffuer, wiid Johannes Baptista¹ och Hanns Stissenn, renntheschriffuer, fremsennde till Hamborg epher Her Hoffmesters² befallinng; och for vj^m gamle daller, the annammett aff Søffrenn Kier, tholder i Koldinng, aff øxen tholdenn; saa thieris ganndsche jnndtegt, som forschreffuett staar, beløffuer xxiiij^m vij^c x x gamle daller och nøie konn: Matt^s och rigs daller och xvij^m iiij^c lxiiij nøie Nederlansske daller 17¹/₂ β lbs. Huilcke for^{ne} daller the fremdelis haffue wdrettett till Hamborgh och ther bethallett Chørførsten aff Saxenn hanns Naadis renthe och Greffuenn aff Suartzborg hanns Naadis forfaldenn termin till pasche dag nestforledenn; først Hertog Augustus, Chørførst aff Saxenn, vij^m lxiiij gamle daller j aarss rennthe aff 250^m gyldenn hoffuid summa, frann Michaelis till pascke forledenn bedagett och forfaldenn med iiij^m nøie konn: Matt^s och rigs daller, huer for 32 β lbs., och iiij^m ix^c lxxxij gamle daller. Thessligeste be-thald hogborne første Graff Gynnther aff Suartzborg 28407 gamle daller iij β lbs: thennd fierde part hanns Naadis egen och wnnderhaffuennndis rytters efftherstandendis bethalinng for thette forgangen aar till pasche nest forledenn forfaldenn och bedagett med v^m konn: Matt^s nøie daller, huer till 32 β lbs., viij^m gamle daller och xv^m viij^c iiij nøie Nederlenske daller, huer till 30 β lbs: Anthuordett Niels Pedersenn, renntheschriffuer, i konn: Matt^s renthekam^{er} v^m iiij^c v gamle daller och ij^m xxxvij nøie daller, och ellers wdgiffuett till fortherinng frann Koldinng till Hamborgh och tilbage jgienn till Kiøpnehaffnn j^c xxxiiij gamle daller ij β lbs., saa thieris ganndsche wdgiffitt till sammen regnett beløuff epher regenschaffs liudende 24868¹/₂ gamle daller och nøie konn: Matt^s och rigs daller och 17290¹/₂ nøie Nederlenske daller 2 β lbs., och bleffue her aff schildig konn: Matt^s xxiiij nøie daller j β lbs., som the strax affbethalde, och ther med thieris regenschaff fuldgiortt.

¹ Johannes Baptista Quideti brugtes ofte i Sendelser til Udlandet.

² Peder Oxe.

Thennd 5 Martij bethald Aruid Huidtfeldt till Beritzgaardt j^c lxxxxij daller mønt, som Dirick Kop hannom schuldig war, och wiid Eiller Grubbe¹ med Chrestoffer Krab² vdj hanns besoldning, konn: Matt^s hannom schuldig bleff, er affregnet.

Thennd 5. Julij bethald Markus Hess ij^m gamle daller paa Her van Dhonas wegne aff the vj^m gamle daller, som for^{uit} staar, och bleff giffuen Aruid Huidfeldt paa thend summa, for^{ne} Markus Hess hannom schuldig war. Och her foruden haffuer Markus Hess bekommet aff Aruid Huidfeldt aff kon: Matt^s pendinge, hannom war medgiffuen thette aar att affbetalle konn: Matt^s krigsfolck met vdj Lybeck till Johannis forledenn, ij^m gamle d., som offuerløff aff samme betalling. Och fick aff Matz Lampe och Anders Jude aff thennd Ferøske handdell, the pligtigh ware konn: Matt^s, xij^c gamle d., och ther med er for^{ne} Markus Hess paa for^{ne} Her v. Dhonas wegne fornøiget vj^m gamle d. epher konn: Matt^s forschriffninngs liudende.

Thennd 13. Junij annthuordett Aruid Huidfeldt och Nichell Truckenbrott xxij^mxxij gamle daller, ij^mvj^clxxv nøie daller, v^ƒ danssche, med thennom till Lybeck till thennd summa, som nu till Johannis 72 førstkomenndis schall betallis ryttherne vdj Lybeck. Och her till finnge aff meg quitantzter, hanndschriffter och rest sedeler, liudenndis paa vj^mv^cxxiiij daller viij β. Jtem finnge the aff Niels Pederssenn rentheschriffuer lx^mj^cxlviij gamle daller med konn: Matt^s contrafei, och ther med schulle affbethalle 92318¹/₂ gamle daller vij β j alb.

Ennd annthuordett thennom same dag iij^c nøie daller, som the schulle fornøige Casper van Wedell rithmester hanns aarlige pension till pascke forgangenn.

Thennd 20. Augustj bethald mester Tygi Assmundssenn, superjntendens vdj Skaane stigt, j^v nøie daller, for lxxxx gamle daller, Jesper van Anefeldt hannom schuldig war, och for xv gamle daller, Henning Steuner hannom vdj lige maade paa hans handschrifft forschreffuett haffde; huilcke daller wiid Aruid Huidfeldt och Nichell Druckenbrott thennom kortet bleff vdj thieris terminn till Lybeck till Johannis forledenn.

Regnskabet for 1572 (i Rigsarkivet), Fol. 130. 149 ff. 153.

¹ Tidligere kgl. Rentemester (s. Dsk. biogr. Lex. VI, 216 f.).

² Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 406. 534.

Nr. 10.

8. Maj 1573.

Arild Hvitfeldt tilstaaer at være Forstanderen for Herlufsholm, Oluf Movritsen (Krogno), 300 Daler skyldig, som var Restbeløbet af 1000 Daler, som Børge Trolle havde skjænket til Herlufsholm Skole (men ikke faaet indbetalt inden sin Død).

Jeg Arwiidtt Huitfeldtt kiendis och gjør witterligt for alle mett thette mitt obne breff, miig aff rett witterlig gielld skylddig at werre welbyrdig Mand Olluff Moritzen, Forstanderre for Herloffsholm frij Skolle, trij hunderditt guode gamble mønttede Daller, som j Stederne gangbarre erre. Och haffuer ieg loffuit och tillsagdt och nu mett thette mitt obne breff loffuer och till-siger paa min guode tro och loffue att wille betalle Forstanderne paa Herloffsholms skollis wegne for^{ne} iijst Daller wden all argelist nu om sex wgger ephther Pindtzdag først kommendis 73. Och erre for^{ne} iijst Daller Rest aff thett thuszende Daller, som min salige Moderbroder haffuer giffuit till Herloffsholms skolle. Och thermett er for^{ne} Børre Trollis breff paa samme j^m Daller all-dellis och i alle maade fulldgiort. Tyll ydermere Wiszhedtt trøcker ieg mitt Signett her neden paa. Datum Herloffsholm 8 Majj Aar 1573.

A. Wittfeldt.

Egenhændig Original med paatrykt Segl i Herlufsholms Arkiv. Bag paa det gjennemskaarne Brev findes skrevet med Hvitfeldts egen Haand:

Item haffuer Arrilld Huitfeldt paa denne Handschrift A^o 73, der Børre Trolle wor død, anthuorid Peder Schriffuer, dend første som thiente Her Herloff Trolle och Fro Berette, try hundert Marck dansche paa den Handschrift, som hand haffuer foræhritt Skollen, huilkitt io M. Hans Michellsen witterligt er, Icke heller indregnid wdj Skollens gielld, som syden Arilld haffuer forstracht. Actum Trøggewelld 12 Febr. A. 89.

A. Huitfeldt pp. m.

Paa et andet Sted udenpaa Brevet findes skrevet med A. Hvitfeldts Haand:

Dette er fornøyett ephther fangendis quitantzer och affregned paa Trøggewelld A^o 89 xij Febr.

Nr. 11.

6. Marts 1574.

Uddrag af de kgl. Rentemesteres Regnskab angaaende de Arild Hvitfeldt paalagte finansielle Hverv.

Thendt 6. Martij gjorde Aruid Huitfeldt till Berridtzgaardt och Nichill Truckennbrott, kon: Mats: secreter, rede och regenschauff for xxiiij^m xxij gamle daler, ij^m ix^c lxxv nøie daler v m ff och vj^m iiij^c lxxiiij daler viij β vdj handschrieffter, the annammit aff Peder Hanszen¹ thend 13. Junij 72. Item for lx^m j^c xlviij gamle daler viij β , the samme thiid annammit aff Niels Pedersen rentheschrieffuer, och ther till for j^m iiij^c daler paa thuende offuer-giffne wnnderskedlige handschrieffter, thend ene paa Lorentz Fittinghoff, och thennd anden paa Baldtzer Leist, liudendis huer gamle daler annammit for xxxij β lbs. och beregnit vdj daler till xxxj β lbs. Beløuff tillsammenn lxxxxvij^m lj daler xx β lbs. och v ff danske, huor med Aruidt Huitfeldt och Nickell Thruckenbrott schulle afflegge och paa konn: Mats: wegne affbetalle the 4 rittmester, Johan van Aheldenn, Henrick van Plato, Baltzer Leist och Casper van Wedell, thieris siste termin, thennom forschreffuen war aff kon: Mat: vdj Lubek till sctj. Hansdag med-sommer 1572. Och theraff bethalet Johann van Aheldenn och hans rytter xvj^m ix^c xxvj daler xij β , Henrick van Plato och hans wnderhaffuendis rytter xxvij^m xxv daler iiij β , Baltzer Leist och hans vnderhaffuendis rytter xvij^m iiij^c xvj daler, Casper van Wedell och hanns rytter xxxij^m iiij^c daler, med gamle daler, nøie daler och handschrieffter, och ther for fran thennom jndløste och jndfriet kon: Mats: forschrieffninger, som the her jnd vdj cammeret till meg offueranthuordet haffuer med thieris regenschauff, stuckenn och sønderskaarenn. Jtem bethaldt for^{ne} Casper v. Wedell for j aars pensionn iiij^c daler. Fortheret paa samme reigse till Lybek ther vdj byenn och tilbage jgienn till Kiøpnehaffn j^c ix daler vij β . Och vdj andre maade vdgiffuit epther thieris regenschauffs liudende, och bleffue ther aff skyldig kon: Mat: epther same thieris regenschauffs liudende ij^c xxx daler xxiiij β lbs., som the affbetalde medt.

Same dag gjorde for^{ne} Aruid Huitfeldt regenschauff for xij^m

¹ Renteskriver (s. Grundtvig, Medd. fra Rentekammer-Arkivet 1873—6, S. 189). Siden Borgmester i Kjøbenhavn (s. Nielsen, Kbhvns Hist. og Beskr. III, 190).

gamle daler, hand wpbar aff Niels Friisz; jtem for vij^m iij^c gamle daler, vj^m ix^c lxxxvij nøie daler, hand annammit aff Peder Hanszen jule affthen, som war thend 24. Decembris 72; sammeledis for iij^m j^c xlviij gamle daler, hand wpbar aff Henrick Randtzow stadtholder paa Segeberg, som hand wptog i Hamborg paa Johann Buckholtz och Simen Surbecks¹ wegne, for j^m lx gamle daler, annammit aff Jacop Willfeldt aff hans affgiftt aff Dalum, for iij^m ij^c xij gamle daler, annammit aff Peder Pomerening, wmslagsforualter, for v^c xxxvij nøie daler, annammitt aff Axell Wiffert aff skattenn aff Nyborgs lhenn, och for vij^c nøie daler, annammitt aff Fru Madalenne Banner aff skatten af Skiffuehuus lhen, som vdgaffs till juledag 72. Lonth aff Gregers Wlffstandt vdj Kiill iij^m gamle daler. Beløff tillsamen xxx^m vij^c lxx gamle daler, vij^m ij^c xxiiij nøie daler. Och aff thisse for^{ne} nøie daler er foruedselet iij^m iij^c xvj daler for iij^m j^c xlix gamle daler iij β lbs. Bliiffuer jgienn aff nøie daler iij^m vij^c vij nøie daler till att forhanddle kon: Mats: wmslags handell medt vdj Kiill hellige thre konger dag forledenn 1573; ther till for j^c daler lbs. mønt, hand wpbar till thering paa samme reysze. Her aff bethalde Fru Dorothea Randtzow och Bendix van Alefeldt xij^m vij^c xx gamle daler hoffuit stoell och renthe, och ther for inndløste Rug closter², som hans fader Bartrum van Alefeldt vdj pant haffde; her till bethalde for^{ne} Bartrum van Alefeldtz arffuinge x^m xl daler hoffuitstoell och rennthe paa kon: Mats: forschriffning, som Holger Rosenkrantz, Hans Johansen, Ottho Banner, Hans Skouffgaardt och Oluff Mouritzenn war borgen for; jtem Henricke van Hagen xj^m vj^c lx daler hoffuidstoell och rennthe paa kon: Mats: forschriffning, som Erick Rudt, Jochim Beck, Eskell Gøie och Henrick Gyldenstjern till Aagaardt war borgenn for. Huilcke for^{ne} forschriffninger hand fremdelis till meg paa kon: Mats: wegne offueranthuordet haffuer, stucken och sønderskaarenn, wndertagendis Bartrum van Alefeldtz forschriffning paa Rug closter, hannd beretter att were anthuordet kon: Mat. selft tilhennde 26. Junij 72. Giffuit Casper v. Wedell och Johan van Aheldenn huer thennom iij^c nøie daler, thieris pension for j aar, Henrick vann Plato j^c nøie daler paa hans pension. Giffuit no-

¹ Drev betydelig Handel paa Island, siden Borgmester i Kjøbenhavn (Nielsen, Kbhvns Hist. og Beskr. III, 191).

² Ryde Kloster i Angel.

tario publ: for ett instrument, hand gjorde vj thennd procession emod the Randtzower, j gamle daler. Fortheret och vdgiffuit till wogenleye paa same reigse frem och tilbage lxxxix daler ij β lbs. Anthuordet Ottho Brockenhus¹ och Peder Hanssen thend 7- Februarij 73 viij gamle daler, iiij^m j^c xxix nøie daler iiij β lbs. och xxix ƒ iiij β , som nu gaar. Er tilsammen regnit ald hans vdgiffit xxxiiij^m xviiij gamle daler iiij β lbs., iiij^m vij^c lxxviii nøie daler, xxix ƒ iiij β danske.

Saa befindis, att kon: Mat: bliffuerforsch^{ne} Aruidt Huitfeldt skyldig aff samme hans regenschaff xxj gamle daler xj β lbs. och xxix ƒ iiij β danske, som mønthen nu gaar, som jeg hannom paa kon: Mats: wegne affbetalde thend 6. Martij 74 medt xxxvj gamle daler xv β lbs.

Samme dag haffuer och for^{ne} Aruid Huitfeldt och Nichell Truckennbrott giort rede och regenschaff for ij^c xxxiiij rosennobel xviiij^m xxxvij gamle daler, vij^m iiij^c lxxij nøie daler j ort, viij^m ix^c lxxxxvj daler viij β vj handschriifter och restsedeler och lx daler till thering, som the paa kon: Mats: wegne annammit aff Peder Hanszen mondagen epher palmarum 73 till att aflegge Churførsten aff Saxen hans Naadis renthe vj Hamborgh och Greffuen aff Suardtzborg och hans rytther thend 3. part theris forsk^{ne} termin till paaske dag 73. Huoraff befindis att haffue bethalet Churfursten af Saxen, Hertug Augustus, viij^m gylden, j aars renthe aff 250^m gyldenn hoffuitstoell, lonthe Pendinge, fran Michaelis 72 och till paaske 73, medt vij^m lxiiij gamle daler; jtem Graff Gynnter van Suartzborg hanns wnderhaffuendis rittmester och rytter x^m vij^c lxxxx gamle daler, huer till xxxij β , vij^m j^c x nøie daler, huer till xxx β , och ij^c xxxiiij rosennobell, huer till v daler, och ther till vj handschriifter och rest sedeler ix^m ij^c xxiiij daler, som beløffuer tilsamen xxviiij^m iiij^c vij daler, huer daler till xxxj β beregnet. Affkortet paa Wulff Quastis wegne vj hanns rest sedell, som tilforne war betalet aff Greffuen, xl daler. Giffuit till wogenleye och thering paa samme reysze frem och tilbage lxxxxix daler xvj β . Anthuordet Ottho Brockennhus och Peder Hanszen paa kon: Mat^s wegne 16. Aprilis 73 iiij^c gamle daler, iiij^c nøie daler, och bleffue ther aff schyldig j^c xxxviiij daler j ort viij β , som the paa kon: Mat^s wegne affbetalde medt.

Rentemester-Regnskaberne for 1574 (i Rigsarkivet), Fol. 169 f.

¹ Rentemester (s. Dsk. biogr. Lex. III, 116).

Nr. 12.

12. September 1574.

Tokkeskifte efter Fru Birgitte Gjoes Død (26. Juli 1574) mellem hendes nærmeste Slægtninge.

Wij epthersch^{ne} Christopher Gøye tiill Gundersløffholm¹, Mogens Gøye tiill Gallmindrup² oc Jacob Huitfeld tiill Berritzgaardt kiendis oc giøre witterligt for alle, att wij ere mett huer andre tiill enss worden, nu strax her i Nestuidt at skiiffthe huess Boe oc anden Løssøre, som findes vdj Sortebrødre Closter her sammestedt epther salige fru Birgitthe Gøye, oc Jacob Huitfeld ther aff att ⁶annamme thend thiende partt, doch mett saadanne wilkor, att ther som nogen aff oss mere annamendes worder, endt hannum bøer mett retthe, oc om for^{ne} Jacob Huitfeld paa hans Moders wegne ingen dheel bøer at haffue i the løssøre, for^{ne} fru Birgitte Gøye arffuede epther Oluff Mouritzsen, tha schall handt were forpligt, huis handt i saa maa annamende worder meere, end hannum paa hans Moders wegne kandt tiill falde, att giøre mettarffuingerne ther for fulliste. Ther som oc saa sag er, at for^{ne} Christopher Gøye paa sine egne oc Mogens Gøye paa hans hustruis, fru Heluig Gøyes, wegne bøer att vdlægge oc giøre thendt boe oc anden løssøre paa fru Øllegaardt Throllis anpart saa gott, som the war, thendt thiidt Herloff Throlle døde, schall hindis rettighed mett thette schiffte were aldellis vforkrenckit, oc the were forpligthe at giøre hinde fulliste, som thett seg bhør; huis oc saa paa andre steder findis noget vdermere, som bhør att komme tiill skiiffthe oc icke nu er bleffuit skiiff, thett schall komme alle mettarffuingene tiill besthe, oc huer tage saa mōgitt, hans anpartt oc lodt kandt theri falde, saa att thette skiiffthe i ingen maade schall kunde giøre nogen hinder paa huis rettighed nogen aff mettarffuingene vdermere kunde haffue i thenne sagh. Tiil windisburdt haffue wij trucht wore Signetter her neden paa. Skreffuit i Nestuet thend 12 dag Septembris A^o Mdlxxiiiij.

Crystoffer Gøye.

Mons Gøe.

Jacob Huitfeld
med egen hand.

Original med tre paatrykte Segl i Rigsarkivet, Personalhistorisk Samling.

¹ Fru Birgittes Broder.

² Mogens Gjøe Andersen til Galmindrup (nu Bremersvold) var gift med Fru Birgittes Halvsøster, nedenanførte Helvig Gjøe.

Nr. 13.

12. December 1574.

Fru Karen Krabbe beder Arild Hvitfeldt om paa S. Hans Klosters Vegne at indgaa et Mageskifte med hende om to Gaarde.

— — Kiere Ariild, giffuer ieg eder gandtze wenllig tiill kiende, att jeg er komen wdj en handell om at skiffie med di Chanicker y Wiborig om en gaardt, som liiger møget tiill trengsell her for min ferne gaardt, och ieg kand enthet fornøffue thenom med, wden ieg haffde wdj tieris Bierck¹ att giffue thenom ygien; och ieg haffuer ther enthet. Men y haffuer ther ij gaarde, som eder tiill Clostere² icke synderlig be[le]ylyge er: Huor for min gandtze wenllig Bøn er tiill ether, att j wille well giøre, som min guode troue er tiill eder, och wnde meg same ij gaarde tiill skiffie. Jeg will giffue eder ij saa guode gaarde tiill wederlag, och ther miere skyld, och liiger wdj di heridt, som Clostere² haffuer miere guodtz endt y Channichernis Bierck; huilcke gaarde, bode eders och mine, ieg sender eder en skriff paa, huor dj liiger, och huad dy skylder. Myn guode Ariild, giører nu her wdj, som min gode troue er tiill eder, thet skall wislig were eder wden [skade] . . . .³ Aff Schousgaard⁴ tendt 12 dag Decembris, Aar etc. 1574.

Karenne Krabbe⁵.

Udskrift: Erlilig och welbiurdig [mand Ariild] Huytfeldt tiill Liillø, Kong. [Mat^s secre]tier, myn synderlige guode wenn, wenllig thill schreffuit.

Beskadiget Original i Rigsarkivet, Personalhistorie. Vedlagt findes den i Brevet omtalte Optegnelse, der viser, at Fru Karen Krabbe ønskede af Hvitfeldt to Gaarde i Vorde Birk (en i Fiskbæk og en i Vormstrup) og tilbød to Gaarde i Harsyssel, den ene i Resen Sogn, den anden i Borris Sogn. Den Kapitelsgaard, som det laa hende paa Sinde ad den Vej at erhverve, var Øregaard i Nørlyng Herred, Vorde Birk, Fiskbæk Sogn.

¹ Vorde Birk.

² S. Hans Kloster i Viborg.

³ Resten af Brevet er tildels ødelagt af Fugtighed. Denne Rest har dog kun bestaaet af Høflighedsytringer.

⁴ I Tapdrup Sogn ved Viborg ligger en Gaard af dette Navn.

⁵ Fru Karine Krabbe, Datter af Glob Krabbe til Østergaard, var Enke efter Niels Skeel til Nygaard (s. V. S. Skeel, Optegn. om Familien Skeel, S. 98 f.

Nr. 14.

1575.

Uddrag af de kgl. Rentemesteres Regnskab for 1575 vedrørende Skatten af Gers Herred og Kjøbstaden Væ.

Landeskatten, som udgaves til S. Lucia virginis dag 1574.

Gers herret.

Thenndt 28 Februarij (1575) annammet aff Aruidt Huidtfeldt till Beridtzgardt, konn. Matt^s secreter och befalingsmandt offuer same herret, paa regenschaff aff same skat iiij^cxxviiij gamle daller, j^c lxxxvj fl danske¹.

Annammet aff konn. Matt^s tholdere, byefogeder oc sisselestere.

Byefogedt vdj Whee.

Thenndt 7. Junij giorde Aruidt Huidtfeldt till Beridtzgardt, konn: Matt^s secreter, regenschaff for jordskyldt, arne penn-dinge, stedtzaamll aff jordefierdinger, sagefaldt, dreffitt och anddett, som Pauell Matzenn, byfogitt vdj Whee, haffuer wpbaarett ther vdj byenn frann sctj. Bartholomej dagh 72 och till same aars dagh 74 vdj ij aar, och bleff ther aff schildig effther hanns regenschaffs liudende j^c xiiij daller v β j alb: Ther aff annammet for^{ne} Aruidt Huitfeldt halffpartenn, som konn: Matt: hannom naadigste wnt haffuer, och beløuff thendt anden halffue partt lvij daller ij β v $\mathfrak{d}$, som hanndt affbetalde medt j^c xiiij fl ij β v $\mathfrak{d}$.

Rentemester-Regnskaberne for 1575 (i Rigsarkivet) Fol. 25. 80.

Nr. 15.

24. April 1575.

Frederik Lange til Søfde tilskriver Arild Hvitfeldt, at han er villig til at afstaa Gaarden Aritslev til ham mod passende Vederlag. Han

¹ I Skat af Gers Herred indbetalte Arild Hvitfeldt »til Berritsgaard« 18. Febr. 1576 152 gamle Dalar og 800 Mark danske. I Rentemester-Regnskabet for 1577 findes følgende Indtægtsposter vedrørende Landeskatten af Gers Herred. »Den 17 Dec. 76 annammet af Arvid Hvitfeldt til Lillø paa Regnskab af samme Skat 1150 gl. Dlr. Den 7 Febr. (77) annammet af hannem paa Regnskab 133¹/₂ gl. Dlr.« Sammesteds under »Restanse opbaaren af Landskatten, som udgaves til S. Catharinæ Dag, Aar 1575«: »Den 16. Dec. annammet af Arvid Hvitfeldt til Lillø paa Regnskab af Skatten af Gers Herred 49¹/₂ gl. Dlr.«

beder Hvitfeldt for en kort Tid at tilstaa ham Benyttelsen af Børge Trolles Gaard i Kjøbenhavn.

Wennliig kierliig hiilszen nu oc allthiid forsennd met vor herre. Kierre Arriill, betachiir ieg diig for allt ere och guode, som du mig althid giort och beuist haffuir, huilkid ieg gandsche gierne forschylle viill y alle de maade, ieg wed, diig til viilig och guode kannd were, som ieg diig plictiig er. Giuir ieg diig gandsche vennligen til kiennde, ath din fadirbroder Pouil Huitfeld hafuer mig thiill tallidt paa dinne vegne om en gaar vid nafn Aridzløf¹, athu denn gierne wille hauue for ueirlagh; saa giuir ieg diig vennligen till kiennde, athu denn kannd bekomme, om du giuir mig saa gaat beleyligt guodz vdj gienn, saa vil vy vell forennis met huer andre der om, nar Gud viill, jeg komir nedir thill Danmark, thj ieg nest Gudz hielp actir mig der nedir ephthir Sannt Hanns dag. Saa er min vennligen bønn thiill diig, athu viill lanne mig diin maarbrodir Byris gaard vdj Kiøbiinghafnn, nar ieg komir ther nedir, ath ieg kannd haue min veriilsze paa een iij hellir iijj vgir at giørre, och du viil schriue mig it ord thil ther om. Kiere Arild, ieg viill nu iche lenngir opholle dig met denne min ringe schriuillsze, menn ther som [du] vedst nogid vdj dene landz ennde, ieg kannd bestille for dig, ennthinn met een skibs last, om du vill sennde enn schib her op, ellir vdj andre maader, ieg kannd bestille for dig, schall du finne [mig] saa villiig ther thil som denn, du ingin tuill paa haffuer, och vill her met haue sig denn allsometigste Gudt befallindis. Ladir Daarete hiilszen dig met mange^m guode nethir. Ex Sem denn 24. Aprillis anno dominj 1575.

Frederich
Lannge².

Udskrift: Erlliig oc velburdiig mannd Ariilld Huitfeldt thiill Berid, konng: Mayts cekretir, sinn kiere suogir och synndir[li]ge guode venn, venligen thillschreuit.

Original med Segl i Rigsarkivet, Personalhistorie.

¹ I Færløf Sogn, Øster-Gjønge Herred i Skaane.

² Frederik Lange til Søfde og Markegaard var fra 1572 til sin Død 1612 Lensmand til Tønsberg, Sæm og S. Olafs Kloster. Han var gift med Dorthe Lindenov.

Nr. 16.

5. Maj 1575.

Ejler Krafse og flere adelige Jordegodsejere i det sydvestlige Sjælland, der vare forsamlede paa Vindinge Gaard i Anledning af en Markeskjelsag, de havde med Christoffer Gjøe, bede Ar. Hvitfeldt forhindre, at Christoffer Gjøe fik Kongebrev til »gode Mænd« om at ride Markeskjel, før Oldinge havde fuldgjort deres Tog.

Wor gannske wenlige hiilszenn nu oc altiitd forszent med Gud. Kierre Aruid, synderlige gode wen, nest wor wenlige tacksigelsze for allt gott, huilchet eghen hoss tiig att forschylle wij wiille findis willig med hues gott, j wor ringe macktt kand werre. Kierre Aruid, som tiig well fortенcker om thend langsomme thrette, som sig begiffuer emellum Christopher Giøe oc oss med andre lodtzeyere vdj Nyrup oc Bisserup, om marckescheell emellum for^{ne} byer oc Schauffterup¹, oc wij paa alle siider nogen tiid siiden haffuer forhuerrffuit en Kon: Matz: wor allernadigste herris befalning tiill gode mend, som med oldinge schulle riide oc giøre ret marcheschell emellum for^{ne} byer, oc wij nu j dag med ollinge haffuer werrett paa aastederne. Oc effthertij att alle the gode mend, som wore benef[n]de j samme befalning, haffuer hafftt forfald, oc ingen aff thenum er møtt, tha haffuer the andre gode mend, som wij paa marcken haffde med oss, fundet thenum besuerligtt nogett att foretage, med mindre end nogen aff thenum wore tiill stede, som befalningen paa meller, huor fore same befalning er bleffuen spiild, och inthet giort wed same marckeschell thenne gong. Saa haffuer Christopher Giøe tiilbøditt oss en befalning paa nye, att gode mend paa nye motte komme end nu ther paa oc giøre ther endeligen schell. Saa effthertij wij befinder, att sligtt tiidt oc offthe er scheid mer for forhalning, end for hand wiille haffue ende ther paa, haffuer wij fundet oss besuerligtt nogen befalning att beuilge eller samptycke, før end oldinge haffuer giort theris thoug, oc ther fore er tiill sindtz, samme oldinge effther lougen, recessen oc høgstb^{te} Kon: Mat: breffs lydelsze paa ny att tiill følge samme marckeschell att giøre. Oc nar samme oldinge haffue fuldgjort theris thoug fuld, ther som Christopher Giøe tha schader nogett ther paa oc wiill tiill biude oss nogen befalning, wiille wij tha

¹ Nyrup og Skafterup i Vindinge (nu Fuirendal) Sogn; Bisserup i det nuværende Holsteinborg Sogn.

were offuerbødig thend halffparten att tage effther recessens lydelsze. Thett samme wiille wij och giøre hanum, om oldinge giøre oss nogen urett, huilchett, kiere Aruid, wij iche kunde forholde tiig att giffue tiil kiende, att thu kunde wiide, huor sagen siider samem, om Christopher Giøe eller nogen paa hans wegne wiille med wrang wnderuisning komme j cantzeliet oc begierre en befaling j samme sag; thj recessen formelder, att ingen Kon: Mat: befaling maa vdgaar tiill nogen gode mend om marckescheell at riide, før oldinge eller sandemend haffuer giort theris thoug fuld, vden begge parterne samptycker. Kierre Aruid, therfore er wor ganske wenlige bøen tiil tiig, att thu her vdi wiill giøre, som wij thror tiig tiil, att ingen befaling motte vdgaar, før oldinge haffuer giort schell, oc wiille wij her met nu oc altiit haffue tiig Gud almectigste befallendis. Aff Windinge thend v dag Maij aar etc. Mdlxxv.

Eyler Kraffze¹ med egen handen.

Cyttzelle Skaffve² med eghen hand.

Jørgenn Daa³ manu propriia subscripsitt.

Anders Dresszelberg eghenn handtt.

Axiill Jennssøn paa Niels Frisszis vegne met eghen handt.

Udskrift: Erliig oc welbyrdiig Aruid Huitfeldt tiill Berritzgord, Kon: Mat^s øffuerste secreter, wor synderlige gode wenn, ganske wenligen.

Original med 3 Segl; Ejler Krafes Segl er afrevet, og Jørgen Daas har aldrig været aftrykt i det dertil bestemte Vox. Rigsarkivet.

Nr. 17.

19. Maj 1575.

Biskop Povl Madsen beder Arild Hvitfeldt antage sig M. Absalon Pedersens Enke fra Bergen og skaffe hendes Søn fri Skolegang i den kongelige Skole ved Frederiksborg.

Dei gratiam et pacem.

Clarissime domine Arnolde. Venit ad nos proximis diebus Bergis męsta hęc vidua, quam ante aliquot annos noui in ædibus doct: Palladij pię memoriaę, similiter maritum eius, cum hic

¹ til Egholm, Lensmand paa Korsør Slot.

² Enke efter Erik Christoffersen (Dyre) til Vindinge.

³ til Snedinge og Vollerup.

studeret ac postea promoueret, m. Absolonem¹, quem nunc intelligo mortalem hanc vitam cęlesti illa ac immortalī fęliciter commutasse. Reliquit is pręter duas filias vnum filium, quem hactenus curauit diligenter in scholis institui, etiam hic in regno, et est puer, vti apparet, bonę iudolis & spei. Sed misera mater, iam vidua, conqueritur grauiter non esse eas relictas facultates post obitum maritj, quibus potest in studijs alī filius. Visum est igitur amicis eius consultum, vt per te Regię M: libellum aliquem supplicem offerret, si forte, vti speramus, clementissimus rex, motus longo patris seruitio ac viduę ac liberorum tenui conditione, dignetur filio locum concedere in schola sua Fredrichsborgensi, nam bona spes est, non malę regium illud beneficium collocatum jri. Quare libenter oro, adsis pauperculę viduę eiusque causam, quantum potes, apud regiam M: promoueas. Deus, qui est viduarum ac orphanorum pater, hoc tuum officium abundę compensabit. Et ego omnem gratitudinem vicissim polliceor. Bene vale in Christo Jesu, cui te tuaque omnia commendo. Hafnię die Jouis ante pentecosten a^o 75.

T. H. deuinctissimus

P. Matthias, S. R.

Udskrift: Ornatissimo viro, pietate, eruditione ac generis nobilitate pręstantj domino Arnoldo Huitfeldio, serenissimę R. M. secretario fidelissimo, veteri meo amico et domino plurimum colendo.

Egenhändig Original med Segl i Rigsarkivet. Tidligere trykt i Norske Saml. I, 529.

Nr. 18.

11. August 1575.

Ar. Hvitfeldt meddeler Peder Bille, at Kongen opsiger til Betaling de 200 Dlr., hvorfor Christoffer Faaborg er gaaet i Borgen for et arresteret Hamburger-Skib, og for hvilken Sum Peder Bille er Underkautionist.

Mynn gantz wenlig helsen aldtid forsendt med vor Herre. Kiere Peder Bilde, synderlig gode wen (etc.). Haffuer ieg formanett kon. Maitt. om thet Hamburger schib, som Christopher Faaborg haffuer loffuet fore for ij^{ct} daler, och i for same pendinge fremdelis haffue sagt goed for hannom til kon. Maitt.

¹ Se Nicolaysen, Norske Magasin I, 65 ff.

Och er Hans Kon. Maitt. nu saa tilsindz, att Hans Maitt. med same pendinge ingthet lengere will lade opstaa, effterthi Hans Maitt. nu haffuer opschreffuit alle andre, som for nogen Hamborger Schibe, som her i Riigett haffue werit arresterit, haffue loffuit. Och haffuer Hans Kon. Maitt. befalet mig at schriffue etther til, attj same ij^{ct} daler skulle nu strax lade leuere Tolderen vj Helsingøer; siden skall etther etthers breff, i ther fore haffue wdgiffuet, egien antwordis. Och haffuer Kon. Maitt. befalet Frantz Lauritzsen, befalingsmand paa Dragsholm, att nar same ij^{ct} daler ere leueret, at hand tha same schib skulle lade for^{ne} Christoffer Faaborg eller hans fuldmectige lade(!) følge. Thette ieg etther wenligen icke haffuer willet forholde (etc.) Aff Nygaard i Otzherrit thend xj Augusti 75. Aruid Wittfeld.

Orig. (ikke egenhændig, heller ikke Underskriften) i Rigsarkivet, Personalhistorie. (Udskrift mangler).

Nr. 19.

15. November 1575.

Lave Urne til Beltebjerg anmoder Ar. Hvitfeldt om at gjøre et Udlæg for ham hos en kjøbenhavnsk Handelsmand.

Min gantz wenligh helsen nu och altid [forsendt med] Gud wor herre. Kiere Arffuit, nestsøsche[nbarn] och synderligh gode wen, nest min wenligh tacksielse for altht goth, som thu migh gjørtht och beuist haffuer, huilkit iegh gantz gierne will aff formuen mett thigh forskylle, huor iegh tigh till wilge och gode kan were, giffuer iegh tigh gantz wenligen tilkende, atth iegh haffuer sagtth god for mine søster hoss Vallraffn¹, som beløffuer sikh mer en j^c daller, och hand haffuer titth och offthe kraffth migh; thj er min wenlige bøn till tigh, atthu wille well gjøre och anthuorde hannom paa mine wegne itth hundretth enckede daller, och naar Gud will, wi kunde findis, tha will iegh anthuorde thine breffue, och huesz som staar paa, enthen gjøre ny breffue eller thennom afflegge, huilkit tigh best siunis. Gud alm: will iegh altid haffue thigh befalt. Ex Belthebiergh then 15. Nouemb: 1575 etc.

Laue Wrne.

¹ Valraffn Santfort var en bekjendt Kræmmer i Kjøbenhavn, der bl. a. forsynede Hoffet med Silke- og andre Manufakturvarer, som det fremgaar af den kgl. Rentemesters Regnskaber (f. Ex. 1574, Fol. 218 ff.).

Udskrift: Erligh och welbyrdigh mand Arffuitth Huitfeldt till Lilleøe, kon: Ma: secretarius, min nestsøskenbarn och synderligh gode wen, gantz venligen tilskreffuitt.

Original med Segl i Rigsarkivet, Personalhistorie.

Nr. 20.

28. November 1575.

Ejler Grubbe til Lystrup henvender sig i sin Egenskab af Lensmand paa Tryggevelde til Ar. Hvitfeldt, for at denne skulde skaffe ham at vide, hvorledes Kongen vilde, at han skulde optræde i en Sag mod Fru Ide Munk.

Kiære Arduidt, frende oc synnderlige gode wenn, Gud were alltiidtt medtt theg. Jeg giffuer theg wenligen att wiide, att ieg idag bekom schriffuelsse fran min fogedt paa Trøggeuælde, oc formercher, att Frue Yde¹ drager selff personlig tiill tingit oc suarer til huis ieg haffuer hende til att thale paa ko: Mat^s wegne. Tesligiste møder till tingiitt thuende Mette Peder Oxis fogeder oc suarer flux medtt hende; dog haffuer samme Mettis fogeder icke endnu willett werit noger hiemell till thet thræ, Frue Yde haffuer ladit kronen affhugge oc emod forbud afføre. Oc schriffuer min foget meg till, att herres fogeden forhaier meg sagen. Oc er ieg befrøctendis, att ko. Maitt. schal tencke, att thet er min forsømmelsze; huor fore bedendis theg venliigen, att thu wilt thale met ko. Maytt. her om, hvad hans k. Maytt^s naadigst willie er, om ieg schal lade liusze for, samme hans k. Ma^s sager at staa, til ieg komer selff tillstæde, eller ieg schall begiffue mig till tingit med hende. Oc saae ieg gierne, att ko. Maytt. wille schriffue meg ett aluorlig breff till her om, paa thett att ieg kunde wisze baade Landtzdommer oc Herres fogeden ko. Maytt^s aluorlig willie oc befallingh, att the icke schulle forhale meg retthen. Huis theg kiertt er, gjør ieg altid gierne. Her medt theg Gud almegtigste befallendis. Ex Anderschouff Closter thend 28 Novembris anno 1575.

Eyller Grubbe.

Udskrift: Erlig och velbyrdig mand Arffuidtt Huidtfeldt till Lilløe, ko. Maytt^s secreter, min kiere frende oc synderlige gode ven, venligen tillscreffuitt.

Orig. i Rigsarkivet, Saml. t. Adel. Hist. Fasc. 33, Nr. 111.

¹ Fru Ide Munk, Enke efter Hr. Oluf Nielsen Rosenkrantz til Vallø.

Nr. 21.

22. December 1575.

Rentemester Christoffer Valkendorf tilskriver Ar. Hvitfeldt (der opholdt sig hos Kongen paa Skanderborg Slot) om forskjellige Regjerings-sager.

Kiere Arrild Huitfeldt, min kere frende oc gode wenn, Gud almegtigste were altidt hos teg for møgitt gott. Szom thu scriffuer mig tiill om Jørgen Marszuins forlenningis breff, szo screff ieg teg igaar beskedt ther om, oc er thet well giortt ephther kon: Matt^s naadigste beuilling, szom thet giortt er, oc szender ieg teg copien ighenn, thu szende migh.

Jeg haffuer nu strags thenne thime afferdigett Henrick Ol-szønn, thenn Ryske tolck, tiill kon: Matt^s ephther hanns Matt^s nadigste beffalling, och haffuer beffallit hanum, att hand jliig dag oc natt skall were ther hos ko: Matt: tilstede.

Jeg beder teg oc giernne, attu strags nu wille haffue thenn wmag oc flij mig hiidt tilbage met thette budt ij szøbreffue paa thenum, szom skall wdt ephther the frij bytter, szom er Hans Knabestob paa Enckusze Jomfrue oc Hanns Hesz paa Jupiter.

Som thu scriffuer mig tiill, om thet dør nogit her i byen, szo haffuer thett nu paa iij eller iiij dage jcke døett nogit szynderligt, Gud haffue loff, dogh er thet icke raadeligt, att kon: Matt: eller hanns Matts: hoffjuncker eller thiennerø komme hiidt end nu for sznartt.

The Lubsker haffuer szendtt hiidt tiill wnderholdung tiill theris geszandter, szom hiidt skulle komme, bode winn oc Ham-borg øll, oc szigis thet aff thenum, szom komme fraa Lubeck, att en borgemester, en raedtinandt oc en docter ere forordnit att komme hiidt. Thee haffue oc szagt, att her skulle komme met thenum flere aff Stedernis geszandter.

Hues Morthenn Wenstermands handel met Raffinsborge leenn er anrørendis, kandt hand inthit klage paa, hand haffuer thet well; faar hand thet paa en ringere affgiff, thaa er thet muligt, hanndt beholder thet icke møgit lenge.

Kiere Arrild, her met teg Gud almegtigste szom min kere frende met en godtt lyckszalig juell befallendis. Køpenhaffnn thenn 22 Decembris anno 75.

C. Valckendorff.

Udskrift: Konn: Matts: secreterer Arrild Huitfeldt, min kerre frennde, godwilligen.

Egenhændig Original med Segl i Rigsarkivet.

Nr. 22.

10. Januar 1576.

Peder Hvitfeldt til Engestofte tilskriver sin Brodersøn Arild Hvitfeldt om et i Slagelse og paa Eskilstrup afholdt Søskenkskifte, hvorom sidstnævnte havde forlangt Oplysning.

Wennliig hielsenn nu och altid forsendt mitt Gud. Kiere brodersønn, nest min vennliige tacksielsze for aldt gott, huickiit ieg ganndtze giernne forskylle well, wdj hues maade ieg wedt diig till wiilge och guode werre kanndt, som ieg diig altid pliiictiig er.

Kiere brodersønn, giiffuer ieg diig wennligenn att wiide, att ieg haffuer fanngiit dinn skriffuelsze, lydenndis om thenn beseglinng, som ieg och min broder Poffuell haffuer giordt modt diig och dinnne kiere søskenn paa woris kiere søsters wegne, Mette¹ och Marinne², och thu wiille giernne wiidett, naar wy skiiffte, attu tha kunde haffue thiit bud ther hos. Saa giiffuer jegh diig wennliigenn att wiide, att wy nu haffuer skieffit hues løszørre, som her wor wdj Slauffuelsze, som wor enn hob gammeldt tinnngist, som icke duett møgiit; menn thet aller første wy faa nu skieffit hues løssørre, som finndis paa Eskelstrup³, saa well ieg strax lade thet wd skriiffue paa ith klartt regiister, hues megh tilfallenn er, och saa sennde diig thet. Och her er och enn aff myn broder Poffuels karle offuer skiiffte, saa hand skall och giiffue diig enn wdtskrefft paa hues, som Poffuell er tilfallennde. Kiere brodersønn, her met well ieg nu och altid haffue diig Gud almectiigste befallendis. Actum Slaffuels thenn 10. Ja . . anno 76.

Peder Huitfeldt.

Udskrift: Erliig och welbiurdiig mandt Arelt Huitfeldt till Lillleø, konngel: Mat: cecretario, minn kiere brodersønn och besynnderliige guode wenn, ganndtze wennlig tilskreffuit.

Original med Segl i Rigsarkivet, Personalhistorie.

¹ Mette Hvitfeldt havde været gift med Erik Stygge Rosenkrantz t. Hevringholm († 1561).

² Marine Hvitfeldt havde været gift med Hans Urne til Aarsmark.

³ Til denne Gaard findes Fru Marine Hvitfeldt skreven 1569 (Thiset, Stamtavler over d. danske Adel I, 250).

Nr. 23.

12. Januar 1576.

Fru Margrete Reventlov, Hr. Erik Krabbes Enke, beder Arild Hvitfeldt paa en kortere Tid at forløve hendes Søn, Glob Krabbe, der var i Tjeneste hos ham.

Minn gandske wennligh helszen tigh nu och altidt forszendt medt wor Herre. Kiere Arildt och synderlige guode wenn (etc.), giffuer jeg tig ganske wennlig till kiennde, att jeg nu haffuer weridt her wthi lanndit adskiellinde erinde at bestille, och acter ieg mig nest Gudtz hielp wthi thenne wghe her fran och till Juttlandt, och wille ieg szaare gierne, attu kunde nogenlunde ombere Glob¹ paa en manedtztidt eller sex wger, att hand skulle følge mig till Bustrup. Thij er min ganske wennligh bøen till dijj, att tu wille giordt szaa vel oc giffuen hannom forløff til fastelaffuen. Thy ieg haffuer att handel medt hannem oc hans Søskeynde, som oss stoor magt paa ligger. Kiere Arildt gjør her vthi, som min guode troff er till tigh, oc biudt mig ij ordt till her om mett thette mit bud (etc.) Lader mine børn helszen digh mett mange m. guode netther. Actum Astrup² thenn 12 Januarij Anno 76.

Margrethe S. H. E. Krabbis.

Udskrift: Erligj och welbyrdigh Mand Arildt Huitfeldt tyll Lillø, Kong. Matt.^s min aller naadigste Herris Secreter, min synderlige guode wend, ganske wennligen till skriffuit.

Orig. med Segl i Rigsarkivet, Saml. t. Adel. Hist. XXXIII, 106.

Nr. 24.

24. Januar 1576.

Fru Mette Rosenkrantz til Vallø, Peder Oxes Enke, beder Arild Hvitfeldt være hende behjælpelig hos Kongen, at hun kunde faa Pas for et Par Mænd paa Rejsen til Lüttich for at skaffe nogen sort Sten, der skulde anvendes til hendes afdøde Husbonds Gravmæle.

Minn wennlig hellszenn forsennd mett wor herre. Kiere Aruidt, synnderlige guode wenn, will ieg haffue ether gierne betackit for møgitt gott, som y mig altid giort och beuist haffuer, huilckett ieg aff formugen giernne forskylle will y alle the maade, ether till wiillig och guode kandt were. Kiere Aruidt, giffuindis ether wennligen att wide, thett ieg haffuer be-

¹ Glob Krabbe (s. Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. IV, 222).

² D. e. Aastrup i Voldborg Herred.

stilt hoss enn stenn huger wdj Kiøphennhaffen, att hannd skall hugge mig min sallig hosbonndis begreffnnis wdt, och ther till fattis hannom nogenn sort stienn, som hannd skall bruge ther till, och skall hand lade hennthe same sten wdj lannt Lydick, och wille hanndt mett thett første affere¹ thuenne karlle, som skulle hennthe thenum. Er therfor min gannsche wennligh bönn till ether, attj wille well giøre och were mig behielpelige hoss konng: Mts:, att ieg maathe bekomme hanns naadis pasbordt paa same tho karlle, att the maa frij passere wdaff landitt och her jnndt igenn mett for^{ne} stenn. Och sennder ieg ether enn schriffth her jnnde ligenndis paa theris naffen, huad the heder. Kiere Aruidt, attj nu will giøre her wdj, som min gode thro er till ether, och y will finndis wbesueritt att talle kong^e Mts: till, nar y kannnd see leylighedenn ther tiill, och ther som ieg kunde faa thett nu mett thette budt, tha saa ieg thett mögitt giernne, och beder ieg ether giernne, attj icke will fortenncke mig, att ieg biuder saa dristig offuer ether och wmager ether mett min bestilling; huor jeg wdj nogenn maade kannnd thienne ether igenn, will ieg altidt ther till finndis guoduilligh, och will her mett haffue ether Gud almectigste befallennidiss. Ex Kiøphennhaffen thend 24. Januarij anno 1576.

Mette Rosenkranndts.

Udskrift: Erlliig welbiurdiige mannd Aruidt Huittfeldt tiil Lillø, konng^e Mts: secreter, min synnderlige guode wenn, gannsche wenligen tillschreffuit².

Original (ikke egenhändig) i Rigsarkivet. Paa en indlagt Seddel findes følgende Udkast til det Pas, som ønskedes:

Jtem dysse ttue thegeuordigen peersonen Dauitt Lenersen ende Frans Micaelsen, onsen borgers ende inwonders der stede Copenhaffn, sollen reysen noe lante Lyeck in Wälls landtt om ettlicke süart styen ende ander yser werck tthe bestyllen ende hir offuer tthe bringen ttøe Copenhaff dat dysse sellueste ttue tthegeuordigen personen moste passeren ttøe wotter ende lande mit haer goden.

¹ D. e. affærdige.

² Jfr. Hist. Tidsskrift 5. R. V, 415 f.

Nr. 25.

28. Januar 1576.

Fru Mette Rosenkrantz takker Arild Hvitfeldt for, at han hos Kongen havde udvirket, at hun maatte faa Udsættelse med Betalingen af en Sum, hun var Kongen skyldig.

Minn wennlig hellszen forsenndt mett wor herre. Kiere Aruidt, synnderlige guode wenn, wiill ieg haffue ether gierne betackit for møgitt ere och gott, som y mig altid giort och beuist haffuer, huilckiitt ieg aff formugenn viill findis guoduillig att forskeyle y alle the maade, ieg wedt ether tiill willig och guode kanndt werre. Kiere Aruidt, besønnderlige skall y haffue saa megenn ere och thack for ethers wmage, som y haffuer hagt att wdrette min sagh tiill thett beste hoss Kongg^e: Matt^e., och formercker iegh aff ethers schriffuillsze, att hanns Matt^e: naadigst haffuer wnndt mig och mine arffuinge att mue opstae mett huis wij bliffuer hanns kong^e: Mts: skylligh, tiill thenn sönndagh nest for paaske, for huilckitt jegh betacker hanns Naade paa thett aller wnnderdannigste, och Gudt allmethigste skall rigeligenn belønne hans kong^e: Mts: thett till sinn tiidt, och ieg gierne paa thett wnnder daniigste will rette for migh tiill same tiidt mett huiis min annpartt belannger, att ieg bliffuer hanns Naade skylligh. Kiere Aruidt, will ieg nu icke lennger wmage ether mett thenne mynn korthe schriffuillsze, will alle mine dage gierne giøre, huis y kannd were thiennt mett och haffue gott aff, kiennde Gudt almectigste, thenn ieg ether nu och altid will haffue befallitt. Ex Walløff then 28. Januarij anno 1576.

Mette Rosenkranndtzs.

Udskrift: Erllig, welbiurdiigh mandt Aruidt Huitfeldt tiill Lillø, kongg: Mts: secreter, min synnderlige guode wenn, ganssche wennligen tillschreffuit.

Original (ikke egenhændig) i Rigsarkivet.

Nr. 26.

1. Februar 1576.

Fru Elsebe Svave takker paa egne og sin Mands Vegne Arild Hvitfeldt for Laan af nogle Mursten til Reparation af deres Gaard i Kjøbenhavn og beder ham hjælpe dem med nogle flere.

Mynn ganndtz goduillig och kierlig hellsen nu och altid forsendt medt wor herre. Kierre Arild och kiere broder, ieg will

Ar. Hvitfeldt, Tillæg.

3

haffue teg saa gandske wennlig och gierne betackedt for alt møgedt beuiste goude, huilckedt ieg wdaff formugen will findis gandske goduillig till ath forskylde och forthiene wdi alle the maade, ieg wedt teg till willie och goude kandt verre. Kierre Arild och kiere Broder, ieg will haffue teg saa [ga]ndske gierne betackedt for thenn Murstienn, som thu haffuer lont then Mandt paa worre wegne, som boer wdj wor gaard y Kiøbenhaffn. Saa er endnu min gandske wenlige bøn till tegh, att thu som min tilforladendis gode wen wille well giøre och wndsette hannom paa Fiezensis¹ wegne medt j^m Murstien. Thi oss threnger nu saa reth megedt till thennom, forthi handt nu ingenstedz kandt thennom bekomme. Och thersom handt kandt fange ath wide hoes thin fougedt vdj thin gaardt sammestedz, huadt the skulle koste, tha skulle Fiezens betale thennom retteligens well, enthen ath giffue teg stien ighen eller och pendinge. Kierre Arild och kierre Broder, gjør nu her vdj, som min gode thro er till tegh. Thersom enthen Fiezens eller ieg kunde giøre nogedt, ther thu kunde were thientd medt, wille wy, saa sant hielpe migh Gudt, retteligen gierne giøre. Kierre Arild och kierre broder, ieg wil haffue teg saa gandske gierne ombedet, ath thu icke wille fortencke megh, at ieg saa dristeligt biuder offuer tegh (etc.). Min Moder, min Søster och iegh yndsker teg mange gode Netter. Actum Koldinghuus then 1 Februarj Anno 1576. Elsebe Suawe.

Udskrift: Erliig och Welbyrdig Mandt Arild Huidtfeldt tiill Beridtzgaardt, Kon. Matt^s Øffuerste Sekreterer, men kierre nest søskendbarn, gandtzen venligen tilschreffuit.

Original i Rigsarkivet, Personallhistorie.

Nr. 27.

1. Juli 1576.

Dr. David Chytræus i Rostock, der nys havde haft Lejlighed til at tale med Ar. Hvitfeldt i Güstrow, udtaler i et Brev til denne sin store Glæde over at have lært ham at kjende og sin Ros over den danske Adel. For øvrigt anbefaler han en dansk studerende til ham.

Arnoldo Witfeld.

Nobilis et magnifice domine, patrone colende.

Cum singulare et excellens decus et reipublicæ præsidium

¹) Elsebe Svave til Gjorslev var gift med Vincens Juel til Hesselmed.

ac ornamentum illustre sit nobilitas literata, et religionem, iustitiam ac mores patriæ honestos intelligens et amans: toto pectore de hac felicitate inclyto et pulcherrimo Daniae regno gratulor, quod cum multis aliis insignibus ornamentis longe antecellit plerisque regnis totius orbis terrarum, tum vero proximis annis etiam hoc pulcherrimo decore nobilitatis, doctrina et literis excultæ et perpolitæ, cæteris illustrius fulgere et splendere cæpit¹; in qua cum multo ante Excell. V. non familiæ solum splendore, sed ingenio, eruditione doctrinæ, peritia linguarum, suauitate morum et omni virtute nobilem, omnibusque Musis et Gratiis ornatam, honorificis multorum sermonibus prædicari audiuerim: gaudeo sane superioribus diebus Gustrouie mihi facultatem conspectus et colloquii ac sermonum vestrorum, in quibus vere *ἡ πάντα τ' ἀνθρώπινα ἐπικοσμοῦσα χάρις* inerat, præbitam fuisse; nec quicquam mihi illa humanitatis et sermonum vestrorum suauitate vel aspectu pulchrius vel fructu lætius accidere posse videbatur. Quare memoriam illius, quantumuis breuis nostræ consuetudinis, summa cum voluptate conseruo; eoque libentius huic Theodoro, nato in inclyta gente Danica, literas ad Excell. V. à me petenti dedi, quod occasionem renouandi apud vos memoriam mei præberet. Etsi autem nihil cum Theodoro familiaritatis mihi vnquam intercessit: tamen, cum testimonia docentium in Regia Academia Hafniensi honesta et fide digna haberet, et a me literas flagitaret, propter commune Musarum et humanitatis fædus non grauate voluntati ipsius morem gessi. Vosque oro, vt pro singulari bonitate et prudentia vestra, quoad sine incommodo et molestia poteritis, ipsum iuuetis²: Mea studia et officia vicissim vobis, cum omni obseruantia et veneratione coniuncta, perpetuo constabunt. Bene et feliciter valete. Rhodopoli, Calend. Iulii, Anno 1576.

Dav. Chytræi Epistolæ, Hanoviae 1614, p. 1125–6.

¹ En lignende smigrende Udtalelse om den danske Adel fra en lidt senere Tid, af Professor Eilhard Lubinus i Rostock, findes meddelt i min Kbhvns. Univ. Hist. 1537–1621. IV, 433 f.

² Tord Markorsen (Theodorus Marcus) var senere i nogen Tid Kommunitetsprovst i Kjøbenhavn; men efter at han 1584 var bleven afskediget fra denne Post, tilbragte han de sidste 25 Aar af sit Liv i stor Fattigdom som Sollicitant (s. Ny kirkehst. Saml. V, 617 ff. Kbhvns. Univ. Hist. 1537–1621, II, 688 f.).

N^r. 28.

1577.

Nogle Poster af de kgl. Rentemesteres Regnskab for 1577.

Adskillig jnddtegt aar 77.

Thenndt 9. Nouembris gjorde doctor Johann Brinck och Nichill Truckennbrott regensschaff for 228,812¹/₂ daller, som the paa kon: Matt^s wegne aff meg annammdt thenndt j Aprilis, huilckenn for^{ne} summa the med thennom wdførde her aff rigitt till Meideborch och ther wdlagde och betallede till Churfurstenn aff Saxenn, hertug Augustus, 225,312¹/₂ daller, hanns naadis hoffuidsumma och j aars rennte, som badagett war till paascke dag nest forleden, och ther for jnndfriett konn: Matt^s skultt forschriffninng, som bleff annthuordett Aruidt Huittfeldt vj konn: Matt^s cancellj.

Annthuordett konn: Matt^s, och som hanns Naade
haffuer skenngt och giffuitt bortt.

Thenndt 9. Augustj anntuordett Aruidt Huittfeldt wiid sinn thienes Tordt xx gamle daller, som hannd effther konn: Matt^s schriftlich befallinng haffuer vdlagdt aff sine egne penndinge till en lerd mandt wiid naffnn mester Nathann Chytrens aff Rostock, som konn: Matt^s hannom naadigste forerett for nogle werss, hannd gjorde och skenngte konn: Matt^s thenndt 16. Junij.

Adskillig wdgifft aar 77.

Thenndt 6. Aprilis regnett med Jørgenn goltsmidt for the vj skruer, hannd giortt haffuer till konn: Matt^s sylffflascker, jtem for ij suerd beslagenn till ij konn: Matt^s drenge, giordes werhaftig; for guld affschrauit aff thett sølff, Peter Reetz hannom annthuordett, och for j signett, hannd gjorde for konn: Matt^s aff hans egitt sølff och anntuorde thett Aruid Huidtfeldt. Beløuff baade sølff, hannd ther till aff hanns egitt forlagde, och arbedzlønn xxvij daller. Ther aff kortett for xlvij lodt sølff, hannd bleff konn: Matt^s schuldig aff the lxxxij løde m^{ff} ij lodt sølff, hannd fick her vj renntekamerett 9. och 11. Juni 75, xxiiij daller; her till giffuett hannom iij gamle daller, och ther medt er for same arbeide affbetaldt.

Regnskabet for 1577 (i Rigsarkivet) Fol. 153. 194. 274.

Nr. 29.

13. Maj 1577.

Kongens Kansler og sex andre Adelsmænd, der ifølge kongelig Befaling vare samlede i Ringsted fot at forhøre Sager, bevæge Hvitfeldterne og Gjøerne, der laa i Strid angaaende Arven efter Herluf Trolle og Fru Birgitte Gjøe, til at underkaste sig tolv Samfrænders Voldgiftskjendelse.

Wy ephtherskreffne Niels Kaass till [Torrup]gaardt¹, konn: Maitts: canntzeller, [Peder] Munck till Estuadt gaardt, konn: Maits: amirall, Peder Biilde thill Suannhollum, Eyller Grubbe till Lystrup, Herluff Skauffue till Eskeldstrup, Eyller Krauffsze till Egholm och Lauge Beck till Førsløff, gjøre alle witterligt, at aar etc. 1577 thenndt 13. Maij wdj Rinngstedt worre wij ephther konn: Maitts: wor alder naadigste herre och konnings befalningh tilfororderitt at forhøre sager, som for osz steffnitt bleff. Tha fremkom for osz erlig och welbyrdige manndt Jacop Huitfeldt till Bierritgaardt paa hanns egne och hanns sødskens wegne paa thennd ehne och haffde medt hogbemelthe kon: Maitt: steffning for osz wdj rette steffnndt erlige och welbyrdige menndt Christoffer Gøye thill Gundersløffhollum og Mogenns Gøie till Galmennrup paa thenndt andden szide for huis løszøre, boe, boeskaff och andditt mere, som frw Birgethe Gøie haffuer sziddet inde medt ephther Herluff Trollis dødt och affgang, och for^{ne} Jacop Huitfeldtz moder er arffueligenn tilfaldenn, som hanndt meen thennom att werre plichtige till at indføre medt een kønns eedt och gjøre boit saa gott, som thedt vor, thenndt tidt Herluff Trolle døde; disligiste at the skulle oprette hannom hues skade, hans moder ther offuer liidt haffuer. Ther emodt berette for^{ne} Christoffer Gøie och Mogenns Gøye, at for^{ne} Jacop Huitfeldt och hanns broder skulle well haffue bekommitt aff boitt baade guldkieder, sølffkannder och andditt; meenthe therfor, att thedt wilde falde thennom besuerligt at indføre och gjøre boidt saa gott, som thedt wor, thenndt tidt Herluff Trolle døde och affgick. Tha haftue wij thennom ther om saa forennt och fordragitt medt beggis thieris beuilling och sambtøcke, att the paa baade szider haffuer thagett xij sambfrennder, och the thennom om samme thrette och wennighedt at forhandle emellom enthenn till minnde eller rette nu wdj Kiøbenhaffn

¹ Brevet er beskadiget ved Fugtighed.

strax epther hellig threfoldighedtzs sönndag først kommenndis, och haffue the beuilligett at møde wdj for^{ne} Kiøbennhaffnn for sambfrennder wdenn nogenn widre steffning, och erre thisse eptherschreffne sambfrennder, som the paa baade szider thagit haffue: Niels Kaass till Torrupgaardt, Peder Munnck thill Estuadtgaardt, Peder Biilde till Suanhollum, Jørgenn Roszenkrannndtz till Roszennhollum, Jacop Wlfeldt till Koxbølle, Biørn Kaass til Staarupgaardt, Biørnn Andersenn till Stiennholtt, Eyller Grubbe till Lystrup, Jørgenn Marsuin till Dybeck, Hans Skouffgaardt till Gunderstrup, Axell Weffert till Axeluoldt og Christoffer Valckendorff till Glorup. Till ydermere windisbyrdt haffue wij thrøckt worre signether her nedenn for. Giffuet och schreffuit aar, dag och stedt, som forskreffuit staar.

Original med syv paatrykte Segl i Rigsarkivet; Saml. t. Adel. Hist. Fasc. 33, Nr. 115.

Nr. 30.

7. Juni 1577.

Samfrænders Voldgiftskjendelse i Striden mellem Gjøerne og Hvitfeldterne angaaende Arven efter Herluf Trolle og Birgitte Gjøe.

Wij effther^{ne} Niels Kaasz till Thorupgaard, Peder Gyldenstiern thil Thim, thilthagen vdj Jacob Wlfeldtz sted, Peder Munck til Estwad gaard, Peder Bilde til Swanholm, Jørgen Roszenkrantz thil Roszenholn, Biørn Kosz till Starupgaard, Biørn Anderszen thil Steenholt, Eyller Grubbe til Lystrup, Jørgen Marsuin til Dybeck, Hans Skougaard til Gundestrup, Axel Weffert thil Axelwold och Christoffer Valckendorff thill Glorup kiendis och gjør witterligt for alle med thette wortt obne breff, att aar effther Gudtz byrd mdlxxvij thend vij Junij wore wij effther kon: Mat^s, wor alder naadigste herris, befalinge forsamblit her wdj Kiøbnehaffn att forhøre en sag emellom erlige och welbyrdige mend Christoffer Giøe paa sine egne och Mogens Giøe paa sin hustrues wegne paa thend ene och Arrild Huitfeld och Jacob Huitfeld, brødre, paa theris moder frue Øllegaard Throllis wegne paa thend anden siide, och thillthallede for^{ne} Arrild Huitfeld och Jacob Huitfeld for^{ne} Christoffer Giøe och Mogens Giøe først for en søsterlod vdj løsøre, boe och boschaff, som frw Birgitte Giøe, salig Herluff Throllis efftherleffuerske, skulle haffue anammit, som theris moder wor tilfalden effther for^{ne} Herluff

Throlle, hindis broders, død, och jcke theris moder eller hindis lauge werge thet haffde hinde bebreffuit, huilcked the menthe, burde wed en kiøns eed att giøris saa gaatt, som thet war, thend thiid for^{ne} theris moderbroder døde. Thesligeste thilthallede the for^{ne} Christoffer och Mogens Giøe for en broder partt, Børge Throlde kunde tilfalde vj pant och rede peninge effther hans broder Herluff Throlde, och meente, att thett breff, for^{ne} Børge Throlde hans broder høstru giffuett haffde paa løszøre, jcke thil alle løszøre att kunde forstrecke sig. Ther thil swarede for^{ne} Christoffer Giøe och Mogens Giøe och berettede, att huis theris moders anpart wor anrørendis, som hinde kunde tilfalde j same løszøre effter hindis broder Herluff Throlle, menthe the, att hun thend haffde forthaugd, saa well som thend anpartt, hinde kunde tilfalde effther Byrge Throlle, efftherthj att hun thend jcke jnden aar och dag effther frw Birgitte Giøs død, eller saa lenge hun leffde, haffde krafft eller tilthald therefore, som lougen wd-uiszer. Huor emod for^{ne} Arrild Huitfeld suarede, att hand oc hans broder thitt och ofte haffde thald med frw Birgitte Giøe her om, thend stund hun leffde, och tha loffuit hun thenom althiid att giøre thenom skiel och fyldiste; och efftherthij att hun althiid holdt siig well och wenligen emod theris moder och thenom, lode the therefore same løszøre staa hosz hinde, och meenthe, att theris moder eller the for slige theris gode wilge jcke burde att miste, huis the kunde haffue rett thill. Med flere ord, thenom paa bode siider emellom wor. The efftherthj att sagen wille strecke siig till wiidere thrette och wenighet, om dom skulle gaa, lagde wij osz ther wdj hosz begge partherne, thend till mindelighed att forliige och fordrage. Och efftherthj Niels Friis paa hans søster børns wegne haffde ther och wdj att siige, eligeuell hand jcke haftuer werit med att thagett forbe^{ne} kon: Mat^s befallinge thil osz, saa haffuer hand liigeuell werit her tilstede, huorføre wij same sag saaledes haffue forhandlit, att hand ald thilthalle paa hans søsterbørns wegne haffuer ladit falde och affstaa, och ladett sig benøige for Niels Throllis børns anpartt vj løszøre med thett thuszinde daller, frw Birgitte Giøe selff till hanom lod offuerandtuorde, for hun døde. Belangendis for^{ne} the Huitfelder med begge parthernis wilge och sambthøcke er saaledis fordragit och forhandlitt, att Christoffer Giøe paa sine egne och Mogens Giøe paa sin høstrues wegne skulle giffue

for^{ne} Arrild Huitfeldt och Jacob Huitfeldt paa theris moders wegne ett thuszinde gamble daller nu thill pindtzdag først kommendis wden ald giensigelse. Och her med gaffue for^{ne} Arrild Huitfeldt oc Jacob Huitfeldt paa theris moders och hindis arffuingers wegne, och Niels Friis paa Niels Throllis børns wegne, for^{ne} Christoffer Giøe och Mogens Giøe en fuld, fast och thryg affkalling for ald ydermere kraff eller effthermaninge for for^{ne} arff och løszøre effther Herluff Throlle j alle maade, och her med ere the wenligen och well forligthe. Thil ydermere wintnisbyrd, att althingiste saaledis forhandlit er, thrøcker wij for^{ne} wore signetther her nedenn fore. Giffuitt aar, dag och sted, som forschreffuit staar.

Original i Rigsarkivet, topograf. Saml. Herlufsholm, Nr. 28. Kun syv af de tolv Segl, til hvilke der er afsat Vox, ere paatrykte, nemlig de sex førstnævnte Mænds og den ottendes (E. Grubbes).

Nr. 31.

2. Marts 1578.

Kansler Niels Kaas skriver til Arild Hvitfeldt om Embedssager og om sin egen Sygdom.

Kiiere Arrildh, synderliigh gode wenn. Gudt vere alletiidh hos ether, och tacker ether gernne for allt gott. Giiffuer iegh ether vennligen tiilkende, att iegh sender ether enn breff, som wy haffuer skreffuit kon: Matt: tiill, attj thendt viille andtuorde hans kon: Matt:. Jegh skulle sellffuer schreffuit ether thiill. Nu haffuer jegh liiggitt vedt sengen ij daghe aff enn rosze, som jegh haffuer i min been, saa iegh aldielis jn্থet kandt megh foretaghe. Jeg sender ether igien thet Skotske breff, oc findis thet andit breff i kanntzelerit, som kongen aff Skottlandh haffuer skreffuit kon: Matt: tiill, disligeste huisz kon: Matt: haffuer skreffuit hanom tiill jgien, attj thet viil lade opsøge, dersom ther skall skriffuis suar ther paa tilbage igien, att thet kand ther epter reguleris. Oc i viille medt thet allerførste lade thette budt bliffue afferdiigitt tiill osz igien. Wdj alle thj maade iegh kandt giøre, i kandt haffue tienist oc gott aff, ther tiill findis ieg wiilligen. Will her medt nu och alletiidh haffue ether Gudt allermectigste befallindis. Aff Koldinge thendt 2. Martij 78.

Niels Kaas.

Jeg sender ether en breff, greffue Peder Brade (med flere) haffuer skreffuit meg och Chriistopher Valckendorp till, attj wille siige Chriistopher, hand viille skriffue thenum suar tilbage jgiien i then menningh, att kon: Matt: tiillforne haffuer skreffuit kongen aff Suerriigh och kon: aff Skottland tiil ther om, saa atth h: M: vill therhos lade berue. Jegh viille sellff skreffuit hanom tiill; nu er jeg ickj saa tilpasz, att iegh haffuer thet kundt.

Udskrift: Erliigh och velbyrdiigh mandt Aruidt Huidfeld thiill Liløe, kon: Mat: secreteer, min synderliigh gode venn, gantze wenligen.

Orig. med Spor af Seglet, i Rigsarkivet, »Indkomne Breve«.

Nr. 32.

30. August 1578.

Arild Hvitfeldt minder Christoffer Gjoe om sit Tilgodehavende, der nys var forfaldet til Udbetaling.

Jhs.

Wenlig hillszen ether nu och aldtiid forszennndt mett Gudt wor herre. Kierre Crestoffer Giøe, synderlig gode wen (etc.). Giffuendis ether wenligen att wiide, att jeg nu haffuir afferdigitt thette mitt bud till ether ephther de pendinge, jeg skulle hafft nu till Sancti Bartholomej dag forleden¹. Bedendis gerne, hand thennom nu maatte becommid. Hannd skall ether igien offer-anthuorre ethers breff (etc.). Actum Syllkeborig 30 Augusti A° 78.

A. Huittfelld sst.

Udskrift: Erliig och welbyrdig Mandt Crestoffer Giøe till Gundersloffholm, min synderlig gode wen, wenligenn.

Egenhændig Orig. med Segl i Rigsarkivet, Saml. t. Adel. Hist. Fasc. 33, Nr. 116.

Nr. 33.

1. September 1578.

Arild Hvitfeld kvitterer Christoffer Gjoe for hans Part i de 1000 Daler, der ved gode Mænds Forhandling vare tilkjendte Hvitfeldt og

¹ I Henhold til det ovf. under Nr. 30 meddelte Forlig.

hans Søkende som deres Andel i Løssøre efter Børge Trolle, indkommet i Birgitte Gjøes Bo.

Jeg Arrilld Huittfeldt till Lilløe kiendis och gjør witterligt for alle mett thette mitt obne breff, att Erlig och Welbyrdig Mand Crestoffer Giøe till Gundersloffholm haffuer nu alldellis betallitt och fornøigett mig och mine Søsken hans anpart wdj dett thuszind daller, som gode Mend forhandlede oss emellum, for huis løssøre wij skulle hafft ephther wor salige Moderbroder Borge Trolle, och wore indkommen wdj hans søsters¹ fro Byrgitte Giøes boe; thj lader ieg for^{ne} Crestoffer och hans arffuinge paa mine och mine søskens wegne, och theris arffuingers, quitt och kraffløs for samme løssøre och for hans anpart wdj dett thuszind daller, wdloffuitt bleff. Och tacker hannum gott derforre wdj alle maade. Tyll ydermere widnisbyrdt trækker ieg mitt signett her neden fore. Actum Sylkeborig i Septembris Aar 1578².

A. Huittfeldt
Egen handt.

Egenhændig Original med Segl i Rigsarkivet, Topogr. Saml., Herlufsholm 29.

Nr. 34.

26. September 1578.

Arild Hvitfeldt meddeler Peder Bille politiske Efterretninger fra Nederlandene.

Myn ganndske wenlig hellszen ether nu och altid forszennedt met Gud wor Herre. Kierre Peder Byllde, synderlig gode wen, nest en wenlig tacksigellsze for allti gott, huarforre ieg stedtze aff formuen finndis goedwillig.

Giffuendis ether wenligen att wiide att haffue bekommid ethers schriffuellsze, huor wdj i erre begierendis, ieg wille biude ether till, huad noy thiender aff Nederlandene her wancke till hoffue. Saa maa j wiide, kierre Peder, att her er jntid synderligt osz tillkommen, siden sist bleff hiidschreffuen om thennd skermotzell, som stoed thennd j Augusti, att the Spanier falltt

¹ D. e. Svigerindes.

² Den 3. Sept. 1578 overværede Ar. Hvitfeldt paa Silkeborg en Forhandling mellem Klavs Glambek og Jakob Bertelsen i Bjerre (Rigsark., Topogr. Saml., Bjerre 6).

de Princesche wdj leigeritt, och bleff ther well j^m Spanier och vj^c aff the andre.

Men nu skall don Johan¹ haffue forskanzid sig wden for Namurs och will jcke slaae; the andre wnderstaae thenum att belegge Lowen.

Don Johan thager nu forst en hell hoeb tysk folck ahn, och drager hertug Frantz aff Saszen² hanum till med 1500 heste.

Kongen aff Frankerigs broder³ haffuer forbunditt sig till Statherne att thienne thenum paa sin egen omkostning thenne helle krig offuir met x^m mand till foed, ij^m till hest. Hanum ere jndgiffne 3 byer, huor till hand kand haffue hans tillfucht. Och haffue de giffuitt hanum erffueligen saa mogitt, hand kand jndthage fraa the Spanier, och thet hertugdom Burgundien och Lutzemburg, som holde paa kongen aff Spaniens side ennu och jcke erre jndthagne wdj theenn Gientiske frid; saa thet siønis, att the Spanier och Frantzoser komme wdj en offentlig krig, och att the hellir wille giffue lannditt tilbytte en werre gubernerede aff the Spanier. Och wed jeg nu jcke mehr paa thenne thid att biude ether till, men forrefallder nogid, skulle [j] fangitt att wiide, och gjør alltid gerne, huis j^m kand haffue gott aff. Befalendis ether hermet Gudt allmechtigste. Actum Skanderborig 26. Septembris anno 78.

A. Huittfeldt.

Kierre Peder Byllde, jeg hører, i skulle haffue en liden graa ganger; huis theend jcke wor komen fraa kierre hender, och wor mugelig till fangs, tha handled jeg gerne met ether der om.

Udskrift: Erlig och welbyrdig mand Peder Byllde till Suanhollm, hoffuidzmand paa Kallundborig, myn synderlig gode wen, welligenn.

Egenhændig Original i Rigsarkivet, Saml. t. Adel. Hist. Fasc. 6, Nr. 72, med et Indlæg: »Vorzeichnung der reutter vnd knechte, so auff der Staten halbe vorhanden«.

Nr. 35.

24. Oktober 1578.

Anders Vedel, Slotspræst i Kjøbenhavn, svarer Hvitfeldt paa et Brev og beretter om nogle gamle historiske Kildeskrifter, han efter dennes

¹ Juan d'Austria.

² Frants, Hertug af Sachsen Lauenburg.

³ Frants, Hertug af Anjou, Berri og Alençon († 1584).

Bortrejse var kommen i Besiddelse af. Han udtaler sig for øvrigt om sine egne og Svanings historiske Arbejder.

Tardius ego T. H. litteris, Haralde amantissime, respondeo, quàm aut debui, aut volui. Quid in causa fuerit, credo teipsum coniectura facilè assequi. Excrucior Animi luctu acerbissimo¹, neque quidquam vspiam solidi circumspicio solatii, nisi quando animum à vanitate et miseris exilii huius terreni penitus ad municipium æternitatis abduco, atque in eius contemplatione defigo. Quod dum facere satago, ea studiorum assuetudine, qua prius oblectabar vehementius, iam afficior minus aut certè moderatus. Ita mecum lugere vniuersum meum Musarum theatrum, si adesses, videns obstupesceres. Pertingit hoc malum ad Historiam, de qua scribis, nostram Bremensem, quæ in Officina Typografica planè instar parturientis quasi *ὄδυρεῖ*. Cæptum est in ea aliquid cudi, et, vt spero, antequam ad nos recurratis, vobis fiet illa obuia.

Venere ad meas manus, post vestrum discessum, Antiquitatis quædam monumenta, non contemnenda, quæ, quum ad littus tanquam naufraga fluitarent, atque, vt subleuantur, me respicerent, in continentem subduxi, et dissoluta compingere, vt corpus aliquod induant, paullatim laboro. Fuerunt etiam ex amicis et necessariis meis, qui me in hoc grande infortunium, amissæ vnicè dilectæ Coniugis, depressum, deserendum deforme putarunt, atque, vt fidem et officium in me erigendo declararent, alia item quædam suppeditarunt eius generis monumenta, quibus me ante hoc multo tristissimum tempus delectari cognouerant, vt eorum lectione ac tractatione mentem subcisiue reuocarem à luctu. Verum eam iam non admittit medicinam vulnus propemodum læthale. Distædet enim vitæ, postquam summo bono, in quo omnes, post Deum, meæ vitæ delitiæ repositæ erant, exutus sum. Cæpi hac æstate opus Chronologicum, difficile quidem et prolixum, quod, Deo volente, in his meæ solitudinis hybernis, ni quid grauius obstiterit, consummabo. Interea quod T. H. communicem, non habeo, tantisper dum aut coràm colloqui detur, aut me in spem erigat meliorem, is qui ex tam ampla et ipsi vitæ præferenda recens deiecit. Communicabuntur

¹ I Anledning af hans unge Hustrues Død, hvorom mere nedenfor i samme Brev.

profecto T. H., mi Haralde, à me mea istius generis, quod petis, omnia, idque ea, qua hactenus factum est, facilitate et beneuolentia. Nam mihi quin suppetat de quo scribam non vereor. Præcurrat qui volet, nobis priorum vestigia legentibus, quod castigemus et supplebimus, erit plus satis. Quod si quisquam erit, qui nos etiam subsequi volet, næ iste multa reperiet, in quibus ingenium cum laude exercere valeat. Sunt interna, sunt externa gentis nostræ gesta antiquissima, quorum vtrilibet eligas describenda, Prouintiam susceperis grauissimam. Antiquariis non deerunt prisci sæculi monumenta amplissima, et habet quoque nostrum æuum in promptu, quo fatigare possit ingenia, si quæ sunt, quæ recentiori delectentur rerum gestarum memoria. De his egi paullo fusius in Commentario meo de ratione scribendæ Historiæ patriæ, quod nuper ante profectionem vestram obtuli Dn: Cancellario.

Porro autem, quod de socero meo dilectissimo, M. Johanne Suaningio, tuæ attingunt litteræ, quem putas posthac me mihi minus addictum habiturum¹, nescio quid me iactare aut efferre audeam. Ego illum atque vniuersam ipsius familiam, quin perpetua fide syncerè colam, non co[m]mittam. Et receperunt illi vicissim, se mihi parentum loco futuros, vsque dum ipsi viuant, et credo, quæ illorum est hominum grauitas et constantia, non omnino eos me ita grauissime afflictum deserturos. Ad Historica ipsius schediasmata quod attinet, neque ego vnquam astutè quidquam ab eo mihi vindicaui, neque id in posterum mihi factitandum autumo. Vtinam modo istius optimi senis labores, tum ipsius, tum nostræ de iis iamdudum conceptæ expectationi respondeant. Mutantur tempora, mutantur studia et animi mortalium. Habet istas secretas et mirabiles Natura reuolutiones ac vicissitudines. Manet suus cuique labor et gloria. Quocirca vt maximè in hoc nostrum sæculum, tot nobis corruialibus, reuoluta videatur scribendæ Historiæ patriæ periodus fatalis, metuendum non est, quin affatim cuique suppetat, in quo elaborans oleum minimè perdere possit et operam. Separant equidem et sociant se sæpenumero clari operis capacia ingenia in similitudinem temporum et profectuum; nihilominus tamen hoc peculiare

¹ Nemlig nu da Svogerskabet var ude, efter at Svanings Datter (Vedels Hustru) var død.

habent, ea quæ sunt generosiora, æmulatione vt alantur, vsque adeo, vt nunc invidia, nunc admiratione accensa, aut summa petere ac superare, aut si ea desperent, iis relictis, quærant noua, proque eo, in quo eminere non possunt, aliud, in quo excellent, arripiunt, etc. Sed veniam ad illud, quod postremum tuæ continebant litteræ, de meorum videlicet mihi proposito laborum præmio, de quo cautum iam existimas, ne illud mihi præripiatur. Agnosco tuam, hac in re, sollicitudinem amicam, cui vt respondeat animus memor et gratus, annitar studiosissimè. Ego quod postulauì, nullius cum iniuria aut molestia mihi concedi volebam. Eo enim sum animo, vt non tam curæ mihi sit, vnde viuam, quàm vt ita viuam, ne me bene viuendi, et inprimis bene merendi de patria, suspensas habuisse rationes agnoscat posteritas. De his apud T. H. Dne: Haralde, ita iam egi confidentius, quæ æqua mente a te accipi spero, aut potius summa, qua par est, contendo submissione animi. Vale. Hafniæ 24 Octobr. Anni MDLXXXVIII.

T. P. addictiss.

Andreas Velleius.

Udskrift: Generoso Viro, virtute, eruditione ac sapientia excellenti, Dno: Haraldo Hvitfeld, Domino de Lillø, Serenissimo Regi Daniæ à Secretis, fautori suo, reueuenter colendo.

Trykt i »Historia Ecclesiastica continens Religionis propagatæ gesta, quæ a tempore Caroli Magni vsque ad Imp. Henricum IIII acciderunt in Ecclesia, non tam Bremensi, quàm vicina Septentrionali ferme vniuersa; scripta ante Annos quingentos à M. Adamo quodam, loci istius Canonico. Nunc recèns mendis vindicata, et è tenebris in lucem vocata, studio et opera Andreæ Severini Vellei«. Hafn. 1579. 4°.

Nr. 36.

24. November 1578.

Uddrag af de kongelige Rentemesteres Regnskab for 1578 vedrørende Skatten af Arild Hvitfeldts Forlening i Skaane.

Annammett aff kon: Matts: toldere, byfogeder och sisselestere.

Byfogidt vdi Wee.

Thennd 24. Nouembris annammidt j^c vij m^{ff} xij ð iiij 3 aff Pouell Matzenn, byfogett i Wee, som hand bleff konn: Maij: schyldig aff jordskyld, arnnependinge, stedzmaall aff jordefieringer, sagesfald och arffueløst godtz, hannd ther i byen haffuer

vpborrett frann Bartholomejdag 74 thill Bartholomejdag 77 wdj iij aar, och beløuff effther hans regenschaffs lydelse, och fick Aruidt Huidtfeld lige saa meget, som kon: Maij: hannem naadigst forlentt haffuer, och rester forskreffinne Pouell Matzenn med marckidtzthold, som ther i byenn er faldenn wdj wor Frue och scjtj. Pouels marckett i v aar.

Annammedt aff landeskatten.

Gerssherridt.

Thennd 26. Nouembris annammidt v^c daller aff Aruidt Huidtfeld thill Lillø paa regnskap¹.

Af den originale Regnskabsbog i Rigsarkivet, Fol. 77. 86.

Nr. 37.

30. Januar 1579.

Arild Hvitfeldt tilskriver fra Flensborg Rentemester Christoffer Valckendorf og beder om Henstand med nogle Penge, den kgl. Tolder i Norge havde forstrakt hans Folk med. For øvrigt meddeler han en Række politiske og andre Nyheder.

Jhs.

Kierre Crestoffer Wallkendorph, myn gode frende, Gudt allmechtigste werre hoes dig nu och altid, och haff møgen æhre och tack for alltt gott. Giffuendis dig wenligen att wiide, att Nills Søffrenszen, kon: Mtt^s tollder och D. Peders² broder, haffuer forstracht mitt folck wdj Norge³ wdj aar epther min schriffuellsze, om de nogid haffde j behoff, ij^c daller. Bedendis gerne, du jcke willtt fortørnis offuer hanum derforre, nar hand skall gjørre regenschab, och attu dermet willtt werre tillfridtz, till Gud will, wij komer till Siellandt. Men derszom j icke kand fortøffue met samme pendinge paa renttekamrett saa lenge, attu da willtt schriffue min⁴ mening till, da haffuer jeg thenum till rede och will sende dig denum.

Ydermere, kierre frende, will jeg dig jcke forholde, att hertug Carll haffuer begierritt leygde aff min herre her igiemen

¹ Ogsaa i de følgende Aars Regnskaber findes Antegnelser vedrørende Indbetaling af denne Skat.

² Lægen Dr. Peder Sørensen.

³ Formodentlig i Søndmør Len.

⁴ D. e. mig din.

riigitt och ankomer till Hallind 40 heste sterk och nogen kudzuogne strax ephther fastelagen, huillke pasz er hanum tillsendtt och forordning giortt met geleytmend etc.

Wij ere nu igien komen fran Cremper marsk och kom jcke till Dittmerschen, fordj førrett opslog.

Will nu jcke paa denne thiid met widere schriffuellse bemøe dig, men befallir dig hermet Gudt allmechtigste. Actum Flensborig 30. Januarij anno 79.

A. Huitfeldt.

Maa du och wiide, att Brede Rantzous brøllup¹ ganger for sig met the andre,

Och att the Hamburger haffde therris sendebud till Segeberg met 30 t: Hamburger øll, v amir win och j forgylltt credentz, huillken foræhring jcke bleff anamid.

Och erre disze ephtherschreffne herremend forordnett att geleyde hertug Carll: Jorgen Marsuin, Her von Dhon, Pouell Huitfeldt, Jorgen Byllde, Hendrich Brade, Hans Spegell, Thyge Brade.

Udskrift: Erliig och welbyrdig mand Crestoffer Wallkendorpf till Glorup, kon: Mtt^s renttemester, min kiere frende.

Paategnet: 5 Februarij 79.

Original med Segl i Rigsarkivet, Danske Selskabs Papirsbreve.

Nr. 38.

3. Februar 1579.

Arild Hvitfeldt tilskriver fra Koldinghus Christoffer Valckendorf angaaende forskjellige Hverv fra Kongen, og meddeler nogle Nyheder.

Jhs.

Kierre Crestoffer Wallkendorpf, frende och synderlig gode wen, nest tacksigellsze met en willig thiænniste for alltt gott, giffuendis dig wenligen att wiide, att kon: Mtt^t minn naadigste herre er begerendis, attu strax wforsømmeligen met ett egitt wist bud willtt hid forskicke en liden bog, hans Naade anthuorede dig senisten, som er Pfaltzgreffuens bekiendellsze², huilkitt jeg dig ephther hans Mtt^{ts} willge jcke haffuer kund forholldde.

¹ Brede Rantzow havde 1. Marts 1579 Bryllup med Sofie Eriksdatter Rosenkrantz.

² Den foran S. 5 omtalte Pfaltzgreve Wolfgang Vilhelm af Zweibrücken-Neüburg (f. 1526 † 1569) var en lærd Mand og ivrig evangelisk-

Ydermeere sender ieg dig kon: Mts: breff till Tyge Brade Otiszen om dennd wnge herris natiuitett att giorre, att thet maatte sendes hannom tillhennde¹.

Simen Surbecks borgemester breff skall jeg fj dig ephter, thisligiste the Ferrösche breff² jnden en dag eller ij. Och will jeg her fraa afferdige the breffue om skybsthømmermend, sauffskierer och till lensmendene ephter din optegnellsze³.

Wed jntid nøytt andiit, ennd att bispen aff Mentz och Collne met andre keyszerens sendebud handle om fred i Nederlandene och erre forszamblede till Collne. Tyll Wyen offuer byen er seett ett himmellthegenn, en stoer mand met en sortt kyrrisz och alld sin rustning. Gudt affuende alld ond betydellsze, hannom viill ieg nu och alltid haffue dig befallitt. Actum Collninghus 3. Feb: anno 79.

A. Huittfeldt.

Udskrift: Erlig och welbyrdig mand Crestoffer Wallkendorpf till Glorup, kon: Mtt^s renttemester, min kierre frennde.

Egenhændig Original i Rigsarkivet.

---

sindet, Stifter af Gymnasium illustre i Laugingen; han udgav en »Glaubens-Bekännitiss«; formodentlig er det dette Skrift, hvortil der ovenfor sigtes. (Jvfr. Jöcher, Gelehrten-Lexicon IV, 2059).

¹ Allerede kort efter Prins Christians Fødsel (12. April 1577) havde Kong Frederik II befalet Tyge Brahe at »gjøre den unge Herres Nativitet«, og man har endnu det Værk, som fremkaldtes ved denne Befaling. Tilegnelsen til Prinsen er dateret 1. Juli 1577 (F. R. Friis, Tyge Brahe, S. 74 ff.); men af ovenstaaende Ytring maa man dog antage, at T. Brahe ikke har gjort Arbejdet færdigt paa den Tid, Dedikationen antyder.

² Det er det Kongebrev af 4. Febr. 1579, hvorved Mogens Hejnesen, Borger i Bergen, og hans Medredere, fik Eneret til at besejle Færøerne. (Norske Rigsregistrarer II, 306 f.). Det synes altsaa at have været Christoffer Valckendorf, som udvirkede denne betydelige Indrømmelse for ham, og dette forklarer maaske bedst, hvorfor denne Hædersmand siden gik saa skarpt i Rette med Mogens, da han grovelig misbrugte den givne Frihed.

³ De her omtalte Kongebreve findes dels indførte i Sjælandske Tegnelser XIV, 174 ff. under Dato 3. og 4. Februar 1579, dels trykte i Norske Rigsregistrarer II, 304 ff.

Nr. 39.

26. Februar 1579.

Arild Hvitfeldt skriver fra Kolding til Christoffer Valckendorf angaaende en Række Regjeringsager.

Jhs.

Kierre Crestoffer Wallkendorpf, min gode frennde, Gudt werre hoes dig nu och alltid, och haff møgen æhre och tack for alltt gott. Giffuendis dig wenligen att wiide, att vdi dag formiddag fick jeg din schriffuellsze, och bleff theend archelymester strax afferdigitt till kiøpstederne om the bøszeskiotter, ther erre forlagde, med thet paszbord, dinn scriffuellsze om formellte. Kon: Matt^{tt}, haffuer och schreffuitt dig till, att hans Mtt^{tt} gerne saae, att skjibenne komme wd, thet første wanditt er oben, och att der komir bud epher bosze skiottherne, atth the erre tillstede paa det pasz, du kand tencke, skjibenne erre ferdige.

Huad Hans Johansen¹ schriffuir, haffuer du aff hoesliggende hans breff ydermerre att forfarre; dett samme beklager Erick Hardenberg² och siger, sig jcke att kunde bekomme paa Nyborig wden iij lester rug. Lauritz Skram³ beklager och, att hand haffuer fangitt befallning paa mher rug att lade forbage i brød, end her ligger rug och mell till slottiid. Saa kand hand jcke heller wiide, huad her kand affladis, før kongen drager bortt, huilken leylichkeit jeg haffuer befallitt thenum, att the sellff wille biude dig till, om der skall giørris nogen anden forordning wdj thet sted. Din rentteschriffuir fick iij^m daller till lons aff the pendinge, her staaer i cantzlyett, som worre tillforordnede att betalle adelen met, som haffue lonnt pendinge. Och haffuer hand efter kon: Matt^{ts} befallning [maattet] legge ett reuers wdj steditt, att samme pendinge skulle forskickis hiid igien aff renttekamerid; thj du wedst sellff, att thisze pendinge aff skatten erre forordnede till rigens gielld med att afflegge, jcke till kostpendinge; attu derwdinden kannt werre fortencckt. Hand tallte met mig om nogen breffue till the lensmend, som sist finge breffue, om huis pendinge, the erre skyldige; saa wor Jorgen

¹ Hans Johansen Lindenov var Lensmand paa Hindsgavl 1574—97.

² Erik Hardenberg var Lensmand paa Hagenskov Slot fra 1572 til sin Død 1604.

³ Lauritz Skram til Hastrup var 1577—79 Lensmand paa Koldinghus.

Roszenkrantz¹ her paa samme thiid, som er opschreffuen for ij^m dallir rest; hand siger, hand er icke x dallir skyldig, men hand mener, attu haffuer regnid hanum slottens jndkompst wdj pendinge, som ennu er tillstede, theend haffuer hand jngen befallning hafft paa att selge. Jorgen Skram² och Erick Løcke³ sagde och for kongen, att the jnthet erre skyldige. Nu findis the alligeuell anthe gnede; men Nills Jonszen⁴ hand haffuer fremszend vje daller.

Paa huis pendinge Abszolon Jull⁵ haffuer betalld herremend, som lontte, findis her hoes en zeddell paa, thiszligiste paa huad beholdningen er. Och haffuer kongen befallitt, att jeg samme pendinge skall betalle till thenum, hans naade er skyldig, huillket och skie skall, saa mange jcke haffue leenn aff kongen.

Maa du och wiide, att huerken the Lybsche eller Hamborger sendebud haffue werritt her enu. Intid hører mand hellir der om. Saa er her jcke hellir nogitt nøytt aff Nederlandene. Icke hellir er Johan Marin⁶ ennd igien kommen; huis jeg kand spørre nogitt, skaltt thet meddellis dig.

Om disze brøllup, her skall staae, da bliffuer der icke fler giortt ennd Nills Paszbergs och Brede Rantzous. Sitzell Albritts⁷ hun fanger her festens øll; derforuden bleff Ingeborre Paszberge Jorgen Brade tillsagdt⁸, och stander ennu ett anditt gifftermaall wdj gierde, saa att min herre opregnede sistens xiiij aff thisze wnge karlle vdj gaarden, som nu wille gribe till æhren.

Du wille well giørre och sigett Cresten Wind, att Lauritz Skram haffuer befallning paa att flj hannum ett gott hus aff the, som staaer paa Skoffgaardt, att hand self derom nu lader anholde.

¹ Jørgen Rosenkrantz var 1563—96 forlenet med Kalø Len.

² Jørgen Skram var 1572—85 Lensmand paa Dronningborg (Randers).

³ Erik Lykke til Skovsgaard var 1571—80 Lensmand paa Riberhus.

⁴ Niels Jonsen (Viffert) var 1573—83 Lensmand paa Hald.

⁵ Absalon Juul til Mejlgaard var Sekretær i Kancelliet; han blev 1580 Arild Hvitfeldts Efterfølger som øverste Sekretær.

⁶ Om Herolden Johan Maria Borch se Hist. Tidsskr. 5. R. V, 661.

⁷ Hun var neppe adelig.

⁸ Deres Bryllup stod 4. September 1580. Jørgen Brahe til Tostrup og Gundestrup var en Broder til Astronomen Tyge Brahe. Han døde 4. Februar 1601. Hans Hustru, Ingeborg Nielsdatter Parsberg, døde 13. Marts s. A. (Dansk biogr. Lexikon II, 590).

Kierre Crestoffir, rett nu bleff jeg opkallid till kongen, och befohl min herre miig, att ieg alluorligen skulle schriffue dig till, attu wille betencke dend leylichkeit, som ieg tillforn haffuer schreffuitt, att en partt lensmend jcke haffue saa mөгitt korn vj forraad, som du haffde meenntt, till brød och øll, och aff min schriffuellsze allerede kand forfarre; attu derforre wille betencke alltingist saaledis, att jntid skulle fattis, och mand jcke skulle slaae sin lijd till wlijd. Och will jeg nu jcke met widere schriffuellsze bemøe dig, men befallir dig hermett Gudt allmechtiste. Aff Colldinge 26. Feb: 79.

Wdj morgen drage wortt raad affstedt till Odense¹. Churförsten sender thid Abraham Bock², Barliptz och en docter.

A. Huittfeld.

Kierre Crestoffer, det breff eller bestyllning paa dend nøy Skottzsche capiten, som er anthagen, schal epherskickes i morgen. Capitten Alexander Durham³ wor her i sistens, som du schriffuer; men fordj thiden wor wbeyleyligt, loed hand jcke fordre om nogen besked, men forhalledede sin sag till en anden thiid.

Udskrift: Erlig och welbyrdig mand Crestoffer Wallkendorpf till Glorup, kon: Mtt^s renttemester, min kierre frende, gantz wenligen.

Afferdigit 26. Feb: vj slett om afftenen.

Egenhændig Original i Rigsarkivet.

Nr. 40.

24. April 1579.

Arild Hvitfeldt anmoder Christoffer Gjøe om en bekræftet Afskrift af det Brev, hvorved Herluf Trolle med sine Brødres Samtykke testamenterede sit Løsøre til sin Hustru, Fru Birgitte Gjøe.

JHS.

Myn gandske wenlig hellszenn ether nu och alltid forszennndt met Gud wor herre. Kierre Crestoffer Gjøe, synderlig gode wen, nest tacksigellsze for allt gott, huarforre jeg stedze

¹ Møde i Anledning af Lensstriden med Hertugerne af Slesvig og Holsten. Forliget sluttedes 25. Marts 1579.

² Kursachsisk Raad, s. Aarsberetn. fra Geh.-Arkivet III, 67—8.

³ Se Dansk biogr. Lexikon IV, 366.

aff formnen findis goedwillig. Kierre Crestoffer, epther som ether well er beuist, att salig Herluff Trolle met hans brødres beuillinge haffuer giffuitt ethers søster fro Byrgitte Giøe hans løszørre, och thet breff, hun haffde der paa, findes wdj ethers werrie, saa er ieg gandske gierne begierendis, attj wille meddeltt miig en copie wnder gode mendz jndsegle aff samme breff. Aarszagen, huarforre jeg dette er begierendis, er, att jeg en anden dag wdj dend trette, som miig och Niells Trollis børn er emellum, thermed kand beuisze, att minne moderbrødre therris mening jcke haffuir werritt, att Nills Trollis børn skulle kommen wdj therris løszørre, om Niells haffde dødt før thenum ¹, alleniste wdj arffue goetz epther thend handell, the haffue giortt. Therszom i och wille sendtt mig samme breff, tha skall jeg, som Gudt, fj ether thet strax tilbage igien. Och er jcke anditt mentt aff miig der wnnder, fordj bode j och Moens Giøe allerede erre forligtte met osz, saa thet jcke kommer thennd handell widtt.

Wdj hues maade jeg igien kand thiene ether eller giørre det, i kand haffue gott aff, findis jeg [der] till stedtze goedwillig. Befalendis ether hermet Gudt allmechtigste. Actum Frederichsborig 24. Aprilis anno 1579.

Arrilld Huitfeldt.

Udskrift: Erliig och welbyrdig mand Crestoffer Giøe till Gunderszloffhollm, myn synderlig gode wen, gantzsche wenligen tillschreffuitt.

Egenhändig Orig. i Rigsarkivet, Saml. Personalhistorie.

Nr. 41.

1. Juli 1579.

De i Kjøbenhavn forsamlede danske Biskopper henvende sig til Arild Hvitfeldt for at imødegaa den Antydning om Mangel paa Opmærksomhed med Hensyn til Præsternes Levned, som et nys udgaaet Kongebrev indeholdt.

Dei gratiam et pacem.

Clarissime domine secretarie, domine et amice reuerenter colende. Wy tacke e: f: ydmygeligen och gierne for alle ethers

¹ Niels Trolle faldt i Søslaget ved Bornholm 7. Juli 1565, Herluff Trolle var død 14 Dage tidligere, d. 25. Juni s. A.

velgierninger, huilcke vy altid gjerne ville bekiende medt al tacknemmelighed effther vor yderste formuge. Kierre domine Arnolde, vy ville och her medt haffue ether kierligeu tilkiende giffuidt, att vy nu y thisse dage haffue bekommitt kong^e: Matt^r., allis voris naadigste herris och kongis schriffuelse, huilckenn vy medt tilbørlig reuerentz haffue anammitt, vdj huilcken hans Naade giffuer til kiende om thendt store brøst, som skal mange stedtz findis bode hoess prouester och prester saa vel y kiøbstederne som paa landtzbyerne, att the føre itt wtlibørligt leffnedt met idelig druckenskab, horerj och andre saadanne groffue laster, och derfor aluorlige befaler, att vy alle och huer besynderlig skal haffue flittig indsehende, att saadan vskickelig handel maa affskaffis, och huis brøst saa findis, maa affsættis aff hans kaldt. Thisligiste er ochsaa hans Naade begierindis, att vy strax medt thett første skulde her paa erklere ossz emodt hans Naade¹. Kiere domine Arnolde, saa haffue vy hans N. kong^e: Matt: paa dett aller høyeste betackitt, at hans Naade vilde ossz saa gunstelige her om atuare, ephtherdj vy maa io bekiende, att endog wy kunde gjøre voris beste flidt saadan vskickelighed att forhindre, saa kandt der ligeuel findis nogen, som icke vil lade sig vnderuise, besynderlige medt druckenskab, fordj horerj vide vy icke nogen att verre befunden vdj, att handt io strax er skildt fra sitt kaldt. Och huis att nogen aff ossz her til for megitt haffuer offuerbaaritt, bede vy ydmøgeligen medt al vnderdanighedt, hans Naade vilde tage ossz thett y den beste mening. Vy ville medt Gudtz naadis hielp, huilckett vy och dis plictig er ephther thendt eedt, vy haffue soritt Gudt och hans kong^e: Matt:, her ephther medt al flidt legge vindt paa hans Naadis mandat och befalling ephther att komme, saa att huis brøst saa findis, andre till forargelse, skal tilbørlige bliffue straffidt, och vdj alle andre maade aff vor yderste formuge søge thett, Gudt och hans kong^e: Matt: kandt verre til ære och gode. Kiere domine Arnolde, thenne voris ringe erklering bede vy gjerne, attj medt al vnderdanighedt vilde paa voris vegne giffue hans N. kong^e: Matt: tilkiende. Benè et fæliciter uale in Christo Jesu, domine et amice colende, qui te diu incolumem et floren-

¹ Dette Kongebrev af 28. Juni 1579 findes trykt i Ny kirkehist. Saml. IV, 396 f.

tem conseruet. Hafniæ 1. Julij, quo natus est optimus ac serenissimus rex noster ante annos 45, quibus ut multos adhuc adijciat faustos atque fælices, deum toto pectore precamur. Anno etc. 79.

Samtidig Optegnelse uden Underskrifter i Rigsarkivet, Indkomne Breve til Kancelliet (jvfr. Danske Kirkelove udg. af Rørdam II, 300 ff.).

Nr. 42.

2. September 1579.

Antegnelse i de kgl. Rentemesteres Regnskab vedrørende en Rejse, Arild Hvitfeldt foretog til »Lante Holsten«.

Adtskillig wdgift 79.

Thennd 2. Septembris anndtuordett Pouell Hannsenn, een aff skytterne i porthenn for Københaffnn, ij^c daller, som hand wdførde thill Arffuidt Huidtfeldt wdi lannthe Holstenn. Och thersom Aruidt befaler, skal hannd thenum audtuorde Casper Paszelick och ther paa thage med sig thilbage hanns beuisz. Thisse for^{ne} ij^c daller annammedt Arwidt Huitfeld thill sig frann for^{ne} Pouell Hannsenn thennd 18. Septembris.

Rentemestrenes Regnskab for 1579, Fol. 232.

Nr. 43.

1. November 1579.

Arild Hvitfeldt tilskriver Christoffer Valckendorf angaaende forskellige Regjeringssager, deriblandt om et dansk-polsk Forbund mod Rusland og om en Expedition til Grønland.

IHS.

Kierre Crestoffer Wallkendorpf, min gode wen, nest tacksigellsze for alltt gott, huarforre jeg stedtze findis goedwillig. Giffuendis dig wenligen att wiide, att Mathias Buddj¹ er nu igen komen, och haffuer hand werritt vij wgger wnder weyen, kom did strax epher att Polodskow wor jndthagen. Meningen paa kongen aff Pollens breff er denne (huoraff jeg dog offuir morgen nest Gudtz hiellp will sende dig en wdschrift), att min herris schriffuellsze och forklaring om forbuntnis att giørre med hanum emoed Rydtzen er hanum saare kier komen och behagelig; hand will och widerre beraadslae sig met hans raad, paa

¹ En Adelsmand fra Øssl, der var i dansk Tjeneste som Sekretær i det tyske Kancelli.

huad artikle samme forbunnt kand oprettis, och hans tillforordnede kunde med afferdigis til Stetin. Men theend dag, som vor beramid, siønis hanum for kortt, och er begierendis, att for^{ne} samenskompst maatte skie wdj enden Decembris monid. Thernest tilkiende giffuer hand om Pollodskous och iij ellir fire slottiis eroffring, huilkitt alltt dig tillforne well witterligt er, och nu wfornoden att schriffues. Thennd Poller skall werre wngferlich 50^m mand sterck, haffuer stoer nød for pendinge, oeh ringe fetallj och profiand jndtill this hafft. Boddj siger, at hand haffuer spurdt paa weyen, att hand skall werre dragen att Pollen igjen, haffuir skickiid nogid folck for Kokenhusze och laditt besetzte Pollodschow. Smolenskow bye schall och werre affbrentt aff the Cassiaker, men jcke slottid.

Maa du och wiide, att min herre er tilsindtz ephther de kundschaß, du sende hiid om Grønland, att lade paa foraarid igjen forsøge samme seglatz. Will och lade afferdige samme Engillsche capitten¹ till Skottland att anklage theend frybyter Clark, som ligger winthterleger wnder Hetlandtt², huorum du jnden en dag eller ij skalltt fange schriftelig befallning³.

Dett register, du haffuir send Hans Mekelborre om tillstandende pendinge och breffue til denum, the stoer hoes, haffuer jeg jcke enu bekomid, men nar hand tall met mig derom, skulle the bliffue forferdigett och strenge nock.

Jeg haffuer sendtt cantzlrir thend Grønlandsche seglatz⁴. Forseer mig till, at kongen jo maa forschriffue hanum och flere snartt, nar mand skall beraadslae om thette Pollsche forbunntnis. Will nu jcke widere bemøe dig, men befallir dig, som min kiere frende og gode wen, Gudt allmegtigste.

Actum Skanderborg alle helligen dag 79.

A. Huittfeldt.

¹ Jacob Alday, der havde været afsendt paa en Expedition til Grønland. Han havde set Landet, men var ved Ismasserne bleven hindret i at naa det. Jvfr. Grønlands hist. Mindesmærker III, 637 ff.

² Han havde gjort Strandhug paa Island og Færøerne.

³ Befalingen, der er af 2. Nvbr. 1579, findes indført i Sjælandske Tegnelser XIV, Fol. 269—70; trykt i Grønlands historiske Mindesmærker III, 647 f.

⁴ D. e. Beretning om Expeditionen (findes endnu i Rigsarkivet).

Udskrift: Erliig och welbyrdig Mand Crestoffer Wallkendorpf till Glorup, kon: Mtt^{ts} renttemester, min kierre frende, gantz wenligen.

Paategnet: Om Mat: Buddi og forbund imod de Rydser.

Egenhændig Original i Rigsarkivet, Danske Selskabs Papirsbreve. Jvfr. Danske Mag. III, 138 f.

Nr. 44.

12. December 1579.

Arild Hvitfeldt sender Christoffer Valckendorf nogle Breve til udenlandske Fyrster, udfærdigede af Kongen, og gjør ham nogle andre Meddelelser, mest vedrørende Regjeringssager.

Jhs.

Min gantz wenlig hellszen nu och alttiidt forszendt med Gud worre herre. Kierre Christoffer Valckendorff, frende och besønderlig guode wen, nest thacksigellsze for allt gott, huorforre ieg stedtze aff formuen findis goduillig. Giffuendis theg wenligen att wiide, att ieg nu her hosz theg tillskicker thrende kong: Mag^{tz} breffue, som er drotningen aff Engeland, koningen aff Skotlandt och printzen aff Wranien tillschreffuen om thend Naruiske fardt. Sammeledis forszender jeg theg her hoes ett breff om Johan Buckholltz¹ bestilling, hues thu ydermere aff ffor^{ne} Buckholltt frembdelis sellff kand forfare, thisligeste en copie aff the Dantzigers breff till kong: Matz. Saa haffuer jeg och offuerandtuordett till kong: Mag^{tz}: thett støcke gulldt, thu sende meg, huillckitt hans Mag^{tz}: synderligen well befalldt. Thette jeg theg wenligen icke kunde forholde att lade wiide, och gjør althiid gierne, hues theg kiertt er. Befalendis theg Gud almechtigiste. Schreffuitt paa Skanderborg thend xij Decembris aar etc. mdlxxix.

Arrilldt Huidtfeld.

Elephanten, min herris skyb, er bleffuen wdj Norge, som hand beretter, der wor ephther the østerlinger, huillket jeg haffuer berett min herre.

Udskrift: Erlig och wellbiurdig mand Christoffer Valckendorff till Glorup, kong: Mat^s: renthemester, min kierre frende och synderligen guode wen, wenligen.

¹ Johan Bockholt, en liflandsk Adelsmand, der i mange Aar var Lensmand paa Island (s. Saml. t. Fyens Hist- og Topogr. IX, 19 ff.).

Orig. (kun Efterskriften er egenhændig) i Rigsarkivet, Danske Selskabs Papirsbreve.

Nr. 45.

12. Februar 1580.

Regnskabsoptegnelse om en Gave fra Kong Frederik, ved Arild Hvitfeldt skjænket Johannes Sturm i Strasburg.

Thennd 12. Februarij anndtuordett Arffuedt Hvidtfeld thill Lilløe j^c daller, som konn: May: naadigst forærett Johannes Sturmius medt thill Stradztburgh.

De kgl. Rentemesteres Regnskab for 1580, Fol. 131.

Nr. 46.

1580.

Udtog af Statsregnskabet for 1580 vedrørende de ved Arild Hvitfeldt indbetalte Skatter af Gers Herred.

Landeskatten, som udgaves til St. Mortensdag a^o: 78.

Gerss herrett.

Thennd 14. Majj annammidt aff Arffuidt Hvidtfeld thill Lilløe, kon: May: secretere, lxiiij daller j ortt, som hannd bleff konn: May: skyldig aff samme skatt, och rester ennd nu xxij skatte bønnder, xxj lanndho bønnder, j feste, j møller, som thilforrn haffuer werrett Jep Tordsenns¹ thienner, och nogle aff adelenn wille holle frij for skatt, enndog the icke ligger i theris egne sogne, men wdj Effueritt sogenn thill Jep Tordsenns hoffuidtgaard Lindbye, som nu boer bønder paa. Jtem v daller for ij iordeigne bønnder och j leye bonnde, som icke heller haffuer giffuett skatt. Sammeledis fattis tingswindne paa j øde gaard och paa j jordeigenn gaard, som er affbrenndt, j daller. Giør tilsammenn xxviiij daller, som for^{ne}: Arffuidt Huidtfeld skall affbethalle, wdenn konn: May: will naadigst haffue thennum ther fore forskonnett.

Annammet af landeskatteu, som udgaves til Martini 1579.

Gerssherrett.

Thennd 21. Novembris gjorde Arffuidt Huidtfeld thill Lilløe regensschaff for landeskatten aff samme herret, thill Martinj 79

¹ Af Slægten Sparre.

wdgaffs, och beløff effther hanns manndtals registers lydelsze iiij^c xxj daller. Ther aff bethaldis mig paa konn: May: wegne thend 7. Nouembris 79 iij^c xl daller, som ieg haffuer giortt regenschaff fore, och bleff ther aff skyldig, som hand nu affbethalde, lxxxj daller, och rester med xj daller, som er skattenn aff xxj lanndbo bønnder, j feste och j møller, som thilforn haffuer werrett Jep Tordsønns thienner thill Liungbye, och nogle af adelenn wiil holde frij for skatt, enndog the icke ligger wdj theris egne sogner; jtem ij daller for ij iordeigne bønder, som icke helder haffuer giffuidt skatt. Giør thilsammenn xij daller.

Annammett for skatte øll, som bønderne her wdj rigett skulde wdtagiffuett wdj madtskattenn thill midtfaste, paaske och pindtz dag anno 1580.

Gerss herett.

Thennd 23. Februarij annammidt aff Arffuidt Huidtfeld thill Lilløe iij^c daller paa regenschaff aff øll skattenn aff samme herrett.

Thennd 21. Nouembris gjorde for^{ne} Arffuidt Huidtfeld regenschaff for madskatten af samme herrett, som wdgaffs thill paaske 80, och bleff ther aff skyldig iij tønne j fiering j otting smør, vj sider j fiering flesk, xxxij gaaszekropper, j fiering oxekiødt, x tønner j fiering brødt, beregnett wdj penndinge for xl^x daller j ortt. Jtem for Jep Tordsenns thienner, som nogle aff adelenn wilde holde frij thill theris sædegaarde for wgedagsmennd. Bleff hannd och skyldig for theris anpartt aff samme madskatt xxvij daller ij ortt.

De kgl. Rentemesteres Regnskab for 1580, Fol. 78, 87, 92, 100.

Nr. 47.

20. Maj 1580.

Arild Hvitfeldt meddeler Christoffer Valckendorf nogle Hofnyheder, deriblandt at Churfyrsten af Sachsen og »den af Brandenburg« havde undslaaet sig for at komme (formodentlig til den nyfødte Prinsesses Daabshøjtid).

IHS.

Kiere Crestoffer, gode wen, nest min willige thieniste for alltt godt. Jeg kand dig hermet wenligen jcke forholde, att

Reinholt Bommelberg er igen komen, och formerker ieg, att Churforsten aff Saxen icke komir, men wndskyller sig høffligen och wenligen for dend richsdag schylld, som nu till Nøremberg er beramid, huortt heden førsternis sendebud komme, dog the jcke sellff wdj egen perszon. Churforsten giffuer skylden jnd paa hertug Ullrich, att hand wor aarszage att forandre sin reysze, fordj hand tilbød att lade hans folck bliffue liggendis, for theend miszforstand schylld, wdj breffued fandtz, och met nogen kuudsche att wille rucht fram och thagid hertug Ulrich med ellir sett hanum paa hans wogne, om hand haffde jcke wogne, men hertug Ullrich raadde der fran.

Kiere frende, huis breffue du bestyllde met thenn liggerre, thenum sender jeg nu tilbage. Wed jntid nøytt at biude dig till anditt, end min frues naade schall giøre kirkegang paa anden pindzdag¹. Theend aff Brandeborg² kommer jcke heller. Kiere frende, din thiennerre findis ieg alltid, och befaller dig hermet Gudt. Aff Colldinge 20. Majj 80.

A. Huittfeld.

Udskrift: Erlig och wellbyrdig mand Chrestoffer Walckendorpf til Glorup, kon: Mtt^{tes}: rentemester, min kierre frende, gantz wenligen.

Egenhändig Original med Segl i Rigsarkivet, Danske Selskabs Papirsbreve.

Nr. 48.

14. Juni 1580.

Kongen forlener Arild Hvitfeldt for Livstid med Gers Herred og Byen Væ, da han havde givet Atkald paa en Sum af 2633 Daler, hvorfor han hidtil havde haft Herredet og Byen i Pant.

Aruid Huittfeld fick liffs breff paa Giersherridt, Whæ byc och mølle, hand haffde wdj pantt, vt sequitur.

Giøre alle witterligt, att effther som osz elsk^c: Aruid Huitfeldt till Lillø, wor secreter, till thesz haffuer hafftt wdj pantt Giers herridt wdj wort land Schone met Whæ bye och Whæ mølle for halff tredie thusindt ett hundrett thredue och thre daller, och hand nu haffuer aldellis ladett falde for^{nc}: summa

¹ Den 23. Maj, efter Fødselen af Frøken Augusta (8. April).

² Markgrev Georg Frederik af Brandenburg.

pendinge, tha haffue wij aff wor synderlig gunst och naade saa och for troschaff etc., wndtt, beuilgett, och tilladt och nu met thette wortt obne breff wnde, beuilge och tillade, att for^{ne}: Aruid Huitfeldt for^{ne}: herridt, sammeledis Whæ bye och mølle met ald thesz renthe och rette tilliggelsze, effther som ther till haffuer liggett, [da] hand først panthede for^{ne}: forleeninge och siiden till thesz wdj were hafftt haffuer, maa och schall quit och frij haffue, niude, bruge och beholde wdj hans liffs thiid och saa lenge hand leffuer, dog saa att, naar hand ikke lenger er wdj wor daglige thienniste, schall hand giøre osz och riigitt ther aff tilbørlige thienniste, som andre riddermendtzmend, och naar hand død och affgangen 'er, schall samme herridt, bye och mølle wbehindrett igienn hiemfalde osz och kronen. Og schall hand midler thiid holde godtzitt wed god heffd och macht och bønderne ther paa boendis saa well som borgerne ther wdj byenn wed loug, schiell og rett, och ingen aff thennom tilstede emod loughen att wforrettis eller med nogen nye indfestninge eller anden wseduanlige paalegge besuere, ey heller forhugge eller forhugge lade the schouffne, ther tilligger, till wplicht wdj nogre maade. Cum inhibitione solita. Actum Koldinghusz 14. Junij aar etc. 80.

Skaanske Registre Nr. 1, Fol. 343.

Nr. 49.

19. Juni 1571—29. Juli 1580.

Udsigt over Arild Hvitfeldts afvexlende Opholdssteder i de Aar, da han fungerede som kongelig Sekretær, udarbejdet paa Grundlag af Rentemestrenes Regnskaber, »Kronens Skøder«, Hvitfeldts Breve og enkelte andre Kilder.

1571, 19. Juni.....	Kjøbenhavn.
— 24. —	Lybek.
— 16. August	Frederiksborg.
— 25.—26. December.....	Kjøbenhavn.
— 29. —	Sorø Kloster.
1572, 1. Januar.....	Nyborg.
— 2. —	Odense.
— 6. —	Kiel.
— .. Februar	Koldinghus.
— 25.—28. Marts	Kjøbenhavn.

1572,	6. April	Hamborg.
—	14. —	Kjøbenhavn.
—	12.—13. Juni	—
—	24. —	Lybek.
—	24. Oktober	Kjøbenhavn.
—	24. December	—
—	27. —	Nyborg.
1573,	6. Januar	Kiel.
—	7. Februar	Kjøbenhavn.
—	16. Marts	—
—	22. —	Hamborg.
—	16. April	Kjøbenhavn.
—	5. Maj	Herlufsholm.
—	24. Juni	Lybek.
—	21. Juli	Silkeborg.
—	12. August	Kolding.
1574,	11. Januar	Kjøbenhavn.
—	26. Januar	Frederiksborg.
—	3. Februar	—
—	6. Marts	Kjøbenhavn.
—	22. April	Frederiksborg.
—	18. Maj	—
—	8. Juli	—
—	21. —	Kjøbenhavn.
—	28. —	Frederiksborg.
—	4. September	Skanderborg.
—	21. December	—
1575,	20.—27. Januar	—
—	6. Februar	Kolding.
—	28. —	Kjøbenhavn.
—	18. Marts	Frederiksborg.
—	11.—13. April	—
—	2. Maj	—
—	7. Juni	Kjøbenhavn.
—	15. —	—
—	11. August	Nygaard.
—	22. December	Skanderborg.
1576,	2. 9. 22. Maj	Frederiksborg.
—	Juni	Güstrow.

- 1576, 14. September . . . . . Frederiksborg.
 — 10. November . . . . . —
 — 1. December . . . . . —
 — 16.—17. December . . . . . Kjøbenhavn.
 1577, 8. Februar . . . . . Frederiksborg.
 — 2. Marts . . . . . —
 — 11. April . . . . . —
 — 7. Juni . . . . . Kjøbenhavn.
 — 18. August . . . . . Frederiksborg.
 — 18. Oktober . . . . . Antvorskov.
 — 9. November . . . . . Sorø Kloster.
 — 25. — . . . . . Frederiksborg.
 — 19. December . . . . . Kjøbenhavn.
 1578, 22. Februar . . . . . Frederiksborg.
 — 3. Marts . . . . . Kjøbenhavn.
 — 17. April . . . . . —
 — 29. — . . . . . Frederiksborg.
 — 18. Juni . . . . . Koldinghus.
 — 3.—7. Juli . . . . . —
 — 27. — . . . . . Skanderborg.
 — 30. — . . . . . Rye.
 — 20. August . . . . . Hald.
 — 26.—30. August . . . . . Silkeborg.
 — 1.—3. September . . . . . —
 — 11. 21. 23. 26. September Skanderborg.
 — 27. Oktober . . . . . Aakjær.
 — 3. November . . . . . Skanderborg.
 — 6. — . . . . . Aakjær.
 — 22. — . . . . . Koldinghus.
 — 15.—24. December . . . . . —
 1579, Januar . . . . . Kremper Marsk.
 — 30. — . . . . . Flensborg.
 — 3. 16. 26.—28. Februar. Koldinghus.
 — 12. 15. 23.—24. Marts . . . . . —
 — 14. 24. April . . . . . Frederiksborg.
 — 7.—12. 19. Maj . . . . . —
 — 26. — . . . . . Helsingør.
 — 6. 19. 27. Juni . . . . . Frederiksborg.
 — 6. 8. Juli . . . . . —

1579,	16. Juli	Roskilde.
—	30. —	Frederiksborg.
—	9. August	—
—	.. August	Güstrow.
—	18. September	»Lante Holsten«.
—	26. —	Koldinghus.
—	16. 17. Oktober	—
—	1. 6. 8. November	Skanderborg.
—	26. 30. —	Havreballegaard.
—	12. December	Skanderborg.
1580,	3. Januar	—
—	10. 18. 31. Januar	Koldinghus.
—	1. 10. Februar	—
—	16. 22. 24. 30. Marts	—
—	12. April	—
—	6. Maj	Odense.
—	20. —	Koldinghus.
—	7. 10. 11. 14. Juni	—
—	12. Juli	—
—	29. —	Sorø Kloster.

Nr. 50.

18. Juni 1582.

Forlig afsluttet paa det kgl. Retterting i Kjøbenhavn mellem Brødrene Arild og Jakob Hvitfeldt paa den ene, og Brødrene Jakob og Børge Trolle paa den anden Side, i deres Trætte om Lillø Gaard og Gods. Lillø skulde tilfalde Hvitfeldterne, mod at de udbetalte Trollerne 6000 Daler.

Arild Huitfelt och Jacob Huitfelt paa thend enne och Jacob Trolle och Børge Trolle thieris dom, vt sequitur.

Wij Frederich thend anden met Guds naade etc. gjøre alle witterligt, at aar 1582 thend 18. Junij paa vort retterting paa vort slot Kiøbnehavn vdi vor egen neruerilse, offueruerindis osz elskelige Niels Kaasz til Taarupgaard, vor cantzeler, Peder Gyldenstiern till Thym, Danmarckis riges marsk, Peder Munck till Estuadgaard, vor amerall, Jørgen Løcke till Offuergaard, ridder, Jørgen Rosenkrantz till Rosenholm, Biørn Andersen till Steenholt, Christoffer Valkendorff till Glorup, vor rentemester, Sten Brade till Knudstrup, Jørgen Skram til Thiele, Manderup Parsberg till Hagesholm, Her Christoffer burchgrauffue och frijherre

van Dhona till Helne kiercke, Erick Hardenberg till Matteredup, Hack Vlffstand til Hickeberg, Anders Bing till Smidstrup, Henrick Belov till Spøtterup, Axell Gyldenstiern till Liungbye, Corfitz Viffert till Nesz, Absalon Giøe till Kielstrup, Jacob Seefelt till Viszborg, Breide Randtzou till Randtzouholm, Henrick Brade till Vidskiøffle, Chresten Skiell till Fusingøe och Albrit Friis till Harritzkier, vore throe mend och raad, for osz vor skickit osz elskelige Jacob och Byrge Trolle, brødre, till Troltdzholm, vore mend och thienere, paa thieris egne och thieris sydskindtz vegne, paa thend enne, och haffde met vor steffning for osz vdj rette steffnt osz elskelige Arrild och Jacob Huitfelt til Berritzgaard, brødre, och thieris medarffuinge, vore mend och thiener, paa thend anden siide, och tilhallede thennom for Lilløe gaard och guods, løszøre, boe, boeskaff med andit meere, som the skulle besidde och thennom alene tilholde epther Børge Trolle, formeenedis thennom och saa epther huis handell, breffue och contracter, ther om vor gangen, thennom Lilløe gaard at tilkomme met mere anpart, rett och rettighed vdj samme guods. Tha møtte for os vdj rette for^{ne} Arrild Huitfeldt och Jacob Huitfelt paa thieris egne och thieris medarffuingers vegne, fremlaugde adskiellige breffue och domme, theremod forhuerffuede och thagne, och beuiste met en vor dom, vij met vore elskelige Danmarcks riges raad vdgiffuit haffue anno 72 thend 11. Junij, formellendis vdj sin miening, samme arffue thieris moder frv Øllegaard at verre tildøpmt vdj hindis liffs tid, och naar hun døer och affgaar, huem tha nogit paa skader, at thale ther om, och siden at gange ther om, saa megit loug och ret er. Och ther hoes meente the Huitfelder, for^{ne} Byrge Trolle at haffue verrit thieris verge och hafft thieris guods vdj forsuar, ther samme contract giordis, som for^{ne} the Throller fremlaugde, formedelst huilcke breffue the formenthe thennom samme arffue sig at thilholde met rette. Och epther at vij met for^{ne} vore elskelige Danmarckis riges raad samme sag grandgiffueligen haffue offuerseet, offuerhørt och offuerveyet och thend fast betenckelig och besuerlig paa baade sider vdj sig selluff befundit, tha haffue vij laugd osz ther vdinden, thennom om same thrette och venighed at forenne och fordrage, och haffuer for^{ne}: the Troller epther vort och vore elskelige Danmarckis rigis raads raad afstaait for thennom och thieris sydskinde aldt huis ret och

rettighed, the och theris sydskinde forment thennom at haffue haftt eller kunde haffue i nogre maade till for^{ne} Lilløe gaard och guods epther for^{ne} contractens liudelse, saa och till boe och boeskaff, som the Huitfelder haffue thagit epther for^{ne} Byrge Trolle, thieris morbroder. Och theremod skal for^{ne} Arrild och Jacob Huitfelt giffue och fornøige for^{ne} Jacob, Byrge Trolle och thieris sydskinde sex thusinde gamell daller, som thennom och thieris arffuinge inden iij aar nest epther thette vort breffs dato regnendis till goede reede aff thennom och thieris arffuinge skulle fornøiges, met mindre the kunde haffue vj minde, at same pendinge lenger bliffue staaendis. Och skall for^{ne} the Huitfelder forrente thennom samme pendinge v dr. aff huert hundrit, endtill hoffuidstoelen bliffuer afflaugd, men huis the aff for^{ne} giæld midler thid kunde afflegge, skall vj hoffuid stoelen affkortis. Och her met skal thenom althingest verre clart emellom, wenligen och vell forligt och fordragit, saa vell om for^{ne} Byrge Trolles arff som om Herluff Trolles, baade for fødde och vfødde, myndige og vmyndige, och ey epther thenne dag at skulle paa thalis vj nogre maade, men huer at haffue och nyde epther for^{ne} Byrge och Herluff Trolle, eptersom the thagit och huer nu vj verige haffuer, och ther med verre och bliffue thennom en euig clar affhallen sag emellom vj alle maade. Datum vt supra.

Herredagsdombogen 1582—84, Fol. 61—3.

Nr. 51 og 52.

13. Marts 1583.

Tvende Kongebreve om Overdragelsen af den gejstlige Jurisdiktion i Gers Herred til Arild Hvitfeldt.

a.

Arild Huitfeldt fih kong: Matt^s breff paa thend geistlige iurisdickt offuer allt Gierszherritt, vt sequitur.

Wij Frederich etc. giøre alle witterligt, att effthersom wij med wore elsk: riigens raadt haffue for gott ansett och forordnitt, att wore leenszmend skulle haffue thend geistlig iurisdickt, huer wdj sitt leen, wdj befallinge, som stichslenszmanden tilforn haffuer werritt tilforordnitt, tha haffue wij aff synderlig gunst och naade wndt, bethroett och befallitt, och nu med thette wortt obne breff vnde, bethroe och befaller osz elsk: Arild Huitfeldt

till Lilløe, wor mand, thienner och befallingsmand wdj Gierszherritt, thend geistlich jurisdictz wdj for^{ne} Gierszherritt och ther med at skulle haffue alle presterne offuer aldt for^{ne} herritt, thennom, theris gaarde och godtz, sammeledis alle kirckethiennere och prestethiennere ther sammestetz wdj befällinge, forbede och forsuare, och paa wore wegne oppebere wor och kronens partt aff thienderne saa och jndfestninge, giesterij, sagefald och aldt renthe och rettighed, som osz och kronen till thend geistlig jurisdictz bør och tilkommer, och stigsleenszmanden wdj Skonne stigt till thesz paa wore wegne forestaaitt haffuer. Och huesz for^{ne} Arild Huittfeld wdj saa maade paa wore wegne oppeberendis worder, therefore skall hand aarligen giøre osz gode rede och regenskab, och thett lade komme osz aldenne till gaffn och bedste. Och skall for^{ne} Arild Huittfeld aarligen lade høre kirckernis regenskab och haffue indseende med, att kirckernis renthe foruendis till kirckernis bygninge och bedste, att the wed god heffd och magtt holdis. Skall hand och holle alle kirckethiennere och prestethiennere wdj samme herritt wed loug, skiell och rett, och ingen aff thennom med nogen ny jndfestninge eller anden wseduonlige paaelege besuere. Skall hand och icke heller forhugge eller forhugge lade nogen the kirckeskoffue, prestegaardtzkoffue eller andre skoffue, til samme jurisdictz handell hørendis, till wplicht wdj nogre maade. Thj forbiude wij alle, ehuo the heldst ere eller were kunde, serdellis wore fougether, embitzmend och alle andre, for^{ne} Arild Huittfeld her emod paa for^{ne} geistlich iurisdictz wdj for^{ne} Gierszherritt, effthersom for^{uitt} staar, att hindre eller wdj nogre maade forfang att giøre, vnder wor hyldiste och naade. Actum Koldinghusz xij Martij aar etc. Mdlxxxij.

b.

For^{ne} Arild Huittfeld sich følge breff til prouister, prester, sededegne wdj for^{ne} Gierszherritt, vt sequitur.

Wij Frederich etc. helsze ether wore vndersotte, prouister, prester, sededegne, kirckethiennere och prestethiennere, saa mange, som boendis ere offuer aldt Giersz herritt wdj wortt land Skonne och till thesz haffuer suaritt wor stigs leenszmand wdj Skonne stigt, euindeligen med Gud och wor naade. Wij bede ether alle och huer serdelis strengeligen biude, attj retter ether effther

att suare osz elsk^e Arild Huitfeldt till Lillø, wor mand, thienner och befallingsmand wdj for^{ne} Gierzherritt, giffuendis och giørendis hannom och ingen anden paa wore wegne slig herlighed, renthe och rettighed, som i osz och kronen pleye och plichtige ere att giøre och giffue, och j aff arildtz thid giørt och giffuitt haffuer till stigsleenszmanden paa Lundegaard, till saa lenge wij anderledis ther om tilsigendis worder. Hand skall egen holde ether alle och huer serdellis wed loug, skiell och rett och ingen aff ether tilstede att wforrettis emod lougen wdj nogre maade. Thj lader thett ingenlunde. Actum Koldinghusz xiiij Martij aar etc. Mdlxxxiiij.

Skaanske Registre, Nr. 1, Fol. 424—25.

Nr. 53.

25. Marts 1584.

Arild Hvitfeldt underretter den kgl. Sekretær Absalon Juul om, at det kgl. Brev om den forestaaende Thronfølgerhylding i Lund var forkyndt i Laholm og Halmsted Len.

Kiere Abszelonn, kiere frennde, Gwd werre altid hwosz thig och bewarre thig frann allt vnnt. Giffwer ieg thig wennlig att wide, att ieg haffwer bekommit konn: Matt^s breff om thennd hylldnning, som skee schall vdj Lwnnd, theszligeste att ieg skall lade samme breff ther om forkynnde thill herritzthinng, saa wit mit lennd sig forstrecker, och sidenn flij schrifftelig beskeedt vdj canntzeliet, hwor samme breff er forkynnt. Saa maa thw wide, att samme breff er lest thill Aarstedherritzthinng, Thynndersze herrit, Høgsherrit och vdj Lawghollms by. Thiszligeste haffwer och Powell Huitfeldt ther om och saa bekommit konn: Matt: breff, och er bleffwit forkynnt thill Hallmstedherritzthing och vdj Halmsted bye. Thete ieg thig wennligenn jcke kunde forholde att lade thig wide. Och altid giernne giør, huis thw kannt haffwe erre och gott aff. Will her med nu och alltid haffwe thig Gwd allmecthigste befallenndis. Actum Lawghollm slodt thennd 25. Martj anno. 1584.

Arrilld Hwitfeldt.

Udskrift: Erlig och welbyrdig mandd Abszelonn Jwll thill Miellgaard, konn: Matt: secreter, min kiere frennde och synnderlig gode wenn, wennlig thill schreffwit.

Original i Rigsarkivet, Indkomne Breve til Kancelliet.

Nr. 54.

8. April 1584.

Udtog af et paa Foranledning af Arild Hvitfeldt udstedt Landstingsvidne vedrørende Gods under Herlufsholm.

Anders Dresselberg til Vognserup, Landsdommer i Sjælland, Jørgen Daae til Snedinge og Claus Hundermark til Gjerdrup gjøre vitterligt, at den 8. April 1584 paa Sjælandsfar Landsting var tilstede velbyrdige Arild Hvitfeldt til Lillø, Forstander for Herlufsholm fri Skole, hans visse Bud, Laurits Jacobsen, Foged der sammesteds, og lod læse et aabent Pergaments - Brev med fire hængende Segl, udstedt 1509, Torsdag næst efter St. Hans Baptistæ Dag, hvori vidnedes, at ingen uden Skovkloster havde Lod og Del i Guderup Holme og i Jagten sammesteds, og at ingen havde gjort Krav derpaa før nu Niels Hack og Laurits Jensen.

Orig. paa Pergament i Herlufsholms Arkiv, Nr. 109.

Nr. 55.

18. Februar og 3. Oktober 1585.

Udtog af tvende Kongebreve vedrørende Arild Hvitfeldts Præbende i Lunds Kapitel.

a.

1585, 18. Februar (Ibstrup). Kong Frederik II. befaler Axel Gyldenstjerne, Korfitz Viffert samt Kapitlet i Lund at undersøge, om en Gaard i Strøbelstrup, som Arild Hvitfeldt havde faaet, da han efter Mester Bents¹ Død var bleven forlenet med hans Kannikedømme i Lund, hørte til Præbendet, eller, som Præsten i Ausaas og Strøbelstrup, Hr. Niels Jørgensen, paastod, egentlig var (Annex-) Præstegaard til Strøbelstrup, og at afdøde Mester Bent havde haft særlig Forlening paa denne Gaard. De ovennævnte Mænd skulde nu efter Undersøgelse afgjøre, hvor Gaarden egentlig hørte hen.

Skaanske Tegnelser I, 397—8.

b.

1585, 3. Oktober (Antvorskov). Kongen gjør vitterligt, at Arild Hvitfeldt herefter, som hidtil, maa nyde Herligheden

¹ Magister Bent Arvidsen var Kannik i Lund fra omtrent 1531 til sin Død 28. Okt. 1583 (s. Dsk. biogr. Lex. I, 353).

af Præstegaarden i Strøbelstrup, dog at Præsten til Ausaas be-
kommer den sædvanlige Landgilde deraf.

Skaanske Registre, Nr. 1. Fol. 510. Jvfr. Falkmann, Upplysningar
om Kronans, Kyrkornas och Presterskapets inkomster af andeligt gods
uti Skåne etc. II, 70 f.

Nr. 56 og 57.

6. Juni 1585.

To Kongebreve angaaende Hvitfeldts Sendelse i Øvrigheds-Hverv
til Gulland.

a.

Anders Binge, Hendrich Brahe, Arrildtt Huittfeldt och Jacob
Wind finge kong: Matt: fuldmagt att schulle forhøre sagenn
paa Gudtland etc. vt sequitur.

Wij Frederich thend anden etc. gjøre alle witterliggt, att epher-
som wij, wore wndersotter paa wortt land Gudland thill gaffn
och bedste, och paa thett the alle och huer, som haffue nogene
sager att wdføre till rette eller wdj nogre maade thennum att
beklage med wrett besuergitt, kunde bliffue ther vdinden thill
rette forhiolpenn, haffue for godtt ansehatt att wille skicke nogle
wore raad och guodemend ther till landett att schulle sidde
retterting, och thiiden ther till berammitt, Sanctj Jacobjdag,
som er thend 25. Julij først kommendis, som vore obne breff,
wij therom haffue ladett wdgaa och for wore wndersotter ther
paa landett forkynde, wiidere formelder: tha haffue wij nu epher
samme wor naadigst betenckinde afferdiggett och tilforordnitt osz
elsk^e Anders Bing til Smidstrup, wor mand, raad och embitz-
mand paa wortt slott Wardbiere, Hendrich Brahe till Wisckølle,
embitzmand paa wortt slott Hammershusz, Arrildtt Huittfeldt thill
Oddersberg, embitzmand paa wortt slott Laugholm, och Jacob
Wind thill Grundett, wor mand och thiennere, och thennum
paalagdt, befallitt och fuldmagtt giffuitt, och nu med thette
wortt obne breff befalle och fuldmagtt giffue, att the schulle
begiffue thennum med wor schib, ther till forordnitt er, till for^{ne}
wortt land Godland och rette theris leylighedtt epher, saa the
kund werre tilstede wdj wor kiøpsted Wiszbye Sanctj Jacobjdag,
som er thend 25. Julij, och tha for thennum att schulle frem-
fordre wdj rette alle the sager, som ere alrede indsteffnitt eller
her effther worder jndsteffnitt for thennum till samme thid, och
samme sager siden med flidt forhøre och offuerweye och ther

epther endeligen dømme ther paa och forhielpe alle och huer wore wndersotter, som hender for thennum thill dom att komme, saa møgitt, som loug och rett er, och theris dom giffue clarligen fra thennum beschreffuitt, som the wille andsuare for Gud och were bekiendtt. Ther som och nogle wore wndersotter ther paa landett kunde haffue thennum emod landtzfougitter, slotzfougden, borgemestere och raadmend eller andre, som befalling haffuer, wdj nogle maade at beklage med wrett besuergitt, skulle for^{ne} wore forordnede raad och guodemend j lige maade fuldmagt haffue thett att forhøre thill rette och ther om att forordne, huis loug och rett er, saa sig siden ingen schulle haffue med rette att beklage, och huis for^{ne} wore forordnede raad och guodemend j saa maade dømmendis, forordnendis och for rette affsigendis worder, thett schal aldellis wid sin fuldmachtt bliffue, ligeruisz som wij selff personlig ther hoesz thilstede thett dømpt och affsagdtt haffde. Wij haffue och her hoesz befallitt for^{ne} wore raad och guodemend at schulle om ald anden forfallendis leylighedt eller wplichtighedtt ther paa landett forfare, saa wij ther effther thill theris lycklig hiemkompst epther theris och andre wore raad och godementz raad och gode betenckinde kunde ther om forordne, som thett osz och rigitt och thett landtz leylighedtt kand befindis att were nyttigst, gaffnlig och bedste. Huis och nogle wore wndersotter nogenn synderlig anliggende haffue thennum att andrage, ther om the effther wor indstructz eller thenne wor fuldmachtt icke kunde thennum nogett erklere eller forordne, tha schulle the mett flidtt leyligheden ther om forfare och thett opthegne och ophage, osz till theris hiemkompst att formelde och tilkiende giffue, och wij tha siden wille haffue osz ther paa emod samme wore wndersotter naadigst att erklere, effther som leyligheden therudinden befindis och sig begiffue kand, huor epther for^{ne} wore raad och guodemend thennem aldellis skulle haffue att rette, som wor thennum medgiffne instructz widere indholder och wduiszer. Thj bede wij alle wore wndersotter paa for^{ne} wortt land Godttland, att the samme wore raad och godemend wdj thenne thennum paalagde bestilling paa wore wegne haffue bethroett som osz selff neruerendis, och hoes thennum att søge ethers rett wdj huilcke sager, j haffue till rette att indføre; the schulle therudinden forhielpe ether alle och huer, huis loug och rett befindis.

Giffuitt paa wortt slott Frederichsborg thend vj Junij aar etc. mdlxxxv.

Skaanske Registre, Nr. 1, Fol. 500 f. Under samme Datum udgik der Kongebrev til Lensmand Mogens Gjøe og Beboerne paa Gotland, hvorved de underrettedes om Kommissionens Hverv.

b.

Instruction, som aff kong: Matt: war medgiffuen Anders Bing, Hendrich Brahe, Arrildt Huittfeld och Jacob Wind til Gudland.

Instruction och wnderuisznung paa huis werff och ehrinde, som wij Frederich thend anden med Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konning, herthug wdj Slesuig, Holsten, Stormarn och Dytterscken, greffue wdj Oldenburg och Delmenhorst, haffue befallitt och naadigst tillthroett och fuldmacht giffuitt osz elsk^e Anders Bing till Smidstrup, wor mand och raad, Hendrich Brahe till Wiskølle, embitzmand paa wortt slott Hammershusz, Arrildt Huittfeld till Oddersbiery, embitzmand paa wortt slott Laugholm, och Jacob Wind till Grundett, wor mand och thienere, att skulle bestille och forrette paa wort land Gudland paa wore wegne.

Først schulle for^{ne} wore forordnede rette theris leylighed effther, att the till Sctj. Jacobsdag, som er thend 25. Julij først-kommendis (thill huilcken dag och thiid wij med wor obne breff haffue ladett ther paa landett forkynde att wille lade holde ther retterting) kunde were tilstede wdj wor klopsted Wiszbye och ther tha strax, før end the begynde att holde retterthing, lade lesze och forkynde for menigheden wor fuldmacht breff, wij thennum naadigst med giffuitt haffue, att menigheden kunde wide thennum ther effther att rette, och ther hoesz effther theris begaffuede beschedenhedt wore kierre wndersotter och menige almue, som ther forsambledtt er, obenbarlige lade forstaa och tilkiende giffue wor naadigst wilge och affection emod thennum alle till att wiide och ramme theris gaffn och bedste, thennum att holde wed loug, scheell och rett och for offuerwold och wrett att beskytte, forsuare och handhaffue, som wij thennum som wore throe wndersotter plichtig ere, och att wij wdj slig naadigst wilge och mening haffue osz thil sinde førddt, att ther paa landett well kunde were, besynderlig the, som ringere formuendis [ere] eller ingen forsuar haffue, som enthen med dom eller

welde emod lougen besuergitt eller i andre maade wforrettet kunde haffue thennum att beklage och theris rett for stoer bekostning och anden besuering, som thenne lange weg och reigse her emellom wille medføre, maa lade forbliffue eller icke kunde formaa att søge och wdføre, och att wij therefore haffue for godt ansehatt och thennum till gaffn och gode forordnitt thenne almindelig retterthing ther paa landett att schulle holdis, och ther om wed wor obne breff thennom tilforn ladett forkynde, och osz nu for thend schyld att haffue thennum thiid schickett och afferdigett, och att the ther fore wore ther till stede kommen, thennum, alle och huer, att forhielpe, huis loug och rett er.

Ther nest schulle the for thennum fremfordre wdj rette alle sager, som till samme retterthing jndstefndt ere eller bliffue, eller och nogle effther theris tilkompst kunde begiere aff thennum steffning wdj, och ther effther same sager grandgiffuelig grandsche, forhøre, forfare och offuerweye och siden endeligen dømme emellum alle thennum, som i saa maade med nogen sager for rette kommer, och forhielpe huer att wederfaris thett, som loug och rett er, och samme theris domme giffue fra thennum beschreffuitt, som the wille andsuare for Gud och werre bekiendt for osz, och huis the wdj saa maade dømmendis och for rett affsigendis worder, schall holdis och achtis ligeruisz, som wij thett self personlig dømt och affsagd haffde.

Ther nest, som ther haffuer begiffuitt sig offthe irringe och wenichedt emellom borgemestere, raadmend och menighed wdj wor kiøpsted Wiszbye och slotzschriffuer, landfougitt och anden slottens thienere samestedt, och ther om mangfoldige klage adskillige thiid er osz forekommitt, tha skulle for^{ne} wore forordnede raad och guode mend fordre begge parther for thennum wdj rette, forarendis om ald leylighed och siden dømme och sige thennom ther om emellom, huis rett er, och huorledis thett sig om samme thuist och irringe begiffuitt haffuer, och huad forordning thennom best siunis effther ald omstendighed att giøris kunde, samme wrichtighedt en gang for alle att affschaffe. Thett wille the schrifftelig forfatte och till theris lycklig hiemkompst osz offuergiffue och wiide lade, att wij kunde haffue osz ther effther att rette. Effther som och till thesz haffuer begiffuitt sig møgenn wschickelighedt och wtilbørlighedt wdj thend geistlig stand och iblandt presterne ther paa landett

med mange groffue forseelszer och forargelig miszhandlinger, tha schulle for^{ne} wor forordnede ther om forfare ald leylighed, huorledis sig haffuer med scholen och kircker och prester ther paa landett och om personernis wilkuor och skickelighed, renthe och opholdt, huer wdj sin stedt och kald, och ther effther med fliid offuerweye, huorledis thend wordning och wschickelighed, som thill [thes] ther wdinden werritt haffuer, kand wed en tilbørlig forordning forekommis och affschaffis, och ther om wdj lige maade thill theris hiemkompst theris betenckinde osz schriftligen wiide lade.

Effther som wij och komme wdj forfaring, huorledis att paa landett skall were mange øde gaarde och iorde, huor aff wor och kronens renthe er osz forkortett, och andre wore thienere sammestetz thes mere er besuergett, tha wille och schulle for^{ne} wor forordnede ther om forfare leyligheden och offuerweye, huorledis thend schade och affbreck forekommis och therom bedst forordnis kand.

Huad och ellers her for wden kand for^{ne} wor forordnede raad och guodemend forekomme ther paa landett, osz och kronen och thett landes leylighed ahnrørendis, thett wij nu icke wiide eller in specie her wdinden icke haffue kunde formelde, ther om skulle the med fliid bespørge och forfare ald leylighed och wor och kronens gaffn och bedste wdj aldthingist wiide, betencke och ramme, som wij thennum naadigst bethroed haffue, och thill theris lyckelig hiemkompst om aldthingist giøre osz fuldkommene bescheedt och wnderretning, huor effther wij osz widere kunde haffue att rette. Hereffther for^{ne} wore forordnede raad och guodemend thennum aldellis wille haffue att forholde. Giffuitt paa wortt slott Frederichsborg thend vj Junij aar etc. Mdlxxxv.

Skaanske Registre, Nr. 1, Fol. 498 f.

Nr. 58.

6. Juli 1585.

Kongelig Stadfæstelse af det Skjødebrev, hvorved Arild Hvitfeldt overdrog Lillø Gaard og Gods til sine Broderbørn.

Wij Frederich etc. giøre alle witterligt, att epther som oss elsk^e Arrildt Huittfeldt, wor mand, thienere och embedtzmand paa wort slott Laugholm, haffuer wndt, skiøtt, giffuit,

och strax wdi hende offuer antuorditt hans broders børn, Jacop Huitfeldtz børn, Christoffer, Hendrich och Øllegaardt Huitfeldt, och theres echte liffs arffuinger, Lilløe gaardt wdj wort land Skaane, med mere godtz, epther hans skiødebrefsz liudelse, ansehendis att samme . . . .¹ haffuer strax, som billigt och rett, fuld skiødet: Tha haffue wij aff wor synderlig gunst och naade fuldbyrdit, samtøckt och stadfest, och nu med thette wort obne breff fuldbyrdde, samtøcke och stadfeste same skiøde wed sin fulde macht att schulle bliffue wdj alle sine ordt, puncter och articler, som det indeholder och wduiszer i alle maade, forbiudendis alle, ehuo the heldest ere eller were kunde, for^{ne} Jacob Huitfeldtz børn och ecte lifsarffuinge her emod paa for^{ne} Lilløe gaardt och godtz epther skiøde breffuens liudelse, som for^{uitt} staar, att hindre eller nogen maade forfang att giøre wnder wort hyldest och naade. Actum Kroneborg thend vj dag Julij Aar etc. Mdlxxxv.

Skaanske Registre, Nr. 1. Fol. 505.

Nr. 59.

16. Juni 1586.

Kongen forlener Arild Hvitfeldt med Tryggevælde Gaard, Faxe, Stevns og Bjeverskov Herreder samt S. Agnete Klosters og andet Gods, ligesom Ejler Grubbe havde haft det før ham.

Arrild Huitfeldt fick forlenings breff paa Thrøggeuelle gaard och godtz.
Vt sequitnr.

Wij Frederich thend anden etc. Giøre alle witterliggt, att wij aff wor synderlig gunst och naade, saa och for throskab och willig thieniste, som osz elsk^e Arrild Huitfeldt till Oddersberg, wor mand, raad och riigens cantzler, osz och riigitt her till giordt och beuist haffuer, och her epther throligen giøre och beuisze maa och skall, haffue wndt och forlent, och nu medt thette wortt obne breff wnde och forlenne for^{ne} Arrild Huitfeldt wor och kronens gaard Thryggeuelle medt Faxeherritt, Steffnherritt, Bieffuerskouffsherritt, och alle wore och kronens thienere ther tilliggendis, sammeledis hues Sanctæ Agnetæ closters och anditt godtz wii siidenn ther tillaggt haffue, epther som affgangne Eyller Grubbe thet for hanum wdj werre haft haffuer, att skulle

¹ Aabent Rum i Registranten.

haffue, niude, bruge och beholde, till saa lenge wij anderledis ther om tilsigendis worder. Dog saa att hand aarligen aff for^{ne} Thryggeuelle leenn medt the heritter och godtz, ther tillagt ere, aff ald landgille och wisze renthe till gode rede skall giffue osz till affgiftt thuo hunder gode gamble daller, och thennum be-thimen huertt aar, till Sanctorum Philippi och Jacobi dag, leffuere ind vdj wortt Renthekammer her paa wortt slott Kiøpne-haufn. Menn hues gaardfestninge, sagefald, oldengield, forbrutt och rømnings godtz, och ald anden wuisse renthe, hand ther aff oppeberrendis worder, ther fore skall hand aarligen giøre osz rede og regenskab. Huor aff halffparthen skall følge for^{ne} Arrild Huittfeld, och thend anden halffue part osz aldenne att tilkomme. Men hues thold och wrag, som kand falde och oppeberris for Steffnsherritt aller andenstedts ther wdj leenitt, thed will wij osz aldenne epther gott och clartt regenskab forbeholditt haffue. Och skall for^{ne} Arrild Huittfeld maa beholde for^{ne} Thryggeueldtz auffll medt sin forbedring frij for sig; dog skall hand were plichtig att holde osz, wore medthaffuendis folck och heste paa for^{ne} Thryggeuelle gaard, naar som helst wor weig ther frem-falder, och inthet therfore affquitte wdj hans affgiftt eller regenskab. Skall hand och thiene osz och riigit ther aff medt fire gerust heste, inden riigitt paa hans egenn och wdenn rigitt paa wor omkostninge. Thiszligeste skall hand bygge och forbedre for^{ne} Thryggeuelle gaard och ladegaard, och thend wed god heffdtt och magt holde, och bønderne, ther tilliggendis ere, wed loug, skiell och rett. Skall hand och frede skouffenne, ther tilligger, och thenum ikke forhugge eller forhugge lade till wplicht wdj nogre maade. Menn hues hand kronens bønder, som paa bolle boer, till theris nottorfftige bygninge saa och feller och fornede threer selger, thet skal føris till regenskab och komme osz aldenne til gode. Thiszligeste skall hand frede jachten, och inthet jege eller jege lade, skiude eller skiude lade paa nogen the skouffue och eygendomme, som tilligger, wdenn aldeniste huor hand medt adellenn haffuer lod och deell, och er adelens egitt arffuegodtz; och icke heller selge eller affhende nogenn the wornede sønner, paa godtzitt fødde ere. Cum clausulis consuētis et inhibitione solita. Actum Haffniæ 16 Junij Anno etc. 1586.

Sjælandske Registre, Nr. 12, Fol. 556.

Nr. 60—62.

4. Marts—7. Juni 1587.

Breve udfærdigede i Kongens Navn af Arild Hvitfeldt i hans Egenskab som Rigens Kansler og indførte i Rigens Forfølgningsbog¹.

a.

Hack Wlffstandtz vidisse, ut sequitur.

Wij Frederich thend anden met Gutz naade etc. gjør alle vittherliggt, att osz elskelige Hack Wlffstandt till Hickebjerg, vor mand, raadt och befallingismandt paa vortt slott Aaleholm, haffuer haffdt for osz thisze ephersch^{ne} pergamentz och papirs breffue, lydendis ordtt fran ordtt, som her epherfølger: først itt pergamentsbreff, vskraffuitt, vstungitt och vmachuelerit, mett nogre heele hengendis indsegle for och nogre aff elle frangangitt, lydendis: Wij ephersch^{ne} Jep Thuelszen i Skurdorp, Hans Aruidszen i Jordbierge, Blix Daae i Haarbierge, Anders Gagge i Størstorp, vebnere, Jens Karszen i Keylinge, Mattis i Barstorp, Knud Jeppeszen i Eskeldstorp, Jesz Perszen i Hiøkiøbinge, Peder Fatterszen i Fiellidtzløff och Peder Vbbe i Kattorp, otthelbønder, gjøre vittherliggt for alle neruerrendis och kommendis, att epher wor naadige herre konningis breff, biudendis osz vnder vortt faldtzmaal och vnder vor naadige herris yndeste att grandske marckeskiell emellom Heszlebierge och Aszerstorpe skouffskiell epher gamble oldinger vidttne ther i herritt, huilcke vidttne vij haffue hørdtt och offuerverritt, att the rett marckeskiell ginge, och the saac soere paa siell och sandingen, som vor thisze ephersch^{ne}, først Bentt Juell i Alberthe, Anders Jenzenn i Lyndbye, Peder Anderszen, Morthen Arwidtszen, Jes Oelszen i samme bye, Bentt Brun i Bøgeszager, Jes Anderszen, Per Michelszen i samme bye, Lasz Perszen i Truelstorp och Jens Lauritzen i Stubborp, att marckeskiell vor aastrømen i siøen og indtil Bøgesz-

¹ Den første af de i Hvitfeldts Kanslertid førte 5 store »Rigens Forfølgningsbøger« har følgende Titel:

Danmarckis Rigis Register paa hues Rigens breffue och forfølinger, som gangne erre vnder Konning Frederich thend Anden etc. wedt Arrildt Huitfeldt, Riigens Cantzeler, fran thend 30 Majj A^o 1586 och till thend 4 Aprilis A^o 1588, Gud Almect^e kallede Salig Konn: Matt. hoglofflig ihukommelse.

agger becksgange, och siden ginge the marckeskiell och skouffskiell fran Bøgeszagger beck och indtill Lyndbye skouffskiell, som skiellige affstent wor, och huadtt emellom aen och strømen och beckgang och Lyndbye skouffskiell wor skouff eller grund, vidttuede the och sagde for^{ne} oldinge, somforsch^{ne} staae, att ligge till Heszlebieerge och Heszlebieerge fang med retthe. Thett saa for^{ne} oldinge vidttuede for osz och paa siell och sandingen soere, att saa er marckeskiell, somforsch^{uitt} staar, thett vidttue wij for^{ne} mett vorre indsegle hengde netthen forre thette breff. Giffuitt i Heszlebieerge thend mondag nest epther Sctj. Laurentij dag anno dominj milesimo quadringentesimo septuagesimo sexto. — Thett anditt itt papirs breff, formellendis som her eptherfølger: Wij Christiern mett Gudtz naade Danmarckis, Suerigis, Norgis, Vendis och Gottis konning, hertug i Sleszuig och hertug i Holstenn, Stormaren och Diitmersken, greffue i Oldenborg och Delmenhorst, giøre alle witterliggt, att mester Lauritz, canick i Lund, haffuer laditt berethe for osz, att nogre giøre hannom hinder och forfang paa Heszlebierrig skouff, som ligger till hans canickedømme i Lund, emodtt saadan breff och dom, som for^{ne} skouff vor hannom tilfunden aff the gode mendt, vij ther till skickitt haffde. Thj forbiude vij alle, ehuo the helst erre eller verre kunde, att giøre hannom nogitt hinder paa for^{ne} skouff her epther eller i noger maade att beuare sig ther medtt emodtt for^{ne} dombreff vnder vort hyllest och naade. Datum in castro nostro Haffniensi in crastino exaltationis sancte crucis anno dominj mcdlxxvj, nostro sub secreto presentibus impresso. — Thett tredie itt papirs breff indehollandis, som her eptherschreffuit staar: Wij Christiern mett Gudtz Naade Danmarckis, Suerigis, Norgis, Vendis och Gottis konning, hertug vj Sleszuig, och i Holstenn, Stormaren och Diittmersken hertug, greffue i Oldenborg och Delmenhorst, helsze etther osz elskelige Axell Saxstrup, Niels Giordszenn, Truidtt Giedtt, Blix Daae, Anders Gagge, Torstenn Pederszen, vorre elskelige mendt och thienere, Jens Karlszen i Keiilinge, Mattis i Barstorp, Knud Jepszen i Eskeldstorp, Jens Perszen i Hiøkiøbing, Peder Fattersen i Fiellidtzløff och Peder Vbbe i Kattorp, worre elskelige bønder, kierligen medtt Gud och vor naade. Vider, kierre venner, att mester Lauritz Anderszenn, canick i Lund, haffuer laditt berethe her for osz, att Aage Star, vor elskelige mand och thienere, holder

hannom Heszlebiery skouff for emodt loug och retthe, som hand self for etther ydermere beretthe kandt etc. Thj beder vij etther och biude, attj paa leiiglig tidt forsamble etther paa for^{ne} Heszlebiery skouff och vdgrandsker vdj sandhedtt och randsager, om for^{ne} skouff aff retthe horer for^{ne} mester Lauritz eller Aage Star till, och adskilliger thennom ther om mett retthe och etthers eedtt, huem for^{ne} skouff bøer medtt retthe att beholde och nyde, som i ville ansuare for Gud och verre bekiendtt for osz och vortt elselige raadt, och lader thett ingenlunde vnder etthers faldtzmaal, och giffuer thennom beskreffuitt, hues i thennom for retthe affsigendis vorder. Och bede vij och biude etther, for^{ne} mester Lauritz och Aage, attj och møde paa for^{ne} skouff, naar for^{ne} vorre gode mendt och bønder sig ther forsamble[n]de vorder, och lader thett ingenlunde vnder vortt hylleste och naade. In Christo valete. Ex castro nostro Haffniensi in profesto beati Olaj regis ac martiris, nostro sub signeto, anno dominj mcdlxxvij. — Thett fierde itt pergamentz breff, som segelidtt vor frangangitt, liudendis ordtt fran ordtt, som her eptherfølger: Wij Christiern medtt Gutz naade Danmarckis, Suerigis, Norgis, Vendis och Gottis konning, hertug i Sleszuig, och i Holstenn, Stormaren och Diittmersken hertug, greffue i Oldenborg och Delmenhorst, giøre alle vittherliggt, at aar epther Gutz bürdtt mcdlxx nono, thend søndag nest epther vor frue dag anunciationis, for osz paa vortt rettherting i Roskilde vdj, her Oluff Halffueggis gaardt, neruerrendis her Børge, sacrista i Roskilde, her Oluff Halffuegge, cannick i sammestedtt, Awe Halfuegge och mester Erick, vrffuemester¹, mett flere gode mendt, ther tha neruerrendis vorre, vorre skickede mester Lauritz Anderszen, canick i Lund, paa thend ene side, och Aage Star paa thend anden side om thretthe och deele, som the sammen haffde om Heszlebiery skouff, och vor thett beggis theris steffne dag i gaar epther thett gienbreff, som for^{ne} Aage Star thog aff osz. Tha i retthe laugde for^{ne} mester Lauritz itt wort forfaders breff, konning Voldemar, giffuitt anno dominj 1207, liudendis, att en borgere i Lund, Hendrick kallendis, gaff och skiøthe Heszlebiery mett sinn tilliggelsze till Sanctj Laurentij kircke i Lund, som hand kiøpthe aff for^{ne} vor forfader och gjorde ther

¹ D. e. Orgemester.

itt prebende aff. Item itt breff, som Jep Tuelszen i Skurdrup, Hans Arvidszen i Jordbierge, Blix Daae i Harbergi, Anders Gagge i Størstorp, vebnere, Jesz Karszen i Keiilinge, Mattis i Barstorp, Knud Jepszen i Eskeldstorp, Jesz Perszen i Hiøkiøbinge, Peder Fadderszen i Fiellidtzløff och Per Vbbe i Kattorp, odelbønder, haffde vdgiffuitt, besegliedt mett vij hengendis indsegle, att the grandskede marckeskiell och skouffskiell emellom Heszlebierg och Atzertorp epther gamble oldingers vidtne, som vor Benth Juell i Alberthe, Anders Jenszen i Lyndbye, Per Anderszenn, Morthen Arvidtzen, Jes Olszen i samme bye, Lasz Perszen i T[r]uelstorp och Jesz Lauritzen i Stubberup, huilcke som soere paa siell och sandingen, att marckeskiell vor aae strømen vj siøen och indtill Bøgeszagger beckgang, och siden ginge the marckeskiell och skouffskiell fra Bøgeszagger beck, och indtill Lyndbye skouffskiell vor, som skielligen affstenidtt vor, och huad emellom aæn och strømen och beckegang och Lyndbye skouffskiell vor skouff eller grund, vidttnede och sagde for^{ne} oldinge att ligge till Heszlebierg och Heszlebierg fang mett retthe, och haffde for^{ne} mester Lauritz vor egenn stadfestelsze vnder vortt secret paa for^{ne} marckeskiell mett flere breff etc. Ther emoet lagde Aage Star itt panthebreff i retthe, som Per Nielszen haffde vdgiffuett, liudendis, att hand haffde Hans Nielszen i pantt sett Atzertorp mett sinn tilliggelsze, dam och dams. bondt for hundrede suare Engelske ydefers nobele, mett flere ordtt och artickle, och ey Heszlebierrig ther vj benefndtt vor eller Heszlebierg skouff. Tha gaffue the thennom i rethe for osz paa baade sider. Ther om funde vij saa for retthe epther beggis therris breff och beuiszninger, som tha i retthe laa for osz, att for^{ne} mester Lauritz breff och beuiszninger och thett marckeskiell och skouffskiell, som for^{ne} oldinge ginge och soere paa siell och sandingen, som forskreffuitt staar, bør att bliffue vedtt sinn fulde magtt, saa lenge noget kommer for osz paa vortt retther ting mett bedre beuiszning, och for^{ne} Aage Star att nyde till Atzertorp, hues hannom mett retthe bør epther hans breffuis liudelsze. Datum anno, die et loco supra dictis, nostro ad causas sub sigillo, teste Efrardo Grubbe, iustitiano nostro dilecto. — Thett fempthe och sidste itt pergaments breff, som seigliedt och frangangitt vor, indehollendis ordtt fran ordtt, som her eptherfølger: Jag Per Nielszen, landtsdomere i Schonne,

gør vitherligt mett thette mit obne breff, at aar epher Gudtz biirdtt thwszende firehundrede och fireszindtzthiuge vor skickett for mig i Suorthe brødre closter i Lund mondagen nest epter dominicam Inuocaut, neruerrende verdige fader archibisp biscop Jens i Lund, her Knud Truidszen, Sthen Perszen Laxmandt, Oluff Stigszøen, Johan Moltheke, vebnere, och flere gode mendt, som tha neruerrendis vorre, en hederlig mand mester Lauritz Anderszen, canick i Lunde domkircke, paa thend ene side, och Aage Star paa thend anden side, om tretthe och deele, som thennom emellom vor, om en dam och damszbondt, som ligger emellom Heszlebierrig och Atzertorp. Tha frambar mester Lauritz itt vor naadige herris konnings dombreff, liudendis, att for^{ne} mester Lauritz och Aage Star haffde verritt i Roskilde i retthe for rigens cantzeler om for^{ne} sag, som thett dombreff ydermere indeholder, huilcket dombreff vij dømme vidtt sin fulde magtt att bliffue, och Aage Star och hans medtarffuinge sig inthett att beuare mett kirckens grundt eller for^{ne} dam eller damszbondt, som capitel tilhører, vden the haffue thett aff retthe eyere, som i capitel er. Thett saa i sandingen er, thett vidner ieg mett mitt indtzegle trøgtt nedem och hengdt for thette breff. Skreffuitt aar och dag i Lund, som forskreffuitt staar. His auditis et visis sigillo nostro ad causas lucide protestamur. Datum Trüggeueldie 4 die Martij anno 1587. Teste Arnoldo Huitfeldio iustitiario nostro dilecto.

b.

Anders Dresselbiergs vidisse.

Wy Frederich thend anden met Gudtz naade etc. gjøre alle witherligt, att osz elsk^e Anders Dresselbierg till Vogenszerup, vor mand, thienner och landtsdomere i Sielland, haffuer haffdt for osz thuende velbeseglede pergamentz breffue, thett første met fire hele och holdne signetther for, vskraffuitt, vstungitt, vmachulerit och vdi alle maade vforfalskidtt, liudendis ordtt fran ordtt, som her epher følger: Alle mend, thette breff see eller høre lesze, helszer ieg Elne Porttmandtz, Hans Porttmandtz epherleffuerske aff Quislemarck, kierlige met Gud, och gjør ieg vitherligt alle neruerrendis ock komme skullendis mett thette mit obne breff, at for^{ne} Hans Porttmandt, min hoszbonde

som vor, hues siell Gud naade, i sinn velmue och i sit testament aff frij beraadtt huue och met min samtøcke gaff hand euindelich eye skullendis till Sctj Laurentij kircke i for^{ne} Quiszmearck en gaardt mett agger och eng, skouff och marck, huilcken gaardt Oluff Porsze sudere nu inden boer och skyller aarlig till landgilde giffue skullendis itt pdt. korn biig, huilcket ieg tilbinder mig och mine arffuinge for^{ne} Sctj Laurentij kircke for min hoszbondis, for^{ne} Hans Portmandtz, alle vorris børn och epherkommere och min siels salighedtt frij hembles och tilstonde thend samme gaardt met alle sinn tilliggelsze, huadt thett neffnis kand, och som forskreffuitt stander, for huer mandtz giensigelsze eller tiltalle. Til ydermere forwarring henger ieg mitt indsegle neden for thette breff met flere Dannemendtz indsegle, ieg kierlige ombeder besegle met mig, saa som ere hederlige mend her Niels Lauritzen, sogneprest till Sctj Michels kircke i Slauelsze, her Jens Matzen, sogneprest i for^{ne} Quiszmearck, och erlig mand Anders Perszen i Dryszelbierg. Datum Slalocie anno dominij 1466 circa festum Philippi & Jacobj apostolorum sanctorum. — Thett anditt pergaments breff ocsaa met fire hele och holdne signetther forre, vskraffuitt, vstungitt, vmachulerit och vdi alle maade vforfalskitt, lydendis ordtt fran ordtt som her epher følger: Alle mend, thette breff see eller høre leesze, helszer ieg Elne Jensze daatther, Hans Portemandtz epherleffuerske aff Quiszmearck, euindelich med Gud. Kundgiør ieg alle neruerendis och komme skullendis met thette mitt obne breff, att ieg stadfester och fuldbyrder thend siele gaffue, som min kierre hoszbonde Hans Porttmand, huis siell Gud haffue, som hand gaff till Quiszmearcke kircke i sitt ydderste testamente for sin siell, beggis vorris foreldris siele och alle christne siele till salighedtt, roe och liisze met sin kierre broders raadtt och samtøcke, Niels Portemand, som er en gaardt, liggendis nordeu for^{ne} Quiszmearcke kircke, och giffuer itt pund biig till aarliggt landgilde, och en mand nu iboer och heder Gierdtt, met ald thend gaardtz retthe tilliggelsze, som er agger, eng, skouff och marck, feegang och fiskevandt, vaatt och thiurt, inthet vnderthagitt, huadtt thett helst er eller neffnis kand, och kiendis ieg mig och mine arffuinge ingen rettighedt eller friihedt att haffue i for^{ne} gaardt i Quiszmearcke epher thenne dag, med saadant vilkor, att kirckeverige till for^{ne} kircke skulle holde itt liusz for

Gudtz legomme att brende saa thitt, som mesze holdis i for^{ne} kircke, till euig tidtt. Och forbiuder ieg nogre aff mine arffuinge att hindre for^{ne} siellegaffue, som min kierre hoszbonde gaff i sitt yderste testamente, saa fremptt som the ville icke suare thett paa thend yderste dom, som hand mig thett befoell. Her offuer tilbinder ieg mig och mine arffuinge att frij och hembles for^{ne} Quislemarcke kircke thend for^{ne} gaardt i Quislemarcke och ald thend gaardtz tilliggelsze, som for er sagdtt, for huer mandtz giensigelsze eller tiltalle i nogre maade. Till ydermere viszen och forvaring henger ieg mitt indsegle neden for thette breff met hederlige mendtz och velborne, som ieg beder besegle met mig, som erre Christoffer Jensen, min kierre broder, Niels Portemand i Slauelsze och her Hans aff Vindinge, som offuer vor thend tid, hand gaff for^{ne} gaardt till for^{ne} Quislemarcke kircke i sitt yderste testamente. Datum Andthuordskouff anno dominij 1472 ipso die Tiburtij martiris. In fidem premisorum etc. Actum Vordingborgie die Aprilis anno 1587.

c.

Lauritz Brockenhuussis laassebreff, vt sequitur.

Vy Frederich then andenn med Gudtz naade etc. giørre alle witterligt, at aar 1587 thend 7. dag Junij paa wort retterthing paa Herluffsholms frij schole, neruerendis osz elsk^e doctor Eskell Chrestenszenn medicinæ doctor och her Mogens Lauritzen, sogneprest thill Horløff och Himlingøffue sogner, for osz wor skicket osz elsk^e Lauritz Brochenhuusz thill Brangstrup, wor mand, thienere och befallingsmand paa wort slott Nyeborrig, hans fuldemechtig Claus Beridere, med nogre breffue och forfølling paa noget goudtz, hand haffuer forfuldt thill laasz, och først y rette fremlaugde itt pergaments maglaugs breff, som affgangen Erick Nordbye thill Lindschoff wdgifffuit, wnderschreffuit och forseglidt haffuer, lydendis, att hand wnderdanigst haffuer wdlaugdt thill osz och cronenn thisze ephersch^{ne} firre hans gaarde och goudtz aff hanns arffuegoudtz, som for^{ne} Lauritz Brockenhuusz paa wore wegne haffuer wdj haandt och heffdt thill for^{ne} wort slot Nyeborrig och haffuer forfuldt thill laasz, liggendis wdj wort lanndt Fyen, som er først wdj Winding herrit wpj Morudt en gaardt, Peder Rasmuszen iboer, schyller arligen j m^{ff} penge,

6*

j pundt rug, iij pdt. byg, ij pundt x skepper haffre, j fiering smør, j lamb, ij giesz, ij schp. haffre, iiii høns, j forre oxer; wdj Refsuindinge en gaardt, Niels Hanszen iboer, schyller arligenn iiii t^r byg, j t^e haffre, j foernødt; wdj Bierreherrit wdj Lidenn Wibbye en gaardt, Matz Nielsen iboer, schyller iiii th^e byg, j otting smør, j lamb, j gaas, ij høns, j skouffsinn eller ij m^{ff}; och paa Hintzeholm wdj Storre Wybye en gaard, Thomas Lauritzen iboer, schyller aarligen iij th^r byg, x skepper haffre, j othing smør, j lam, j gaasz, ij høns, j skouffszuin eller ij ff; huilcke for^{ne} gaarde [och] guodtz med all thieris renthe och rette thilleggelsze, agger, enng, skouff, marck, fiskeuandt, feegang, waat och thiurt, aldels inthet wnderthaget wed huad naffn thet helst er eller neffnis kanndt, som ther nu thilliger och aff arrildtz thiidt thilligit haffuer och bøer ther thill att ligge med retthe, for^{ne} Lauritz Brockenhuusz paa worre och kronens wegne skulle haffue, nyde, bruge och beholde for euindelig eyendom. Ther epter wort stadfestelsze breff och firre worre dombreffue, thet fierde schreffuit paa pergament med hengendis indsegle, huert for^{ne} dombreff paa sex wgger, och wor almindelig steffning paa itt aar och sex wgger offuer aldt wort rige Danmarck, att huo sig kiender nogere deel, loedt eller rettighedt att haffue y for^{ne} gaarde och guodtz eller nogre thierris rette thillegelsze enthen for eyndom, pannt, laann, gaffue, eller werre sig y huadt maade thet helst werre kanndt, att the skulle komme for osz paa wort rettherting medt thieris beuising, the ther paa haffde, och ther epter wor almindelig steffnings sex wggers offuerhørelsze, sammledis offuer allt wort rige Danmarck, huilcke worre breffue alle louglige giffne och thilltinge leesz[n]e, forfulde och forgangne ere wedt alle thieris thider och datum, och theremodt er ingen breffue thagen aff osz. Tha epter saadane wore breffue och loulig forfølling wor ther saa paasagdt for retthe, att for^{ne} Lauritz Brockenhuusz paa wor och kronens wegne bør at haffue laasz paa for^{ne} gaard och guodtz. Thj thildøme wy nu for^{ne} Lauritz Brockenhuusz och hans epterkomere befallingsmendt paa Nyborig for^{ne} gaarde och goudtz met alle thieris rette thillegelsze, som ther nu thilliger och brugis och aff arildtz thiidt met rette thilligit haffuer, ehudt thet helst er eller neffnis kandt, inthet wnderthaget y nogen maade, at haffue, nyde, bruge och beholde thill euindelig eye,

forbiudendis alle, ehuo the helst erre eller werre kunde, thenom ther paa at hindre, hindre lade, forfang at gjøre, wforretthe eller sig ther met at beuare emodt thieris minde epther thene dag y nogre maade, och sette wy thend sag euindelig thielse paa. Datum vt supra.

Rigens Forfølgningsbog i Rigsarkivet.

Nr. 63.

21. Juli 1587.

Kongelig Befaling til Arild Hvitfelt om at besigtige en Malte Jensen (Sehested) tilhørende Bondegaard i Tryggevalde Len, som Kongen tænkte paa at tilmageskifte sig tilligemed andet Gods.

Arrildt¹ Huitfeldt fick Kong: Matt^z schriffuelsze, att effther som hans Maitt. wor wdj handell om mageschiffthe meth Malthe Jenszen², och hand eblandt andet mehre godtz wille wdtelegge till kon: Maitt: en gaardt wdj Siellandt wdj Jonstrup bye, Peder Jenszen iboer, hand tha ther for schulle thend besichte, grandsche och forfare och aldthingest legge och ligner och beregnit wdj thønder, som seduanligt, och thet indschicke wdj Cantzeliet, cum alijs clausulis consuētis. Actum Hald 21 Julij 87.

Sjælandske Tegnelser XVI, 218—9. Udkast i Rigsarkivet, Indkomne Breve.

Nr. 64.

31. August 1588.

Arild Hvitfeldt skulde i Skaane opkjøbe Sæderug, der skulde sendes til Frederiksborg Slot. Kronens og Gejstlighedens Bønder i Gers og Gjønge Herreder fik kgl. Befaling om at fremføre Rugen til Helsingborg.

Mehenige bønder och thenere wdj Giersherritt finge breff om nogle lester seherug att lade føre fra Wehe thill Wandberg, vt sequitur.

Wij Christian etc. helsze ether alle wore och kronens thienere, eho somheldst ehre j forlenning eller forsuar haffuer, thisligiste alle prelatte thienere, canicke thienner, vicarij thiener, prouste thienner och preste thienner, som bygge och boe wdj Giersherritt, euindeligen mett Gud och wor naade. Wiider, att

¹ I Udkastet: Aruidt.

² Sehested, til Holmgaard.

wij naadigst haffue befallit osz elskelige Arrild Huitfeldt, wor mand, raad, riigens cantzeler och embitzmand paa wor gaardt Thryggeuelde, att schulle kiøbe osz thill bedste och forsende thill wort slott Frederichsborg nogle lester seerug. Thi bede wij ether och biude, at naar for^{ne} Arrild Huitfeldt eller hans fuldmechtige lader ether thilsiige, attj tha mett heste och wogne møde wdj wor kiøpstedt Wehe, ther samme roug anamme och fremføre thill Wandbiereg, thagendis her aldelis jngen vndschilding eller forsømmelsze fore, saa frambt nogenn aff ether findis offuerhörig eller forsømmelig samme echt att fuldgjøre, j tha icke therefore wille liide thilthalle och straffis, som widbør. Thi lader thet jngelunde. Actum Kiøpnehaffn thend 31 Augustj aar etc. 1588.

Thiszlig^{ste} fich och bønderne wdj Gøinge herritt breff att schulle føre samme rug fran Wandbiereg och thill Helszingborg. Actum vt supra in literis.

Skaanske Registre Nr. 2, Fol. 9.

Nr. 65—67.

16.—26. Maj 1590.

Breve medudstedte af Arild Hvitfeldt vedrørende forskjellige Forberedelser til Hertug Henrik Julius's og Hertuginde Elisabeths Afrejse til Brunsvig.

a.

Christiann thenndt fierde medt Guds naade Danmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis wdualde konningh.

Wor gunnst thilforn. Widt, att wij naadigst haffue skennckett och foreritt hogborne førstis och herris, hertug Hennrich Julius, wor kiere schuager och broder, hanns k^{tz} thiener, først hanns canntzely eth hunddritt daller, hanns canntory 60 daller, hanns k^{tz} hoffpredicker 24 goldt gyldenn. Sammeledis haffue wij beuilget oss elsk^e Hanns Rostrop, tydsk cantzely schriffuer, thill enn ehre kledning paa thenndt reigse thill lanthe Brunnszwig xiiij alne damask, v allen suortt enngelst, allenn thill tho daller, och tho allenn fleuell. Thj beder wi thig och wille, att naar for^{ne} Hanns Rostrop thig medt thette wort breff besøger, thu tha lader offuer anndtworde hannum for^{ne} summa pennindinge thill hogbe^{te} wor kiere swager och broders canntzely,

cantorij och hoffpredicker, saa well som huis hannum sielf er beuilgett thill ehre kledninge. Ther medt schier wor wilge. Befallendis thig Gudt. Schreffuit paa wortt slott Kiøpnehaffn thenndt xvj Maij aar etc. Mdx. Vnder wort signett.

Hog^{bete} wor allernaadigste wdualde herre prinnds och konnings thilforordnede regierings raadt, som nu thilstede ehre.

Christoffer Walckendorff.	Chorffitz Wiffertz	Arrildt Huittfeldt.
Egen haandt.	egen haandt.	Egenn haandt.

Udskrift: Osz elsk^e erlig och welbiurdig Enwoldt Krusse thill Hiermidtzleffgaardt, wor rennthemester.

Samtidig Kopi, Bilag til Rentemesterens Regnskab i Rigsarkivet.

b.

Christian thennd fierde mett Gudtz naade Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottis vdwald konningh.

• Wor gunst thilforne. Widt, att wy paa adskilligge steder hoesz nogele wore goede mend och andere wore vndersotte haffuer laditt kiøbe nogle heste till behouff till worre rustwogenne, som skulle følge høigbarnne furstinde wor kierre frue moder paa reigsen vd till lanthe Brunswig, som er aff osz elskellige Christoffer von Festenbergh, som kaldis Pakisch, wor mand och thienner, en hest for halff threisindztiugge femb daller, aff osz elskelig Gierdt Rantzow, wor mand och thiennere, iij heste for thowhundridt firsindztiugge daller, aff osz elskelige Erickh Valkendorff, wor mand och thienner, ij heste for eett hundred daller, aff os elskelige Dettleff Holckh, wor mand och thienner, een hest for treisindztiugge daller, aff osz elskelige Ludwig vann Werden, wor hoffsinder, een hest for halffthridiesindtz thiugge daller, aff osz elskelige Henrich von Arenstedt, wor hoffsinder, tho heste for halff fierdesindtztiugge daller, och aff osz elskelige fru Kiersten Lindenow, Steen Bildis efterleffuerske, een hesth for førgetiugge femb daller. Thj bede wij theg och wille, att naar thu aff huer for^{ne} wore gode mend och vnder-sotter om betaling for for^{ne} heste bliffuer till tallett, thu thaa huer thennom fornøyer och betaller, huesz huer thennom for samme theris heste, effther som forskreffuidt staar, er loffuidt

och thilsagdt, forudenn grimpendinge, och thedt saaledis lader førre till regenschaff. Thermed skeer wor willige. Befallendis theg Gud. Schreffuidt paa wor slott Kiønehaffen thennd 22. dag Majj aar mdxc. Vnder wortt signett.

Høibemeldte wor allernadigste vdwald herr prinndz och konnings thilforordnede regierings raad, som nu tilstede er.

Christoffer Valkendorff. Korffedtz Arrild
Egenn hand. Wifferth. E: h: Huidtfeldt. sspt.

Udskrift: Osz elskel^e erlig och welbiurdig mand Enwoldt Krussze till Hiermitzløffgaardt, wor rentemester etc.

Samtidig Kopi som Bilag til Rentemesterens Regnskab i Rigsarkivet. Samstedes findes flere Breve fra de samme Regjeringsherrer til Rentemesteren om deres Indkjøb af Heste. Saaledes et af 25. Maj s. A., hvori de meddele, at de »paa denne Rejse« ydermere have opkjøbt hos adelige og uadelige 9 Rustvognsheste for 530 Daler og 5 Trompeterheste for 79 Daler til »vor naadigste Dronnings og Hertuginde af Brunsvigs Behov«. De bede derfor »paa Prinsens Vegne« Rentemesteren strax at betale Hestene og at give 1 Daler i Grimepenge for hver Hest. Af et andet Brev fremgaar det, at ogsaa selve Hvitfeldt og Valckendorff havde leveret et Kontingent til Hesteindkjøbet.

c.

Wennlig helsszenn ether nu och althid tilfornn [forsendt] med wor Herre. Kierre Enwoldt Krussze, synnderlig guode wenn, nest wor wennlig thacksigelssze etc. mue i wiide, att thett er beuilligitt høigborne førstinde Elisabett, hertuginde aff Brunschuig, att maa bekomme paa høigborne førstis, wor allernaadigste herris och wdualde konnings wegnne thill haand penndinge ud aff riigitt ett thuszennd daller. Thij bede wij ether paa hogbe^{te} wor allernaadigste herris wegnne, athj strax lader leffuere ind wdj høigborne førstindis, wor allernaadigste drotnings egitt cammer for^{ne} j^m daller, ther paa annammer hinds Maiett: beuis och thennum indførre i ethers regenschaff. Huis i kunne haffue gott aff, gjørre wij giernne. Befallendis ether Gud almegtigste. Kiønehaffuenn thennd 26. Majj anno 1590.

Christoffer Valckendorff. Korffuitz Arrild Huittfeldt.
Eigenn haand. Wiffertt. E: h: sspt.

Udskrift: Erlig och welbiurdig mandd Enwoldt Krussze thill Hiermitzleffgaard, konng: Maiett: rennhemester, wor synnderlig guode wenn, wennligen thillschreffuitt.

Samtidig Kopi som Bilag til Rentemesterens Regnskab i Rigsarkivet.

Nr. 68.

22. Juni 1590.

De fungerende Regjeringsraader Christoffer Valckendorf, Korfits Viffert og Arild Hvitfeldt laane af Christian Holck en Guldkjæde, bestemt til Gave for den engelske Gesandt.

Wij epterskreffne Christoffer Valckendorp thil Glorup, høffuitzmandt paa Wordingborg, Corffuidtz Wiiffert thill Nesz, høffuitzmandt paa Malmøehuus, och Arrildt Huitfeldt thil Oddersbierg, befallingsmandt paa Thryggeuelde, kiendis och giøre for alle witterligt met thette wortt obne breff, att wij haffue annammedt aff erlig och welbiurdig mandt Christian Holch thil Høygaardt enn guldkiede, weigde nij och threduffue lodt gott krone guld, som handt osz paa wor allernaadigste wdualde herre printtz och konnings wegne lont haffuer, huilcken for^{ne} kiede paa hans Maytz: wegne bleff foræhritt hogborne førstinde drottningen aff Engelandt hendis Maytz: gesannte¹, som nu haffuer wertritt hoes hans Maytz: paa Anttuorskouff slott, och beplichter wij osz met thet første att wille igenn forskaffe for^{ne} Christiann Holck liige saa meget gott croneguld^t och arbedtz løenn thil att lade thett forre forferdige och holde hannem thett skadisløst wdi alle maade. Thil widniszbyrdt haffuer wij thrøgt woris signetter her nedenn forre och met egenn hender wnderskreffuett. Giffuett paa Anttuorskouff slott thend 22. Junij aar 1590.

( )	(L. S.)	(L. S.)
Christoffer Valckendorff,	Korffittz	Arrild
egen handt.	Wiffirth.	E: h: Huittfelldt.

Underskrifterne egenhændige, men Valckendorfs Segl er ikke paa-trykt. Bag paa Brevet findes følgende Tilstaaelse:

Kiendis jeg Christian Holck med thenne min egen handtschrift, att jeg vj dag, som ehr thend xv Julij, haffuer anamit en guldkede aff erlig och welbyrdig mandt Enuoldt Krusze thill

¹ Christopher Perking (eller Parching).

Hiermidzløffgaardt, kong: Matt: renthemester, som vdj kroneguldtt wegede 39 lodt, effther for^{ne} breffs liudelsze.

Christian Holck.
Egen handtt.

Original som Bilag til Rentemesterens Regnskab i Rigsarkivet.

Nr. 69.

28. Oktober 1591.

Arild Hvitfeldt anmoder som vikarierende Medlem af Regjeringsraadet Rentemester Holger Gagge om at udbetale en Understøttelse til nogle skibbrudne Spaniere.

Kierre Holger Gagge, gode wen. Gud werre med eder alltijd. Maa I wijde, thet Hack Wllstand, Corwittz oc jeg paa Princens vegne haffue beuilgett xx Spanier, erre hijd ahn komne fran Skottland, xxx daller till there pendinge, huilcke pendinge i wille anthuore Peder Frantzen, byfougeth, thennum att offueranthuore. Gud befaller jeg eder. Actum Kjøpnehaffn 28 8bris A° 91.

A. Huittfeldt. ssept.

Egenhændig Original som Bilag til den kgl. Rentemesters Regnskab, hvoriblandt ogsaa findes en Befaling, dat. Kbh. 15. Sept. 1591, undertegnet af Hack Ulfstand, Korfitz Viffert og Ar. Hvitfeldt som fungerende Regjeringsraad, og stilet til Rentemesteren, hvem det paalægges at udbetale 8 Daler som Tærepenge til »fire fremmede udenlandske Personer«.

Nr. 70.

18. November 1591.

Kongelig Befaling til Christoffer Valckendorff, Sten Brahe og Mogens Gjõe om at varetage Maribo Klosters Interesser i en Strid, som Arild Hvitfeldt paa Herlufsholms Skole Vegne havde med Abedissen i Maribo og flere Lodsejere.

Christian thendt Fierde, med Gudtz naade Danmarkis, Norges, Wendis oc Gottis vdualde Konning.

Wor synderlig gunst thilforn. Wiider, effter att wij haffue ladit wor befaling thill eder och nogle flere wore guode Mendt wdga om huis Irringe och Thrette, som begiffuer sig emellom Oss Elsk^e Arrildt Huitfeldt, wor Mand, Raad, Rigens Cantzler och Embitzmand paa wor gaard Tryggewelde, paa Herluffsholm Scholes wegne, paa thend ene, och Oss Elsch^e Hederlig Syster,

Jomfru Sophia Gyldenstiern, Abdissen wdi Maribo Closter, paa Closters wegne, och flere Lodtzeigere, paa thend anden siide, om ett Marckeschielsingang, Oldinge wdi Flackebiersherrit giort haffue emellom for^{ne} Herluffsholms Scholes fang och Øllerup, Wallenswedt och Fodbygaardt, eptersom samme wor befalning wdi sig sielff ydermere ind holder och wdiiiser. Och epterdi I ere thagne paa for^{ne} Abdissin wdi for^{ne} Maribo Closter och Closters wegne, tha bede wij ether och begiere, attj lade ether aluorligen were befatit att haffue grandgiffuelig opsehende med, att for^{ne} Closters thienner icke scheer nogen wrett wdi noger maade. Ther med scheer wor wilge. Befalendis ether Gudt. Skreffuit paa wort Slott Kiøpnehauffn thendt 18 Nouembris, Anno etc. 1591.

Vnder wort Signett.

Hogstbe^{te} wor allernaadigste vduolde Herre Printz och Konnings thilforordnede Regieringsraad, som nu thilstede ere.

Nils Kaas
egen hand

Peder Munck
egen handtt

Hack Wlstand
Egen hand.

Udskrift: Oss elsk^e erlig och welbiurdig Christoffer Valckendorff, Embitzmand paa wort Slot Vordingborg, Steen Brahe, Embitzmand paa wort Slott Helsingborg, wore Mendt och Rhadt, och Mogens Gøye thill Bremerswold, wor Mand och Thienner, samptligen.

Orig. i Herlufsholms Arkiv. Udtog hos Kall Rasmussen, Musse Herred, S. 193—4.

Nr. 71.

28. November 1591.

Arild Hvitfeldt beder Fru Sidsel Oxte at sørge for, at Else Hvitfeldt fik noget Gods tilbage, som hendes afdøde Fader havde pantsat til Fru Sidsels afdøde Søster, Fru Inger Oxte. Den største Del af Pantsummen var betalt; Arild Hvitfeldt indestod for Betalingen af Resten.

Min venlig helszen nu och altid forsendt med vor Herre. Kierre Fru Siszele Oxse¹, frencke oc synderlig gode wen (etc.) Kand ieg ether wenligen icke forholde, adt ethers søster, sallig fru Inger Oxse², haffde nogle gaarde wdi pant aff Elsze Huit-

¹ Enke efter Erick Podebusk til Bistrup. Hun døde 1592.

² Enke efter Jørgen Brahe Tygesen til Tostrup. Hun maa være død

feldt¹, som hindedes sallige fader skal haffue wdsat for — iiiij^{ct} Daler, huor paa ethers sallige Søster nogen kort thid for hendis død ther paa skall werre bethaldt aff Frederich Hobe three hundrede Daler, epther hendis Haandskrefftes lydelsze, saa skall ther end nu reste — j^{ct} daller, huelcke ieg haffuer loffuedt paa hendes wegne adt erlegge med aller første. Huor fore iegh beder ether gierne, adt i wilde lade hinde samme godtz werre følactigt, naar samme pendinge bliffuer erlagt, epther thi adt panttebreffuedt icke lyder paa nogen løskynningh, eller pendingene thil en thermin at erleggis, men godtzet epther haanden adt løszes; thi adt pund korn icke er høgge wdsat end for x daller. Och er samme godtz, som eptherfølger: først en gaard wdj Hauby, Nils Botte iboede, skylder ij pund byg; end aff en halff øde Jord j pund byg; wdj Bønned aff thend gaard, som Anders Rou iboede, j pund byg; Hans Jørgenszens gaard ibidem j pund byg. Huor for ieg beder ether gierne, adt I wilde well giøre och giffue ethers fogedt befalling, adt hand annammer samme pendinge och lader godtzet siden følle Elsze Huitfeldt. — — Actum Thrøggeuelde thend 28. Nouembris anno 91.

Arild Huitfeld.

Original, men ikke egenhændig, end ikke Navnet, i Kgl. Bibl., Bøllings Samling.

Nr. 72.

1. December 1591.

Arild Hvitfeldt erhverver paa Herlufsholms Skoles Vegne en Landstingsdom, hvorved en Oldinggang paa Ladby Overdrev erklæres ugyldig.

Lauge Beck thill Førsløff, landtzdommer y Siællandt, och Claus Morthensenn, landtstthing skriffuer, giøre witterligt, ath aar epther Gutz byrdt 1591, Onsdagenn thenn 1. Decemb: paa Siællandtzfar landtzthing wor skicket erlig och welbyrdig mandt Arilldt Huittfelldt till Odersbierg, forstander for Herluffsholms frij skole, hans uisse budt, Matz Knudtzen i Lille Nestuedt, paa thenn ene, och haffde hiidt i retthe steffnit Hemming Niellenn i Hyllistedt och hans metfølgere xijj olddinge aff Flacke-

---

kort forinden, da hun blev begravet den 19. Decbr. 1591 (Saml. til Fyns Hist. og Topogr. VI, 392).

¹ Datter af Ar. Hvitfeldts Farbroder, Peder Hvitfeldt til Engestofte.

biergs heeridt paa thenn anden side och thennom tillthallde for en oldinge gang, de for nogenn thiidt sidenn haffde giortt och gangitt paa skolens fang, kalldis Holløse eller Ladby ordrefftt, huilcken theris olldinge gang handt meenthe icke saa endelig ath uære, ath thenn burde ued mact ath bliffue, haffde och hiidt steffnitt erlig och welbyrdig mandt Pether Retz til Hørby, Knudt Rudt till Sandolltt, Dittløff Holck, høffuidtzmandt paa Kiøbnehaffns slaatt, jomfru Ermegaardt Suale met hindis lauguerge och Hans Lauritzenn i Roskilde, om de haffde ther nogitt thill ath suare, saa och Christoffer Skriffuer i Kiuse met samme olldinge breff aff Flackebierg herridtzthing thenn 16. Septemb: siidst forledenn vdgifuitt, liudendis xij oldinge, som er Hemming Niellsenn i Hyllstedt, Hans Niellsenn ibidem, Hans Amidtzens i Haasløff, Niels Ollsenn ibidem, Peder Hansenn i Halldagger, Oluff Niellsenn ibidem, Anders Ollsenn i Sanduedt, Morthenn Hansenn ibidem, Oluff Ibsenn i Sønder Jellinge, Lauritz Hansenn i Bendtzløff, Lauritz Lock ibidem, Rasmus Niellsenn i Oreby och Søffrenn Andersen ibidem, huilcke saa haffuer afsagdt: Tha møtthe vj de hellig Threfoldighedtz naffn och begynthe uor gang uedt thenn pæell ued Skielby kirckeskouff, funde uij ith skiell, som xij oldinge haffde før giortt skiell och affgaaenn; samme skiell fulde uij till en bøg, som kalldis Daure bøgenn; litt fra samme Daurebøg i sønder setthe uij thenn første pæell, threbundenn steen met kull och flintt vnder; sidenn fremdelis therfra och lige till en gaardbue emellom Guderups marck och Fogidbygaardtz marck, setthe uij och threbundenn steenn met kull och flintt vnder; saa fulde uij gaardskiellitt op emellom begge marcker till en høffde reen och saa nedenn ath thenn høffde reen och till en gammell skiellpæll, som er beuiist for oss aff lodtzejerne, ther setthe wij en pæll hoess thenn threbunden steen met kull och flintt vnder. Huilcket for^{ne} marckeskiell och skouffskiell wij effther thenn forstandt, Gudt haffuer giffuitt, affsige uij for rett marckeskiell och skouffskiell ath uære emellom for^{ne} byer, Guderup, Fogidbygaardt och Ladby fang, och saa uitt som disse efftherschreffne byer paagrentzer, som er Wallindtzuedt och Øllerup, effther de breff och zegells liudellse, som for osz paa aastæderne leste erre, huor effther uij siger thet for ith rett skiell ath uære, till saa lenge ther kommer bedre mendt ther paa endt uij; och grendtzer Wallindtzuedt,

Øllerup och Fogidtbygaardtz fang wdt till thett skiell, som till-forn war giortt, thet uij icke andet ueedt, effther ath breff och zegel staar wedt mact. Thernest fornyett uij thet gamle skiell emellom Guderup fang och Fogidtbygaardtz fang och sidenn emellom Fogidtby fang och Guderups fang, som erlig och wel-byrdig mandt Pether Retz, høffuidtzmandt paa Sollthe slaat och Matz Knudtzenn i Lille Nestuedt paa Herluffthollms skolis uegne och nogle aff for^{ne} bymendt, som hoëss uorre, samthøcte, saa uiitt som Guderups och Fogidtby marck møder och grendtzer paa huer andre. Som samme olldinge breff i sig sellff wiitt-løffthigenn jndhollder. Och berethe, ath for^{ne} hans hosbondt haffde for^{ne} xiiij olldinge ath beskyllde, først for de icke haffde fulldt theris thax, som uor ath vduise, huor uiitt thet ordreff, de uore opkreffde [paa], burde ath uære, och icke ath skiiff-the samme ordreff emellom nogen byer. Thernest ath icke haffuer giortt theris thoug endelig, som thet sig haffde burdt, men alleniste, jndtill ther kom bedre mendt paa, endt de uorre; endog handt formeenthe, olldinge thoug burde ath uære endelig. For thet thredie, ath de icke haffde suoritt skiell, men alleniste sagdt thet ath uære skiell, endog handt formeenthe, lougenn skulle metføre, ath ther som ther thuistedis om skiell emellom bye och andenn, tha skulle xiiij olldinge suerge rett skiell. For thet fierde, ath de haffde indført vj theris affsect, ath de haffde satt pæll hoëss threbundenn steenn och kull och flintt vnder, endog de ingenn kull eller flintt skulle haffue satt, och theris affsect fordj løgnactig ath uære. For thet femthe, ath the uorre gangen aff herreditt och vj birckitt, ther som theris thax inthet om formelldede, och fulldt ith skiell, som herremendt haffde giortt, och thet samthøct, endog handt formeenthe, thennom icke burde ath dømme paa thet skiell, riddermendtzmendt giortt haffde, eller thet fornye eller samthøcke; men uor loughgitt, ath riddermendtzmendt skulle kiende paa olldinge gang, och icke olldinge paa ridemendtz¹ thoug. Och effther slig leylichkeit satthe handt i retthe, om samme olldinge jcke ther vj haffde giortt vrett, och om theris thoug och affsect icke burde macteløss ath bliffue. Tha uor her i retthe møtt for^{ne} Hemming Niellsenn och hans mettføllgere och først berethe, ath de icke haffde afsagdt i

¹ Ridemænd synes altsaa at være d. s. s. Riddermændsmænd.

theris thoug, ath de haffde satt kull och flintt vnder threbundenn steen, men thet emodt theris uillge uor kommen i theris affsect, och therfor haffde hiidsteffndt herridtzfogdenn och skriffuerenn met thingbogenn saa och de xij mendt, som uor thingmendt thenn dag, de affsagde theris affsect, for theris sandhedt ther om ath bekiende; och berethe, ath de icke haffde haffdt nogenn ordt om kull och flintt, och formeenthe, thet huerckenn skulle met thingbogen, xij mendt, fopedenn eller skriffueren eller nogenn andenn beuisis, thennom ath haffue neffndt saadantt indenn thinge; meenthe fordj, thennom wrett at uære skeedt, ath saadantt vdj theris affsect uor indfordt. Tha uor her i retthe møtt for^{ne} herridtzfogidt, skriffuer och for^{ne} xij mendt och berethe herridtzfogdenn, ath skriffuerenn icke uor beuantt ath skriffue nogenn olddinge breffue, och handt fordj fick hannom en andenn ath skriffue effther, huilckenn stiill handt haffde fulldt och meenthe, thet burde ath ske vdj slige breffue. Therhoëss fremlagde skriffuerenn thingbogenn, wdj huilckenn beslutningen paa theris affsect findis indragen, dog ther icke findis nogen kull eller flintt ther eblandt benefndt. Berethe och Peder Møller i Haasløff och hans metføllgere, xij thingmendt, ath for^{ne} olddinge jcke haffde nogitt formelltt om kull och flintt, thenn dag de theris affsect forkyndet paa thinge. Thernest i retthe lagde for^{ne} Hemming Niellsenn sin och sine metføllgeris skriffthelig beretning, liudendis: Effther som ath erlig och welbyrdig mandt Arrilldt Huitffelldt till Odersbjerg, Danmarckis rigis cantzeler, haffuer ladet steffne oss fatthige mendt medt landtzdommers steffning till landtzthing for en olddinge gang, som uij fatthige mendt met lougenn haffuer uærirt tillfulldt ath motthe gange och giøre paa Ladby oldt effther uoris affsectis liudellse, huilcket uoris gang och thoug wij icke retther ueedt, endt uij jo haffuer giortt saa rett, som thet sig bør, effther uoris ringe forstandt; thisligiste som handt ochsaa steffner osz for, ath uij icke haffuer fulldt hans thax, saa haffuer uij fattige mendt fulldt samme thax, saa uitt som uij siuntis, ath uij met en godt samuittighet kunde giøre, jndtil saa lenge ther kandt komme bedre mendt paa aastædenn, endt uij erre, tha uille uij gierne uære vnder theris dom och sigellse, om da kandt findis, osz nogenn wrett ath haffue giortt, och mener uij fattige mendt uell, ath lodtzejerne, som samme eyendom uedkommer, jo saa uel haffde

burdt ath uære hiidt steffndt som uij fattige mendt, ath de och-saa kunde suare nogitt i sagenn; som ther och i steffningenn jndeholddis om ith breff, som uij icke skulle uille följge, saa haffuer uij fattige mendt vdi fire samfeldd thing eskitt vdi retthe huis breffue, windisbyrdt och alld, huis de paa enthenn sider haffde ath føre, ath de thennom paa aastæderne skulle lade lyde, førendt uij gjorde uor thoug, som uij met thingsuindet uille stadfeste, och ingen breffue uij effther thenn dag uille lide wdenn de, som bleff paa thenn thiidt borridt vdi retthe. Setther uij therfor vdi alle retthe, om samme uor gang och thoug jo bør uedt sin fullde mact ath bliffue, jndtill saa lenge ath bedre mendt endt uij kommer paa aastæden och herom kandt ordele och kiende, om uij fatthige mendt haffuer giort rett eller vrett, och om uij icke saa lenge bør for thenn gode mandtz tilthale quitt ath uære. Och er uij fattige mendt her paa en retferdig dom begierindis, och ath thenne worris skriffthelige beretning maa jndførís vdi dommen. Hemming Niellsenn i Hyllstedt met sine metfølgere xij oldinge. — Wor her och i retthe møtt Christoffer Skriffuer i Kiuse paa abedisens wegne vdi Mareboe closter och berethe, ath ther uor beuillgitt gode mendt ath komme paa for^{ne} oldinge gang ath dømme, om theris thoug uor rettferdig suorenn eller icke¹; meenthe fordj, her icke till landtzthing burde ath paadømmis. Ther till suaridt for^{ne} Matz Knutzenn, ath hans hoshondt icke haffde steffndt for^{ne} oldinge, ath handt uille, her till landtzthing skulle dømmis om eyendommen, om then burde ath ligge till de byer, de haffuer thenn tillfundenn formedelst theris oldinge gang, som hør ridemendt ath paadømme, men alleniste ath handt her uille lade kiende, om theris affsect er saa louglic, ath thenn bør uedt mact ath bliffue eller icke. Medt flere ordt thennom ther om emellom uor.

Tha effther tilthale, giensuar och thenn sags leylichkeit bleff ther saa paa affsagdt for retthe, ath efftherdj for^{ne} oldinge alleniste uorre opkræffde ath vduise, huor uiitt ordreffuitt emellom Holløse, Ladby, Øllerup, Wallintzuedt, Guderup och Fogidtbymarcker sig forstrecker, och icke ath suerge nogenn marckeskiell paa for^{ne} aastæder; thisligiste efftherdj theris thoug icke

¹ Se foran Nr. 70.

er endelig, men liuder alleniste, jndtill ther kommer bedre mendt paa, endt de erre; j lige maade efftherdj thet befindis, theris affsect anderledis ath uære giffuitt beschreffuen, endt thenn i thingbogen er indførdt; the och haffuer wnderstaaitt thennom ath gaa uidere, endt theris thax formellder, tha bør thenn theris affsect dødt och macteløss ath bliffue, och icke komme for^{ne} Arrildt Huittfelldt paa skolens uegne, ey heller for^{ne} olddinger till hinder och skade, men om eyendommen gaa om for sin tilbørlig dommer, huis rett er. Till windisbyrdt vnder uoris signether. Actum ut supra.

Bag paa: Arilldt Huittfelldt etc. Landztings dom offuer olddinger paa Ladby ordreff a^o 1591 den 1. Dec:

Original med to paatrykte Segl i Herlufsholms Arkiv.

Nr. 73.

21. *Marts* 1592.

Niels Kaas og Arild Hvitfeldt svare Enkedronning Sofie paa et Brev, hvori hun havde besværet sig over et hende af Rigsraadet givet Svar. De vilde med det første atter forelægge Rigsraadet Sagen, men fastholdt forøvrigt, at Raadets Handlemaade var bestemt af dets Om-sorg for den udvalgte Konges Reputation.

Durchlauchtigste hochgeborne königin, euer kon: may: sein vnsere vnderthenigst bereitwillige dienste beuor. Gnedigste fraw, e: kon: m: an vns gnedigst gethanes schreiben haben wir mit geburender reuerentz empfangen auch dasselb in abwesen vnserer mittverordneten erbrochen vnd seines jnhallts lesende verstanden vnd eingenommen.

Ob wir nun wol eine notturfft erachten e: kon: m: dar-auf ettwas ausfurlicher zubeantwortten, so wiszen wir vns doch vnderthenigst zubescheiden, das die den furstlichen Mecheln-burgischen gegebne vnd in e: kon: m: schreiben angedeutete antwort nicht allein durch vns, die zur regierung verordñete, sondern die sambtlichen damals ahnwesende reichs rätthe beschehen. Worumb sich dann vnsers ermeszens nicht anders geburen will, dan das wir denselben solch e: kon: m: gnedigst schreiben sambtlich mit furhalten.

Vnd werden sich die alls dann der vnderthenigsten gebür vnd erheischenden notturft nach gegen e: kon: m: |: die sich bis dahin gnedigst zudedulden geruhen wolle :| mit furderlichster

Ar. Hvitfeldt, Tillæg.

resolution vnd antwort vernehmen lassen. In mittelst aber muszen wir vnsers teyls wol bekennen, das wir vns nicht zu-erinnern, das in der angedeuteten antwort ettwas gesetzt gewesen, dadurch wir e: kon: m: im geringsten offendirt zuwerden vermeinet hetten; sondern dieweil von den furstlichen abgesandten laut ihrer habenden instruction dieser punct von der Holsteinischen regierung erreget worden, vnder anderm auch damals ein tag zu der hertzog Johann Adolffen f: g: leistenden erbhuldigung ausz geschrieben vnd angesetzt gewesen, jst erinnerungs weise gedacht worden, das vnsers gnedigsten erwellten königs vnd herrn reputation in acht gehalten werden möchte, welches dann anders nicht als vnderthenigst glimpflich vnd keines weges e: kon: m: zu entgegen oder dero einige masze furzustellen gemeinet worden, wie dann solchs der context derselbigen antwort, so von dem concipienten aus des gantzen reichs raths befehl also gestellet worden, klerlich gnugsam auszweiset.

Bitten e: kon: m: vnderthenigst, die wolle vns dieser vnser ietzigen antwort in gnedigster ansehung der gelegenheit gnedigst nicht verdencken, vnd thun e: kon: m:, deren wir zu allen vnderthenigsten diensten gefliessen, hiermit dem gnedigen schutz Gottes vnderthenigst befehlen. Datum Copenhagen den 21ten Martij anno etc. 1592.

E: kon: mayt:

vnderthenigst willige

Nils Kaas.
subscripsi.

Arnolld
Wittfelldt. ss. pr. m.

Udskrift: Der durchlauchtigsten hochgebornen furstin vnd frauen, frauen Sophien, zu Dennemarck, Norwegen, der Wenden vnd Gotten königin, geborne zw Mechelnburg etc., herzogin zw Schleszwig, Holstein, Stormarn vnd der Dithmarschen, grefin zw Oldenburg vnd Delmenhorst, wittwen etc. vnser gnedigsten frauen.

Paategnet: 21. Martii a^o 92, Friderichsb.

Orig. med to Segl i Rigsarkivet, Danske Kongers Hist., Fasc. 70, Nr. 40.

Nr. 74.

12. November 1592.

Udtog af et Kongebrev, hvorved en Kommission nedsættes for at paakjende en Sag mellem Arild Hvitfeldts Foged i Væ og en Bonde.

Kongelig Befaling til Lave Urne, Oluf Rosenspar og Vilhelm Dresselberg om at dømme i en Sag mellem Arild Hvitfeldts Foged i Væ, Jørgen Hansen, og Aage Andersen i Hoby, der klagede over, at Fogeden med Urette havde sat ham fra Gaarden, skjønt han, i Fortrøstning til Hvitfeldts Løfte, om at han maatte beholde den, havde besaaet en Del af Jorden. Dat. Frederiksborg 12. November 1592.

Udkast i Rigsarkivet.

Nr. 75.

12. Maj 1593.

Arild Hvitfeldt stevuer til førstkommende Herredag Mogens Gjõe til Bremersvold og Erik Mogensen til Bramsløkke i Anledning af en Beskyldning, førstnævnte i en Retsakt havde gjort mod Hvitfeldt for, at han i sin Egenskab som Rigens Kansler formentlig paa utilbørlig Maade havde begunstiget sidstnævntes Moder i en Forfølgning til Laas.

Arrild Huitfeldt thill Oddersberg, rigens cantzeler, citat Mogenns Gjõe thill Bremmeruold for nogenn beretning, som hand haffuer jndført wdj en Knud Urne thill Arszemarck¹ hans dom och opsettelse, wdgiffuett thill Lalandtzfar landtzing anno 92 thend 16. Februarij, effther hans schrifftlig forsett och beretning, som for for^{ne} Knud Wrne weritt haffuer, liudendis wdj thennd mening, att hand formener, for^{ne} Arrild Huitfeldt at haffue giortt hannom wrett, j thett hand haffuer sted Erich Mogenszenn² thill Bramszløcke paa hans moders³ wegne forfølling thill laasz paa nogitt godtz, wdj thet Mogenns Giõe formener, laasz en icke paa thilbørlig thider och therminer att were sluttid, och hans fuldmechtige thill rette findtzdag att werre møtt; med anditt mere, som wdj samme opsettelse er jndførd. Och for^{ne} Arrild Huitfeldt formener, rigens forfølling och laaszebref att schulle findis giortt, schreffne, lest och besluttid effther rigens rett och icke anderledis, ej heller for^{ne} Mogens Giøes rette findtzdag eller thectedag att haffue weritt

¹ Aarsmarke, nu Knuthenborg.

² Af Slægten Mormand.

³ Nedennævnte Margrethe Hvitfeldt, Arilds Faster.

paa the thider, som hand wdj sitt forsett haffuer angiffuett, och hand ther fore for^{ne} Arrild Huittfeld høigeligenn schall haffue forulempitt paa hans embidtzs wegne, och mener thett anderledis att schulle befindis och sig therfore for saadanne hans forulempellsze frij och wschylldig att were. Att møde ther om thill første almindelig herredag. Actum Kiøpennhaffn thennd 12. Maij anno 93.

Idem

citat Erich Mogennszen thill Bramszlücke, landtddommer wdj Lollannd och Falster, och fru Margrette Huittfeld, Mogens Erichsens efftherleffuersche, for samme beretning, som for^{ne} Mogenns Giøe haffuer indført wdj for^{ne} Knud Wrnis dom och opsettelsze effther hanns schriffelig forsett och beretning, som for for^{ne} Knud Wrne weritt haffuer, att møde ther om thill første herredage mett for^{ne} laaszebreff och forfølling thill laasz, thiszligiste med for^{ne} Knud Wrnis dom och opsettelsze, huorudindenn for^{ne} Mogenns Giøes beretning och forsett er jndført. Sammeledis steffner hand for^{ne} Knud Wrne att møde, som for er rørtt, om hand haffuer ther nogitt wdj att sige etc. Actum Kiøpennhaffnn thennd 12. Maij anno 1593.

Register over Stevninger til Herredagen 1593. — Der findes ikke nogen Dom i Sagen, som altsaa rimeligvis er bleven forligt.

Nr. 76.

19. Maj 1593.

Arild Hvitfeldt minder den kongelige Rentemester Enevold Kruse om den Foræring, der var tilstaaet Arngrim Jonsen for en Bog, han havde tilegnet Prinsen (Christian IV).

Kierre Enwolld Krusze, gode wenn. I wille well giortt oc icke forglempt thénnd Dannemand Her Arngrim aff Iszland med the xxx daller, Princen foræhritt hannem, oc i fick befalling paa, for thend bog, hand haffuer tillschreffuitt Princen¹. Gud befaler jeg eder. Datum Haff: 19. Maij A^o 93.

A. Huittfeldt sspt.

Egenhændig Original som Bilag til Rentemesterens Regnskaber i Rigsarkivet.

¹ Brevis commentarius de Islandia. Hafn. 1593. 8°.

Vedlagt findes en Kvittering af 22. Maj 1593, undertegnet »Arngrim Jonszenn Jslander, egen hand«, for 30 gamle Daler udbetalte ham af Rentemester Enevold Kruse til Hjermitslevgaard.

Nr. 77.

13. November 1593.

Kongebrev om Indløsning af 125 Gaarde i Halland, som Arild Hvitfeldt havde haft i Pant.

Jørgenn Brahe, Anders Thott och Steen Matzøn finge breff att schulle annamme vnder Warbieryg och Laughelm slott och vnder Halmsted herrid thet goudtz, som kong: Mattz: indløste fran Arrild Huitfeld och thill siig och kronen egien, vt sequitur.

Christianus 4.

Vor gunst thillforn. Wiid, effther adt wy nu haffuer egien ladet indløszze thill osz och kronen huis wort och kronens goedtz, osz elsk^e Arrildt Huitfeldt, wor mand, raadt, riigens cantzler och embitzmandt paa wor gaardt Tryggeuelde, haffde wdj pant wdj worre lande Sønder och Nørre Halland, haffue och naadigst beuilget, att wdaff samme goedtz schall annammis och leggis ther vnder wort slott (Warbieryg och Laugholm slott och Halmsted herridt), effthersom hoeszfølgende forthe gnelsze formelder och vduiszer, tha bede wy theg och will, attu strax mett thett allerførste for^{ne} goedtz lader annamme (ther vnder slottet eller herretitt) och wdj jordebogen lader indschriffue och huis aarlig bode wisze och wuisze indkompst och renthe, som aff for^{ne} goedtz falde kand, aarligen fører osz thill gott och klart regenschab. Ther medt skier wor willie; thi thag her ingen forszømsze fore. Befallendis etc. Actum Kolding 15. Nouemb. anno 1593.

Derefter følger Fortegnelse over Godset:

Thette effther schreffne goedtz annammis vnder Warbieryg Lehen:

I Fierre Herred 29 Gaarde, i Wehre Len 11 Gd., i Tressloff Len 5 Gd., i Aruidstrup Len 17 Gd. (deriblandt 3, der have »en Faldtz iordt«).

Thette effter^{ne} goedtz annammis vnder Laugholms Lehenn:

I Arsted Len 18 Gd., i Mielby Len 11 Gd., i Ranndersløff Sogn 11 Gd.

Thette efter^{ne} goedt annammis vnder Halmstedt herredt:

I Ønnge Len 14 Gd.

Thisse efter^{ne} 3 gaarde bruger Halmsted borger under Halmstedt och giffuer ther Landgilde, ether som Kong^e Matt: naadigst haffuer beuilgett.

I Offuerby 3 Gaarde (desuden nævnes 3 andre).

Skaanske Tegnelser, Nr. II. Fol. 251.

Nr. 78.

23. Marts 1594.

Dr. David Chytræus i Rostock takker Arild Hvitfeldt for Laan at nogle tilsendte historiske Aktstykker og gjør ham nogle Spørgsmaal. Han takker Hvitfeldt, fordi denne havde oplyst ham om, hvorfor man i Danmark havde været utilbøjelig til at støtte hans historiske Studier, og søger paa bedste Maade at forsvare sig.

Arnoldo Witfeld.

S. D. Generose et Magnifice Domine Cancellarie!

Literas M. V. cum adiunctis insignium aliquot historiarum veterum Danicarum ac Megapolitanarum monumentis accepi. Reuerenter autem et pro historicis hisce documentis benigne mecum communicatis et pro candida indicatione caussarum offensionis, in quam isthuc incurri, gratias ago. Quod ad documenta Magnificentiae Vestrae benignitate transmissa attinet, ex quibus instrui possim, cur Vandaliae titulum Daniae Reges gerant, antea etiam amicus quidam isthinc cessionem illam Holsatiae, Hamburgi, Lubecae et reliquae Vandaliae seu Megapolis vsque ad Eldam et Albim, à Friderico II. Imperatore in comitiis Metensibus anno 1214. factam, cum Pontificis confirmatione, impertiuit. Verum si propter hanc donationem, regi Waldemaro factam, Vandaliae titulum Daniae reges retinent, quo iure vel praetextu eundem titulum Sweciae reges vsurpent, doceri velim. In adiunctis Alberti Regis et Senatus Regni Sweciae literis, quibus Gotlandiam et alias aliquot prouincias Waldemaro vltimo, 1366. solenni forma cedit, nomina et situs prouinciarum Vinnewit, Kind¹, Mark mihi non satis noti sunt. Elwesburg existimo

¹ I Aftrykket i Chytræi Epist. staar: Vinnem, Kink, vistnok Trykfejl. De nævnte Landskaber ligge i Vestgötland. Jvfr. Kbhvnske. Vid. Selsk. Skr. IV, 233 ff.

portum illum celebrem esse, quem vnicum ad mare occidentale Sweci iam possident. Itaque in extremas angustias tum Swecos fuisse redactos, cum de portu illo et tot prouinciis Waldemaro cesserunt, video. Optarim autem integram regni Alberti Regis Sweciæ historiam nobiscum communicari posse, nihil enim in hac ipsius patria de illis temporibus plene annotatum hactenus reperi. De Rostochiensibus paulo plura extant, quæ tamen ex vestris documentis plurimum lucis accipiunt. Remitto autem ea, quibus me instrui voluistis, literarum exempla, sicut me facturum recepi.

Nunc de altera epistolæ parte respondeo, gratum mihi fuisse candorem et sinceritatem vestram in causis recusatæ isthuc communicationis documentorum historicorum petitæ commemorandis. Quas à triginta annis et tempore belli Svecici reuocatas, fateor mihi nunquam, ne per febrem quidem somnianti, in mentem vnquam venire potuisse, nisi à vobis iam subiectæ essent; nec quicquam mihi esset optatius, quam multa illa parum recte de vestræ nationis rebus, etiam ante editionem Chronici, cæteris libris meis inspersa, quorum nihil ego recordor, in specie à vobis indicari, vt remedium adhibere conueniens mature possim. Nec fabellas rumusculorum, quæ belli tempore spargi ab inimicis solent, tanti tamque diuturni odii causam fuisse, inde coniiicio, quod multis post bellum annis inclytum Regem Fridericum mihi non inclementem, et multos à me commendatos scholasticos Danos et Germanos clementer suis stipendiis iuuisse, expertus sum. Nec Theologicas controuersias, quarum meministis, in causa fuisse arbitror. Quæ nullæ mihi vnquam cum inclyti regni vestri ecclesiis, quas suspexi semper et veneratus sum, intercesserunt, et in Germaniæ Theologorum dissidiis ea moderatione et lenitate versatus sum, vt sapientibus ac æquis et non duris iudicibus sperem sententias meas probari posse.

Quarum confessione edita, me à certaminibus, quæ nimium altercando veritatem amittant citius, quam illustrent, ad Saxonix et vicinarum gentium Chronicon de proximis centum annis colligendum retuli, et materiam scribendi ac informationem ex aliquot vicinorum regum et principum ac ciuitatum archiuis petiui. Quæ cum iustitiæ et veritatis arces in his terris habeantur, fideliter earum præscriptum, vbi habere potui, secutus sum. De cæteris, vt fingere nihil debui, ita parcius et timidius necessario dicen-

dum fuit. Et tam (!) Ioannis Daniæ et Sweciæ Regis vitam, cum Stenonis Sweciæ Gubernatoris actis, à Rosefontano¹ vestro, quem fide dignum à vobis haberi non dubito, descriptam, totam fere, conuiciis tantum demptis, cum Swecicis expositionibus, à proximo Sweciæ regi Iohanne III. prolixè communicatis, contextam esse, collatio ostendet. Documentum etiam Historiæ Danici regis Christierni non postremum esse Senatus regni programma, anno 1523. typis expressum existimo, vt non prorsus documentis omnibus destitutus, nec parte altera plane inaudita, hæc instituere aggressus sum. Totum etiam quartum Chronici Saxonix nostri librum Holgero Rosenkrantzio dedicatum, cui titulus est: Dania et Swecia, priusquam Lipsiæ ederetur, præcipuorum isthic procerum aliquot iudicio et censuræ subieci, et ad illorum subiectiones totum deinceps conformaui. Eodemque modo cæteras etiam Chronici illius de Danicis rebus narrationes peritorum iudiciis ac censuris æstimari et dirigi optaui. Sed cum frustra me niti, et prolixius ac crebrius excusando iras quorundam grauiores irritare cernam, prorsus mihi deinceps quiescendum, et in sola Dei ac vestra bonitate et clementia acquiescendum esse, video. Vt enim in Deo bonitas et clementia supra cæteras virtutes eminent ac elucet, ita heroicis viros ac summos gubernatores, qui Dei imaginem et vices in his terris gerunt, quo ad Dei similitudinem ac cognitionem proprius omnis virtutis præstantia accedunt, eo mitiores ac placabiliores animos gerere conuenit: cum Phalaris etiam quamquam Tyrannus scripserit: *Θνητῶν ὄντων ἡμῶν, ἀθάνατον ὄργην ἔχειν μὴ προσήκει*. Cum nos homines mortales simus, immortales iras et odia à nobis retineri nequaquam decet. Spero igitur, vos, si non summissæ et verecundæ meæ purgationis, attamen heroicæ bonitatis et mansuetudinis vestræ, magnis viris dignissimæ, rationem in hac offensione tandem deponenda vel lenienda habituros esse. Nam quo quis est maior, magis est placabilis iræ. Bene et feliciter valete. Pridie Palmarum, Anno 1594.

Davidis Chytræi Epistolæ, Hanoviæ 1614, p. 1189—92.

¹ Den rette Forfatter er, som bekjendt, Hans Svaning, der har benyttet Navnet Petrus Parvus Rosæfontanus paa Titelbladet til sin Kong Hans's Historie (s. Rørdam, Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge efter Reformationen S. 78 ff.).

Nr. 79.

21. April (17. Juli) 1594.

Enkedronning Sofie opfordrer Arild Hvitfeldt til efter hans Tilsagn at komme tilstede, naar en Trætte om Markskjel, som hun havde med Henrik Gjøe o. fl., skulde afgjøres.

An Arildt Huitfeldt sub dato Neuwcooping erstlich abgangen den 21. Aprilis, 2. den 17. Julij, Anno 1594.

Ehrnuester besonder lieber. Was wir hiebeuor mit euch wegenn der streittigen veltschede zwischen vnns vnnd Henrich Gøyenn mit seiner consorten geredt, das ihr vnns auch auff vnszer gnedigsts begeren in dieszen streittigen sachen, wan sie dermhal eins soltenn vorgehomen werdenn, bey zuwhonen vnterthenigst zugesagt vnnd angelobet, solches werdet ihr euch guter maszenn zuerinnern wiszenn. Wann wir dan solchen irrungen vnd streittigen sachenn durch geburliche mittel ihren entschafft gerne gebenn woltenn, als habenn wir hie zu den montag nach cantate, wirtt seinn den 29 dieszes, ernennett¹. Begerenn demnach von euch gnedigst, ihr wollet den tag beuor alhie anlangen vnnd volgendts nebenn andern, so wir dazu verordnen werden, die streittigen veldtscheide in augenschein nehmen vnnd alles dahin helffen richten, das so uiel muglich die irrungen verglichen, vnnd wir von ein ander gezogen werdenn mugen. Das wollenn wir vmb euch mit allen koniglichen gnaden, damit wir euch ohne das zugethan, erkennen. Datum.

Dronning Sofies Brevbog i Rigsarkivet.

Nr. 80.

3. September 1594.

Kongebrev, hvorved det bebrejdes Hvitfeldt, at han ikke havde efterkommet en tidligere Befaling til ham og Henrik Lykke om at overlevere Bønned Gaard til Johan Bernekov, hvorfor det nu paalægges ham og Absalon Gjøe strax at drage til Falster for at udføre Forretningen.

Absolon Gjøe och Arrildt Huitfeldt finge breff att offuerantuorde Johan Bernekow Bønnidgaardt.

Christianus 4 etc.

Wor synderlig gunst thillforn. Wiuder, ephtersom wy nogen thiid siiden forleden naadigst haffue ladet wor obne befalling vdgaa thill ether osz elsk^e Arrild Huitfeldt saa och os elsk^e Henrick

¹ I Randen er tilføjet: 2do 6 August.

Lycke, wor mand, thiener och embitzmandt paa wortt slott Wordingborg, attj med thet allerførste schulle begiffue ether thill wortt land Falster thill wor gaard Bønnidt och ther samme-stedtz offuerantuorde osz elsk^e Johan Bernekow thill Nielstrup, wor mand och thiener, for^{ne} wor gaardt Bønnidtgardt, eptersom wor befalling wdj saa maade wdj sig self ydermere formelder och jndholder¹, och wy nu forfare, for^{ne} wor befalling aldellis icke att were epterkommen och fuldgiort, och kommer osz saadant møget selsamt och vnderligen fore, att forbe^{te} wor befalling saa well som och huis forordning, som ther om aff oss elsk^e menige Danmarckis riiges raadt war giortt och forordnet och ether, for^{ne} Arrild Huitfeldt och Henrick Lycke, paa-lagt och befallit att forrette, icke wdj saa maade er actet, ahnszhet eller epterkommit, tha bede wy ether begge, befalle och nu med thette wortt obne breff fuldmacht giffue, attj nu strax med thet allerførste begiffue ether thill for^{ne} wortt land Falster thill for^{ne} wor gaardt Bønnidt och thersammestedtz offuerant-uorder thill for^{ne} Johan Bernekow for^{ne} gaardt och goedtz eptersom for^{ne} wor wdgifne befaling och thend wdj alle maade, eptersom thend jndholder och wduiszer, och liige som thend thill ether begge war vdgangen, vden ald forhalling eller emoedszigselsze endeligen epterkommer och fuldgiører. Ther met. Thi wiider etc. och thager etc. Actum Colding 3. Septembris anno etc. 1594.

Fynske Tegnelser II, Fol. 401.

Nr. 81.

18. April 1595.

Kongebrev til Hvitfeldt om af sine Samlinger at yde historisk-topografiske Hjælpeidler for den Expedition, der skulde afgaa til den norsk-russiske Grænse.

Till Arrildt Huitfeldt, en Norsche loubog och andre documenter, som paa then Rydtzlandsche reisze kunde werre thienlig, anrørendis, vt sequitur.

Christianus 4.

Vor synnderlig gunst thillforne. Widt, att som wy komme wdj forfarrinng, huorledis j schall haffue en gammell Norsche

¹ Befalingen til Ar. Hvitfeldt og Henrik Lykke er dat. 22. Juli 1594 og findes i Fynske Tegnelser II.

loubbog, och effther att wy thill nogen forfallinde bestilling och leglighed behøffue samme loubbog att bruge, bede wy eder och naadigst begierre, attj osz samme Norsche loubbog widt neruerrenndis breffuiszer wille thillschicke. Terszom och eblannt eders bøger och breffue befinndis noglle documenter, som kunde werre then Lappische handell emellom wortt rige Norge och Ryslandt anrørrenndis, som osz nu till thenne forrethagne legation thidt heden kunde werre thienlig, attj osz thaa samme documenter j lige maade widt thenne breffuiszer wille thillschicke, att wy thennom till forfallinde leglighedt kunde haffue att bruge. Wy wille ether thennom egien tillstille, nar wy thennom haffuer ladet bruge. Termet etc. Befallendis etc. Actum Haffniæ 10. Aprilis anno etc. 1595.

Sjælandske Tegnelse XVIII, Fol. 421.

Nr. 82.

11. Juni 1595.

Kongebrev, udstedt af Christoffer Valckendorf og Arild Hvitfeldt som Regjeringsherrer og stilet til Hvitfeldt selv, angaaende Levering af Fetallie til Holmen og Kjøbenhavns Slot fra Tryggevælde Len.

Christian thendt fierde medt Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis vduolde konning etc.

Wor synderlig gunst thillforn. Wiider, ephtersom thill wor egen saa well som och thill Holmens behouff och wdspiisznig her for wortt slott Kiøpnehaffn will fornøden giøres møgen och attschillige fetallie, haffre och andett, tha bede wy ether och wille, attj hiid thill wortt slott Kiøpnehaffn frembszender ett halff hundrett lamb och ett halff hundrett gies jnden Wor Frue dag natuuitatis. Sammeledis, attj bestiller, att bønderne aff thienderne ther wdj lehnit kunde male och bage thj lester brødt, saa att samme brødt wisseligen kunde were thilstede och ydis her paa for^{ne} wortt slott Kiøpnehaffn jnden juell førstkommendis vdj thet allerseniste, saa aldt thette jnden for^{ne} thiid och termin kandt wden aldt forsømmelsze frembkomme. Ther medt skier wor wilge. Befallendis ether Gudt. Schreffuit paa wortt slott Kiøpnehaffn thend [11]¹ Junij anno 1595. Vnder wortt signett.

¹ Aabent Rum til Tallet. Af Sjælandske Tegnelse (XVIII, Fol. 439 ff.) ses dog, at Brevet er udstedt 11. Juni. I Tegnelserne anføres, hvad hvert enkelt Len i Danmark og Norge skulde levere, og denne Liste er dat. 6. Juni 1595.

Hogstbe^{te} wor allernaadigste vduolde herre printz och konnings thilforordnede regierings raad, som nu thil-stede ere.

Christoffer Valckendorff.
Egenn handd.

Arrildt
Huittfeldt ss. mppria.

Udskrift: Osz elsk^e erlig och welbiurdig Arrildt Huittfeldt, wor mandt, raadt, riigens cantzeler och embitzmand paa wor gaardt Tröggeuelde.

Original som Bilag til Tryggevælde Lensregnskab i Rigsarkivet.

Nr. 83.

15. September 1595.

Kongl. Befaling til Christoffer Valckendorf og Arild Hvitfeldt om at »ligge i Kjøbenhavn i Regjeringen«.

Christoffer Walckendorff och Arrildt Huittfeldt finge breff att schulle ligge j Kiøbenhaffn j regerringenn, till kong: Maitz: jgenn kommer aff then reigsze jndt wdj Tyslanndt, vt sequitur.

Christianus 4.

Vor synnderlig gunst thillforn. Wider, efftherszom wy nu haffue begiffuit osz paa enn reigsze her aff rigett och indt wdj Tyslanndt, och efftherdj hiøgligenn will fornøden gøris, att nogenn worre raadt maa till forordnis, som wdj wor frauereisze kunde werre thillstede wdj wor kiøbstedt Kiøbenhaffn och der medt altingist haffue tilbørlig acht och opszeennde, tha bede wy eder och begierre, attj wille rethe eders leglighed effther, saa j strax medt thet allerførste kunde begiffue eder till for^{ne} wor kiøbstedt Kiøbenhaffn och derszammestetz medt osz elsk^e Arrildt Huittfeldt, wor mandt, raadt, rigens cantzler och embitzmand paa wor gaar Tryggeuelde, bliffue beliggendis till wor lyckelig ankomst hidt jndt wdj rigett egenn, och attj medt altingist will haffue flittig acht och opszeende, efftherszom j wide, att magtt er anliggendis, och wy eder naadigst tilthroer; och derszom nogett synnderligt forefalder, attj tha thet worre elsk^e tilforordnede regierings raad bethimeligenn lader wide. Ter met etc. Befallendis. Actum Koldinghus 15. Sep: anno 95.

Sjælandske Tegnelser XVIII, Fol. 460.

Nr. 84.

23. Februar 1596.

Fornyet kongl. Befaling til Arild Hvitfeldt om at ligge i Regjeringen i Kjøbenhavn.

Arrildt Huidtfeldt fick breff att ligge wdj regerrinn-genn till stede vdj Kiøbenhaffnn, indtill regjerrings raadt didt ankommer, vt sequitur.

Christianus 4.

Vor synnderlig gunst thillfornn. Wiider, efftherszom osz elsk: worre tillforordnede regjerrings raadt erre nu paa nogenn tidt vdj nogenn theris bestillinge och anliggennde forhindredt, tha bede wy eder och naadigst begierre, attj løffuerdagenn nest effther midfaste søndag¹ begiffuer ether till wor kiøbstedt Kiøbenhaffnn och ther szammstedtz vdj regerringenn wille bliffue till stede, indtill forbe^{te} worre elsk: regjerrings raadt didt samptligen kommer tilstede, haffuendis medt altingist paa worre wegne flittig och tilbørlig indszeende, efftherszom wy eder naadigst tilthroer, och j wide, osz magt er anliggenndis. Ter met. Be-fallendis. Actum Coldinghus 23. Februarij anno 96.

Sjælandske Tegnelser XVIII, Fol. 492.

Nr. 85.

28. Juni 1596.

Kongen forlener Arild Hvitfeldt med Vordingborg Slot og Lekkinge Gaard mod en aarlig Genant fra 1. Maj 1596.

Arild Huittfeldz forlenings breff paa Wordingborg slott och Lecking gaardt.

Christianus 4.

Giøre alle witterligitt, att wii aff wor synderlige gunst och nade saa och for throskab och willige thieneste, som osz elsk: Arrild Huittfeldt thill Odersberg, wor mand, raad och rigens canseler, osz och rigitt her thill giortt haffuer och herepther throlligen giørre maa och schall, haffue wntt och forlentt, och nu med thette wortt obne breff wnde och forlene Arild Huittfeldt med wortt och kronens slott och len Wordingborg samtt thes thilligendis bynder och thienner, wist och wuist, aldels inthed underthagett wdj nogen made, att skulle haffue, nyude, bruge och heholde, thill saalenge wii anderledis ther om thill-

¹ D. e. 27. Marts.

sigendis worder, och haffue wi nadigste beuilgitt hannem aarligenn at maa bekomme ther aff slottid denne effter^{ne} genantt thill att wnderholle sig och sine suenne och slottids daglige folck med, som ephterfølger: j^lxviiij daler, vij lester rug, x lester biug, iiiij^cxv thønner haffre, vj skippund homle, xij thønder smør, xl leffuendis kiør, ij^c for och lam, v^c gies, iiiij^cxxij høns, xiiij buol suin, ij^c magre suiu, vj^m huilding, vj lester salthed sild, iij lester salthed thorsche, xxx worder langer och cabelo, vj worder rocker, viij^m flynnder, j thønne bergefisch, ij lester gryn, vij t^r Lønneborge salt, iij groffue lester Bai salt, och gemene hofkledning aarligenn paa sig sielff siette. Sameledis maa hand quitt och fri sig sielff thill beste aarligen och lade oppeberre wor och kronenns anpaartt aff korne thiendenn aff Kønge och Suerdborg sogenn ther wdi lenit, thisligeste en halff lest korn aff slottens indkomst thill att wnderholle xij aff skolens personer med effter gamle wis; skal och slodtz fagedenn arligenn haffue thill foder och mall paa en hest xxvj thønder haffre, och ridefagedenn xx tynder haffre paa enn hest. Och offuer thenne for^{ne} genantt maa eller skall for^{ne} Arild Huittfeld aldellis ingen omkostning eller wdspising thill schriffue osz enten paa sig sielffuer, sine suenne eller andre slottens folck saa wel som ey helder paa paastridere, fiskere, smede eller andre slige personer wdj nogen made; mens huis omkostning, som aarligen kand opgaa paa wore fuoller och staald och thennem, som samme sted fuolleren waarder, samt then, som warer wandkonsten och driffuer paaste wogenen, thed skall hannem alt sammen herepther som thillfornn wdj regenschabbitt gaat giørris; men huad then wisse och wuisse rentte och jndkomst wdj lenitt ydermerre andrage¹ och aarligenn sig beløbe kand, dette altsamett skal hand føre osz thill gaat och klartt regenschab; dog aff then w[u]jisse² rentte och indkomst maa hand aarligen for sin thieneste och wmage bekomme then haffue paartt, som er aff gaarfestningen, sagefald, hosbundhold, drift, førlouff, oldengield och aff pendigen, for windfelder oppberis, och intit anditt; mens then anden halffue paartt wil wij osz, saa wel som al thollden, ziisze eller wrag, der sammesteds y lenitt sig thill drage kunde, effter gaat och

¹ Registranten har: ynddrage.

² Registranten har urigtig: wisse.

klartt [regenskab, oss] allene fritt forbeholden haffue. This ligeste skall for^{ne} Arild Huittfeld aarligen sig sielf thillbeste maa niude och beholde ald afflen och affødi[n]gen aff for^{ne} Wordingborg slottz ladegaard, och ther ymod ingen bekostning thill schriffue osz enthen paa lade gaarden eller paa ladegaardes affil att driffue. Och ther som wii nogethid paa slottid ther ankomme, skall hand forsørge wore medhaffuende [heste] thes midlerthid med nødtørrffige høe och rugfoder. Fremdelis skall och for^{ne} Arild Huittfeldt giøre osz aarlig guode rede och regenschafft for Lecking gaardz affuell och afføding samt anditt ther thilligendis wisse och wuisse renntte och indkomst, osz alene thill beste, dog att hand for sin wmage aff then wuisze rentte och indkomst maa bekomme then halffue paartt. Skal hand och paa wor och kronens wegne oppbere wor och cronens anpaartt aff korn thinden och al anden rettighed, som ther aff falde kan y lenitt aff then gestlige iurisdicktz, och ther for bade wist och wuist giøre osz guode regenschafft. Osz alene thill beste skal hand ochsaa arligen paa wore wegne lade opbere ald huis smaa thold, som ther wed slottid wdgiffuis aff heste, øxen och anded, som ther fra wdschibbis, och haffue guod opsøn med wor tholdere der sammesteds, at wor och kronens thold och rettighed ike fordriffuis; och huis samme sma thold sig aarligenn beløbe kand, wille wi epther richtig regenschafft osz alene thill skreffuitt haffue; och ther som saa sker, att nogen med wor eller høiborne fyrstinde, wor kiere fru moders, paasbortt eller y anden bestilling paa wore och for^{ne} wor kiere fru moders wegne hender thill att komme, thaa skall hand forsørge thennem med nottørrffige øll och mad thill en malthid eller tu y thed meste, epther som leligheden kand for falde, och thed icke wdj wortt regenschafft att indschriffue eller foruisze thennem thill wore borgere wdj byenn. Skall och for^{ne} Arild Huittfeld ey helder maa thillschriffue osz nogen forthering paa sig, sine folck, skriffuere eller suenne, nar the her wdj rigitt paa wore wegne forsen[den]dis worder. Och skall hand thiene osz aff for^{ne} Wordingborg slott och len med viij gerust heste, nar hannem thill sagt bliffuer, jnden rigitt paa hans egen och wden rigitt paa wor bekostning. Och skal hand holde slottitt och ladegaarden wed guod heffde och mactt, efter som the nu ere forfunden, med nygle, dørre, winduer, laase, thag och anden slig ringe ar-

bed, och therforre osz slett inthed wdj regenschabitt affkorte; mens ther som nogenn synnderlig arbeid ther paa skall forthagis, wille wij sielffuer thed naadigste lade befale och bekoste. Och skal thenne for^{ne} Arild Huitfeldts genannt och regenschafft begyndis och angaa fraa Philippi Jacobi dag 1596 nu sist forleden och endis thill Philippi och Jacobi dag 1597 nu fyrst kommen dis och saaledis aar fra aar forfølgs, emeden och saalenge wii hannem med same slott och len nadigste will forlene och beuilge. Skal hand och ike maa affhende eller sielge nogen the wordnede bynders sønner, paa wortt och kronnens guods ther wdj lennitt fødde ere, ei helder forhugge lade nogen the skoffue, ther thill slottid ligendis, thill wpligtt wdj nogen made. Skal hand ochsaa sig synderligen lade vere befalett att haffue indsehende med, att ike nogenn skiude, iage eller ødelegge nogitt wildt, lidett helder stuortt, wdj wor och kronens frede wildbane, thill for^{ne} Wordingborg ligenndis ere. Skal hand och ike helder sielffuer skiude eller skiude lade, iege eller iege lade paa nogen the sk[off]ue eller eyedom samesteds, wden hor hand med adelen haffuer lod och dell, och er adelenns egitt arffguods. Thi forbiude wii wore fogitter, embidzmend etc.

Haffniæ anno 1596 thendt 29. Junij.

Sjælandske Registre, Nr. 13, Fol. 448 f.

Nr. 86.

21. September 1596.

Kongebrev til Ar. Hvitfeldt i hans Egenskab som Lensmand paa Vordingborg om at undersøge en Klage, som en Borger i Præstø førte over Ejler Jakobsen, forhen Slotsfoged paa Vordingborg.

Till Arrildt Huitfeldt, Madtz Pouelszen borger wdj
Præstøe anrørendis, vt sequitur.

Christianus 4.

Wor synderlig gunst thillforn. Wider, att thenne breffuiszer, Madtz Pouelszen, borger wdj wor kiøpstedt Præstøe, haffuer vnderdanigst supplicerit, giffuendis tilkiende, huorledis Eiller Jacopszen, som war slotdts fougitt ther paa slotidt, skall for nogen tidt sidenn haffue stedt fran hannom en haffue till her Lauridtz¹, sogneprest ther wdj byenn, huilcken handt och

¹ Laurits Rasmussen.

hans høstru medt thuende hindis forrige hosbonder haffuer haffdt vdi brug for landgille, och altid wdi thimelig tidt wdgiuffet ther aff till slotidt den tilbørlig landgille; for^{ne} her Lauritz och saa haffuer ladett opgraffue hans gierde omkring samme haffue och gjort hannom skade paa hans seedt j hans frauerrellsze; handt och medt byefougden haffuer satt losz wden for hans laasz for haffuen: wnderdanigst begierenendis att forhielpis therudinden till rethe. Thj bede wy eder och wille, attj forfarer den leglighed och siden forhielper for^{ne} Madtz Pouellszen therudinden att maa skie och wderfariis huisz rett er, saa handt sig ydermere icke skulle haffue att beklage, och wy for widere offuerlob maa were och bliffue forschonit.

Actum Croneborg 21. Septembris anno 96.

Sjælandske Tegnelser XIX, Fol. 5.

Nr. 87.

(23. December 1596.)

Udtog af tvende Herredags-Stevninger, udtagne af Arild Hvitfeldt, den ene paa hans Farbroder Peder Hvitfeldts Børns Vegne, den anden paa Kronens Vegne.

Arild Hvitfeldt begjærer paa sl. Peder Hvitfeldts Børns Vegne Stevning over Henrik Lykke, Johan og Christian Barnekov, Mogens Gjøe til Bremersvold paa hans Hustrues Vegne, Johan Rud til Møgelkjær, Jørgen Due paa hans Børns Vegne, Frederik Quitzov paa hans Hustrues Vegne, Knud Gyldenstjerne til Aagaard paa hans egne og hans Søsters Vegne, alle afgangne Peder Oxes Arvinger, for Korn og Penge, som de formentlig vare Peder Hvitfeldts Børn pligtige.

Arild Hvitfeldt begjærer paa Kongens og Kronens Vegne Stevning over Fru Vivike Beck, for hun vil tilholde sig Ret til en Ørredbæk ved Søholt, hvilken Rettighed sl. Jakob Beck formentlig har afstaaet til Kongen og Kronen, og for en Dom, som sl. Herluf Skave siges at skulle siden have dømt i samme Sag, hvorved samme Fiskeri er tilkjendt hende. — Stevning er udstedt 23. Dcbr. 1596.

Originale Optegnelser (med enkelte egenhændige Indskud) i Rigsarkivet. Der vides ikke at være fældet Dom i disse Sager.

Nr. 88.

29. December 1596.

Enkedronning Sofie sender sin Ridefoged, Abraham Hansen, til Arild Hvitfeldt for at meddele ham, hvor vidt det var kommet med den Sag, hun havde med Frants Urne, og for at faa Hvitfeldts skriftlige Betænkning om, hvorledes hun videre skulde forholde sig.

An Arildt Hwitdfelltt sub dato Neuwcoping den 29.
Dec: Anno 1596.

Ehrnuester besonder lieber. Dem genhommenem abscheide nach vberschicken wir vnsern reidttvogt, zeigern dieses, Abraham Hanszen, zu deme ende das er euch allen bericht thuen soll, wie weitt er mit Frantz Vhrne gekommen, vnd in welchen terminis die sache ytzo wende vnd ruhe, mit gnedigstem begeren, ihr wollet euch vnserntwegen so viel bemuhen vnd den bericht von ihme einnehmen, vnd was ferner hierin zuthuen sey, euwer bedenckenn schriftlich mitteilen. Sonsten so viel die leste einmhanung belangend haben wir gedachten Frantz Vhrne auff sein vnterthenigstes suchen vnd bitten dieselbige domals erlaszen, doch ad nostrum placitum vnd mit dem ausdruchlichem beding, das er hernacher auff vnser anfordern das einlager redtlich halten oder vns auch befriedigen solle. Vnd wie wir nicht zweiffeln, ihr werdet in dieszer sachen vnser bestes mit getruwen vleysz in acht nemmen, als wollen wir auch solche euwre guttwillige vnd getreuwe willfhärigkeitt mit allen koniglichen gnaden vnd gnedigsten willen, domit wir euch alle zeit zugehann bleiben etc. Datum etc.

Dronning Sofies Brevbog i Rigsarkivet.

Nr. 89.

13. Marts 1597.

Enkedronning Sofie meddeler Arild Hvitfeldt, at hun vil følge hans Raad og lade Frants Urne stevne til den forestaaende Herredag, hvorfor hun beder ham tage sig af Sagen, da han bedst veed, hvorledes en saadan Stevning skal affattes.

An Arildt Hwitdfeldt sub dato Neuwcoping den 13.
Mart: Anno 1597.

Ehrnuester besonder lieber. Wie weitt wir den erbarn vnsern lieben besondern Frantz Vhrnen mitt des reichs verfolgung zu rechte besprechen laszen, vnd wie er deszen allen vngeacht vngehorsamb verharret vnd vns weder zhalen noch ein

ehrlich einlager halten will, solchs alles werdet ihr euch gutter maszen zuerinnern wiszen. Wan ihr aber vns auf vnser gnedigsts sinnen vnd begeren hiebeur getreuwlich vnd woll meinend gerathenn, das wir gedachtenn Frantz Vhrnenn auff den erstkunfftigen hern tag vor ein gantz reichs rath citiren vnd laden solten, vnd wir sehen vnd spuren, das wir mit der gütte vnd langmutigkeit bey ihme nicht allein nichts ausrichtenn vnd schaffenn, sondern ihn vielmehr hiemidt in seinem vornhemen vnd vngehorsamb confirmiren vnd stercken, als seind wir demselben euwren vorigem bedenckenn nach zu kommenn gnedigst gesonnen vnd begerenn demnach von euch gnedigst, ihr wollet vnns zu sonderbarn wollgefallen gedachten Frantz Vhrnen in vnsern nhamen vnd auf vnsern vnkosten auff den erstkunfftigen herrentag citiren vnd steffnen laszen. Wie aber vnd welcher gestallt die citation vnd steffning soll formiret vnd gerichtet sein, vnd an welchem ortt sie soll gefodert werden, sollchs werdet ihr, nachdeme euch diese sache kundt vnd wollbewust, am besten zu dirigiren vnd richten wiszenn, welches wir auch zu euwrer discretion wollen heimgestellet haben. Vnd wie wir nicht zweiffeln, ihr werdet vns hierin vnbeschwerett willfharen vnd dienen, als wollen wir auch solche euwre willfärgikeitt, muhe vnd dienste mit koniglichen gnaden vnd gnedigsten geneigten guten willen vmb euch zu furfallender gelegenheit gantz gerne beschulden. Datum etc.

Dronning Sofies Brevbog i Rigsarkivet. Dommen i Sagen findes gjengiven hos Secher, Kongens Rettertings Domme 1595—1604, S. 155 f.

Nr. 90.

21. Marts 1597.

Enkedronning Sofie skriver til Arild Hvitfeldt og forlanger Gjenbrev mod en Forfølgning til Laas, som Ejeren af Pederstrup, Erik Mogensen (Mormand), havde begyndt vedrørende et Stykke Land (en »Indtægt«) i Vesterborg Sogn, kaldet Lange Søslet.

An Arrildt Hwidtfeltt sub dato Neuwcoping den 21. Martij Anno 1597.

Ehrnuester besonder lieber. Vnter den gütern, so der erbar vnser lieber besonder Erick Mogenszen, landt richter in Landt vnd Falster, von dem auch erbarn vnserm lieben besondernn Knutt Wensterman zu Peterstorff gekaufft, ist in Wesert-

8*

borryg sognen in Norreherritt ein stuck landes oder indtegt gelegenn, so Lange Soeslett genandt wirt, welches stuck landt oder indtegt Lauwe Wenstermann seliger von der algemeinen weide oder almindelig fellitz offerdrift ob wvnd eingenhommen hatt, doch nie dazselbige stuck landes in rouwliche possesszion oder 20 winters heffte bekommenn können, dann nicht allein mherberurtes stuck landt von dem ehrnuesten vnserm besondern lieben Steno Brahenn, weilandt ambtman zu Halsted, sondern auch hernacher von andern offt vvvnd viel mhals zu recht ist angefochten vvvnd besprochen wordenn, wie dan solches mit dem prothocoll des vntergerichts oder dingbuch genugsam kan erwiesenn vvvnd dargethann werden. Nicht desto weniger aber werden wir itzo glaubwurdig berichtet, erhellt sich auch also im werck vvvnd der thatt, das nachdeme gedachter Erick Mogenszenn berurtes gutt Pedersdorff von Knutt Wenstermann gekaufft, hatt er alsobaldt vielberurtes stuck land oder Lange Soeslett in-teggt zu rechte zu laasz, wie es genandt wirdt, zuerfolgen angefhangenn, ist auch solche angefhangene verfolgung bisz ans ende auszuuben gantzlich entschloszenn.

Wan wir dan in dieser sachen wegenn vnser vvvnd der cronenn vnterthanenn nicht ein geringes interessiret seinn, als begerenn wir von euch gnedigst, ihr wollett vnns einn rescriptum oder gienbreff, wie es genandt wirt, in dieszer sachenn gebenn vvvnd mitteilenn. Das wollen wir vmb euch mit allen koniglichenenn gnadenn vvvnd gnedigsten geneigtenn willen gantz gerne beschuldenn. Datum etc.

Dronning Sofies Brevbog i Rigsarkivet.

Nr. 91.

April 1597.

Rigens Forfølgning ved Lovdagsbreve, udstedte af Arild Hvilfeldt som Rigens Kansler, mod M. Niels Hammer.

Forud for efterfølgende Breve var gaaet en Dom afsagt af Rektor og Professorer ved Kjøbenhavns Universitet 15. Decem-ber 1596 i en Gjældssag mellem M. Niels Hammer¹ og hans

¹ Om denne lidet heldige Dattersøn af Niels Hemmingsen findes Efterretninger i Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 135 ff. X, 205 ff. Rørdam, Kbhvns. Univ. Hist. III, 99 ff. Efter at han 1606 var af-

Stiffader og forhenværende Formynder, Bundtmager Henrik Rogenthin i Kjøbenhavn, trykt i Rørdams Kbhvns. Univ. Hist. 1537—1621. IV, 426—8.

a.

[Fjerde Æskning over M. Niels Hammer].

Rector och Professores y Kiøbenhaffns Vniversitet kiendes och giør witterligt, att Aar 1597, Løffuerdagen, som war den 5. Martii, war skicked for osz i wores Consistorio erlig och wellacht mandt Hendrich Rogenthin, Borgere och Indwonere her sammestedt, och war idag hans fierde forfulde Eskning, thill huilcken handt louligen haffde ladett steffne erlich och wellerd Mandt M. Niells Hammer, som och personlig thillstede war: Da eskede och begierede for^{ne} Hendrich Rogenthin i dag, saa well som thregange thillforrn, louligen in Consistorio, att for^{ne} M. Niels Hammer wille fylleste giøre hannem en worris Dom, for^{ne} Hendrich Rogenthin haffde henditt offuer hannem, erlangendis nitten Rosenobler och thre andre synderlige stycker gulld, som war en Portugaløsz, en dubeltt dubeltt Ducatt, och en dubelt Ducatt, for^{ne} M. Niells Hammer hannem med rette skyldig war, efter samme doms widere indhold och forklaring. Desligeste ochsaa att erlegge hannem huesz skade och billig omkaast, hand der paa lidtt och giortt haffuer. Och effterad for^{ne} M. Niels Hammer icke kunde hannem thill fredtz stille eller be thale, ey heller thillbød att rette for sig, och Hendrich Rogenthin derfor war Eskening begierendis offuer for^{ne} M. Niells beschreffuitt, wiste wi hannem det icke med rette at kunde weyre eller affslaa, men hannem thillstæde sin louligh och forfulde Eskning. Thill widnisbyrd haffuer wi thrycktt Rectoris Signett her neden for. Actum anno et die ut supra.

(L. S.).

Udenpaa (med en anden Haand): De 4 eskinger aff professorn.

---

sat fra Rektoratet i Odense, som han havde beklædt siden 1603, og havde forladt Fædrelandet, tog han, der allerede tidligere havde staaet i et vist Forhold til Tyge Brahe, som det synes, sin Tilflugt til dennes Børn i Bøhmen. Han levede endnu 1616 i Udlandet, s. Resen, Inscriptiones Hafnienses, p. 382—3. Bang, Samlinger. II, 553.

1597.

b.

xv dags breff¹.

Hafniam inhabitantibus.

Wij Christian thenn Fierde (osv.) Hillsze ether, som bølge och boe vdi uor Kiøbstedt Kiøbnehaffn, kierligen med Gudt och uor Naade. Wij biude hoesz ether nu første sinde osz ellsk^e Mester Niells Hammer wdj for^{ne} uor Kiøbstedt Kiøbnehaffn, athj inden xv dage, effther detthe uort breff er lest, wdlegger och fyllestgjør osz ellsk^e Hendrich Rogenthin, Borger der sammesteds, en uorre ellsk^e hederlige och høylerde mendtz, Rector och Professorum i Vniuersitetet i for^{ne} uor kiøbstedt Kiøbnehaffn, deris dom, anlangendis nitten Roszenobler och thry andre sønderlige støcker gulldt, som uor en Portugaløsz, en dubbeltt dubbeltt Ducat, och en dubbeltt Ducat, I hannom medt retthe skyldig er, effther samme doms uidere indholdt och forklaring, och effther ethers handskriftz liudelse. Thisligeste athj erlegger hannom huis skade och billig omkost, handt der paa liidt och giort haffuer, efftherdj som thett louglig forfuldt er medt Eskning, som her for osz beuist uor medt breff aff theris Consistorio. Thi lader thett ingenlunde vnder ethers Falldtzaamall. Datum Hafniæ 17 die Martij, Anno etc. 1597. Nostro ad causas sub sigillo, teste Arnoldo Huitfeldio, Just^o nostro dilecto.

Udenpaa findes Retsseglet aftrykt. I Hjørnet af Brevets Yderside staar: Hendrich Rogenthin. Midt paa Brevets Yderside staa, hver paa sin særlige Plads, de to Antegnelser, som her ere satte over Brevet.

Paategnet: Lest in consistorio i begge parternis neruerelse den 23. Martij an^o 1597.

c.

x dags breff.

Hafniam inhabitantibus.

Wij Christian thenn Fierde (osv.). Hillsze ether (osv., som forrige Brev). Wij biude hoesz ether nu anden sinde osz elsk^e Mester Niels Hammer wdj for^{ne} uor Kiøbstedt Kiøbnehaffn, athj inden x dage, effther detthe uort Breff er lest, wdlegger och

¹ Denne og følgende Antegnelse staa udenpaa Brevet. Det samme er Tilfældet med de følgende Breve.

fyllestgiør osz elsk^e Hendrich Rogenthin (osv., som forrige Brev). Datum Hafniæ 17 die Martij, Anno etc. 1597. Nostro ad causas sub sigillo, teste Arnoldo Huitfeldio, Just^o nostro dilecto.

Udenpaa ganske som paa det første Lovdagsbrev (b.), kun at her staar: x dags breff.

Paategnet: Lest in consistorio y parternis nerverelsze 9. Aprilis An^o 1597.

d.

v dags breff.

Hafniam inhabitantibus.

Wij Christian thenn Fierde (osv.). Hillsze ether (osv., som forrige Breve). Wij biude hoesz ether nu thredie sinde osz elsk^e Mester Niells Hammer wdj for^{ne} uor Kiøbstedt Kiøbnehaffn, athj inden v dage, effther dette uortt Breff er lest, wdlegger och fyllestgiør osz elck^e Hendrich Rogenthin (osv., som forrige to Breve). Datum Haffniæ 17 die Martij, Anno etc. 1597. Nostro ad causas sub sigillo, teste Arnoldo Huitfeldio, Just^o nostro dilecto.

Udenpaa ganske som paa første og andet Lovdagsbrev, kun at her staar: v dags breff.

Paategnet: Lest in consistorio den 23 Aprilis, der M. Niels icke møtte, alligeuell hand var steffned, An. 97.

e.

Strax breff.

Hafniam inhabitantibus.

Wij Christian thenn Fierde (osv.). Hillsze ether (osv., som forrige Breve). Wij biude hoesz ether fierde sinde osz ellsk^e Mester Niells Hammer wdj for^{ne} uor Kiøbstedt Kiøbnehaffn, athj strax, effther detthe uort Breff er lest, wdlegger och fyllestgiør osz elsk^e Hendrich Rogenthin (osv., som forrige tre Breve). Datum Hafniæ 29 die Aprilis, Anno etc. 1597. Nostro ad causas sub sigillo, teste Arnoldo Huitfeldio, Just^o nostro dilecto.

Udenpaa som paa de foregaaende tre Lovdagsbreve, kun at her staar: Strax breff.

Paategnet: Lest in consistorio den 30 Aprilis An^o 1597.

f.

Rømnings breff.
Hafniam inhabitantibus.

Wij Christian thend Fierde (osv.). Helse ether, som bygge och boe vdj vor Kiøpstedt Kiøpnehaffn, kierligen med Gud och wor Naade. Thed schulle i wiide, att for osz wor schicked osz elsk^e Henrich Rogenthin, Borger vdj for^{ne} wor Kiøpstedt Kiøpnehaffn, med fire wore Loug dags breffue offuer osz elsk^e Mester Niels Hammer der sammestetz, for hand schulle vdlegge och fyllist giøre hanom en wore elsk^e hederlige och høiglerde mendtz Rector och Professorer i Wniuersitetet wdj for^{ne} wor kiøpstedt Kiøpnehaffn deris Dom, anlangendis nitten Rosenobler och threy andre sønderlige støcker guld, som war en Porthugaløs, en dubbelt dubbelt Ducat, oeh en dubbelt Ducatt, hand hanom med rette schyldig er, ephther samme doms videre indholdt och forklaring. Thisligeste att hand schulde erlegge hannom hues skade och billig omkost, hand der paa lidt och giordt haffuer, huilcke wore breffue hand haffuer sidett offuer hørig, och ey rett giøre wille. Thj biude wij nu hosz ether for^{ne} Mester Niels Hammer, attj inden sex vger effther dette wortt breff er lest, fyllistgiør samme domb och fornøiger for^{ne} Henrich Rogenthin for^{ne} guldt och fylist for kost och tæring, och osz fyliste for wort faldzmaaal for wore breffue, I haffuer sidett offuerhørig; eller da effther de sex vger, att rømme som andre fredløsze mendtt. Datum Haffniæ 29 die Aprill: Anno etc. 97. Nostro ad causas sub sigillo, teste Arnoldo Huitfeldio, Just^o nostro dilecto.

Udenpaa som paa de fire foranstaaende Lovdagsbreve, kun at paa dette staar: Rømningsbreff.

Paategnet: Lest in consistorio den 30 Aprilis An^o 1597.

Originalerne i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 186¹.

¹ Et Kongebrev af 10. August 1602, hvorved M. Niels Hammer efter at have berigtiget Gjælden atter fik sin Fred, »saa han her eftersom tilforn maa gaa og staa udi Lov og Tov, og søge Lav og Gildeshus med gilde Mænd og gjæve, og være og blive fri, fællig og sikker, og ej være Mand desværre for den Sag udi nogen Maade«, findes trykt i Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. X, 209.

Nr. 92.

18. Maj 1597.

Kongebrev til Arild Hvitfeldt om en forestaaende diplomatisk Mission for ham til England og Nederlandene.

Arrildt Huitfeldt fick Breff, hans Maitz. at wille forsende hannem paa Rigens bestillinger til Drottningen aff Engelandt och til Grev Moridz aff Nassow och Staterne: att hand derfore wille staffere sig selff saa well som hans folck, sig selff och hans federne landt till ehre, och att werre ferdig til huilken tidt, hand der ohm fanger widere beschedt, huilcket hans Maitz. med all gunst och Naade igen will bekenne. Actum Raphael 18 Majj ao. 97.

Sjælandske Tegnelser XIX, 84.

Nr. 93.

1597.

Oversigt over Forhandlinger forefaldne under Arild Hvitfeldts og Christian Barnekovs Legation til England og Nederlandene.

Relation der beschenen Engelandischen vndt Niederlandischen Legation Anno 1597. Per Arnoldum Wittfeldium Regni Daniæ Cancellarium et Christianum Barnekowium.

A. Engelandische Relation Anno 1597¹.

- 1.* Oratio VII Septembris die genitali Reginæ in ædibus Theobaldicis exposita.
2. Responsum Serenissimæ Angliæ Reginæ eodem septimo die Septembris in publico factum Anno 97.
3. Orationis publice habitæ summa Reg. commissariis per D. Herbert missa, 16 Septemb. Anno 1597.
4. Scriptum de Restitutione spoliatorum Sereniss. Reginæ Commissarijs per Dominum Herbert missum 16 Septemb. Anno 97.
5. Scriptum continens prohibitionem piscaturæ Islandicæ ac Noruagicæ Sereniss. Reginæ Anglicæ Commissarijs etiam per Dñum Herbert exhibitum die 16 Septemb. Anno 97.
6. Breuis summa omnium Legationis capitum Sereniss. Angliæ Reginæ Commissarijs per Dñum Herbert pariter transmissæ die 16. Septemb. Anno 97.

¹ De Numere, der ere betegnede med *, ville nedenfor findes meddelte *in extenso*.

7. Propositio Thesaurarij Angliæ oraliter facta, cum prima vice conferremus cum Sereniss. Angliæ Regiæ commissarijs Londini in domo Thesaurarij, continens aliqualem declarationem caussarum belli inter Hyspanum et Anglam, die 17 Septemb. Anno 97.
8. Copia responsi Sereniss. Angliæ Regiæ commissarijs in scripto exhibiti ad negotium pacificationis, die 17 Septemb. Anno 97.
9. Apostillationes consiliariorum Serenissimæ Dñæ Regiæ ad postulata Legatorum Serenissimi Regis Daniæ nobis exhibitæ 18 Septemb. Anno 1597.
10. Prohibitarum mercium indicatio tradita 18 Septemb. Anno 97.
- 11.* Replica nostra de vectione frumenti in Hyspaniam, item deductione nauium Danicarum in portus Anglicos, atque securitate nauium Danicarum per Hyspanos conducta[ru]m; item de restitutione mercium ablatarum per mercatores Anglicos, sereniss. Regiæ Angliæ missa 18 Septemb. Anno 97.
12. Responsio ad scriptum ac replicam præmissam Legatorum Danicorum 18 Sept. Ao. 97.
13. Replica alia iterum facta petens responsum ratione deductiones nauium Danicarum in Portus Anglicos; item de cautione excubitorum exeuntium, in duplum præstanda. Die 19. Septemb. Anno 1597.
- 14.* Responsum nostrum ad scriptum Illustrium Dominorum Commissariorum nobis per D. Herbertum redditum.
15. Responsum Sereniss. Angliæ Regiæ commissariorum de vectione annonæ in Hyspaniam. Die 20. Sept. Anno 1597.
16. Copia supplicationis Mercatorum Danicorum de eorum querimonijs contra Excubitores atque Pyratas ac Judices Anglicos, per nos Judicibus Admiralitatis exhibita 20 Septemb. Anno 1597.
17. Johannis von Vörden Supplicatio Judicibus Admiralitatis exhibita 20 Sept. An. 97.
18. & 19. Responsum Judicum Admiralitatis ad querelas spoliatorum Mercatorum Danicorum, exhibitum Oratoribus Ser. Regis Daniæ 20 Sept. An 97.
20. Breve scriptum de querimonijs subditorum Danicorum spoliatorum, postquam de ijs rebus cum Judicibus Admiralitatis

- contulissemus, sereniss. Angliæ Reginæ commissarijs per nos exhibitum. Die 21 Sept. 97.
21. Supplicatio Mercatorum ad Ill. Dños Consiliarios, nobis reddita 22 Sept. 97.
  22. Oratio de redditione ordinis Garterii habita Richemonti 23 Sept. 97.
[Denne Tale er saa kort og forretningsmæssig som mulig.]
  - 23.* Responsum Reginæ nobis pro abitu ac ultima valedictione factum Richemonti 23 Sept. 97.
  - 24.* Brevis et ultima Gratiarum actio, cum a Ser. Angliæ Reginæ dimitteremur, facta Richemonti 23 Sept. 97.
  - 25.* Copia alicujus Epistolæ Ser. Angliæ Reginæ post abitum nostrum tradenda, ratione exigui alicujus accidentis, quod intervenerat. Londini die 28 Sept. An. 1597.

Sequuntur duæ Supplicationes aliquorum Mercatorum Anglicorum Haruicensium, quorum naues in Islandia interceptæ fuerant.

Designatio vnd Verzeichnus etzlicher der Denischen spolijrten Vnderthanen Acten, so von den Herrn Königlichen Gesandten dem Herrn Petro von Heill, der Rechten Licentiaten, nach ihrem Abreisen alhie zu expediren, vnd darinnen ferner zu sollicitiren, committieret vnd hinterlassen worden. Actum 27 Sept. An. 97.

[Indeholder 8 Poster vedrørende forskjellige bekjendte kjøbenhavnske Handelshuse, saasom Simon von Salingen & Co., Marcus Hess's Arvinger, Henrik Mume & Co., Brødrene Schurman, Albert Albertsens Arvinger osv. P. van Heill har nedenunder attesteret, at han af Ludvig Heithman har modtaget Akterne i disse Sager].

B. Niederlandische Relation Anno 1597.

Extract der gehabten Oration bey den Gesamten Staten im Niederlande, welche ihnen, den Staten, auff ihr begehren schriftlich zugestellet worden. Actum in den Hagen den 9 Octobris Ao. 97.

Copia des Bescheides, so die Herren General Staten den Herren Konniglichen Dennemarkischen Gesandten wieder zuerücke gegeben. [Svaret affattet i det hollandske Sprog].

[Diarium (s. ndf.) følger derpaa i den ene af Relationerne].

Die 8 Nouembris hunc librum et hanc relationem de sua legatione in Angliam habita item in Belgium retulerunt in Cancellariam legati

Arnoldus
Wittfeld s. s.

&

Christianus Barnekou
manu propria ss^t

To hinanden udfyldende Manuskriptbind i Rigsarkivet, væsentlig med Sekretæren Ludvig Heithmans Haand; Underskrifterne ere egenhændige.

Af de ovennævnte Aktstykker meddeles her følgende:

I.

Oratio VII. Septembris die genitali reginæ in ædibus
Theobaldicis exposita.

Serenissima atque potentissima principissa et domina, domina Elisabetha, dei gratia Angliæ, Franciæ, Hybernæ regina, domina clementissima.

Serenissimus dominus noster Christianus 4 eadem dei gratia Daniæ, Norvegiæ, Schlavorum, Gottorum, Wandalorumque rex, frater consanguineus et amicus vester charissimus, pro necessitudine, propinquitate amicitæ, quæ ipsj et majoribus ipsius cum nobili hoc regno Anglicano, familia atque majestate vestra intercedit, salutat majestatem vestram officiose, exoptans eidem valetudinem firmam, vitam longævam, et prosperos rerum bene gendarum successus. Si quid præterea gratum ab ipsius majestate præstari potest, quod serenissimæ vestræ regiæ majestati, regno et subditis vsui esse potest, id totum serenissimæ vestræ maiestati defert. Cæterum serenissima regina, domina colendissima, idem rex et dominus noster dedit collegæ huic meo nobili viro domino Christiano Bernechouio, præsidi Malmogiensi, atque tenuj meæ personæ quædam negotia in mandatis apud majestatem vestram agendi et proponendi, prout majestas vestra id vberius ex literis fiduciarijs, quas majestati vestræ nunc reuerenter porrigimus, intelliget. Petimus autem humiliter, quod serenissima vestra regia majestas nos benevole velit audire, atque auditos cum beneuolo, grato et fæderibus congruo responso ad serenissimum regem nostrum remittere.

Serenissima regia vestra majestas scit et nouit utraque hæc celeberrima regna Daniæ et Angliæ tum etiam vtrasque regias

familias et majestates iam inde à multis anis et temporibus diuorum prædecessorum fraternam et synceram præcoluisse amicitiam, quæ etiam ad tempora diui Friderici patris huius regis et hucusque sanctè seruata atque continuata fuit. Huic principi nihil magis curæ fuit, quam omnia ista procurare, quæ ad salutem reipublicæ Anglicanæ et majestatis vestræ pertinerent, quemadmodum hoc regiam vestram majestatem multis officijs et exemplis didicisse spero.

Inter cætera ex hoc, quod postquam serenissima regina cum potentissimo principe Philippo Hyspaniarum rege in graue bellum et dissidium peruenisset, majestas ipsius declarandi sui officij causa erga rempublicam Anglicanam se tanquam arbitrum et mediatorem obtulit, vt christianum principem decuit, idque pro salute et incolumitate huius regni, conseruanda pace et tranquillitate restituenda, huic tam sancto ipsius proposito nihil nisi mors immatura obstitit.

Neque dubium fuisset, quin, si diutius viuere contigisset, omnem operam et lapidem ad rem tam necessariam et vtilem præstitisset.

Serenissimus autem rex modernus Christianus III^{mus}, qui parenti in solio et regia dignitate successit, paternis vestigijs insistens, virtutis eiusdem æmulus, nihil magis quoque in votis habet, quam amicitiam eandem, quæ ad ipsum quasi hæreditariè deuenit, cum multis principibus et magnatibus, imprimis cum majestate vestra, colere amplificare omnibusque officiis conseruare. Considerans itaque belli varios euentus, molestias et gvauamina, quæ tam perniciosum bellum sequi et comitarj solent, officij suj esse putabat pro affectu et beneuolentia, quam erga majestatem vestram et subditos ipsius gerit, declaranda, proque totius orbis christiani vtilitate nihil eorum prætermittere, quæ ad pacem constantem, bonam et exoptabilem obtinendam inter majestatem vestram et prædictum Hyspaniarum regem facere possent. Itaque nos ad serenissimam vestram regiam majestatem ablegavit exquirendi et cognoscendi caussa, num majestas vestra amicabilem ipsius et cæterorum ad hoc concreditorum principum perferre posset arbitrium et interuentum, sperans Hispanum, partem aduersam, quoque ad tolerabiles et moderatas condiciones inductum irj.

Quamobrem regia vestra majestas modò ad pacem inclinata sit, dignetur articulos et media designare atque describere, qui-

bus eam pacem transigi cupiat, eosque majestati ipsius per nos transmittere, faciet serenissimus rex, ne vel fratris vel fidi amicj officium ista in actione desiderabit.

Quoniam autem tempore ad eam rem conficiendam opus est, neque hoc pacis negotium tam cito vtrunque ad effectum perducì potest propter necessarias communicationes, quæ vtrunque et hinc inde instituendæ sunt, æquum putat serenissimus rex noster medio tempore nauigationem subditorum et commercia omnibus libera esse, ijs præsertim, quæ neutrales sunt et ad quos bellum hoc minimè pertinet, tam Hanseaticis ciuitatibus et his, qui sub imperio Romano sunt, quam Danis et subditis majestatis ipsius. Quamobrem nomine serenissimi regis nostri amicè et fraternè petimus, rogamus, imo speramus, quod serenissima regia vestra majestas nauigationem liberam et interruptam(!) sine impedimento omnibus velit indulgere, quod idem majestas ipsius à parte aduersa, Hispano nimirum, se obtenturum confidit. Hanc intercessionem serenissimus rex iussit nos generaliter pro omnibus facere, idque propter gloriam majestatis vestræ retinendam tum etiam pro incommodis et odijs euitandis, quæ talem prohibitionem atque impeditionem commerciorum sequi solent, ne etiam plures fortè nationes aliquando in nomen Anglicanum conspirent.

Quam admonitionem atque intercessionem serenissimus rex noster petit amicè et fraternè à vobis suscipi, vt quoque ab animo candido et fraterno profecta est. Interim dedit nobis in mandatis serenissimus rex atque dominus noster specialiter pro ipsius majestatis subditis intercedere, vt habita ratione foederum, vicinitatis, amicitiae liceat ipsis Hyspaniam versus nauigare more antiquo. Serenissimus rex noster promittit, vice versa, se seriò suis inhibiturum, ne munitionem aliquam pilarum, tormentorum, pulueris bombardicj hosti aduehant, vnde hostis confortarij potest, sub amissione nauium et bonorum, præterquam quod quisque ad suj nauigij vsum opus habet. Sin verò vestra regia majestas neque hoc subditis ipsius majestatis regis Daniæ plane indulgendum putat, vt cum omnibus et quibusuis mercibus eò adnauigent, tum petit serenissimus rex et dominus noster fraternè et amicè, quod liceat ipsis cum asscribus, lignis, trabibus et id genus mercibus eò proficisci, vnde hostj nullum commodum ferè accidere potest, quemadmodum id hactenus obtinuit, atque id Hollandis, Zelandis, confoederatis vestris, conceditur. Quamobrem

talj moderatione adhibita sperat serenissimus rex, regiam vestram majestatem pro regia sua liberalitate petitioni ipsius hac in re consensuram, qua super re clemens majestatis vestræ responsum petimus. Præterea cum majestas vestra sub annum 1583 diuo Friderico laudabilis memoriæ, parenti huius regis, ordinem garterij fraterno animo contulerit benevolentia suæ erga ipsum testandæ causa, atque moris sit, et pro regula seruatur, vt ordinis ornamenta post defunctum fratrem reddantur vel remittantur, quare serenissimus rex nunc insignia eiusdem ordinis diuo ante parenti collata summa cum reuerentia remittit, quæ armorum vestro regi vel heraldo ordinis committamus. Gratias præterea agit idem serenissimæ regis majestati vestræ summas, quod eum ordini vestro cooptaueritis, quam vestram benevolentiam et promotionem serenissimus rex imprimis erga majestatem vestram regiam tum erga totum celeberrimum ordinem omnibus officijs promereri studebit.

Neque est, quod serenissima vestra regia maiestas vel alij redditione huius periscilidis quicquam remissum aut renunciatum putent amicitia foederibus benevolentia, quæ hæc regna coniunxit, quin serenissima regia vestra maiestas certo certius statuatur, serenissimum regem nostrum ad vitæ vsque halitum deo duce in veterj amicitia atque benevolentia velle persistere, quæ vtraque hæc regna et ipsorum antecessores collegit, quod itidem serenissima ipsius regia maiestas à serenitate vestra expectat.

Cæterum restant nobis adhuc quædam negotia apud maiestatem vestram regiam agenda, nimirum de negotijs spoliatorum, de nauibus interceptis, de nauigatione Anglorum et piscatione ad Noruegiam et Islandiam, quam Angli contra foedera et pacta regnorum exercent: ea in aliud commodius tempus differenda duximus, ne vno eodemque tempore majestatem vestram nimium grauemus. Siue autem placuerit majestati vestræ aliam præstare nobis audientiam siue etiam idoneos homines ad hoc seligere, qui nobiscum ijs de rebus conferant (quod etiam fieri commodius posset) id totum majestatis vestræ beneplacito et gratiæ relinquimus, cui nos interim demissè commendamus. Petimus autem à deo optimo maximo supplicibus votis, vt quemadmodum hæc dies, quæ aliquando dedit serenissimæ vestræ regis majestati ortum & lucem ad hunc mundum, ita etiam hæc eadem dies, quæ nobis deputata est ad audientiam, initium esse possit omnis

felicitatis inter hæc regna in vera et sincera amicitia eadem retinendæ. Quod faxit deus optimus maximus, cuj vestram regiam maiestatem commendamus.

I Randen findes Summarier med Hvitfeldts Haand.

II.

Replica nostra de vectione frumenti in Hyspaniam item deductione nauium Danicarum in portus Anglicos atque securitate nauium Danicarum per Hispanos conducta[ru]m, item de restitutione mercium ablatarum per mercatores Anglicos, serenissimæ reginæ Angliæ missa 18. Septemb: anno 97.

Illustres ac magnifici domini deputati, præmissa studiorum nostrorum diligenti eommendatione etiam hæc nobis apud vestras illustres magnificentias nomine serenissimi regis, dominj nostri clementissimi, ratione commerciorum expedienda restant.

Primo inquam serenissimum regem nostrum seuere nobis iniunxisse, vt apud serenissimam reginam ageremus, quò frumenti aut annonæ vectio Hispaniam versus nostris libera permittatur. Quemadmodum etiam et ante fecimus et nunc cum omnj instantia iterum facimus ac petimus, maximè cum suspicio sit, eam licentiam frumentum vehendj etiam Anglis atque Belgis interdum concedj, ne nostri peiore conditione vtantur quam vestri, atque vt ad minimum certis aliquibus nauibus in gratiam regiæ maiestatis annuatim libertas annonam, durante hoc bello, vehendi saltem concederetur, atque vt de eo, quod obtinere possimus, serenissimo regi nostro referre queamus.

Deinde vt naues Danicæ in Galliam, Italiam aliaque loca neutralia aut etiam in Hispaniam cum mercibus non prohibitis tendentes ac in excubitores vestros iuxta Douarum aut alibi in mari incidentes non per eos aut ad admiralium adducantur, aut interdum etiam cum totius itineris iactura in portus Anglicos detrudantur, ibique suas merces exonerare necesse habeant, prout multis e nostris accidit, sed vt contenti sint eorum iuratis certificationibus.

Interea serenissimus rex noster seriò prouidebit, vt nihil planè vehant, nisi quod liceat, ac quod certificationibus eorum iuratis contineatur, seuerèque in contra delinquentes animaduersurus erit, ac si quis e vestris quicquam tale contra nostros commiserit, vt tunc (si nihil de mercibus probitis ibi inuentum fuerit) ij alijs sumptus ac damna perpressa restituere cogantur.

Postea vt naues Danicæ versus Italiam per fretum Gibalterre tendentes atque interdum tempestate ad oras Hispanicas aliquantum detrusæ, si in vestros excubitores inciderint, nulla molestia per eos afficiantur, aut pro præda habeantur, sed vt ijs suum iter continuare liceat.

Præterea cum interdum contingat Hispanus aliquibus Danicis nauibus contra eorum voluntatem versus Tersseras, Bressiliam aut alias insulas vti, easque naues interdum Hispanicis mercibus onustas ab Anglis capi atque in Angliam deduci, vt tunc ij sic per Anglos captj naulum illud (quod ab Hispanis ipsis promissum fuerat) saltem cum nauī omnibusque appertinentibus ac capientibus recipiant, quemadmodum per se justum est, atque alijs etiam contigit.

Postremo vt tandem in posterum salua horum magnorum principum atque amborum regnorum amicitia omnes querelarum occasiones tollantur, id enixè petunt mercatores nostrj, vt iuxta fædera Johannis et Henrici regis nemini e vestris exire in mare liceat nisi præstita cautione de duplo de non iniuriando vllis neutrales, maxime vero suæ regiæ maiestatis subditos in loca neutralia tendentes aut merces etiam non prohibitas vehentes, atque si alicui e nostris aliquid eo modo auferatur, vt tunc id per mercatores vestros per fretum Danicum transeuntes recompensetur, quemadmodum et nostri vice versa recipiunt se pariter etiam Anglis satisfacturos, si vllis eorum quid per Danos ablatum fuerit. De reliquo illustrium magnificentiarum vestrarum responsum ad hos articulos exspectamus, ac eas peramanter hisce atque officiose rogatas volumus, vt in responso ad serenissimum regem nostrum non grauari velitis mentionem facere cum nostræ intercessionis nomine serenissimi regis nostri pro omnibus neutralibus atque Hansiaticis factæ tum maxime nostræ instantiæ ratione annonæ exhibitæ, vt nostris liberum esset annonam ac frumentum Hispaniam versus vehere, cum id nostra permagnj intersit, vt serenissimo regi nostro innotescat, nos mandata nobis imposita ea, qua decet, diligentia obijsse. Scripta hæc sunt Londini 18. Septemb: anno 97.

Senenissimi regis Daniæ legatj

Arnoldus Wittfeldt.
subscripsi.

Christianus Barnekau
manu propria.

Underskrifterne egenhændige.

I4.

Responsum nostrum ad scriptum illustrium dominorum commissariorum nobis per D. Herbertum redditum.

Primum satis intelligimus reginam non velle admittere ullam siliginis ac triticij aduentionem in Hispaniam propter graues causas. Interea tamen adhuc nomine serenissimi regis nostrj instamus atque petimus, vt, sj fieri possit, ad minimum aliquibus nauibus annuatim durante hoc bello in vsus regios aliosque libertatem annonam vehendj concedj, quod sine frumenti atque siliginis aduentione atque permutatione vina, aromata, aliaque similia haberj nequeant, pro conclusione petentes nobis darj ad id aliquod responsum, quod serenissimo regi nostro referre possimus.

Quod ad 2^{dum} & tertium attinet, petimus etiam excubitoribus vestris iniungi, vt certificationibus mercatorum iuratis sine alia inquisitione aut in portus deductione acquiescant. Quemadmodum etiam recipimus, eos nihil vecturos, nisi quod liceat, & quod certificationibus eorum iuratis contineatur, et speramus excubitores contra facientes mercatoribus damna cum interesse (si nihil prohibitum inueniatur) restitutos, prout vos iam amicè promittitis.

Ad quartum, si accideret naues versus Italiam tendentes per fretum Gybelterræ in Hispanicas oras per tempestatem detrudj, peteremus, aliquam eorum rationem haberi, sj nulla fraus planè apud eos deprehendatur.

Ad quintum, tametsj existimamus paucas naues Danicas & quidem eas inuitas ab Hispanis versus Terceras usurpatas, tamen gratum nobis est, vos nostræ petitionj ea in re annuere.

Vltimo confidimus, vos iuxta foedera cautionem de duplo ab omnibus in mare exeuntibus summi curaturos de non iniuriando neutralis in neutralia loca tendentes atque merces non prohibitas vehentes, quo mercatoribus spoliatis, sj tale quid acciderit, satisfieri possit, ne ij iacturam planè bonorum perditorum facerent, quod communiter asserant, capitaneos atque eos excubitores nihil in bonis habere aut se in Hyberniam aut aliaque loca dissita contulisse, sed habeant vnde restitutionem suorum recuperare possint, videlicet ab ijs, quibus cautio de duplo præstita fuit, quod per se æquum est et ad amicitiam horum regnorum conseruandam pertinet. De reliquo gratias agimus, quod velitis nostræ instantiæ pro neutralibus et annonæ vectione mentionem facere.

Ac responsum illustrium vestrarum magnificentiarum expectamus, nos nostraque ipsis commendantes. Actum Londini die 19. mensis Septemb: anno 1597.

Serenissimi regis Daniæ nunc pro tempore legati

Arnoldus Wittfeldt.

Christianus Barnekau.

23.

Responsum reginæ nobis pro abitu ac vltima valedictione factum
Richemontj 23. Septemb: anno 1597.

Cum 23. Septemb: sollenniter insignia atque ornamenta ordinis garterij in publico consessu reginæ redderentur, serenissima regina ipsa manu propria ea tetigit in hæc verba erumpens: Hæc sunt signa mortis eius, quem ut fratrem vnice, dum viueret, amarem. Postea silentio aliquo modo facto uicissim cepit perorare ac dicere:

Re ipsa comperio, uerum esse quod Pythagoras multique alij philosophi de transmigracione animarum in corpora aliorum asseruerunt, atque mediante ea fraterna ac præstanti beneuolentia, sibi hac legatione declarata, certò statuit serenissimi diui parentis sui Friderici 2di inclytæ recordationis animam etiam in serenissimum regem nostrum transmigrasse, quod intelligat, suam regiam maiestatem ipsi eadem fraterna fide atque constanti amicitia coniunctam futuram, qua diuus suus pater ex toto suæ vitæ atque gubernationis cursu coniunctus fuerat. Quantum ad se attinet, decreuit usque ad vltimum vitæ spiritum in hoc sancto proposito permanere atque nihil antiquius habere quam suum sororium animum atque omnia officia serenissimo regi re ipsa ueraque sororia sinceritate probare, idque ut constantissimè sibi persuadere uelit, peramanter orat; interea amicè monuit, vt non omnibus ijs, qui se amicos ore profiterentur, nimis confideret. Postea adiecit excusationem, quamobrem suæ regis maiestati de inauguratione sua per legatos non fuerit gratulata, ac culpam remisit in responsum aliquod suæ regis maiestatis, quo se declarauit, se non solum nullo modo frumenti uectionem in Hyspaniam prohibere uelle, verum in omnibus se neutralem præbere (et ut comperimus illud responsum ipsi fuit satis ingratum, cum potius subsidia atque auxilia à nostris vigore confæderationis inter Jo-

9*

hannem regem et Henricum 8. factæ promiserit). Postea intercessit pro muliere, cuius maritus ad Westmonoras¹ in Islandia cum vitæ tum nauis iacturam fecerat. Ad quod responsum est, eam rem legitima iudicij forma fuisse tractatam ac decisam, atque ab ea sententia ipsam ad tribunal regium appellare posse, nec licere ulli in ijs locis citra singularem regis permissionem piscari aut negotiari.

Tandem serenissimo regi nostro in hoc suæ gubernationis felicissimo auspicio omnis felicitatis cumulum ex toto animo desiderat atque exoptat, nobisque, ut suæ regiæ majestatis legatis felicissimum iter præeat.

24.

Breuis ac vltima gratiarum actio, cum à serenissima Angliæ regina dimitteremur, facta Richemontj die 23. Septemb: anno 97.

Serenissima regina, domina clementissima, intelleximus promptissima illa studia obsequij amoris et beneuolentiæ, quæ sereniss: vestra regia majestas serenissimo regi nostro, fratri, amico et consanguineo suo, offert, tum etiam vota illa felicia, quæ majestas vestra pro ipsius incolumitate fecit, quæ omnia parati sumus serenissimo regi nostro sub felicem nostrum aduentum referre, neque dubitamus tam propensam uestram uoluntatem ipsi gratissimam fore. Quod ad res etiam illas attinet, quas cum majestate vestra tractauimus, de ijs nobis responsum est per declarationem majestatis vestræ, quæ nobis reddetur, sperantes hoc ad vtrorumque regnorum amicitiam futurum. Cæterum pro tam benigno responso et regia tractatione nobis exhibita gratias agimus majestati vestræ regiæ summas, quæ etiam prædicare uolumus apud serenissimum regem nostrum. Omniaque nostra studia vicissim majestati vestræ quam humiliter deferimus, deo optimo maximo eandem commendantes, is majestatem vestram diu felicem et incolumem conseruet in sui nominis gloriam et christianæ reipublicæ salutem. Habita Richemonti 23. Septemb: anno 1597.

¹ Vestmanøerne (Vespenø).

25.

Copia alicujus nostræ epistolæ serenissimæ Angliæ reginæ post abitum nostrum tradendæ ratione exigui alicuius accidentis, quod interuenerat. Actum Londini die 28. Septemb. anno 97.

Serenissima regina, domina nostra clementissima. Non potuimus non ante nostrum abitum serenissimæ regiæ maiestati submissa reuerentia atque ea qua decet animi gratitudine summas atque immortales agere gratias, quod nos à serenissimo rege domino nostro clementissimo cum mandatis ad totius orbis christiani commodum ac tranquillitatem et ad auitam vtriusque maiestatis regnorumque et subditorum vtilitatem vtrinque pertinentibus ad serenissimam regiæ maiestatem ablegatos non tantum benignè atque clementer audierit, verum insuper omni regineo fauore atque gratia complecti tantisque verè regijs donis ornare atque afficere dignata fuerit. Ac tametsi, quo cultu, qua obseruantia hanc regiæ maiestatis tam prolixam clementiam ac fauorem sustineamus ac demereamur, non inueniamus, tamen certò serenissimæ regiæ maiestati persuasum esse submissè ac reuerenter cupimus, nos nullum obsequij genus vnquam detrectaturos, nihilque eorum prætermisso, quæ ad nostram obseruantiam atque debitam animi gratitudinem regiæ maiestati re ipsa probandam valere possint. Ideoque ea qua decet submissa reuerentia petimus, vt quibusdam suorum, aliam forsitan opinionem serenissimæ reginæ maiestati de nobis imprimere volentibus, nullum locum relinquere velit. Eo quod nos à serenissimo rege nostro omnibus necessitudinis atque fraternitatis officijs serenissimæ reginæ maiestati coniunctissimo ablegati ita parum amicè atque inhumaniter per vnum reginæ maiestatis vestræ consiliarium præter omnem opinionem nostram in publico excepti atque tractati fuerimus, vt meritò similia nobis atque alijs ad serenissimam regineam maiestatem ablegandis pertimescenda sint, nobis verò maxime verendum, ne nostræ bonæ intentiones præter meritum nostrum sinistrè interpretentur. Quantumuis enim de serenissimæ reginæ maiestatis propenso in omnes serenissimi regis nostri subditos, legatos ac nuncios clementissimo animo nunquam dubitabimns, tamen cum talis autoritas multum possit, faciendum nobis esse duximus, vt contra talia, quæ instillari possint, prout res humanæ ferunt, nostrum promptissimum serenissimæ reginæ maiestati inseruendi

studium cum summa obseruantia conjunctum hisce nostris literis testatum redderemus, deum testantes nobis nihil antiquius futurum quam serenissimæ regineæ majestatis fauorem atque clementiam regiam omnibus obsequijs ac humilimis studijs retinere atque in eo vnice elaborare, vt hæc sacrosancta in perpetuum duratura vnio atque concordia inter ambas serenissimas regias majestates atque inclyta regna iam à tot seculis inuiolabiliter et constanter obseruata etiam semper in posterum foueatur augeaturque. De reliquo non commitemus, quin tam insignem nobis à serenissima regia majestate exhibitum fauorem atque clementiam ea qua decet fide serenissimo regi domino nostro clementissimo referamus. Atque quod superest, nos nostraque humilima studia serenitati regie debita cum subiectione quam humilimè deferimus, deum optimum maximum instantissimis precibus orantes, vt sacram reg: majestatem omnibus regie fortunæ bonis auctam quam diutissimè florere et valere atque inclytis suis regnis præesse faciat ad diuini nominis immortalam gloriam totiusque christiani orbis commodum ac tranquillitatem. Actum Londini 28. Septemb. anno 97.

Serenissimæ reg: majestatis obseruandissimi
serenissimæ re: [maj:] Daniæ legati.

Nr. 94.

1597.

Dagbog over de danske Gesandters Rejse til England og Holland (formodentlig ført af Sekretæren Ludvig Heithman).

Ex mandato serenissimi regis nostri nos Haffnia Cronaburgum contulimus die 12. mensis Augustj anno 1597.

Die 13. Augustj Cronaburgæ vela fecimus¹, deo benedicente, atque eo die ac nocte circa Warburgum peruenimus.

Die 14. promontorium Schagenij suprauimus.

15. peruenimus uersus Fleckerøe.

16. propter ventum contrarium nimisque ingrauescentem coacti fuimus in Fleckerøe portum nos conferre.

17. circa septimam vespertinam in portu permansimus, vbi nos insecuta est socia nauis, Hectoris nomine definita.

18. circa nonam matutinam inde soluimus, et vesperi fines Das Hollandische Reff attigimus.

¹ Paa Orlogsskibet »Duen«, der var ledsaget af »Hector«.

19. satis turbulento vento iactati fuimus, ac tandem vesperi inter 11. et 12. noctis inopinato periculo incendij (ex accensione trabis alicuius culinariæ non satis munitæ orti propter amplificationem culinæ factam in itinere Özelensi) ferè perijssimus, nisi deus nobis singulariter affuisset, cui agendæ sunt gratiæ.

Die 20. et 21. contrarijs ventis hinc inde in mari iactati fuimus, per velificationes tamen semper aliquid itineris lucrantes.

22. incepit ventus adhuc turbulentior euadere, eaque nocte rupimus nostrum bucksprett.

23. vento secundo tandem obtinuimus lyttus Anglicum atque anchoras iecimus propè Wintherthun.

24. fauente fluxu maris transiuimus Winterthun, vbi naus socia duobus ictibus tormentorum petita fuit per capitaneum Anglum propter vexilli gestationem, tandem circa Alburgum¹ cum nauì pernoctauimus.

25. emisimus interpretem Walterum, qui terrestri itinere subito se in aulam reciperet atque Greuesendij nobis responsum de omnibus afferret. Post ea adhuc ea die quædam miliaria lucrati fuimus, atque uersus castellum Orff² anchoras iecimus, vbi obuiam habuimus nauim legatum Poloniæ uehentem, quam pro more solito clangore tubarum atque displosione quorundam tormentorum salutauimus.

26. vento aduersante beneficio fluxus tamen maris paululum progressi sumus uersus Nees³.

27. attigimus Schugberrig⁴.

28. ingressi sumus fluuium Thamesin, atque anchoras ante oppidum Lye⁵ iecimus.

29. circa decimam meridianam Greuesendum appulimus, ubi obuias habuimus tres naues Anglicas tormenta sua aliquoties velitando et nos circumeundo displodentes, prout etiam præsidiarij castellorum ad utramque oram Thamsi sitorum pariter fecerunt.

30. quibusdam celocibus Lundinum nos contulimus in hospitium antea per nostrum interpretem ordinatum.

---

¹ Aldborough.

² Orford.

³ Foulness.

⁴ Shoebury (-Ness).

⁵ Leigh.

31. Ottonem Lindenow cum interprete Gualtero in aulam ad petendam audientiam misimus.

Primò Septembris regina Angliæ nobis de aduentu nostro gratulata fuit, nosque satis honorificè excepit per unum ex suis camerarijs atque quosdam alios aulicos.

2. 3. 4. 5. et 6. semper in hospitio permansimus, vbi nos interdum quidam ex Anglis visitauere.

7. regina nos multis curris Thybaldium in thesaurarij domum, comitantibus nos 4 aut 5 proceribus Anglicis, deduci curauit, ibique facultatem nobis mandata nostra exponendi fecit.

8. ex domo, Endfild nominatum, ad reginæ prandium adhibiti fuimus.

9. regina nos in venationem uocavit, ubi aliquot damas sua manu sagittando confixit.

10. iterum Londinum reuersi sumus.

11. 12. 13. 14. et 15. omnibus hisce diebus nihil a nobis actum fuit, nisi quod aliquoties facultatem vltiora mandata exponendi ac cum reginæ commissarijs de omnibus conferendi petiuimus.

16. summam mandatorum nostrorum in scripto comprehensam reginæ commissarijs transmisimus.

17. in domum thesaurarij accersiti fuimus, ibique cum cancellario, thesaurario et alijs de nostris negotijs contulimus.

18. prandio per consulem maiorem ciuitatis Londinensis excepti fuimus.

19. cum iudicibus admiralitatis de causis spoliatorum contulimus.

20. etiam de ijs cum iudicibus admiralitatis, quæ altero die prætermissa fuerunt, conferre continuauimus.

21. et 22. jn hospitio permansimus et dimissionem quotidie expectauimus.

23. Richemondium deducti fuimus ad reginam atque insignia ordinis Garterij nobis tradita solenni forma reddidimus, atque à regina demissi fuimus, eaque nocte propter instantiam noctis Kingesthunnij pernoctauimus.

24. perlustrato castello Hamtencordensi circa meridiem Londinum rediuimus.

25. et 26. in hospitio permansimus atque sæpius ultimam nostram dimissionem petiuimus.

27. regina per dominum Hawi nobis quædam donaria transmisit, cumque intellexissemus literas reginæ nondum per eum allatas esse, subito eas à secretario per aliquem in aulam missum petiuimus.

28. accepimus literas reginæ, atque statim eodemque die nos cum certis celocibus Greuesendam ad naues nostras recepimus.

29. Greuesenda vento satis secundo et valido utentes peruenimus ad vltimam oram Thamsis iuxta oppidum Lye.

30. semper oram Anglicanam legentes, donec promontorium Marigattense assequeremur, vbi per sex horas in anchoris hæsimus, atque tandem circa septimam vespertinam inde soluentes Flissingam uersus contendimus vento quidem admodum secundo sed tempestuosissimo utentes.

Primo Octobris summo mane diu dubitantes propter intemperiem et obscuritatem æris, ubi hæreremus, tandem sese conspiciendum præbuit promontorium Flandriæ Nyportt, atque post[ea] circa horam 1. inter Flissingam et Ramichen anchoris iactis constitimus, indeque interpretem cum vno nobilium nauem aliquam petitem misimus.

2. dum nauis præpararetur, eo die ibi hæsimus atque prandio per magistratum ciuitatis Middelburgensis in prætorio excepti fuimus, noctu nobis ad naues redeuntibus.

3. relictis nauibus nostris cum mandatis, ut quamprimum se domum reciperent, conscendimus nauigium à Statibus Zelandiæ nobis ordinatum, atque transeuntes insulas Zelandiæ tandem obscura nocte Dordrachium venimus, atque ibi in nauigio pernoctauimus.

4. nauigio reliquum itineris maritimi confecimus, atque circa meridiem Roterodamum appulimus, vbi per consules atque magistratum excepti ac in hospitium deducti fuimus, qui etiam in cæna nobis affuere, atque sumptus factos nomine ciuitatis soluere se suaque serenissimo regi, domino nostro, commendantes.

5. per tres à generalitate Statuum deputatos nomine omnium prouinciarum Belgij unitarum excepti atque Hagenium deducti fuimus in domum comitis de Hohenlohe nostræ mansioni destinatam.

6. et 7. semper nobis multi ex Statibus affuere, et inter alios etiam dominus Georgius comes de Solmis saucius è castris Brefordianis rediens.

8. a generalitate Statuum in publico consessu auditi fuimus.

9. concioni in publico templo affuimus.

10. 11. et 12. semper in hospitio permansimus.

13. legatus Christianissimi regis nos conuiuio satis splendido excepit, atque nos in hospitium redeuntes omnes Statuum consiliarij illic inuitati honoris et obseruantiae causa deduxere.

14. comes Egmondanus nos perofficiosè salutauit ac nobiscum cœnauit.

15. Christianissimi regis legatus unà cum præcipuis Statuum consiliarijs nobiscum pransi fuere.

16. concionem Gallicam audiuimus in ecclesia pallatij Hagensis.

17. præcipui è consiliarijs Statuum, dominus Breuerodius¹, Barneuldus², aduocatus Hollandiae, multique alij nobis literas suas ac responsa ad mandata regis nostri tradiderunt, nosque in prandio satis lautè atque splendide Statuum sumptibus, quamdiu illic hæsimus, tractatos dimiserunt. Eodemque vesperi Lugdunum Batauorum accessimus, vbi consules ac magistratus ciuitatis nos ante portas exceperunt ac usque ad hospitium deduxerunt. Ibiue uiximus sumptibus ciuitatis quemadmodum pariter in omnibus alijs Hollandiae oppidis.

18. Harlemium peruenimus magistratu ciuico nos in hospicio excipiente atque honorificè tractante.

19. terrestri itinere Amstelrodamum uenimus, atque ibi pariter per magistratum ciuicum in domo comitis Mauricij excepti fuimus.

20. et 21. ad instantem petitionem magistratus per biduum hoc Amstelrodami subsistere necesse habuimus, qui interea in nobis tractandis omnique obseruantia erga suam sacram regiam maiestatem declaranda nihil prætermiserunt, quod ab hominibus suæ maiestatis obseruandissimis desiderari potuerit.

22. transiuimus oppidum Narden³, vbi magistratus oppidanus pro tenuitate virium suarum nos ex improuiso uenientes officiosè

¹ Walraven van Brederode, s. van der Aa, Biographisch Woordenboek der Nederlande II, 1262.

² Den berømte og ulykkelige Johan van Oldenbarnevelt.

³ Den forfærdelige Ødelæggelse, der var overgaaet Byen Naerden i Nærheden af Amsterdam, omtales ogsaa i det Svar, som Staternes Raadsherrer gav de danske Gesandter.

tractauit, atque inter alia multa conquestus de immani crudelitate Hispanica perpressa, nos abeuntes cum ciuibus armatis paululum comitatus est, atque eadem nocte Hamensfordium uenimus.

23. peruenimus Hattum¹.

24. traiecta Isala, Schwollium² accessimus, indeque noctu Vmmam³ adiuimus.

25. per loca à militibus uastata transeuntes comitantibus nobis aliquot equitibus armatis a comite Mauricio eo fine missis pernoctauimus in oppido comitis de Benthem⁴, Neuhus nominato.

26. circa meridiem in castra comitis Mauricij ante Lingam sita uenimus. Atque ibi statim prandio per eum excepti ac post prandium auditi atque per castra sua inimicis ualdè contigua ducti fuimus.

27. comiti Mauricio ualediximus, ac stipantibus nos etiam aliquot equitibus armatis Haselundam peruenimus.

28. pernoctauimus Kloppenburgk.

29. Bremam uenimus.

30. In pago quodam Basdaell dicto ea nocte permansimus.

31. Octobris Stadiuium uenimus, vbi cum magistratus ciuicus tum societas mercatorum Anglicanorum nos omni beneuolentiæ atque officij genere prosecuta est.

Primo Nouembris Hamburgum uenimus.

2. ibi substitimus, Hamburgensibus nobis et de sumptibus et curris prospicientibus atque omnia officia offerentibus se suaque sacræ regiæ [majestati] Danorum Norwegicorum omni debita reuerentia ac summissione commendantibus.

3. peruenimus Holtzenburgk⁵.

4. in pago Nordtorp pernoctauimus.

5. per Rendesburgum Schlesuigam nos contulimus.

6. Flensburgum peruenimus.

7. Haderslebium accessimus, atque sic itineri nostro diuina fauente clementia optatum exitum imposuimus.

Original i Rigsarkivet.

¹ Hattem ved Yssel (i Prov. Gelren).

² Zwoll i Prov. Over Yssel.

³ Ommen i Prov. Over Yssel (Landskabet Twente).

⁴ Bentheim med Neuhusen, da i den westphalske Kreds.

⁵ Formodentlig Ulzburg i Holsten (senere en Poststation).

Nr. 95.

1597.

Udtog af Tolken Walter Jørgensens Regnskab over det danske Gesandtskabs Udgifter paa Rejsen til England og Holland.

Arildt Hwidtfeldtz och Chrestenn Bernekow dieres Regenschaff paa enn Riegsis fortæring till Engeland, Sæland och Holland, som skiede Anno 1597; och er thette Regenschaff offuergiffuen thend 24 Februarij Anno 1602¹.

24. August blev jeg (Tolken Walter Jørgensen) affærdiget fra Herrerne fra Skibene ved Aalborg og til Dronningen². — — Fortæret udi Aalborg med en af Dronningens [Tjenere] om Morgenen til Frokost — 4¹/₂ β.
- Givet en Geleitsmand til Leje af 2 Heste fra Aalborg og til Hoffet til Potnin³ — 4 Engelotter. (Rejsen gik over »Ibsis, Kolsister, Sandford, Borrevold«).
26. Aug. Om Morgenen fra Borrevold til Hove til Petton, tortæret der — 5 β.
- Lejede jeg en Hest fra Hove til Lunden, der jeg havde faaet min Afsked — 4 β.
- Fortæred udi Lunden Aften og Morgen, førend jeg afdrog — 7 β.
27. og 28. Aug. lejede jeg mig en Baad til Greffuesende til Gesandterne, og tilbage igjen til Lunden, for — 16 β.
29. Aug. Givet en Karl, som bar min Kappe og noget mere Tingest fra Backuold og til Raadtkløff — 1¹/₂ β.
- Givet af en Baad om Aftenen fra Raadtkløff [=: Redcliff] og til Lunden — 2 β.
30. Aug. Efter Herrerens Befaling givet de fremmede, som førte Herrerne fra Greffuesende og til Lunden, for deres Umage — 10 Engelotter.
- For en Baad, Johan van Furen lejede paa Herrerens Vegne fra Greffuesende og til Lunden — 11 β.

¹ I det følgende Udtog (der kun indeholder en Del af Antegnelserne) er vor Tids Retskrivning benyttet. Kun ved Sted- og Personnavne beholdes i Regelen den oprindelige (daniserede) Skrivemaade. Det bemærkes, at β i Regnskabet over Opholdet i England betegner engelsk Mynt (Shilling). 10 β = 1 Engelot = 9 Mark,

² I Diariet foran henføres Tolkenes Afrejse til 25. August.

³ Skrives strax efter: Petton.

- Givet Kudskerne til Skjænk, som aage Herrerne fra Vandet og til Lossementet — 4 Engellotter.
- Givet af 2 store Baade og 1 liden, som førte Kokken og Kjøkkentøjet, Sølvpaappen og Sølvstøjet, samt andet af Herrerne medhavendes Tingest og Gods, fra Greffuesende og til Lunden — 43 β .
31. Aug. blev Marskalken og jeg affærdiget fra Herrerne til Hove til Dronningen, er udgivet til fattige paa Vejen frem og tilbage — 6 $\frac{1}{2}$ β . Kudsk, som førte os — 12 β .
- Givet Dronningens Gartner til Skjænk for nogle Pærer, som Herrerne bleve med forærede af hannem — 1 Englot.
4. Sept. Givet til Drikkepenge for Vildt, som blev forsendt fra Dronningen til Herrerne — 4 Engellotter 5 β .
5. Sept. Forvexlet til Smaaapenge, som ere udgivne til de fattige baade udi Byen, saa velsom der Herrerne droge til Hove til Dronningen — 6 Engellotter.
- Givet en engelsk Lutenist, som lod sig høre hos Herrerne, til Skjænk — 1 Englot.
7. Sept. Givet til Baadeleje at fare over Vandet med, der Herrerne bleve fordret af Dronningen at komme til Hove — $\frac{1}{2}$ β .
- Givet til Dragerpenge at bære Herrerne Gods til Vogns, og siden at lade af igjen udi Dronningens Hus og der op at bære udi Enfeld — 15 β .
8. Sept. Givet Spillemand udi Enfeld, som Herrerne laa, for deres Præsents, de lode sig høre hos Herrerne — 2 Daler.
- Givet en Kudsk til Skjænk, som førte Otte Lindenov og mig til Hove, efter Herrerne Befaling, til Dronningen, og strax tilbage igjen — 5 β .
- Givet Dronningens Trometer, som blæste for Herrerne — 44 Daler.
- Givet Raadsens Trometer, som lod sig høre hos Herrerne — 16 Daler.
- Givet Træsurerens¹ Fiskere, som førte nogen Fisk, som Herrerne bleve med foræret, til Skjænk — 2 Engellotter.
- Givet af en Kudsk [3: for en Vogn] fra Hove og til Lunden, som aag begge Kongens Capiteiner — 15 β .
- Givet Dronningens Tromslaar og Piber til Skjænk — 10 Daler.

¹ Lord High Treasurer of England William Cecil Baron Burgley.

10. Sept. Givet en til Skjænk, som forskaffede Herrerne Folk, Heste og Vogne fra »Indfeld« og til Lunden — 10 β .
 Fire Kokke at leje Heste til — 8 β .
 30 Heste, lejede til Folkene — 6 Engelotter.
 Givet Kudskerne af Lunden til Drikkepenge, som fulgte Herrerne frem og tilbage igjen — 24 Daler.
- Givet en Herremand, som fulgte Herrerne Kudske og Dronningens Hest, til Foræring — 4 Engelotter.
 Givet for en Hest, Johan van Furen lejede fra Hove og til Lunden paa Herrerne Vegne — $4\frac{1}{2}$ β .
 Givet til Skjænk for 2 Dyr, som blev forsendt fra Dronningen — 3 Daler.
- Givet udi Kjøkkenet, Kjelderen og Sølvkammeret udi Enfeld til Skjænk — 40 Daler.
 Givet alle Officererne sammesteds til Skjænk — 40 Daler.
 Givet Dronningens Drabantere, som toge Vare paa Herrerne og bar Mad for dennem og for Herrerne Tjenere og Gesinde, til Skjænk — 40 Daler.
11. Sept. Givet en af Raadsens Trometere til Skjænk — 5 Daler.
 Givet af en Baad til Westmønster og tilbage igjen — 1 β 3 $\mathcal{D}$.
 Givet Værten udi »Enwildt«, som Herrerne laa til Herberge hos — 25 Daler.
- Givet nogle Spillemand, som legte for Herrerne om Morgenen — 5 β .
- Antvordet Johan v. Føren til et nyt Bovspryd, han lod gjøre til Kong. Maj.s Skib Duen, efter som Hans Simensen havde været med at gjøre Fortegning paa det nappeste — 7 Engelotter.
- Givet Johan von Furen for 3 Fløjels Hynder, som blev gjort til at bære den Ordens Habit paa til Dronningen — $46\frac{1}{2}$ β .
12. Sept. Givet for Handsker, som blev kjøbt til Kong. Maj.s Behov efter Herrerne Bestilling — 33 Engelotter.
 Givet en af Dronningens Musikanter til Skjænk for noget, han forærede Herrerne — 2 Engelotter.
 Givet nogle Spillemand, som legte uden Herrerne Lossemente — 1 Daler.
 Givet til Skjænk udi Dronningens Hus udi Westmønster efter Herrerne Befaling, eftersom Herrerne besøgte Huset at ville det bese med en Part af Junkerne — 4 Daler 2 β .

- Givet til Skjænk i Klosterkirken — 2 Daler.
- Givet til Baadeleje dennem, som førte Herrerne frem og tilbage — 3 Daler.
- Givet for et Stykke Vin at føre til Herrerne's Losemente, som dennem blev foræret af Kjøbmændene udi Lunden — 2 β .
13. Sept. Blev Marskalken og jeg affærdiget af Lunden fra Herrerne og til Dronningen, givet en Kudsk, som aag os — $8\frac{1}{2}$ β .
- Givet en, som bar min Kappe, der jeg gik fra Hove og til Lunden — 1 β .
- Givet for en Baad fra Westmønster og til Lunden — 1 β .
- Givet for et Stykke rød Vin, som blev kjøbt til Herrerne's Behov, som laa paa »Moren« — 10 Engeltotter.
- For Blæk og Papir til Herrerne's og Kancellijunker[ne]s Behov 6 β 4 $\mathcal{D}$.
14. Sept. Dronningens Urtegaardsmand for nogle Vindrue, han forærede Herrerne med — 1 Daler.
- Givet til Skipperen Peder Wrager paa Hector efter Herrerne's Befaling til Ballast — 7 Daler.
- Givet en Lutenist til Skjænk, som legede for Herrerne — 1 Daler.
15. Sept. Dronningens Gartner til Skjænk for Meloner, han forærede Herrerne med — 1 Daler.
- Antvordet Skipper Jørgen paa Duen efter Herrerne's Befaling til Ballast — 6 Daler.
16. Sept. Givet Dronningens Urtegaardsmand til Drikkepenge for nogen Frugt han forærede Herrerne med — 1 Daler.
- Givet til Leje af to Baade fra Lunden og til Westmønster og tilbage igjen — $5\frac{1}{2}$ β .
- Givet en Kudskmager paa Haanden, som blev antagen af Herrerne udi Kong. Maj.s Tjeneste — 1 Engeltotte.
- Givet for Herrerne's Øl, som kom fra Skibene, at føre til Lossementet og ind at bære — $4\frac{1}{2}$ β 3 $\mathcal{D}$.
17. Sept. Penge forvexlet udi Smaapenge og udgivne til de fattige, der Herrerne drog til Westmønster til Raadet og tilbage igjen — 6 Daler.
- Givet 4 Kudsker, som aage Herrerne frem og tilbage — 28 β .
- Givet Klokkeren udi S. Povls Kirke for nogle Antikviteter, som han lod Herrerne se, til Skjænk — 2 Dlr.

18. Sept. Antvordet Hr. Niels Skibspræst til at tære i Skibet efter Herrernes Befaling — 1 Dlr.
 Givet til Skjænk udi Kjøkkenet til »Millort Megers« [o: Lord Mayor], der Herrerne var der til Gjæst — 6 Dlr.
 Udi Kjældereren foræret — 6 Dlr.
 Foræret Portneren til Drikkepenge — 3 Dlr.
 Givet 3 Kudsker, som aag Herrerne samme Tid, hver 1 Dlr. — 3 Dlr.
19. Sept. Givet Lundens Stadsinstrumentister, som legede for Herrerne — 10 Dlr.
 En Lutenist til Skjænk, som legede for Herrerne om Aftenen — 2 Dlr.
21. Sept. Givet for en Amme Rinskvind til Herrernes Behov — 22 Dlr.
 Vin og Lutendrank hentet til Herrerne, som er hentet til dennem og deres Gjæster — $21\frac{1}{2}$ β 2 $\mathfrak{d}$.
22. Sept. Givet 3 Kudsker, som aag Herrerne og Herremændene til Mester Tobias' Hus og siden tilbage igjen — 24 β .
 Givet til Skjænk til Mester Tobias — 2 Dlr.
 Givet til Vin til Marskalken og til en af Dronningens Doctores, ved Navn Barckingius, og Wiohelius — 12 β .
23. Sept. Givet for Vox til Sølvpapen, som han gjorde Lys af udi Herrens [o: Herrerne] Losemente — $24\frac{1}{2}$ β 1 $\mathfrak{d}$.
 Givet de fattige i Smaapenge, der Herrerne droge til Hove til Dronningen i Ryssemond [o: Richmond] — 10 Dlr.
24. Sept. Fortærede Herrerne og deres medhavende Folk i Kingsted [o: Kingston] om Aftenen, der vi droge fra Dronningen og til Habertonkort [o: Hamptoncourt] — 28 Engelotter.
 Fortærede Dronningens Heste udi Losementet om Natten, som aage Herrerne — 1 Engelot.
 Antvordet Johan Furen, der han .følgede Herrerne til Hambtomkort, at udgive til Skjænk — 4 Engelotter.
- Givet 12 Kudsker, som aag Herrerne fra Lunden og til Rosemund [o: Richmond] til Dronningen, og siden derfra og til Hamptenkort, og til Lunden igjen tilbage — 24 Engelotter.
 Givet Dronningen »Forrerer«, som »forrede« Herrerne Losementer i Kingstedt — 1 Engelot.
25. Sept. givet alle Lundens Instrumentister, som lode dennem høre hos Herrerne, til Skjænk — 10 Engelotter.

26. Sept. Givet to hollandske Piloter, som blev hyret at skulle løbe Kongens Skibe fra England og ind i Seland, paa Regnskab af deres Hyre — 12 Dlr.
27. Sept. Givet for 6 Credentzer, som Herrerne Gesandterne forærede de Herremænd med, som tog vare paa dennem udi Enfeldt — 38 Pund 7 β Sterling, hvert Pund 4 $\frac{1}{2}$ Daler — 171 Dlr. 7 β .
- Givet en Kudske, som aag Jørgen Brockenhus til Hove og tilbage igjen — 12 β .
28. Sept. Givet for to Stole, som vare udi Herrerne Losemente, til Hemmelighed brugte — 16 β .
- Givet for Oxekjød og Faarekjød, som er kommet til Skibs Behov, der vi drog fra England og til Seland — 26 Engelotter. (Dagen før var til samme Brug indkjøbt $\frac{1}{2}$ Oxekrop, 2 Faar, 4 Gjæs, 1 Hare, 10 Kapuner, 12 Par unge Høns, 12 Agerhøns, 2 smaa Fade Eddike, Saltfisk, Bergefisk, Aberdiner, Langer osv.).
- Givet udi Herrerne Losemente til Værten — 80 Dlr. (En Mængde andre Udgifter til Drikkepenge ved Opbruddet anføres).
- Rinskvin, Rødvin og Luttendrank betalt, som Herrerne fortærede med deres Gjæster til Aftog — 16 Engelotter 10 β .
- Givet til Leje af 2 Jagter og en liden Baad, som førte Herrerne selv og Herremændene fra Lunden til Greffuesende — 6 Engelotter. (Desuden lejedes 10 smaa og en stor Baad til Herrerne Gesinde og Gods).

Efterskrevne Pendinge har jeg efter Herrerne Befaling udgivet udi Selandt fra den 1. Okt., vi did ere ankomne.

1. Okt. Givet Jørgen Brockenhus, Hans Simensen Kaptejn, en af Staternes Tjenere og jeg, affærdiget fra Herrerne og til Flissinge udi Seland, og siden derfra og til Medelborigh og tilbage igjen — 10 Gylden (til forskjellige Udgifter).
  2. Okt. Fortæret i Medelburg selv femte Aften og Morgen — 14 Gylden.
- Givet en Dreng, som fulgde os og bar vore Kapper fra Medelburg og neder til Søen — 10 Stiver.
- Givet af en Jagt, som førte os fra Landet til Herrerne Skibe, og tilbage igjen med Herrerne — 6 Gylden.

- Givet til Skjænk paa Raadhuset, som Herrerne vare til Gjæst — 20 Dlr.
- Givet Medelburgs Instrumentister, som legede for Herrerne — 10 Dlr.
5. Okt. Givet nogle Spillemænd og Instrumentister, som legede for Herrerne udi Lossemente — 10 Dlr. (I Holland blev de danske Gesandter for øvrigt i det væsentlige holdte frit af Staternes Regjering, saa Udgifter mest kun bestod i Drikkepenge og Almisser til forskjellige).
9. Okt. Givet fattige Folk udi Hagen, der Herrerne gik til Kirken og fra Kirken — $2\frac{1}{2}$ Dlr.
- Antvordet Jockim Lakej, som blev affærdiget fra Herrerne og udi Lejren til Grev Mouridz, til Tærepenge — 8 Dlr.
13. Okt. Givet til fattige Folk, der Herrerne gik til den frantzoske Legat udi Hagen — 2 Dlr. 10 Styver.
14. Okt. Givet et Postbud, som førte Herrerne Tidender fra Grev Mouridtz, at Oldensøe¹ var indtaget — 2 Dlr.
- Droge Herrerne og Junkerne ud at spadserer med Grev Mouridtz v. Sollmitz fra Hagen og hen ud med Havet; givet til Kudskene, som aag Herrerne — 2 Dlr.
- Givet de andre Vogne, som aage Junkerne og Tjenerne, til Drikkepenge — 2 Dlr.
16. Okt. Givet for en Guldkjede, som Herrerne skjænkede Staternes Hofmester, som tog vare paa Herrerne udi Hagen — $162\frac{1}{2}$ Dlr. (Flere andre Guldkjeder, Armbaand m. m. uddeltes).
- Givet en Æventyrer og »Gygler« efter Herrerne Befaling — 1 Dlr.
17. Okt. Givet en til Skjænk, som dedicerede Herrerne en Bog til Kgl. Maj. — 4 Dlr.
- Givet dennem, som frembar Staternes Guldkjeder, til Skjænk, hvilke Kjeder Herrerne bleve med forærede — 20 Dlr.
- Givet en, som dedicerede Kgl. Maj. og Herrerne noget, til Foræring — 2 Engelotter.
- Givet Staternes Trometer, som blæste for Herrerne paa Herrerne Aftog, til Skjænk — 10 Dlr.
18. Okt. Givet to af Stadsens Tjenere, som præsenterede to Psalmebøger til Herrerne — 2 Dlr.

¹ Oldensael i Over-Yssel. Jvfr. Thuanus, Hist. sui temporis, Lib. 119 (Lond. Udg. 1733. V, 704).

19. Okt. Foræret Værten og Værtinden udi Grev Mouritz's Losement, som vi laa udi og bleve fri holden — 30 Dlr.
Givet en Contrafeier, som forærede Herrerne nogle Kobberstykker, til Skjænk — 5 Dlr.
Givet Grev v. Sollmidtz hans Kudsker, som aage Herrerne selv fra Hagen og til Amsterdam, til Skjænk — 18 Dlr.
20. Okt. Givet udi Tugthuset i Amsterdam, som de uhørsomme Børn og andre mutvillige Geseller og Companer optugtes — 5 Dlr. (Samtidig besøgte Herrerne Munkeklosteret, Hospitalet, Huset, hvor Børn lære at spinde, Hospitalet, hvor forvundte Landsknegte ligge, Huset, hvor de vilde Mennesker ligge).
22. Okt. Drog vi fra Amsterdam og til Amfort¹, og da overantvordet Kaptejn Hans Simensen til Fortæring til sig og Trometerne og til nogle af Herrerne Folk, som skulle drage til Søs fra Amsterdam til Hamburg — 20 Dlr.
Givet Værtinden udi Losementet til Amsterdam til Foræring et Guld-Armbaand, som overblev af de 4 Armbaand, som bleve kjøbte til Hagen (etc.).
Givet Instrumentisterne og Musikanterne udi Amsterdam, som legede og sang for Herrerne, al den Stund vi var der — 20 Dlr.
Givet Værtinden i Neerden, der Herrerne fik Middagsmaaltid og bleve fri holden, til Skjænk — 4 Dlr.
24. Okt. Antvordet Kongens Lakej, som blev affærdiget fra Suoell og for i Vejen til Lejren til Grev Mouridtz, til Tærepengge — 2 Dlr.
Fortærede Herrerne udi Suoell til Middagsmaaltid med Borgmesterne og Raad af Suoell, som Herrerne havde til Gjæst hos sig, og til deres Gesinde og Folk — 28 Dlr.
26. Okt. Fortærede udi Losementet udi Nyehuszen, som Herrerne laa udi med deres Gesinde, og udi 3 eller 4 andre Losementer, som de Ryttere laa udi, som ledsagede Herrerne fra Ommen og til Lejren — 49 Dlr. 15 Styver.
Givet Vognmændene, som aag Herrerne med deres Gesinde fra Suoell og til Lejren, til Drikkepengge — 10 Dlr.

¹ Kaldes ovenfor S. 139 i Diariet »Hamensfordium«. Er vel Amersfort i Provinsen Utrecht.

- Givet en dansk Soldat udi Lejren, som var fattig, til Skjænk — 1 Dlr.
- Givet til Staternes Tjenere, som os ledsagede fra Amsterdam og til Linden¹, og forskaffede Herrerne fri Vogne med deres Gesinde paa Vejen, til Skjænk — 16 Dlr.
27. Okt. Givet Grev Mouritzes Hofmester til Skjænk — 30 Dlr.
Givet hans Staldmester — 20 Dlr.
Givet hans Vognmester — 20 Dlr.
- Givet Grev Mauritz's Stalddreng, som ledte Hestene ud, som Herrerne og Junkerne skulde ride paa med Grev Mouridtz at bese Lejren for Linden, til Skjænk — 2 Dlr.
- Givet Grev Mouridtz's Drabanter — 10 Dlr.
- Givet Foureren — 5 Dlr. Udi Kjøkkenet — 10 Dlr. Udi Kjælderen — 10 Dlr.
- Givet Grev Mouritz's Hofmesters Tjenere, som tog vare paa udi Herrerne's Telte og forskaffede hvad Behov gjordes — 5 Dlr.
28. Okt. Fortæret udi Haselund om Natten med Herrerne's Gesind og Foermænd — 30 Dlr.
- Givet et Bud fra Grev Mouridtz, som førte Herrerne et Brev fra Linden og til Haselund — 1 Dlr.
- Givet en Geleitsmand, som viste os Vejen fra Haselund til Lønninge — $\frac{1}{2}$ Dlr.
29. Okt. Givet to Geleitsmænd fra Klappenborg til Wildzhusen — $1\frac{1}{2}$ Daler.
- Givet Grev Mouritz's egen Kudsk, som aag Herrerne fra Linden og til Bremen — 11 Dlr.
30. Okt. Givet 12 Vognmænd, som aag Herrerne's Gesinde og Gods fra Linden og til Bremen — 12 Dlr.
- Givet Klokkeren udi Bremens Kirke, for han lod en af Herrerne og Junkerne se al den Antikvitet, der var at se, til skjænkendes — $\frac{1}{2}$ Dlr.
31. Okt. Fortæret om Natten udi Møellen — $15\frac{1}{2}$ Dlr.
Vognleje af 12 Vogne fra Bremen til Stade — 89 Dlr.
- Givet til Hr. Borgmester og Raads Tjenere af Stade for nogen Vin, som Herrerne bleve med forærede af de Herrer af Stade — 5 Dlr.
- Givet til Stadsskriverens Tjener af Stade, som bar Herrerne en

¹ D. e. Lingen, da i den westphalske Kreds.

- Copia af Kejsereens Mandat, som var udgangen paa de Engelske, til Skjænk — 1 Dlr.
1. Novbr. Antvordet Ludvig [Heithman] til Tærepenge fra Stade og til Haderslev med nogle af Kgl. Maj.s og Herrernes Tjenere med deres Gods at drage lige fra Stade og igjennem Lante Holsten — 40 Dlr.
- Givet Kortmesterens Tjenere udi Stade for Vin, som Herrerne bleve med forærede af det engelske Compagni udi Stade — 5 Dlr.
- Givet 2 Færgemænd paa Haanden, som bleve lejede med deres Skuder at overføre nogen af Herrernes Gods med og deres Tjenere fra Stade og til Itzeho — $1\frac{1}{2}$ Dlr.
- Fortæret udi Stade, Herrerne med deres Gesinde og Borgmester og Raad af Stade, som de havde til Gjæst, med den engelske Kortmester — 64 Dlr.
- Givet til Drikkepenge af Herrernes Jagt i Stade, som førte vore Herrer over fra Stade og til Weddel — 4 Dlr.
2. Novbr. Givet til Vognleje af 7 Vogne fra Wedel og til Hamburg — 11 Dlr.
- Givet til Stadstjenere udi Hamburge for nogen Vin, Herrerne bleve med forærede af de Hamborger Herrer — 5 Dlr.
- Givet til Fragt og til Fortæring for nogen af Kgl. Maj.s og Herrernes Tjenere at overføre fra Amsterdam og til Hamburg, mere end Hans Simensen Kaptajn havde hos sig at udgive, og blev betalt — 29 Dlr.
- Givet Portneren udi Hamburge, for han om Natten holdt Porten op efter Herrerne, til Skjænk — 2 Dlr.
- Givet Instrumentisterne udi Hamburge til Skjænk — 20 Dlr.
- Foræret udi Losementet, som Herrerne laa udi, til Hamburge, og bleve fri holdne — 20 Dlr.
4. Novbr. Fortæret vi udi Elsborg¹ om Natten og til Kudskerne af Hamborig og til Hestefoder, som aag Herrerne — 16 Dlr.
- Givet Herrerne Kudsker af Hamborge, som aag vores Herrer, Junkere og en Part af deres Gesinde, til Skjænk — 8 Dlr.
- Givet de Vogne, som aag os fra Elsborig og til Nyemønster, til Drikkepenge — 18 β lybsk. (Derfra videre s. D. til Norde-rup [c: Nortorf], og den 5. til Rensborg og Slesvig).

¹ Se foran S. 139 Not. 5.

6. Novbr. Givet Hans Rantzous Kudsk, som aag Herrerne selv fra Rensborg og til Slesvig, til Foræring — 2 Dlr.
7. Novbr. Fortæret udi Losementet udi Flensborg, som Herrerne gjorde Gjæstebud og aftakkede Junkerne — 30 Dlr.
- Givet en blind Lutenist, som Herrerne lod lege for sig — 1 Dlr.
- Givet til Vognleje af 3 Vogne, som aag nogle af Junkerne og Herrerne Drenge fra Flensborg og til Haderslev — 6 Dlr.
- Givet Bønderne til Drikkepenge, som aage Herrerne Tjenere fra Flensborg og til Haderslev — $\frac{1}{2}$ Dlr.
- Givet Henrik Anefelds Kudsk, som aag Herrerne selv fra Flensborg og til Haderslev, til Drikkepenge — 2 Dlr.
- Summarum Summa udi Daler beregnet — 5 195 $\frac{1}{2}$ Dlr. 2 β .
- (sign.) A. Huittfeldt.

Original i Rigsarkivet.

Nr. 96.

17. September 1597.

Johan Isaksen Pontanus tilegner Arild Hvitfeldt sin Udgave af Aurelii Macrobii Opera.

Nobiliss. et Ampliss. viro Arnol'do Witfeldio ab Odersberch, Regni Daniæ Cancellario, Ioh. Isacius Pontanus S.

Naturaliter humanis animis innata cupiditas, Witfeldi virorum Nobilissime, ignota potius cognoscendi quam nota repetendi. Et id vt naturaliter, ita salutariter quoque procuravit et operatur assiduè ille supra nos Vniuersi et prouidentiaè Oculus. — — —

Efter at Pontanus har udviklet dette nærmere og fortalt, hvorledes han har suppleret Macrobius's Text ved Hjælp af et meget gammelt Haandskrift, fundet i et engelsk Bibliothek, siger han til Hvitfeldt:

Maiora erant, quæ tibi debebamus; Tibi præsertim hac vitæ grauitate, his honoribus eminenti. Sed tu nec hæc qualiacunque aspernaberis spero, qui secundum sublimia illa et publica munia, oblatum per occasionem otium honoratissimè oblectas historicâ et antiquâ doctrinâ. Exemplo sunt, et erunt aliquando locupletius, eximia diligentiaè tuæ opera, quibus rerum Danicarum inuolutiora subtili industriâ illustrasti. Vidimus hæc ipsi talia tua, et stupuimus hominem in Republicâ et literis ita exercitum, ut in altero horum solus fuisse crederetur. Iure igitur ob istud admirationem in te meliorum animorum excitasti, ob hoc amorem.

Amant te, inquam, Daniæ nostræ literati primates, quod tu in foro et curia media Palladis et togæ decus retines et æstimas ex professo retinentes. Adeoque vt hæ vel publicæ causæ sufficere mihi potuissent opusculi huius inscripti tibi, nisi accederent insuper priuatæ. Patrem meum iam diu eâ beneuolentiâ, quâ absens quâ præsens prosecutus es, vt ipse cum paria referendo imparem se sentiat, Ego, quod vnum me posse credidi, publicum istud extare præoptaui animi nostri et virtutis tuæ testimonium: Et hoc, libertate et ritu veteri, non isto nouo, quo postquam desiuius, vt ille inquit, facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Tu itaque, nobilissime virorum Witfeldi, lubens volensque suscipies literarium hoc et iuuenile nostrum munus, idque quò alacrius facies, nos quoque ad alia et maiora illa, quæ cum ætate maturabimus, efficies alacriores. Vale. Lugduni in Batauis xv Kal. Octob. M. D. iiii.

Nr. 97.

25. September 1597.

Dronning Elisabeth tilskriver Kong Christian IV, at hun har overdraget sit Raad at forhandle og besvare de Hverv, som Arild Hvitfeldt og Christian Barnekov have fremført.

ELIZABETHA dei gratia Angliæ, Franciæ et Hiberniæ regina, fidei defensor etcæt: serenissimo principi domino Christiano Daniæ, Norwegiæ, Vandalorum, Gottorumque regi, Slesuicj, Holsatiæ, Stormariæ et Dithmarsæ ducj, comiti in Oldenberg et Delmenhorst, fratri et consanguineo nostro charissimo, salutem rerumque optatissimarum fælicissimum incrementum.

Serenissime princeps, frater et consanguinee charissime. Nil sanè nobis gratius accidere potuit, quam quod serenitatem vestram ex ipsius legatis generosis ac nobilibus Arnoldo Witfeldio et Christiano Barnecouio, in Ottenberg et Birkholm hæredibus, optima valetudine cæterisque omnino prosperis hoc tempore frui acceperimus. Illos vero (vti a nobis peramanter petijt) libenter admisimus atque commissa diligenter exponentes clementer audiuius. Quæ quidem eiusmodi fuerunt, vt fidem indubitatam nobis faciant, serenitatem vestram vti incliti parentis sui (diuæ memoriæ) nobis olim coniunctissimi in cæteris hæredem ita in colenda nobiscum amicitia optimum semper imitorem fore. Atque ex iam actis ad vberiores mutuæ necessitudinis nostræ

fructus indies procreandos viam amplissimam iam patefactam summa animi nostri voluptate intelligimus.

Nos vicissim more nostro omni simulatione procul abacta sinceri amoris officijs candidé pro re nata præstandis inuigilare decreuimus. Et nunc quidem de rerum propositarum capitibus nos ipsæ cum legatis contulimus, eademque consiliarijs nostris plenius discutienda commisimus, quo responsa mutuæ dignitati atque amicitiae nostræ consentanea ad singula in scriptis darentur, eaque omnia serenitatem vestram optimi consulturam nihil dubitamus. Cui interim florentissima omnia a deo optimo maximo precamur. Datæ e regia nostra Richmondana xxv^o Septembris anno domini 1597, regni vero nostri xxxix.

V. S. amantissima soror

Elizabetta R.

Udskrift til Kong Christian IV. Original med det kgl. Segl i Vox i Rigsarkivet. Underskriften er egenhændig.

Nr. 98.

24. Oktober 1597.

Kongens Kansler Christian Friis tilskriver Rigshofmester Christoffer Valckendorf om Forberedelser til Kong Christian IV's Bryllup med Anna Catharina af Brandenburg.

Kierre Her Hoffmester, Gud werre althid hoesz deg, oc haff tack for aldt gaatt. Paa din wenlige skriffuelsze kand jeg deg icke forholde, att de Finsche oc Judsche lensmend faar breffue i dag, attj den 18. dag No: skulle yde her paa Hadersleff de øxen oc lam, som de tilforne finge breffue om. Met Gudz hielp da skal alle de fremmede ligge oc ede paa slottet. I gaar skreff k. M. selff til Hertug Hendrich aff Brunsuig oc baad hans N: til brøllups; dog tror ieg icke, att hans N. kommer, thj thiden bliffuer ald for kort. Jeg wiste aldellis jnthet der aff, før budett wor borte. K. M. wil oc bede bispen aff Holsten hiid. Dette giffuer nocksom att forstaa, att der skall nogle landsoter hiid bedis til att berre mad oc andet att giørre. For 3 dage siden komb lackeien egen fra Administrator¹, oc er det endnu wist², att hans f: N: kommer til den 27. dag No:, oc holdes terminen, Gud ske loff. Du wilde jligen, kierre her

¹ Brudens Fader.   ² Sic!

hoffmester, skriffue til Gerdt Rantzo¹, huor du wildt ligge til herberge, oc huj sterck du kommer met folck oc heste. Jeg troer wiszeligen, att der som du kommer her til byen den 19. dag No:, da er det tilig nock, oc haffuer jeg vdj wonuare talett met Otto Biszemager, som haffuer temmelige gode werrelse; dog wilde du self deg erklere, huor du wildt ligge. De 3 eller 4 hunder sider flesk maa endeligen sendis fra Kiøpnehaffn, thj de vdj Holsten icke erre att bekomme for pendinge. Gabriel Sparre oc Preben Gildenstern talede k. M. til paa jomfru Ingeborre Bildis wegne, men til forgeffuis. Her er ellers aldellis jnthet nytt. Gud befaller jeg deg. Aff Hadersløffhusz 24. Octob. anno 1597.

C. Friisz
egen hand.

Udskrift: Erlig och welbirdig mand Christoffer Valkendorff thil Glorup, Danmarkis riigis hoffmester, min kierre broder, gandsche wenligen tilschreffuen.

Paategning: Fraa candzelleren 29. Octob: 1597.

Egenhændig Original med Segl i Rigsarkivet (Danske Selskabs Papirsbreve).

Nr. 99.

25. Januar 1598.

Arild Hvitfeldt kalder M. Niels Glad til Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Odense.

Jeg Arild Hvitfeldt til Odersbjerg, Danmarks Riges Kansler og Høvedsmand paa Dragsholm, gjør vitterligt, at eftersom det Kald, Vor Frue Sogn udi Odense, nu er ledigt, og jeg haver der hen skikket hæderlig og højlærd Mand, M. Niels Glad, som der haver gjort Tjeneste, hvilken hæderlig og højlærd Mand M. Jacob Mattsen, Superintendent, og M. Jørgen Symensen, Provst der sammesteds, haver kjendt duelig, lærd og bekvem nok at forestaa samme Kald; da efterdi jeg haver Jus patronatus til forskrevne Sogn, haver jeg derfor samtykt, confirmeret og stadfæst, og nu med dette mit aabne Brev confirmerer og stadfæster forskrevne M. Niels Glad at skulle være ret Sognepræst til forskrevne Vor Frue Sogn udi Odense, og skal nyde al den

¹ Lensmand paa Haderslevhus.

Rente og Rettighed, hans Formænd for hannem haft haver; dog saa at han skal være den christelige Ordinans, som om Religionen er udgangen, hørig, lydig og undergiven i alle Maader, prædike og forkynde Guds Ord rent, purt og klart, og Sacramenterne uddele efter den rette Brug, og sig udi Levned og Lærdom, inden Kirken og uden, saa skikke og forholde, som en Guds Ords Tjener vel egner og anstaar. Skal han og i lige Maade bygge og forbedre Præstegaarden, og den ved Hævd og Magt holde, og ikke at tilstede, at nogen den Ejendom, der nu tiligger, der fra forventes for hans Forsømmelses Skyld. Thi beder jeg Eder, menige Sognemænd og Almue udi forskrevne Vor Frue Sogn, at I her efter holder og annammer forskrevne M. Niels for Eders rette Sjælesørger, gjørende og givende hannem den tilbørlige Rente, Offer og Tiende, I hannem pligtige ere, og I hans Formand for hannem af Arildstid gjort og givet haver. Han skal igjen forpligtet være at gjøre Eder den tilbørlige Tjeneste, en Sjælesørger sit Sognefolk pligtig er. — Til Vidnesbyrd under mit Signet og egen Haand. Actum Dragsholm den 25 Januar A° 1598.

Arild Hvitfeldt.

Afskrift fra Aaret 1720 i Kgl. Bibl., Danske Selskabs Papirer, Nr. 34. Jvfr. Danske Mag. 5. R. III, 166. Ny kirkehist. Saml. VI, 344 f.

Nr. 100.

28. September 1598.

Enkedronning Sofie anmoder Sten Brahe og Arild Hvitfeldt om at varetage hendes og Kronens Tarv i en Ejendomstrætte, hun havde med Peder Grubbe til Aalstrup.

An Steno Brahen vnd Arildt Hwidtfelden sub dato
Neuwcooping den 28. Sept: Anno 1598.

Erhnueste liebe besondere. Ihr werdet ohne allen zweiffel die beyden königliche commissiones oder befhaling in den streyttigen sachen zwischen vnns vnnd den erbarn vnsern lieben besondern Peter Grubben zu Aalstrup wegen Torreby holtzungen vor eins vnnd dan wegen des hoffes zu Dammare vnnd der wüsten oder öden erde zu Torreby, so von alters hero dem priester zu Gluszlunde gefolgett, numher emphanen haben. Wollen darauf nicht zweiffeln, sondern der gewiszenn hoffnung vnd zuuorsicht leben, ihr werdet hierein vnser vnnd der cronen

bestes in acht habenn vnnd allen muglichen vleysz anwenden, das diese sachen ihre endtschafft gewinnen vnnd erreichen mugen. Insonderheit aber begeren wir von euch gnedigst, wan wir die Sache wegen des hoffes zu Dammare vnnd der wusten oder öden erde zu Torreby erhalten haben, ihr wolts damit also verordnen, das die landtgilde daou dem priester zu Gluszlunde, wie von alters hero geschehen, itz vnnd von stunden an volgen muge; die hocheitt aber vnnd andere herligkeit vnnd gerechtigkeit, so dar zu gehörig, wollen wir vermuge des koniglichen mandati, so hiebeuor an euch, Steno Brahen, wie ihr amtman zu Halstedt gewesen, ergangen, bisz auf fernern bescheitt vor vnns behalten. An deme geschicht vnns von euch zu sonderbaren gefallen. Wir wollens auch vmb euch samptlich vnnd einen iedern insonderheit mit allen koniglichen gnaden, domit wir euch gantz woll zugethann etc. Datum etc.

Dronning Sofies Brevbog i Rigsarkivet.

Nr. 101.

21. Marts 1599.

Arild Hvitfeldt erhverver paa Herlufsholm Skoles Vegne en Landstingsdom vedrørende Skjellet mellem Skolens og Rønnebæksholms Grunde (Kalbyris, Næstved Oredrev og Holmesøen).

Lawe Beck thill Førssløff, landttdommer wdi Siellandtt, och Matz Holm, lanntzthings schriffuer, gjørre witterliggt, att aepter Gudtz biurdt 1599, Oenszdagen thend 21. Martij, paa Siellandtzfar lanntzthingh wor schickitt erlig och welbiurdigh mand Arrildtt Huitfeldtt thill Oderszbergh, Danmarckisz rigisz cantzeler och forstander for Herluffsholms frie schole, hans wisse bud, Matz Knudszøn, paa thend ene, och fremblagde en steffning, som for^{ne} hans hoszbund hagde laditt forhuerffue, mett huilcken hand hagde laditt hiid vdi rette steffnitt Jens Jude i Rønnebeck, Jens Søffrenszøn, Rasmus Søffrenszøn, Mouritz Jørgenszøn ibidem, Gregers Oelszøn i Bonderup, Jens Pederszøn ibidem och Jens Diur vdi Steenstrup, paa thend anden side, for windiszbiurdt, the nogen tid forleden till Hammers herritz thingh baaritt haftue ahnrørendisz scholens schouff och grund Kalbyeriisz, diszligiste om Nestuidtt ordrefftt och Holmesøen, huilcke derisz windiszbiurdt hand formeenthe icke saa nøigactigh att kunde forhindre oldinge derisz tough att fultgiørre. Diszligiste hagde mett

samme steffningh hiid vdi rette steffnitt Hans Jørgenszøn i Boerup, Clemitt Laurszøn ibidem, Jens Pederszøn i Nestuid, Jens Engelborgh i Oelstrup, Hans Jenzzønn i Rønnebecksholm, Mogens Jenzøn i Rønnebeck, Hans Jenzøn ibidem, Hans Jenzøn i Odderup och Thønnisz Christenszøn ibidem for windiszbiurdt, the vdi lige maade thill Thyebierrigherritz thingh vdi samme sagh boritt hagde, formeendisz derisz windiszbiurdt icke saa nøigactigh, att oldinge der offuer kunde forhindrisz derisz thoug att fuldkomme. Sammelediss hagde hid steffnitt erlige och welbiurdige mend Fredrich och Claus Parszlich sambtt derisz moder frw Judit s: Chaspar Parszlichs¹ till Rønnebecksholm saa och erlig och welbiurdigh jomfrw Dorritte Gøie till Thorbenfeldtt mett derisz laugwerger, om the hagde ther nogitt emod att suare, och vdi rette lagde itt thingswinde, aff Hammers herritz thingh thend 13. Nouembris 98 wdgiffuitt, jndholdendisz, Jens Jude i Rønnebeck att haffue wundett, att hannom mindisz i thredue aar, att ther haffuer weritt holden for marckeschiell emellom Rønnebecksholm fangh och Nestuid ordrefftt fraa Korszewaad och op att di gamle piile, som staar, som gierditt stoid i fordom dage; diszligiste att Rønnebecksholms søe haffuer weritt wdbrustidtt, och Rønnebecksholms thiennere haffuer ferdigitt thend igien, och ingen anden; sammeledisz att thend lund, som ligger westen møllen, haffuer weritt brugtt mett schouffhugh och anden brugelse till Rønnebecksholm gaardt och ther huggen bøgger att ferdige paa for^{ne} søedemninge mett, och att samme søe haffuer liggitt till Rønnebecksholm, och icke hand haffuer hørtt eller fornummen nogen anden lodtzeiger ther att haffue hagtt nogen brugh eller frihedtt mett fiskerij eller i andre maade; jtem att ther haffuer weritt holden skiell att thend beck, som ganger igiennem ordreffs gierde och gaar op till thend westre ende paa Kirkeschouffuen och ther fra øster och norden for Kirkeschouffuen op att en aggerreen och therfra ind i Røermoeszen och midtt att for^{ne} moesze och siden op att thend beck wid Egebro, och att thett er hannom witterliggt, atte thill Rønnebecksholm haffuer hagtt wformeent frie fhædriff paa ordreffuitt. Item haffuer hand ydermeere wunditt att werre

¹ Caspar Paslich, Licentius Juris, Hofraad, døde 22. Okt. 1597. Hans Enke var Fru Judit Folmersdatter.

holditt for marckeschiell och schouffschiell emellom Rønnebecksholms och Rønnebecks fangh paa thend ene och Kalbye fangh paa thend anden side, som begyndisz wid Egebroe, och siden ther fra østen paa till Prestewaadt, therfra i øster att Thorstemoeszenn, siden i øster till Weieskiell, fra Weieskiell neder till Thockemosze, och følger saa samme moesze nogitt i sønder och siden østen aff for^{ne} moesze och norden om Brimiszholt indtill Bonderup gierde. Jens Søffrenson i Rønnebeck at haffue wunditt [at han mindisz] vdi 50 aar, Rasmus Søffrenszøn 40 aar, Mouritz Jørgenszøn ibidem 24 aar, Gregers Oelszøn i Bonderup 25 aar och Jens Pederszøn ibidem udi 30 ar, lige som for^{ne} Jens Jude wunditt haffuer. Jens Diur i Steenstrup att haffue wunditt, att hand mindisz i 22 aar, att ther haffuer werritt holditt for marckeschiell emellom Rønnebecksholms fangh och Nestuid ordriff fra Korszewaad och op att di gamble piile, som staaer, som gierditt stoid i forðum dage, och att Rønnebecksholms søø haffuer werritt wdbrustidtt, och Rønnebecksholms thienner haffuer ferdigitt thend igien, oc ingen anden, oc for^{ne} søø att haffue liggitt till Rønnebecksholm, och icke hand haffuer hørtt eller fornummen nogen anden lodtzeigere ther att haffue hagtt nogen brugh eller frihedtt mett fiskerie eller i andre maade; jtem atte till Rønnebecksholm haffuer hagtt wformeentt frie fhædriff paa ordreffuitt. Engild Postfeldtt och Peder Jacobszønn, raadmend i Nestuid, och Jens Thomaszøn aff Herluffsholm att haffue werritt thill wedermaals thingh, och Jens Thomaszøn er tilspurtt, om hand paa Herluffsholms frie scholis wegne hagde nogitt att sætte i rette, huormett hand kunde spille enten warszell eller windiszbiurdt. Huortill hand haffuer suaritt, att hand inted hagde ther emod, att io maatte vidne i thend sagh, huisz dennom witterliggt wor. Mett meere, samme thingsuinde indholder.

Dernest vdi rette lagde itt anditt thingsuinde aff Thyebiergigh herritz thingh thend 14. Decemb: a^o 98 wdgiffuitt. Thervdinden winder Hans Jenszønn i Odderup, att xl aar forleden boede hans fader i Suorte brødre vdi the samme husz, som frw Sebille¹ nu iboer. Tha hendtte hand queigh paa Nestuid ordriff, tha stod ther en mølle paa Rønnebecksholms mølle

¹ Sibylle Gyldenstjerne, Enke efter Eskild Gjøe.

damb, well hen i øster paa mølle dammen hartt hen imod thend fellebroe, som endnu er, och icke malidtt anditt end maldtt och grynkorn paa, oc samme wand løb igiennem thett gierde, som gaar neder fraa thett leid¹ och igiennem Hoffuitz moesze, som endnu kiender gammell hæffdt mett store och smaae piiler. Wid thend ene side paa samme gierde wor Nestuid ordreff, och paa thend anden side wor Rønnebecksholms fangh, og hand icke mindisz, att ther wor fralugt emellom Nestuid orffidrefftt och Rønnebecksholms fangh, att derisz qeig hagde io gaaitt horn imod horn; Thomas Christenszøn och Mortten Raszmuszøn i Odderup att haffue wunditt vdi i lige maade, som for^{ne} Hans Jenzsøn wunditt haffuer, eptersom thett thingsuinde indholder.

Diszligiste vdi rette lagde itt anditt thingsuinde aff for^{ne} Thyebierrigh herritz thingh thend 1. Februarij nest forleden wdgifuett, jndholdendis, Hans Jørgenszøn i Borup at haffue wunditt, att ald thend stund Chaspar Parszlich hagde Rønnebecksholm, tha fiskid ther ingen vdi søen vden aldeniste hand, och thend, som boede vdi møllen, gaff ingen anden sin landgilde vden till Rønnebecksholm, ei helder haffuer nogen huggitt vdi lunden vden the till Rønnebecksholm vdi Chaspar Parszlichs tid, och the till Rønnebecksholm hagtt derisz frie fhægangh paa Nestuid ordrefftt, och haffuer werrit horn emod horn; Clemitt Laurzøn i Boerup at haffue wunditt lige saa, wndertagendis om lunden er hannom wuitterligt; Niels Ibszøn i Oelstrup at haffue wunditt, ligesom for^{ne} Clemitt wunditt haffuer; Jens Pedersøn i Nestuid att haffue wunditt, att hannom mindisz i 50 aar, Søffren Fønboe i Oelstrup 20 aar, Jens Engelborgh ibidem 30 aar, som for^{ne} Hans Jørgenszøn i Boerup wunditt haffuer. Mett fast meere, samme thingsuinde formelder. Och for thett sidste vdi rette lagde for^{ne} Matz Knudszøn sin schrifftlig beretning liudendis: Thill thett første sætter ieg vdi alle rette paa for^{ne} min hoszbundtz vegne, om disze windiszbiurdt, som nu steffndtt er, kand werre saa nøigactigh och krafftigh, atte kand forhindre oldinge derisz thoug och gangh, huor dennom siunisz rætt skiell att verre emellom bye och anden, som the loughligen erre thill opkræffde. Thill thett anditt sætter ieg vdi alle rette, att epterdi ther icke findisz stein eller stabell, ridemendtz eller oldingers

¹ Formodentlig: Led.

breffue, eller er minde thill, att thilforn er suoritt eller giortt marckeschiell, om oldinge icke da bør att giørre marckeschiell, huor dennom siunisz rätt att werre, och huotill di loughligen erre opkrauffde; att thette mitt forsætt maatte indförisz i dommen.

Tha wor her i rætte møtte for^{ne} windiszbiurd, waare derisz winde bestandigh, och meentte dennom icke anditt end sandhedtt att haffue wunditt.

Wor her och vdi rette møtt erlige och welbiurdige mend Fredrich och Clausz Parszlich och berette, att for^{ne} aesteder aff arrildtz thid haffue werritt brugtt, som for^{ne} windiszbiurdtt omwunditt haffuer, och meentte fordi, samme eigendom burde att følge dennom her epter thill Rønnebecksholm, och for^{ne} windiszbiurdtt fordi sandrue att werre och burde wid mact att bliffue. Med fleere ord, dennom ther om emellom wor.

Tha epter thiltale, gienszuar och thend sags leiglihedtt bleff ther paa saa afsagtt för rætte, att epterdi for^{ne} mendtz winde icke mett oldinge breff eller ridebreff bekrefftisz, nogen tid thilforn att werre souritt eller reditt marckeschiell emellom scholens schouff och grund Kalbyeriisz, diszligiste emellom Nestuid ordrefftt, Holmesøen och Rønnebecksholms fangh, eller befindisz steen eller stabell epter loughen och recessen, tha kand wi icke kiende for^{ne} windiszburd, atte kunde forhindre oldinge eller ridemend, atte io maae gaae, suerge och ride rätt och christeliggitt schouffschiell och marckeschiell emellom scholens fangh, Nestuid ordrifftt, Holmesøen och Rønnebecksholms fangh, huor och paa huad steder the kand finde bequemmist och rettist leiglihedtt derisz thoug att gaae och ride, som dett sigh bør. Thill windiszbiurdtt wnder woris signetter. Actum vt supra.

Bag paa: Arrildtt Huittfeldtt paa Herluffsholms scholis wegne erhverfvede lands tings dom af dat: 21. Martij 1599.

Original med Lave Becks paatrykte Segl i Herlufsholms Arkiv.

Nr. 102.

20. Juni 1600.

Arild Hvitfeldt til Biskop Jakob Madsen i Odense om Mægling mellem Kapellanen og Sognepræsten ved Vor Frue Kirke i Odense.

Min gandske wenlig Helsen Eder nu og aldtide med Gud allermegtigste tilforne sendt, men hvis jeg ydermeere kand giøre, I kandt have gode og got af.

Kiere M: Jacob, gode ven, efter som der begifver sig trætte imellem M: Niels Glad til vor Fru Kircke og Capellanen sammestedt om Egten af Præstegaarden til Seeden, som tilhører M: Niels, hvor af Capellanen formeener, vdi Her Anders Roedz tid denne lille Rettighed at have efterfuldt Capellanen, at de have agit hannem fra Sognidt og til, naar tieniste skulle holdis, hvilken Rettighed hannem nu en tidlang er forholden baade af M: Bertel¹ og M: Niels, saa formeener hand, denne bonde udj Præstegaarden iligemaade sig slig tienniste pligtig, og endog M: Niels Glad skal have et tings vidne, at herligheden af for^{ne} Gaard udi Seeden er hans Formand M: Bertel tildømt, saa vil hand sig dog ingen Rettighed videre tilholde vdi samme gaard end dend lille deel, Ect til Kirche og fra, som til Hr. Anders Roeds tid scheedt er, hvilket er saare ringe. Bedendis Eder derfor venligen og gjerne, I ville giøre vel og fordre dennem begge for Eder og dennem til minde derom imellem forhandle. Jeg hafver eengang talledt med M: Niels derom; da lofvede hand mig det moxen, blev ogsaa een tiid lang holden; hafde meent, saa fremdeelis skulle blifvidt. Seer endnu til, I kand bringet paa de Weje eller andre gode Middel, skal hand end gifve hannem een Kiendelse derpaa, at hand hafver det med hans gode Villie og Minde, dend Stund hand er der; siden skal dend Herlighed ubehindret komme til Sogne Præsten. Præste tale nu megit om Barmhiertighed, men ingen findis hos dennem. Denne Mands vilkor er ringe, hafuer kun xxx ſ , v pd. Korn, gjør hver Søndag 3 tiennester og maa gaae til Fods. M: Niels afgaar indtet af den anden Herlighed. Disligeste beretter Capellan, at efter for^{ne} M: Bertels dødelig afgang, og indtil M: Niels Glad bekom Sognidt, midler tid hafver hand forestaaedt Tienisten og indtet derfor bekommet. Bedendis eder venligen, I dennem derom ville skille, hvad Encken derfor bør at gifve hannem. Ydermeere taller hand om nogen rente, som hannem er tillagd og icke følger, som er 2 ſ af S: Anne Alther og S: Jørgens Alther godtz, Erick Krummedige hafver funderit, at hand deraf maatte bekomme vdskrifter med eders Zigarette, efter at Fundatzen findes hos eder, at hand derom og Erstat-

¹ Bertel Christensen Lang, Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Odense, døde 5. Sept. 1597.

ning kunde erlange hos Kong: May^{te}. Kiere M: Jacob, jeg giør stedze gjerne, hvis eder kiert er, og vil hermed have eder Gud allermeg^{te} befallet. Aff Dragsholm d. 20. Junii a^o 1600.

Arild Hvitfeld.

Afskrift fra Begyndelsen af 18. Aarhundrede i Langebeks Diplomatarium. Et Aftryk, men med flere meningsforstyrrende Fejl findes hos Bloch, Den fvenske Geistligheds Hist. I, 750 ff.

Nr. 103.

16. December 1600.

Konsistoriet i Odense afgiver en Opsættelses-Dom i den Sag, Fogden Christoffer Lauritsen paa Arild Hvitfeldts Vegne havde anlagt mod Præsten M. Niels Glad for hans Uagtsomhed ved Uddelingen af den hellige Nadvere.

Wi efter^{ne} Jacob Matsøn, Superintendentens i Fyens Stiff, Jørgen Simensen, Sogne Præst til S. Albans Kircke i Odense og Proust i Odense Herrit, Jacob Jacobsen, Lesemester i Ottense, og Hans Nielsen, Sogne Præst til St. Hans Kirche ibid. giøre for alle vitterligt, at Anno 1600 den 16 Decemb. for os udi Ottense hafde Erlig og Velagt Christopher Lauridzen paa Erlig og Velbyrdig Mandtz Arrild Hvitfeld til Oddersberg, Danmarks Riges Cancellor og Raad, hans vegne, ladet kalde hederlig og høilærd Mand, M. Niels Glad, Sogne Præst til vor Frue Kirche i Ottense, og berette, att hand skulle have forseet sig udj Alterens Sacramentes Uddeelse, idet han først uddeelte Kalken, siden Brød, derefter Kalken igien; og her hos fremlagde sit skriffellig Forsætt, liudendis som efterfølger:

Efter som dend gode Mand, min Hosbond Arild Hvitfeld, Rigens Cantzeler, af Øfrigheds Pligt og Paaleg skriver, at hand er kommen i Forfaring, at dend Dannemand M. Niels Glad, Sogne Præst til vor Frue Kirche her i Ottense, hafuer (desværre) forseet sig med det høyværdige Alterens Sacramentes Uddeelse, saa at det icke lides at blive derved uden Dom af den geistlig Øfrighed der sammestedt. Hvorfore samme Sag nu er i rette stefnet. Saa begieris nu, at dend gode Øvrighed ville nu efter des Leilighed overveie altingest derudj til een lidelig Vdgang, efter Kongl. Ordinantz, Brefve og Statuter, som Bisperne her udj Riget er forestillet at schal have sig udj de forfaldendis geistlige Sager underdanige at rette, og efter Stefninges Indhold.

Lod dernest lese Erlige og Velbyrdige Arild Hvitfeldts Missive til sig, iblant andet formeldendis:

Kiere Christopher Lauritzen, gode Ven, givendes Eder venligen at vide, Jeg er kommen i Forfaring, at M. Niels skulle have faret vild udj Sacramentens Uddeeling, hvilket Jeg icke vel kand lade hannem effter. Thi beder jeg Eder, att i paa mine vegne vill fordre [hannem] udi Rette derom og tage en Stefning ofver hannem hos Bispen. Hvad de høilærde derom kiendendis vorder, vil Jeg lade det blifve ved. Daterit paa Draxholm 19 Novemb. Anno 1600.

Heremod møtte for^{ne} M. Niels og bekiende, at hand hafde forseet sig af menneskelig Skrøbelighed, og icke af nogen Forsett eller Modvillighed, paa alle Helgens dag med Sacramentets Uddeelse, som hand skriftlig hafde givet Erlig og W. Knud Rud til Sandholt, Lensmand paa Kongsgaarden i Odense, tilkiende. Hvilken Bekiendelse blef i dag for oss lest, lydendes som effterskrefuet staar.

Gunstige Her Lensmand, Gud være med Eder til Lif og Siæl. Gifver jeg Eders Velbiurdighed underdanigst at viide, at jeg paa Allehelgens Dag betimelig var hos Welb. Frue Anne Seested og meddeelte hende tilligemed sin Datter, Jomfru Eme-rentz, det høiværdige Alterens Sacramente. Dereffter gick Jeg til Kirchen, der at giøre mit Embede med Prædiken og Sacramen-terne at uddele. Men eftersom Brød og Viin var consecreret, vddeelte Jeg først Kalcken og dereffter Brødet, og derefter Kalcken igien. Hvilcken Forseelse Jeg bekiender og derfor vnderdanigst begierer, Ed. Velb. ville være mig behielpelig med Eders Forskrivelse til W. Christopher Walkendorph, vor Naadige Herres Hoffmester, at saadan min Forseelse maatte icke paa det strengeste mig tilregnis. Gud bevare Eder med langvarende Sundhed og Karskhed. Ottense den 4 Novemb. A^o 1600.

Eders underdanigste Tienner
Niels Glad.

Berettede ydermere for^{ne} M. Niels mundtligen, at dend tiid hand nu seenisten var hos for^{ne} Arrild Hvitfeldt udi Novemb. Maanet paa Draxholm, og haver antvordet hannem nogle Brefve, da sagde hand til ham om anden dag: Jeg vil skrive til Hoffmester og Cantzeler for Eder, at Eders Sag maa blive formildet,

og vil forskaffe Eder Beskeden med første. Foregaff derhos for^{ne} M. Niels, sigendes: Jeg vil underdanigst give mig under Kong. Mai^s Ville, forhaabendes, Hans Mai^t naadigst mig i denne min første Forseelse en naadig Efterlading beviser. Og er jeg derfor ydmygeligen begierendis, at denne Sag maa opholdis til Kyndelmisse først kommendis, paa det Jeg imidlertid kand min Sag hos Kongl. Mai^t fange efterladt eller formildet, formodendis mig til for^{ne} Tid at føre nogen Besked, vden Jeg i andre maader louligen opholdis og forhindris. Hvortil for^{ne} Christoffer Lauridzen suarede: Effterdi M. Niels bekiender sin Forseelse og begierer Opsettelse i Sagen til Kyndelmisse, af den Aarsage hand kand hos Kongl. Mai^t vnderdanigst nogen Beskeeden paa sin Sag imidlertid bekomme, vil Jeg paa min Hosbonds, som altid hafver vndt hannem vel, gode Behag lide Sagens Opsettelse til for^{ne} Tid. — Da effter Sagens Leilighed, saa og efterdi M. Niels bekiender sin Forseelse og er begierendis Opsettelse til Kyndelmisse, paa det hand hos Kongl. Mai^t kunde fordre om Effterladelse eller Formildelse paa sin Sag, og for^{ne} Christopher Lauridzen Sagens Opsettelse paa hans Hosbonds gode Behag bevilger, hafver vi denne Sag opsatt til Kyndelmisse først kommende, og da begge Parter at møde for os, uden Kongl. Maj^t vor allernaadigste Herre vil anderledis denne Sag ordele, effterdi vi icke viide saadan Sag at være paadømt af nogen Superintendent, Prouster eller Præster her i Riget. In cujus rei testimonium sigilla nostra inferius sunt impressa. Actum die et loco et supra.

Afskrifter i Langebeks Diplomatarium og J. Bircherods Dagbøger ved Februar 1681.

Nr. 104.

17. Maj 1602.

Kongelig Befaling til Arild Hvitfeldt om at tiltale Præsten i Vig og Asmindrup, Hr. Hans Pedersen, for Roskilde Landemode og tage Dom over ham.

Till Arrildt Huitfeldt, Her Hans Pedersen, sogneprest till
Wig sogen, anrørrenndis, vt sequitur.

Christianus 4.

Wor synnderlig gunst thill fornn. Wider, at effthersom wij forfarre, huorledis der skall begiffue sig nogen trette emellom

thuende brødre der vdj lehnnit vdj Suenninge¹, hospitals thienere her vdj byenn, saa denn enne haffuer oplat garden till den anden, huor effther och ett tingswinde schall werre wdgangit, och nu icke samme opladelsze wil holde, och effther at wij forfarre, huorledis presten ther samme stedtz, Her Hans Pederszenn, sogneprest till Wig [och Asmindrup] sogner, haffuer wdgiffuit hanns breff och kundschaft om samme leiglihet, som hannom dog inthet wedkommer, effthersom j aff same breff, wij eder her huosz tilschicker, widere kunde forfarre, huadt hans mening der medt haffuer werret, tha bede wij eder och wille, atj for^{ne} Her Hans Pedersen therforre nu strax ind steffner for superintendenten och capitlet och hannom derforre tiltaller och tager domb paa hannom, huadt straff hannom derforre bør, effther at handt vdj slig werdtzlig sager haffuer wdgiffuit slig breffue, som hannom eller hans embede inthett widkommer. Ter med etc. Actum Haffniæ 17. Maij anno 1602.

Sjælandske Tegnelser Nr. XIX, Fol. 359.

Nr. 105.

23. Juni 1602.

Arild Hvitfeldt tilskriver Præsten ved Frue Kirke i Odense, M. Niels Glad, om Antagelse af en ny Kapellan i den afdødes Sted. Han sender Hr. Jakob Pedersen, om hvem han havde hørt godt Vidnesbyrd.

Salutem et amorem.

Nuntiant tuæ literæ, vir venerabilis, mortem nuper obiisse tuum Symmistam, in cuius locum ut qvamprimum alter quispiam subrogetur, tu certas ob causas mihi totum jus defers. Non ignoro autem partem juris eligendæ personæ vel me quoque concernere, penes quem patronatus D. Virginis ecclesiæ, qvæ isthic est, hæret. Siqve mea autoritate interposita dissensionum pericula antevertantur, qvæ aliàs extimescis à civibus oritura, haud gravatim in tuam descendo petitionem, qvo prosim ecclesiæ. Enimvero nihil illibentius audio qvam dissidia et animorum distractiones in iis ecclesiis, qvarum patrocinia sustineo. Commodum verò accidit, tuas mihi esse redditas heic Hafniæ, ubi oportunior voto tuo respondendi suppetit facultas. Hunc itaqve virum, ut audio, bonum et doctum, D: Jacobum Petreium tibi et tuo coetui censendum mitto, qvem si fore spes est tibi gratum,

¹ Svinninge i Asmindrup Sogn.

loco commodum et auditorio salutarem, quod felix faustumque jubeat Sancta Trinitas, succedat defuncto. Tibi quam mihi notior est; hic quoque versatus non citra vitæ innocentiam. In ministerio antea nonnihil quoque vixit, procul dubio factus inde edoctior, quod deceat et dedeceat tam augusti officii curatorem. Innocentiam et fidem istic quoque in toto cursu tecum promittit, quod si præstabit, et mihi innotescat, nec ejus ego postmodum defuero honoribus. Vale Deo opt: max: commendatus cum tota ecclesia tua. Havniæ pridie Joh: Baptistæ anno mundi ultimo 1602.

A. Witfeld.

Udskrift: Ornatissimo viro, pietate et eruditione præstantissimo, Mag. Nicolao Læto, verbi divini Otth. ad divæ virg. pastori fidelissimo, peramanter.

Afskrift i Langebeks Diplomatarium: »Ex apogr. Jac. Bircherod Th. f.« Jvfr. Aktstykker udg. af Fyns Stifts literære Selskab I, 6 f.

Nr. 106.

3. August 1602.

Kongelig Befaling til Arild Hvitfeldt om hans Deltagelse i Forhandling med engelske Kommissærer i Bremen.

Till Arrildt Hvitfeldt en reigsze thill Bremen anrørrenndis, vt sequitur.

Christianus 4.

Wor synnderlig gunst tilforn. Wider, at effthersom der begiffuer sig nogen jrringe emellom osz och den hiøgborne furstinde drottningen af Engelandt, huor om for en thre aar forledenn er bleffuen berammet ett mode och forsambling tiil Embden, och dog inthet der er bleffuen wdrett, och effter at nu paa nye af osz och hogbemelte drottning af Engelandt er berammet och sambtøckt ett andet mode och forsambling, som af begge rigernis raadt och commissarier schulle schie och holdis till Bremen den 25. Septembris førstkommendis, och wy eder medt flere worre raadt och guode mendt till samme mode wille haffue forordnet och betrod, tha bede wy eder och wille, attj rette eders leiglihet effter, saa j till samme tidt selff siette kunde werre ther sammestedt tilstede och siden effter medgiffne instruction medt de Englische commissarier altingist at forhandle och tractere. Ter med etc. Haffniæ 3. Augustj anno 1602.

Sjælandske Tegnelser XIX, Fol. 366.

Nr. 107.

12. September 1602.

Sidste, hemmelige og endelige Instrux for Manderup Parsberg, Arild Hvitteldt og Dr. Jonas Charisius i Anledning af de forestaaende Forhandling med England i Bremen.

Serenissimi regis domini Christiani IV, domini nostri clementissimi instructio novissima ad conventum cum Anglis Bremæ indictum die 25. Septembris anno 1602.

Nos Christianvs qvartus, dei gratia Daniæ, Norvegiæ, Vandalorum, Gothorumqve rex, dux Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ ac Dithmarsia, comes in Oldenborg et Delmenhorst, manifestum hoc ipso facimus vniversis, qvorum interest, qvod tametsi fidelibus nobis dilectis legatis nunc Bremam mittendis, nimirum Manderopio Parsberg, Arnaldo Huitfeld, regni cancellario & senatoribus nostris, doctori Jonæ Charisio, simul omnibus generalem instructionem clementissime impertivimus, cuius tenorem ab initio actionis in omnibus cæteris actionibus cum Anglis futuris, quantum et qvousqve omnino fieri qveat, ab ipsis observari volumus, attamen gravissimis de cavis hæc ampliora mandata ut secretiora et finalia nostra prædictis legatis nostris seorsim danda duximus, qvemadmodum per præsentis ea damus, ex qvibus, qvæ sit novissima et extrema voluntas nostra de sopiendis punctis inter nos et Anglos controversis, cognoscent, eamque pro virili exequantur.

Atqve initio de piscatione Islandica. Etsi nullum dubium est, Anglos per abusum multiplicem privilegiorum beneficium piscaturæ ipsius amisisse vigore ac tenore eorundem privilegiorum ab Anglis ipsis allegatorum, qvemadmodum illis satis superqve legati nostri ex actis demonstrare poterunt, attamen nos petentibus id Anglis de novo nunc iterum piscationem istam circa Islandiam clementissime concedemus, quam legati qvoqve nostri ipsis indulgebunt nostro nomine, idqve in recessu inter alia assignabunt. Hoc autem fieri legati nostri attestabuntur nullo Anglorum debito iure, sed pro singulari ac fraterna nostra erga serenissimam Angliæ reginam benevolentia proqve regia ipsius in subditos Anglos clementia & favore, his tamen pactis ac conditionibus qvæ sequuntur:

Primo licitum erit Angliæ incolis, vndecunqve locorum regni illius sint, circa Islandiam piscaturam exercere, qvotqvot navibus voluerint, secundum has observationes, quarum prima est, ne intra duo millia ab insula ipsa computando vllam

piscationem instituant aut anchoris nisi ventorum violentia coacti hæreant, qva tamen cessante iterum absqve dilatione recedant.

Secunda¹ vero, ut mature et tempestive satis licentiam à nobis in Dania, priusquam ex Anglia solvant aut navibus expediantur, seorsim pro se quisque petat aut peti procuret, qvam quidem licentiam ad certos annos (qvorum dispositionem et numerum nobis determinandum reservabimus) ipsis clementissime indulgere non recusabimus, idqve donec et qvoad nobis commodum et integrum fuerit. Qvod ita intelligendum erit, ut nostræ sit semper plenariæ potestatis, autoritatis et arbitrij eandem licentiam petentibus denegare, si nobis placuerit.

Tertia observatio, ut solvant qvotannis in recognitionem huius beneficij pro qvalibet navi aureum magnum Portugalensem vel eius loco octodecim thaleros, ac præterea ex vnaqvaque lasta, qvam capere navis potuerit, duos thaleros. Si in hoc precium duorum nempe thalerorum Angli commissarij consentire noluerint, permittimus semithalerum adhuc de lastico illo telonio remittere. Et tandem atqve ad extremum vehementius ipsis adhuc remissionem aliquam vrgentibus, thaleri vnus solutione, nec secus, rem concludere debent legati nostri.

Qvarta, ut eam summam qvotannis mense Majo Haffniæ qvæstoribus nostris pendere debebunt. A qva sententia legati nostri non facile se dimoveri patiantur, sed severe ac seriò persistent, donec Angli tempus hoc solutionis piscatoribus incommodum prætendant. Tunc quidem solutionis telonij tempus ad Michaëlis terminum nostro consensu differri poterit, nec longius protrahi consentimus.

Secundo: Ne mercaturam ibidem cum subditis nostris exercent, neve uspiam cum ipsis negocientur.

Tertio: Ne vel subditos nostros vel alios etiam cum licentia nostra circa Islandiam piscaturos ullo maleficio, damno, iniuriave afficiant.

Qvarto: Idem circa Westmoniam observari volumus, quod circa Islandiam præcipimus, ne intra duo miliaria à Westmonico littore aut in angusto illo mari intra hanc jnsulam et Islandiam piscaturam exercent, neve in anchoris ibidem hæreant, nisi vi tempestatum coacti. Qvod si accidat, tamen à piscatione omnino

¹ Sc. observatio.

abstineant et quamprimum per tempestatem et ventos licebit, iterum recedant.

Quinto. Quod si contra præfatas condiciones unquam quicquam præstiterint aut perpetraverint, tunc statim ab ipso tempore delicti beneficium piscaturæ ipso facto commissum censetur eoque privabuntur. Ab eius usu, nisi tunc sponte et voluntariò abstinebunt, quacunque nobis visum fuerit via ac medijs coercerentur. Neque vero in sinistram id partem Angliæ regina eiusque successores interpretabuntur, sed salva benevolentia et amicitia mutua iure id factum interpretabuntur.

Warhusiana piscatio.

Vt à Warhusiana piscatione omnino abstineant sequè detineant Angli, summa diligentia legati nostri adnitentur et laborabunt, neque spem ullam licentiæ obtinendæ illis facient; nam ita tam rebus subditorum nostrorum ibidem degentium quam ex alijs nobis subjectis oris angustias istas Warhusienses frequentantium consultum fore intelleximus. Denunciabitur præterea periculum confiscationis navium et bonorum, quod incurrant, qui contra inhibitionem nostram ibidem contumaciter piscaturæ operam daturi sunt.

Laplandica piscatio.

Laplandica piscatio atque negociatio omnino ipsis primo interdicens, ita quidem, ut tametsi Moscus ipse licentiam illis in Lappia negociandi dare offerret, eam acceptare non debeant aut eadem se tueri et excusare, quia id cum iniuria nostra coniunctum esset et contra iura regni Norvagiæ fieret, ad quod Lappia pertinet, ut omnibus notorium est. Quod si vero vehementius eam ipsam quoque negociationem urgeant, contenti quoque tandem sumus, ut et eius causa à legatis nostris pretium portorij pro quaque navi Portugalis magnus ac pro lasta duo thaleri constituantur vel ad minimum thalerus, quod telonium præsi Warhusiano solvant eiusque licentiam in promptu ante piscationem habeant.

De navigatione ad Sanctum Nicolaum in Russia.

Manebit in suo vigore contractus inter Fridericum 2 inclitæ memoriæ et Elisabetham reginam Haderslebiæ anno 83 factus, quem etiam nostro nomine ad totum administrationis nostræ tempus continuandum, si postulabitur, legati nostri confirmabunt. Quod si

vero Angli contractum istum præter expectationem nostram per mortem Friderici regis exspirasse interpretabuntur et propterea in eo constitutam porro summam exsolvere recusabunt neque renovationem petent vel oblatam acceptent, tunc significabunt et allegabunt legati nostri, ipsos jamdudum agnovisse ac à divo Friderico 2. recognovisse dominium istius maris, quod ipsis eo contententibus transeundum est, jamque nos esse in possessione et ius quæsitum habere. Amanter postulandum ab Angliæ regina, ne propter privatorum quorundam quæstum iura publica nobis debita perniciose ad alias nationes exemplo in dubium nobis vocari permittat. Quod si vero tandem in opinione sua perseveraverint, navigatio eis illinc interdicitur, jta quidem ut si quis contra voluntatem nostram eò navigare præsumpserint, id eos periculo suo facturos esse.

Telonia in Oresundo.

Ad telonia in Oresundo et rollam seu matriculam mercium quod attinet, nullam nostri legati admittant immutationem, longe minus imminutionem. Alleganda erunt exempla alia principum absolutorum adeoque ipsorum Angliæ regum, qui ipsi quoque pro libitu et temporis usu telonia sua constituerunt, aggravarunt. Idque cum peræque omnes reges, nationes et respublicæ citra cuiusque contradictionem hactenus fecerint atque etiamnunc faciant, mirum certe, cur id nobis nostrisque prædecessoribus minus quàm alijs licere seu licuisse quisquam existimare vel etiam contendere avsit. Postulabunt etiam, ut serenissima regina sola ac vna omnium regum ac principum nobis de regalibus hisce nostris porro molesta esse non pergat, præsertim cum ipsa sola nec quisquam alius nobis etiam solis nec cuiquam alij principum hactenus id fecerit.

Subijcient quoque legati nostri: Tametsi divus Fridericus 2. propter infinitas mercatorum et navtarum fraudes iusta ex indignatione speciale mandatum anno 83 promulgavit, ut nimirum unius rei seu alterius fraudis causa totæ naves cum omni reliquo onere etiam rite designato in commissum caderent et fisco adjudicarentur, eamque constitutionem nunc legis vigorem obtinuisse, nos tamen singulari æqvitatibus studio nostro ac propter Anglorum aliarumque nationum preces in earundem favorem, sublato obliteratoque iterum rigore istius constitutionis, nunc de

novo consensisse, ut porro solummodo particulariter ac in specie ea, quæ in fraudem portiorum regionum reticebuntur et in designationibus mercatorum navtarumque suppressa fuerint, in commissum fisco adiudicanda sint. Reliqua vero, quæ bona fide designata reperiuntur, vna cum navibus immunia et à confiscationibus libera sunt futura, jta tamen eaque consideratione ac conditione, quod si eadem moderatio quoque erga subditos nostros in regni Angliæ subjectis telonijs observabitur.

De bonis per pyratas Anglos Danicis mercatoribus ereptis.

De bonis per pyratas Danicis mercatoribus ereptis ita agendum, ut quibus propter notorietatem et evidentem causæ iusticiam per sententiam restitutio adiudicata est, item quorum causæ adhuc lite pendent, illis executio hisce processuum maturatio non verbis solum seu promissis sed re et facto sine longiore mora administretur, ijs præsertim, quorum naves et bona in ipsis portibus nostris et alibi capta, erepta et abducta, adeoque bona in Anglia in domibus pyratarum reperta sunt, idque exaggerandum et urgendum. Quod si tamen adhibita omni diligentia harum causarum speratus exitus per restitutionem in integrum minime ab Anglis expectari posse videtur, eos omnes animi conatus suos nostri legati convertant, ut certiore et commodiore aliquo remedio subditis istis nostris tandem subveniri queat, quo nullum commodius nobis censeatur, quam si regina ipsa in annulationem omnium causarum istarum summam certum et definitum pretium polliceri vellet, quam summam pro discretionem suam per dimidiam, tertiam, quartam pro examine causarum istarum nostri constituent et Anglis denunciabunt, quo huius materiæ, quæ verum amicitie cursum inter principes facile morari possit, tandem omnimoda abolitio fiat.

De navigijs anno 98 sub Warhusium Anglis ereptis.

De quatuor navibus Anglis anno 98 circa Varhusium et Laplandiam iustissima de causa ereptis hoc in mandatis legati nostri habebunt, quod si reliqua omnia expectatum finem et exitum sortiantur, tum offerent illis restitutionem tam navium istarum quatuor, quæ adhuc supersunt, quam pretium aliarum, si dividitæ sint. Quæ supersunt, omnis instrumenti navici apparatus consequi debent veluti anchoras, funes majores et

minores, vela et quæcunqve alia adhuc in vsum navium istarum conservantur. Sed quæ jam è medio sublata sunt ac temporis iniuria perierunt, ijs ipsis carendum erit. Pollicebuntur etiam per se legati se effecturos, ut etiam commeatus aliquid pro abducendis hinc navibus attribuat, idqve nos facturos amicitiae fraternae erga Angliæ reginam et benevolentiae causa, non ullo iure ipsis debito, nam alioquin, propterea quod contra interdictum nostrum isthinc navigarant, omni iure et vigore ipsorum foederum toties ab ipsis allegatorum multo etiam gravius puniri adeoque bonis non solum sed et ipsa vita multari atqve privari potuissent.

Hæc omnia legati nostri summa fide ac diligentia tractabunt, ut pax, tranquillitas pristinaqve amicitia mutua conservetur ac porro stabiliatur. Quandoquidem vero maximi hæc negocia sint momenti, nosqve nihil malimus, quam ut hisce turbulentissimis temporibus inter nos ac vicinos principes omnium contentionum materiae, quæ hic nunc prævideri à nobis omnino nequeunt, quantum quidem fieri possit, è medio tollantur, ideoque si forte præter expectationem quædam ab Anglis movebuntur seu proponentur, de quibus in hac instructione nostra nulla mentio facta, vel etiam si per rigorem postulatorum eorundem sive responsorum ad nostra postulata cum Anglis ex huius instructionis præscripto inter ipsos conveniri non possit, tum legatis nostris, quorum fides et prudentia nobis perspecta, mandata ipsorum extendentes, hoc ipso permittimus adeoque clementissime iniungimus, ut quæcunqve in omnibus superius commemo[r]atis indeqve dependentibus negocijs pro re nata ex usu regni nostri esse ipsis visum fuerit, ea agant, tractent et concludant non minus, ac si de omnibus particularia et specialia vberiora mandata expressa essent. Omnique ratione caveant, ne res ad graviore dissensiones, hostilitates seu arma deveniat. Ac quicquid ita egerint, concluderint ac stipulabuntur, id nos ratum gratumqve habituri in eoque legatos nostros omnimode et sub fide nostra et honore regio contra quorumcunqve calumnias et impugnationes indemnes ac securos præstaturi sumus. In quorum fidem firmamqve ratificationem præsentis sigillo nostro muniri iussimus manuqve nostra propria subscripsimus.

Haffniæ ex regia nostra die 12. Septemb: anno 1602.

Samtidig Kopi i Rigsarkivet.

Nr. 108.

30. September 1602.

Arild Hvitfeldt kvitterer for Modtagelse af sine Udlæg paa Rejsen til Bremen og de første Dages Ophold sammesteds.

Kiendis ieg Arrild Huittfeld, Rigens Candzeler, att haffue annammidt af Niels Wind, Kong^e Mayttsz Secreter, en oc fyrge-tiuge daller, en marck lb. ephther offuergiffne forthærings registers liudelse, hannom der paa andtuoridt er. Thill windisbiurd wnder min egen haand. Actum Bremen dend 30 Septembris 1602.

A. Huittfeldt m. pr.

Original i Rigsarkivet; kun Underskriften er egenhændig. Samme-steds findes Manderup Parsbergs Kvittering for 55 Dlr., udbetalte ham af Niels Vind, 22. Sept. 1602.

Nr. 109.

21. Oktober 1602.

De danske Gesandter paa Mødet i Bremen klage over det Overhaand tagende Sørøveri, øvet af Englændere, og forlange Erstatning til de skadelidte.

Illustres, generosi, magnifici domini legati.

Pyriticæ deprædationes Anglorum hostilem plane in modum annis iam aliquot contra serenissimi regis subditos atrociter commissæ quomodo regiæ majestatis animum affecerint, per literas et legationes ad serenissimam Angliæ reginam aliquoties missas satis declaratum est. Quibus sæpius de huiusmodj pyratarum prædonumque effrenj ac intollerabili violentia, insatiabilj rap[i]narum auditate et studio, quo subditi serenissimi regis opulentissimis fortunis exuti ad paupertatem ex re lautissima dejiciuntur, querelæ institutæ sunt in hunc finem, ut seueriorj animaduersione pyriticæ [deprædationes] tandem cessarent, et spoliatis ac deprædatis restitutio et ereptorum iusta recompensatio ratione damnj et interesse contingeret. Neutrum obtinerj adhuc potuisse et regia majestas magnopere conqueritur, et spoliati ipsi, deum vindicem et ipsius majestatis regiam protectionem sine intermissione implorantes, damnis et doloribus oppressi ingemiscunt.

Ad pyratas enim compescendos quod attinet, tam præteritorum quam præsentis anni euentus, quid effectum sit, maximo cum detrimento nostrorum, satis arguit, quibus maria alias quæcunque, solo Anglicano eo, quod prope Angliam est, excepto, tuta, secreta et libera sunt. Nihilominus amicitia et vicinitatis

horum regnorum studia inter creberrimas huiusmodj violentias uigere debent, quorum respectu subditi regis deprædati, ne talionis aleam experiri audeant, quasi habenis detinentur, cum Anglici interim pyræta et prædones more suo sæuiendo et ad uim repell[en]dam minus instructos spoliando nunquam cessent.

Omnes quidem modestiæ et continentiaë limites et apices flagrante bello obseruari non posse concedimus, disciplinã tamen seuerã improborum malitiam coerceri non raro hisce etiam temporibus videmus, spe nimirum impunitatis supplicij rigore penitus sublatã. Hispanj non minus maria percurrunt, suos etiam habent classarios Belgæ. Dunckerchianj quam nauigantibus continuo infesti sint, non ignoratur. Ea tamen seueritate continentur, ut Hispanj aut Belgæ nullum plane, quantum intelleximus, damnum serenissimi regis subditis hactenus intulerint. A Dunckerchianis uero tanta hac belli tempestate bis aut ter quidem spoliati sunt, uerum ea cum restitutione in integrum a damnis subleuati, ut nihil quoad plenam satisfactionem desiderare amplius læsi potuerint, ac quamuis de reis non constiterit, curiam tamen admirabilitatis direptionis ex fisco satisfacisse accepimus. Authoribus uero prædarum proditis tanta cum celeritate processus iusticia administrata est, ut de simplici et plano uix expeditius quid decerni potuerit.

Multis de nominibus regij subditi hanc in Anglia promptitudinem merito expectare deberent, ubi serenissima regina uel commissarijs uel alijs iudicibus in fauorem regiæ intercessionis causarum earundem decisionem imposuit. Quantum uero difficultatis miseris istis spoliatis obuim plerumque est, testantur perpetuæ ipsorum querimoniæ, quas ad pedes regiæ majestatis deuolutj ob iusticiæ administrandæ cursum minus expeditum effundunt. A commercijs interim tanta uel mercatores paupertate depressi abstinent, nec minus ipsis quam honestis eorundem familijs rerum immensum decedit, quod facile existimare est excurrentibus prædis, prout spoliati conqueruntur, ad aliquot centena thalerorum millia, quod quidam ipsorum hic præsentibus euidentijs testari poterunt, ut etiam non incertioribus reliquorum mandataris ex actis sibj commissis demonstrabit. Ipsi denique regno commerciorum solitorum cessatione incredibile detrimentum quotannis accedit.

Hæc non leuiter ipsius majestatem tangunt, et imposterum,

quonam (nisi remedia mature adhibeantur) vergere possunt, haud difficulter apparet. Quo tamen eiusmodi cogitationibus ipsius majestatis, quas ad suorum subleuationem suscipere tandem, nisi restitutio ipsis contingeret, cogeretur, occasio subripiatur, fraterne et amice a serenissima Angliæ regina petit, vt eas inire commodas rationes uelit, quibus eiusmodi querimoniæ aliquando speratum exitum sortirj et in diu expectatum spoliatorum solatium conuerti possent. Ac cum nobis haud dubium sit, quin vestræ magnificentiæ de hisce etiam in mandatis habeant, easdem rogamus, ut tam periculoso negotio remedia necessaria disquirant, vt hoc etiam scrupulo quam maximo sublato progressus amicitiae mutuae principum tanto illustrior et felicior esse queat.

Serenissimi Daniæ ac Noruegiæ regis legati

Mandrop
Parsberg.

Arnold
Witfeld.

Jonas Charisius. Mppria.

Paategning: Exhib. 21. Octobris.

Udkast eller Kopi med D. Jonas Charisius's Haand i Rigsarkivet.

Nr. 110.

21. November 1602.

De engelske Kommissærer i Bremen gjøre, i Anledning af de danske Gesandters snart forestaaende Afrejse, Forestilling om nogle Punkter, hvorpaa de lægge fortrinlig Vægt, særlig fri Fart for engelske Skibe gjennem det nordlige Ishav til Rusland, en bestemt Erklæring om, at Skibe fra Danmark og Norge ikke maatte føre visse Varer til spanske Havne, og endelig Fornylse af Traktaten fra Kong Hanses Tid.

Illustres, generosi, magnificj domini legati.

Celeris vestrarum magnificentiarum discessio nobis necessitatem adfert nunc breviter plura proponere, quam aut huiusmodi negotiorum magnitudo aut in conventibus eadem tractandi consuetudo aliàs permitteret. Vt igitur temporis ratio habeatur, vestrarum magnificentiarum crastino die breviter in scriptis responsa his dari rogamus.

Vt aliquid vectigalis nomine pro nudo transitu per oceanum ad Moscovitas à mercatoribus deinceps exigatur, nec iuri nec foederibus antiquis nec rationi consonum videtur. Jura enim gentium per maria navigare, ut antea demonstravimus, omnes permittunt. Contractus inter reges Angliæ ac Daniæ eorumque

regna constituunt, ut gentes utriusque regni vicissim per maria et flumina navigare ad portus etiam, cum opus fuerit, appellere possint. Ratio requirit, ut quod ad tempus constitutum fuerat, id in perpetuum non duret. Pactio anno 1583 de ea navigatione facta aliam rationem non habet, quam si serenissimæ reginæ ea nunc expedire videbitur. Pro termino enim vitæ utriusque principis et ab obitu alter[us]utrius eorundem, quandiu princeps in vivis existens vellet, tunc constituta fuit. Mortuo igitur interim bonæ memoriæ Frederico, serenissimæ reginæ ab eadem discedere absque ulla (ut verbis ipsius foederis utamur) alterius offensione et inveteratæ horum regnorum fidei et benevolentiam mutue violatione liberum est. Atque ut ex contractu hoc liberum existit, ita etiam non minus exemplis aliorum principum æquitati consonum videtur. Nam notorium est, nullum alium regem præter serenissimum regem Daniæ pro transitu per oceanum (præsertim ubi in latitudinem 160 legarum se diffundit) vectigal instituisse.

Videtur etiam ab excelsa nimium potestate id assumptum, ut de rebus natura et iure gentium communibus tributum servitutis instar subditis monarchæ præsertim superiorem non agnoscantis a quoquam imponatur.

Nunc itaque scire avemus, num pro æquo et bono in hac re constituendo nobiscum magnificentiam vestram tractare et convenire velint, ut posthac Ruthenicæ navigationis per oceanum Borealem causa nihil à subditis serenissimæ reginæ exigatur. Alioquin aperte declaramus, quod si serenissima regina Angliæ patiatur mercatores Anglos thelonium centum rosatorum iuxta pactionem et conventionem anni 1583 imposterum solvere, suam etiam majestatem itidem posse in subditos serenissimi regis Daniæ in mari regna, dominia et insulas suæ majestatis circumfluite navigantes statuere.

Deinde cum antehac autoritate serenissimi regis Daniæ per magnificos dominos legatos suæ majestatis dominum Witfeldium et Barnicau 18° Septemb: 1597 conventum et conclusum extitit, ne suæ serenitatis subditi transveherent vel transmitti curarent aliquam speciem earum rerum, quibus rex Hispaniæ communiter parat et fortem classem suam navalem facit et exercitus suos instruit contra serenissimam dominam reginam Angliæ, cumque pro prohibitis tum expressa fuerint sequentia, videlicet pulvis

tormentarius, canabis, mali, antennæ, tormenta bellica, pix liquida, nitrum, triticum, siligo, farina tritici vel siliginis, num ista omnia iam comprehendi articulo magnificentiæ vestræ velint, quo certior de his omnibus posthac notitia fiat, et commercium in rebus prohibitis cum hoste notorio serenissimæ dominæ reginæ Angliæ à subditis confœderati regis non habeatur.

Denique quo pax firma et amicitia perpetua inter utrasque majestates permaneant, ut expresse significetis declaratione vel interpretatione vestra, an foedus illud inter Henricum septimum et Johannem reges et suarum majestatum regna adhuc in robore integre existat, an in parte aliqua mutatum, et si alicui eiusdem parti derogatum sit, ut articulum designetis.

Serenissimæ ac potentissimæ Angliæ, Franciæ et Hybernæ reginæ etc. legati Bremæ.

Ra: Eure.

J. Herbert.

Daniel Dun.

Paategnet: Accepimus die 21. Nouemb.

Original med egenhændige Underskrifter i Rigsarkivet.

Nr. III.

26. November 1602.

Fælleserklæring af de ved Kongressen i Bremen forsamlede engelske og danske Kommissærer angaaende Mødets Resultat.

Cum inter serenissimam ac potentissimam Elizabetham, dei gratia Angliæ, Franciæ et Hybernæ reginam, fidei defensorem, dominam nostram clementissimam, et serenissimum ac potentissimum dominum Christianum quartum, dei itidem gratia Daniæ ac Norvegiæ regem, ducem Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ ac Dithmarsis, comitem in Oldenburg et Delmenhorst, dominum nostrum clementissimum, conventum fuerit, ut ad 25^{ium} diem Septembris proximè præteriti utraque ex parte legati et commissarij ad negotiorum quorundam hinc inde controversorum tractationem et compositionem in civitatem Bremensem mitterentur, et insuper serenissima Angliæ regina nos Radulphum Eure, militem, dominum Eure, baronem de Stockesley, Witton, Malton et Ayton, ac de consilio suæ majestatis in partibus Borealibus, Johannem Herbert, equitem auratum, alterum ex secretarijs et à

sanctoribus suæ majestatis consilijs, et Danielem Dun legum doctorem, libellorum supplicum magistrum ac etiam unum ex magistris supremæ cancellariæ suæ majestatis, legatos et commissarios suos ablegaverit, ut iuxta conventiones per literas ultro citroque præmissas cum legatis et commissarijs serenissimi Daniæ regis de eiusmodi controversijs ageremus easdemque amice componeremus, nos dicti serenissimæ ac potentissimæ Angliæ reginæ legati et commissarij ad diem præfixum in loco constituto cum generosis nobilibus et præclaris viris, domino Mandropio Parsberg, Arnoldo Witfeld, regni senatoribus et cancellario, doctore Jona Charisio, serenissimi regis Daniæ legatis et commissarijs, convenimus ac cum eisdem per duos menses continuos de sedandis ac tollendis gravaminibus hinc inde tractavimus. Quamvis vero haud omnia ad optatum finem perducere potuerint, tamen cum serenissimi regis Daniæ legati et commissarij ad recognitionem et reformationem foederum ad tollenda seu minuenda in Oresundo thelonia mandatum se non habere, vt nec ad piscationem in mari Islandico et Norvagico sine licentia speciali regia ad suæ majestatis arbitrium et certis alijs conditionibus concedendam, sæpius declaraverint, nec aliter inter nos conveniri potuit, quam ut acta et tractata principibus nostris clementissimis utrimque referrentur, syncere autem et bona fide serenissimi regis Daniæ legati promiserunt, se submisse et diligenter apud serenissimum regem Daniæ pro tabularum vectigalium publicatione intercessuros, ex quibus mensurarum, numerationis et ponderum certitudo conspicua esse possit, nec mutationis ullum arbitrium præter præscripta in tabulis penes vectigalium præfectos mansurum, vt in casu confiscationis eæ tantum merces in commissum cadant et fisco adjudicentur, quæ celatæ et non designatæ fuerint, ne naves Anglorum non necessario prætextu in Oresundo iusto diutius detineantur. Et nos dicti serenissimæ Angliæ reginæ legati, quia serenissimi regis Daniæ legati dictis in negotijs aliud efficere haud potuerint, his promissis dictorum serenissimi regis Daniæ legatorum acquiescentes tam hæc negotia quam cætera, quæ prolixius ex scriptis hinc inde exhibitis videre licet, ad feliciora temporis auspicia mutua principum conventionem designanda sine ulla pacis vel mutuat inter dictos principes nostros amicitiat diminutione aut iactura, salvis semper serenissimæ reginæ Angliæ eiusque subditorum regni iuribus, suspendimus et pro-

rogamus. In quorum fidem et testimonium nos suprascripti legati et commissarij hæc sigillis nostris et manuum subscriptione firmavimus. Acta et conventa fuere hæc in prætorio civitatis Bremensis die 26° Novembris anno millesimo sexcentesimo secundo.

Ra: Eure. J. Herbert. Daniel Dun.

Manderopius Parsberg. mp. Arnoldus Wittfeld. ppa.

Jonas Charisius. pp.

Original i Rigsarkivet med sex i rødt Vox paatrykte Segl.

Nr. 112.

26. November 1602.

Manderup Parsbergs, Arild Hvitfeldts og Dr. Jonas Charisius's Indberetning til den danske Regjering om Forhandlingerne paa Kongressen i Bremen.

Relatio paa huis kongl: Mai^{tz} gesandter haffuer forhandlid med the Engelske commissarier vdj thett møde, ansett till Bremen paa thend 25. Septemb. ao. 1602.

Efter ad wij thend 25. Septemb: till Bremen war ankommen och med the Engelske gesandter handling begyntt haffde, begerid wy theris commission vdj woris wold och forwaring, huilked the ingenlunde wilde sambytycke vdj nogen dage, men der imod allehande vndskyldinger forwende. Paa dedt sidste, effterdj de haffde ingen creditiff till osz fran dronningen, gaff de deris sambytycke till ad afhende commissionen med wilkor, ad the woris igien paa pergament med thed store rigens segell, nar først skee kunde, motte bekomme.

Dernest paa woris begering, ad sagerne motte fortagis, swarid the Engelske, ad skulle først handlis om wenskaff, fred och forbund ad stifte imellom begge potentater och konge rigerne, och der hosz ad the gammell forbund skulle igiennom sehis och recognosceris, besynderlig huis giortt war imellom koning Hans och koning Hinrich, huor vdj mange articler war brystige, kommen aff sin rette brug, och skulde der for till thenne tid accomoderis, med mere beretning, som ex actis er ad fornemme. Wij swarid till saadantt, ingen befalning ad haffue, men ad forhandle och wenligen affskaffe huis irringer

sig en tid lang begiffued haffde, och y synderlighed werrid aarsage till thette møede, som kand ske well wdi sin tid kunde giffue forbittering, endog her till dags haffde werrid god wenscaff och fred. The lod sig her paa igien fornemme, ad wij war icke vdj rett mening, och ad ther war icke fred effter forbunden. Diszligeste forlagde de osz copie aff dronningens breff, huor vdi hindis May^t haffde tilskreffuid kongen, ad forbunden skulde vdj thette møde bliffue recognoscered, och ad hans May^t der vdj haffde bewilged ex tacito consensu, effterdj theed siden thend tid icke bleff opskreffuen. The sagde widere, ad the irringer icke kunde aff handlis, vden de skulde regularis effter forbundenn, och laa der for mere macht paa samme fœdera ad fornye och føre igien till sin rette brug end paa nogen anden particular irringer. Vdj dette forsett lod the sig saa bestendig fornemme, ad the ingen widere handling wilde indgaa, vden wij saadan forbunds recognition wilde sambtycke, men mødidt heller optage till en anden tid. The begerid, ad wij endnu wider osz wilde betencke och skriffue till kongl^{ig} May^t om en ny fuldmacht, paa thed skylden icke skulde henge hosz osz, om mødidt bleff till forgieffuis.

Wij swarid, ad dronningen haffde for silde adwarid hans May^t om saa wichtig en sag, som gick land och riger an, thi forbund at forny och forendre wille haffue raad och betenckelse. Der nest, huorledis kongl: May^t referered sig till forbunden, skulde the erfahre vdj sagernis forhandling, huilke well kunde tracteris och till ende føris, endog the gandske forbund icke bliffue recognoscered och fornyed. Wilde the siden begere nogid saadant, nar irringerne warre affhandlid, kunde de hans May^t der om giffue till kiende; men ad wij om nogen ny fuldmacht skulde hans May^t tilskriffue, war osz betenckeligt, vden wij de sager først haffde forrettid, som wij alldrede warre till instruered, och begered wy, ad the osz deris mening wilde skriffelig tilkiende giffue, at the war sinditt mødidt at optage, ther som wy forbundene icke wilde recognoscere och fornye.

Thenne woris anførdering sette de vdj betenckelse och siden paa ny igien trengde paa thett som till forne. Dog effter woris bestendige giensigelsze lod sligt forsett falde och wilde siden wide, ad effter ad the gandske fœdera icke kunde bliffue recognoscered, huad for articler der vdj wij hosz handlingen

wilde bruge och osz tilholde. Ther paa gaff wy till swar, ad the dett skulde erfahre, nar the particularia bleffue tracterede, som irrige her till haffde werrid. The replicered igien, ad alle articler vdj forbundene war icke ens brugelig eller krafftig, som widere in actis er ad forfahre. Wy swarid, ad thend clausula tractatus inter Johannem et Henricum, wed huilken begge potenterne kunde vdtyde och forandre forbunden deris land till beste, skulde nocksom erklere, huad brugeligt eller vbrugeligt war, thi thenne clausula holdis ad werre en regell till alle andre articler, och effter samme war skeedt forandring vdj fremfarne tider baade y Danmarck som vdj Engeland.

De meente thed icke ad werre nock, thi thend ene konge vden thend andens sambytcke icke skulde haffue macht till nogid ad forandre sig och sine lande till beste och andre till skade, thi der stod vdtryckelig: ut in rationabilem vsum interpretarentur. Wy sagde, icke ad wide, at hans May^t anderledis haffde fcedera vdlagt, end tilbørlig war, och paa thed de der om kunde widere forfahre, erbød wy osz vdj en aff sagerne saadant ad bewise (mest paa dett wy kunde komme till nogen particular forhandling) och offuergaffue thennom der nest aarsagerne, huor for hans May^t haffde ladidt forbyde fiskeried vnder Jsmland och Norge, huor vdj the kunde sehe, huor rationabiliter kongl^{ig} Maj^t haffde der vdj samme forbund vdlagt och mutered; och kunde vdj lige maade thenne rationabilis interpretatio vdj the andre sager effter deris leilighed haffue brug och thennom till ende forhielpe.

De stillid dennom imod dette forbud gandske genstridig och sagde, thend ingenlunde ad wilde kiende for nøgachtig, menendis ingen ad haffue macht haffuid ad forbyde, som jure gentium huer mand burde ad werre frijtt for. Sagde der hosz, ad the neppe trode, ad dronningen selff med hindis forbud kunde dennom fraa saadan fischerie affholde, och lod sig ochsaa andidt formerke, som her effter vdj handelen de piscatione widere berettis. Der bleff dog aff the Engelske inted skriftlig swarid paa forskreffne aarsager till forbuditt, icke wilde the heller paa thend tid om thenne materie widere forhandle, men endelig wilde wide, huad vdj forbundene skulde werre wed macht, och huilckedt icke.

Wy begeride, the wilde lade thenne langwarindis giensigelse

bliffue och gaa till sagerne eller sig endelig erklere, om the handlingen ad begiffue ware tilsinde, effter som de till forne haffde laditt sig fornemme, effterdj wy ad fœderum recognitionem eller fornyelsze ingen commission haffde. Thi der effter wilde wy stille wor leilighed an, och ther som inted om anden forretning skulde werre ad forwente, begiffue osz paa reisen till bage igien.

Dette swar, wy begerid, wilde de dennom paa betencke, och gaffue siden till kiende, ad effterdj wy till deris første proposition om forbundens recognition och fornyelsze ingen fuldmacht haffde, de da motte bekomme skriftlig beretning, till huad andre irrige sager sig woris commission henstreckede. De loffuid vdj lige maade at tilstille osz huis dennom wider war befaled om ad forhandle. Paa thenne deris begering berette wy dennom strax mundelig worris propositioner och vndskyldte, ad wy ingen skriftlig handell y samme sager med thennom wilde fortage. De meente dedt ad werre brugeligt vdj alle commissions handell, och der med lettelig witløffighed ad kunde forkommis, diszligeste ad werre ringe betenckende wert thennom wore propositioner skriftlig ad indlegge, hvilked wy da bewilgede. Der de disse propositioner haffde bekommid, offuergaff de siden in scripto deris beswerelszer om tolden vdj Ørsund och anstillid der hosz en wiitløfftig och hefftig klage saa vell imod toldens forhøyelsze och vwiszhed |: som the den kalde :| som ochsaa imod toldernis vbillighed och forandring paa tolden, som de effter deris egen wilge sig her till skulde haffue vnderstaait aar fraa aar ad indføre och dend søfarendis mand imod alld rett och andre nationers brug med ad beswerre, hvilken de sagde ad werre saa vlidelig, ad der som icke forlindring paa tolden, diszligeste indsehende med tolderne skede, war ad betencke, huad vdj sin tid for wiitløffighed sig begiffue kunde. Sagde der hosz ad werre dronningens dignitet for nær, at hindis vndersatte skulde y saa maade beskattis och forurettis, ad deris hoffuidstoll vdj otte aar, huor stor thend war, slett bleff vdgiffuen till told, som de med skriftlig exempel, som de offuergaff, meente ad kunde bewise.

De beklagede vdj synderlighed, ad told rollen icke war publicered, endog dett war loffuid vdj høylofflig koning Fride- richs tid anno 83 vdi Hadersløff y thend affsked, som Herbertus

bekom, huilken the osz forlagde, och begerede, ad wy med flid wilde thenne tilsagn betencke och giørre thennom fortrøstning, ad rollen skulde bliffue publicered; thi effterdj de ingen toldseddell bekomme, som fortoller, huor megid aff thennom annammis, giørre skipperne och tiennerne kiøbmendene saa megid vrett, som the selff wille, och wender ald skylden paa tolderne, ad the ingen stadig ordning holder vdj huis told the tager, och dog ingen dennom kand anklage, for the ingen toldseddell vdgiffuer, huad the annamme.

Der bleff widere formeldidt om allehonde particular klage-maahl, som om huis salt de skall giffue till told, och vdj synderlighed, ad de till samme salt selff skall forskaffe tynder, som thennom syntis icke billigt ad werre. De beklagede ochsaa, ad tolderne driffuer deris wechsell och gewinst med rosenobell, som de allene sig tilwechseler, och fremmede siden nødis till dennom ad kiøffue for fire daler.

Diszligeste gaffue de ochsaa for om last tolden, ad thend war anordned vdj begyndelsen till ett laen och icke till nogen warig told. Berettede der hosz, huorledis allehonde ware fraa samme tid war forhøyett vdj tolden, och endnu daglig saadan forendring tilstedis, som the war høligen foraarsagid till ad beklage och sig offuer beswerre. Begerid, ad her vdj motte giøres nogen bestandig ordning, huorledis huert slags gods skulde fortoldis, lige som vdj Engeland och mange andresteds brugeligt war.

De beswerrid thennom ochsaa storlig offuer thend kiøff, the skall lade deris gods for vdj Sundett, nar kongli^g May^{tz} dett will lade begiere, och ad the giffuer told aff huis omkostning, de wender paa godtzid, nar the thend hunderste penge skall betale. De sagde sig her vdj ad ske gandske stor vrett. Begerid, ad saadan motte modereris, ad the aff thend angewente bekostning icke skulde giffue told, och ad vdj kiøffued kongli^g Maj^{tz} wilde ochsaa betale thenom bekostningen vdj huad som kiøbis.

De beslutted disse beswerringer om tolden med hefttig klagemaall och lode sig fornemme thend ad werre saa høy, vbillig och vwiss som ingen andensted vdj Europa, och droningen icke lenger kunde tillstede hindis vndersatter saadan beswerlighed at werre vndergiffuen, som thennom vdj ingen anden riger eller lande paalagdis, och achtede stor vrett ad werre, slig beskattning pro solo transitu aff thend søfarne mand ad førderis.

Sagde ochsaa, ad the Engelske icke war Danmarks vndersatter, som burde ad lide, huad told mand wilde thennom paa legge med anden tale, som icke war vden heffthighed.

Huor for wij høligen haffuer werrid foraarsagid kongl^{ig} Maj^{tz} forordning paa tolden at defendere och theris hefftige beskyldinger med grund och argumenter ad wederlegge, paa thed wij icke skulde synis ad sambytcke, huis de forwendte och kongl^{ig} Maj^{tz} till vbillighed tillregnid, huorum wider in actis er ad forfahre, och besluttede, ad kongl^{ig} Maj^{tz} told war vdj alle maade billig, saa well som huis andensteds war vdj brug, besynderlig ad thend war megid ringer end thend, som gaffuis vdj Engeland, ad hans Maj^t derfor icke wilde affsette thend forordnede told eller thend med nogen disputere, men thend holde wed macht och vdj huis stand dend nu war. Men huis klagemaall, the haffde offuer tolderne, wilde wy giffue hans Maj^t vnderdanigst till kiende, och dersom saa fandtis, ad sligt war imod hans Maj^{tz} wilge och widskaff etc.¹: Sagde wij dennom her med ald widere tractation aff om tolden, och begierid, ad the om andre sager wilde forhandle.

Om fiskeried vnder Jsmland och Norge.

Efter ad wij ingen handell med the Engelske om tolden wilde fortage, sagde de saadan wor erklering ad wilde dronningen referere och paa thenne tid ochsaa der widere icke paa trenge. The begynte siden ad tractere om fiskeried, och for thed første indlagde the en skriftlig protestation, lydendis, ad the wilde der med haffue protestered, ad kongl^{ig} Maj^t vdj Danmark kand med ingen rett forbyde fiskeried vdj obenbar haff eller anmode de Engelske ad begiere nogen forloff ther ad fiske, thi de ingen kiende for herre offuer haffued, men thed ad werre huer mand frijtt for. Som samme protestation widere ther om formelte, huilken wij icke wilde annamme. De meente thend icke ad kunde igien tage, vden wij ochsaa wilde till osz igien annamme, huis wij tilforne om arsagerne till forbudidt skriftlig haffde indlagtt. Efter wij thenne deris begiering icke haffuer wilde bewilgett, er aff thennom samme protestation igien annamid, formeldendis der hosz, ad Kongl^{ig} Maj^t med ingen billig

¹ Her er Perioden ikke fuldendt.

rett kand formene thennom samme fiskerie, effterdj the Engelske huerken komme vdj haffnerne eller paa landidt vdj Jsmland. Och haffuer the fremblagt gamelle fœdera, som er gangen imellom Danmark och Engeland, huilke lyde om handell och brug |: fornemlig Erics & Henrics :| som the Engelsker er bewilgid vdj haffnerne och paa landidt, for huilken de burde ad tage forloff och giffue told, och ingen fœdera formelder, ad the allene for fiskeried vdj haffuid skulde tage forloff eller beswerris med told; meente der med nullo iure thennom ad anmodis nogid imod samme forbund, besynderlig effterdj aldrig her till dags nogen haffde tagid saadan forloff vdj Danmark ad bruge fiskerie vdj obenbar haff, vden thed haffde werrid nogen vforstandige folck, huilkett the formeente ad skulde thed ius gentium icke werre till forfang, och ad thed skall werre langt fraa, ad the wilde slige seruitutes och beswering the Engelske ad paaleggis nogenlunde bewilge, som aldrig tilforne haffuer werrid, och ad dronningen sig icke haffde forsehatt sligtt hindis vndersatter ad bliffue anmodidt, men fast heller, ad hans kong^{l^{ig}} Maj^t wilde lade thennom nyde, huis gratiam høylofflig kong Frederich thennom vdj en skriffuelsze, som the fremblagde, haffde vntt, som the allene sagde ad referere sig paa haffnerne. De forholde osz y lige maade en affsked, som Rogersio war giffuen anno 88, huor vdj begieredes aff regerings raad, ad the Engelske skulde tage forloff effter contracterne och thennom effterkome, siden nyde fiskeried, vndtagen vnder Wespenøe, och effterdj samme contracter icke formellder om haffuid, meente the, ad thed skulde werre dennom frijtt for, vden the kom vdj haffnerne eller handlid paa landitt, ther vdj ad fiske effter ius naturale & gentium. Wilde nogen dennom dett forbyde, wilde the staa paa theris rett.

Sagde der hosz, ad aarsagen till dend krig imellom Engeland och Hispanien er begynt for huis forhindring kongen wilde gjørre Engelsker paa theris seglation. The wilde sig till forsehe, ad ingen witolffighed for saadan forbud skulde foraarsagis, effterdj vdj thette mode ther om vdj wenlighed skulde forhandlis, ad the siden sicker och frijtt motte bruge fiskeried vdj haffued. Skede thed icke, wilde thette møde fast vfruchtbar affgaa, och dronningen fast beswerlig forkomme.

Her till och andidt, som forloff, bleff swarid och fornem-

lig paa theris protestation, ad thend war machtlosz, och icke burde ad stillis imod nogen høye potentaters vstridige rettighed. Landidt och haffuid haffde kong^{lig} May^t vdj heffdt et jure quæsito, och kunde bewisis, ad the haffde bekiend saadan kongelig dominium. Kunde nogen protestation haffue gielditt, tha skulde thend bleffuedt indwendt, dend tid forbudedt vdj Engeland bleff intimered, och dronningen vden protestation loffuid, ad ingen skulde bruge for^{ne} fiskerie vndtagen effter contracten etc. Huad koning Friderichs och raadsens erklering belanger, war samme conditionalis, och effterdj samme wilkor icke er holden, som icke heller the, som vdj koning Hansis och koning Hinrichs tid er giortt och bewilgett, formeente wij med rette saadane priuilegier ad werre casseret och optagen, och medt alld billighed Engelenderne ad forbydis seglatzen och fiskeried vnder Jsland och Norge. The replicerid theris forrige mening, ad the inted haffde forbrutt, vden the haffde beseglid haffnerne och handlid paa landidt och dertill ingen forloff tagen eller giffuid told; men effterdj haffuid er frijtt, kand fœdera eller breffue, som forbemelt er, sig icke hid henstrecke ad forbyde; thi aarsagen, hvor for the ingen forloff till deris fiskerie haffuer begierid, haffuer werrid, for the Engelske icke besøger landidt eller haffnerne.

Saa haffuer wy vdj nogen dage handlid med gesandterne om thenne sag, ad the Engelske skulde tage forloff aff kong^{lig} May^t och haffue theris fiskerie med minde, och syntis raadeligt her paa deris erklering ad begiere, før wij andre conditiones thennom lod wide, och anmodidt wij thennom, de wilde skriffelig giffue till kiende, om the willde tage forloff; siden skulde the ochsaa the andre conditiones erfahre. Der paa haffuer the skriffelig indlagt, ad the effter thed forbund giort imellom koning Hans och koning Henrich wilde handle om forloff och ther hosz haffue handell och brug paa landitt och icke vdj andre maader begiere forloff, som acta derom widere indholder.

Tha effterdj de strax der imod haffuer protestered vdj begyndelsen och siden giffued osz ad forstaae skriffelig, ad the effter kong^{lig} May^{tz} ny forordning ingen beswerring thend Engelske nation wilde tilstede ad paaleggis widere, end forbunditt indholder, icke heller anden forloff indgaa, end vdj samme formeldis, och ad huis aarsager kong^{lig} Maj^t mener ad haffue till

ad forbyde fiskeried vdi haffuid, erre vgieffue och vkrafftig, syntis osz best werre ingen widere conditiones dennom ad lade wide, vden the thenne fornembste haffde bewilgdit; gaffue thennom dog ad forstaa saa megid, ad the nogid ner kunde afftage, huor paa the andre conditiones skulde beroe. Men war forgieffuis, thi de willde huerken handle om forloff eller vdryckeligen begere the andre conditiones ad wide, men besluttede ad wilde dronningen, huad her om forløben wor, referere.

Der efter begered gesandterne, ad ingen arrest vdi Sundidt motte tilstedis, thi dett war prælua bellii och imod ald nabolig wenskaff. Wy swarid, ad thed war lige saa well imod fœdera och wenskaff, ad kong^{lig} Maj^{tz} vndersatte bleffue aff the Engelske berøffued vdi søen och kunde icke komme till nogen wederlegge eller opretning, och dersom saadan røffwery affskaffedis och vndersatterne bleff betalde, torde the Engelske ingen arrest vdi Sundidt haffue ad forwendte.

Widere begered the, ad inted motte føris till deris finder vdi Hispanien, som forbødidd war, och the mente ad werre loffuid aff kong^{lig} May^{tz} gesandter sligt ad icke skulde skeep. Wy swarid, thed ringe ad kunde stercke theris finder, som de Danske førde, och wilde ingen saadan forbud thennom bewilge.

For thend seglatz till S. Nicolaum meente de icke her efter ad burde ad giffue told, thi thend contract, der om giort war, haffde efter koning Frerichs salig affgang ende, och der som the for saadan seglatz skulde beskattis, wilde dronningen y lige maade vnder Englland lade kongens vndersatter told paa legge. Wy swarid efter wor instruction, ad thend seglatz, som war hans May^t till skade, icke kunde stedis vden hans May^{tz} bewilling, och der som the thend icke haffde vdi minde, skulde de dend forsøge paa theris egen fare.

De anholt ochsaa vdi besynderlighed, ad the motte nyde vdi rigidt, huad friheder andre nationer haffde, efter som contracterne vdwisede. Wy begerid specialiter ad wide, huad frihed thend war; sagde de, ad thed war immunitet for thend hunderste penge och last told, som nogen andre nationer war med forskaanid. Wy swarid, ad wy ingen befalning haffde om saadan proposition ad handle, och ther som nogen haffde fortient och erlangid sligt immunitet, war thed gandske faa och kunde icke føris till exempell the Engelske saadan ad efterfølge.

Wy gaffue thennom ochsaa alworlig kongelig Maj^{tz} vnder-sattis klagemahl tilkiende, som war aff the Engelske berøffuid, begerindis, the wilde tencke paa the middell, som de fattig folck kunde med wederleggis; sloge thennom ochsaa for, ad wy haffde befaling ad transigere om alle sagerne. The swarid, ad kong^{li^g} May^{tz} vundersatte skulde søge theris rett vdj Engeland, och ad the der skulde bliffue førdridt. Wij replicered ther paa vdj nogen dage, som widere acta om formelder, men kunde inted erlange.

The Hylleske war ochsaa tilstede och klagede huer dag paa huis thennom war fraa tagen vnder Lapland och Wardhusz, och sagde thennom ad werre skedt wold och vrett, huilked imod ald wor grundelig giensigelsze gesandterne defendered och mente dennom ad skulde ske wederleggelsze och ad werre thennom vdj thette møde tilsagt. Wij swared ingen befaling der paa ad haffue, men ad bewise, ad thennem war skeedt rett, effterdj de imod kong^{li^g} May^{tz} forbud haffde fiskid, och thennom inted iure ad kunde førdere vden allene aff nade och gunst forwente, huad hans May^{tz} wilge motte effterlade. Dog begerede gesandterne ganske indstendig, ad wy wilde intercedere hosz kong^{li^g} May^t om theris restitution, paa thed ther icke skulde witløffthighed aff endstaa. Wij loffuid thenom saadan intercession ad giørre, nar wy lyckelig huos hans Maj^t anlangede.

Sidst begerede wy, ad huis breffue kong^{li^g} May^t aff Engeland fraa droningen tilskreffuis, motte saa conciperis, ad hans May^t der vdj icke for skarp angrebis, som well tilforne war skeedt.

Thette loffuid the ad wilde forrette.

Begered ther hosz, ad hans May^t wilde droningen ochsaa tilskriffue, som hans May^{tz} her fader haffde gjort: frater vester amantissimus¹.

¹ I et Brev, dat. Richmond 29. Okt. 1602, fra Statssekretær Robert Cecil til de engelske Gesandter i Bremen havde han bl. a. sendt dem en Skrivelse fra Christian IV til Dronning Elisabeth, der efter hans Mening var holdt i en mindre høflig Form, hvilket Cecil dog mere tilskrev vedkommende Sekretærs onde Lune end Kongen selv, der altid havde vist sig meget opmærksom med Dronning Elisabeth (Rymer, Foedera ed. Holmes, Tom. VII, Pars II, p. 49—50).

Efter slig langvarig forhandling haffuer wij osz paa thed høieste beflied, ad wij sagerne effter woris instructions lydelsze kunde føre till endelig beslutning med the Engelske gesandter, hvilked effter thend leilighed, som forskreffid staar, nu icke haffuer kunde skeedt. Och dend tid de Engelske gesandter haffuer formerkid, nu ingen endelig forhandling vdj sagerne ad kunde ske, saa haffuer the giffuid osz till kiende, ad the formeente dennom stor vrett ad ske, ad thennom nu widere beswerring skall paaleggis, end vdj fremfarne kongers tid vdj Danmark er skedt, och widere end the gamell forbund indholder. Och ther som slige beswerringer icke affskaffis, eller samme twist och irringer wed forhandling icke bliffuer forligt och nederlagt, tha wiste de middell och raad ad bruge, med huilke de dennom och deris rett och rettighed wilde forswarre, och formente dennom mechtig nock ad werre der till, efftersom deris beretning der widere om formelde. Der imod gaffue wij thennom till swar, thed mode ad werre beramed om en wenlig forligelsze och forhandling med thennom ad beslutte; men der som noged andit skulde fortagis end thed, som till fred och rolighed enhører, tha skulde the wide, ad woris nadigste herre och konge wiste vdj lige maade raad och middell ad forsuarre thend rettighed, som Danmarks rige er tilhörig. Och effterdj woris instruction formellder, ad wij for^{ne} sager skulde tractere och forhandle, saaad fred och wenskaff kunde bliffue och stadfestis, saa och ad wij och vdj alle maade skulle haffue vdj acht, ad the icke skulde komme till widere wenighed eller krig, och wij hafuer nocksom forfarid, ad ther som icke vdj tide wed middell och raad forkommis, ad same sager till wenlig forhandling kunde komme, tha wilde ther aff widere venighed och tuedracht och, maa well ske, thed, som icke er ad formode, endstaa, saa haffuer wij osz derfor beflied, ad sagerne vdj wenlighed kunde optagis och komme till widere betenkende och beraadslag. Tha effter langvarig forhandling med samme Engelske gesandter er paa thed sidste aff osz paa bode sider bewilgidt, ad the sager, som uu vdj thette mode icke erre bleffne forligte och affhandlede, the skulde optagis och opsettis till begge potentaternis widere betenkende och beraadslag, efftersom thed breff, osz imellom gangen er, widere ther om indeholder. Och effter som leiligheden om sagerne, som vdj samme maade(!) er forhandlid, sig

haffuer begiffuid, haffuer wi der om woris skriftelig relation her med vnderdanigst wilde tillkiende giffued och kong^{l^{ig}} May^t wor allernadigste herre lade offuerantworde.

Till widneszbyrd, ad saa er gangid och farid, vnderskriffuer wij dette med egne hender. Dat: Bremen thend 26. Nouemb: a: 1602.

Manderup Parsberg
medt egen handt.

Arrild Huitfeldt ppria m.

Jonas Charisius. D. Mp.

Original i Rigsarkivet.

Nr. 113.

13. December 1602.

Arild Hvitfeldt tilskriver, efter Hjemkonsten fra sin Sendelse til Bremen, Dr. Jonas Charisius angaaende den Beretning, han skulde aflægge til Kongen om Sendelsens Udfald. Han ønsker, at Charisius dog først skal underrette ham om, hvorledes Kongen og Kansleren ere tilfredse med, at to af de Punkter, Instruxen indeholdt, ere forbigaaede. Hvitfeldt sender Charisius to Harer.

Salutem et obsequium.

Clarissime Dñe Doctor! Post amicissimam officiorum omnium, quæ a me proficisci possunt, delationem, tibi æque ac mihi gratulandum primo loco duxi, qui non minus ac ego (uti spero) locum optatum jam attigeris: Dein de adventu meo Haffniam versus præmonere, quo Deo dante breui cogito: Prius vero cupere, ut Regia Dominique Cancellarii sententia de duobus instructionis nostræ punctis in legatione Bremensi tractandis de industria a nobis omissis, per eundem, qui hos ad te defert, a te mihi significetur, quoquo animo id ipsum acceperint. Quo intellecto, nihil morabor, quin itinere Haffniam instituto, prout tu ante, Sereniss. Regi peractæ legationis summam humiliter exponam. Binos itidem lepores ad te transmittito, quos non tam ex dignitate muneris, quam animo donantis, æstimari velim. Interea cum uxore totaque familia Dei tutelæ te commendo, meque ipsum synceræ amicitia tuæ. Actum Draxholmii 13 Decemb. Anno 1602.

Arnoldus Witfeld.

Udskrift: Ornatissimo et doctissimo Viro, Dño Doctori Jonæ

Charisio, Cancellariæ Sereniss. Majest. Daniæ Comministro fidelissimo, Amico dilectissimo. — Haffniam.

Original i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1305, Fol.

Nr. 114.

12. Februar 1603.

De engelske Gesandter, der endnu opholdt sig i Bremen, efter at Mødet der var afbrudt, tilskrive Manderup Parsberg, Arild Hvitfeldt og Dr. Jonas Charisius om at fremme Afgjørelsen hos den danske Regering af nogle Sager, der havde været til Forhandling mellem dem.

Illustres, generosi, magnifici domini,
amici charissimi.

Quamvis in conventu non ita pridem inter nos Bremæ ex mandato serenissimorum principum nostrorum habito non omnia à nobis proposita ad optatum finem perducere potuerint, vos tamen serenissimi regis Daniæ commissarios recenti memoria retinere non dubitamus syncerè et bonâ fide promisisse seriò et diligenter apud serenissimum regem Daniæ intercessuros pro tabularum vectigalium publicatione, ex quibus mensurarum, numerationis et ponderum certitudo conspicua esse posset, et mutationis nullum arbitrium penes vectigalium præfectos præter præscripta in tabulis maneret; vt in casu confiscationis eæ tantum merces in commissum caderent et fisco adjudicarentur, quæ celatæ et non designatæ forent, ne naves Anglorum non necessario prætextu in Oresundo iusto diutius detinerentur. His igitur promissis vestris nos plurimum confidentes non inutile existimavimus Richardo Lewisio, mercatori Londinensi, à mercatoribus Anglis ad eadem negotia cum effectu procuranda in Daniam misso, nuntium nostrum specialem Alexandrum Covertum generosum unâ cum his nostris literis comitem adjungere, rogantes seriò, ut magnificentiæ vestræ promissorum memores à serenissimo rege vestro prædicta debitâ cum curâ et diligentia impetrare velint. Præterea cum utriusque regni plurimum intersit consuetum mercium intercursum inter subditos principum nostrorum clementissimorum minimè impediri, sed liberum et securum permitti, doncc de singulis controversijs aliquid certi utrimque constituatur, è re et commodo utriusque regni maximè futurum existimamus, si, quemadmodum in colloquio nostro spem nobis itidem inieicistis, magnificentiæ vestræ nos certiores fecerint, quid serenissimus rex

Daniæ de singulis in consessu Bremensi propositis constituerit, ac imprimis de libera subditorum serenissimæ reginæ, dominæ nostræ clementissimæ, per oceanum Borealem navigatione ac transitu in Moscoviam, de piscatione secundum veterum tractatum præscripta per idem mare et ad littora et insulas eiusdem debitis solutis piscarijs, de multiplici itidem novorum vectigalium in Oresundo exactione moderanda ac reformanda (de quibus concludendi magnificentiæ quidem vestræ mandatum se non habere asseverabant, licet verba mandati vestri ad id nobis satis videbantur apta et ampla), postremo de querelis Hullensium, quas unâ cum prædictis serenissimo regi referendas in vos suscepistis. Cum igitur muneris et officij nostri ratio postulet serenissimæ ac potentissimæ reginæ, dominæ nostræ clementissimæ, de omnibus inter nos in dicto conventu tractatis in reditu nostro rationem certam reddere, seriò ac amanter magnificentias vestras rogamus, ut et hæc, quæ indecisa inter nos remansère, serenissimo regi vestro nomine nostro diligenter commendare, regisque voluntate cognitâ, nos per mandatarium hunc nostrum ante discessum nostrum Bremâ, quid de singulis serenissimus rex constituerit, scripto certiores facere velit, ut cognitis tandem certo, quæ ad causam pertinent, serenissima regina, quid subditis suis consulto et facto opus sit, clementissimè statuât. Et quia verisimile est, mercatores Anglos à navigatione per Oresundum facilè deterreri posse (quod in utriusque regni detrimentum vergeret), si metuerent merces ipsorum in transitu repressalijs vel arrestationibus pro aliorum debitis vel delictis posthac obnoxias fore, à vobis etiam, de quorum prudentia et animorum propensione ad pacem tranquillitatemque inter utraque regna fovendam et firmandam spem indubitatam habemus, amicè exoptamus, ut hic scrupulùs illis amoveatur, et scripto itidem nobis declaretur, an mercatores Angli suas merces tam i Oresundo quam alibi infra dominia serenissimi regis Daniæ salvas et à repressalijs propter aliorum commissa sint posthac habituri securas. Quæ omnia et singula magnificentijs vestris diligenter et serio commendanda duximus, ut operâ et sedulitate vestrâ ex tam celebri tantorum principum legatione aliquis non poenitendus fructus ad subditos utriusque majestatis perveniat, quod nos promissorum vestrorum memores et perspectâ serenissimi regis ad pacem et tranquillitatem pronâ ac propensâ voluntate futurum minimè du-

bitamus. Nos interim officio nostro non deerimus, vestrisque magnificentiis studia et officia nostra quam paratissima offerimus. Datum Bremæ 12° Februarij anno 1603.

Illustrium et generosarum magnificentiarum
 vestrarum studiosi,
 serenissimæ ac potentissimæ Angliæ, Franciæ
 atque Hybernæ reginæ fidei defensatricis
 legati et commissarii ad consessum
 Bremæ indictum,
 Ra: Eure.
 J. Herbert.
 Daniel Dun.

Udskrift: Serenissimi ac potentissimi principis ac domini, domini Christiani, Daniæ, Norvagiæ etc. regis, legatis et commissarijs ad consessum Bremæ indictum, domino Manderopio Parsbergio in Hagesholm, domino Arnoldo Wittfeldio in Odersberg hæredibus, regni Daniæ senatoribus et cancellario, doctori Jonæ Charisio, nec non reliquis illustribus, generosis et magnificis dominis, serenissimi regis Daniæ etc. consiliarijs ac senatoribus, amicis nostris charissimis.

Original med Lord Eures Segl i Rigsarkivet.

Nr. 115.

5. Oktober 1603.

Dr. Henrik Høyer fra Bergen, der nys var kommen til Kjøbenhavn, tilskriver Arild Hvitfeldt om et Besøg, han agtede at aflægge hos ham paa Dragsholm, naar han først havde gjort en lille Tur til Tydskland.

S. O.

Exantlato per Dei misericordiam ingenti maris periculo, Magnifice Domine Meccenas, Hafniam hisce diebus appuli, in Germaniam nunc obiter trajecturus, inde autem converso itinere per Iuthiam Australem, Fioniam et Sialandiam huc remeare animus, Magn^e Tuæ salutandæ desiderio. Qvod nescire M. T. nolui. Interim haud scio, quid edulii Norici cum hoc nuncio mittens, quod ut æqui bonique consulatur, vehementer rogo atque obsecro. Destinaram quin etiam Mag^{tiæ} Tuæ tonnam piscis torridi; sed illa cum 31 aliis naufragio interiit in vicina Warbergensi ante octiduum. Quæ jactura me haud leviter

afficit. — Deum Opt. ter Max. ex intimis cordis penetralibus oro, ut M. T. clementer protegat ac gubernet, ut quàm diutissime incolumis, salua et felix vivat floreatque. Ocyssime p: Hafniæ 5 Octob. 1603.

M. T.
 Studiosiss. Cliens
 H. Hoier.

Udskrift: Generoso ac Magnifico Heroi, Dñ Arnoldo Witfeldio, Regni Danici Senatori et Cancellario dignissimo, Meccœnati summâ observantiâ et amore prosequendo.

Langebeks Afskrift i Rigsarkivet.

Nr. 116.

16. November 1604.

Om et Forlig vedrørende Grænserne mellem Herlufsholms og Næstved Bys Jorder.

Sten Brahe til Knudstrup, Peder Thott til Boltinggaard, Peder Basse til Sørup og Vilhelm Dresselberg til Vindinge, tiltagen i Kjeld Krabbes Sted, mægle efter kongelig Befaling Forlig mellem Arild Hvitfeldt, paa Herlufsholm Skoles Vegne, og Borgmester og Raad i Næstved, paa Byens Vegne, i en Strid angaaende Græneskjellet mellem Skolens og Byens tilliggende Jorder.

Original i Herlufsholm Skoles Arkiv.

Nr. 117.

9. Februar 1607.

Arild Hvitfeldt tilskriver Dr. Jonas Charisius om at skaffe Anders Brun, en ung, fattig Adelsmand fra Halland, der ønskede at gaa i nederlandsk Krigstjeneste, et kongeligt Pas, eller dog at opsætte en Anbefaling til Grev Vilhelm af Nassau i Hvitfeldts Navn, i hvis Tjeneste Anders Brun i tre Aar havde været.

Charissime Dñe Doctor, amice obseruande, fuit in meo famulitio per aliquot annos nobilis juvenis Andreas Bruno Hallandus, ex nobili quidem natus familia, sed re tamen tenuiori, is nunc in Belgium cogitat, militiæ causa et experientiæ majoris. Petiit a me meam commendationem ad Generosum Dñum Comitum Vilhelmum a Nassou, quem idcirco ipsius Celsitudini de nota meliori commendo. Serviit enim mihi triennium fide-

Ar. Hvitfeldt, Tillæg.

13

liter et diligenter, ut sperem etiam laudem probaturum Principi et apud externos. Quod si in familia Principis et inter familiares non potest locum habere (quod maxime optarem) Commilitonum saltem Registro inscribatur peto. Quod hoc a Principe præcipue postulem, causa est, quod ante decennium, cum Linga in potestatem statuum veniret, eram in illa obsidione cum Legato Sereniss. Regis nostri mihi adjuncto Christiano Barnekow, ubi ipsius miram humanitatem præcipue erga nostros intellexi, ut erga Sthenonem Maltesønn et alios. Hac in re generosus Princeps optime de me merebitur. Peto etiam amanter, ut velis apud Sereniss. Regem intercedere pro literis salvi conducti, sub communi forma, quas si impetrare non potes, meas saltem conficias, et cum hoc internuntio remittas, et in literis Regiis siue meis prænominatum juvenem intimare ne graueris, Hallandum esse et nobilem, et majoris experientia causa in Belgium proficisci etc. Ignoscas, quod tale a te non præmonitus peto. Invenies me semper tui amantissimum. Deo te commendo. Draxholmii 9. die Februarii Anno 1607.

Arnoldus Witfeldius.

Udskrift: Clarissimo et doctissimo viro, Dño Doctori Jonæ Charisio, Medico et Juris consulto celeberrimo, Dño et amico suo.

Original i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1305, Fol.

Nr. 118.

1. Maj 1609.

Antegnelse om Arrild Hvitfeldts Nedlæggelse af Embedet som Rigens Kansler.

Anno 1609 dend 1 Maij, Pilippi et Jacobi dag, affthackede erlig och velbiurdig Mandt Arrild Huitfeldt sig sin Rigens Candzellers bestilling, huilcked hannom naadigst effter hans vnderdanigste Anlangenn, formiddelst hans skrøbelighed bleff forloffuidt effter 23 Aars besuering, hand saeme bestilling betientt haffde, fraa A^o 1586 och indthil denne dag. Aff Dragsholm anno et die ut supra.

Rigens Forfølgningsbog i Rigsarkivet.

BRUDSTYKKE
AF
HAANDSKRIFTET TIL
KONG CHRISTIAN DEN TREDIES HISTORIE
MED ARILD HVITFELDT'S EGENHÆNDIGE
RETTELSER OG TILFØJELSER.

Hovedtexten er skreven med en øvet Skriverhaand. Dertil har Hvitfeldt i Randen eller andensteds, over eller under Texten, tilføjet sine Rettelser og Tillæg, som af typografiske Hensyn her alle anbringes under Texten, mærkede med *. Hvad der — som oftest af Hensyn til Indskuddene — er udstrøget i Texten, sættes med mindre Skrift (Petit). Det hele meddeles bogstavret, som det findes i Manuskriptet i Rigsarkivet, naar fraregnes den uregelmæssige Brug af smaa og store Bogstaver samt Skille-tegn. — Foruden hvad her meddeles, indeholder det levnedede Fragment af Haandskriftet til Kong Christian III's Historie endnu henved en halv Snes Sider. Hvad her er meddelt, kan dog formentlig give Læseren en tilstrækkelig Forestilling om, hvorledes det forholder sig med det hvitfeldtske Haandskrift. Foruden de (i Noterne, mærkede med Tal) anførte Afvigelser fra den trykte Text findes i denne enkelte andre, mindre betydelige Rettelser, der vidne om en senere Revision, inden Trykningen gik for sig.

Aar 1533* døde salig høglofflig ihukommelse konning Frederich thenn første, Danmarckis, Norgis konning etc. paa en Skierthaarsdag till Gottrup och bleff hederligen begraffuitt till Slesuiig. Och effther hans dødt da bleff der berammitt en herredag om Scte: Hans dag nest effther aff rigenns raadt, och de komme tillsammens i Kiøbnehaffnn ath vduellge sig en konning, effther som de tillforne haffde giffuitt kong Frederich ith breff, ath effther hans dødt skulde de thage en aff hans sønner till konning, och ingen andenn.

Saa haffde nu konning Frederich ladett effther sig fire sønner wedt naffnn Christian, Hans, Adolph, och Frederich. Christian uor født aff en margreffinde aff Brandenburg, kalldis Anna, de andre uorre fødde aff en herthuginde aff Pomern, heedt Sophia. Och uor till samme herredag vdsende aff herthug Christiann aff Holstenn her Vollff Paavisk och Mellchior Rantzou ath formane Danmarckis raadt om samme breff, begierindis, de uilde fördre en aff kong Frederichs børn till rigidt, huilcke sendebudt errindrede dennom och opregnede huis wellgierninger, der salig høglofflig ihukommellsze konning Frederich haffde beuiist Danmarckis rige och dennom, ath handt haffde opsatt hoesz detthe rige lifff, godtz och sith førstendomme, dennom ath hantthaffue och beskøtthe emodt fordreffne konning Christiern. Dog forredrog eller naffngaf samme sendebudt ingenn serdelis aff konning Frederichs børn, huem de skulde wellge, men indstillede thet till raaditt, begierindis, om nogitt nu icke saa hastigt

* emellom ith och thu effther middag.

kunde besluttis, ath mandt alligeuell disz midler thiidt denn ley-
lighedt uillde haffue vdj act, saa denne sag rigenns raadt mothe
uære befallidt¹.

Och uor disse efftherschreffne rigenns raadt paa denn thiidt
tillstæde, som uor Iffuer Munck till Ribe, Styg Krumpenn till
Børlumme, Auo Biillde till Aarhusz, Jørgenn Friisz till Wiborge,
biscopper, Thorben Bilde, *archielectus* till Lundt, Jacop Rønnou,
electus till Roskilde, Knudt Gylldenstiernn, *electus* till Odense,
Hendrick, abbidt i Soer, Eskill, prior i Anduorskouff, her Mogens
Gøe, Danmarckis rigis hoffmester, Thyge Krabbe, marsk, Pred-
biørn Podebusk, Hans Biillde, Matthiis Bølle, Offue Lunge, Mo-
genns Munck, Erick Banner, Oluff Rosenkrantz, Otthe Krumpenn,
Johann Oxe, Johann Wrne, Johan Biørn, Anders Biillde, Axell
Brade, Niells Lunge, Niells Arnefelldt rigenns cantzeler, Knudt
Biillde, Hollger Vllstandt, Thruidt Vllstandt, Claus Podebusk,
Claus Biillde, Axell Vgerup, Erick Krummedige, Niells Brock,
Eyler Rønnou och Knudt Gylldenstiern².

Da bleff først forrethagenn huis sager, som hører till reli-
gionen, fordj ath uij erre Gudt meest plictige, och dett for-
nemste wdj huertt regimente er, ath gudtz thienniste och reli-
gionen kandt hanthaffuis och beskøttis. Och først beklagede
bisperne dennom haardeligen offuer, ath denn retthe gudtz thien-
niste (som de sagde) skulde uære nederlagdt mangestedtz her
vdj rigidt, samtt huis ceremonier och skick, medt Christendom-
mens begyndellsze erre anthagenn; och befroctendis uor, ath
huis saadantt icke met thide forrekommen bleff, da fick alltt
kiettherj och wiilldfarellsze her vdj rigidt offuerhaandt, begierin-
dis derforre, ath mandt icke skulde uige fra uorre forfædris
religion. Thernest beklagede de thennom offuer denn recess,
som bleff giortt vdj kong Frederichs thiidt anno 1527, wdj
huilckenn adelenn er efftherlatt halls och haandt och alle xl R
sager medt deris bønder och thienner saa frij, som kronen och
bisperne haffde deris, huor vdindenn bisperne formeenthe dennom
merckeligenn ath uære brøstholddenn, wdi dett ath de haffde
affstanditt huis sagesfalldt, pænitentz och straff for band sager,
kircke fridt, fridløszmaall, hoer sager, som kronenns och adelens

¹ I Hvitfeldts trykte Text findes her efter et Indskud, som fattes i
Manuskriptet.

² I den trykte Text tilføjes: Pedersen.

bønder uor falldenn till dennom och bisperne och den hellige kircke haffde fulldt aff arilldtz thiidt effther denn geistlige rett, och ath dennom der emodt uor loffuidt och tillsagdt vdj samme preuilegi, ath de skullde bliffue uedt deris stiftt, renthe och ret-tighedt, huorfran de nu en thiidt lang haffuer ueritt holddenn vdj kong Frederichs thiidt (vedt de Lutherske, som haffuer hafft alle haande beskøthellsze och befording saa uell hoesz denn høye øffrighedt som andre), huorforre de uorre deris segell igienn begierindis, medt mindre dennom och motthe holddis, huis samme recess formelder.

Da for større enighedt skylldt vnder denn geistlige och 1. werdtzlige standt er beslutthidt samme thiidt, ath denn Odensze recess skall bliffue uedt sin fullde mact i alle maade.

Item bisperne skullde forrestaa deris embede, Gudt dennom 2. vdj skickitt haffuer, effther som de uille andsuare for Gudt och uære bekiendt.

De skulle skicke och forordne prester offuer rigidt alle- 3. uegne huer vdj deris stict, som kunde predicke gudtz ordt och euangelium reentt och klartt, huilcke skulle opholde messer och andenn gudtz thienniste. Men huor adelenn haffuer jus patronatus, skullde de uedt bliffue, dog ath huis personer, som adelenn presentere, de skall forhøris och kiendis gode aff bisperne. Ellers maa sig ingenn tage eller prest holde. Giør nogenn der emodt, enthenn ath nogenn thager sig nogenn prest, eller nogenn prest sig indthrenger vden bispnis samtøcke och willge, da er thet uolltdt, och de therforre ath straffis som woldtzmendt och som de, ther icke haffuer anseett Danmarckis rigis raadtz for- ordning.

Findis nogenn prester vskickelige vdj leffnitt eller lerdom, 4. da skall dett giffuis huer bisp vdj sith stiftt tillkiende, och handt ath raade ther boedt paa.

Ath skulle thiendis rettferdeligenn huer thiende kierffue och 5. huer thiende hoffuidt effther gammell seduane och Odensze recess.

Om nogenn bliffuer fordeelt for sin thiende, och en 6. andenn uill hannom forsuare, da skall handt tillthalis, som dett giør, och thet regnis denn, hannom saa forsuarer, som denn, ther icke haffuer holltt sith breff och segell.

Sognedegne skulle nyde deris renthe, och huor thretthe 7.

- bliffuer om degne renthe, der skall officialen och lenzmandenn hiellpe huer, huadt rett er.
8. Kircker, kloster och denn geistlige standt skulle vbehindritt nyde huis godtz och eyendom, de haffue vdj uerge effther kong Volldemars loug och Odensze recess, dog ath huis messer derforre er vdloffuidt, wdj lige maade holldis uedt mact; huor paa breff icke er gangenn, ther gaa om huis rett er, dog ath denn skick bliffuer uedt mact, som aff kong: Maytt: och raaditt bleff giortt vdj Nyborrig om kircke jorder, som denn indeholder, ath de skullde komme till leye igienn fra huilcke bøndergaarde de erre giffuenn.
  9. Huis jordt och eyendom nogenn haffuer mist vdj forledenn aaringe vdenn rettferdig dom och rett, thet skal hannom igienn anttuordis vdenn videre retthergang och skudtzmaal; huem godtz uill uinde, handt forføllge dett effther lougenn rettferdeligenn, icke thage sig till. Huo her effther andett giør, forføllgis for woldt och bøde therfor, som uedbør.
  10. Jtem ath Wiborge domkircke skullde restituieris och alle domkircker, herre closter, jomfru closter, hellig giestus och sognekircker, och de att bliffue uedt deris fulde macht. Jtem thiggebrødre closter, som uedt mact er, och ath der vdj holldisz meszer, predickenn och andenn gudtz thienniste; men de thiggebrødre closter, som forstørridt erre, ther om skall handlis uidere paa nestkommendis herredag, och disz midler thiidt inthet mere forstørris eller nederbrydis, lidett eller megidt. Huis jomfru closter, som riddermentzmentd eller andre haffue wdj forlenning, de skulle holde jomfruerne, der inde erre, effther denn skickellsze, giortt er, ey heller thallitt formindske, saa framtt de icke derforre uille stande till retthe.
  11. Huis siellegaffue, som icke er emodt lougenn och giffuis prestenn eller sognekirckenn, skall icke forholldis aff sognefolckitt, dog ath ingen skall threngis till ath giffue mere, endt Gudt skiuder hannom i sinde.
  12. Skall her holldis vdj rigidt ith vniuersiteet, och skall alldt klerckerj nyde saadanne preuilegier och friheder, som de friist haffue vdj andre landskaff vdj Christendommen, paa dett her vdj rigidt icke skall bliffue en *barbaries*, eller folck fange lede till ath setthe deris børn till skole, om de geistlige icke met nogenn serdelis preuilegier bleff fremdragenn.

Wdj lige maade skall kircker, kloster, gudtz huusz nyde ^{13.}
 huis preuilegier, de her till haffue haffitt, vdj alle maade, dog saa
 ath kronen och adelenn i lige maade nyder och behollder huis
 friheder och preuilegier, de haffue haffitt och dennom vdj Othensze
 recess forbedritt erre.

Alle skoler her vdi rigidt skulle bliffue uedt macht, besønder- ^{14.}
 lig de hoesz domkirckerne forsørgis med allmisze aff dennom,
 som oppeber denn geistlige renthe. Disze for^{ne} willckor och
 artickle beplicatede de thennom paa bode sider, geistlige och
 werdtzlige, vbrødeligen som erlige mendt ath hollde, och huadt
 ther emodt skede effther deris suorne eedt ath straffe och aff-
 uerge. Thenne recess bleff giortt och skreffuen udj menige
 rigenns raadtz naffnn a^o 1533 thaarszdagen effther uor Frue dag
visitationis. Dog uillde her Mogenns Gøe, Erick Banner och
 flere deris anheng aff de werdtzlige denn icke forsegle; men
 gick alligeuell wdt for fullde vdj menige raadtz naffnn, lige som
 huadt de fleste haffde giortt skulde saa stande.

Thernest bleff thalidt om en ny kongis kor, keysing og
 wduelling, och bleff beraadslagitt, huilckenn aff disse fire kong
 Frederichs sønner de skulde thage, effther dett breffs liudellsze,
 de haffde vdgiffuitt. Bisperne och nogenn flere aff raaditt willede,
 mandt skulde thage och uellge herthug Hans* som uar vng enda,
 huilckenn de thencte ath uille opføde lade¹ wdj denn papistiske
 lerdom**. Andre aff raaditt willede, ath mandt skulde thagidt
 denn elldeste kong Frederichs sønn, herthug Christiann, fordj
 handt uor kommen till sin lauge alder, kunde forestaa regierin-
 gen, vor giffitt och haffde en førstinde aff Løffuenborg, uedt
 Naffn Dorritheam***.

* och stoede paa *jure geniturae*, dett ir dend rettighet, att hand
 wor en fød konge szøn, wdj steditt att hertug Cristians
 fader, kong Fredrich, kun wor en hertug, der hand føddis,
 fordj the formentte att wille

** och boye hannum, huortt the wille.

*** och gaffue forre, dett kunde jcke forhindre hannum, hand
 jcke wor nogen fød kongeszøn, thj dette riige jcke ir nogid
 arffue riige, huor dend regell haffuer brug; men dett ir ett
 wall riige; Hertug Hans wor for wng oc kunde jntyd rege-
 mentte forrestaae; denne wor komen till skiellig alder.

¹ I den trykte Text er tilføjet: forbemelte Hertug Hans.

[Forbemellthe herthug Christiann haffde serdelis tillschreffuitt her Mogenns Gøe och Erick Banner och tillsendt dennom sith obne breff, daterit Gotthorp denn 1. dag Junij 33, och* om de kunde tillueye bringe formedellst dennom och deris anhang, saa ath handt kunde komme till Danmarckis krone, tha wille handt vdj alle maade uære dennom saa naadig en herre och konning, som hans herre fader haffde uæritt; och om nogen wille dennom for den sag forthrengre eller forhade, wille handt dennom beskøtthe och hantthaffue; och naar handt bleff annammitt till konge, wille handt stadfeste Danmarckis indbøggere alle deris preuilegier och friheder och dennom heller forbedre endt forkorthe vdj nogen maade¹.]

Men ther emodt uor alle bisperne, fordj ath samme herthug Christian** haffde da annammitt denn Lutherske lerdom och meenthe***, ath naar handt kom till regimentit skulde hand anrette denn Lutherske religion emodt pafuedommitt. Och efftherdj ath bisperne uorre da aff stoer adell och haffde megenn anhang aff slect och uenner vdj raaditt, som och uorre dett samme tillsindtz medt dennom, kunde de sig icke om valdilt forene, men effther lang samthale och disputatz, efftherdj ath bisperne paa dett siidste foregaffue, ath lige som dett skede vdj kong Christoffers thiidt och vdj kong Christiern denn førstis, ath rigenns raadt vdj Danmarck vdkeyste dennom en konge forvdenn de Suenski raadt och samtøcke effther dett forbundt, som tillforne er giortt alle thry rigerne emellom i dronning Margretis thiidt, therforre gick Suerrig fra Danmarck, saa kunde

* att

** thog nogid sellzumptt affsted, wor tillmed, som the well wiste, dend Luthersche religion ahnhengig, som oc well santt wor, att hand wdj hans wngdom førde ett willtt leffnid, saa att hans herr fadir ey hellir hafde stoertt behag till hannum oc wor tillmed fortørnid paa hannum, for hand haffde giffit sig hannum wbeuist; dog forandritt hand syden szitt leffnitt och wdj opuexten med alle forstelige dyder recompenserede oc wederlagde hans wngdoms brøst oc forszeelesze, och ephther att hand da

*** the

¹ Det indklamrede Stykke fattes i den trykte Text.

thet och nu ske, om de Danske thog dennom nogenn konning och haffde icke de Norske i raadt met sig, efftherdj ath baade rigerne uorre endnu i forbundt tilhaabe, da uor befrøctendis, att Norge kunde ther offuer ochsaa komme fra Danmark.

Derforre bleff omsier beslutidt, ath met kaaridt skulle opstaa ith aar omkring, till Sancte Hans dag igienkom 1534. Och i midler thiidt skulle de forskriffue dett Norske raadt, som ochsaa uor i forbundt met Danmark, paa dett ath wallidt skulle gaa endrecteligenn till emellom bode rigerne, och da skulle de alle møde aff baade rigerne och endelig wduellge sig en konning.

Wdj denne for^{ne} Kiøbnehaffnns herredag eblannt andre rigenns anliggende bleff endrecteligen beslutthidt, ath mandt skulle sende merckelige sendebudt till fru Maria, for dum dronning wdj Wngerenn*, keyserenns søster, som regieridt Nederlandene paa keyserenns uegne, om en bestandig fridt eller wdj dett mindste en anstandt ath gjøre, paa dett Danmark, Norge och førstendommitt kunde disz bedre uære forseckridt** och foruide sig hoesz de Burgundiske for denn uilge, dennom tillforunn wdj konning Frederichs thiidt emellom haffde uerritt for denn fordreffne*** konning Christiernns skyllt. Thenne leylighet bleff herthug Christiann tillkiende giffuidt, och der effther bleff de Hollster och Danske saa till eens (fordj dett ey uillde skicke sig, mandt skulle søndre eller skille sig fra de Hollster for denn forening, dennom och rigidt emellom er)† ath forsende diidt her Otthe Krumpenn paa rigenns uegne, Mellckior Rantzou, Wollff Vthenhoff, for dum konning Frederichs cantzeler, paa de Hollsters uegne. Och samme thiidt i for^{ne} herredag haffde rigenns raadt alle borgemestere och raadt aff Mallmøe och Kiøbnehaffnn for sig och gaffue dennom da rigenns leylighet tillkiende, ath de icke indbyrdis for de Norske sendebudt deris frauerrillsze skyllt haffde kundt beslutthet om en konge ath uellge, men der met uor opsatt till Sancte Hans dag nest komendis, ath for^{ne} kiøbstæder som de fornemste hoffuidstæder her wdj rigidt disz midler thiidt uillde gjøre ith met rigenns raadt,

* kong Luduigs epherleffuersche,

** forwarid

*** wndwigte

† hafde werritt)

gaa och staa met huer andre och icke giøre andett endt de. Och de strax suore samme rigenns raadt hulldskab oeh mandskab, och loffuede dennom paa ære och redelighedt ath skulde uære dennom hulldt och throe och holde deris stæder och byer Danmarckis rigis raadt till throer haandt och beste och denn konning, som de keyste eller vduallde paa for^{ne} aar, huilckenn de och forplicatede sig till ath hyllde och suerge och ingenn andenn. Therforre ath ingenn konge bleff keyst, men wallidt er opskuffidt, drog her Mogens Gøe, Erick Banner och flere ilde tillfridtz fran denne herredag och skilldis fran bisperne och de andre raaditt wuenner; sagde offentlig, ath de uorre kommen diidt for ath uellge en konge, men saa, ath bisperne nu haffde mere vdj act deris egenn preste sager ath vdretthe endt rigenns nødthorfft, som icke kunde wære vdenn itt hoffuidt, huorforre de ther offuer offentlig protesterede och uillde uære vndskylditt, om nogenn skade och forderffue rigidt der aff paakom, huor met de och erre borttdragne aff byenn, och fleste aff gemene adell fullde dennom. Sidenn begynthe bisperne atther och deris anheng, som uorre de mechtigste vdj raaditt och fleste, deris preste sager ath fordre och forrethage, och begynthe nu nogenn serdelis personer ath beskyllde, som uor mester Hans Thausenn (huilckenn sidenn reformatzen bleff bisp vdj Ribe). Thencte icke tillforn nock uor vdrett met den recess, som bleff oprett, och før omthalitt er. Och* paa dett mandt maa komme vdj widere forstandt och grundt om denne sag, maa ieg nogitt lenger aff begyndellsen repeterere och igienn henthe om denn Lutherske lerdoms anfang och begyndellsze her vdj rigidt.

Konning Frederich salig och høglofflig ihukommellsze haffde tillforn vdj sin thiidt fangitt nogenn smag och kundskaff paa Gutz sande ordt, effther som dett nu lerris vdj de reformerede kircker, huorfor hans Maytt: ochsaa gierne saae som en christenn øffrighedt samme reformerede religionn her vdj Danmarch och Norge saa uell som vdj Thydske nation motthe forfremmis, lerris och predickis, huorfor hans Maytt: haffde giffuitt nogenn serdelis personer, mester Hans Thausenn**, her Hans Spandemager,

* Men

** her Peder Lauritzen vdj Mallmøe, her Frantz, her Oluff, her Claus Morttenszen, her Hans Ollszen ibidem, her Jacob

mester Hans Lauritzenn, her Claus Thøndebinder och andre flere (som uor de første her vdj rigidt, begynthe ath setthe dennom* emodt paffuedommitt) hans May^{ts} obne beskiermellsze breffue ath motthe friitt predicke, och ath huem, som giorde de Lutherske predicanter nogen forfang, de skulde uære vdj hans May^{ts} naade och vnaade**. Hans Maytt: lodt ochsaa, strax effther denne herredag vdj Othensze anno 1527 uor holl denn, hans Maytts: obne breffue vdgaee, ath huilcke prester eller muneke, som uillde giffue dennom vdj ecteskab, skulde dett uære dennom friitt forre. Och Gudt gaff løckenn till, ath gudtz ordt der offuer bleff krafftigt hoesz mange, saa ath øynene bleff dennom oplatt, ath de skinbarligenn saae, huadt wiilldforellsze de haffde uær itt vdj. Ther fandtz och mange, som haffde wær itt vdenn landtz och aff bøger och omgiengillsze medt fremmede uorre kommen vdj bedre kundskaff, saa ath mange, bode eddell och veddell, borgere och bønder, haffde och finge smag paa dett retthe gudtz ordt. Och uor saa wide ther met kommen i kong Frederichs thiidt, ath mesten alldt Wiborge stict haffde anthagitt den Lutherske lerdom. Tillmet vdj Kiøbnehaffnn uor Sancte Nicolaj kircke, Klare closter, Hellig giestus och Graabrødre de Lutherske indrømmitt. Wor Frue kircke uor tilluct en thiidt lang saa uell for de Lutherske som de andre aff allmindelig kongenns mandatt, sidenn den bleff stormidt aff nogenn Kiøbnehaffnns borgere, som vdj kong Frederichs historie findis. Thisligiste bleff och offentlig predickitt vdj Mallmøe, Wæ och andenstedtz och paa herregaarde, och en partt muncke formedellst samme friheedtz breff velliulligen forløbe deris closter

---

Skjøning vdj Wijborre, Jorgen Jensen, her Mortten Hægelund vdj Olborig, Peder Thommeszen vdj Saling, her Peder Jensen ibidem, Nills Cristenszen her Moens Giøes prest, Anders Liung vdj Landskrone, Cristen Skrock vdj Aszens, her Hans vdj Fallsterboe, Tyge Cristenszen, Anders Mattzen, Anders Nillszen, Jacob vdj Ydsted, Matts Jensen, Rasmus vdj Trelleborre oc andre fler

* offentlig

** Vdj kong Cristiern thennd fangne hans thijd wor well begyntt nogitt met thennd Luttersche lerdom, men haffde ingen sadan frembgang.

och heller uillide leffue vdi ecteskaff endt uære vdenn quinder. Thenne fremgang och befordring haffde denn reformerede religion fangitt her vdi rigidt sidenn anno 1527 vdi kong Frederichs thiidt; men der kong Frederich, som nu sagtt er, døde, thenckte bisperne dett ath uære en gelegenn thiidt vdi thet *interregno*, ath de deris bøgfallende huusz och regimente igienn kunde opretthe, huorforre de stodt saa hartt paa, ath denn Kiøbnehaffnns recess, som tiltorne er rørt om, motthe opretthis, och mester Hans Thausenn, som haffde först her vdi rigidt met offentlig predickenn indførdt* denn Lutherske lerdom, motthe bliffue straffidt. Da vdi endenn paa samme herredag (som varede x vger) effther lang anfordring aff bisperne hoesz rigenns raadt bleff mester Hans Thausenn opfordritt paa Kiøbnehaffnns raadhuusz; der gick hannom efftherschreffne dom offuer, som liuder**:

Wij efftherschreffne Thyge Krabbe, Danmarckis rigis marsk, Predbiørn Podebusk, Hans Biillde, Peder Løcke, Oluff Rosenkrantz, Otthe Krumpen, Johan Oxe, Johan Wrne, Anders Biillde, Niells Lunge, Hollger Vllstandt, Thruidt Vllstandt, Knudt Biillde, Claus Podebusk, Claus Biillde, ridder, Niells Brock och Knudt Gylldenstiernn, Danmarckis rigis raadt, offueruærindis borgemester och raadt i Kiøbnehaffnn met nogle börgere aff huert roermaall ther sammestedtzt, thisligiste borgemester och nogle raadmendt aff Mallmøe, giøre alle uittherliggt och bekiendis met detthe uortt obne breff, ath i dag her paa raadhusidt werdige fader¹ met Gudt Danmarckis biscopper och prelater forsamlitt uor och i retthe haffue kallditt mester Hans Thausenn, predicantt, for en skandbog, handt nogenn aar sidenn forledenn vdskreff och prenthe lodt, i huilckenn handt der skiellder och kallder dennom thiranner, bedragere och haardnackede och forblindede knobbe, som ingenn mandt enthenn met ordt eller gierninger nøttige worre. Met mange andre haanlige och skiendtz-ordt, de aff samme bog opregne, som da tillstæde uor. Sammelidis beklagede werdige fader her Joachim Rønno, wdualldt biscop till Roskillde, ath samme mester Hans Thausenn met sine anhengere haffde sig befattidt met alle kircker i Kiøbne-

* oc wdsprede alle wegne

** Dog att alltt raaditt icke wor wdi samme dom.

¹ I den trykte Text: Fædre.

haffnn, besønderlig Sancte Nicolaj kircke, och deroffuer skulde mester Hans Thausenn paa capittellshusid j nogle aff Danmarkis rigis raadtz neruærillsze thalitt for^{ne} her Joachim Rønnon vnder øyne met nogle haanlige och hoffmodige ordt.*

*Item uor och nogle ordt aabenbare rørdt for osz, som mester Hans Thausenn skulde haffue skreffuitt oeh sagt det høguedige allthars sacramente for ner, som met thuende hans bøger da for osz beuiistis, och handt sig ther for aarsagede j saa maade, endog ath en aff samme bøger, effther huilckenn denn andenn skreffuenn uor, handt sellffuer met hans egenn haandt corrigerit, vj skreffuitt och offuerseett haffde, ath thet uor for en skriffueris forsømmellsze, om der uor nogitt vj forseett, thet høguedige sacramente paarørde, men da bekiende och tillstodt mester Hans jcke ath uære dett sande och uerdige gudtz legome vnder brødh och viins lignellsze, som en christelig prest consecrerer och wier vj mesze embede, och setthis effther denn christelige Rommere kirckis uedtect och skickellsze baade vj monstrantz och *pixide*. Tha effther saadanne sager, klage och kiæremaal, samme mester Hans emodt gick, bleff der saa paasagdt, ath hannom therfor burde ath straffis baade effther lougen och stande till retthe, som stadtz preuilegier indholder, wdenn huis de werdige herrer bisper och prelater hannom naadeligen her vj anse uillde. Saa for Gudtz och allis uoris kierlige bøn skyllt omdroge och forlode samme uerdige herrer saadan straff och peen, som mester Hans forskyldt haffde och met retthe lide och vndgiellde skulde, dog i saa maade, ath handt her effther icke skall befatthe sig met nogenn aff for^{ne} kircker ther i ath predicke eller andenn thienniste ath giøre, sammeledis ey effther denne dag skriffue bøger eller prenthe lade i nogen maade. Thisligiste skall handt giffue sig der aff stiftitt indenn en maanidt thiidt adt seniste, och sidenn der effther ey Sielandsk eller Skonsk stict ath besøge, och huilckett stict handt sidenn enthenn i Fyenn eller Jyllandt tillkommendis uorder, skall handt icke vj prenthe, predicke eller nogenn¹ preste

* *hæc cohærent, non disiungenda.*

¹ Her findes i Haandskriftet en ved nærværende Udgivelse rettet Fejl, idet tre Ord ere skrevne to Gange. Naar Hvitfeldt ikke har berigtiget denne Fejl, tyder det paa, at han ikke med stor Opmærksomhed har gjennemlæst Afskriften af Aktstykket.

embede forrethage eller opholde, eller sig i nogenn kircke indthrengt emodt bispernis uillge, widskaff, samtøcke och befalling. Jtem bør och skall for^{ne} werdige herre, her Joachim Rønnow igienn till sig annamme och beholde for^{ne} sine kircker her i Kiøbnehaffnn saa frij, som hans forfædre bisperne vdi Roskillde aff en christelig skick och erlig seduane allthiidt tillforne vbehindritt nøtt och hafftt haffuer, och skall handt skicke och indsetthe prester och prædicanter, som lære och forkynde thet hellige euangelium och Gudtz rene ordt, som de andsuare uille och bekiendt uære, thisligiste ministrere sacramenterne, holde mesze och andenn gudtz thienniste, som christeligt och tilbørligt er vdi alle maade. Giffuitt i Kiøbnehaffnn mandagen nest effther Sancte Knudt kongis dag aar 1533. Vnder worre signether.

Saadan forfølgellsze offuer de Lutherske begynthe och en partt aff bisperne vdi de andre stiftt. Mester Thorben Biillde, *electus* till Lundt, lodt giøre nogenn euangeliske predicanter vdi Mallmøe och vdi Wæ vdi Skaane effther den thredie artickell vdi Kiøbnehaffnns recess fredløsze, for ath de predickitt denn reformerede lerdom.

Menn sidenn her Mogenns Gøe, Erick Banner och deris anheng nu uorre dragenn aff Kiøbnehaffnn, tha bleff bisperne och deris anheng* aff raaditt** till eens, ath de wille forde*** herthug Hans † herindt vdi rigidt, som uor en aff kong Frederichs sønner, men uor for vng ath staa nogitt regimenthe forre icke hannom ath holde for nogenn konge eller som denn, der skulde vduellgis, men ath opføde och see, huadt aff hannom uillde bliffue och fick de hannom Neszbyhoffuidt len och Nyborrig indt och tillskickedede hannom her Oluff Rosenkrantz aff Walløe till en hoffmester och Pether Suab till en thuctmester; thenckte saa ath opføde hannom vdi denn papistische lerdom effther deris sindt ††.

* parthij   ** hiemeligen   *** haffue

† till herre oc konge. Hand wor dend thijd her inde vdi riigett, hans herre fader kong Frederich døde, att opfødis, men wor kun 7 eller 8 aar gamell, for wng att forrestande nogitt regementte. Hannom hafde the tancke om att opføde oc sæe huad

†† Och endog mange haffue werrid vdi dend mening, och dett end paa trock ir wdgangen hois andre schribentter,

Offuer saadant bispennis forsett baade met denn recess, som bleff giortt i Kiøbnehaffnn, saa och for ath mester Hans Thausenn uor foruiist, och herthug Hans emodt* allmindelig samtøcke er indfordrit**, bleff denn gemene mandt, adell, borger och bønder fast illde tillfridtz, besonderligen for ath de emodt deris samuittighedt och conscienz nu skulde threngis till den papistiske lerdom; thj huor religionen en gang er grundfest vj människens hierther, da uill denn icke thuinçis; mandt lader sig heller henge, brende, hugge vj støcker endt thro huadt, som en icke gierne uill. Herthug Christian bleff och megitt*** sellsom ther offuer, att hans broder, som uor yngre, skulde hannom forredragis; men handt lodt sig dog inthet mercke, fordj thet uor hans broder, och kunde gierne lide alldt hans løcke och vellferdt; thi thet uor icke heller emodt thet breff, som till hans herre fader vdgiffuit uor.

Och effther som forberørdt er, ath mester Hans Thausenn uor foruiist Kiøbnehaffnns bye och Siellandtz stiftt, saa uarede dett dog stackitt effther, handt sidenn diidt igien er hedenfordritt, fordj denn menige mandt och borgerskaff vj Kiøbnehaffn och en partt aff adelenn uillde icke andet†; men som de papister forregaff, skall thet uære skeedt her Mogens Gøe till villge, huis daatther, jomfru Birgitthe Gøe, bispenn skulde hafft; men begge meninge erre sandenn††. Mester Hans Thausenn er igiennfordritt till Kiøbnehaffnn bode effther menighedens be-

---

att hertug Hans schulle werriid keyst till konge aff riigens raad, saa wor dog alldellis intyd der om, thj kong Cristianus paa Nytaars dag 38 aff Gottorpe haffuer laditt ett schriff oc ercklering vdgaa, att jcke saa wor, och att hand alldrig haffuer laditt sig forredrage hans wmyndige brødre, som røchte gick, eller nogen dennom trengdt der fraa, som riigens raad haffde wdkored.

* wden

** er hullden som dend, der schulle vduelligs

*** nogitt

† tillmet da practiceritt her Moens Giøe, Erick Banner, her Moens Gyldenstiern oc flere aff adellen bysp Ronnow paa deris syde att offuerszee met dend Luttersche lerdom

†† rette

giering saa och effther her Mogens Gøis befording*, thj der findis eth breff**, daterit Bistruppe*** saaledis liudendis:

Jeg Hans Thausen gjør vittherliggt och kiendis met detthe mith obne breff och egenn handskrifft, ath efftherdj jeg mig vdj nogen brøst och forsømmellsze forseett haffuer emodt werdige herre, her Joachim Rønnoou, vdualldt biscop till Roskillde, min kiære herre, och hans naade therfor mig for Danmarckis rigis raad kalde ladett i retthe, saa mig bleff tilldømtt och forlagdt ath wige Kiøbnehaffnn och Siellandtz stict, haffuer hans naade nu for Gudtz skylldt och erlig och welbyrdige mandtz och strenge ridders her Mogens Gøis, sammeledis borgemester, raadmendtz och menighedenns i Kiøbnehaffnn kierlige bønn och begiering wntt och tillstedt, at ieg maa igien indkomme vdj Kiøbnehaffnn der ath predicke, ath lære thet hellige euangelium och gudtz ordt rettheligenn och klarligen vden alldt skiendtzordt och thale paa bisper, prelater, cannicker eller prester, da loffuer ieg och tillsiger hans naade paa min gode thro, ære och redelighedt, ath ieg her effther uill och skall uære for^{ne} werdige herre, her Joachim Rønnoou, hørig, thro och willig forre effther den tillsaggn, jeg nu hans naade baade met haandt och mundt giortt haffuer, affuende hans naadis skade och forderffue saa megitt, mig mueligt er, och vide hans naadis och hans clericis † gaffn och beste aff min yderste mact och formue; huor ieg nogitt himmelig eller obenbare formerckendis worder, thet hans naade anrørendis er, och hans naade eller hans naadis clericis †† till affbreck, skade eller forfang komme kandt, skall ieg giftue hans naade thet tillkiende och beuise mig emodt hans naade ther vdj och i andre maade, som en thro dannemandt bør och hans retthe herre och prelat plictig er i alle maade. Till ydermere windisbyrdt thrøcker ieg mith signett nedenn for detthe mith obne breff och kierligen tillbeder fornumstige mendt Peder Kiempe borgemester, Oluff Skriffuer, Thommis Brøggere och Hendrick Thromslaer, raadmendt i Kiøbnehaffnn, samme breff met mig ath besegle. Giffuitt paa Bistrup søndagen nest effther vor Frue dag *assumptionis, anno dominj* mdxxxiiij.

* oc fleris   ** thuende breffue   *** dett første var

† clericis   †† clericis

REGISTER.

I nærværende Register er »Tillæget« ikke inddraget.

- Abel, Konge.** 232. 337.
Absalon, Ærkebiskop. 233—5. 325.
Adam af Bremen. 62. 262. 312.
Adolf, Hertug af Holsten-Gottorp. 59.
Agerkrog Gd. 200.
Aggershus. 214. 240.
Ahlefeldt, Godske, Biskop i Slesvig. 64.
Alanus, Hans Jensen, Rektor p. Herlufsholm, s. Prof. ved Universitetet. 83.
Albert af Stade. 262. 312. 320.
Albertsen, Albert, Kjøbmand i Kbh. 110.
Allen, C. F. 295. 322. 328. 334. 336—7.
Alslev Gaard. 100.
Alsted Herred. 46.
Amsterdam. 135. 218.
Anna, Hertuginde i Sachsen. 58.
Anna, Dronning i Skotland. 118—9.
Anna Catharina, Dronning. 190. 222—3. 249.
Antvorskov. 39. 111. 117. 120. 123.
Arnold af Lybek. 320.
Aquilonius, Bertel Knudsen. 84. 271. 282.
Arboe, Peder Michelsen, Rektor p. Herlufsholm, s. Præst i Gamborg. 85. 110. 220—1.
Artus, Sagnkonge. 321.
Arvidsen, Bent, Kannik i Lund. 77.
Assendrup Gd. 111.
Assens. 136.
August, Kurfyrste af Sachsen. 44—5. 54. 58—9.
- Augusta, Hertuginde.** 59.
Ausaas i Skaane. 78.
- Bacmeister, Lucas, Prof. i Rostock.** 65.
Bahus, s. Bohus.
Bang, Carl Jørgensen, Magister. 80.
Banner, Frants, t. Kokkedal. 52.
Barnekov, Christian. 199—220. 232. — Johan. 128.
Bartholin, Rasmus, Professor. 307. — Thomas, kgl. Antikvar. 300.
Beck, Lave, t. Førsløv. 10.
Becker, Tyge Alexander, Historiker. 4—5. 7.
Behrman, Henrik, Historiker. 166. 314. 335.
Bekkeskov i Skaane. 232.
Beltebjerg i Skaane. 13. 27. 244.
Belov, Henrik. 225.
Bendebo. 225.
Bergen, Bergenhus. 6. 8—9. 192. 268.
Bering, Vitus, Historiograf. 304.
Berritsgaard. 7. 10. 14. 31—2. 40—1. 73—4. 87—8. 298.
Bertelsen, Eske, Præst i Højby. 147. 184. 186. — Iver, Klosterforstander. 62. 136. — Mogens, s. Dalby.
Beuther, Michael, Prof. i Strassburg. 18—9.
Bild, Christoffer. 263. — Margrete. 42.
Bille, Anders Frantsen. 18. — Oluf. 107. 110. — Peder. 114.
Birkholm. 199. 232.
Bjeverkov Herred. 100. 103. 105.

- Blaa, Barbara Eriksdatter. 7.
 Bohus. 197. 214.
 Bonn, Herman, lybsk Historieskriver. 313.
 Borck, Peder Iversen, Rektor p. Herlufsholm. 83.
 Bothwel, James. 179.
 Brahe, Henrik. 38. — Jens. 204. — Sten. 110. 123—4. 126. 143. 163. 224—5. 278. — Tyge. 21. 89. 116. 135. 154—5. 176. 287. 338—9.
 Bramslykke. 124.
 Brandenburg. 58. 190. 290.
 v. Brederode, Walraven. 215.
 Breitenburg. 63. 329.
 Bremen. 219. 251—6. 259. 264.
 Bremersvold. 124.
 Brochmand, Jesper, Professor. 276. 282. 303—4.
 Brock, Eske. 110. 278—9.
 Brockenhus, Ejler. 179—80. — Jørgen. 200. 208.
 Brun, Anders. 277.
 Brunius, C. G., Prof. i Lund. 68.
 Bryske, Jørgen. 30. — Karl. 30.
 Buchanan, George, skotsk Historiker. 335.
 Burgley, William Cecil, Baron, engelsk Lord-Skatmester. 202. 205.
 Bønned Gd. 128—9.
 Børglum Bispestol. 46.
 Børre, stærke, »Samkjøber«. 181.
 Baareret. 293.
- Cambden**, William, engelsk Historiker. 335.
 Camphenius, Tycho, Hører p. Herlufsholm. 245.
 Carl VIII Knudsen, Konge i Sverig. 70—1.
 Carl IX af Sverig. 174. 231. 239.
 de Caron, Noel, hollandsk Gesandt. 208.
 Caselius, Johannes, Professor i Rostock. 56.
 Catharina, Prinsesse. 324.
- Charisius Jonas, Dr. jur. & med. 251—7. 259—60. 277.
 Christensen, Eskild, Dr. med. 82. 94. 105—6. 138. 146. 220—1. — Niels, Skriver. 97. — Peder, Præst i Nykjøbing i Sjælland. 247. — William, Dr. 334.
 Christiern I, Konge. 70—1. 164. 225—7. 320.
 Christiern II, Konge. 64. 163—8. 292. 301. 322. 336.
 Christian III, Konge. 7. 55. 154—63. 165. 178—9. 245. 314.
 Christian IV, Konge. 15. 58. 66. 117. 120. 151—4. 170—3. 184. 187. 190. 197—8. 200. 202—3. 206—7. 224. 226—8. 232—3. 239—40. 251. 261. 263—5. 304. 335.
 Christian V, Konge. 306.
 Christian, udv. Prins. 278.
 Christian, Hertug, s. Kurfyrste af Sachsen. 58. 121.
 Christoffer I, Konge. 232. 320.
 Christoffer II, Konge. 242.
 Christoffer III, Konge. 257. 324.
 Christoffer, Greve af Oldenburg. 177—8.
 Christoffersen, Jørgen, Rektor p. Herlufsholm, s. Præst i Væ. 81.
 Chytræus, David, Prof. i Rostock. 55—6. 59. 122—3. 149. 165. 313. 335. — Nathan, Prof. i Rostock. 65.
 Clark, John, Oberst. 179.
 Clausholm. 211.
 Commines Philip, fransk Historieskriver. 273—4.
 Crantz, Albert, Historieskriver. 149. 233. 312. 328.
 Crusius, Martin, Prof. i Tybingen. 20.
 Cypræus, Hieronymus. 313. — Povl, Dr. jur. 15—7. 64. 317.
- Dahlberg**, Erik, svensk Feltherre. 68.
 Dahlmann, F. C., Historiker. 334.
 Dalby og Thureby. 84.

- Dalby, Christoffer Hansen, Hører p. Herlufsholm. 84. — Mogens Bertelsen, Inspektør p. Herlufsholm. 82. 84. 98.
- Dalinus, s. Dalby.
- Dan, Konge. 260. 304. 306.
- Danzig. 48. 318.
- Danzæus, Carolus, fransk Gesandt. 161.
- Deichman, Carl. 3—4. 167. 175—6. 262. 284. 291—3. 313—4. 331—2.
- Dinesen, Hans, Kapellan p. Dragsholm. 186. 278.
- Dolmer, Jens, Magister. 140. 175—6.
- Dybvad, Jørgen og Christoffer. 292.
- Dragsholm. 177—87. 225. 227. 232. 236. 244. 256. 268. 277—81.
- Drefeld, Bodil Gjordsdatter. 88.
- Dresselberg, Anders. 19—20. 97. 110. 281. — Vilhelm. 19—20. 281.
- Druckenbrott, Nickel, kgl. Sekretær. 44—5.
- Dun, Daniel, Dr. 253—6. 259.
- Dybæk i Skaane. 33.
- Dzalinski, Powl, polsk Gesandt. 201. 213.
- Daa, Jørgen. 110.
- Daae, Ludvig, Professor. 9. 322.
- E**gebjerg Kirke i Ods Hrd. 186.
- Egerton Thomas, engelsk Lord-Kansler. 205.
- Egmond, Greverne: Karel, Lamoral. 214.
- Eisenberg, Elias, Professor. 299.
- Elisabeth, Kong Hans's Datter. 290.
- Elisabeth, Hertuginde i Meklenborg. 58.
- Elisabeth, Hertuginde i Brunsvig-Wolfenbüttel. 118—9.
- Elisabeth, Dronning i England. 120. 199—212. 224. 251. 256. 260.
- Elleholm i Skaane. 69.
- Emden. 250—2.
- Emmius, Ubbo, frisisk Historiker. 335.
- Enfield, Slot ved London. 202. 204.
- Engestofte Gd. 32.
- Engesø Gd. 13.
- England. 197—212. 223—4. 250—7. 259—60. 264. 277.
- Erik Plovpenning. 232. 337.
- Erik Glipping. 232. 296.
- Erik Mendved. 242.
- Erik af Pommern. 257—8. 324.
- Eriksen, Jørgen, Biskop i Stavanger. 64.
- Erlandsen, Jakob, Ærkebiskop. 309. 320.
- Erslev, Kr., Professor. 334. 337—8.
- Eure, Radulph, Lord. 253—6. 259.
- F**alster. 128—9.
- Faxe. 109. Herred. 100. 108—9.
- Findsen, Laurits, Rektor, s. Præst p. Herlufsholm. 81.
- Finmarken. 195—7.
- Fjelkestad i Skaane. 88.
- Flakkebæk. 239.
- Flekkerø. 201.
- Flensborg. 57.
- Fos, Anders, Biskop i Bergen. 163. 192.
- Foss, Matthis, Biskop i Aalborg. 276.
- Franeker, Universitet. 134.
- Frankrig. 15—7. 195. 198. 210.
- Frederik I, Konge. 7. 171—3. 289. 336.
- Frederik II, Konge. 44. 49. 59—60. 111—2. 117. 129. 186—7. 199. 202. 206. 215. 274—6. 293.
- Frederik, Chr. IV's Søn. 232.
- Frederiksborg. 48. 54. 57. 101. 184. 190. 197. — Skole. 65. 81. 134.
- Früs, Albert. 127. — Anne. 27. — Christian t. Borreby, Kansler. 158. 172. 177. 224. 236. 238—9. 243. 250. 264. 302—3. — Henrik. 42. — Iver. 190. — Johan, Kansler. 148. 160. 315. — Jørgen. 190—4. — Lisbeth. 42. 73—4. 87—8. 117. — Niels. 27—31. 33—4.

- Frischlin, Nicodemus, Prof. i Tybingen. 20.
 v. Fuiren (Føren), Johan. 200. 253.
 Fønje Len i Skaane. 39.
 Faaborg, Hans Pedersen, Præst i Sækkjøbing. 86.
 Faarevejle Sogn. 183. 185.
- Gad**, Hemming. 229.
 Galen, Gjord Nielsen. 88. — Kirsten Gjordsdatter. 88. — Niels Philip- sen. 88. — Philippus. 88.
 Galt, Niels Pedersen. 41. 87. 280. — Peder. 280.
 Gamborg i Fyn. 98—9. 220—1.
 Georg Frederik, Markgreve af Branden- burg. 58—9.
 Gers Herred. 35. 39. 68. 71—3. 76—7. 187—8. 232. 237. 248. 298.
 Gertsen, Jakob, Ærkebiskop i Lund. 69.
 Gessie og Eskilstrup i Skaane. 50.
 Gislinge Kirke. 186.
 Gjennerup i Skaane. 273.
 Gjøe, Albert. 32. — Birgitte. 10— 11. 14. 26. 32—5. 40. 225. 276. — Christoffer. 33. — Falk. 19. — Henrik. 126. — Inger. 60. — Lene. 124. — Mogens Falksen. 19. — Mogens, t. Bremersvold. 124.
 Gjønge Herred. 36. 39.
 Glad, Niels, Præst i Odense. 144. 221. 236—8. 247—8. — Rasmus, s. Lætus.
 Gottorp, Fællesarkiv. 316.
 Gram, Hans. 159—61. 167—8. 314. 327—30. 333.
 Grand, Jens, Ærkebiskop i Lund. 141. 243. 305.
 Gravesend. 201. 209.
 Green, Mogens, Ridder. 70.
 Grotius, Hugo. 302.
 Grubbe, Ejler, Rigens Kansler. 26. 91—2. 97. 115. — Knud. 100. — Peder. 224. — Sivert. 97. 143. 249. 279.
 Grundtvig, N. F. S. 335—6.
- Grøn, Rasmus, Skipper i Malmø. 192.
 Grønbæk, Isak, Præst v. Nicolai Kirke i Kbhvn., s. Bishop i Trond- hjem. 128. 134. 144. 192.
 Guicciardini, Francesco. 335.
 Gulland. 9. 80—90. 247—8.
 Gunderslevholm. 33.
 Gundling, N. H., Prof. i Halle. 176.
 Gunnensen, Halvor, Lektor i Oslo. 137. 195—6.
 Gyldenstjerne, Axel. 111. 148. 154 —5. 249. — Knud Axelsen. 249. 279. — Knud Pedersen. 10.
 Güstrow. 54—5. 58.
- Haag**. 212—7.
 Hacke, Arild. 48.
 Haderslevhus. 76. 219. 222.
 v. Hagen, Henneke. 45.
 Hagenskov. 46.
 Hald Slot. 52. 56.
 Halland. 86. 126. 277.
 Halsted Kloster. 224.
 Halmstad. 124. 240.
 Hamborg. 44—5. 57. 219—20. 264. 319.
 Hamelmann, Herman, oldenburgsk Historiker. 335.
 Hamilton, Henrik Albertsen. 272.
 Hamsfort, Cornelius, d. y. 62—3. 268. 317—8.
 Hans, Konge. 227—9. 289—90. 292. 320—1.
 Hans, Hertug, Fred. I's Søn. 59.
 Hans, Hertug, Fred. II's Søn. 196.
 Hansen, Anders, Rigens Skriver. 280. — Jørgen, Foged i Væ. 188. 232.
 Hardenberg, Ejler. 148. 178—9. — Erik. 46.
 Harderwijk. 231. 301.
 Hegelund, Peder, Rektor i Ribe. 320.
 v. Heile, Pieter, Lic. jur. 200. 209. 223. 231. 340.
 Heise, A., Dr. 318. 322. 334.

- Heithman, Ludvig, kgl. Sekretær. 200—1. 206. 219.
- Helgesen, Povl, Lektor. 167. 313. 320.
- Helgeaa. 68. 70. 72.
- Helsingør. 51—3. 119. 135. 201. 264.
- Helvig, Dronning. 290.
- Hemmingsen, Niels, Theolog. 58 106—7. 122. 143—4.
- Hennings, August. 211.
- Henrik Julius, Hertug af Brunsvig-Wolfenbüttel. 118—9
- Herbert, John, engelsk Statssekretær. 205. 253—6. 259.
- Herfølge. 102—6. 245.
- Herlufsholm. 14. 24. 26. 32—5. 80—6. 98. 105. 110. 136—7. 140. 145. 220—1. 244—5. 263—6. 271—2. 276. 281—6. 340.
- Herløvgaard i Skaane. 69—70.
- Herløv ved Frederiksborg. 9.
- Herløv i Skaane. 28. 36.
- Herman, Lange. 178.
- Herningsholm. 279.
- Heresvad Kloster. 142.
- Hofman, Thøger (ell. Tycho). 2. 211.
- Hojer, Andreas, Historiograf. 325—6.
- Holberg, Ludvig. 325. 327.
- Holbæk. 98. Slot. 281.
- Holck, Christian. 50. 120.
- Holland. 135. 197—8. 208. 212—20. 277.
- Holmgaard. 232.
- Holsten. 56—7. 59.
- v. Hoya, Johan, Greve. 178.
- Hull. 259.
- Hunnius, Ægidius, Prof. i Wittenberg. 122. 143.
- Hvitfeldt, Arild. Fødsel. 6. Opdragelse. 9. Rejse t. Strasburg. 11. Ophold i Orleans. 15. Sekretær i Kancelliet. 24. Kgl. øverste Sekretær. 47. Udtredelse af Kancelliet. 67. Forlenes med Laholm. 74. Rigens Kansler og Raad. 91. Forlenes med Tryggevælde. 100. Historieskriver. 148 ff. Lensmand paa Vordingborg. 169; paa Dragsholm. 177. Sendelse til Trondhjem. 189; t. England og Holland. 197; t. Bremen. 251. Nedlægger Kanslerembedet og afstaar Dragsholm. 280. Død. 282.
- Hvitfeldt, Beate. 8. 10. 28. 87. 222. 298. — Christoffer Jakobsen. 73. 86. 188. 196. 217—8. 264—5. 298. — Christoffer Ottesen. 7—9. 14. 23. 90. — Else. 121. — Henrik. 73. 217—8. 252. 264. 278. 298. — Inger. 8. 10. — Jakob. 8—34. 40—2. 73—4. 87. 192. — Kirstine. 8—9. — Klavs Henriksen. 7. — Klavs Ottesen. 23. — Lisbeth. 8. 10—11. 28. 87. 280. — Margrethe. 124. — Matthias Vilhelm. 211. — Otte Christoffersen. 8—9. — Otte Klavsens. 7. — Peder. 32. — Povl. 74. 123. — Øllegaard. 73. 249.
- Højby i Ods Hrd. 147. 184. 186—7.
- Højbygaard p. Laaland. 60.
- Højstrup. 60.
- Høyer, Henrik, Dr. med. i Bergen. 192. 268. 300.
- Haarlev. 105. 108.
- Ingeborg, Dron. af Frankrig. 320.
- Ingelsted i Skaane. 41. 87. 280.
- Island. 8. 132—3. 159. 199. 203.
- Iversen, Peder, Kannik i Lund. 317—8.
- Jahn, F. H., Historiker. 334.
- Jakob VI, Konge af Skotland. 118—9. 256.
- Jensen, Abrabam, s. Roland. — Jørgen, Præst i Faarevejle. 185.
- Jersinus, Jens Dinesen, Hører p. Herlufsholm. 266.
- Jespersen, Christoffer, Præst i Herlev. 9. — Niels, Biskop i Odense. 62.
- Joachim Frederik, Markgreve af Brandenburg. 190.

- Johannes, Kapellan p. Dragsholm. 185.
- Jomfruland i Norge. 97.
- Jonsen, Arngrim. 132—3. 158. 192.
— Carl, Abbed. 142. 319.
- Jungshoved. 24—5. 117.
- Jydske Lov. 226.
- Jæmteland. 189. 197.
- Jørgensen, A. D., Rigsarkivar. 5.
324. 338—9. — Henrik, Kannik i
Trondhjem. 193. — Walter, Tolk.
200—2. 206.
- Kalundborg.** 180—1. Slot. 48. 178.
225.
- Karise. 101. 107.
- Kempé, Niels Pedersen, Præst i
Høje og Starby. 80.
- Kiel. 44—6.
- Kjøbelev. 86.
- Kjøbenhavn. 123. 126. 131. 231—2.
276. Slot og Len. 106. 130. 184.
249. Nicolai Kirke. 128. 144.
Universitet. 9. 63—4. 109—10.
116. 133. 237. 265.
- Kjøge. 42. 97. 105. 107—8.
- Kjørning, Birgitte. 88—9. — Karl.
11. 15. 17—8. — Povl Jensen. 88.
- Klyn, Jens Michelsen, Præst p. Her-
lufsholm. 286.
- Knabstrup. 243.
- Knaffue, Oluf. 37.
- Knardorph, s. Knudsen.
- Knoff, Christoffer, Hofpræst. 52.
- Knoppert, Albert, Professor juris.
63. — Johan, Dr. jur. 94.
- Knud den hellige, Konge. 141—2.
- Knud VI, Konge. 232. 260. 266.
- Knudsen, Hans, Registrator. 309. —
Morten (Knardorph), kgl. Herold.
18—9. 97. 252. 263.
- Knufflock, Povl, Bogbinder. 50.
- Kolding, Jon Jensen, Præst i Gamst.
39—50.
- Koldinghus. 54. 57. 59. 66. 120.
125. 264.
- Korsør Slot. 9.
- Krabbe, Elsebe. 160. 319.
- Krag, Niels, t. Agerkrog og Truds-
holm. 200.
- Krag, Anders, Professor. 109—
10. 134. — Niels, Professor,
Historiograf. 127—8. 133—4.
136. 156. 158—61. 192. 244—5.
251. 315. 327.
- Krantz, s. Crantz.
- Krastrup. 190.
- Krenkerup. 32. 60.
- Krogen Slot. 179.
- Kronborg. 119. 184.
- Krummerup Gd. 13.
- Krumstrup. 7. 23.
- Kruse, Enevold, kgl. Rentemester.
232. — Lavrits, Lensmand i Ber-
gen. 192.
- Kræmmer, Knud, i Kbhvn. 110.
- Kryptokalvinisme. 58. 83—4. 128.
143—5.
- Kaas, Niels, Kansler. 21. 47. 56.
60. 62—3. 111. 113—4. 123.
126—8. 148. 315. 329. 335.
- Lackmann, A. H., Prof. i Kiel. 146.
- Lagerbring, Sven, svensk Historie-
skriver. 175.
- Laholm (Laugholm) Len. 74—6. 100.
- Lamprecht, Jørgen, Bogtrykker. 305.
- Landskrone. 298. 318.
- Langebek, Jakob. 330—1.
- Lauremberg, Hans, Professor i Sorø.
287.
- Lauritsen, Anders, theolog. Professor.
56. — Christoffer, Foged p.
Provstegaarden i Odense. 236. —
Korfits, s. Rosengjedde. — Mogens,
Præst i Haarlev. 105. — Ægidius,
Ærkedegn i Ribe Kapitel. 134.
- Leiden. 217—8.
- Leist, Baltzer, Ritmestcr. 43.
- Lekkende Gd. 169. 177.
- Lesieur, Stephan. 251. 253. 260.
- Lillø. 8. 10. 13—4. 24. 26—32.
35—41. 68—73. 75. 86—7. 136.
188. 249. 264. 297.

- Lindenov, Hans. 11. — Hans, d. y. 281. — Otte. 200. 202.
- Lingen. 219—20.
- Lofoten. 199.
- London. 202—12. 223. 260.
- Lund. 66. Domkirke. 78—9. Kapitel. 77—80. 97. 187. 249. Ærkebisper. 234. 268—9. Lunde-
gaard. 249.
- Luxdorph, Bolle Willum. 307.
- Lybek. 24. 43—5.
- Lykke, Hans. 252. — Henrik. 128. 272. 276. 278. — Kirsten. 97. 115.
- Lyngbygaard i Skaane. 10.
- Lyskander, Hans Christoffersen. 104. — Klavs Christoffersen, Præst i Herfølge, Historiker. 104 —5. 142—3. 275. 287. 296. 303.
- Lystrup. 91.
- Lætus, Rasmus, Professor. 49. 286.
- Machabæus, Johannes, Professor. 9.**
- Mackeprang, M., Cand. mag. 141.
- Madsen, Jakob, Biskop i Odense. 144. 220—2. 237—8. 247—8. — Mogens, Biskop i Lund. 79. 154. 249. 262. 268. 277. 312. 317—8. — Povel, Biskop. 9. 65. 111. — Povel, Byfoged i Væ. 38. — Søren, Præst. 193—4.
- Magnus, Johannes, Ærkebiskop i Upsala. 229. 313. 319.
- Magnussen, Arne. 300.
- Makarios. 138. 146.
- Malmø, Malmøhus. 89. 154. 199. 249.
- Margrethe, Dronning. 257. 297.
- Mariager, Hans Christoffersen, Præst i Dalby. 84.
- Maribo Kloster. 74. 124. 130—1. 136.
- Markorsen, Tord, Student. 55.
- Marsvin, Ellen. 195. — Jørgen. 33—5.
- Medelby, Povel Andersen, Superint. p. Gulland, s. Præst i Odense. 248.
- Meklenburg. 54—6. 58—9. 122.
- Melanchton, Filip. 143. 146. 152.
- Mercerus, Josias. 102.
- Messenius, Johannes, svensk Historiker. 146. 174. 324.
- Michelsen, Hans, Rektor p. Herlufsholm. 9. 12. 14. 21. 35. 83.
- Middelburg. 212.
- Mogensen, Hans, Biskop i Trondhjem. 272—3.
- Molbeck, C. 295.
- Moltken, Joachim, Boghandler. 303—6.
- Mormand, Erik Mogensen. 124.
- Mortensen (Pilt), Jens, Rektor p. Herlufsholm, s. Præst i Slangerup. 81. 140—1. — Klavs, Rigens Skriver. 97—8. 193. 197. 277—8.
- Mule, Bertel Iversen, Rektor i Assens. 136. — Else. 136. — Laurits Hansen. 221.
- Mullerup. 42.
- Munk, Erik. 179. — Ludvig. 189—95. — Peder. 124. 165.
- Møllerød i Skaane. 298.
- Nassau, Grever af. Morits. 197. 214. 217—20. — Vilhelm. 277.**
- Nederlandene, s. Holland.
- Nexelø. 177. 179.
- Nielsen, Hans, Præst i Skamby. 93.
- Nielstrup Gd. 128.
- Norge. 55. 129—30. 139—41. 175—6. 190—7. 199. 203. 268. 319.
- Næstved, S. Mortens Kirke. 247.
- Sortebrødre Kloster. 32—3.
- Nyborg, Slot og Len. 46.
- Nyerup, Rasmus. 319—20.
- Nygaard i Ods Hrd. 186—7.
- Nykjøbing Slot. 101. 118. 125—6.
- Nykjøbing i Ods Hrd. 181. 185. 247.
- Nørlund. 189. 195.
- Odden (Odby) Kirke. 98.**
- Oddersbjerg. 86. 88—9. 248. 283.
- Odense. 59. 62. 268. 272. 309.
- Skole. 99. Odensegaard. 46.

- Vor Frue Provsti. 98—9. 187. 220. 281. Vor Frue Kirke. 98—9. 144. 221. 236—8. 247—8.
- Ods Herred. 181. 185. 187. 246.
- Olafsen, Magnus, Præst p. Island. 159.
- v. Oldenbarnevelt, Johan. 215.
- Olsen, Søren, Prior vicariorum i Roskilde. 23. 31.
- Olsson, Erik, Dr., svensk Historie-skriver. 319.
- Oluf Konge. 257.
- Olufsen, Peder (Petrus Olai), histo-risk Samler. 309. 311. 317—8.
- Orebygaard. 7.
- Oranien, s. Vilhelm.
- Orleans, Universitet. 15—7.
- Oslo. 195.
- Oxe, Peder. 25. 27. 43. 114. 335. — Sidsel. 121.
- Oxford, Universitet. 135.
- Paludan-Müller, Caspar.** 159—60. 295. 314—5. 334.
- Parking, Christoffer, engelsk Ge-sandt. 120. 224.
- Parsberg, Holger. 325. — Mandepurp. 124. 224. 251—2. 255—6. 259. — Niels. 111.
- Parvus, Petrus, Professor. 229. 313.
- Pedersen, Absalon, Lektor i Bergen. 65. 317. 319. — Anders, Præst i Roholte. 108. — Christiern, Mester. 296. 311. 317—8. — Jakob, Kapellan p. Gulland. 247—8. — Morten, Abbed i Sorø. 46. — Oluf, Foged p. Lillø. 36—8.
- Persson, Olof (Olaus Petri), svensk Historie-skriver. 167. 174. 319.
- Petersen, Niels Matthias, Professor. 5. 314. 338.
- Petzel, Christoffer, Præst i Bremen. 256.
- Pietesz, Isaach, hollandsk Agent i Helsingør. 135.
- Pilt, s. Mortensen.
- Podebusk, Movrits. 117.
- Polen. 198. 201. 235. 239—40. 272.
- Pontanus, Johan Isaksen. 82. 134—6. 217. 229—31. 284. 287. 301—2. 324.
- Pontoppidan, Erik, Kirkehistoriker. 146. 330—1.
- Pückler, Hans, schlesisk Adelsmand. 204.
- v. **Qualen, Josva.** 44. 46.
- Qvitzov, Jørgen. 93.
- Ramel, Henrik.** 79. 224. 232.
- Ramus, Petrus, Filosof. 18.
- Rantzow, Breide. 130. 276. — Daniel. 44—5. — Gert 63. — Henrik. 57. 63. 329. — Johan. 178—9.
- Rejner, Biskop i Odense. 309.
- Reinhardt, C. E. F., Historiker. 324.
- Reinschatt, Sigfred, Friherre. 279—80.
- Rekkende, Allerslev S. 100.
- Resen, Hans Povlsen, Biskop. 299. — Peder Hansen, Dr. jur. 275—6.
- Ribe. 51. 127. Kapitel. 61. 127. 134. Skole. 320.
- Richmond, Slot ved London. 208.
- Ringsted Kloster. 111. 281. Herred. 100.
- Rogers, Daniel, engelsk Gesandt. 102. 200.
- Roholte. 108.
- Roland, Abraham Jensen, Rigens Skriver. 97.
- Rolf Ganger. 262.
- Rosengjedde, Korfits Lauritsen, Landsdommer i Nørre-Halland. 86.
- Rosenholm. 329.
- Rosenkrantz, Anne. 32. — Birgitte. 114. — Børge. 280. — Holger. 121—2. 143. 287. 336. — Jørgen. 21. 63. 121. 123. 126. 128. 148. 317. 329. — Mette. 114.
- Rosensparre, Oluf. 114—5. 239.
- Rosenørn-Lehn, O. D., Baron. 87.
- Roskilde. 117. 221. 232. 243. Bi-

- skop. 177—8. 269. Domkirke. 115. S. Erasmi Alter. 31. S. Laurentii Alter. 23. 25. Kapitel. 234. S. Agnete Kloster. 24—5. 100. 106. Roskildeggaard. 61. Landemode. 101. 246.
- Rostock, Universitet. 55—6. 65. 121—2. 230.
- Rud, Knud. 178. — Korfits. 204. — Otte. 321.
- Rudolf, tysk Kejser. 198.
- Rusland. 61. 115—6. 129. 195—6. 240.
- Ryde Kloster i Angel. 320.
- Rye. 56.
- Rønnov, Jakob, Biskop i Roskilde. 177—8.
- Rørvig. 184.
- Sachsen.** 44—5. 54. 58—9. 121.
- Samsing, Anders, Hører p. Herlufsholm. 284.
- Sandager Gd. 93.
- Sæxkjøbing. 73. 86.
- Sæxkjøbing, Peder Hansen, Præst i Kjøbelev. 86.
- Saxo Grammaticus. 61. 148. 154. 232. 234—5. 261. 287—8. 324—6.
- Scavenius, Peder, Professor. 307.
- Schegk, Jacob, Prof. i Tybingen. 20.
- Schwartz, Professor. 329.
- Schwartzburg, Gynther, Greve af. 44—5.
- Seefeld, Jakob. 126.
- Segeberg. 57.
- Sehested, Klavs Maltesen. 216. — -- Sten Maltesen. 213—4. 216. 232.
- Sejro. 178.
- Sigismund, Konge af Sverig og og Polen. 231. 239. 272.
- Silkeborg. 56.
- Sivertsen, Find, Rektor p. Herlufsholm. 83. 145.
- Skamby. 93.
- Skanderborg. 54. 56. 59.
- Skavbo, Klavs, Professor. 18.
- Skave, Herluf. 80. — Kirstine Herlufsdatter. 8. 13. — Sidsel. 10.
- Skeel, Albert. 204.
- Skibelundgaard. 7.
- Skiby Sø. 224.
- Skiby-Krøniken. 308—9.
- Skovgaard, Hans, t. Gundestrup. 50.
- Slange, Niels, Historieskriver. 210. 326—7.
- Slangerup. 81. 140. 232.
- Slangerup, Hans Olufsen, Professor. 133.
- Slesvig, By. 64. — Stift, Biskopper. 64. 313.
- Smith, Henrik. 154. 317—8.
- Snedinge Gaard. 110.
- Snedstrup i Halland. 74. 123.
- Sofie, Dronning. 58. 111. 117—9. 125—9.
- Solms, Georg Eberhard, Greve. 212. — Morits, Greve. 214. 217—8.
- Solrød og Mosedale Len. 106.
- Sonnerup Gd. 189.
- Sorø, Kloster. 62. 116. 234. Skole. 81. 92. 133. Birk. 46.
- Spanien (spanske Nederlande). 129. 195. 198. 202—3. 205. 213—6.
- Sparre, Gabriel. 243.
- Spelman, Henry, Sir. 302.
- Stadager Gd. 31.
- Staphensen, s. Stephanus.
- Stavanger Stift. 64.
- Stephanus, Johannes, Professor. 277—8. — Steffen Hansen, Historiograf. 287—8. 299. 325.
- Stenvigsholm. 8.
- Stevns Herred. 100. Klint. 108.
- Stig, Marsk. 296.
- Stockelmann, Hans, Bogtrykker. 260.
- Storm, Gustav, Professor. 141.
- Strasburg, Gymnasium, Akademi. 9. 11—2. 18—20. 22. 82.
- Strøvelstrup i Skaane. 78.
- Stub, Iver, Professor. 243.
- Sture, Thomas. 179.
- Sturm, Johannes, Prof. i Strasburg. 11—3. 15. 21. 65. 85. 143.

- Styffe, C. G., Historiker. 334.
 Størssøn, Mattis, Lagmand i Bergen. 141. 317.
 Suhm, Peter Frederik. 332—3.
 Sundby Færg (Frederikssund). 184.
 Sunesen, Anders, Ærkebiskop i Lund. 138.
 Svaning, Hans, Historiograf. 150. 167—8. 229. 235—6. 311—2. 315—8. 328. 338.
 Svave, Elsebe. 319. — Peter. 313. 315—6. 319.
 Svenstrup i Skaane. 41. 87. 298.
 Sverig. 56. 70—1. 122. 173—4. 231. 239—40. 272. 301. 319.
 Syv, Peder. 295. 307.
 Søndmøre Len. 53. 99—100. 300
- Taubmann, Friedrich, Prof. i Wittenberg.** 121.
Tegel, Erik Jøransson, svensk Historieskriver. 173—4. 324.
Thenner, Hieronymus, Dr. jur. 179.
Theophilus, Nicolaus, Prof. juris. 121—2.
Thorlaksen, Gudbrand, Biskop p. Island. 159.
Thorslunde. 100 108.
Thott, Axel Pedersen. 69—70. — Beate Iversdtt. 71 — Jakob Axelsen. 71. — Iver Axelsen. 70—1.
de Thou, J. A., fransk Historie-skriver. 335.
Thureby Birk. 100.
Thuresen, Thure, Ridder. 70—1.
Tidemand, Peder, Præst. 50.
Tidemand, Sidsel Markvorsdtt. 88.
Tofte, Sønderbo Hrd., Smaaland. 70—1.
Torkildstrup Gd. 128—9.
Torup Gd. 13.
Tratziger, Adam, Historiker. 317. 319.
Trolholm. 40.
Trolle, Arvid. 71. — Arvid Jakobsen. 13. — Børge Jakobsen. 10. 13—4. 24—32. 35. 40. 50. 87. — Børge Nielsen. 40. — Herluf. 8. 12—4. 26. 28—9. 32—5. 40. 117. 148. 225. 276. 317—8. — Jakob (Joachim) Arvidsen. 8. 13. 71. — Jakob Nielsen. 40. 189—94. 197. Lisbeth. 243. — Margrete. 14. 28. 30. 244. — Niels. 13. 27—31. 33. — Øllegaard. 8—10. 13—4. 24—33. 39—40.
Trondhjems Len. 42. 73. 100. 189 —94. 197. Stift, Biskop. 53. 134. 273.
Trudsholm. 200.
Tryggvælde Gaard og Len. 91. 94. 97. 100—10. 121. 130. 138. 169. 245.
Tryggvældestenen. 101—2.
Tybingen, Universitet. 20.
- U, Mogens.** 88. — Philippus. 88—9.
Ugerup, Arild. 72.
Ulfeid, Christoffer. 87. 298—9. — Jakob. 61. 115—6. 148. — Jakob Jakobsen. 280—1. — Kirsten Andersdatter. 7. — Knud Ebbesen. 41. 87. 298.
Ulfstand, Arvid. 179. — Hack Holgersen. 121. 123—4. 129. — Sidsel. 10. — Truid. 7.
Ulrik, Hertug, Fred. II's Søn. 204.
Ulrik, Hertug af Meklenburg. 54. 58. 118.
Uramieborg. 116.
Urne, Augustinus. 35. — Beate. 243 —4. — Klavs. 13. 28. 244. — Lauge. 27—9.
- Valckendorf, Christoffer.** 21. 43. 47. 57. 59—61. 110—1. 117. 119. 124—5. 130—1. 163. 172. 177. 197. 236. 238. 243. — Erik. 60. 111. — Henning. 60. — Øllegaard. 60.
Valdemar den Store. 226.
Valdemar Sejv. 232.
Valdemar Atterdag. 170. 186. 242. 313. 328. 333.

- Waldkirch, Henrik, Bogtrykker. 142
226—7. 232. 242. 257. 270.
- Wallin, Jøran 175.
- Vallø. 107. 114—5.
- Walsingham, Thomas. 312.
- Wandal, Peder Top. 4.
- Varbjerg. 86. 268.
- Vardø. 199.
- Vatzon, Thomas, Præst i Gessie og
Eskilstrup. 50.
- Vedel, Anders Sørensen. 21. 61—2.
127—8. 134. 141. 150. 154—5.
160. 296. 312. 316—8.
- Wegener, Caspar Frederik. 5. 295.
337.
- Vemmetofte. 110.
- Venstermand, Lauge. 31.
- Venusinus, Jon Jakobsen, Præst i
Herfølge, s. Professor og Historio-
graf. 81. 103—4. 143. 147. 158.
245—6. 262. 264. 272.
- Werlauf, E. C., Professor. 276. 336.
- Vesby i Skaane. 237.
- Vester-Vram i Skaane. 73.
- Westhoff, Willich, Rektor paa Her-
lufsholm. 84—5. 136—7. 264—
6. 283—4.
- Vibe, Michel. 243.
- Viborg, Domkirke. 52. S. Hans
Kloster. 52. 74. Landsting. 52.
- Vidskøffe Leje. 232.
- Viffert, Axel. 46. — Korfits. 119. 121.
- Vig og Asmindrup. 184. 246.
- Vigornius, Florentius. 312.
- Wiig Hans Pedersen, Præst i Vig.
184. 246.
- Vilhelm, Prins af Oranien. 215.
219.
- Vilhelm, Abbed. 321.
- Villands Herred. 71. 88.
- Vind, Jakob. 51. — Niels. 252.
- Vingaard, Mads, Bogtrykker. 155.
163. 171. 340.
- Winsløv, Ludvig. 323.
- Vinstrup, Peder Jensen, Sjælands
Biskop. 86. 126. 145. 267—8. 277.
- Visby. 320. Visborg Slot. 9.
- Wittenberg, Universitet. 80. 121—2.
- Vives, Ludovicus. 235. 325.
- Vognserup Gd. 281.
- Vordingborg Len. 106. 169—70.
177.
- Worm, Oluf, Professor. 139. 159.
286. 288. 302—3. 325.
- Wu, s. U.
- Vulcanius, Bonaventura. 102.
- Væ i Skaane. 35—8. 71—2. 81.
188. 232. 316.
- Zouche, Edward, Lord. 224.
- Ælnoth. 141—2.
- Ørbækklunde. 42. 170.
- Øresundstolden. 252—6. 259—60.
- Ørslev Kloster. 45.
- Ørup i Skaane. 280.
- Østerø i Halland. 86.
- Aalborghus. 46.
- Aalborg, Hans, Boghandler. 19. 267.
- Aarhus i Skaane. 72.
- Aalstrup p. Laaland. 224.
- Aarhus, Kapitel. 52. 188.
- Aasum i Skaane. 39.

Vitus Berings Mindedigt over Arild Hvitfeldt

under dennes Billede i Folioudgaven af hans Danmarks Riges Krønike.

Suspice qvos spectas HUITFELDI, Patria, vultus,
Talis erat vindex nominis ille tui,
Qui seu commissi libraret pondera regni,
Et pacem pariter doctus et arma senex,
Sive renascenti revocans cunabula seculo
Conderet augustæ nobile mentis opus,
Asseruit præsens, elapsumqve addidit ævum,
Et geminæ nobis causa salutis erat.
Quid gessere alij, scripsit; quid gesserit ipse
Æternæ studium posteritatis erit.

Vitus Bering.
